

XXX

SAM. L. B. de PVFENDORF

DE

OFFICIO HOMINIS ET CIVIS

Secundum

LEGEM NATVRALEM

LIBRI DVO

ADNOTATIONIBVS

ILLVSTRATI

QVIBVS PRINCIPIA IVSTI AB HONESTI ET DECORI REGVLIS SOLLICITE DISTINGVVNTVR

ET RECENTIORVM CIRCA HANC DISCIPLINAM PLACITA EXPENDVNTVR

AVCTORE

Gottlieb Samuele Treuer

Prof. Polit. et Moral.

in Academia Iulia.

Editio Tertia

auctior et emendatior.

LIPSIAE et WOLFENBVTTELII

APVD IOAN. CHRIST. MEISNER

M DCC XXXIV.

SERENISSIMO. POTENTIS-
SIMO. QVE.
PRINCIPI. AC. DOMINO.
DOMINO.
AVGVSTO.
WILHELMO.
DVCI. BRVNSVI-
CENSIVM.
ET.
LVNEBVRGENSIVM.
PRINCIPI.
PIO. OPTIMO. FELICI.
DOMINO. SVO. CLE-
MENTISSIMO.

Felicitatem. perpetuam.
Cultor. deuotissimus.
Gottlieb. Samuel. Treuer. [illegible]

SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME,

ADdmoueo ad limina TVA cultu ſubmiſſimo alteram libri huius editionem, cui non parum commendationis attulit,

tulit, quod, quum primum a me ederetur, TVO NOMINI immortali inſcriptus fuerit. Nec feliciora nouae editioni auſpicia, nec auguſtiora reperire potui, quibus meae in ius naturae commentationes gratiores reddi & illuminari poſſent. Colluſtratur TVO EXEMPLO glorioſiſſimo, quidquid praecepta non tantum iuſtitiae inculcant; ſed omne, quod virtus, quod aequitas, quod prudentia commendant, TVIS actionibus poterit edoceri. Noua quoque clementiae TV-

AE in me documenta proſtant, quae publice confiteri, exosculari, venerari par eſt. Benigno itaque oculo, PRINCEPS CELSISSIME, hunc denuo dignare librum, tamquam interpretem animi gratiſſimi & deuotiſſimi, quo aeternum TE TVAMque virtutem proſequar. DEVS TE ſeruet ad ſuprema vitae humanae faſtigia, TEque nouis fortunae auguſtae ornamentis decoret & coronet. Helmaeſtadii. Calendis Maiis. A. R. S. MDCCXXVI.

PRAE-

PPAEFATIO
ADNOTATIONVM.

NUnc ea eſt felicitas ſtudii moralis, vt iuſtitiae regulas a reliquis actionum humanarum normis diſtinctas et ſolidiſſimis principiis innixas non alieno, ſed proprio fundamento firmatas eſſe videamus. Intermixtum erat ius naturae reliquis diſciplinis, quibus GROTII, PVFENDORFII, THOMASII manibus ereptum nunc ſua ipſamet luce fulget, radios ſuos per totum vitae humanae ambitum magno cum fructu diffundens. Floret nunc elegantiſſimum ſtudium et vbiuis loci omnis mouetur lapis ad illud promouendum et iuuentuti vlterius inculcandum. Id quod praeter alia documenta ex

eo quoque patefcit, quod hinc et inde fcripta Pufendorfiana in varias linguas transferantur, explicentur, illuftrentur, quo doctrina iuris, ad quam natura homini paedagogus eft, bono ordine, nexu concatenato et certiffimae principiis deductione in omnium notitiam peruenire poffit.

Librum, quem hic exhibeo, multi eruditorum dignum iudicarunt, in quo operam fuam collocarent: quod in eodem iuris naturae principia concinne et dilucide propofita effe arbitrati funt. Quiuis tamen eorum peculiarem fibi fixit fcopum: et licet varii in eumdem librum fint commentati: illorum tamen intentio, methodus et tractationis materia ita inter fe differunt, vt nemo alterius limites attigiffe dicendus fit. TITIVS definitiones, diuifiones et terminos maximam partem examinauit, minutias nonnumquam fectatus metho-

thodi Pufendorfianae acerrimus vbique cenſor. HOCHSTETTERVS in *collegio Pufendorfiano* non tam librum hunc reſpexit, quam locos communes iuris naturae condidit, theologiam moralem admiſcuit et theologiae reuelatae principiis in iuris naturae placitis firmandis vſus eſt. WEBERVS textum fere tantum breuiſſime declarat, et omnia ad vſum praecipue iuridicum dirigit. KEMMERICH in aphorismos librum hunc commodiſſime reſoluit, interſperſis iis, quae a PVFENDORFIO omiſſa fuerunt. IASTER duabus plagulis in tabellas redegit. WALDKIRCH exemplis iuridicis, nonnumquam hiſtoricis illuſtrauit, vix in vllius ſententiae veritatem inquiſiuit. BARBEYRACVS in Gallicam linguam elegantiſſime transtulit, notis paucisſimis adiectis: quum omnia vaſtisſimo ſuo commentario ad ma-

ius PVFENDORFII opus complexus esset. PROELEVS omnia iuris naturae dogmata ex conseruatione sui immediate deducens hunc librum principio isti, maiori quidem ordine et ratiociniorum nexu, accommodauit, limatoque iudicio proposuit: sed principia iusti et honesti non satis distinxit. PAGENSTECHER edidit quidem denuo libellum PVFENDORFII; sed promissas in eum obseruationes, quantum mihi constat, nondum in lucem protraxit. His accesserunt LEHMANNI adnotationes, qui variorum sententias ex diuersa saepe hypothesi exortas congessit, placitaque sua interiecta collustrare magis voluit, quam demonstrare. IO. BALTH. WERNHERI analecta ad hunc librum valde extemporalia sunt & ieiuna, soliditatem huius doctrinae parum iuuantia.

Quum itaque pro studii, quod profiteor,

fiteor, ratione, iniunctum mihi esset iuris naturalis dogmata exponere; omnem mihi nauandam esse operam iudicaui, vt praeiudicia, quae circa eadem oriri solent, remouerem, iustum ab honesto et decoro secernerem, in recentiorum sententias et thesium veritatem inquirerem; rationibus pro virili omnia fulcirem et explicatiora auditoribus meis exhiberem. Inde enatae sunt, LECTOR BENEVOLE, quas vides, adnotationes: quibus si aliquo tibi fuero emolumento; persuasum habeas, me votorum meorum finem prorsus esse adsecutum.

Ex Viri doctiss. WEBERI editione partim paucula additamenta textui insperssa, partim summaria capitibus praemissa adhibui: tum ne aliquid textui deesse videatur, quod WEBERVS sufficientibus caussis adductus, & post eum PAGENSTECHERVS et

BAR-

BARBEYRACVS ſuis editionibus inſeruerunt: tum vt lector per ſumma contentorum capita in lectione eo commodius adiuuetur. In margine citaui opus PVFENDORFII *de I. N. et G.* vt ex eo tamquam indice pateat, quo loco PVFENDORFIVS in opere maiori eamdem materiam vberius pertractauerit: qua in re BARBEYRACVM habui praeeuntem.

Quod reliquum eſt, eo animo omnia hic a me propoſita eſſe moneo, vt, ſi quid melius inueniam, vel cenſores modeſti veriora demonſtrent, ea quam lubentisſime ſim amplexaturus; qui neque in aliena, neque in ſuamet verba iurandum eſſe puto, ſententiamque GERARDI de VRIES *Prof. Vltraiect. in praefat. de term. pneumatol.* meam penitus facio: *Quoties de eo, quod aut verum, aut bonum eſt, ſermo fit; humana nomina nullo mihi habentur discrimine, qui tam non adſurgo nominibus aliorum, vt neque propriis parcam, ſi quid in eis emendandum didici. Sic ipſe philoſophari libere: ſic omnes duce veritate, comite modeſtia, libere philoſophantes toto animo valere plurimum iubeo.*

PRAE-

PRAEFATIO ILLVSTRIS PVFENDORFII.

§. 1. *Commendatio* instituti et principiorum ab vsu in doctrina iuris nat.
§. 2. In vita ciuili;
§. 3. In iurisprudentia.
§. 4. *Discrimen* iuris nat. theologiae moralis et iuris ciuilis in genere.
§. 5. *Speciales differentiae* iuris nat. et theolog. moralis consistentes in
§. 6. Principiis cognoscendi,
§. 7. Forma,
§. 8. Fine,
§. 9. Obiecto.
§. 10. *Consectarium*: ius nat. formare hominem, non vt rectum, sed vt corruptum.
§. 11. (I) illustratur praeceptis ipsius decalogi, et
§. 12. Soluitur dubium: *an ius natur. in statu integro aliud fuisset futurum, atque nunc est?*
§. 13. (II) Probatur ex indole praeceptorum negatiuorum, quibus fere hodie constat.
§. 14. (III) Dilucidatur exemplis.
§. 15. *Conclusio* ad obtrectatores.

LECTORI BENEVOLO SALVTEM.

§. I.

Ni receptus plerisque eruditis mos legis propemodum vim induisset; superuacuum videri poterat circa rationem huius scripti aliquid praefari: quum res ipsa satis loquatur, me nihil aliud egisse, quam vt tironibus *praecipua iuris naturalis capita* breui, & vt arbitror, perspicuo compendio *exponerem*; ne, si citra cognitionem

tionem velut elementarem in diffusa eius disciplinae spatia sese immiserint, copia & difficultate rerum ab initio protelentur.

§. II.

Simul & illud publico expedire visum, eiusmodi doctrina morali studiosae iuuentutis animos imbui, cuius vsus manifestus in vita ciuili spectaretur. Et licet alias semper inglorium iudicauerim, aliorum diffusiora scripta, & multo magis propria, in compendium redigere: tamen, quum superiorum auctoritas accederet; a cordatis vitio mihi versum iri non arbitror, quod isthoc laboris vnice iuuentutis vtilitati dare voluerim; cuius merito tantus esse fauor debet, vt in eiusdem gratiam suscepta opera, etiam ingenii & splendoris non capax, nemine indigna sit iudicanda.

§. III.

Ceterum quin eiusmodi principia ad vniuersam iuris disciplinam magis idonea sint, quam cuiusuis iuris ciuilis elementa; nemo, cui sanum sinciput, abnuet.

§. IV.

Atque haec in praesens sufficere poterant; ni quidam monuissent, non ab re fore, quaedam praemittere, quae ad indolem iuris naturalis in vniuersum intelligendam, eiusdemque limites accuratius designandos facerent. Quod eo libentius suscepi; quia hoc modo praetextus adimitur hominibus importune curiosis febriculosam suam censuram extendendi ad hancce disciplinam, quae saepe velut interiecta ab ipsorum prouincia disiungitur. Manifestum igitur est, ex *tribus* velut *fontibus* homines cognitionem officii sui,

et quid in hac vita ſibi tamquam honeſtum ſit agendum, tamquam turpe omittendum, haurire; ex *lumine rationis*, ex *legibus ciuilibus* & ex peculiari *reuelatione* diuini *Numinis*. Ex *primo* fluunt officia hominis communisſima, praecipue quae ipſum cum aliis hominibus ſociabilem reddunt: ex *altero* officia hominis, quatenus peculiari et definitae ciuitati ſubiectus degit: ex *tertio* officia hominis chriſtiani. Inde et *tres* ſeparatae *diſciplinae* proueniunt; quarum prima eſt *iuris naturalis*, omnibus gentibus communis: altera *iuris ciuilis* ſingularum ciuitatum, quae tam multiplex eſt, aut eſſe poteſt, quot numero ſunt ciuitates, in quas genus humanum discesſit: tertia *theologia moralis* habetur, illi parti theologiae contradiſtincta, qua credenda exponuntur. Singulae harum diſciplinarum *modum ſua dogmata probandi* adhibent, ſuo principio reſpondentem. In *iure naturali* aliquid faciendum adſeritur; *quia per rectam rationem idem* ad ſocialitatem inter homines *neceſſarium* colligitur. Praeceptorum *iuris ciuilis vltima ratio* eſt; *quia legislator ita conſtituit. Theologus moralis in eo* vltimo *adquieſcit*; *quia DEVS* in ſcripturis ſacris ita *iuſſit*. Quemadmodum autem diſciplina iuris ciuilis ius naturale, tanquam generalem magis diſciplinam, praeſupponit: ita ſi quid iure ciuili continetur, de quo ius naturale ſilet, non ideo hoc illi repugnare cenſendum eſt. Simili modo ſi in theologia morali aliqua tradantur, ex reuelatione diuina profluentia, ad quae ratio noſtra iam non pertingit, quaeque ad eo et ius naturale ignorat; imperitum valde foret, ideo illam cum hac committere, aut repugnantiam aliquam iſtarum diſciplinarum ſomniare. Vice verſa, ſi quae in diſcipli-

na

na iuris naturalis praesupponantur ex eo, quod per rationem inuestigari potest; illa propterea iis,quae sacrae litterae super eadem re liquidius tradunt,nequaquam opponuntur, sed tantum abstrahendo concipiuntur. Sic v. gr. in disciplina iuris naturalis, abstrahendo ab illa cognitione, quae ex sacra scriptura hauritur, formatur conditio primi hominis, vtcumque in mundum proiecti, quatenus sola ratiocinatio adsequi potest. Ista opponere iis, quae super eadem conditione diuinae litterae tradunt, hic vero est succus nigrae loliginis; haec est aerugo mera.

§. V.

Enimvero vti iuri quidem ciuili et naturali facile inter se conueniet: ita *inter idem ius naturale et theologiam moralem fines regere*, ac, quibus potissimum partibus illa differant, definire, paulo operosius videtur. Qua super re paucis sententiam meam exponam, non quidem pro auctoritate papali, ac si ab omni errore priuilegio aliquo mihi cautum foret; neque qui ex somniis diuinitus immissis, aut irrationabili aliquo instinctu singularis cuiusdam illuminationis fiducia animetur; sed tamquam talis, cui spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit: ita tamen, vt, quemadmodum cordatos et eruditos viros meliora suggerentes lubenter audire, et citra pertinaciam prius placita emendare sum paratus: sic floccifaciam Midae aemulos censores,rerum ad se nihil spectantium arbitria proterue inuolantes, totamque ardelionum nationem, cuius characterem lepidissimè *Phaedrus* repraesentat: *Trepide*, inquit, *concursans, occupata in otio, gratis anhelans, multa agendo nihil agens, sibi molesta, & aliis odiosissima.*

§. VI.

VI.

Primum igitur diſcrimen, quo iſtae diſciplinae inuicem ſeparantur, reſultat ex diuerſo fonte, vnde ſua dogmata vtraque deriuat; de quo iamiam aliquid tetigimus. Ex quo conſequitur: ſi aliqua ſint, quae diuinis litteris agere aut omittere iubeamur; quorum neceſſitatem tamen ratio ſibi relicta perſpicere nequit; illa extra ius naturale eſſe, & ad theologiam moralem proprie ſpectare.

§. VII.

Praeterea in theologia lex conſideratur, prout innexam habet diuinam promiſſionem, & quandam rationem federis inter DEVM & homines: ab qua conſideratione ius naturale abſtrahit; quippe quum iſta a peculiari DEI reuelatione proficiſcatur, quam ſola ratio inuenire nequit.

§. VIII.

Illud porro diſcrimen longe maximum eſt, quod finis diſciplinae iuris naturalis tantum *ambitu huius vitae includatur*, adeoque ea hominem formet, prout hanc vitam cum aliis ſociabilem exigere debeat: aſt theologia moralis hominem chriſtianum informat, cui propoſitum eſſe debet non hanc ſolum vitam honeſte transire; ſed qui fructum pietatis poſt hancce vitam maxime exſpectat, quique adeo πολίτευμα ſuum in coelis habet; heic autem viatoris dumtaxat aut peregrini inſtar gerit. Quamquam enim animus hominis non ſolum ardenti cum adfectu immortalitati velut immineat, ſuique deſtructionem vehementer auerſetur; atque inde apud pleroſque gentilium inoleuerit perſuaſio de animae a corpore ſeparatae duratione, & quod tunc bonis bene,

b malis

malis male ſit futurum: eiusmodi tamen circa haec perſuaſio, in qua animus homines plane & firmiter adquieſcere poſſit, ex ſolo DEI verbo hauritur. Inde & iuris naturalis ſcita ad forum dumtaxat humanum adaptantur, quod vltra hancce vitam ſeſe non extendit; quae ipſa multis in partibus praue ad forum diuinum adplicantur, circa quod theoligiae maxime curae eſt.

§. IX.

Ex quo & illud fluit, vt, quia forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur; ad ea autem, quae intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut ſignum foras produnt, non penetret; adeoque nec circa eadem ſit ſollicitum: ius quoque naturale magnam partem circa formandas hominis exteriores actiones verſetur. Aſt theologiae morali non ſufficit exteriores hominis mores vtcumque ad decus compoſuiſſe; ſed in eo maxime laborat, vt animus eiusque motus interni ad placitum numinis fingantur: & illas ipſas actiones improbat, quae extrinſecus quidem recte ſe videntur habere; ab animo tamen impuro promanant. Quae ratio etiam videtur, quare in diuinis libris haut ita frequenter agatur de illis actionibus, quae poenis fori humani ſunt ſancitae, aut circa quas ibidem ius dicitur; quam de illis, quae, vti *Seneca* loquitur, ſunt extra publicas tabulas: vt manifeſte adparet iis, qui praecepta & virtutes ibidem inculcatas accurate inſpexerint. Etſi, quum & illae ipſae virtutes chriſtianae animos hominum ad ſocialitatem quam maxime diſponant; theologia quoque moralis honeſtatem vitae ciuilis efficaciſſime promoueat. Vti

&

& vice verſa, ſi aliquem videas, qui turbulentum & importunum vitae ciuilis membrum ſe gerat; tuto iudices licet, religionem chriſtianam intra labra tantum ipſi haerere; cor nondum penetraſſe. Atque ex hiſce non ſolum genuini limites, qui ius naturale, prout a nobis illud traditur, a theologia morali ſeparant, manifeſte, puto, adparent; ſed etiam, quod ius naturale nequaquam dogmatibus verae theologiae repugnet; ſed tantum a quibusdam eius dogmatibus, quae per ſolam rationem inueſtigari nequeunt, abſtrahat.

§. X.

Vnde & illud patet; neceſſarium eſſe, *vt in diſciplina iuris naturalis homo nunc conſideretur, prout ipſius natura eſt corrupta, adeoque prout eſt animal multis prauis cupidinibus ſcatens.* Nam etſi nemo tam ſtupidus ſit, quin in ſeipſo inordinatos ac in deuia tendentes adfectus deprehendat: tamen, niſi diuinae litterae praelucerent; nemini iam conſtare poſſet, illam adfectuum rebellionem per culpam primi hominis prouenisse.

§. XI.

Et conſequenter, quum ius naturale ad ea non abeat, quo ratio pertingere nequit; incongruum foret, idem ex natura hominis integra velle deducere: praeſertim quum & pleraque praecepta ipſius decalogi, prout verbis negatiuis concepta ſunt, naturam hominis corruptam manifeſte praeſupponant. Sic v. g. *primum praeceptum* vtique praeſupponere videtur, hominem ad idololatriam & πολυθεότητα credendam procliuem. Si enim ponas hominem, integra adhuc natura praeditum, in quo liqui-

da DEI erat cognitio, & qui ſubinde velut familiari eius reuelatione fruebatur; non video, quomodo tali in mentem venire potuerit aliquid ſibi fingere, quod loco veri DEI, aut cum eo, colere vellet; aut credere in eo numen ineſſe, quod ipſe finxerat. Igitur huic opus non erat verbis negatiuis iniungi, *ne deos alienos coleret;* ſed ſufficiebat eidem ſimplex & adfirmatiuum praeceptum: *diliges, honorabis et coles DEVM*, quem vniuerſi huius, et tuum quoque creatorem noſti. Idem circa *ſecundum praeceptum* obtinet. Nam quare negotiuo praecepto vetaretur DEVM blaſphemare, qui liquido ipſius maieſtatem & beneficia intelligebat, & quem nullae prauae cupidines agitabant, cuiusque animus ſtatu ſibi à DEO adſignato placide adquieſcebat? Quomodo hunc tanta inſania ſubire poterat? Quin hic adfirmatiuo tantum praecepto monendus erat, vt nomen DEI glorificaret. Aliter tamen dicendum videtur de tertio, vt & quarto praecepto; quae quum adfirmatiua ſint, neque neceſſario corruptam naturam praeſupponant; in vtroque ſtat locum inuenire poſſunt. Sed circa reliqua praecepta, proximum ſpectantia, res aeque eſt manifeſtiſſima. Homini enim, qualis initio a Deo conditus erat, ſufficiebat ſimpliciter iniunxiſſe, vt proximum ſuum diligeret; ad quod & natura procliuis erat: aſt quomodo eidem poterat praecipi, *ne occideret;* quando nondum mors cadebat in hominem, quae per peccatum in mundum introiuit? Verum nunc negatiuo praecepto quam maxime opus eſt, vbi pro dilectione tanta odia inter homines graſſantur, vt etiam magna eorum ſeges detur, qui ex mera inuidia, aut libidine

alte-

alterius fortunam inuadendi, alios non innocentes solum, sed & amicos & de ipsis bene meritos subuersum ire non dubitent; & quidem vt horridum & inconsultum turbulenti animi impetum sub conscientiae vocabulo, si diis placet, venditare non erubescant. Sic quid opus erit expresse *adulteria* vetare inter eos coniuges, qui tam ardenti & sincero amore sese amplecterentur? aut quid *furta* vetare intererat? quum nulla adhuc auaritia, nulla penuria foret, & nemo quid sibi proprium putaret, quo alteri prodesse posset. Aut quid necessum erat *falsa testimonia* interdicere? quum nondum existerent, qui exinde famam sibi atque gloriam aucuparentur, si alterum foeda atque inficeta calumnia adspergere possent. Sic, vt non inepte huc adplicaueris illud *Taciti: Vetustissimi mortalium nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena aut coërcitionibus agebant; & vbi nihil contra morem cuperent; nihil per metum vetabantur.*

§. XII.

Atque haec ipsa probe intellecta viam pandere possunt ad amouendam eam dubitationem: *num igitur lex diuersa fuerit in statu naturae integrae, an vero eadem*? Vbi paucis responderi potest: *summa legis capita* in vtroque statu esse eadem; sed multa praecepta particularia propter diuersitatem conditionis humanae variare; seu potius eamdem summam legis per diuersa (non tamen contraria) praecepta sese explicare; prout diuerso sese modo habuit homo, cui illa lex obseruanda. Summam legis saluator noster ad duo cupita redegit: *Dilige DEVM & dilige proximum.* Ad haec capita referri potest vniuersa

uersa lex naturalis tam in integro, quam in corrupto statu hominum; (nisi quod in statu integro nullum aut modicum videatur discrimen fuisse inter ius naturale, & theologiam moralem. Nam & socialitas, quam nos pro fundamento iuri naturali substrauimus, commode in dilectionem proximi resolui potest. Sed quando ad *praecepta particularia* descenditur; sane discrimen non leue emergit tam circa praecepta adfirmatiua, quam negatiua. Et quidem ad *adfirmatiua* praecepta quod attinet, eorum non pauca iam in isthoc statu dantur, quibus in primaeuo statu locus non fuisse videtur: idque partim, quia illa praesupponunt tale institutum, quod, an in felicissimam hominum conditionem cadat, non constat; partim quia sine miseria & morte, quae ab illo statu exulabat, non intelliguntur. V. gr. Iam inter praecepta legis naturalis est: ne quis alterum in emtione venditione decipiat: ne falsa vlna, mensura, aut pondere vtatur: vt pecuniam creditam conuento tempore restituat: ast illud nondum ad liquidum est perductum, an, si peccati expers genus humanum perstitisset; eiusmodi commercia, qualia nunc agitantur, exercenda fuerint, & an aliquis vsus pecuniae tunc futurus fuerit. Sic, si *tales ciuitates*, quales nunc sunt, in statu innocentiae locum non habuerunt; locus quoque ibidem non fuit praeceptis, quae id genus ciuitatum iisque contentum imperium praesupponunt. Iam quoque iure naturali iubemur succurrere egenis, subuenire iniqua calamitate oppressis, curam habere viduarum orphanorumque: atqui haec frustra praecipiuntur iis, qui miseriae, egestati mortique non
sunt

funt obnoxii. Ad condonandas iniurias, pacemque conciliandam pronos eſſe nos iam iubet lex naturalis: quae fruſtranea eſt inter eos, qui in leges ſocialitatis non peccant.

§. XIII.

Atque id ipſum manifeſte quoque perſpicitur in praeceptis *negatiuis*, ad ius iam naturale (non poſitiuum) ſpectantibus. Etſi enim quoduis praeceptum adfirmatiuum virtualiter contineat interdictum omnis oppoſiti; (v. gr. qui iubetur diligere proximum, eo ipſo vetatur inferre illi omnia, quae dilectioni repugnant: 1) tamen vt expresſis praeceptis negatiuis illa ſanciantur, ſuperfluum videtur; vbi nullae prauae cupidines ad talia patranda propellunt. Ad quod illuſtrandum accommodari poteſt, quod Solon parricidarum poenam lege publica ſancire noluit; quod tantum ſcelus in aliquem filium cadere non arbitraretur. Cui ſimile eſt, quod *Franc. Lopez. de Gomara hiſt. gen. Ind. occident. cap.* 207. refert de populis Nicaraguae: apud illos nullam fuiſſe ſtatutam poenam in eum, qui regulum, (*Cacique* ipſi vocant,) occidiſſet; quod nullus, aiebant, ſit ſubditus, qui excogitare aut patrare tam dirum facinus velit.

§. XIV.

Vereor, ne putidum videatur, iſthaec tam aperta pluribus inculcare: ad tironum tamen captum hoc exempli addam. Sunt alicuius informationi commiſſi duo pueri, ſed diſpari plane indole. Vnus modeſtus eſt verecundusque, & magno litterarum amore flagrans: alter diſſolutus, petulans, foedas potius libidines, quam libros amans. Summa officii vtrique eadem; literas addiſcere: ſed peculiaria prae-

cepta

cepta dispăria. Priori enim sufficit iniunxisse, quae studia, quo tempore quaue ratione tractare debeat: alteri praeter haec acerrima sub comminatione vetandum, ne circumcursitet; ne alia ludat; ne libros vendat; ne in exercitiis componendis aliena vitula aret; ne pergraecetur; ne scorta consectetur. Eadem si quis prioris indolis puero operose declamare instituat; hic εὐφημεῖν ipsum iubebit, & cuiuis potius, quam sibi ista canere, qui talium nulla cupidine tangatur.

§. XV.

Ex quo manifestum arbitror esse, longe aliam fore iuris naturalis faciem, si quis statum hominis integrum velit praesupponere: simulque quum tam liquido limites huius disciplinae, quibus a theologia morali seiungitur, designati sint; non deteriore hancce disciplinam conditione futuram, quam iurisprudentiam ciuilem, medicinam, scientiam naturalem, aut mathesin; in quas si aliquis ἀμύητος irrumpere audeat, sine populi suffragiis censuram sibi vindicans; non dubitem ipsi occinere, quod quondam Apelles Megabyzo, de arte pictoria, nescio quid, disserere adgredienti: *Quaeso*, aiebat, *tace: ne pueri, qui melidem terunt, te irrideant, loqui orsum de rebus, quas non didicisti.* Sed cum bonis quidem cordatisque viris facile nobis conueniet: maleuolos autem in eruditosque obtrectatores satius fuerit inuidiae suae excruciandos commendare: siquidem vtique constat, aeterna positumque lege est; vt Aethiops cutem non mutet.

SAMV-

SAMVELIS L. B. DE PVFENDORF DE OFFICIO HOMINIS ET CIVIS

LIBER PRIMVS

CAPUT I. DE ACTIONE HVMANA.

1. Officii *definitio.*
2. Officiorum *obiectum,* ACTIO HVMANA.
3. Actionis humanae *principia*, eorumque inter se comparatio generatim.
4. (I) INTELLECTVS speciatim.
5. *Affectiones* intellectus, conscientia recta, probabilis;
6. Item dubia.
7. *Contraria* intellectui, error
8. & ignorantia.
9. (II) VOLUNTAS speciatim.
10. *Affectiones* voluntatis spontaneitas
11. Et libertas.
12. *Impedimenta* spontaneitatis & libertatis a variis inclinationibus;
13. Item consuetudine,
14. Motibus affectuum,

§. I.

Fficium (1) nobis heic vocatur actio hominis pro ratione obligationis ad prae-

Ad §. I. (1) Officii vox saepe latiori sensu complectitur virtutem, quae tamen h. l. bene ab officio distinguenda. Virtus enim non ad iuris naturae disciplinam, sed honestatis praecepta spectat, & est amor siue studium agendi secundum praecepta legis: officium vero est ipsa actio externe cum lege conueniens. Quorum differentia vlterius patet exinde: officium saepissime est sine virtute & virtus sine officio: omnis virtus officium dici potest ratione obligationis, sed non omne officium virtus est: virtus semper intra animum latet, officium & est externum & internum: virtus semper in motione, officium nonnumquam in non agendo consistit: virtus interne maxime obligat, officium externe: virtus a coactione externa produci nequit, offi-

praescriptum legum (2) recte attemperata. Ad quod intelligendum necessarium est praemittere, tum de natura actionis humanae, tum de legibus in vniuersum.

§. II. Per *humanam actionem* intelligimus non quemuis motum a facultatibus hominis procedentem, sed illum dumtaxat, a) qui prouenit ac dirigitur ab iis facultatibus, quas humano generi prae brutis Creator O. M. attribuit, nempe, qui velut praelucente *intellectu* ac decernente *voluntate* suscipitur. (1)

a) vid. Puf. de I. N. & G. L. I. c. V. §. 1. 2.

A 2 §. III.

officium vero a principio cogente extrinseco etiam caussatur; virtus cumprimis internam tranquillitatem respicit, officium externam.

(2) Si vero officium generali sensu auctoris accipiatur pro quauis actione hominis ad normam praeceptorum moralium composita; quadruplex erit officium: a) honestatis quod DEVM spectat & nos ipsos, b) decori, quod aliorum hominum amicitiam attendit, c) iustitiae, quod pacis externae violationem euitat, d) prudentiae, quod selectum finis & adminiculorum in omnibus dirigit. In hac vero iuris naturae doctrina solum officium iustitiae explicandum est.

Ad §. II. (1) Ita sumitur actionis nomen, si generatim ad totum philosophiae moralis ambitum spectetur: in iure vero naturae speciatim actio iusta supponenda est, quae obligationem perfectam inuoluit, siue quae ita nobis incumbit, vt si eam omittamus, vi ad illam praestandam ab altero cogi possimus.

b) v. Puf. I. c. c. I. §. 2. & c. III. §. 1.

§. III. Datum quippe eſt homini b) (quoad *intellectum,*) vt non ſolum varias res, quae in hoc vniuerſo occurrunt, poſſit cognoſcere, eas inter ſe conferre, & harum occaſione nouas ſibi notitiones formare: ſed vt etiam poſſit proſpicere, quid acturus ſit, ac ad id exequendum ſeſe mouere, idemque ad certam normam, certumque finem conformare, & quid inde prouenturum ſit, colligere, quin &, quae peracta iam ſunt, an ad regulam congruant, iudicare. Sed nec (quoad *voluntatem*) omnes hominis facultates ſeſe perpetuo, aut modo vniformi mouent: verum aliquae iſtarum intrinſeco hominis impulſu exitantur, excitataeque temperantur & diriguntur. Denique nec in omnia obiecta promiſcue homo fertur, ſed quaedam appetit, quaedam auerſatur. Saepe quoque, licet obiectum agendi adſit, motum ſuſpendit; & pluribus obiectis praeſentibus vnum eligit, cetera reſpuit. (1)

§. IV.

§. III. (1) Nemo vmquam accurate comprehendet has animae humanae rationes, niſi qui cogitationes men-

§. IV. Circa facultatem a) ergo comprehendendi & diiudicandi res, (1) quae *intellectus* vocabulo venit, id

a) In hunc & 4. seqq. §§. vid. Ius N. & G. L. I. c. III

mentis suae ad eamdem reflectat & istarum quasi lumine animam suam collustret: alias ex aliorum opinione suam diiudicabit naturam, & sola fide nitetur in re, quam euidentia sensuali potuisset percipere.

§. IV. (1) Minus recte Vir Cl. BARBEYRAC ad h. l. auctorum erroris accusat, quod iudicium ad intellectum retulerit, idque ad voluntatem pertinere putat cum Cartesianis, qui omnes animae actiones voluntatis nomine complectuntur. Iudicium enim intellectus esse operationem vel ab anima peragi, dum cogitat exinde patet, 1) quod cogitando ideas coniungamus vel disiungamus, 2) quod actus volendi non sit de essentia iudicii, sed is, qui iudicat rem esse veram, eamque adfirmat vel negat, non statim velit rem esse veram. 3) Sequeretur, qui plus haberet voluntatis, eum plus habere iudicii. 4) Iudicium nobis inuitis saepe obrepit: inuitum autem notat defectum voluntatis. 5) Veritas est obiectum intellectus; ergo etiam iudicium, in quo veritatis palmaria sedes est. Adductus in contrariam sententiam esse videtur Cl. BARBEYRAC descriptione iudicii, quam nonnulli adferunt, quod consistat in adquiescentia mentis in ideis, quarum relationem perspexit. Sed duplex est adquiescentia mentis intellectus scilicet & voluntatis: ille adquiescit in inquisitione veritatis cuiusdam rei, quando eam iudicauit esse veram vel falsam: vbi tamen adquiescere & iudicare distincti actus sunt; haec vero adquiescit in desiderio, quando eidem satisfactum est. Conf. de illa controuers. IO. SCHMIDII *Diss. de Iudicio ad intell. non volunt pertinente*, 1703. *Lips. hab.* PETRVS a MASTRICHT *Gangr. nouit. Cartes. Sect. II. c.* 27. MARESIVS *in Systém. Theol. Loc. IIX. §.* 41. *in not.* p. 414.

ante omnia pro certo habendum eſt: cuilibet homini matura aetate & mente integra (2) tantum ſupereſſe naturalis velut luminis, vt adhibita cultura, ac debita meditatione poſſit recte comprehendere (3) ſaltem generalia illa praecepta & principia, quae ad vitam hancce honeſte & tranquille exigendam faciunt; ſimulque iudicare, iſta vtique indoli humanae congruere. Hoc enim niſi ſaltem intra ſphaeram fori humani admittatur, quibusuis ſuis delictis homines ignorantiam inuincibilem obtendere poſſent: cum nemo in foro humano argui poſſit violaſſe regulam, quam capere ſupra ipſius vires eſt.

§.V.

(2) Niſi obſtet ſenſuum primariorum defectus, qui nonnumquam impedit, quo minus in homine naturale lumen ſeſe exſerere potuerit ob defectum culturae ac debitae meditationis, quae obiectis per ſenſus offerri ſoliti hac ratione deſtituitur. Qua de re exemplum notatu dignum exhibetur in *hiſtoria academiae ſcientiarum Pariſienſis anni* 1703. *p.* 22. *ſeq.*

(3) Homini non poteſt non ineſſe facultas noſcendi & intelligendi leges: DEVS alias iniuſtitiae arguendus foret, (quod tamen abſurdum,) quod legem nobis praeſcripſiſſet, ſed non conceſſiſſet facultatem patefaciendi illam eiusdemque contenta, praeſertim cum DEVS & DEI voluntas non niſi DEO volente poſſint cognoſci.

§. V. Intellectus hominis, quando de eo, quod agendum, vel omittendum est, recte informatus fuerit, (1) & quidem ita, vt sententiae suae certas & indubias rationes norit reddere, solet vocari *conscientia recta.* (2)

§. V. (1) Conscientia, quae hic indicatur, est perceptio relationis inter ideas nostras de norma legis conceptas, & inter actiones, quas commisimus. Praecedit conscientiam cognitio legum, vel nostra de iis opinio: deinde actionem nostrarum occasio, siue peractae illae sint, siue peragendae. In ipso conscientiae actu deprehendimus 1) reminiscentiam idearum, quas de norma legis concepimus, 2) comparationem earum cum nostris actionibus, 3) perceptionem relationis inter easdem, quam quidam iudicii nomine appellant. Hanc conscientiam sequi solet iudicium practicum & ratiocinatio mentis, quae pro ipsa conscientia vulgo sumitur, quia eam indiuulso nexu comitatur. Istam perceptionem non experimur esse in nostra potestate, positis ad agendum requisitis: resultat enim ex reminiscentia legum & praesentia nostrarum actionum, nobis volentibus, nolentibus, & extorquet animo iudicia molestissima, nisi muro aheneo sit munitus, qui est nil conscire sibi, nulla pallescere culpa. Conscientia vero non datur, nisi praecesserit apprehensio legum: neque ea nobiscum nascitur. Gignitur in nobis conscientia pro ratione nostrae institutionis in rebus practicis, & prout occasio nobis offertur cognoscendi rationem normae nostrarum actionum. Certae itaque aetati certoque temporis termino adstringi nequit conscienriae in nobis origo, cuius qualitas ab educatione & institutione, immane quantum, dependet.

(2) Rectius appellabitur certa conscientia, quae est cla-

Sed vbi quis veram quidem sententiam circa agenda vel omittenda fouet, quam tamen ipse per rationes demonstrare nequeat, sed eamdem ex vitae ciuilis tenore, ex assuetudine, aut superiorum autoritate hauserit; neque tamen ipsi suppetat ratio, quae contrarium magis persuadet, solet vocari *conscientia probabilis*, (3) qua maxima pars mortalium regitur; quippe cum paucis rerum cognoscere caussas concessum sit. (4)

§. VI.

clara atque distincta perceptio relationis actionum nostrarum ad claras & euidentes ideas de norma legis conceptas. Certa semper recta est.

(3) Probabilis conscientia vel recta, vel erronea est: nititur a) exemplis, b) testimoniis, c) consuetudinibus. Recta si est, consistit in perceptione obscura relationis actionum nostrarum ad verosimiles de lege ideas, quae legi reapse sunt conformes. Erronea vero refert actiones ad nostras de norma legis sententias speciem veri mentientes & erroneas.

(4) Conscientia improprie norma agendi dicitur, quod facile ex eius definitione patet: & doctrina, quae contrarium inculcat, infinitis vrgetur difficultatibus, quas vberius exposuit THOMASIVS *de Fund. I. N. & G. L. I. c.* 4. §. 15. *seqq.* Tota insuper doctrina de conscientia nondum satis exculta est; quoniam in relatione actionis ad normam moralem consistit: normae vero agendi & obligationis inter homines diuersitas ad conscientiam nondum fuit applicata. Datur enim quadruplex conscien-

§. VI. Solet tamen quibusdam non raro euenire, circa casus potissimum singulares, vt ex vtraque parte sese offerant rationes; nec illi ita polleant iudicio, vt vtrae praeponderent, liquido discernere queant. Id quod vocari sueuit *conscientia dubia*. (1) De qua haec est regula: *Quamdiu in ancipiti baeret iudicium, bonum*

scientiae species ratione regularum iusti, honesti, decori & prudentiae, quae a se inuicem abesse possunt. Alii enim gaudent conscientia iusti & decori, sed percipere nequeunt relationem actionis suae ad normam honestatis & prudentiae: alii honeste viuunt, sed decori conscientia obstupefacta: plurimi sensu imprudentiae suae destituuntur. Quae obseruatio quum latius se extendat, hic loci fusius exponi nequit.

§. VI. (1) In omnibus actionibus, vbi conscientia dicitur esse dubia, mens nostra haesitat & dubitat, i. e. suspendit iudicium ob defectum conscientiae, siue quia non percipit relationem aliquam actionis ad normam legis. Non enim vel reminiscitur principiorum practicorum, quae aliqua ratione actionem praesentem firmiter normare possent; vel inter illa, quorum recordatur, factumque suum nullam connexionem solidam & adaequatam dispicit, adeoque de applicatione actionis ad legem fluctuat: quod fieri non posset, si aliqua adesset conscientia, e. g. qui dubitat de suffocato & sanguine, an edere liceat, non reminiscitur vllius legis rem accurate determinantis: & licet alicuius praecepti sibi conscius sit; tamen vel non nouit, an se obliget, vel nullam solidam relationem legis & actionis percipere sibi videtur.

quid ſit, an malum; actio erit ſuſpendenda. Nam nondum diſcuſſa dubitatione ad agendum ſeſe determinare, propoſitum peccandi, aut ſaltem neglectum legis inuoluit.

§. VII. Saepe etiam intellectus hominis pro vero falſum adprehendit; & tunc in *errore* verſari dicitur. (1) Qui

§. VII. (1) Error committitur ab intellectu neque in cognitione falſi iudicii, a qua nec DEVS immunis eſſe videtur, neque in vlla apprehenſione ideae cuiusdam ſimplicis: nam non poteſt non res ita cognoſcere & inſtar ſpeculi recipere, vti ei offeruntur; ac licet ſaepius ideam rei oblatae diſſimilem ſibi formet; eſt tamen tantum idea, quae non transfertur ad rem oblatam per iſtam apprehenſionem, ſed demum per iudicium. Error itaque non committitur niſi in mentis iudicio, in quo ideae coniungendae disiunguntur & disiungendae coniunguntur, & in aſſenſu, quem erroneis aliorum iudiciis praebemus. Euitemus ergo praecipitantiam mentis in iudicando & ſuſpendamus iudicium, donec acquiratur fundamentum boni aſſenſus. De cetero conſcientia erronea, quae hic innuitur, eſt perceptio relationis inter actiones noſtrasque de norma legis ſententias erroneas. Reminiſcimur erroris practici vel praeiudicii vulgaris, tamquam normae viuendi, quae apud nos auctoritatem legis obtinuit; ad illam referimus noſtras actiones. Perceptio vero iſta ſiue conſcientia non eſt erronea in ſe, ſed ita dicitur propter effectum & obiectum ſuum, quod eſt error. Veram enim adipiſcimur notionem relationis: vere eam percipimus actionem cum regula comparanda, ſiue regula vera ſit, aut falſa. *Etiamſi* ete-

Qui error *vincibilis* ſolet appellari, quando quis adhibita attentione & diligentia debita cauere poterat, ne in eum incideret: *inuincibilis* autem, quando quis etiam adhibita omni diligentia,quam vitae communis ratio fert, iſtum euitare non poterat. Qualis error tamen ſaltem inter eos, queis rationis lumen excolere, & vitam ad honeſtum componere cordi eſt, non circa communia viuendi praecepta, ſed dumtaxat circa ſingularia negotia incidere ſueuit. Nam & naturalis iuris praecepta generalia plana ſunt: & qui leges poſitiuas fert, id ante omnia agere ſolet & debet, vt illae ſubiectis innoteſcant. Vnde citra ſupinam negligentiam heic error non naſcitur. Sed in ſingularibus negotiis facile eſt, vt error

etenim, recte monet LOCKIVS *de intell. hum. L.* 2. *c.* 28. §. 20. *haud recta ſit norma &, quod ad eam attinet, verſer in errore; conuenientia tamen & repugnantia rerum cum illa comparatarum mihi manifeſtiſſima ſunt: atque in hoc relationis notio conſiſtit. Per falſam vero regulam rem menſurans de morali eius rectitudine falſum iudicium laturus ſum; quoniam eam ad regulam haud veram exegi: haud vero erro circa actionis iſtius relationem ad regulam, cui a me comparatur, quae conuenientia eſt, aut repugnantia.*

ror inuito & praeter culpam obrepat circa obiectum, aliasque actionis circumstantias.

§. VIII. Vbi vero simpliciter cognitio abest, vocatur *ignorantia.* Quae duplici modo consideratur; vno, prout ad actionem aliquid confert; altero, prout inuito, at non citra culpam oborta fuit. (1) Priori respectu ignorantia solet diuidi in *efficacem & concomitantem.* (2) Illa est, quae si ab-

§. VIII. (1) Intellectus hominum non potest non laborare ignorantia quadam, cum sit finitus. Facultates ipsae ad cognoscendum quandoque eum deficiunt; & cum angusti nimis & in accessibiles sint aditus ad rerum multarum naturam & adfectiones; non tantum cognitionem suam angustissimis terminis circumscriptam esse sentit, sed etiam in iis, quas cognosci posse putat, impotentiam suam deprehendit ideis claris & adaequatis omnimode destitutus.

(2) Clarius diuisio instituetur in essentialem vel accessoriam; siue in *caussalem* & *non caussalem.* Non autem illius ignorantiae moralitas a sola agentis declaratione pendet, & ab eius displicentiae vel complacentiae expositione erroris efficacia suspendenda, quod huic doctrinae imputauit TITIVS ad h.l. & qui eum sequutus est BARBEYRAC; sed tota negotii vel actionis natura hic ponderanda, cuius circumstantiae ostendunt, absuisse rationem voluntarii, & iudicium agentis exsulasse ad actum illum.

si absuisset, praesens actio non fuisset suscepta. Haec est, quae licet abfuisset, nihilominus actio suscepta fuisset. Posteriori respectu ignorantia est *voluntaria*, vel *inuoluntaria*. Illa est, quam quis vel vltro affectauit, reiectis veri cognoscendi mediis, vel debita diligentia non adhibita obrepere sibi passus est. Haec est, quando quis ignorat, quae nescire poterat, nec tenebatur. (3) Et haec iterum *duplex* est. Vel enim quis in praesens quidem ignorantiam exuere non potuit, vt tamen in culpa sit, quare in tali statu versetur: vel non solum in praesens ignorantiam vincere nequit; sed & in culpa non est, quare ad talem conditionem sit deuolutus.

§. IX. Altera facultas, a) quae in ho-

a) In hunc & 7. seqq. §§. v. Puf. I. N. & G. L. I. c. IV.

(3) Si quis ignorat, quae scire non tenetur; non semper ignorantiae inuoluntariae, sed vt plurimum voluntariae erit adscribendum. Hinc ratione obiecti ignorantia etiam voluntaria est vel *culpabilis*, qua aliquis ignorare voluit, quae scire debebat, vel *inculpabilis*, qua aliquis ignorare voluit, quae scire non debebat. Inuoluntaria est vel vincibilis, vel inuincibilis. Inuincibilis est talis vel in se, sed non in sua caussa, vel in se & sua caussa simul, quas auctor in fine §. describit.

homine prae brutis (1) peculiariter cernitur, *voluntas* vocatur; per quam velut intrinſeco impulſi ad agendum ſeſe homo mouet, & eligit, quod ſibi maxime arridet; auerſatur, quod ſibi non conuenire videtur. Habet igitur homo a voluntate, tum vt *ſponte* agat, i. e. vt non per intrinſecam aliquam neceſſitatem ad agendum determinetur, ſed actionis ſuae ipſe auctor ſit; tum vt *libere* agat, (2) i. e.

§. IX. (1) Bruta animantia non habent voluntatem, nec appetitum: nam imputari alias poſſent actiones, & virtutes & vitia caderent in beſtias, eaedemque poena poſſent adfici: quod tamen abſurdum. Minus recte ergo in excitatione hominum ad virtutes ad bruta animalia prouocatur a multis, quum eorum actiones ſint neceſſariae & mechanicae ſine reflexione, ſine ſpontaneitate; moralitas vero exinde deducta partim ioco retundi, & facile in contrariam partem rapi poſſit, dignaque ſit *Horatiano L. 2. Sat. 3.*

Nil agit exemplum, litem quod lite reſoluit.

Pluribus idem illuſtrat PET. BAYLIVS *Dict. Crit. T. I. p.* 475. *not. C.* Obſeruamus quoque, male hominem per animal rationale definiri, omnemque eius a beſtiis differentiam ſola ratione vel cogitatione abſolui: ſi quidem voluntate & agendi libertate mirum in modum ab iis diſcrepat.

(2) Spontaneitas quidem in voluntate eſt, imo vero ipſa voluntas: ſed libertas rectius dicetur ad mentem, quam ad potentiam volendi ſiue voluntatem pertinere; quum non tantum libertas peculiaris ſit poten-

i. e. vt vno obiecto proposito possit agere vel non agere, idemque eligere vel respuere; aut pluribus obiectis propositis vnum eligere, caetera respuere. (3) Porro cum actionum huma-

potentia; potentia vero potentiae minus proprie inesse dicatur, sed sese per totam animam diffundat, & essentiam volitionis non ingrediatur: absente enim libertate velle possumus. Conf. LOCKIVM *de Int. hum. L. II. c.* 21. §. 14. *seqq.* CLERICVM *Pneumatol. S. I. c. III.* §. 11.

(3) Datur libertas, quae est facultas mentis agendi vel non agendi: cuius actus simplex est, proposito vno obiecto; duplex vero vel multiplex, si offerantur plura obiecta. In omni enim libertate, quam vulgo dicunt contrarietatis, nihil aliud reperitur, quam vnus idemque actus libertatis, quae vulgo dicitur contradictionis: repetita tantum vice exercetur. Illius libertatis character primarius est indifferentia, qua se habet ad res obiectas: quae indifferentia tamen non est sine omni ratione inclinante nos ad obiecta contingentia siue ea, quae non implicant contradictionem, vt aliter atque aliter se habere possint. Nihil enim menti obiicitur, de quo non aliquae rationes vel clare & distincte, vel obscure ei obuersentur, quibus magis in hanc, quam in illam partem inclinetur. Inclinatio vero illa non necessitat, licet determinet voluntatem; rationes enim, quibus inclinat, non sunt inuictae nec ineluctabiles, vt mens non in alteram partem elabi potuisset: nec determinatio tollit potentiam agendi vel non agendi; nec producit rei necessitatem, vt non potuerit non ita esse: quae quidem sequitur saepius determinationem, e. g. in praescientia, prouidentia DEI; sed tamen non

vt

humanarum quaedam propter se suscipiantur, quaedam quatenus ad aliud consequendum inseruiunt, id est, quaedam rationem *finis*, quaedam

vt effectus illius determinationis, nec vt effectus absolutae necessitatis. Nil inclinat voluntatem, nisi bonum, cuius repraesentatio nunquam talis est nec esse potest, vt ab vtraque parte rationes inclinantes in aequilibrio quasi positae sint; sed semper in alteram partem propendet mens adducta maiori inclinatione sub specie melioris vel optimi, quam dein sequi vel non sequi, & voluntatem declinantem reuocare potest. Bonum ergo etiam non necessitat siue non cogit mentem necessitate absoluta, vt hoc eligat, vel non eligat, alterumque repudiet: sequeretur enim id, quod amplectimur, non potuisse non a nobis eligi, ita vt cetera, quae reiecimus, nobis hac ratione sint impossibilia & contradictionem inuoluant: quod tamen absurdum & experientiae contrarium est. Vicerunt haec argumenta opinionem contrariam, mentem destitui plane omni libertate, cuius robur eo nititur fundamento, quod voluntas nostra a bono inclinetur & determinetur: quae inclinatio cum necessitate sic confunditur: post illam enim determinationem possibilitas contrarii non tollitur, sed experimur in nobis potentiam agendi & non agendi, id est libertatem, quae ista neque destruitur, neque mutatur, neque imminuitur, sed integra manet. LOCKIVS propugnauit *de Intell. hum. L.* 2. *c.* 21. bonum maximum necessitate hominem: at in vltima editione istius libri sententiam mutauit, qui l. c. huc maxime facit. Conf. Illustr. LEIBNITZII *Essais de Theodicée* passim, vbi cum insigni iudicio praestantia istius doctrinae in variis capitibus religionis ostenditur.

mediorum habeant: circa *finem* quidem ita voluntas verſatur, vt eum cognitum primo adprobet, dein ad eumdem conſequendum efficaciter ſeſe moueat, & velut ad eum tendat, vehementius aut remiſſius; eoque obtento adquieſcat placideque fruatur. *Media* autem primo probantur, tum quae maxime idonea fuerint viſa, eliguntur, ac demum vſui adplicantur.

§. X. Quemadmodum autem hoc maxime nomine homo actionum ſuarum auctor habetur, quia ipſe voluntario eas ſuſcepit: ita circa voluntatem(1)id cumprimis obſeruandum,eius *ſpontaneitatem* vtique aſſerendam eſſe, ſaltem circa illas actiones, de quibus ab homine in foro humano ratio ſolet exigi. Vbi autem homini nihil plane ſpontaneitatis re-

 lin-

§. X. (1) Sponte agendi facultatem ſiue ſpontaneitatem anima recte habere dicitur, ita vt auctor poſſit appellari ſuae actionis, ſed minus commode voluntas,quae cum ſpontaneitate vnum idemque eſt. Identica ergo eſt propoſitio & nugatoria: Voluntas habet ſpontaneitatem i. e. voluntatem. Spontaneitas vero non tollitur coactione ſiue priuatione libertatis: nam coacte ſaepius volumus & non libere: ſpontaneitati inuitum, libertati coactum opponitur.

linquitur; ibi non ipſe homo, ſed qui eidem necesſitatem adfert, auctor habebitur actionis, ad quam homo inuitus membra viresque ſuas accommodat.

§.XI. Porro quamquam voluntas *bonum* in genere ſemper *adpetat*, & *malum* in genere *auerſetur:* magna tamen inter ſingulos homines tum adpetituum, tum actionum cernitur varietas. Idque inde prouenit, quod non omnia bona & mala homini velut pura appareant, ſed inuicem mixta, bona malis, mala bonis: & quia diuerſa obiecta diuerſas velut partes in homine peculiariter adficiunt, v. g. quaedam aeſtimationem illam quam homo de ſe ipſo habet; quaedam ſenſus eius exteriores; quaedam amorem ſui, quo ſe ipſum conſeruare ſtudet. Ex quo eſt, quod illa quidem homo adprehendat tamquam *decora*, iſta tamquam *iucunda*, haec tamquam *vtilia*. (1) Et prout quodque horum validum motum homini im-

§. XI. (1) Infinite dantur voluntates hominum, quae varie modificantur, & a ſe inuicem ſunt diſtinctae, Ex omnibus illis voluntatibus reſultant tres

impressit: ita eundem quoque versus se peculiariter propendere facit. Cui accedit in plerisque hominibus ad certa quaedam *peculiaris inclinatio*, aut a certis auersatio. Hinc fit, vt circa quamlibet fere actionem sese simul offerant species bonorum & malorum, verorum aut adparentium, ad quas solide discernendas aliis maior, aliis minor est perspicacia. Inde mirum non est, unum in id ferri, abs quo alter maxime abhorret. (2)

tres potissimum, quae centrum quasi reliquarum omnium constituunt, ad quod feruntur, tamquam ad principia sua, in quae sunt resoluendae. Videmus enim magnam partem voluntatum tendere ad hominis excellentiam, perfectionem, gloriam adsequendam, augendam, promouendam: magna pars spectat delectationem & commoditatem sensuum ac vitae, & non minima istarum portio conseruationem vitae & quae ad illam faciunt, primario sectatur. Hinc omnes rationes inclinantes voluntatem ad honestum, iucundum & utile reuocantur; & tria sunt, quae mentes hominum determinant, principia; ambitio, auaritia, voluptas: quae rursus sub genere philautiae militant. Haec generatim & abstracte considerata indifferentia sunt, hominum vero peruersa praxi redduntur mala. Vid. THOMASII *Praxin Ethic. cap.* 7. *Fundam. I. N. & G. L.* 1. *c.* 2. BONTEKOE *de corpor. & anim. passionibus*. OSIANDER ad GROT. *L.* 2. *c.* 20. §. 29. *n.* 3. & ipsum GROTIUM, vt & *histoire des Sevarambes P.* 2. *c.* 6. OPALENSKI *de Offic. L.* 1. *c.* 1.

§. XII. Sed nec femper voluntas hominis circa quamlibet actionem velut in aequilibrio (1) pofita deprehenditur fic, vt inclinatio in hanc aut illam

(2) Vnaquaeque res, (EPICTETI fententia eft *Enchirid.c.*65,1) duas habet anfas, vnam tolerabilem, alteram intelorabilem, i. e. menti noftrae in quolibet obiecto offeruntur vel verae, vel apparenter verae rationes, quae obiectum modo vt bonum, modo vt malum repraefentant. Pro ratione itaque mentis, qua illas rationes ponderat, vel ad eas attendit, vel ab iis nobis non attendentibus attingitur, inclinant voluntatem noftram & in hanc & in illam partem: hinc potiffimum tot diuerfi nafcuntur appetitus.

§. XII. (1) AEquilibrii huius indifferentia non eft verus character libertatis, neque umquam adferi poteft de voluntate: *a*) eft enim impoffibilis, & res obuiae partesque contrariae numquam ita offeruntur, vt partim ratione fuae, partim ratione noftrae naturae, partim ratione habitus ad noftrum ftatum, vitam momentaque circumftantia in perfecto fint aequilibrio, & altera ab altera nulla ratione praeponderetur. Semper adeft ratio aliqua magis inclinans, licet nobis aperte non fit cognita, tum quia in fe obfcura mentem fugit, tum quia reflexiones mentis ad eam non conuertimus, Omnis experientia haec edocet, et qui contrarium ftatuit, dignus eft, qui cum *afino Buridani* fophismatum labyrintho implicetur, de quo vid. BAYLE *Dict. Crit. Tit. Buridan. not. B.* LEIBNITZ *Effais de Theodicée* §. 49. 307. *b*) Si dabilis effet cafus aequilibrii: homo plane foret immobilis, neque agere poffet; quod nulla ratione praeponderante inclinaretur. *c*) Nihil eum mouere poffet, quam fors & cafus, vt BAELIUS putat: fed fors & cafus funt mera figmenta rationis, fi tamquam cauffae fine ratione agentes con-

illam partem vnice ab *impulſu* eiusdem *intrinſeco* poſt mature perpenſa omnia proveniat: ſed frequentiſſime per *extrinſeca* velut *momenta* verſus vnam magis, quam alteram partem homo propellitur. Vt enim praetereamus communem illam mortalium in praua procliuitatem, cuius originem atque indolem alterius fori eſt excutere; *primo* voluntati ſingularem quamdam vergentiam conciliat *peculiaris ingenii diſpoſitio*, qua ad certum genus actionis aliqui valde procliues redduntur. Quae non in ſingulis tantum hominibus; ſed et integris in nationibus deprehenditur. Eam autem producere videtur coeli nos ambientis ſolique genius, humorum in corporibus tem-

concipiantur, & aſyla ignorantiae. *d*) Miſera quoque foret libertas, quae indifferentia aequilibrii abſolueretur, & in qua homo non tam ratione aliqua, quam cocco impetu duceretur. Quod contrarium eſt ſapientiae, quae nil agit ſine ratione; & quo maior ſapientiae gradus eſt, eo magis a bono vero ſemper inclinatur. *e*) Vera libertas datur in DEO, angelis bonis, ſanctisque hominibus: qui tamen omnes indifferentia aequilibrii deſtituuntur; cum ſemper ad id inclinentur, quod bonum & optimum eſt: circa tamen neceſſitatem. Conf. LEIBNITZ l. c. paſſim.

peratura ex ipso semine, aetate, victu, valetudine, studiorum ratione similibusque causfis proueniens; item conformatio organorum, queis animus ad functiones suas obeundas vtitur, & similia. Vbi notandum, (praeterquam quod homo adhibita cura *temperamentum* suum non parum retundere & alterare possit,) quantacumque etiam vis eidem tribuatur; non tamen eousque illa valere iudicanda est, vt hominem necessario in violationem legis naturalis rapiat, quousque haec in foro humano exercetur; vbi prauae cupidines intra actum exteriorem subsistentes non attenduntur. Adeoque si vel maxime natura recurrat, furca licet expulsa: id tamen prohiberi potest, ne exteriores actiones vitiosas producat. Et, quae in superanda eiusmodi inclinatione occurrit difficultas, illam splendor laudis pensat, quae heic victorem manet. Quod si autem eiusmodi stimuli animum concutiant, quos nulla ratio, quo minus erumpant, reprimere potest; via tamen est, vt citra peccatum velut depleri queant. (2)

§. XIII. Valde quoque *secundo* in certas actiones voluntatem inclinat frequens eiusdem generis actionum repetitio, ex qua enata procliuitas *consuetudo* vocatur. Per hanc quippe efficitur, vt libenter & expedite actio aliqua suscipiatur sic, vt obiecto praesente in id velut trahi animus videatur, aut idem absens vehementissime desideret. De qua id ob-

(2) Deplere stimulum animi aestuantem citra peccatum fieri nequit, si principia honesti & normam virtutis respicias, quae intimam animi rectitudinem studiumque recte agendi requirit, & non deplendas, sed restinguendas esse monet passiones. At vero si eamdem actionem ad normam legis stricte sic dictae referas, ad principia iusti, quae maxime externe obligant; omnino aestus animi sine peccato depleri poterit ita, vt non laedatur societatis humanae tranquillitas. e. g. WEBERVS ad h. l. suadet: *qui in Venerem pronus est, uxorem ducat: qui in iracundiam & pugnas, militiae se dedat & in vno conflictu vel centum hostes prosternat.* Sed si in istis exemplis ex solo quis aestu passionum agat; is quidem officium legis non laedit: laedit tamen virtutem, a qua alienissimus est, e. g. qui sola iracundia & bruta ferocia ductus hostes prosternit, deplet stimulum animi, sed sine virtute, sine fortitudine: ita tamen, vt non iniuste egisse censendus sit, sed potius militis officium a lege requisitum praestitisse. Homines enim in foro societatis humanae non puniuntur ob difformitatem internorum motuum cum lege; sed quia motus externi & actiones erumpentes legi & societati humanae contrariantur.

seruandum: *vti nulla videtur esse adsuetudo, quin eam adhibita diligentia iterum exuere possit homo: ita nulla quoque animum eousq; detorquere valet, vt non exterioribus saltem actibus, in quos illa rapitur, heic & nunc cohibendis par homo sit.* (1) Et quia penes hominem fuit eiusmodi adsuetudinem contrahere; inde, vtut haec actiones facilitet; tamen neque bonarum actionum pretio aliquid decedit, (2) neque prauarum malitia redditur leuior. Quin vti bona adsuetudo hominis laudem; ita praua eiusdem turpitudinem intendit. (3)

§. XIV.

§. XIII. (1) Consuetudo tantam vim non habet in animos hominum, vt eos plane impediat, quo minus intelligant clarissime, actuum externorum mala & incommoda longe superare consuetudinis suae blanditias & delectationem. Inclinat voluntatem & trahit; non tamen, vt exinde contrarium reddatur nobis impossibile: sed liberum nobis est illi inclinationi resistere & variis rationibus voluntatem inclinare in alteram partem. De vi consuetudinis conf. *Essais de* MONTAIGNE *L. III. c.* 13. VERULAMII *Sermon. fidel. c.* 37. ERASMI BARTHOLINI *Quaestiones Acad. de consuetudine p.* 52.

(2) Consuetudine bona quidem nihil decedit officio; multum tamen virtuti: quae virtus non est, si tantum ex consuetudinis principio procedat.

(3) Multi sua vitia excusant consuetudine, sed perridicule; ipsi enim hac ratione confitentur, se tot itera-

§. XIV. Plurimum quoque *tertio* intereſt, an placida tranquillitas animo conſtet; an vero idem peculiaribus motibus, quos *adfectus* vocant, concutiatur. Circa quos illud tenendum: *quantumcunque vehementes iſti ſint; tamen debito rationis vſu hominem iisdem ſuperiorem eſſe poſſe, ipſorumque impetum ſaltem intra vltimum actum ſiſtere.* (1) Cum autē adfectuum alii excitentur ſpecie boni, alii ſpecie mali, & ſtimulēt, vel ad adquirendum aliquod gratum, vel declinandum moleſtum: naturae humanae congruens eſt, vt hos, quam illos, plus fa-

iteratis vicibus malam actionem perpetraſſe, vt tandem in conſuetudinem abierit, quam ſe voluntario ſuſcepiſſe & etiam nunc alere innuunt.

§. XIV. (1) Adfectus non neceſſitant animum, nec tollunt libertatem: quod exinde etiam patet, quod homo adfectu ſaepius abreptus interventu viri venerabilis & vi coactiua praediti, vel apparentia alicuius periculi vel boni praeſentiſſimi ab adfectu extemplo revocetur: quidni ergo reuocabitur, ſi aliquam rationis vim ſerio & efficaciter adhibeat animus ad retundendos adfectuum motus? qui tanta vi pollent in homine: (1) quia non vult reſiſtere: 2) non attendit ad adfectus naſcentes, nec primos eorum gradus expiſcatur: 3) non noſcit viua cognitione, qui motus mentis ſuae ſint inordinati & vnde oriantur: 4) non perſuaſus eſt, adfectuum regimen in ſua poteſtate eſſe poſitum.

uoris aut veniae (2) mortales inter comitetur, eoque magis, quo infestius & intolorabilius fuit malum, quod eos excitauit. Longe quippe tolerabilius habetur carere bono ad naturae conseruationem non adeo necessario, quam excipere malum ad naturae destructionem tendens.

§. XV. Denique vti dantur certi *morbi*, qui vsum rationis in perpetuum, aut ad tempus plane tollunt: ita multas apud nationes (1) frequens est, homines sibi vltro arcessere morbi quoddam genus breui transiens, vsum rationis non parum perturbans

(2) Ratio etiam haec subest, 1) quod plus spontanei insit adfectibus ex obiectis delectantibus exortis, quam iis, qui a molestis rebus sunt excitati: 2) tanta menti non inest perturbatio in gratis, quam in molestis rebus, quibus natura omnem vim saepius opponit, quo minus ab iis obruatur: 3) libertati nostrae in rebus molestis plerumque maior vis inclinans extrinseca opponitur; cum in rebus acceptis vis inclinans magis sit intrinseca & in nostra potestate. Conf. ZENTGRAVIVS *de orig. I. N. p.* 400.

§. XV; (1) Meridionales nationes plerumque detestantur hoc vitium, libidini maiorem in modum studentes; & summa ignominia adficitur Hispanus, quando ebrii titulo insignitur. Septemtrionales e contrario Baccho ut plurimum litant: licet & Boream malus auferat amor, & in imperio

Ve-

bans. Quo innuimus *ebrietatem* ex certis potulentorum generibus ac quibusdam fumis prouenientem, quae violento motu sanguinem ac spiritus impellit & turbat, ac ad libidinem inprimis, iram, temeritatem (2) & enormem laetitiam homines procliues reddit sic, vt multi velut extra se per ebrietatem rapti videantur, & diuersum plane genium induisse, quam quo sobrii conspiciebantur. Haec tamen vti non semper omnem vsum rationis sequestrat: ita, quatenus vltro arcessita est, odium potius, (3) quam fauorem actio-

Veneris non detur zona frigida. Caussam differentiae inuestigant *les Essais de* MONTAIGNE L. 2. c. 2. & BAYLE *Dict. Crit. sub voce Eremite not. I.* Quod autem nationibus certa vitia propria sint, oritur partim ex peculiari corporis dispositione & temperamento, partim ex ritibus & consuetudinibus receptis, quibus gentes adsuefactae sensim in certa vitia rapiuntur.

(2) Sanguineos ad libidinem: cholericos ad iram & temeritatem impellit.

(3) Homo per summam ebrietatem peccans in legem non ponitur proprie ob id delictum, quod ebrius commisit; sed quod in culpa sit, quod in istum statum deuenerit: multatur magis ebrietatis vitium, quod per enormem illam actionem maiori apparet turpitudine & laedit societatem humanam.

ctionibus per eamdem susceptis conciliare apta est.

§. XVI. Porro actiones humanae vti *voluntariae* solent vocari, quatenus a voluntate proficiscuntur & diriguntur: ita, si quae reluctante voluntate scienter suscipiuntur, *inuitae* adpellantur, pressius sumto hocce vocabulo. Nam latius id acceptum etiam illas comprehendit, quae per *ignorantiam* patrantur. (1) Inuitum autem nobis hoc loco idem notat, quod *coactum:* (2) quando nempe quis ab extrinseco principio validiore adigitur membra sua adplicare ita, vt auersationem & dissensum suum signis ac praecipue renitentia cor-

§. XVI. (1) Actio aliqua inuita est per absentiam voluntatis, non per ignorantiam. Ita, si quis venenum bibat, quod esse nescit venenum; haec actio est inuita, non ob deficientiam intellectus, sed quia noluit venenum bibere: quod exemplum adfert THOMASIVS *Fund. I. N. & G. p.* 65. Ignorantia itaque non ingreditur essentiam actionis inuitae, sed est occasio eiusdem extrinseca: quae quia coniuncta semper est cum τῷ inuito; hinc statim essentiam inuiti in illa collocarunt.

(2) Alias inuitum & coactum varie differunt. Inuitum notat absentiam voluntatis ab actione, quae vulgo vel per ignorantiam, vel per violentiam inimicam extrinsecam caussari dicitur: coactum saepis-

corporis significet. Minus autem proprie inuita & illa dicuntur, quando incumbente grauiore necessitate aliquid tamquam minus malum eligitur & suscipitur, abs quo alias homo extra necessitatem constitutus vehementer abhorrebat. Quales actiones vulgo *mixtas* vocant. Hae cum spontaneis illud habent commune, quod voluntas pro praesenti statu eas vtique *eligat* tamquam minus malum. Cum inuitis autem aliquatenus *quoad effectum* conueniunt, quod vel plane non, vel non ita grauiter, vti spontaneae, soleant agenti imputari.

§. XVII. Ceterum actionum humanarum, quae ab intellectu & voluntate proficiscuntur & diriguntur, haec

Vid. in hunc §. & sqq. Puf. de I. N. & G. L. I. c. V.

saepissime includit praesentiam voluntatis. Inuitum tollit & prohibet voluntatem: coactum ei infert & addit necessitatem: Inuitae actionis auctor numquam dici possum, si in se & sua caussa sit inuita: coactae tamen auctores appellari possumus. Non datur inuita voluntas: datur tamen coacta, e. g. homo sese in aquam praecipitans, re bene considerata, coacte, sed non inuitus suffocatur. LVCRETIA stuprum passa est a SEXTIO coacta, sed non inuita: mortem enim amplecti poterat, quam TARQVINIVS minabatur. De quibus infra pluribus ad §. 24.

haec est *praecipua adfectio*, quod illae homini possint *imputari*, seu, quod homo pro earum auctore recte possit haberi, ac ad reddendam de iisdem rationem adstringi, quodque in ipsum redundent effectus, qui ex istis proueniunt. Nulla enim propior ratio est, quare alicui actio quaepiam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est; seu quia penes ipsum fuit, vt fieret vel non fieret. (1) Hinc *axiomatis primarii* loco in disciplinis moralibus ad forum humanum spectantibus habetur; quod *de illis actionibus rationem posci queat homo*

§. XVII. (1) TITIVS ad h. l. minus accurate loqui mihi videtur: *quod si*, inquit, *amplius insles, cur actio voluntaria imputetur; tum nulla ulterius ratio reddi potest, sed illa veritas indemonstrabilis est & immediata perceptione apprehenditur.* Nam quod imputetur actio voluntaria, ratio est, quia agens tenebatur obligatione ea agere in isto negotio vel non agere, quae penes ipsum erat, vt fierent vel non fierent: siquidem imputare est aliquem rationis poscere ob actionem patratam, vel illum iudicare caussam esse, ad quam applicentur effectus morales. Quomodo autem quis poterit rationis posci ab alio, vel effectus morales mereri in re, ad quam praestandam, vel omittendam nulla obligatione ferebatur? Obligatio itaque ad agendum, vel non agendum comitari debet vo-

homo, quae vt fiant vel non fiant, penes ipsum est: seu, quod eodem recidit, quod *quaelibet actio directionis humanae capax, quam penes aliquem est fieri vel non fieri, ipsi queat imputari.* Sic & contra nemo pro auctore eius actionis haberi potest, quae penes ipsum neque in se, neque in sua caussa fuit.

§. XIIX. Ex hisce praemissis aliquot particulares formabimus propositiones, vnde constet, quid cuique imputari, seu, cuius actionis euentusque auctor quisque possit haberi. *I. Actiones ab (a)* alio *patratae, vt*

voluntariam actionem, vt actu imputetur. Sine ea obligatione actio quidem voluntaria capax est imputationis, siue imputabilis est: actu tamen nullos effectus morales sortitur, siue non imputatur. Obligatio vero, qua tenetur, refert sese ad normam agendi, siue illa per legem, siue per pactum constituta sit: non enim sola lex fundamentum imputationis constituit, quod contra *obseru. Halens. append. obs. X.* notamus. Sic e.g. promissa, debita, assecurationes, mandata, restitutiones damni imputantur, quia quis voluit vel noluit ea agere, ad quae pacto vel contractu, non vero lege erat obligatus. Quapropter ad verum imputationis actum requiritur, 1) ut aliquis voluerit ita agere, vel non agere, siue vt actio sit voluntaria: 2) vt obligatione teneatur ad illam actionem. Auctor hic imputationis magis signa, quam fundamenta explanat.

& (*b*) operationes *quarumuis* aliarum rerum, *nec non quiuis* (c) euentus *non possunt alteri imputari, nisi quatenus ille potest & tenetur istas moderari.* (1) Nihil quippe est frequentius inter *homines*, quam vt (*) vni commissum sit alterius actiones dirigere. Heic igitur si actio aliqua ab altero sit patrata, circa quam iste omisit, quod penes se erat; actio illa imputabitur non solum,

§. XIIX. (1) Proprie alienae actiones nobis non imputantur, nec directe propter alterius factum rationis poscimur, sed ob nostrum concursum siue nostram actionem, quam cum eo coniunximus. Alienae enim actionis effectus morales non possunt de altero in alterum transire, nisi nostra accesserit actio, quae istos effectus nobis contrahit. Vt autem hoc fieri possit, requiritur a) vt in nobis adfuerit potentia concurrendi vel non concurrendi ad alienum factum. Nam quodcumque, vt fieret vel non fieret ab altero, in nostra potestate non fuit positum, id minime in nostram culpam trahi poterit. Sic gibbus, statura & figura discipuli praeceptori tribui nequit. b) vt adfuerit voluntas concurrendi vel non concurrendi, qua licet alienam actionem non voluerimus; caussas tamen eius voluimus. c) vt adfuerit obligatio concurrendi vel non concurrendi ad id factum. e. g. MAXIMILIANVS Imperator animum suum sententiae incertum & haesitantem in arduis negotiis imputabat praeceptori negligentissimo & absurdo. CAROLI V. prudentia CROYO CHEVRESIO eius institutori tamquam caussae attribuitur.

solum ei, qui immediate ipsam patrauit; sed etiam isti, qui ex debita & possibili directione aliquid omisit. Habet tamen ea res fere suum modum finemque sic, ut illud *possibile* cum aliquo velut temperamento & moraliter sit intelligendum: cum per quamcunque subiectionem vnius sub altero subiecti tamen libertas non extinguatur, quin alterius directioni reniti & in diuersa tendere possit; nec vitae humanae indoles ferat, vt quis vni perpetuo velut affixus omnes istius motus obseruare queat. Igitur si quis omnia fecit, quae directionis sibi iniunctae natura ferebat; vbi nihilominus quid ab altero patratum fuit, patranti soli imputabitur. Sic, postquam (*) in *animalia* homines dominium exercent; quae per illa in alterius detrimentum facta sunt, domino imputabuntur, siquidem is ex debita custodia & circumspectione aliquid neglexit. Sic & *quaeuis mala, quae alteri obtingunt*, (*) imputari isti possunt, qui eorum caussam & occasionem, quum posset & deberet, non subtraxit

(*) *Quod alterum,*

(*) *Quod tertium.*

xit. Sic quum multarum rerum naturalium operationes promouere aut ſuſpendere ſit penes homines; quod ab hiſce commodi vel damni datum ſit, iſtis imputabitur, quantum eorumdem opera vel neglectus ad id momenti attulit. Aliquando etiam *praeter ordinem* imputantur alicui euentus tales, qui alias ſupra humanam directionem ſunt, quatenus intuitu certi hominis iſtos diuinum numen peculiariter procurauit. Extra hoſce & ſimiles caſus ſufficit, ſi de propriis actionibus rationem quis poſſit reddere.

§. XIX. *II. Quaecunque in quolibet homine ſunt vel non ſunt, quae penes ipſum non fuit, vt adeſſent, vel non adeſſent, non poſſunt ipſi imputari, niſi quatenus per induſtriam naturalem defectum non ſuppleuit, aut natiuas vires non adiuuit.* (1) Sic cum perſpicaciam ingenii

§. XIX. (1) Imputantur 1) ſi cauſſa ſuprema incitata fuerit ad immittendum effectum vel defectum naturalem vel a noſtris viribus non dependentem. Sic SALOMONI ſapientia laudi fuit; CAINO illa nota turpitudini datur, quam ei DEVS adiecit, vt diſtingueretur ab omnibus. 2) Si iteratis actionibus nobis non cogitantibus effectum vel defectum quemdam contraxerimus, e.g.

ingenii viresque corporis nemo ſibi praeſtare poſſit; nemini quoque eo nomine imputari quid poterit, niſi in quantum culturam adhibuit, aut adhibere neglexit. Sic non ruſtico, ſed urbano atque aulico horridi mores vitio vertuntur. Vnde & valde abſurdae ſunt iudicandae exprobrationes eiusmodi qualitatum, quarum cauſſa penes nos non fuit, v. gr. brevis ſtaturae, formae parum felicis & ſimilium.

§. XX. *III. Quae per ignorantiam inuincibilem patrantur, imputari non poſſunt:* (1) quia neque dirige-

e. g. Femina ob fucum, quo colorem mentiebatur, oculorum vſum amittens. 3) Si potuiſſemus impedire effectum vel defectum, quod tamen neglеximus. Sic apud veteres Gallos iuuenis zonae menſuram ventre prominulo excedens multabatur teſte STRABONE *L. IV. p. m.* 362. quia in illa aetate venter propendens ex gula & ingluuie prouenire iudicabatur.

§. XX. (1) GREGORIVS de RIMINI aliique ſcholaſticorum putant nullam ignorantiam inuincibilem excuſare in foro iuris naturae, cum illa orta ſit ex peccato originis, & vel ipſa peccatum ſit, vel peccati poena: ſed praeter id, quod de peccato originis lumini naturae nil conſtet, notandum eſt, intellectum per ſe & ſuam naturam, cum ſit finitus, ignorantiae cuidam inuincibili eſſe ſubiectum. Conf. de ea ſententia BAYLE *Dict. Crit. T. III.* vo-

re actionem possumus, vbi intellectus lumen non praelucet; & praesupponitur, tale lumen sibi hominem non potuisse comparare, neque quo minus posset, in culpa fuisse. Quin & in vita communi τὸ *posse* moraliter accipitur pro illa facultate, sollertia & circumspectione, quae vulgo sufficere iudicatur, & quae probabilibus rationibus subnixa fuit.

§. XXI. *IV. Ignorantia, vt & error, circa leges* (1) *& officium cuique iniunctum ab imputatione non liberat.* (2) Namqui leges & officium

ce Rimini not. A. Hoc tantum addimus ex superioribus, actionem per ignorantiam inuincibilem patratam non eam ob caussam proprie imputari, quod ignorantia sit inuicibilis, sed quod actio prorsus sit inuoluntaria siue inuita. OEDIPO incestus cum matre IOCASTA commissus non imputatur, non quia nesciuit se filium esse IOCASTE, sed quia noluit committere incestum.

§. XXI. (1) Quaestio, an detur ignorantia inuincibilis iuris naturae, adfirmanda esse videtur respectu status quorumdam subiectorum momentorumque circumstantium. E. g. infantes recens editi in eo statu non possunt vincere ignorantiam suam iuris naturae, nec in culpa sunt, quod in isto statu versentur, aequo ac qui insania & plena fatuitate naturali laborant.

(2) Imputatur ignorantia iuris alicui, non quod ignoret, sed quod voluerit ignorare.

cium alicui iniungit, efficere solet & debet, vt in notitiam subiecti illae perueniant: & ad subiecti captum leges ac regulae officii attemperari solent & debent, circa quas cognoscendas & retinendas quemlibet sollicitum esse oportet. Vnde qui est caussa ignorantiae, respondere etiam tenebitur de iis actionibus, quae ex illa ignorantia promanant.

§. XXII. *V. Cui occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit.* (1) Videtur autem occasio quatuor haecce

 com-

§. XXII. (1) Negotia hic nonnumquam distinguenda sunt: in nonnullis occasio non dependet a nostro arbitrio, nec in nostra plerumque est potestate, ideoque sola exspectatio nobis relicta est, & non culpandi sumus, quam quatenus occasionem exspectationi nostrae oblatam non arripuimus. Alia vero sunt negotia, in quibus non solum exspectanda est occasio, sed obligamur etiam ad illam excitandam & quasi procreandam, e. g. Medicus occasionem exercendi artem suam exspectare tantum potest, & delictum committeret, si aegrotos redderet homines vel veneno inficeret, vt medendi haberet occasionem. Sed bellicorum munerum praefecti rerumque publicarum administratores elicere debent nonnumquam agendi occasionem, nec occasio omnimode est extra sapientis potestatem. Recte haec explicat VERVLAMIVS *L. 8. de augm. scient. p. 233. Occasiones non semper exspectemus sed eas quandoque prouocemus & ducamus. Quod etiam,*

complecti; vt *obiectum* actionis sit in promtu; vt adsit commodus locus, vbi non possimus ab aliis impediri, aut malo aliquo multari; vt adsit opportunum *tempus*, quo non sint obeunda negotia magis necessaria, quodque item aliis, qui ad actionem concurrunt, sit opportunum; vt denique *naturales agendi vires* suppetant. Citra isthaec enim cum actio fieri nequeat; etiam absurdum fuerit, si alicui imputetur, ad quod agendum occasio defuit. Sic Medicus segnitiae non potest argui, si nemo aegrotet. Sic liberali esse non conceditur, qui ipse indiget. Sic talentum suum defodisse argui nequit, cui rite ambienti statio denegata fuit. Et cui multum

etiam innuit Demosthenes magniloquentia quadam: Et quemadmodum receptum est, vt exercitum ducat imperator: sic a cordatis viris res ipsae ducendae, & quae ipsis videntur, ea gerantur & non ipsi persequi eventus cogantur. Etenim, si diligenter attondamus, duas obseruabimus easque discrepantes species eorum, qui rebus gerendis & negotiis tractandis pares habeantur. Alii siquidem occasionibus commode sciunt vti, sed nihil ex se moliuntur aut excogitant: alii toti sunt in machinando, qui occasiones, quae opportune incidunt, non arripiunt.

tum datum fuit, ab eo multum repetetur. Sic non possumus simul sorbere & flare.

§. XXIII. *VI. Non potest* quoque *alicui imputari, quod non praestiterit ea, quae vires ipsius excedunt, neque per eas prohiberi aut effici possunt.* Inde vulgo *impossibilium nulla esse obligatio* dicitur: (1) addendum tamen: *modo quis sua culpa vires praestandi non detriuerit, aut perdiderit.* Hic enim eodem modo tractari potest, atque si vires adhuc obtineret; cum alias facilis esset via quamuis obligationem paulo laboriosiorem eludendi, vltro corruptis praestandi viribus.

§. XXIV. *VII. Imputari* quoque *non possunt, quae quis coacte patitur*

 aut

§. XXIII. (1) Quando aliquis ex pacto promisit res in se impossibiles; illi non imputatur praestationis suae impossibilitas, nec eam ob caussam poenae vel alii effectus molesti in eum redundant, sed ob fraudem, quam alicui voluit intentare, ob malitiam vel ob alia momenta, quae totam illam actionem circumstant. Exemplum habemus, si magus vel impostor dicaculus non praestiterit res omnem potentiam finitam excedentes, de quibus sibi cum superstitioso quodam convenit: quarum ingens numerus exhibetur *Elect. Iur. publ. Tom. VI.* p. 233.

aut agit. Talia enim amoliri aut defugere supra ipsius vires positum intelligitur. Cogi autem dicimur duplici modo; uno, quando alius valentior per violentiam nostra membra ad aliquid agendum aut patiendum adplicat; altero, (1) si potentior graue aliquod malum cominus

§. XXIV. (1) Cogere proprie est inferre necessitatem agendi, h. e. nobis ita actionem obtrudere, vt actio, quae huic contradictoria vel contraria est, nobis reddatur impossibilis, cum non possimus non id agere, ad quod cogi dicimur. E. g. Cum consiliarii & officiarii Imperatoris FERDINANDI 1618. Pragae e summa arce per fenestras in pomoerium praecipitarentur, & secretarius PHILIPPVS PLATTERVS violento casu in WILHELMVM Slabatam superiorem iudicii praefectum decideret; statim ex lapsu resurgens veniam petebat doloris & molestiae exinde creatae. Quae res risum mouere solet legentibus, quia non potuerat non praeceps ita ruere in obiecta subiacentia sine ulla libertate ex violentia sibi illata, quae omnem imputationem hic tollebat. Sed eiusmodi necessitas in altera specie coactionis, cuius auctor haec meminit, nulla ratione locum invenire potest. Nam libertas per eamdem non tollitur, sed quando potentior graue aliquod malum cominus intentat, nisi vltro nos ad aliquid faciendum moueamus aut a faciendo abstineamus; voluntas nostra non necessitatur, vt potentiam amittat agendi vel non agendi: rationibus tantum viuidissimis & euidentibus magis inclinatur & determinatur. Quae inclinatio tamen non impedit, quo minus actio sit vere voluntaria: penes hominem enim erat malum sustinere aut postula-

minus intentet, idque statim repraesentandi facultatem habeat,) nisi vltro nos ad aliquid faciendum moueamus, aut a faciendo abstineamus. Tunc enim, nisi expresse obligemur id, quod alteri est inferendum,

stulata exsequi. Si quis pedem vel digitum porrigat chirurgo resecandum; id voluntario facit: elegit enim minus ex duobus malis, morte nimirum & resecatione pedis: alii mortem maluerunt: MARIA e. g. MAXIMILIANI I. coniux, cum in venatione ex equo ferociente deiecta fracto femore, omnem tractationem loci affecti per verecundiam refugeret, maluit mori, quam sanari. HEVTERVS *rer. belgic. L. I. p.* 100. BECM. *lin. doctr. mor. c.* 15. *th.* 7. Martyres voluntario ignem elegerunt: nonnulli vero vsque ad ignem constantes doloris perpetiendi rationibus adducti recesserunt & vitam pretio religionis emerunt. Vbicunque igitur deliberationi & electioni locus est, ibi non datur vera coactio siue agendi necessitas. Vt autem claram & distinctam huius rei habeamus ideam, distinguendum est 1) inter rationes inclinantes voluntatem & vim cogentem: 2) inter violentum in se & in sua caussa: 3) inter coactionem actuum extra & intra voluntatem; vbi perperam actus imperati & eliciti adferri solent: 4) inter necessitatem & determinationem voluntatis. Ceterum cum de hominis imbecillitate & perturbatione, quae mali alicuius repraesentationem sequi solet, aperte constet, & subiectum cogens in culpa sit, quod homo in istam perturbationem incidat; in foro humano eiusmodi actiones plurumque non imputantur: in foro tamen diuino non item, e. g. Italus DEVM detestans eiusque abiurans cultum

dum, nostro malo redimere, is, qui eam nobis necessitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur; nobis autem non magis factum istud imputari poterit, quam gladio aut securi caedes. (2)

§. XXV. *IIX. Eorum, qui rationis vsu destituuntur, actiones non imputantur:* quia, quid agatur, liquido dignoscere & ad normam comparare nequeunt. Et huc spectant actiones infantum, antequam vsus rationis paulo distinctius sese in-

tum, ne ab hoste mortem minante occideretur: filius cum matre incestum committens ob metum mortis. Peccamus enim, quando obligationes colliduntur, & in earum comparatione maiorem negligimus, minorem amplexamur, cum tamen ista nostro malo redimenda fuisset. Plura legi possunt pro & contra in I. F. KREBSII *morum scientia* c. *I. & II.* PLANERI *paradoxis moralibus* n. *II.* THOMAS *fund. I. N. & G. lib.* 1. *c.* 2. GVNDLING. *Tr. de efficientia metus Halae* 1711. 4. *ed. c.* 1. BARBEYRAC *not. ad Puf. de I. N. & G. l. I. c. V.* §. 9. *not.* 3.

(2) Simile hoc claudicat: in gladio enim passiue se habente sola instrumenti ratio locum inuenit, cum omni agendi principio destituatur: homo autem coactus voluntate sua varie se mouere potest & principii extrinseci rationibus inclinantibus vel annuere vel resistere, & *causae instrumentalis* rationem sustinet.

incipiat exserere. (1) Quod enim isti propter quasdam actiones increpantur aut verberantur, id non ideo fit, quasi in foro humano poenam proprie dictam meriti sint, sed per modum nudae emendationis & disciplinae; ne per talia molestiam aliis facessant, aut ne prauam adsuetudinem contrahant. Sic & furiosorum, mente motorum & delirorum actiones pro humanis non habentur, quibus quidem citra suam culpam iste morbus prouenit.

§. XXVI. *IX.* Denique *imputari non possunt, quae quis in somniis agere*

§. XXV. (1) Quando infantes interfecti sunt vel in bello vel occasione atrocissimorum criminum, quae parentes commiserunt, non quidem ob suammet culpam puniti esse dicuntur, sed partim vt eo acerbius adficiantur parentes, & CICERONE teste vt caritas liberorum amiciores parentes adderet reip. partim, vt totum genus & familia exstirpetur, neque vllus superesset ex tam nefaria domo ad imitandum scelus vel mortem vlciscendam. At vero argumenta illa tanti non sunt, vt infantes, quibus ne sua facta quidem in foro humano imputari possunt, aliorum factorum reatum sustinere queant: nec DEI exemplum, qui sine culpae intuitu ius habet in vitam; in hanc caussam trahi potest. Vid. GROT. *de I. B. & P. c. 21. §. 14.* OSIANDER. *ad h. Grot.*

re sibi videtur, (1) nisi quatenus talibus interdiu cogitandis cum delectatione immoratus eorum imagines animo alte impressit; etsi & haec raris-

§. XXVI. (1) Somnia & actiones per somnum factae imputantur, a) si iis non tantum imaginatione viuida ex lectione vel tractatione variarum rerum concepta, sed etiam vnguentis vel aliis rerum naturalium effectibus occasionem praebeamus, e. g. veneficae certis vnguentis sibi profundissimum somnum conciliantes, in quo varia sibi scelera patrare imaginantur. Vid. MALEBRANCHE *de inquir. verit. l.* 2. *p.* 3. *c.* 6. BAYLE *respons. aux questions d'un prouinc. c. I. p.* 304. *sq.* b) Accedit quoque ἀταξία quaedam moralis ob desiderium vel ob approbationem istorum somniorum, vel quia vt norma agendi nobis proponuntur. c) Si ea, quae per somnum nobis obuenerunt, potuissent adhibita quadam diligentia euitari vel impediri. Ex quibus omnibus tamen videmus, magis voluntatem nostram, quae somnia antecedit vel sequitur, nobis imputari, quam ipsa somnia & quidem in foro magis conscientiae & diuino, quam humano. Sic insulse meretrix quaedam, vt refert CLEMENS ALEXANDRINVS *Strom. L.* 4. *fol.* 520. adolescentem narrantem, sibi rem cum ea fuisse in somniis, turpissimo lucro adsueta accusauit coram iudice, quod illi mercede satisfacere detrectaret. Vnde eodem CLEMENTE autore iudex iussit adolescentem crumenam in sole extendere, iussit meretricem vmbram apprehendere; lepide imperans, vt simulacrum mercedis redderet pro simulacro complexus. Non iniuste quidem, sed non decenti grauitate, vt monet ZENTGRAVIVS *de orig. iur. nat. p.* 316. Conf. imprimis THOMASII *diss. de iure circa somnum & somnia.*

rarissime in foro humano attendantur. Alias enim phantasia in somno est veluti cymba sine rectore fluitans sic, vt penes hominem non sit praestare, qualia visa isthaec effingat.

§. XXVII. Circa imputationem autem *actionum alterius* paullo distinctius obseruandum, quod aliquando quidem contingat, vt actio ei, qui immediate eam patrauit, (*) plane non imputetur, sed alteri, qui hoc tantum velut instrumento vsus (**) est. (1) Sed frequentius est, vt & ei, qui actionem patrauit, & alteri, qui ad eamdem agendo quid vel omit-

(*) *Dicitur al. caussa physica.*

(**) *al. Caussa moralis.*

§. XXVII. (1) Ad caussam moralem, (cuius variae species memoriae caussa versiculis his inclusae sunt: *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans,*) tria, potissimum requiruntur, 1) vt adsit intentio vel ipsius effectus vel saltem illius caussae. Sic sacerdos exemplo suo auditores excitans ad pietatem non tantum intendit caussam, & ipse vult esse pius, sed etiam effectum, ciues cupiens bene moratos; 2) vt aliquis actione sua non immediate tangat effectum eumdemque producat: sic enim foret caussa physica; 3) vt quis tamen conferat aliquid ad effectum, siue agat aliquid vel non agat, sine quo effectus non fuisset secutus vel *ex toto* vel *ex parte*. Gradus caussae moralis facile diiudicari poterunt, si attendamus ad pondus, quod eius actio ad effectum attulit, vel ad nexum actionem inter & effectum, & quam necessario illam consequatur.

omittendo concurrit, illa simul imputetur. Id quod fit *triplici* potissimum *modo;* *vel* vt alter principalis caussa actionis, patrator minus principalis habeatur; *vel* vt vterque pari velut passu ambulet; *vel* vt alter minus principalis, patrator principalis caussa sit. Ad *primam classem* pertinent, qui alterum auctoritate sua ad quid permouerunt; qui consensum requisitum adhibuerunt, citra quem alter agere non poterat; qui poterant & debebant prohibere, & non fecerunt. Ad *secundam classem* pertinent, qui mandant, aut ad facinus patrandum conducunt; qui adiuuant; qui receptum & defensionem praestant; qui, cum opem ferre iniuriam patienti possent & deberent, non fecerunt. Ad *tertiam classem* referuntur, qui consilium (*) speciale dant; qui laudant & assentantur ante patratum facinus; qui exemplo suo ad peccandum accendunt, & similes. (2)

CA-

(2) Si imputationem damni per caussam moralem dati ad principia iusti examinemus; illa eo vsque se extendere potest, vt restitutionem damni violenter ab altero extorquere queamus: lex enim naturae

CAPUT II.
DE NORMA ACTIONUM HVMANARVM, SEV DE LEGE IN GENERE ET DE IVSTITIA

1. Legis necessitas.
2. Definitio.
3. Forma, obligatio.
4. Subiectum, homo subiectus.
5. Caussa efficiens, superior imperans.
6. Principium cognoscendi, promulgatio.
7. Legis partes.
8. Obiectum seu materia.
9. Contraria legi, dispensatio & mutatio.
10. Aequitas quid?
11. Diuisio actionum intuitu legis.
12. Effectus legis ius, seu iustitia personarum,
13. Vel actionum.
14. Diuisio iustitiae.
15. Eius oppositum iniustitia.
16. Diuisio legis.

§. I.

QVia actiones humanae a voluntate dependent, voluntates autem singulorum non sem- vid. Puf. de I. N. & G. L. II. c. 1.

turae est, neminem esse laedendum. Quicumque igitur ab altero vel directe vel indirecte laeditur, ius eo ipso accipit se, ni sibi satis fiat, violenter defendendi: non enim quis obligatur, vt iniuriam, quam alter tamquam caussa minus principalis sibi intulit, patienter ferat; vbi tamen decorum legis rigorem temperat.

ſemper ſibi ſimiles, & diuerſorum in diuerſa fere tendere ſolent; igitur ad ordinem & decorem in genere humano conſtituendum neceſſarium fuit, normam aliquam exiſtere, ad quam iſtae componerentur. (1) Alias enim, ſi in tanta voluntatis libertate, tantaque inclinationum & ſtudiorum diverſitate quisque citra reflexionem ad certam normam ageret, quod ipſi in mentem veniret, non poterat non maxima confuſio in genere humano exiſtere.

§. II. Norma illa vocatur *lex*, quae *eſt decretum, quo ſuperior ſibi ſubiectum obligat, vt ad iſtius praeſcriptum actiones ſuas componat.* (1)

§. III.

§. I. (1) Voluntates hominum, quae normandae ſunt lege, variantur diuerſimode 1) paſſionum ſiue appetituum dominantium ordine & mixtura: 2) ſpecialibus earum adfectionibus, quae in vna eademque paſſione varie extolluntur; 3) conſuetudine, quae appetitum varie modificat: 4) effectibus in intellectu productis, qui voluntati varia ratione obſtant tenebrasque receptas cum augmento reddunt.

§. II. (1) BARBEYRACVS pleniorem & accuratiorem hic ſubminiſtraturus definitionem, legem ita deſcribit: *eſſe voluntatem ſuperioris ſufficienter* ... *hoc*

§. III. Haec definitio vt eo melius intelligatur, euoluendum est, quid sit obligatio; vnde ea oriatur; quis obligationem recipere, & quis eamdem alteri iniungere queat. Vulgo igitur

hoc vel illo modo promulgatam, qua vel generatim omnes actiones sibi subiectorum, vel saltem actiones certi cuiusdam generis dirigit, ita vt respectu istarum actionum aut iis imponat necessitatem certa quadam ratione agendi vel non agendi, aut libertatem pro lubitu agendi vel non agendi iis permittat. Sed quum 1) voluntas genus legis sit remotius, quam decretum: 2) actionum vniuersalitas vel particularitas naturam legis generatim spectatam non ingrediatur, sed legis natura sine ista distinctione clare & distincte concipi possit. 3) Quum libertatem agendi vel non agendi ciuibus permittere non tam actio legis sit, quam non-actio, & saepe voluntas imperantis praeter legem sit, quae in definitione eiusdem non expresse memoranda esse videtur; ab auctoris definitione, quod pace *Viri* doctissimi dixerim, eas ob caussas recedendum esse non puto. Video quidem, Cl. BARBEYRACVM legis permittentis ideam secundum monita TITII ad h. l. ea definitione comprehendere voluisse, sed lex expresse etiam permittens ne quidem proprie lex dicenda. Nam dupliciter considerari potest, vel quatenus concedit aliquid, vel quatenus alios illo obiecto prohibet. Priori sensu proprie lex dici nequit, nec ad legis definitionem pertinere, quum requisita legis plane abesse videamus, & hic mera beneficii & gratiae concessio. Posteriori autem respectu vera lex est prohibitiua, cui intelligendae auctoris nostri definitio sufficit, nec opus est, vt ea nouis ideis *extraessentialibus* augmentetur & lex aliqua carens vera obligatione, qualis dici solet permissio, effingatur.

igitur a) *obligatio* dicitur *vinculum iuris, quo necessitate adstringimur alicuius rei* a) *praestandae.* (1) Scilicet iniicitur per eam quasi frenum aliquod nostrae libertati, vt quamquam de facto voluntas in diuersum tendere queat, intrinseco tamen per eamdem velut sensu imbutam se deprehendat, vt, ni praescriptae normae conformis sit actio edita, non recte se egisse cogatur adgnoscere. Adeoque si quid mali eo nomine homini eueniat, non immerito id sibi accidere iudicet; quum normam, prout par erat, sequenti istud euitasse licuerit.

a) Vid. Puf. de I. N. & G. L. III. cap. IV. §. 3. sqq.

§. IV.

§. III. (1) Obligatio dupliciter consideratur, tum vt actus imperantis, quo imponit necessitatem agendi vel non agendi, tum vt qualitas moralis in eo, qui obligatus esse dicitur, qua adstringitur necessitate alicuius rei praestandae. In hoc sensu inuoluit 1) dependentiam iustam ab alterius potentia bene aut male faciendi, siue is, qui obligatur, cognoscere vel adgnoscere eam velit siue nolit: 2) relationem actionis necessariam ad istius potentiae placita: 3) spem boni & metum mali inde resultantis. Cl. BARBEYRAC ad obligationem requiri etiam putat sensationem rectitudinis vel peruersitatis nostrae actionis: sed sic vera obligatione destituerentur, ad tempus saltem, athei plurimique homines cauteriata vel stupefacta conscientia laborantes, a quibus ista sensatio longe remo-

§. IV. Quod autem *homo aptus sit ad recipiendam obligationem*, duplex caussa est: vna quidem, quia is voluntatem habet, quae sese in diuersas partes flectere, adeoque & ad normam componere potest; altera, quia homo a potestate superioris non est immunis. (1) Nam vbi (*) alicuius agentis vires per naturam ad vniformem agendi modum sunt alligatae; ibi libera actio frustra ex- *(*) Quoad primum.*

 specta-

remota est; quod tamen sine impendio veritatis adfirmari nequit.

§. IV. (1) Nulla ex his rationibus singulatim obligationis capacitatem probare videtur absolute. Prima enim ab alicuius voluntate libera & flexili desumta eam non infert, quum in DEO eiusmodi voluntas liberrima sine capacitate obligationis concipiatur. Secunda vero, quod aliquis a potestate superioris non sit immunis, refutatur ab exemplo brutorum animantium, quae nullam obligationem sustinent, licet a potestate & dominio superioris non sint immunia. Quod si etiam valida esset; probaret tamen actualem magis obligationem, quam aptitudinem ad illam recipiendam. Verum ergo fundamentum aptitudinis ad obligationem in eo mihi subsistere videtur, quod aliquis habeat facultatem spem metumque concipiendi ex relatione actionum suarum ad normam alicuius superioris, a quo pendere recte potest. Sola enim existentia voluntatis & superioris ab auctore adducta nimis generalis est, quam vt accurate rem determinet.

ſpectatur, iſtique in caſum praeſcribitur aliqua norma, qui eam neque intelligere, neque ad eamdem ſeſe componere poteſt. Si quis autem (*) non adgnoſcat ſuperiorem; eo ipſo nemo exiſtit, qui neceſſitatem eidem iure queat iniicere. Et ſi maxime is in agendo certam rationem obſeruet, & a quibusdam actionibus conſtanter abſtineat: id tamen non ex obligatione aliqua, ſed ex proprio beneplacito facere intelligitur. Sequitur ergo, vt ille obligationis ſit capax, qui & ſuperiorem habet, & normam praeſcriptam poteſt cognoſcere, & voluntatem habet in diuerſa flexilem; quae tamen, vbi norma per ſuperiorem fuerit praeſcripta, ſentiat, ſe ab ipſa non recte diſcedere. Quali natura hominem praeditum adparet.

(*) *quoad ſecundum & tertium.*

§. V. *Introducitur obligatio* in animum hominis *proprie a ſuperiore*, i. e. tali, cui non ſolum *vires* ſunt malum aliquod repraeſentandi contra nitentibus; ſed & cui *iuſtae* ſunt *cauſſae*, quare poſtulare queat, ex ſuo arbitrio voluntatis noſtrae libertatem

tatem

tatem circumscribi. (1) Talia enim vbi in aliquo fuerint, postquam, quid velit, significauit, necessum est, in

§. V. (1) Recte hic omnis fons & origo obligationis verae & perfectae, quae necessitatem agendi infert, ex superioris iure deducitur, & nota ad §. seq. ostendit, omnem obligationis fontem inter homines in DEO esse quaerendum. Quamobrem minus recte philosophantur, qui omne obligationis fundamentum in argumento vtilitatis quaerunt, & obligationem appellant, quando quis boni vel mali repraesentatione ad agendum vel non agendum incitatur. Referenda huc est philosophia viri ingenio famaque excellentissimi CHRISTIANI WOLFII, qui *in vernünfftigen gedancken von der menschen thun und lassen c.* 1. §. 8. *p.* 8. obligare in eo ponit: *augumenta mouentia cuidam repraesentare, cur aliquid velit vel nolit.* Cui sententiae ne subscribamus, sequentes obstare videntur rationes: a) excluditur idea DEI ab omni obligationis fundamento, & proinde supersedere possimus in moralibus DEO atque idea legis & ad normam agendi nos obligantem sufficiet argumentum solum vtilitatis, quod actioni vel nonactioni inesse deprehendimus. Atheismus omnis, a cuius tamen labe cl. WOLF. alienum esse ingenue fateor, hanc ipsam hypothesin toti ethicae doctrinae substernit, quod in *diss. de Systemate morali Atheorum* fusius commonstraui. Obuiam quidem ire voluit sagacissimus WOLFIVS atheismo, dum omne bonum & malum, quod rationes mouentes ingreditur, a natura proficisci §. 9. docet, & ab ea nos exinde obligari colligit: nihilominus tamen ab idea essentiali obligationis remouetur idea DEI, quae ab ea abesse nec potest nec debet. b) Insignem ea sententia inuehit confusionem in

 forum

in animo hominis oriri metum reuerentia temperatum: illum quidem ex potentia, hanc autem ex con-

forum morale, & officia quaeuis in priſtinum chaos recidunt. Quum enim vbiuis rationes mouentes in promptu ſint mentique obueniant diſtinguere nullo modo poſſumus, quae actionum phyſicarum, quae moralium ſit genuina diſcrepantia; quae officia perfectae ſint obligationis, quae imperfectae; quid vi poſtulari queat ab altero, quid precibus impetrari; quid prudentiae ſit officium, quid humanitatis, iuſtitiae &c. c) Quum etiam nulla actio, quaecumque fuerit, rationibus determinantibus deſtituatur, ne quidem illae, quae dicuntur indifferentes e. c. vt dextrum pedem prius moueam, quam ſiniſtrum; quod LEIBNITZIVS & WOLFIVS concedunt; omnes actiones exinde inuoluent obligationem. Nulla ergo erit indifferens; id quod experientiae omni & rationi contrariatur. d) Quiuis ſibimet ipſi rationes agendi vel non-agendi repraeſentare poteſt; quiuis itaque ſe ipſum poterit obligare: quod tamen abſonum eſt, quum quiuis ſuae voluntati & determinationi libere nuntium mittere queat, adeoque illud ipſum, quod obligatorium eſt, ſimul foret non obligatorium. Quid? quod hoc pacto DEVS ab aeterno ſibi erit obligatus, qui nihil vmquam agit ſine ratione optima, quam ſapientia infinita ſuppeditat. Percipimus quidem in DEO neceſſitatem agendi moralem, qualis ſapientiam infinitam decet: non tamen omnis agendi neceſſitas obligationis nomine compellari poteſt, licet omnis obligatio neceſſitatem moralem includat: multa enim neceſſaria ſunt *neceſſitate finis*, non *neceſſitate obligationis.* Denique e) confundi hic videtur perſuaſio cum obligatione; vis moniti vel conſilii, & vis legis vel obligationis; quicumque enim ius habet argu-

consideratione caussarum, quae etiam remoto metu allicere aliquem debebant ad istius voluntatem amplectendam. Qui enim (*) nullam *rationem* allegare nouit, quare mihi inuito obligationem velit impingere, praeter solas vires, is terrere quidem me potest, vt effugiendo maiori malo ipsi tantisper parere satius ducam: sed eo metu remoto nihil amplius obstat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam. Contra qui (**) rationes quidem habet

(*) *Quoad prius.*

(**) *quoad posterius.*

argumentis suis nos inclinandi in vnam vel alteram partem, non statim gaudet iure nos obligandi: quod ius perfectum dirigendi nostras actiones inuoluit. Oratores cum sacri, tum profani suis rationibus persuadendi vim exserunt; non obligandi potestatem sibi arrogant. Obligatio quidem omnis coniuncta est cum rationibus mouentibus, & ea est diuini numinis benignitas, vt ad nullas alias actiones humanum genus obligari velit, quam quae felicitatis sunt adminicula: sed non omne id, quod rationes animum commouentes adhibet, obligandi vim secum habet coniunctam: impune enim multas rationes adspernari nonnumquam licet. Quod si dixeris, voci obligandi aliam ideam per philosophandi libertatem esse adiectam; notes velim in re tanti momenti, quae totius moralis obligationis indolem peruertit, cautius philosophandum, nec talis modi ideam vocabulo esse subiiciendam, quae naturam rei, quam significat, penitus immutat.

habet, quare ego ipſi parere debeam, a viribus tamen malum aliquod mihi imponendi deſtituitur, eius iuſſa impune a me poſſunt negligi, ni potentior aliquis huius auctoritatem proculcatam adſertum eat. Rationes autem, quare quis recte poſtulare queat, vt ab altero ſibi obtemperetur, ſunt: ſi ab iſto in hunc inſignia quaedam bona ſint profecta; ſi conſtiterit, iſtum & bene huic velle, & rectius, quam ipſe valet, eidem proſpicere poſſe; ſimulque ſi actu iſte huius directionem ſibi vindicet, & denique ſi quis vltro alteri ſeſe ſubiecerit, & in ipſius directionem conſenſerit. (2)

§. VI.

§. V. (2) Ius aliquem obligandi, vt obtemperet, deriuat auctor a duplici ratione: *primo* ab inſignibus beneficiis. Sed beneficia producunt tantum obligationem, quam vocant, imperfectam grati magis animi, quam obſequii exhibendi. *Secundo* a conſenſu, quo quis alterius directioni ſe ſubiicit': qui tamen conſenſus per ſe fundamentum iuris obligandi conſtituere non poſſet, niſi altiore niteretur fundamento, lege nempe diuina pacta eſſe ſeruanda. Vid. THOMAS. *fund. I. N. & G. c. IV.* §. 98. 99. BARBEYRAC. *ad h. l.* Igitur res omnis recidit in ius diuinum, quo DEVS homines perfecte poteſt obligare, & quod ex creatione & conſeruatione ſibi adquirit. Illud ius

§. VI. Ceterum vt lex vim suam in animis eorum, quibus fertur, exserere possit, requiritur *cognitio cum legislatoris, tum ipsius legis.* Nemo enim obedientiam praestare valebit, si neque, cui parere debeat, neque ad

ius absolutum perfecte obligandi alterum ad obsequium nulli homini concessit naturaliter, sed omnes voluit esse aequales. Quum tamen homo sine aliorum ope se aegerrime conseruare posset, partim ob infirmitatem virium resistendi aliorum ferociae, partim ob laboris varietatem & grauitatem, cui aliorum vires & opera iungenda erant: quum quoque amore mutuo & obligatione imperfecta nollemus, aut non possemus adstringi ad ea rite praestanda; hinc ex iure diuino iustus aliquis modus patescit, quo ex voluntate superioris, DEI scilicet, homo hominem perfecte posset obligare; eo tamen volente: nimirum, vt alter alteri mutuo censensu expresso & voluntate declarata atque confirmata necessitatem agendi vel non agendi reciprocae vtilitatis caussa inferre possit, & ea, in quae consensit vterque, per remedia coactiua iuste exigi queant. Pactum enim non foret perfecte obligatorium, nisi lex diuina illam vim ei adiecisset. Homines ergo vtentes hoc iure obligandi a DEO sibi concesso in societates coaluerunt, seruata vt plurimum aequalitate. At cum ne sic quidem commode securitatis finis obtineri posset; in ciuitatem atque imperium consenserunt, & ius perfecte obligandi in plurimis vitae necessitatibus cum eminentia quadam & maiori robore in imperantem detulerunt, qui non opus habet nouo pacto ad normam agendi constituendam, sed solo imperio, sola lege. Conf. OPALENSKI *de officiis L. II. c. 1. 2.*

ad quid teneatur, nouerit. (1) Et legislatoris quidem (*) cognitio est facillima. Legum quippe naturalium eumdem esse auctorem, qui vniuersi, ex lumine rationis constat. Nec ciuis ignorare potest, quis in ipsum imperium obtineat. Leges porro naturales quomodo innotescant, paullo post exponetur. Ciuiles autem leges per *promulgationem* publice & perspicue factam in subiectorum notitiam perueniunt. (2) In

(*) *Quoad prius.*

§. VI. (1) Vis legis obligantis non ex ciuis *actuali* cognitione, sed ex voluntate superioris sufficienter expressa dependet, & vim amittit suam in ciuis animo, non quod eam actu ignoret, sed quando legis cognitio non fuit in ciuis potestate.

(2) Haec voluntatis significatio ad legem summe necessaria est & caussa, sine qua non obligat. Vid. PET. de MARCA *de Concord. Sacerd. & Imp. l.* 2. *c.* 15. Non sufficit ciui nosse materiam & constitutionem legis, sed requiritur, vt eamdem nouerit, tamquam legem. Ad promulgationem requiritur, 1) vt sit solemnis, partim vt fiat publica auctoritate, partim vt fiat caeremoniis publicis & consuetis: 2) vt sit clara & distincta vel ratione idiomatis & characteris, vel ratione modi promulgationis: 3) vt sit sufficiens & ad cunctorum notitiam pertingere possit. Quare certo nonnumquam tempore a promulgationis die primum auctoritas legi accedit. Romanos constat trinundinum legi constituisse, antequam vim obligandi acciperet, Vid. PAVL. MANVT. *antiq. Rom. lib.* *de*

In qua de *duobus* conſtare debet; tum quod lex eum habeat auctorem, penes quem ſummum in ciuitate eſt imperium; tum quae ſit legis ſententia. *Prius* cognoſcitur, ſi vel ipſe legem ſua voce promulget, vel autographo conſignet, vel ſi id fiat per ipſius delegatos: quorum auctoritas fruſtra in dubium vocatur, ſi conſtet, hoc cum munere, quod in ciuitate gerunt, eſſe coniunctum, & ipſos regulariter ad idem adhiberi; ſi iſtae leges in vſum iudiciorum deducantur; ſi nihil contineant, quod ſummo imperio deroget. Vt autem (*) ſententia legis recte percipiatur, promulgantibus incumbit, quanta fieri poteſt, perſpicuitate vti. Si quid in legibus obſcurum occurrat; eius declaratio petenda ab legislatore, aut illis, qui ad ius ſecundum leges dicendum publice ſunt conſtituti.

(*) *Quoad poſterius.*

§. VII. Cuiuslibet *legis perfectae duae partes* ſunt: vna, per quam definitur, quid ſit faciendum, quidue omittendum: altera, per quam indica-

dica-

de LL. p. 316. Sic promulgatio materiae legis antecedit legislationem.

dicatur, quodnam malum ſit propoſitum ei, qui praeceptum intermittit, & interdictum facit. Nam vti propter prauitatem ingenii humani, in vetita tendere amantis, ſuperuacuum eſt dicere, *hoc fac*, ſi non facientem nil mali ſit manſurum: ita abſurdum eſt dicere, *poenas dabis*, ni cauſſa, quae poenam mereatur, praeceſſerit. Sic igitur
(*) *Quoad primum.* omnis *vis legis* conſiſtit (*) in ſignificando eo, quid ſuperior a nobis
(*) *Quoad ſecundum.* fieri velit, vel non velit; & (*) quae poena violatoribus legis ſit conſtituta. (1) *Vis* autem *obligandi*, i. e. intrin-

§. VII. (1) Lex quidem duas habet partes conſtitutionem & ſanctionem poenalem: ex iis tamen vnica ſaltem eius vis reſultat, nempe δύναμις ἀναγκαστική monente ARISTOTELE *l. X Eth. c. vlt.* quae eſt vis cogendi. Vir enim directiua competit omni praecepto virtutis, a quo lex in eo differt, quod dirigat cum coactione, ſiue quod cogat. Quod autem legi plerumque duplex vis tribuatur, exinde prouenit, quod cogat vel ad obedientiam praeſtandam, vel ad poenam ſubeundam ob illius neglectum: vbi tamen magis obiectum coactionis, quam ipſa vix cogendi differt. Ceterum ſi lex vi illa deſtituatur; vere non eſt lex, ſed monitum aliquod & praeceptum, quod imponi laeditur, & cuius nulla in animos hominum vis eſt. Conf. TACIT. *l. II. annal. c.* 85. GRVTERVM *ad Liv. l. X. c.* 9. qui de legis Valeriana

trinsecam necessitatem adferendi, & vis cogendi, seu, per poenas ad obseruationem legum adigendi, proprie est in legislatore & in iis, quibus legum custodia atque executio est commissa.

§. IIX. Illud, quod per leges alicui iniungitur, debet non solum *intra vires esse illius*, (1) cui leges feruntur, sed & vtilitatem aliquam adferre siue illi ipsi, siue aliis. Nam vti (*) sub comminatione poenae aliquid exigere velle ab aliquo, quod est & semper fuit supra ipsius vires positum, absurdum & crudele fuerit: ita (**) supervacuum est, naturalem voluntatis libertatem constrin-

(*) *Quoad prius.*

(**) *Quoad posterius.*

nae placitis testatur: *Si quis aduersus ea fecisset; nihil vltra, quam improbe factum adiecit: id, (qui tum pudor hominum erat,) visum, credo, vinculum satis validum legis: nunc vix seruo ita minetur quisquam.* Idem obtigit in parte prima legis Cinciae, quae quum sanctione careret, merito imperfecta dicta est ab VLPIANO *in reg. tit.* 1. & ab AVGVSTO, poena licet statuta, vix ad obseruantiam potuit reduci. Vid. BRVMMERI *comment. ad Legem Cinciam c.*2.

§. IIX. (1) Modo ipsi, cui lex hoc tempore impossibilis est, imputari nequeat virium defectus vel amissio. Sic lex diuina iure a nobis exigitur, licet nobis sit impossibilis: nostra enim culpa vires agendi amisimus.

ſtringere, ſi nulla in quemquam vtilitas inde proueniat. (2)

§. IX. Quamquam autem regulariter lex omnes legislatoris ſubditos complectatur, in quos materia legis quadrat, & quos legislator ab initio exemtos non voluit: interdum tamen contingit, vt ab obligatione legis aliquis peculiariter ſoluatur: id quod *diſpenſare* vocant. Vti tamen diſpenſare ille tantum poteſt, cui legem ferendi & abrogandi poteſtas competit: ita cauendum, ne promiſcua & citra grauiſſimas cauſſas (1) facta diſpenſatione aucto-

(2) Voluntas enim nulla alia remouetur, niſi bono: lex ergo contineat bonum, neceſſe eſt, ſiue illud ſit poſitiuum, ſiue priuatiuum. Nec opus eſt, vt ea vtilitas ex materia legis & officii natura promanet: ſufficit, quod imperantis voluntas aliquam vtilitatem extrinſecam ei ſuper addiderit. An autem de legibus diuinis adſeri poſſit, in multis earum nullam noſtram vtilitatem perſpici poſſe, quod B. BEYERO *in Delin. Iur. Div. Nat. cap. V.* §. 64. placuit; id cum fine DEI, cum inſcriptione legis in noſtra natura aliisque rationibus pugnare videtur: principium enim cognoſcendi legem naturae eſt ipſa noſtra felicitas.

§. IX. (1) Diſpenſatio ſine cauſſa facta etiam valet, & imperanti ius competit pro beneplacito ſuo aliquem legis obligatione exſoluere citra cauſſae grauioris inſpectionem. Prudentiae tamen eſt ſine

auctoritas legum conuellatur, & inuidiae atque indignationi inter subiectos ansa praebeatur.

§. X. A dispensatione tamen multum differt *aequitas* (1) quae est correctio eius, in quo lex deficit ob vniuersalitatem; a) seu dextra legis interpretatio, qua ex naturali ratione ostenditur, casum aliquem peculiarem sub lege vniuersali non comprehendi, eo quod alias absurdi quid

a) Puf. de I. N. & G. lib. V. c. XII. §. 21. & infra libri huius cap. vlt. §. 22.

sine legitima & exstantiori caussa legis obligationem non tollere, ne derogetur eius auctoritati. Vid. ZIEGLER *de iuribus maiest. l.* 1. *c.* 7. De caussis tum intrinsecis, tum extrinsecis GROT. *de I. B. & P. l.* 2. *c.* 20. §. 25. 26. STENONIS BIELKE *disc. polit. de iure regio in impunitate delicti Tubing.* 1619.

§. X. (1) Momenta differentiae sunt: 1) aequitas est officium iuris nat. dispensatio ad gratiam & indulgentiam pertinet. 2) Dispensatio tollit obligationem, quae adest: aequitas monet nullam adesse. 3) Dispensatio excipit ciuem a lege: aequitas ostendit, illum sub lege non comprehensum esse. 4) Dispensatio a solo legislatore exercetur: aequitas ab omni & inferiori magistratu praestari debet. 5) Dispensatio contra legem aliquid defert; aequitas ostendit, legem huc non pertinere. 6) Dispensatio in legibus tantum locum inuenit: aequitas in omnibus negotiis, pactis, contractibus vim suam exserit. De aequitatis natura & ratione conferendi GROTIVS peculiari libello de aequitate & indulgentia a NIC. BLANCARDO & passim cum eius operibus edito &

quid inde foret ſecuturum. Nam quia ob infinitam varietatem omnes caſus neque praeuideri, neque exprimi poſſunt; ideo iudices, quorum eſt generalia legum decreta ad ſpeciales caſus adplicare, debent a lege excipere eiusmodi caſus, quos excepturus fuerat ipſe legislator, ſi praeſens adeſſet, aut tales caſus praeuidiſſet.

§. XI. Porro a relatione & congruentia ad normam moralem actiones humanae certas ſortiuntur *qualitates & denominationes.* a) Et illae quidem actiones, de quibus in neutram partem quid diſponit lex, vocantur *licitae* ſiue *permiſſae.* (1) Etſi

a) Puf. de I. N. & G. L. I. c. VII.

,& Germanice etiam adiecto editioni GROTII in german. lingu. translati *Francof.* 1719. *fol.* BOECLERVS *inſtit. polit. l.* 2. *c.* 5. *p.* 151. *ſq.* PHILARETI *ethica l.* 1. *P.* 2. *c.* 9. *p.* 254. *ſqq.*

§. XI. (1) Lex non omnes actiones hominum circumſcribit limitibus, ſed eas tantum, quae influunt in tranquillitatem externam ſocietatis humanae & ſalutem ciuitatis. Manifeſte itaque de nonnullis actionibus addita ſanctione poenali diſponit, & quid agendum, quid fugiendum ſit, expreſſe monet & determinat: multa autem ſilentio praetermittit, quae non videt influere in externam hominum tranquillitatem. In hiſce rebus quiuis libertate ſua vtitur, easque actiones permiſſas

Etſi quandoque in vita ciuili, vbi non omnia ad viuum poſſunt reſecari, illa etiam licita dicantur, in quae poena fori humani non eſt conſtituta, etſi in ſe honeſtati naturali repugnent. Quae porro actiones cum lege congruunt, *bonae*; quae

miſſas ſiue licitas eſſe in ſocietate humana iudicat; quas lex praecepto nullo iniunxit vel prohibuit. Quidquid ergo lex permittere dicitur, in eo non praeſcribit normam agendi, quod tamen de eſſentia legis eſt, ſed tacet de iſto negotio, quod minime gentium hanc ob cauſſam a lege approbatur. Res enim, quae permitti dicuntur, duplicis ſunt generis, 1) nec laedunt externam nec internam hominum tranquillitatem, nec principiis iuſti ſunt contrariae nec principiis honeſti; quales ſunt ſcientiam addiſcere, in caelibatu viuere, vitae conditionem eligere &c. 2) nonnullae vero non turbant quidem directe externam tranquillitatem: deſtruunt tamen internam & aperte principiis honeſti contrariantur, licet principia iuſti non attingant; quales ſunt ambitio, auaritia, intemperantia, impietas. De quibus egregia ſunt, quae monuit Cl. BARBEYRAC *diſcours ſur la permiſſion des loix ou l'on fait voir, que ce, qui eſt permis par les loix n' eſt pas toujours juſte & honnête. à Geneve* 1715. 4. Conf. GROT. *I. B. & P. l.* 1. *c.* 1. §. 9. THOMAS. *fund. I. N. & G. l.* 1. *c.* 5. §. 6. Caue tamen, ne beneficii conceſſionem ex gratia & beneuolentia principis cum permisſione legis hic confundas: quicquid enim praeter beneficentiae virtutem in ea continetur, vel ad praeceptionem vel prohibitionem manifeſte ſpectat, nec vt nouo & improprio legis permittentis termino exprimatur, neceſſe eſt.

quae discrepant, *malae* vocantur. (2) Sed vt aliqua actio bona sit, necessum est, vt ex omni parte cum lege congruat; vt mala sit, sufficit, si in vna dumtaxat parte deficiat.

§. XII. Iustitia autem quandoque est attributum *actionum*, quandoque *personarum*. Quando *iustitia personae* tribuitur, solet vulgo definiri, quod sit *constans & perpetua volun-*

(2) Actionum bonitas vel prauitas duplex potissimum est: physica, qua actio naturae nostrae conuenit vel contraria est: quam etiam atheus admittit, adserens, se ea omnia, quae officia dicuntur, accurate obseruare, quod conueniant suae naturae atque vitae. Altera est moralis, quae in conuenientia cum norma agendi vel pugnantia constitit. Moralis bonitas coniuncta est cum bonitate physica, sed non vice versa; cum physica bonitas extendatur etiam ad res, quae non admittunt moralitatem. Hinc duplex indifferentia: prior, qua actio aliqua naturae rei neque vtilis est neque perniciosa; posterior est moralis, qua actio aliqua fieri aut non fieri potest circa legis offensionem. Haec itaque pro diuersitate legis variatur in actionis habitu morali, ita vt, quae lege ciuili sunt indifferentia, lege diuina saepissime mala sint. Sic polygamia cum legibus humanis & praeceptis decori pugnat: iure tamen diuino vniuersali indifferens est. Mendacium, otium, ebrietas multaque vitia legibus ciuilibus permittuntur, ita vt sine delicto fieri aut non fieri possint: aduersantur tamen principiis honesti naturalibus.

voluntas suum cuique tribuendi. (1) Iustus quippe vir dicitur, qui iusta faciendo delectatur, qui iustitiae studet, seu in omni re conatur facere id, quod iustum est. Iniustus contra, qui negligit cuique suum tribuere, vel id non debito suo, sed praesente commodo mensurandum existimat. Sic vt iusti hominis non paucae possint esse actiones iniustae, & vice versa. Iustus quippe iusta facit propter praeceptum legis, iniusta nonnisi per infirmitatem: iniustus autem iusta facit propter poenam legi adiunctam, iniusta per animi malitiam.

§. XIII. Quando vero *iustitia a-*

§. XII. (1) Iustitia *personarum* alius plane fori est, & ad philosophiam moralem siue ethicam spectat, non ad ius naturae. *Personae* enim iustitia a) virtus est, vt ex definitione auctoris constat, de qua in ethicis: iustitia actionum ad officia spectat iuris naturae; b) obligatione interna nititur; iustitia actionum obligatione externa: c) de ea in foro conscientiae, de hac in foro externo humano constat. Hinc ethici vberius de iustitia *personarum* explicuerunt, eiusque partes constituunt puritatem, quae resecat, quod vltra mensuram superest, & perfectionem, quae supplet, quod ad plenam mensuram deest. Vid. GEVLINGII *ethica* c. 2. p. 86. *sqq.* PHILARETVS *ethic.* l. 1. p. 2. c. 9. §. 3. p. 249.

ctionibus tribuitur, tunc nihil aliud est, quam *recta applicatio earumdem ad personam;* Et iusta actio, quae ex proaeresi, seu a sciente & volente adplicatur ad personam, cui illa debetur. Sic vt *iustitia* actionum a *bonitate* in hoc potissimum *differat*, (1) quod haec simpliciter notet conuenientiam cum lege; iustitia autem

§. XIII. (1) Obscure satis differentiam bonae & iustae actionis auctor hic exponit: bona enim actio quoque respectum ad alios inuoluit, quum ad illius essentiam requiratur, vt in omnibus circumstantiis, etiam *personarum*, cum norma agendi conueniat. Ergo sic mihi res videtur explicanda: bonitas terminus generalis est, notans a) qualitatem actionis moralem, qua cum norma agendi, quaecumque illa sit, ex omni parte conuenit. Bona ergo actio est, tum quae conuenit cum principiis iusti, tum quae conueniens est principiis honesti & decori. Iustitia e contrario notat illam actionis qualitatem, qua per obligationem externam ad normam legis stricte sic dictae siue ad principia iusti composita est. Omnis itaque actio iusta bona quoque necessario est, sed non omnis actio bona statim iusta in sensu proprio dicenda; e. g. decorae actiones nihil iusti inuoluunt. b) Bonae quoque & malae actionis terminus praeter conformitatem cum regula agendi inuoluit quoque respectum boni & mali, quod per eamdem ex potestate normae agendi in nos redundat: iustitia vero & iniustitia actionum solam conuenientiam & disconuenientiam cum norma legis significat. Conf. LOCKIVM *de intell. hum. l. 2. c. 28. §. 5. p. m.* 140.

tem praeterea inuoluat respectum ad eos, in quos actio exercetur. Quo nomine etiam *iustitia virtus aduersus alium* dicitur.

§. XIV. Iustitiae diuisionem non omnes eodem modo instituunt. Receptissima est diuisio in *vniuersalem & particularem.* Illa dicitur, quando quodcumque officium exercetur erga alios, etiam quod per vim, aut intentata in foro actione exigi non poterat. Haec autem est, quando alicui potissimum exhibentur, quae

§. XIV. Totus hic §. pertinet ad iustitiam personarum: quae non ad iuris naturae disciplinam, sed ad ethicam referendus. Iustitia vniuersalis siue attributrix est, quae cuique tribuit, quod habere dignus est, siue, vt loqui amant, quod etiam iure imperfecto exigere potest. Iustitia particularis siue expletrix est, quae cuique tribuit, quod habendi vel postulandi ius habet, siue quod iure perfecto, vt dicitur, exigere potest. Quod ad iustitiam distributiuam & commutatiuam attinet, illa distinctio merito reiicitur a PHILARETO *ethic. l. I. part.* 2. *c.* 9. §. 3. *n.* 5. *p.* 251. *sqq.* TITIO *ad h. l.* BVDDEO *elem. phil. pract. p.* 2. *c.* 2. §. 46. *p.* 222. cum 1) non iustitiam, sed eius obiecta diuidat: 2) vtraque species circa idem obiectum nonnumquam versetur: 3) proportione sua non semper sint distinctae: 4) inextricabiles errores & difficultates ob ideas scholasticas sibi adiunctas inuoluat. Vid. GROTIVM *de I. B. & P. lib.* 1. *c.* 1. §. 8. *n.* 2. 3. IACOB. THOMASIVM *annot.* 107. *n.* 54. *ad tab.* 23. *phil. pract.*

ille suo iure postulare poterat: & haec iterum solet diuidi in *distributiuam & commutatiuam.* Illa nititur pacto inter societatem & membra inito circa participandum pro rata damnum & lucrum. Haec autem nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientes.

§. XV. Cognito quid iustitia sit, facile etiam, quid *iniustitia* sit, colligitur. Vbi obseruandum, quod actio iniusta, quae destinato ex consilio suscipitur, & per quam violatur, quod alteri perfecto iure debebatur, aut quod tali iure vndecumque partum is possidebat, proprie *iniuria* vocetur. (1) Quae triplici modo fit: vel si alicui denegetur, quod

§. XV. (1) Iniustitia personarum & actionum rursus distinguenda, eaque ad ethicam, haec ad ius naturae pertinet. Actio appellatur iniusta ratione principiorum iusti, quibuscum non conuenit; & in iniuriam abit, si alterius iuri malitiose aliquid simul detrahat. Inde omnis iniuria est iniusta, sed non omne iniustum est iniuria, ad quam praeter requisita actionis iniustae & ea, quae auctor attulit, etiam requiritur, vt inuito inferatur, qui non consentiat in detractione iuris sibi facta: volenti enim non fit iniuria, licet fiat, vt ita loquar, iniustitia, siue iniusta actio in eum volentem committatur,

quod ſuo iure poſtulare poterat; non ſi quid dumtaxat ex humanitate aut ſimili virtute debebatur: vel ſi auferatur, quod ſuo iure aduerſus auferentem valente, tenebat: vel ſi malum aliquod alteri inferatur, quod inferendi poteſtatem non habebamus. Ad iniuriam praeterea requiritur deſtinatum conſilium & malitia eius, qui facit. Quae vbi abfuerer, laeſio alterius *infortunium* aut *culpa* vocatur, (2) grauior aut leuior, prout grauis aut leuis fuerit ſocordia & negligentia, ex qua quis in alterum velut incurrit.

§. XVI. Lex reſpectu auctoris diuiditur in *diuinam & humanam*: a) illa a DEO; haec ab hominibus lata eſt. Sed ſi lex conſideretur, prout neceſſariam & vniuerſalem congruentiam cum hominibus, vel minus,

a) Pufend. de I. N. & G. L. I. c. VI. §. 18.

 nus,

(2) Quando diligentia etiam adhibita actio praeuideri non potuit, & cum ignorantia efficace coniuncta eſt; dicitur caſus infauſtus ſiue infortunium: ſi autem potuiſſet praeuideri, & per negligentiam, non tamen malitiam, nec deſtinato conſilio peccatum fuerit; dicenda illa actio eſt errarum ſiue culpa. IAC. THOMASIVS *phil. pract. not. ad tab. XXVI. n. 4.* haec ex ARISTOT. *l. V. moral. cap. X.* clare & diſtincte expoſuit.

nus, habet, diuiditur in *naturalem & positiuam. Illa est, quae cum rationali ac sociali natura hominis ita congruit, vt humano generi honesta & pacifica societas citra eamdem constare nequeat.* Vnde & illa per rationis homini congenitae lumen, & ex consideratione humanae naturae in vniuersum inuestigari & cognosci potest. *Haec* est, quae ex communi conditione humanae naturae haut quicquam fluit, sed *ab solo legislatoris placito proficiscitur*, etsi nec ipsa sua ratione ac vsu, quem certis hominibus aut peculiari societati generat, carere debeat. Est autem *lex diuina*, alia *naturalis*, alia *positiua*. (1) *Humana* autem omnis presse accepta *positiua* est.

CA-

§. XVI. (1) Systema legis diuinae positiuae vniuersalis per illas ipsas manus cecidit, per quas exstructum est. Licet enim ante CHRIST. THOMASIVM, GROTIVS, CVRCELLAEVS, ZIEGLERVS, KVLPISIVS illius meminerint; prius tamen ille fuit, qui fundamenta istius systematis iacere & dilucidius exponere voluit. Sed primus etiam fuit, qui probabilitatem huius sententiae, quam clariorem reddiderat, solide disiecit non tantum in fundamentis iuris naturae & gentium passim,

CAPVT III.
DE
LEGE NATVRALI.

1. Notitia ſtatus naturalis neceſſitatem legis nat. docet.
2. Homo naturaliter ſui conſeruandi ſtudioſisſimus;
3. Absque aliorum tamen ope miſerrimus:
4. Habetque nocendi non ſolum procliuitatem;
5. Sed & facultatem.
6. Ingenio varius & affectibus,
7. Inde infertur ſocietatis colendae neceſſitas.
8. Socialitatis leges ſunt ipſa lex naturae,
9. Fundamentum legis N. ſocialitas.
10. DEVM tamen & religionem praeſupponit.
11. Vnde legis & obligationis vltimum firmamentum.
12. Quomodo lex nat. naturae nota dicatur?
13. Diuiſio officiorum iuxta leg. naturae.

§. I.

QVaenam legis naturalis ſit indoles, quae neceſſitas, & quibus eadem praeceptis in

E 5 iſt-

paſſim, ſed etiam *in obſeru. Halenſ. tom. VI. obſ. XXVII. p.* 279. *ſqq.* Miror ergo WEBERVM ad h. l. PVF. & B. BEYERVM, cuius delineatio iuris diuini naturalis & poſitiui vniuerſalis 1716. in 4. *Lipſiae* prodiit, illud figmentum retinuiſſe. Licet enim DEVS tamquam legislator generis humani potuerit praeter ius naturae ex mero beneplacito ſuo omnes homines ad peculiaria praecepta poſitiua adſtringere; non tamen patet, an id vnquam fecerit. De promulgatione nihil conſtat, neque quod vo-

isthac mortalium conditione constet, planissime perspicitur, si quis naturam & ingenium hominis (1) penitius perscrutatus fuerit. a) Sicuti enim ad accuratam legum ciuilium cognitionem plurimum facit

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. III.

voluerit eiusmodi leges humano generi annunciare DEVS, neque quod promulgauerit. Ea, quae tamquam praecepta vniuersalia positiua proferuntur, aut sunt leges naturales certam hypothesin vel instituta specialia supponentes, quibus applicatae sunt, aut conclusiones principiorum honesti & decori in ipsa natura humana fundatorum; cuius rationem cum plene & perfecte per corruptionem nostram scire non liceat; cautissime de eo iudicandum esse arbitror, an praeceptum aliquod in illius oeconomia fundatum sit, nec ne: quidquid etiam HOCHSTETERVS *colleg. Puf. exercit. III.* pro stabilienda ista lege adferre adlaboret. Conf. omnino BVDDEVM *instit. theol. mor. p.* 2. *c.* 1. §. 11. *p.* 370.

Ad §. 1. (1) Dispositio status naturae humanae vera potissimum est ratio legis naturae, quam DEVS non despotice suam vtilitatem intendens, sed instar principis clementissimi ad necessitates ciuium respicientis condidit, adeoque ea omnia, quae humanae naturae optima & conuenientissima sunt, legibus humanae naturae inclusit. Naturam enim humanam suae voluntati conformem condidit, ita, vt in eadem vbique voluntatis diuinae vestigia appareant. Quicumque ergo naturam humanam considerat, & quae ei sunt conuenientia, cognoscit ille materiam & contenta legis naturae adhibita attentione eo ipso cognosci tamquam pretiosas post lapsum reliquias. Vid. BAELII *contin. des pensées diuerses sur la comete c.* 152.

cit, ſtatum ciuitatis moresque & ſtudia ciuium probe intellexiſſe: ita perſpecto communi mortalium ingenio ſtatuque facile patebit, quibus legibus eorumdem incolumitas contineatur.

§. II. Id igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, queis ſenſus ſui ineſt, vt ſe ipſo nihil habeat carius; ſeipſum ſtudeat omnibus modis conſeruare; (1) vt quae

§. II. (1) Cum DEVS hominem condidiſſet; voluit eum quoque conſeruari ſecundum voluntatem ſuam. Sicuti ergo omnibus rebus inſtinctum & impetum naturalem ad ſui conſeruationem indidit: ſic quoque homini tamquam praeſtantiori creaturae amorem naturae ſuae implantauit, quo homo ſui exiſtentiam & felicem continuationem anxie conſeruare & promouere ſatagit. Hoc eſt palmarium inter τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν prima naturae, quae CICERO *l. III. de finibus c. V.* ſecundum Stoicam doctrinam exponit, & approbarunt GROTIVS *de I. B. & P. l. I. c. II. §. 1. ſqq.* KVLPISIVS *colleg. Grot. p.* 20. BOECLERVS, VELTHEMIVS, OBRECHT, IAEGER *ad h. l. Grot.* Studium itaque conſeruandi ſeſe a DEO homini implantatum non tantum ius eſt ſiue facultas moralis ſine impedimento ſeſe amandi & conſeruandi, ſed etiam principium manuducens nos ad intelligentiam legis naturalis. Recte ergo HOBBES *de ciue p.* 11. *Iuris naturalis fundamentum primum eſt, vt quisque vitam & membra ſua, quantum poteſt, tueatur:* vt video, quomodo vir celeb.

IAE-

quae bona sibi videntur, adquirere; quae mala repellere nitatur. Qui quidem adfectus regulariter tantus est, vt reliqui omnes eidem cedant. Et quicumque hominis salutem impugnatum it, eum non potest non iste auersari eousque, vt etiam depulso malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictae adhuc remaneat.

§. III. Ast in eo prae brutis homo deteriore iam conditione videtur, a) quod vix vllum aliud animal tanta a natiuitate imbecillitas prosequatur; sic, vt miraculi sit instar futurum, si quis ad maturam aetatem peruenerit, nisi aliorum hominum auxilium accedat. Quum nunc inter tot inuenta humanae necessitatis adminicula, plurium annorum sollicita informatio requiratur, vt proprio quis Marte victum & amictum sibi parare queat; fingamus hominem citra omnem ab aliis hominibus

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. I. §. 8.

IAEGERVS *in obs. ad Grot. p.* 21. illam sententiam multis modis falsam, DEOque & hominibus infestam vocet, cum ipse *pag.* 85. adserat, *prima naturae*, nempe conseruationem sui, *fundamentum esse ad minimum remotum legis sanctissimae, qua quisque obligatus sit, vt se amet.*

bus accedentem curam & culturam ad robuſtam aetatem prouectum, cui nihil ſit ſcientiae, niſi quod ex proprio ingenio velut vltro pullulauit, eumdemque ab omni aliorum hominum ope atque conſortio in ſolitudine deſtitutum: ſane vix miſerabilius animal deprehendetur; (1) elingue nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum, quam herbas radicesque vellere, aut ſponte natos fructus legere, ſitim fonte, flumine aut

§. III. (1) Miſeriam hominis ab aliorum ſocietate remoti in ſolitudine viuentis illuſtrant exempla, quae adduxerunt KORNMANNVS *opp. curioſ. T.* I. *de miraculis viuorum p.* 49. *ex append. ad Schaffneburgenſem* de puero Haſſiaco nutrito a lupo alioque inter feras capto, BECMANNVS de homine inter vrſos anno 1661. in Lithuano-Grodnenſibus ſiluis reperto, *in hiſt. orb. terrar. p.* 1. *c.* 9. *ſect.* 4. *p.* 411. *ſqq.* Nonnulli quidem cum arte quadam fingere voluerunt exempla hominum extra ſocietatem hunanam educatorum, qui ſuo tantum ingenio nulla adiuti inſtitutione indagare & reperire potuiſſent veritates & luminis naturalis principia, vt BALTHASAR GRACIAN *in critico ſuo c.* I. Arabs quidam ABI IAAFAR *in philoſopho autodidacto*, quem EDVARDVS POCOCKIVS latine & arabice exhibuit *Oxonii* 1700. 4. Sed fingi ea omnia quisque videt ſine illa veriſimilitudine, hominem naturalibus ingenii viribus ea eſſe ſtatim adnotaturum & obſeruaturum, quae illi ingenio exculto multaque ſollertia & ſagacitate excogitarunt.

aut lacuna obuia leuare, repellendis aëris iniuriis antra ſubire, aut muſco gramineue corpus vtcumque tegere, tempus taedioſiſſimum per otium exigere, ad quemuis ſtrepitum aut alterius animantis occurſum exhorreſcere, denique fame, frigore, aut per feram beſtiam demum perire. Contra quidquid iam commoditatum vitam humanam comitatur, id omne ex mutua hominum ope redundauit ſic, vt poſt DEum O. M. nihil in hoc orbe ſit, ex quo maior vtilitas homini proueniri queat, quam ex ipſo homine.

§. IV. Iſthoc tamen tam vtile inuicem animal non paucis laborat vitiis, & non minore *nocendi facultate* praeditum eſt; a) quae coniunctionem cum ipſo reddunt ſatis ancipitem, magnamque requirunt cautionem, ne pro bono malum quis ab illo ſortiatur. Iam primum maior fere ad nocendum *procliuitas* in homine; quam in quouis brutorum deprehenditur. (1) Nam bruta fere

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. I. §. 6. & L. VII. c. I. §. 4.

§. IV. (1) Quod homo in ſua corruptione prae brutis

fere *cibi desiderio & Veneris* efferantur: quorum vtrique tamen facili negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desiderio sopito non temere in iras aut ad laedendum alios concitantur, nisi quis irritauerit. Ast homo animal est nullo non tempore in *libidinem* paratum, cuius stimulis longe frequentius vellicatur, quam conseruandae speciei necessarium videbatur. Eiusdem quoque *venter*

tis animantibus vitiis scateat maioribus, quae in iis plane non existunt, inde cumprimis prouenire mihi videtur, quod homo abutatur cogitationibus, reflexionibus vel opinionibus mentis suae, quarum bestiae non sunt capaces. Per suas enim imaginationes & cogitationes homo excitat libidinem, iram, ebrietatis studium, affectus omnes, qui tot vicibus in animo non recurrerent, nisi per cogitationem & meditationem eorum obiecta viuide reuocarentur in animum, fomenta iis suppeditarentur, & mens varia ratione agitaretur. Per opinionem suam molestias sentit, vbi nullae sunt, remque nullius momenti tamquam miseriam intolerabilem concipit, cuius repraesentatione mille cruciatus sibimetipsi infert: per cogitata sua semper inquietus maiora anhelat & sedato aliquo desiderio meditatione sua noua elicit, quae tranquillitatem impediunt & peruertunt. Quare Stoici, vt ex *Antonino*, *Epicteto*, *Arriano* patet, semper ad emendandam & bene dirigendam opinionem prouocant, quia intellexerunt, quantum momentum ad hominis felicitatem adferat recte de rebus cogitare & opinari. Conf. MOLINAEI *Paix de l'ame l. 2. c. 2.*

ter non ſatiari dumtaxat, ſed & titillari vult; & ſaepe plura adpetit, quam natura digerere valet. Veſtibus ne indigerent bruta, natura proſpexit: aſt homo non ad neceſſitatem tantum, ſed & ad oſtentationem veſtiri gaudet. Multi praeterea *adfectus* atque cupidines brutis ignoti in mortalium genere deprehenduntur: ſuperflua habendi libido, auaritia, gloriae & alios eminendi cupiditas, inuidia, aemulatio ingeniorumque contentio. Indicio eſt, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob cauſſas gerantur brutis ignotas. Atque iſta omnia ſtimulare homines poſſunt & ſolent, vt ſibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quaedam petulantia, & aliis inſultandi libido; quibus ceteri, etiam modeſto ingenio praediti, ſtudio ſe ac ſuam libertatem conſeruandi ac tuendi, non poſſunt non offendi ac ad reſiſtendum accingi. Quandoque etiam homines ad mutuas laeſiones incitat *inopia*, & quod praeſens rerum copia cupiditatibus aut indigentiae eorum non ſufficiat.

§. V.

§. V. Sed & *maxima vis* ineſt hominibus ad noxas mutuo inferendas. Nam etſi neque dentibus, neque vnguibus aut cornibus ſint formidabiles, vt multa brutorum: tamen habilitas manus (1) in efficaciſſimum

§. V. (1) Obſeruat habilitatem manus Arabs ille, quem POCOKIVS edidit in ficto ingenioſe exemplo philoſophi ſui aucodidacti p. 44. 47. qui perſpiciens animalium pernicitatem & vires, & quae eſſent illis arma ad repellendum ea, quae cum ipſis contenderent, veluti cornua, dentes, vngulas, calcaria, vngues & his ſimilia, aegre ferebat, ſe eſſe nudum armis deſtitutum, viribus debilem, ſibique fructus comedendos impune ab animalibus eripi. Sed forte adſumens a ramis arboris baculum eoque feris ſe opponens ſuas vires intellexit, manumque omne armorum genus inuoluere & longe ipſarum armis praecellere vidit. PLVTARCHVS *de amore frat. p.* 478. docet naturam aptaſſe manum in multos atque inaequales digitos ſciſſam, aptiſſimum & artificioſiſſimum inſtrumentum vt eſſet; inde ANAXAGORAM narrat putaſſe, cauſſam omnis humanae ſapientiae in manibus hominis quaerendam eſſe; dogmate ſane ad atheiſmum procliui, idque innuente, hominem non a numine quodam organa in deſtinatum finem & ſapientem vſum accepiſſe, ſed forte fortuna per organorum vſum ad ſapientiam perueniſſe & varia inueniſſe, quae ſibi aliiſque eſſent proficua. Conf. BAYLE *dict. crit. tom. I. voc. Anaxagoras not. E. p.* 220. Quod manus nobis datae ſint, vt poſſimus iuris noſtri eſſe vindices, GROTIVS recte adfirmat *de I. B. & P. l. I. c. V. §.* 1. cumque contra OSIANDRVM & ZIEGLERVM ad h. l. defendunt

mum nocendi instrumentum euale-scere potest; & solertia ingenii astu & per insidias grassandi facultatem dat, qua aperta vi pertingere non licet. Sic, vt facillimum sit, hominem homini grauissimum malorum naturalium, neque mortem, inferre.

§. VI. Denique & in genere humano consideranda est *insignis illa ingeniorum varietas*, (1) qualis in singulis brutorum speciebus non cernitur; quippe quae consimiles fere inclinationes habent, parique adfectu & adpetitu ducuntur. Ast inter homines quot capita, tot sensus,

dunt IAEGERVS *obseru. ad Grot. p.* 184. SIMON ad h. l. homo autem per mentis malitiam in nocendi & exercendae vindictae & iniustitiae instrumenta eas conuertit.

§. VI. (1) Ingeniorum varietas & contentio infinitas producit discordias 1) opinionum diuersitate, quae summam laedendi libidinem & odia internecina progignit, vt ex controuersiis theologicis & bellis literariis patet: 2) appetituum non tantum contrarietate, sed etiam conuenientia, quando plurium cupido in vnam eamdemque rem incidit, quae inter plures nulla ratione diuidi potest. De quibus vid. HOBBES *de ciue c.* 1. GVNDLING *diss. de statu naturali Hobbesii* 1706. *Halae ed.* §. 20. *sqq.* Inter eos, qui varietatem ingeniorum concinne & eleganter descripserunt, palmam ceteris praeripit NEVHVSIVS *theatro ingenii humani*.

ſus, & ſuum cuique pulcrum. Nec ſimplici aut vniformi cupidine omnes agitantur, ſed multiplici & varie inter ſe mixto. Imo vnus & idem homo ſaepe ſibi diſſimilis cernitur, &, quod vno tempore concupiuit, ab eodem alio tempore valde abhorret. Nec minor in ſtudiis, inſtitutis & ad exſerendum animi vigorem inclinationibus varietas, quae iam in infinitis fere vitae generibus conſpicitur. Per quae ne mutuo collidantur homines, ſollicita temperatura & moderatione opus eſt.

§. VII. Sic igitur homo iam eſt animal ſui conſeruandi ſtudioſiſſimum, per ſe egenum, ſine auxilio ſui ſimilium ſeruari impotens, ad mutua commoda promouenda maxime idoneum: idem tamen iuxta malitioſum, petulans & facile irritabile, ac ad noxam alteri inferendam pronum non minus, quam validum. Vnde colligitur, eidem, vt ſit ſaluus, neceſſum eſſe, vt ſit ſociabilis, i. e. vt cum ſui ſimilibus coniungatur, & aduerſus illos ita ſe

quae bona ſibi videntur, adquirere; quae mala repellere nitatur. Qui quidem adfectus regulariter tantus eſt, vt reliqui omnes eidem cedant. Et quicumque hominis ſalutem impugnatum it, eum non poteſt non iſte auerſari eousque, vt etiam depulſo malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictae adhuc remaneat.

§. III. Aſt in eo prae brutis homo deteriore iam conditione videtur, a) quod vix vllum aliud animal tanta a natiuitate imbecillitas proſequatur; ſic, vt miraculi ſit inſtar futurum, ſi quis ad maturam aetatem peruenerit, niſi aliorum hominum auxilium accedat. Quum nunc inter tot inuenta humanae neceſſitatis adminicula, plurium annorum ſollicita informatio requiratur, vt proprio quis Marte victum & amictum ſibi parare queat; fingamus hominem citra omnem ab aliis hominibus

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. I. §. 8.

IAEGERVS *in obſ. ad Grot. p.* 21, illam ſententiam multis modis falſam, DEOque & hominibus infeſtam vocet, cum ipſe *pag.* 85. adſerat, *prima naturae*, nempe conſeruationem ſui, *fundamentum eſſe ad minimum remotum legis ſanctiſſimae, qua quisque obligatus ſit, vt ſe amet.*

bus accedentem curam & culturam ad robuſtam aetatem prouectum, cui nihil ſit ſcientiae, niſi quod ex proprio ingenio velut vltro pullulauit, eumdemque ab omni aliorum hominum ope atque conſortio in ſolitudine deſtitutum: ſane vix miſerabilius animal deprehendetur; (1) elingue nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum, quam herbas radicesque vellere, aut ſponte natos fructus legere, ſitim fonte, flumine aut

§. III. (1) Miſeriam hominis ab aliorum ſocietate remoti in ſolitudine viuentis illuſtrant exempla, quae adduxerunt KORNMANNVS *opp. curioſ. T.* I. *de miraculis viuorum p.* 49. *ex append. ad Schaffneburgenſem* de puero Haſſiaco nutrito a lupo alioque inter feras capto, BECMANNVS de homine inter vrſos anno 1661. in Lithuano-Grodnenſibus ſiluis reperto, *in hiſt. orb. terrar. p.* 1. *c.* 9. *ſect.* 4. *p.* 411. *ſqq.* Nonnulli quidem cum arte quadam fingere voluerunt exempla hominum extra ſocietatem hunanam educatorum, qui ſuo tantum ingenio nulla adiuti inſtitutione indagare & reperire potuiſſent veritates & luminis naturalis principia, vt BALTHASAR GRACIAN *in critico ſuo c.* I. Arabs quidam ABI IAAFAR *in philoſopho autodidacto*, quem EDVARDVS POCOCKIVS latine & arabice exhibuit *Oxonii* 1700. 4. Sed fingi ea omnia quisque videt ſine illa veriſimilitudine, hominem naturalibus ingenii viribus ea eſſe ſtatim adnotaturum & obſeruaturum, quae illi ingenio exculto multaque ſollertia & ſagacitate excogitarunt.

aut lacuna obuia leuare, repellendis aëris iniuriis antra ſubire, aut muſco gramineue corpus vtcumque tegere, tempus taedioſiſſimum per otium exigere, ad quemuis ſtrepitum aut alterius animantis occurſum exhorreſcere, denique fame, frigore, aut per feram beſtiam demum perire. Contra quidquid iam commoditatum vitam humanam comitatur, id omne ex mutua hominum ope redundauit ſic, vt poſt DEum O. M. nihil in hoc orbe ſit, ex quo maior vtilitas homini proueniri queat, quam ex ipſo homine.

§. IV. Iſthoc tamen tam vtile inuicem animal non paucis laborat vitiis, & non minore *nocendi facultate* praeditum eſt; a) quae coniunctionem cum ipſo reddunt ſatis ancipitem, magnamque requirunt cautionem, ne pro bono malum quis ab illo ſortiatur. Iam primum maior fere ad nocendum *procliuitas* in homine; quam in quouis brutorum deprehenditur. (1) Nam bruta fere

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. I. §. 6. & L. VII. c. I. §. 4.

§. IV. (1) Quod homo in ſua corruptione prae brutis

fere *cibi desiderio & Veneris* efferantur: quorum vtrique tamen facili negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desiderio sopito non temere in iras aut ad laedendum alios concitantur, nisi quis irritauerit. Ast homo animal est nullo non tempore in *libidinem* paratum, cuius stimulis longe frequentius vellicatur, quam conseruandae speciei necessarium videbatur. Eiusdem quoque *venter*

tis animantibus vitiis scateat maioribus, quae in iis plane non existunt, inde cumprimis prouenire mihi videtur, quod homo abutatur cogitationibus, reflexionibus vel opinionibus mentis suae, quarum bestiae non sunt capaces. Per suas enim imaginationes & cogitationes homo excitat libidinem, iram, ebrietatis studium, affectus omnes, qui tot vicibus in animo non recurrerent, nisi per cogitationem & meditationem eorum obiecta viuide reuocarentur in animum, fomenta iis suppeditarentur, & mens varia ratione agitaretur. Per opinionem suam molestias sentit, vbi nullae sunt, remque nullius momenti tamquam miseriam intolerabilem concipit, cuius repraesentatione mille cruciatus sibimetipsi infert: per cogitata sua semper inquietus maiora anhelat & sedato aliquo desiderio meditatione sua noua elicit, quae tranquillitatem impediunt & peruertunt. Quare Stoici, vt ex *Antonino*, *Epicteto*, *Arriano* patet, semper ad emendandam & bene dirigendam opinionem prouocant, quia intellexerunt, quantum momentum ad hominis felicitatem adferat recte de rebus cogitare & opinari. Conf. MOLINAEI *Paix de l'ame l. 2. c. 2.*

ter non ſatiari dumtaxat, ſed & titillari vult; & ſaepe plura adpetit, quam natura digerere valet. Veſtibus ne indigerent bruta, natura proſpexit: aſt homo non ad neceſſitatem tantum, ſed & ad oſtentationem veſtiri gaudet. Multi praeterea *adfectus* atque cupidines brutis ignoti in mortalium genere deprehenduntur: ſuperflua habendi libido, auaritia, gloriae & alios eminendi cupiditas, inuidia, aemulatio ingeniorumque contentio. Indicio eſt, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob cauſſas gerantur brutis ignotas. Atque iſta omnia ſtimulare homines poſſunt & ſolent, vt ſibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quaedam petulantia, & aliis inſultandi libido; quibus ceteri, etiam modeſto ingenio praediti, ſtudio ſe ac ſuam libertatem conſeruandi ac tuendi, non poſſunt non offendi ac ad reſiſtendum accingi. Quandoque etiam homines ad mutuas laeſiones incitat *inopia*, & quod praeſens rerum copia cupiditatibus aut indigentiae eorum non ſufficiat.

§. V.

§. V. Sed & *maxima vis* ineſt hominibus ad noxas mutuo inferendas. Nam etſi neque dentibus, neque vnguibus aut cornibus ſint formidabiles, vt multa brutorum: tamen habilitas manus (1) in efficaciſſimum

§. V. (1) Obſeruat habilitatem manus Arabs ille, quem POCOKIVS edidit in ficto ingenioſe exemplo philoſophi ſui aucodidacti p. 44. 47. qui perſpiciens animalium pernicitatem & vires, & quae eſſent illis arma ad repellendum ea, quae cum ipſis contenderent, veluti cornua, dentes, vngulas, calcaria, vngues & his ſimilia, aegre ferebat, ſe eſſe nudum armis deſtitutum, viribus debilem, ſibique fructus comedendos impune ab animalibus eripi. Sed forte adſumens a ramis arboris baculum eoque feris ſe opponens ſuas vires intellexit, manumque omne armorum genus inuoluere & longe ipſarum armis praecellere vidit. PLVTARCHVS *de amore frat. p.* 478. docet naturam aptaſſe manum in multos atque inaequales digitos ſciſſam, aptiſſimum & artificioſiſſimum inſtrumentum vt eſſet; inde ANAXAGORAM narrat putaſſe, cauſſam omnis humanae ſapientiae in manibus hominis quaerendam eſſe; dogmate ſane ad atheiſmum procliui, idque innuente, hominem non a numine quodam organa in deſtinatum finem & ſapientem vſum accepiſſe, ſed forte fortuna per organorum vſum ad ſapientiam perueniſſe & varia inueniſſe, quae ſibi aliisque eſſent proficua. Conf. BAYLE *dict. crit. tom. I. voc. Anaxagoras not. E. p.* 220. Quod manus nobis datae ſint, vt poſſimus iuris noſtri eſſe vindices, GROTIVS recte adfirmat *de I. B. & P. l. I. c. V. §.* 1. cumque contra OSIANDRVM & ZIEGLERVM ad h. l. defen-

mum nocendi instrumentum eualescere potest; & solertia ingenii astu & per insidias grassandi facultatem dat, qua aperta vi pertingere non licet. Sic, vt facillimum sit, hominem homini grauissimum malorum naturalium, neque mortem, inferre.

§. VI. Denique & in genere humano consideranda est *insignis illa ingeniorum varietas*, (1) qualis in singulis brutorum speciebus non cernitur; quippe quae consimiles fere inclinationes habent, parique adfectu & adpetitu ducuntur. Ast inter homines quot capita, tot sensus,

dunt IAEGERVS *obseru. ad Grot. p.* 184. SIMON ad h. l. homo autem per mentis malitiam in nocendi & exercendae vindictae & iniustitiae instrumenta eas conuertit.

§. VI. (1) Ingeniorum varietas & contentio infinitas producit discordias 1) opinionum diuersitate, quae summam laedendi libidinem & odia internecina progignit, vt ex controuersiis theologicis & bellis literariis patet: 2) appetituum non tantum contrarietate, sed etiam conuenientia, quando plurium cupido in vnam eamdemque rem incidit, quae inter plures nulla ratione diuidi potest. De quibus vid. HOBBES *de ciue c.* I. GVNDLING *diss. de statu naturali Hobbesii* 1706. *Halae ed.* §. 20. *sqq.* Inter eos, qui varietatem ingeniorum concinne & eleganter descripserunt, palmam ceteris praeripit NEVHVSIVS *theatro ingenii humani*.

ſus, & ſuum cuique pulcrum. Nec ſimplici aut vniformi cupidine omnes agitantur, ſed multiplici & varie inter ſe mixto. Imo vnus & idem homo ſaepe ſibi diſſimilis cernitur, &, quod vno tempore concupiuit, ab eodem alio tempore valde abhorret. Nec minor in ſtudiis, inſtitutis & ad exſerendum animi vigorem inclinationibus varietas, quae iam in infinitis fere vitae generibus conſpicitur. Per quae ne mutuo collidantur homines, ſollicita temperatura & moderatione opus eſt.

§. VII. Sic igitur homo iam eſt animal ſui conſeruandi ſtudioſiſſimum, per ſe egenum, ſine auxilio ſui ſimilium ſeruari impotens, ad mutua commoda promouenda maxime idoneum: idem tamen iuxta malitioſum, petulans & facile irritabile, ac ad noxam alteri inferendam pronum non minus, quam validum. Vnde colligitur, eidem, vt ſit ſaluus, neceſſum eſſe, vt ſit ſociabilis, i. e. vt cum ſui ſimilibus coniungatur, & aduerſus illos ita ſe

gerat, vt ne isti probabilem caussam accipiant eum laedendi, sed potius eiusdem commoda seruare & promouere velint. (1)

§. IIX. Huius ergo socialitatis leges, seu, quae docent, quomodo quis sese debeat gerere, vt commodum societatis humanae membrum existat, vocantur *leges naturales.* (1)

§. IX.

§. VII. (1) Omnia ea, quae hic auctor protulit, probant tantum a) socialitatem homini conuenire, sed non hominis esse legem; b) hominem sic duci sua ipsamet vtilitate solum ad colendam societatem, non vero obligatione erga alios, ideoque priuatum magis commodum, quam societatis data occasione pro lubitu esse promoturum: c) societatem esse bonum extraordinarium & quasi antidotum hominis malitiae & imbecillitati opponendum, non vero bonum ordinarium a natura homini destinatum. Plura vid. *in Titio ad h. l.*

§. IIX. Satis demonstrat auctor, societatem homini vtilem esse & necessariam, & ex eo colligi posse, partem nostrae felicitatis in ea versari & voluntatis DEI rationem illi inesse i. e. legis naturalis. Nondum tamen sufficit ea demonstratio ad euincendum principium iuris naturalis, quod ad cognoscenda ea officia manuducere debet, quae iure perfecto & vi ab aliis vrgere & extorquere possumus: cognita enim societatis vtilitate, non patet alium me ad societatem colendam cogere posse, siue si societatem cum alio recusem, eum nancisci ius se violenter defendendi, i. e. ius belli. Auctor potius inuenit principium decori, quod officia humanitatis illustrat.

§. IX. His positis adparet, *fundamentalem* (1) *legem naturalem* esse hanc: (2) *cuilibet homini, quantum in*

§. IX. (1) Ad *fundamentalem* L. N. stricte sic dicti propositionem requiritur, 1) vt sit in natura hominis fundata, eique, in quocumque sit statu, conueniat: 2) vt sit euidens, clare & distincte cognoscibilis cuique, per consequens & certa & vera, cuius nota est euidentia: 3) vt sit adaequata, & omnia in se officia homines erga alios perfecta, quae vi vrgeri possunt, complectatur, nec ad alia se extendat: 4) vt sit vnica. Ex quibus requisitis facile erit iudicium de distinctis variorum eruditorum principiis, quae excogitarunt, quorum catalogum texuerunt BVDDEVS & LVDOVICI *hist. iur. nat.* PROELEVS *diss. de origine diuersorum iur. nat. principiorum Lips.* 1703. *hab.* REIMANNVS *introd. in hist. litter. P. III. artic. IV.* GVNDLING. *via ad verit. iurisprud. nat.* 1714. 8. *ed. c. II. p* 23. *sq.* GERHARDI *delineat. I. N. lib.* 1. *c.* 9.

(2) Quisque videt, societatem particularem tantum esse propositionem, officia decori hominum aduersus se inuicem denotantem & ius naturae stricte sic dictum non constituentem, ad quam officia erga DEVM & seipsum indirecte tantum spectent, sed ipse PVFENDORFIVS haec officia excludi vult *specim. controu. c. V.* §. 5. *Erid. Scand. edit. Hert. p.* 253. §. 25. *p.* 294. §. 16. *p.* 327. §. 13, vid. PROELEVM *diss. de orig. diuersorum iur. nat. principiorum* §. 27. *sqq.* Qui itaque PVFENDORFIVM in eo reprehendunt, (insignis autem eorum numerus est,) quod posuerit principium insufficiens, quod neque pietatem neque temperantiam complectatur; illi mentem ipsius minus recte capiunt, qui ipse religionem a iuris naturae disciplina vna cum temperantiae principiis distinctam esse osten-

in se, colendam & seruandam esse socialitatem. a) Ex quo consequitur, (quia, qui vult finem, vult etiam media, sine quibus finis obtineri nequit:) omnia, quae ad istam socialitatem necessario & in vniuersum faciunt, iure naturali praecepta; quae eamdem turbant aut abrumpunt, vetita intelligi. Reliqua autem praecepta sunt tantum velut subsumtiones sub hacce generali lege, quorum euidentiam lumen illud naturale hominibus insitum insinuat.

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. III. §. 14. sqq.

§. X. Isthaec porro praecepta etsi manifestam habeant *vtilitatem*: tamen vt eadem vim legis obtineant, necessum est praesupponi DEVM esse, & sua prouidentia omnia regere; eumdemque mortalium generi iniunxisse, vt ista rationis dictamina tamquam leges, ab ipso vi congeniti luminis promulgatas, obseruent. Alias enim possent ea quidem fortasse obseruari intuitu vti-

dit. Eam ob caussam doctrinam de religione in opere maiori de I. N. & G. data opera omisit, & male BARBEYRAC, lacunam quasi suppleturus, eamdem in notis adiecit; quum ad aliud prorsus forum sit referenda.

vtilitatis; (1) ficut quae a medicis regendae valetudini praefcribuntur; non autem tamquam leges; quippe quae

§. X. (1) Non fufficit fola focietatis vtilitas: requiritur maxime, vt monftretur, culturam focietatis a fuperiore nobis effe iniunctam, qui ius habuit inferendi nobis neceffitatem agendi. Recurrendum ergo eft ad principia altiora, quae focietatis principium antecedunt, quod ad §. feq. exponam. Illud enim principium: *Cole focietatem*, atheus quam lubentiffime concedit, & manibus pedibusque in omnes conclufiones iuris naturae defcendit, omnia eius officia fe obferuaturum pronuncians ob eorum conuenientiam cum fua natura; non vero tamquam effectus morales alicuius legis. His principiis innititur fyftema morale atheorum, quod TOLANDVS atheismi patronus *in Adeifidemone p. 71. fqq.* fic expofuit: *Virtutum & vitiorum difcrepantiam lubens agnofcit atheus, ab ipfa vtpote rerum effentia promanantem; laudisque femper internae & vituperii fibi confcius eft, ob ea, quae recte aut fecus fecerit. Quamuis nihil abfolute & per fe bonum aut malnm fateatur, fed refpectu tantum habito ad bonos aut malos vfus, quibus res quaeque inferuit, prout fcilicet homines gaudio afficit aut dolore, vel in quantum taedet & delectat. Caeterum quo minus mercedem vllam aut poenam poft mortem exfpectat futuram, ego magis ftudere tenetur praefentis vitae (& vnice fecundum illam) felicitati; quam nemo tamen confequi poffe nouit absque aliorum adiumento & mutua opera; quia nulla focietatis beneficia percipere debet ille, nec percepturus eft, qui aliis non fecerit, quae fibi fieri exoptat. En fundamentum virtutis & excitamentum!* Vtilitatis itaque & legis notiones probe diftinguendae funt ob intricatam

quae neceſſario ponunt ſuperiorem, & quidem talem, qui alterius gubernationem actu ſuſceperit.

§. XI.

catam etiam controuerſiam, an iuſtum vel iniuſtum antecedenter ſe habeant ad voluntatem DEI, an iuſtum aliquid ſit non propter legem DEI, ſed per ſe, ita vt, ponente GROTIO, ſi daretur, DEVM non exiſtere, tamen iuſtitia & iniuſtitia actionum noſtrarum immutata foret. Concedimus enim actiones humanas per ſe conuenire cum natura humana, & illam conuenientiam iam ab aeterno tamquam veritatem in intellectu diuino eiusque de rerum natura ideis exſtitiſſe, & voluntatis diuinae ab aeterno fuiſſe comitem; ſed haec conuenientia innuit tantum vtilitatem actionis & inutilitatem, quod homo ſic bene agat & ſuae naturae conuenienter vel contra. Sed nondum obligationem perfectam in iisdem concipimus, ita vt ſine crimine homo ſuae vtilitati non potuerit interdum renunciare; non concipimus praeceptum & prohibitum, nec non conuenientiam cum voluntate ſupremae rationis cum iuſſu & lege ſuperioris, vel repugnantiam, ſiue, quod idem eſt, nondum nobis conſtat de iuſtitia & iniuſtitia actionum. Si dari poſſet, DEVM non exiſtere; actionum maneret conuenientia cum humana natura, ſed non iuſtitia ſiue conuenientia cum voluntate ſupremae rationis ſiue cum lege, quae non exiſteret. Conf. ZIEGLER *ad Grot. prol. n. XI.* SAM. COCCEIVM. *in diſſ. de principio I. N. vnico Francof.* 1699. *hab.* BEYER. *delin. iur. nat. c. IX.* §. 24. *ſqq. p.* 63. BAYLE *continuation des penſées diuerſes tom. II. c.* 152. LEIBNITZ *eſſais de Theodicée P. II.* §. 182. *ſqq.* LVDOVICI *delin. hiſt. iur. nat. p.* 150. §. 89. WOLFIVM *ethica c.* 1. §. 20. *p.* 15. qui contrarium ſtatuit.

§. XI. Esse autem DEVM legis naturalis auctorem, ex ratione naturali ita demonstratur, (1) si prae-

§. XI. (1) Ordo demonstrandi principia iuris naturae ex sua origine, nempe voluntate supremae rationis siue legislatoris DEI, hic esse mihi videtur: 1) DEVS nos ita condidit, vti hominem ab aeterno in idea sua concepit sapientissime: 2) creauit nos non ad suam vtilitatem, sed ad nostram; vt nobis bene sit; 3) voluit ergo secundum sapientiam suam nos esse perfecte felices, quoad naturam nostram, i. e. nos perfecte frui omni perfectione status nostri interni & externi: 4) voluit ergo nos viuere secure, tranquille siue animo quieto & commode: haec enim pertinet ad veram & perfectam felicitatem; 5) hinc quidquid vere promouet felicitatem nostram, illud DEVS a nobis agi voluit; quia illud sapientiae suae conuenientissimum esse vidit, & in vera promotione nostrae felicitatis intelligimus nos maxime promouere gloria DEI; quia facimus eius voluntatem: *fac ergo, vt sis felix.* Ex quo principio vniuersali 6) tria oriuntur specialiora semper coordinanda: primum, *noli turbare pacem externam*, vt secure viuas: secundum, *cole pacem internam*, vt tranquille viuas: tertium, *cole ea, quae salua vtraque pace commoditates vitae promouent*, siue cole amicitiam hominum, vt vere commode viuas. Quae sunt principia *iusti, honesti* & *decori*, quorum plenior deductio suae cuilibet disciplinae relinquenda, & ex quibus *principium iuris naturae est: Cole pacem externam.* Dubia, quae circa hanc demonstrationem subnascuntur, partim a THOMASIO, WACHTERO aliam licet viam ingrediente, PROELEO, WERNHERO, GVNDLINGIO &c. soluta sunt, partim facile attenta meditatione solui possunt.

praecise praesenti mortalium conditioni inhaereamus; non attendendo, an primaeua conditio diuersa ab hac fuerit, & vnde ista mutatio prouenerit. *Quum enim natura hominis ita* sit constituta; vt citra sociabilem vitam humanum genus incolume esse nequeat, hominisque animus notionum huc inseruientium capax deprehendatur; & vero pateat, non solum genus humanum, vti aliae creaturae, originem suam DEO debere, sed & eumdem istud vtcumque iam constitutum prouidentiae suae moderamine complecti: inde consequitur, DEVM velle, vt homo iis viribus, quas sibi prae brutis peculiares inesse sentit, ad naturae suae incolumitatem vtatur, vtque adeo a brutorum ex lege vita humana vita sit distincta. Id quod quum aliter, quam seruata lege naturali, obtineri nequeat; intelligitur quoque, a DEO obligatum hominem ad isthanc seruandam, tamquam medium non ex arbitrio hominum inuentum, ac ex eorum libidine mutabile, sed ex-
presse

presse ab ipso DEO huic fini procurando constitutum. Qui enim obligat ad finem, censetur quoque eumdem obligasse ad vsurpanda media fini necessaria. Sed & *socialem vitam* a DEO hominibus *pro imperio iniunctam* esse, indicio est, quod in nullo praeterea animante sensus religionis, aut metus numinis deprehendatur, qui in animali ex lege intelligi non posse videtur. Abs quo generatur tener admodum sensus in animis hominum non plane corruptorum, quo conuincuntur, in legem naturalem peccando offendi illum, cui in animos hominum imperium est, & qui metuendus sit, etiam vbi ab hominibus metus non impendet.

§. XII. Quod vulgo dicitur, *isthanc legem natura notam esse*, id non ita capiendum videtur, quasi in animis hominum iam nascentium inhaereant actuales & distinctae propositiones circa agenda & fugienda; a) sed partim quod illa per lumen rationis inuestigari possit, partim, quod

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. III. §. 24.

quod ſaltem communia & praecipua capita legis naturalis ita plana & liquida ſint, vt ſtatim aſſenſum inueniant, & ita animis inoleſcant, vt numquam inde iterum deleri queant, vtut forte homo impius ad ſopiendas conſcientiae vellicationes eorumdem ſenſum plane ſtudeat exſtinguere. (1) Quo nomine etiam in *ſacris*

§. XII. (1) Adde palmariam cauſſam, cur cordibus humanis lex inſcripta ſit, ſcilicet, quod lex diuina naturalis humanae naturae ita conuenienter lata ſit, & eius neceſſitatibus adeo euidenter accommodata, vt non tantum homo leui naturae ſuae contemplatione voluntatem DEI rationibus ſapientiſſimis innixam cognoſcere queat, ſed etiam ſi occurrat aliquod praeceptum legis diuinae, ſtatim percipiat relationem eius ad ſuam naturam, eique adſenſum praebeat. Non ergo actualis aliqua notitia, ſed potentialis intelligenda eſt, qua homo, qui ad rationis vſum peruenit, mediante inſpectione ſuae naturae viribusque intellectus adiutus facillimo negotio potentia proxima notitiam iur. nat. ſibi adquirere poteſt. (NB. Id quod multi Theologorum noſtratium quoque ſtatuunt, MVSAEVS *introd. in theol. c. II.* §. 19. *p.* 12. BAYERVS *theol. poſ. P. I. c. I. p.* 188. HVLSEMANNVS & SCHERZERVS *ad Hulſ. brev. c. II. p.* 85. 86. BVDDEVS *theol. moralis P. II. c. II. p.* 398.) Nemo maiori perſpicacia & fortioribus rationibus hanc theſin probatam dedit, quam LOCKIVS *de intell. hum. l. I.* ubi impugnat Carteſianorum & Scholaſticorum abſurdam de habitu connato doctrinam; non

sacris literis cordibus hominum inscripta

non vero, vt nonnullis visum fuit, potentialem notitiam innatam: ostendit enim, *naturales quosdam characteres, κοινὰς quas vocant ἐννοίας, siue insitas rerum & in primo ipsorum ortu quasi consignatas quasdam in animis nostris notitiones non existere, sed homines sola facultatem naturalium ope sine notionum quarumuis impressarum adminiculo eam, qua vulgo imbuti sunt, notitiam & certam insuper rerum cognitionem adsequi posse.* Argumenta palmaria, quibus Cartesianorum & Scholasticorum ideae & principia innata refutantur, sunt: 1) principia practica sunt propositiones, quae innatae esse nequeunt sine ideis actualibus; ideas autem actu nobis a natura non obseruari toto *cap. IV. l. I.* LOCKIVS demonstrauit. 2) Non in memoria dici possunt latere; alias earum reminiscerem, siue in earum perceptione nobis essemus conscii, illas cognitas aut perceptas prius fuisse. 3) Rationis ope & vsu innotescunt; quod cum omnibus & singulis veritatibus quidem habent commune: in eo tamen differunt, quod potentia proxima ex ipsa humana natura citius & facilius cognoscantur. 4) In hominibus, qui nullis aliis ideis animum imbuerunt, infantibus, rudibus &c. minus apparent, quam in iis, qui ratiocinatione de sua rerumque natura mentem exercitarunt. 5) In hominibus extra hominum consortium educatis, vel ab institutione per defectum sensuum interclusis prorsus abesse solent; quod tamen fieri non posset, si essent actuales innatae, instar habitus. Plura vid. in LOCKIO, quem refutare annisi sunt SCHERLOK peculiari libello BVDDEVS l. c. VAL. ERN. LOESCHERVS *orat. soll. de opere legis in corda inscripto. Witteb.* 1707. *hab.* Conf. BARBEYRAC *praefat. ad Puf. de I. N. & G.* §. *IV. p. XXX.* MASTRICHT *gangr. Cartesianar. nouit. p.* 198.

a) Roman. II, 15. *scripta* a) (2) dicitur. Inde & quum a puero ex vitae ciuilis disciplina eorumdem sensu imbuamur; & vero recordari non possimus id tempus, quando primum eadem hauserimus; non aliter de ea cognitione cogitamus, ac si illa nobis nascentibus iam adfuisset. (3) In quod cuilibet etiam circa linguam ipsi vernaculam contingit.

§. XIII.

(2) Locutionem hanc metaphoricam (*cordibus inscriptum*) non notare innatum esse, sed de claritate & liquiditate cognitionis intelligendam ostendit auctor noster *apolog.* §. 24. *p.* 33. *epist. ad amicos p.* 112. *specim. controu. c. IV.* §. 23. CLERICVS *art. crit. T. I. P. II. S. I. c. IV.* GROTIVS *ad l. Roman. II.* CVMBERLAND *de lege nat. prolegom.* Rationes subsunt sequentes: 1) notitia naturalis quomodo insit, patet ex naturali notitia ideae Dei, quae per ratiocinationem mentis ex operibus Dei adquiri dicitur Rom. I. 19. 20. 2) Phrasis illa quum metaphorica sit, in plerisque locis scripturae S. notat scientiam adquisitam & quidem rerum, quae innatae dici non possunt. Ieremiae XVII, 1. Ierem. XXXI, 33. Prouerb. VII, 3. Haec pace B. L. ex alio foro veritatis amore hic attulisse liceat.

(3) Origo sententiae contrariae deducenda 1) ex praeiudicio ab auctore allato: 2) ex iniqua explicatione dicti biblici. 3) ex principiorum scholasticorum ad biblia applicatione: 4) ex consequentiis iniustis & suspicionibus, quibus tamquam argumentis ab inuidia ductis premitur sententia Puf. 5) quod viderint leges illas sine praeuia doctrina & expressa institutione innotescere &c.

§. XIII. *Diuiſio officiorum*, quae ex lege naturali homini incumbunt, commodiſſime videtur inſtitui *ſecundum obiecta*, erga quae iſta ſunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes (1) diſpeſcuntur; quarum prima tradit, quomodo ex ſolo rectae rationis dictamine quis ſeſe debeat gerere *aduerſus DEVM*; alte-

§. XIII. (1) Addunt nonnulli cum HVGONE de ROY *tr. de eo, quod iuſtum eſt l.* 1. *tit.* 2. cum SCHILTERO *manuduct. phil. moralis ad iurisprudentiam c. I.* cum OMEISIO *diſſ. de officiis erga bruta Altorfii* 1702. *ed.* cum PROELLO *Grund-ſätze des rechts der natur, Lipſ.* 1709. *ed.* officia ergà bruta. Sed ſolus vſus beſtiarum, ad quem prouocant, officiorum erga eas fundamentum conſtituere nequit: alias officia in lignum atque lapides darentur. Quid? quod omnia, quae in relatione ad bruta animantia praeſtanda nobis ſunt, commode ad officia erga nosmetipſos referre posſimus; nonnulla ad officia erga alios homines. Erga animantia tamen eadem olim obſeruata eſſe leguntur a Pythagoracis, de quibus vid. HESHVSII *dogma Pythagoraeum de abſtinentia carnium*, SCHEFFERI *phil. Ital. p.* 143. *ſqq.* a Benianis in orientali India. vid. MANDELSLO *itiner. l.* 1. *c.* 7. & 37. ab incolis inſulae Suratae, vid. DELLA VALLE *itin. P. IV. p.* 24. *ſq.* a rege Calechuti & eius ciuibus honoratioribus, vid. ALOYSIVS *Cadamuſtus nauigat. c.* 57. a Turcis, vid. BVSBEQVII *legat. epiſt.* 3. Plura vid. in CAMERARII *horis ſubciſſiuis centur. I. c.* 21. & *cent.* 2. *c.* 79. 80. Adde ZENTGRAV. *in ſumma iur. diu. p.* 3. *ſqq.* LA CROZE *hiſt. du Chriſtian. des Indes l.* 6. *p.* 432.

altera, quomodo *aduersus seipsum*; (2) tertia quomodo *aduersus alios homines*. Quamquam autem primario & directe ea praecepta legis naturalis, quae ad alios homines spectant, ex socialitate, quam fundamenti loco substrauimus, deriuentur: tamen etiam indirecte officia homines erga DEVM, tamquam Creatorem, inde deduci possunt, quatenus vltimum firmamentum officii erga alios homines a religione & metu numinis accedit, sic vt sociabilis quoque non esset homo, ni religione foret imbutus, (3) & quia sola

(2) Haec officia h. l. non fuissent tractanda, sed ad philosophiam moralem ablegand a ob rationes superiores.

(3) Hominem sine religione sociabilem non esse, falsum omnino est: nam 1) religio societatis caussa non est condita, neque eius essentiam ingreditur: 2) multa sunt societatum genera, quae religionis nullum inuoluunt respectum, & seruari solent citra vllam mentionem religionis: 3) atheismus cadere potest in homines, quorum temperamentum & naturalis animi dispositio in societatem fertur: 4) spes commodi vel lucri & metus mali vel damni hominem, quamuis atheum, sociabilem reddere possunt: 5) dantur etiam atheorum exempla e. c. Spinozae, qui quaeuis humanitatis officia aliis praestiterunt. Nihil tamen hoc pacto auctoritati vel necessitati religionis detrahitur, quae longe grauioribus argumentis potest demonstrari.

ſola ratio in religione vlterius progredi nequit, quam quouſque illa inſeruit promouendae tranquillitati & ſocialitati huius vitae. Nam prout religio ſalutem animarum procurat, ex peculiari reuelatione diuina prouenit. Officia autem hominis erga ſeipſum ex religione & ſocialitate coniunctim promanant. Ideo enim quaedam non pro abſoluto ſuo lubitu homo circa ſeipſum diſponere poteſt, partim vt cultor idoneus diuini numinis, partim vt commodum & vtile membrum ſocietatis humanae eſſe queat.

CAPUT IV.
DE
OFFICIO HOMINIS ERGA DEVM.
SEV
DE RELIGIONE NATVRALI.

1. Religio nat. conſtat praeceptis theoreticis & practicis.
2. *Theoretica* ſunt: DEVM exiſtere.
3. Eſſe vniuerſi creatorem.
4. Et rectorem.

5. Esse perfectissimum.
6. *Practica* iniungunt cultum DEI tam internam.
7. Quam externum.
8. Religio naturalis intra hanc vitam terminatur.
9. Est vinculum societatis humanae.

§. I.

OFficium hominis erga DEVM, (1) quantum quidem ex naturali ratione inuestigari potest, (2) *duabus partibus* absoluitur: tum vt de DEO recte sentiamus, (3) tum vt actiones nostras ad

Ad §. I. (1) Negat hoc in homine naturali, SPINOZA *tr. theol. polit. c. XVI. p.* 175. & 184. *edit. in* 4. *Hamburgi* 1670. & *opp. posthum. anno* 1677. 4. *edit. c.* 2. §. 8. *p.* 273. sequentibus argumentis: 1) quia natura ignorat obedientiam erga DEVM; 2) peccatum & iniuriam: 3) quia eo officio concesso superflua forent pacta noua a DEO cum hominibus inita: 4) quia non omnes obligantur ad id officium. Quae praeter multos alios solidissime & ex instituto refutauit PROELEVS *diss. de religione hom. & boni ciuis naturali cap. II.*

(2) Ex ratione de officiis in DEVM quidem constat; sed non ex speciali socialitatis principio: neque enim homini cum DEO vlla est societas, si lumen naturae consulas: neque socialitatis natura religionem absolute requirit; neque datur ius belli siue actio contra DEVM, vt ethnici homines crediderunt, qui a diis vindictam repetere, eos coram iudice accusare, quin etiam poena adficere ausi sunt. vid. LOVIS LE COMTE *Staat von Sina P.* 2. *p.* 113. WEBERS *veraendert Rusland. p.* 203.

(3) Cuius ideam accuratam vid. in OPALENSKI

ad ipsius voluntatem componamus. Inde religio naturalis constat propositionibus tum *theoreticis*, tum *practicis*.

§. II. Inter ea, quae de DEO cuiuis homini sentienda sunt, primum omnium est, vt certo persuasus sit *DEVM existere*, (1) i. e. reuera dari

tr. de officiis l. III. c. I. p. 181. Negat HOBBES *de ciue c. XV.* §. 14. & *Leuiathan c. III. p.* 12. in lumine naturali hominem de Deo recte sentire posse, quod nulla mentis facultas infinitas qualitates concipere queat. Vide, quae solide regerenda sunt, in PROELEI *diss. cit. c. III.* STILLINGFLEET *orig. sacr. l. III. c. I.* §. 9. *p.* 750.

§. II. (1) Quando DEI existentia probanda, non probandum, vt auctor putat, 1) dari ens a se aeternum, a quo omnia pendeant: quod etiam athei concedunt. Vid. FAYI *defensio religionis contra Tolandum Vltrai.* 1709. 8. *ed. act. erud.* 1710. *p.* 478. DREIERI *disputat. phil. prim. XVI.* §. 6. 2) dari ens homine longe perfectius ex materia non proueniens, & quod obiectum sit religionis. Vide CLERC *bibl. chois. tom. III. artic. V. p.* 58. & CHERBVRY *tr. de relig. gentilium c.* 2. sed dari rationem supremam siue ens summe intelligens atque volens, independens, infinitum perfectionibus, quod per immensam sapientiam omnia creauit, dirigit & conseruat. Ex auctoribus infinitis, qui pro DEI existentia scripserunt, (quorum cur tantus numerus sit, quodammodo coniicit THOMASIVS *introd. in philos. moral. c. III. par.* 74.) legi merentur PARKERVS *de DEO & prouid. diu.* Excerpta CLERICI ex CVDWORTH *system. intellectual.* in tomis prioribus *bibliothecae selectae* ex-

ri summum aliquod & primum ens abs quo hoc vniuersum dependeat. Id quod sapientes ex subordinatione caussarum, quae demum in primo aliquo sisti volunt, ex motu & ex contemplatione machinae huius vniuersi, & similibus argumentis (2) liquidissime demonstrarunt. Quae

exhibita. SAMVEL CLARK *demonstratio existentiae & attributorum DEI* anglice scripta, cuius excerpta vid. in CLERC *bibl.chois. t. XXVI. p.* 279. Archiepiscopi Cameracensis de la MOTHEFENELON *demonstration de l'existence de Dieu a Paris* 1713. 12. LOCKIVS *de int. hum. l. IV. c. V.* PROELEVS *de relig. hum. & boni ciu. naturali Lips.* 1704. 8. *ed.* IO. CHRISTOPH. STVRMII *theosophia physicae eius electinae adiecta* HEINSII *theol. nat. &c.*

(2) Argumenta pro existentia DEI adeo frigida saepe adferuntur, vt ingenia ferocia incredulitatis suae fomenta ex iis depromant. Sic argumenta 1) ab idea entis perfectissimi ad eius existentiam, 2) ex harmonia prophetiarum, 3) ex idea *DEI* innata, 4) ex consensu gentium minus valent contra atheos. Quod ad consensum gentium attinet, is 1) est tantum agnitio demonstrationis ex lumine naturae, non vero ipsa demonstratio: 2) est testimonium thesin reddens probabilem, non certam: 3) gentes omnes in errore consentire possunt, & consensus gentium etiam probaret DEVM esse materiam; dari plures deos: 4) paucas gentes viderunt, qui ad omnium consensum prouocant: quare in auxilium vocandi sunt scriptores, inter quos multi testantur, exstitisse gentes atheas: & licet hoc de paucissimis gentibus, forte nullis probari

Quae si quis neget ab se capi posse; non ideo atheismi (3) sui excusationem inuenit. Quum enim vniuersum genus humanum in perpetua velut possessione istius persuasionis fuerit; necessum erat, si quis eamdem oppugnare velit, vt non solum omnia argumenta, quibus DEVS esse probatur, solide destruat, sed & plausibiliores rationes pro assertione

bari possit, vti I. L. FABRICIVS *in apologetico pro genere humano contra calumniam atheismi* 1682. *ed.* ostendit: vnicum tamen nationis exemplum vniuersalitatem consensus generis humani infringeret: quale exemplum denuo adfert WEBER *veraendert Rusland p.* 164. de Tangusis. Quidquid etiam illus sit, ob rationes superiores parum roboris consensui gentium contra atheos inesse videmus. Conf. PVF. *de I. N. & G. l. II. c. III. §.* 7. & BAYLE *respons. aux quest. d' un prou. t. II. c.* 96. *sq.* SCHARROCK *de offic. c.* 14.

(3) Caussae atheismi sunt, 1) quod rationem non adgnoscant, cur DEVS nullam cum hominibus habeat communicationem *immediatam:* 2) confusio mentis circa originem & perpetuitatem mali: 3) ferox gloriae studium ex negotione theseos a toto orbe receptae, quem heroico scilicet spiritu erroris accusare gloriosum esse ducunt nonnulli: 4) religionis tamquam rei politicae consideratio: 5) indignatio, bonis mala, malis bona obuenire: 6) quod omnia primo intuitu videantur moueri & peragi in systemate mundi sine concursu DEI. Plura vid. OPALENSKI *proleg. de offic. & in tot libris de atheismo.*

a) Puf. de I. N. & G. L. III c. IV. §. 4.

ne sua proferat. a) Simulque, quum generis humani salutem ea persuasione contineri hactenus creditum sit, ostendendum ipsi praeterea fuerit, generi humano per atheismum melius consuli, quam retento sano cultu numinis. Quod quum fieri nullo modo queat; omnium eorum, qui isthanc conuellere quocunque modo aggrediuntur, impietas maxime est detestanda, & grauissimis poenis coërcenda.

§. III. Alterum est, *DEVM esse vniuersi huius conditorem.* Quum enim ex ratione manifestum sit, isthaec omnia non exstitisse a se ipsis; oportet, vt eadem summam aliquam caussam habeant. Quae ipsa est id, quod DEVM appellamus. (1) Ex quo consequitur, falli eos, qui subinde

§. III. (1) Summam vel externam caussam demonstrare ex rebus creatis, non est demonstrare DEUM: athei enim eam concedunt: sed requiritur, vt demonstremus caussam illam supremam omnia scienter & volenter infinita sapientia & libertime condidisse: Sic omnes athei per ratiocinationem tales principium aliquod vltimum concedunt, & in quatuor species seu classes abeunt. 1) Nonnulli hylopathiam statuunt esse principium omnium rerum, id est, materiam omni sensu destitutam. 2) Alii hylozoismum adferunt, mate-

inde *naturam*, tamquam vltimam omnium rerum & effectuum caussam, crepant. (2) Nam si per id vocabulum intelligitur efficacia illa & vis agendi, quae in rebus conspicitur; illa ipsa vtique auctorem sui, i. e. DEVM arguit: tantum abest, vt eius vis ad negandum DEVM quid valere possit. Sin autem per *naturam* intelligatur summa rerum omnium caussa; ex profano quodam fastidio defugitur plana & recepta DEI adpellatio. Errant quoque illi, qui credunt DEVM esse aliquid eorum, quae in sensus incur-

materiam non quidem vita, sed tamen sensu & intelligentia destitutam. 3) Alii atomistae sunt, ad fortuitum atomorum concursum prouocantes. 4) Reliqui naturam caecam & fatalem crepant, praesidem totius vniuersi & secundum regulas boni ordinis necessario impulsu procedentem. Conf. CLERC *bibl. choif. tom. III. p.* 61. *sqq.* Omnes exposuit perspicue & erudite BUDDEUS *de atheismo & superstitione.*

(2) Vid. STURMIUS *disquis. de idolo naturae in phil. elect. tom. II. p.* 359. ROB. BOYLE *tr. de natura* 1688. *Lond.* 12. & eius criticus MICH. BERN. VALENTINI *in epist. de natura naturae ad Boyle* 1689. *Giessae.* Conf. *obseru. Halens. de Aristotelis errore circa definit. naturae t. III. obs. VII.* Varias de natura sententias recensuit HOMBERG *zum* VACH *in dubiis iuris nat. c. 2. p.* 11.

currunt, & praecipue *sidera.* (3) Nam haec omnia substantia ipsorum arguit non esse primum aliquod, sed ab alio ortum. Nec minus indigne de DEO sentiunt, qui eum *mun-*

(3) Siderum cultum eleganter excussit HERBERTVS de CHERBVRY *tr. de relig. gentil. Amst.* 1700. *recus.* c. 4. *sqq.* VOSSIVS *de idololatria lib. II.* REICHELTVS *not. ad Gaffarelli curios. P. II. not.* 65. *p.* 306. & speciatim de sole vid. MACROB. *Saturnal. L. I. c.* 17. *ad* 24. Negat THOMASIVS *introd. in eth. c. III.* §. 65. *p.* 146. & BAYERVS *delineat. I. N. c. I.* §. *XV. p.* 11. *sq.* ex lumine naturae cognosci posse, sidera non esse deos, quia ex ratione non deprehendimus ea corrumpi. Sequentes tamen rationes aliud innuere videntur. 1) Mouentur non libere, sed vni eidemque circulo ita alligata sunt, vt extra limites suos vagari non sit liberum. 2) Limitum, quibus circumscripta sunt, angustia cum idea DEI immensi coniungi nequit. Vid. GRACIAN. *critic. c. II. philos. autodid.* POCOCKII *p.* 99. *sqq.* 3) Plura sunt sidera sibi similia: plures autem deos concipere ethnicis scientioribus etiam absurdum visum fuit. 4) Materialia sunt: ex lumine autem naturae patet, DEVM non posse esse materialem. Hinc luxuriante nimis ingenio CHARRON solem DEVM suum sensibilem, DEVM autem solem insensibilem dixit. Vid. BAYLE *dict. crit. tit. Charron. p.* 902. quem VETRAS *hist. des Seuarambes P.* 3. *c.* 15. sequitur, loco DEI incomprehensibiles, solem DEVM visibilem plebi obiiciens.

(4) Qui animam mundi, spiritum vniuersi siue archaeum, principium hylarchicum, naturam plasticam vniuersalem cum veteribus Stoicis, Platonicis, cum recentioribus PICCOLOMINAEO, CAE-

mundi animam (4) dicunt. Anima enim mundi, qualiscumque illa demum ſit, partem mundi notat: pars autem rei quomodo eiusdem cauſſa, i. e. prius aliquid eſſe potuit? Quod ſi autem per animam mundi intelligatur primum illud & inuiſibile, a quo omnium rerum vis & motus dependet; pro plano vocabulo obſcurum & figuratum nomen ſubſtituitur. Ex hoc ipſo quoque adparet, *mundum non eſſe aeternum.* (5)

 Id

CAESALPINO, CAMPANELLA, HENRICO MORO, IO. RAIO, CVDWORTH. &c. propugnant, non ſtatim ad atheiſmum procliues eſſe vel manuducere dicendi ſunt; ſed hanc culpam illi ſuſtinent, qui animam mundi ex materia exortam ſine numine ſubſiſtere, & omnia mouere arbitrantur. Conf. MORHOFII iudicium hac de materia *polyh. T. II. L. II. c. XI. § 7. p.* 222. *Imperite,* inquit, *faciunt, qui hanc doctrinam de ſpiritu mundi, non Platonico, ſed ſaniori ſenſu acceptam, vt rem inanem vel impiam rident & reiiciunt, quam aliqui etiam ipſo in Moſe fundatam volunt & per ſpiritum illum, qui aquis incubabat, hunc ſpiritum aethereum intelligunt.* Nec diſſentit HARTSOEKER *ſuite des coniectures phyſiques.* Sed vti ex mente Platonis eiusque adſeclarum ſe habet, anima mundi ſolido fundamento deſtituitur, vt diſcere licet ex STVRMIO *colleg. curioſ.* ſub finem *auctarii III. P. I. & epiſt. eiusd. P. II.* ſubiuncta TAVRELLI *alpibus caeſis.* CLERICI *bibl. choiſ. T. IIX. p.* 37.

(5) De mundi aeternitate ſententias veterum diſpe-

xerunt

Id enim abhorret a natura eius, quod caussam habet. Et qui mundum aeternum adserit, aliquam eius caussam negat, & sic ipsum DEVM negat.

§. IV. Tertium est, *DEVM tum in vniuersum mundum; tum in genus humanum regimen exercere.* Id quod ex admirabili & constanti ordine, qui in hoc vniuerso cernitur, liquido adparet. Quoad effectum autem moralem perinde est, vtrum quis neget, DEVM existere, an, ab eodem humana curari; quum vtrumque omnem religionem plane tollat. Frustra enim metuitur aut colitur, vtut in se sit praestantissimus, qui nulla

xerunt HVETIUS *quaest. alnetanis L. II. c. V.* TAVRELLVS *de aeternitate rerum* eamdemque refutarunt. Vid. & auctorem *tr. Moses vindicatus siue adserta historiae creationis mundi veritas Amstel.* 1694. *ed.* contra BURNETII errores, NEHEM. GREVV. *cosmologiam sacram. Lond.* 1701. & CLERC *bibl. chois. T. I. & II.* De cetero auctor minus recte colligere videtur, eos, qui mundum aeternum esse statuunt, negare DEUM, quum nonnulli veterum duo principia coaeterna statuerint, DEUM & materiam. Conf. MARSILII FICINI *compend. in Timaeum Platonis c. XIII. p. m.* 745. BALTII *defenses des peres accusés de Platonisme L. III. c. IV. sqq.* MARTIN. *relig. nat. P. I. c. X.* LOCK *de int. hum. L. IV. c. X.* §. 18. HANSCHII *diatr. de enthusiasmo Platonico cap. IV. V.*

nulla plane noſtri cura tangitur, & nihil boni malique in nos vult, aut poteſt conferre. (1)

§. V. Quartum eſt, *nullum attributum in DEVM cadere, quod aliquam imperfectionem inuoluat.* Quum enim ille omnium rerum cauſſa ſit & origo; abſurdum foret, creaturam ipſius aliquam ſibi poſſe perfectionem animo concipere, quae a DEO abeſſet. Immo quum iſtius per-

§. IV. (1) Argumenta pro prouidentia diuina 1) a vita & cogitatione DEI, 2) a notitia diuinae praeſentiae impreſſa homini, 3) ab harmonia mundi, 4) a prodigiis & diuinationibus, 5) a conuerſionibus rerumpublicarum, 6) a ſocietatis humanae ſuſtentatione deſumta minoris ſunt roboris contra feroces atheorum obiectiones. Talibus argumentis vſus eſt POMPONATIUS *de Incant. c.* 9. *ſeqq.* vt forte prouidentiam DEI leuiſſime probando tacite negaret, & oſtenderet, DEUM non niſi mediantibus corporibus coeleſtibus in terram operari. Fatendum eſt extra reuelationem in ſolo lumine naturae plurima argumenta obſcuriora eſſe, quam vt inueſtigationi rationis ſatisfacere quaeant: non enim ſufficit probare, DEUM prouidiſſe humano generi, ordinem aliquem ſapientiſſimum & vires naturae creando & ſtabiliendo, quod clare & diſtincte cognoſci poteſt; ſed vlterius probandum, quod actu prouideat, i. e. concurrat ad ſubſiſtentiam omnium rerum, easque regat & gubernet: hoc autem quomodo oſtendi ſoleat vid. CLERC *Pneumat. ſect. III. c. VI.* & commentatores de exiſtentia DEI ſupra citatos.

perfecto infinitis modis exsuperet captum tantillae creaturae; eamdem terminis potius negatiuis, quam positiuis, exprimere par erit. Inde DEO haud quaquam sunt tribuenda, quae *finitum aut determinatum* quid notant: quia finito maius semper attribui potest. Et omnis determinatio ac figura terminos ac circumscriptionem inuoluit. Quin nec dicendus est distincte & plene comprehendi aut *concipi nostra imaginatione*, (1) vel quacumque facultate animae nostrae; quia quidquid animo distincte & plene concipere valemus, id finitum est. Neque vero ideo, quia DEVM infinitum dicimus, eius conceptum plenum animo tenemus: quum infinitum proprie non notet aliquid in ipsa re, sed impotentiam in animo nostro; ac si diceremus, non capere nos magnitudinem eius essentiae. Inde nec recte dicitur, quod *partes* habeat, aut sit *totum* aliquid; quia haec

§. V. (1) In imaginationem DEVS cadere non debet, nec potest: est enim spiritus infinitus: imaginatione autem res corporeas absentes nobis repraesentamus & repetimus.

haec attributa finitorum sunt; neque quod *in loco* aliquo contineatur; quia hoc innuit fines & terminos magnitudinis: neque quod *moueatur* aut *quiescat* : utrumque enim supponit esse in loco. Sic nec DEO proprie attribui possunt, quae *dolorem* aliquem aut *passionem* notant: (*proprie* dico: nam vbi talia DEO attributa leguntur; id fit ἀνθρωποπαθῶς pro effectu, non affectu,) vt est ira, poenitentia, misericordia. Item, quae *egestatem* & *absentiam* alicuius boni notant, vt est adpetitus, spes, concupiscentia, amor cupidinis. Nam haec inuoluunt indigentiam, adeoque & imperfectionem: quum intelligi non possit, vt quis adpetat, speret, cupiatue, nisi quibus indiget, caretue. Sic & quando DEO tribuitur *intellectus*, *voluntas*, *scientia* & *actus sensuum*, visio, auditio; illa longe sublimiori modo sunt capienda, quam quo nobis insunt. Nam voluntas est adpetitus rationalis: adpetitus autem praesupponit absentiam & indigentiam rei congruentis. Et intellectio ac sensus in homi-

hominibus inuoluit passionem, per obiecta in organa corporis & potentias animae impressam. Quod est indicium potentiae ab alio dependentis, & consequenter non perfectissimae. Denique & illud a perfectione diuinae abhorret, si dicantur *plures vno dii.* (2) Nam praeterquam quod

(2) Vnus DEUS est, quia 1) si essent plures; essent differentes atque adeo omnes imperfecti; in eo enim, in quo differrent ab inuicem, deficerent. Vid. OPALENSKI *de offic. L. III. c. I. p.* 183. 2) Si essent plures Dii; aut essent aequaliter infiniti, quod implicat contradictionem, aut inaequales. Sed nec hoc statui potest, DEUM esse, & tamen adgnoscere superiorem. ROEL *de relig. nat.* §. *LXI. sqq.* HEINSII *theol. nat. c. III.* Vnitatis de Deo ideam GROTIVS *de J. B. & P. c. XX.* §. *XLVII.* naturaliter minus euidentem adfirmat, quam existentiam DEI, qua in sententia immerito vapulat OSIANDRO *ad h. l.* & BUDDEO *de pietat. philos.* §. *XIX.* Licet enim sapientiores ethnici vnitatem DEI adgnouerint: non tamen illam exinde sequitur eadem facilitate patuisse omnibus, ac existentiam DEI. Vid. TESMAR. *ad Grot. l. c.* Vnitatem autem ethnicis fuisse cognitam praeter ARNOBIVM, LACTANTIVM *de ira*, AVGVSTINVM *de ciuitat. Dei lib. IV. c. XI.* probant HVETIVS *demonstr. euang. propos. IV. p.* 122. ex CVDVVORTH *Syst. intell. L. I. c. IV.* CLERC *bibl. choif. T. III. art. I. p.* 75. CHAVVIN *de relig. nat. P. I. c. V.* MORNAEVS *de veritate relig. Christ. c. III. &c.* Quas deorum myriades exogitarunt ethnici, eas omnes DEO supremo & in com-

quod] admiranda mundi harmonia vnum dumtaxat eius moderatorem arguit, etiam finitus tunc foret DEVM, si plures essent paris potestatis ab ipso non dependentes. Sic vt contradictionem inuoluat, plura dari infinita. Quae quum ita sint; maxime rationi congruum est, circa attributa DEI vtcumque exprimenda vti nominibus vel *negatiuis*, vt infinitus, incomprehensibilis, immensus, aeternus, i. e. principio & fine carens: vel *superlatiuis*, vt optimus, maximus, potentissimus, sapientissimus &c. vel *indefinitis*, vt bonus, iustus, creator, rex, dominus &c. eo sensu, vt non tam velimus, quid sit, distincte dicere, quam nostram admirationem & obedientiam qualicumque expressione profiteri: quod est signum animi humilis & animi honorantis, quantum potest.

§. VI.

comprehensibili subiecerunt, quem inde dicunt DEUM mille Deorum. Vid. ROGERS *offne thür zum heydenthum* p. 380. 655. 736. 988. *sq.* LA CROZE hist. du Christianisme des Indes p. 452. sqq. Non disputabo, num titulus *DEI optimi maximi* decore satis adhibeatur contra OVDANS Belgam: sufficit, Christianos eum non comparatiue, sed expressiue adhibere.

§. VI. Propositiones *practicae* religionis naturalis versantur partim *circa internum*, partim *circa externum cultum DEI. Internus cultus DEI* consistit *in eius honore.* (1) Honor autem est opinio alienae potentiae coniunctae cum bonitate. Debet scilicet animus hominis ex consideratione potentiae & bonitatis DEI, quantum potest, animo venerationem aduersus ipsum concipere. Ex quo fluit, vt eumdem debeat *amare*, tamquam omnis boni auctorem & datorem; in eum *sperare*, tamquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat; eius voluntate *adquiescere*, tamquam qui pro sua bonitate omnia optime faciat, nobisque det, quae

§. VI. (1) Cum internus honor in opinione alienae potentiae coniunctae cum bonitate consistat, quod in aprico est; quisque facile videt, honorem referendum ad rectum de DEO sensum, non vero ad cultum internum, qui ad voluntatem spectat. Voluntas enim non opinatur, sed intellectus. Quod autem moralis philosophiae doctores honori *DEI* iustum locum non adsignarint, exinde accidit 1) quod ideam honoris latiorem, quam par est, conceperint, & cum eadem obedientiae, timoris vel reuerentiae &c. ideas coniunxerint: 2) quod significationem honoris cum honore miscuerint.

quae maxime expediunt; eum *timere*, tamquam potentisſimum, & cuius offenſa maximum ſit malum conciliare apta; ei denique in omnibus humillime *obſequi*, tamquam creatori, domino ac rectori optimo, maxime.

§. VII. *Externus DEI cultus* in hiſce potisſimum conſiſtit: vt homo DEO *gratias agat* pro tot bonis ab eo acceptis: vt ipſius voluntatem per actiones ſuas, quantum fieri poteſt, exprimat, ſeu ei *obtemperet*: vt eius magnitudinem *admiretur* & *celebret*: vt *preces* ad ipſum *fundat* pro obtinendis bonis & auerruncandis malis: preces enim ſunt ſigna ſpei; ſpes vero bonitatis & potentiae diuinae agnitio eſt, vt, ſi res tulerit, per ſolum DEVM *iuret*, & iuramentum religioſisſime obſeruet: hoc enim poſtulat omniſcientia & potentia DEI: vt de DEO *conſiderate loquatur*: id enim eſt ſignum timoris; timor autem potentiae confesſio eſt. Ex quo conſequitur: *non eſſe vtendum DEI nomine temere & fruſtra*; vtrumque enim inconſideratum:

non esse iurandum, vbi non est opus: est enim frustra: *non esse curiose & petulanter disputandum circa naturam & gubernationem DEI*: ex hoc enim nihil aliud sequitur, quam vt DEVM exigere velimus ad modulum nostrae rationis: item, vt, *quidquid DEO praestandum est, in suo genere sit eximium, & honorem exprimere aptum*: item, vt *homo DEVM non solum secreto, sed & palam & publice in conspectu hominum colat*. Occultare enim aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret: contra publicus cultus non solum de nostra deuotione testatur, sed & alios exemplo incitat. (1) Denique vt *summo conatu*

§. VII. (1) THOMAS. *einleitung zur sittenl.* P. I. c. III. n. 32. & *instit. I. D. L. II. p.* 149. PROELEVS *anmerkungen über Pufend. lehrsätze des rechts der natur L. I. c.* 4. §. 4. negat cultus externi necessitatem ex lumine naturae posse cognosci, quum ratio ostendat, 1) DEVM non indigere cultu externo, cui iam perspecta sint sensa mentis, 2) hominis felicitatem sine eo posse consistere, 3) piam mentem pia potissimum vita aliis declarandam. Sed quum ipse vir doctissimus *in emendatis ad L. II. instit. I. D. c. I.* §. 19. sententiam suam ita emendet, vt cultus externi necessitatem non quidem ex principiis iusti, sed ex principiis honesti & decori deduci posse profiteatur; nolo hic adferre

natu leges naturales obſeruet. Nam vti imperium DEI paruipendere ſuperat omnes contumelias: ita e contrario omnibus ſacrificiis eſt acceptior obedientia.

§. IIX. Enimuero id certum eſt, effectum huius religionis naturalis, praeciſe & pro praeſenti hominum conditione conſideratae intra ſphaeram huius vitae terminari; ad aeternam autem ſalutem nanciſcendam nequaquam valere. (1) Ratio quip-

re rationes ſuperioribus oppoſitas a BVDDEO *de pietat. philoſ. in ſelect. I. N. & G. p.* 223. BARBEYRACO *ad Puf. de I. N. & G. L. II. c. IV. §. III. n* 2. MVLLERO *diſſ. de cultu externo Lipſ.* 1713. *hab.* Vnicum tantum adferam, cultum externum cum pietate interna tam arcto nexu eſſe coniunctum, vt ſi quis DEVM toto animo amet & reuereatur, non poſſit non in externa cultus diuini opera erumpere.

§. IIX. (1) PETRVS CHAVVINVS *tr. de religione naturali*, & HERBERTVS de CHERBVRY *de religione gentilium & append. tr. de cauſſis errorum* inculcant eam ſufficere ad ſalutem, quum 1) miſericordia Dei ſit illimitata, quae praeter ordinem ſalutis conſtitutum ſaluare poſſit: 2) notitia naturaliter adquiſita adminicula ſufficientia ad ſalutem proferat, nempe poenitentiam: 3) diuerſi ſint hominum gradus & ordines in notitia ad ſalutem &c. Sed certum eſt, religionem naturalem neſcire 1) fundamentum ſalutis, reconciliationis &

pe humana ſibi relicta iam ignora prauitatem, quae in facultatibus & inclinationibus hominis cernitur per culpam humanam prouenisse, DEIque offenſam & aeternum exitium mereri. Eoque & neceſſitas Saluatoris, eiusque officium & meritum, nec non promiſſa DEI humano generi facta, & quae alia inde dependent, eamdem latent: per quae ſola ſalutem aeternam hominibus prouenire ex diuinis litteris conſtat.

§. IX. Operae pretium porro fuerit paulo diſtinctius expendiſſe vſum, quem in vita humana religio gignit, vt conſtet, *eam reuera eſſa vltimum & firmiſſimum humanae ſocietatis vinculum.* Nam *in libertate naturali*, ſi metum diuini numinis remoueas, vbi quis propriis viribus fiſus fuerit, quaelibet imbecillioribus pro lubitu inferet, ac honeſtatem, pudorem, fidem inter inania vocabula reputabit, nec ad recte faciendum aliter, quam

& miſericordiae *DEI:* 2) emendationis fontem & vera adminicula, adeoque non ſufficere ad ſalutem. Plura vid. in BVDDEI *animaduerſ. in Chauuini lib. cit. in eius parergis p.* 401. *ſqq.*

quam ſenſu propriae imbecillitatis, adigetur. Porro, religione remota *ciuitatum* firmitas intrinſeca ſemper in incerto foret, ac ad ciues in officio continendos haut quidquam ſufficeret metus temporalis poenae, fides ſuperioribus data, eiusque ſeruandae gloria, & gratitudo, quod ope ſummi imperii a miſeriis ſtatus naturalis defendantur. Tunc enim reuera locum haberet: *qui mori ſcit, cogi neſcit;* quippe quum DEVM non metuentibus nihil magis, quam mors, metui poſſit. Huic contemnendae qui ſufficiret, in imperantes quaeuis tentare poſſet. Vt autem id *vellet*, vix cauſſa defutura foret; puta vt declinaret incommoda, quae ſibi ab alterius imperio videntur incumbere; aut vt ipſe potiretur commodis, quae imperii poſſeſſorem comitantur. Praeſertim quum facile iudicare poſſet, iure ſe id facere, vel quod qui in praeſens rerum potitur, praue remp. videatur gerere; vel quod ipſe longe melius imperaturum ſeſe ſperet. *Occaſio* autem ad talia tentanda facile offerri poſſet, rege

vitam ſuam non ſatis caute circumſepiente, (& quis tali rerum ſtatu cuſtodes ipſos cuſtodiet?) vel multis conſpirantibus , vel bello externo ingruente adſcitis in partes hoſtibus. Praeterea ciues ad iniurias mutuo inferendas futuri eſſent proniſſimi. Quum enim in foro ciuili pronuncietur ſecundum acta & probata ; omnia ſcelera & flagitia, ex quibus lucrum prouenire aptum eſt, ſi occulte patrari & ſine arbitris poſſent, pro dexteritate ingenii, in qua placere ſibi quis poſſet, haberentur. Nemo quoque opera miſericordiae aut amicitiae foret exerciturus, niſi gloriae aut emolumenti explorata ſpe. Ex quo & illud conſequeretur, vt, dum nemo in alterius fide, remotis poenis diuinis, ſolidam fiduciam collocare poſſet, ſinguli perpetuo metu & ſuſpicionibus anxii viuerent, ne ab aliis deciperentur, aut laederentur. Sed & tam imperantes, quam ſubiecti parum procliues futuri eſſent ad praeclara & glorioſa opera patranda. Nam *impetrantes* nullo conſcien-

tiae

tiae vinculo constricti omnia munia ipsamque iustitiam venalia essent habituri, & in omnibus priuatum commodum quaesituri cum oppressione ciuium; a quorum rebellione vti sibi semper metuerent; ita suam salutem vnice in eo positam intelligerent, vt istos quam maxime enerues redderent. *Ciues* contra, oppressionem imperantium formidantes, numquam non circumspecturi forent occasiones rebellandi; nec minus tamen ipsi inter se diffisuri, seque mutuo formidaturi erant. Quin & *coniuges* oborta vel leui querela se inuicem essent suspectaturi, ne veneno, aut alio clandestino modo necarentur. Par periculum a *familia* immineret. Quum enim sine religione nulla quoque futura foret conscientia; non facile esset occulta eiusmodi scelera deprehendere; quippe quae plerumque per inquietudinem conscientiae, & terrores in exteriora indicia erumpentes produntur. Vnde adparet, quantopere intersit generis humani, atheismo omnes vias, ne inualescat.

praecludere; (1) simulque quanta vecordia eos agitet, qui ad opinionem prudentiae politicae conciliandam facere autumant, si in impietatem procliues videantur. (2)

CAPVT

§. IX. (1) Statuit TOLANDVS *in adeisidaemone*, BAYLIUS *T. IV. des reponses aux questions d'un prouincial. c.* 17. *sq.* & 20. *sqq.* atheismum reipublicae non adeo perniciosum esse, 1) quia non tollit morum externam probitatem, 2) numquam humani sanguinis torrentes effudit, 3) obedientiam magistratui debitam non impedit. Sed 1) atheismus tollit fundamentum omnis obligationis, religionis, iustitiae, fidei, temperantiae; 2) in thesi contrarium verius apparet, quam in praxi: in thesi enim ratiocinari possumus, quomodo atheus vel societas athea intuitu vtilitatis suae bene se gerere queat; sed praxis aliud ostendit, atheusque saepissime vtilitati suae pro lubitu & passionum impetu renunciabit, praesertim in tentationibus, quas vocant, delicatis. Conf. CLERC *bibl. chois. T. XIV. ex sermon.* P. BOURDALOVE *p.* 305. *sq.* 3) ex vno athei exemplo, qui probitatem externam seruauit, non licet colligere ad atheismum: exstiterunt athei sociabiles & humani, sed exstiterunt athei theoretici etiam impiissimi e. c. BION, CRITIAS. Vid. ABICHT *prof. Lips. diss. de damno atheismi in republica Lips.* 1703. *hab.* BENTLEIUM *de stultitia atheismi p.* 50. *sq.* WOLZERLY *the vnraesonablenesʃ of athiesm. p.* 155. *sqq.* SECKENDORFS *christenstaat addit. p.* 31. *sqq.* IO. GEORG. PRITIUS *de atheismo & in se foedo & humani generi noxio.*

(2) Quod atheismus inter prudentiae politicae characteres & ad decorum quasi politici a multis referatur hodie, id exinde oritur, 1) quod viri saepius

pius magni negotiis politicis adhibiti parum honorifice de *DEO* eiusque cultu loquantur, vel pleraque in iocum vertere soleant. Gallia circa annum 1568. vidit *benoticam factionem*, *politicorum* nomine insignitam, quae nec *DEI*, nec honesti vllam habebat rationem, atheismi notas vberius prae se ferens, & prima fuisse dicitur, quae termino politici huius significatus maculam adspersit. Vid. THVANVM *lib. XLIV. LII. LVII.* CONRING. *propolit. c. I.* HERTII *element. prud. ciu. paed. p.* 6. ADAMVM a CONTZEN *l. I. c.* 13. *polit. & l. II. c.* 14. 15. VOETIVM *T. I. disp. p.* 189. STAPLETONVM *orat. academ. an politici in christianorum numero sint habendi.* 2) Quod atheismi placitum (religionem esse inuentum humanum,) a pseudopoliticis perpetuo exercitio excolatur & confirmetur, atque illimitata vtilitas, quae atheorum ad agendum primum mobile est, strenue in negotiis politicis obseruetur. Conuenientia ergo principiorum splendidum politicae prudentiae nomen atheismo facile conciliat. 3) Quod athei, per ratiocinationem orisque proteruiam tales, vulgo putentur esse sagacissimi, heroico quasi spiritu ducti, & quod nonnullis videantur abundantia & robore quodam ingenii pollere: qualem sententiam fouit BAYLIVS passim & CHARRON *de tribus veritatibus c. III. p.* 13. 14. impugnatus eam ob caussam a P. GARASSE *somme theologique*, *L. I. P. II. sect. III. p.* 48. defensus a BAYLIO *dict. crit. T. I. p.* 903. *sq.* quorum sententiae lectori conferendae sunt. Athei hinc plerumque dicti sunt *esprits forts*, vid. *CHARRON de tribus veritatibus c.* 3. *p.* 13, 14. cuius appellationis fundamenta destruunt LA BRVYERE *caracteres de ce siecle T. II. p.* 257. BOVHOVRS *entret. d' Ariste & d' Eugene dial. IV. p.* 213. *FR. de GRENAILLES vom hohen geist des menschen p.* 293. & 367. BENTLEIVS & WOLZERLY l. c. GARASSE *doctrine curieuse L. II.* qui tamen adfectibus caeco impetu nimium indulsit.

CAPVT V.
DE
OFFICIO HOMINIS ERGA SEIPSVM.

1. Fontes officiorum hominis erga ſcipſum.
2. Officia ſunt *alia reſpectu animae*, & concernunt.
3. Religionem.
4. Notitiam ſui ipſius.
5. Exiſtimationis & opum curam.
6. Delectationes & affectus.
7. Artium & litterarum ſtudia.
8. Alia ſunt officia *reſpectu corporis*.
9. Obligatio circa vitam.
10. Hinc ius defenſionis.
11. Etiam quae fit cum alterius caede.
12. Tentanda tamen prius remedia leniora.
13. Inculpata tutela in ſtatu naturali.
14. In ciuitatibus.
15. Tempus inculpatae tutelae in ſtatu naturali.
16. In ſtatu ciuili.
17. Inculpata tutela an detur contra errantem
18. Perturbatio animi in quantum excuſet in tutela.
19. Defenſio membrorum.
20. Pudicitiae.
21. Rerum in vtroque ſtatu.
22. Aggreſſor quandoque legitimam defenſionem habet.
23. Ius neceſſitatis.
24. Circa membra propria.
25. In naufragio.
26. In communi vitae periculo.
27. In caſu, quo alterius vita laedenda.
28. 29. Circa res aliorum.

§. I.

QVamquam hominem *amor ſui* penitus infixus ſubigat ſollicitam ſui curam agere, ſuaque commoda omnibus modis pro-

procurare, sic vt hoc intuitu aliquam *obligationem* comminisci (1) superuacuum videatur: a) alio tamen respectu homo vtique certa quaedam circa seipsum obseruare tenetur. Quum enim non sibi soli sit natus homo, sed ideo tam eximiis dotibus a creatore sit ornatus, vt & ipsius gloriam celebret, & idoneum societatis humanae membrum existat; inde ita sese componere homo tenetur, vt ne dona creatoris inculta perire patiatur, & ad societatem humanam aliquid pro virili conferat. Sic etsi sua cuique ruditas maximo sit probro & damno: recte tamen a magistrato vapulat discipulus, si,

a) Puf. de I. N. & G. L. II c. IV.

Ad §. I. (1) Non superfacuum videtur ratione ipsius amoris: instinctus enim seipsum conseruandi satis quidem promtus est ad sua commoda promouenda, sed valde inordinatus & adeo declinans a recta via verae vtilitatis, vt ordine & regula opus sit, siue norma, secundum quam recte dirigi possit. Norma autem, quae generi humano a solo *DEO* exspectanda, inducit obligationem se ita amandi, vt pax interna promoueatur. Non ergo hic officia hominis erga seipsum explicanda fuissent, sed ea tantum, quae pacem externam siue iuris naturae principium attingunt, eamque vel turbant, vel promouent. In ethica dumtaxat ostendendum, quomodo caritas ea in pacis externae conseruationem &; securitatem proxima via dirigenda.

ſi, quarum capax erat, artes addiſcere negligat.

§. II. Porro quum homo conſtet duabus partibus, *anima & corpore*, quarum illa rectoris, hoc miniſtri aut inſtrumenti vicem ſubit, ſic vt animi imperio, corporis ſeruitio magis vtamur; vtriusque quidem cura, ſed illius tamen praecipue agenda. Et ad *animum* quidem quod attinet, eius cultura huc potiſſimum redit, (1) vt recte ſeſe habeant ſen-

§. II. (1) Cultura animi in iure naturae & in pacis externae ambitu non intenditur, niſi quatenus ad bene eſſe facere videtur. Principia enim iusſi requirunt, vt neminem laedas, ſuum cuique tribuas, & ſecuritatem tuearis, quantum in te eſt. Non inquiritur in foro iuſtitiae naturalis, an id facias animo exculto & emendato ſiue interne tranquillo: ſufficit illa officia fuiſſe praeſtita & conuenire cum regulis iuſtitiae & necesſitatibus pacis externae. Nec id ita intelligendum, ac ſi ius naturae repugnet internae *rectitudini*: tantum enim abeſt, vt ab emendatione animae abhorreat, vt potius principia iuſti cum principiis honeſti ſororio nexu ſint coniuncta & ſe inficem mirifice adiuuent ac ſuſtentent. Habent tamen peculiares differentias, limites, ambitus, ita vt quidquid ex principiis honeſti demonſtrare licet, id non ſtatim ex principiis iuſti commode deduci queat, & quum diſtinctas conſtituant diſciplinas; earum doctrina, demonſtrationes, obiecta, officia inter ſe inuicem non ſunt miſcenda. Si autem doctri-

tentiae de rebus, quae ad officium hominis respiciunt, ac vt rite formetur iudicium ac aestimatio circa res, quae adpetitum stimulare solent; vt motus animi ad normam sanae rationis reuocentur ac temperentur; honestis artibus atque scientiis opera detur; & verbo: vt ad vitam socialem formetur animus, officiique honesti sensu & amore imbuatur.

§. III. Inter sententias igitur, quas imbibisse omnem hominem oportet, princeps ea est, vt ea *de DEO* creatore & conseruatore huius vniuersi sciat teneatque, quae praecedenti

doctrina de cultura animi referatur ad pacis externae constitutionem, & consideretur, quomodo se habeat ad ius naturae; totus hic §. ita concipiendus videtur: Cultura animi *in I. N. & in relatione ad alios spectata* huc redit, vt recte se habeant sententiae de rebus, quae ad officium hominis *erga alios* respiciunt, ac vt rite formetur iudicium ac aestimatio circa res, quae adpetitum *in aliorum laesionem* stimulare solent, vt motus animi *reprimantur & contineantur, ne erumpant*, vt artibus & scientiis *societati vtilibus* opera detur: & verbo: vt ad vitam socialem *pacemque externam* formetur animus officiique *iusti* sensu & amore imbuatur. Obligatio tamen ad haec officia non ex praeceptis iusti profluit, sed ex praeceptis honesti est dispicienda.

denti capite tradita fuerunt. (1) In hac enim perſuaſione non ſolum praecipuum hominis officium vertitur, ſed etiam ea firmamentum velut eſt omnis probitatis aduerſus alios homines exercendae, & fundamentum illius adquieſcentiae, qua hominum

§. III. (1) Quum in iure naturae, ſiue diſciplina, quae tractat ſecundum iuſtitiae regulas officia aliis exhibenda, non quaeratur, quid DEO debeamus, ſed quid aliis ex DEI voluntate ad noſtram conſeruationem praeſtandum ſit, vt pax externa conſeruetur, adeoque religio naturalis hic non tractanda veniat; multo minus ea methodus probabitur, qua hoc §. exponi videmus, quid nobis debeamus reſpectu cultus diuini, in quam peruerſam methodum auctor etiam lapſus eſt in op. mai. L. II. c. IV. ex quo fere ipſa verba huc translata ſunt. Non enim tantum totius cultus diuini dogmata hic eſſent repetenda tamquam ad officium intellectus erga nos ipſos pertinentia, (vt etiam Cl. BARBEYRACVS *ad l. c. op. mai.* ea omnia, ſed minus opportune adiecit,) verum etiam, quum omnes errores officio hominis contrarii hic remouendi videantur auctori, non tantum de atheismo, Epicureiſmo, ſtoicismo, papismo agendum hic fuiſſet, ſed etiam totus Socinismus, naturalismus, ſanaticismus, enthuſiasmus &c. excutiendi forent: & infinita errorum popularium & conſuetudinum ſuperſtitioſarum copia huc transferenda: quae tamen omnia, prout officium hominis attingunt, magis ad theologiam naturalem, philoſophiam moralem aliaque fora, quam ad hanc doctrinam ſpectare manifeſtum eſt.

minum animi intrinſece perfunduntur. Haec vti nemo ſanus negabit: ita, quae his repugnant opiniones, ſollicite excludendae ſunt. Nec ſolum hic intelligimus *atheismum* & *epicureiſmum;* ſed alias quoque opiniones bonis moribus & ſocietati humanae exitioſas, & indolem actionum humanarum plane euertentes, quas inter eſt illa de *fato Stoico*, de ſiderum poſitu, actionibus & euentibus humanis indiſpenſabilem neceſſitatem adferente, vnde homines non niſi inſtrumenta actionum ſuarum redduntur, quas libere moderare penes ipſos non ſit. Cognatum huic dogma eſt, quod conſecutiones cauſſarum & effectuum, (ſeu illa velut catena rerum a creatore conſtituta,) tam immobilem habeant legem, vt DEVS circa eamdem ne in particularibus quidem caſibus libertatis ſibi quid reſeruauerit. Perniciosa quoque eſt perſuaſio, quod numen peccata hominum velut nundinetur, & ea redimi patiatur pecunia aliisque muneribus, inanibus quibusdam ritibus, aut con-

conceptis verborum formulis, citra emendationem vitae. Item, quod numen capiatur eiusmodi inuentis hominum, adſumtisque vitae inſtitutis, quae ad ſocietatem humanam & ciuilem, ad ſanae rationis & legis naturalis dictamen attemperatam non quadrant. Mala quoque eſt illa perſuaſio, quaſi homini ſolum pietatis exercitium ergo DEVM ſufficeret citra reſpectum ad probitatem, & officia erga homines exercenda; aut poſſe hominem non ſolum pro ſe ſuo officio aduerſus DEVM ſatisfacere, ſed & ipſi ſupereſſe poſſe, quod in alios transfundat. Item, dexteritati & nequitiae ſcelerum eum indulgere, & quaedam peccata habere velut iocularia: ac denique DEO placere preces, quas quis fundit, vt alii homines immerito malo mactentur, quo ipſis lucri aperiatur occaſio.

§. IV. Poſthac cuique cultura animi circa hoc potisſimum occupatur, vt *ſeipſum* ſuamque naturam probe exploret & *noſſe* diſcat. (1) Ex hac

§. IV. (1) Quod ſi notitia ſui conſideranda ſit, quomodo ſe habeat ad ius naturae; videndum potisſi-

hac enim cognitione sui ipsius rite suscepta homo deducitur ad cognitionem suae conditionis ac muneris, dum primo animaduertit, se non a se ipso exstitisse, sed sublimiori principio origines suas debere; se nobilioribus facultatibus dotatum, quam, quae circa se conspicit, bruta; se denique non solum, nec soli sibi natum, sed partem esse generis humani. Ex qua notitia concludit, se imperio diuino subiectum, ac pro captu donorum sibi concessorum & DEO & societati humanae obligatum esse; & quidem *intellectus* lumine ideo donatum, vt eo recte vtatur, certum, possibilem & licitum finem sibi proponen-

tissimum est, quid in ea aliis debeamus, quidue ad pacem externam τὸ γνῶθι σεαυτὸν conferre possit. Quum vero proxime non tangat hunc finem; omnia eo recidunt, vt dispiciamus, 1) quid in nobis potissimum obstet fini societatis humanae, 2) quales & quantae vires nobis suppetant ad pacem externam promouendam. Ceterum si quae notatu digna & cum iudicio digesta circa notitiam nostri legere discupis; euoluas DIODORI TVLDENI *de cognitione sui* libros *Ienae* 1706. cum praefat. BVDDEI a GOLDBECKIO editos. Reliquos, qui de ista materia explicuerunt, enarrauit GOLDBECK *praef. cit. ad Tulden.*

ponendo, & tum actiones suas, tum alia media ad eum recte attemperando; cui coniunctum, vt, quia verum & rectum semper vniforme est, de similibus semper similiter iudicet, sibique, postquam recte iudicauerit, semper constet. *Voluntatem* autem & adpetitum ita compescenda esse, vt rectum iudicium non praecurrant, sed subsequantur, nec eiusdem decretis obluctentur. Deinde se probe cognitio homo deprehendit suam potentiam finitam, certosque habere limites, adeoque plurima esse, quae dirigere, aut quibus obsistere nulla ratione queat; aliqua non quidem absolute supra ipsius potentiam esse, sed quae tamen intercursu & oppositione aliarum potentiarum intercipi possint; quaedam denique eius potentiae non aliter cedere, quam si eadem dexteritate fulciatur. Et quum videat, nihil tantopere in ipsius potestate constitutum, quam liberum arbitrium, eiusque potentiam, quatenus cira proprias hominis actiones eliciendas diffunditur; inde in id praecipue

cipue incumbendum sibi iudicat, vt his suis facultatibus bene & ad praescriptum rationis recte vtatur. Hoc quippe illud est, ex quo cuiusque intrinseca praestantia & probitas est metienda. Denique de ceteris, quae *extra nos posita* sunt, ita censet, vt, si vires ipsius non excedant, ad finem eius faciant, & digna sint, propter quae labor sumatur, circa ea laboret, & propositum quidem recte formatum vrgeat, nec tamen etiam contra torrentem nitatur. Et quia homo, in quantum solo rationis lumine regitur, in his terris ad aliam felicitatem adspirare nequit, quam quae ex prudenti facultatum suarum regimine nascitur, & ex subsidiis a diuina prouidentia ordinatis; hinc caecae velut aleae nihil committendum existimat; & quum futuros euentus penes hominem non sit dirigere, iisque saepe praeter spem nostram cadant; inde nec praesentibus nimis secure confidendum, nec futura superfacua anxietate & cura praecipienda, sed ob eamdem caussam secundis rebus insolentiam, ad-

uersis desperationem procul habendam statuit.

§. V. Sunt quoque, quae adpetitum humanum praecipue stimulare solent, quibus vt homo iustum pretium ponere sciat, pars quoque huius culturae est necessaria. In his autem, vt *opinio praestantiae* & excellentiae, vnde honor & gloria apud alios progignitur splendidissima, & quae erectioris indolis homines praecipue sollicitare idonea est: (1) ita circa hanc sic formandus animus, vt omninm maxime *exi-*

§. V. (1) Vsus honoris nostri in vsum aliorum & pacem externam ita dirigendus, 1) vt faciamus ea, quae aliorum existimationem in pacem externam deflectere & mentem ad viam virtutis stimulare possunt. Licet enim aliorum hominum iudicia non absolute in nostra sint potestate: dirigi tamen vel maxime poterit eorum existimatio. Nam praestantia aeque ac pulcritudo rapit nostram existimationem & mentem expugnat. Velimus, nolimus, animum nostrum intrat & dominatur pro lubitu. Vid. IAC. RONDELLVM *de Gloria p.* 33. 2) Requiritur, vt omnia in studio gloriae euitemus, quae odium excitare & paci externae turbandae occasionem suppeditare possunt. De diuitiis idem erit iudicium, quae ita adquirendae & adhibendae, ne aliis necessaria subtrahantur, & quibus pax externa promouenda fuisset membris societatis humanae, denegentur vel omittantur.

existimationem simplicem seu opinionem boni viri acquirere & conseruare etiam aduersus calumnias laboret. *Intensiua* autem *existimatio*, honor & gloria eatenus adpetenda, quatenus ex praeclaris & ad bonum societatis humanae spectantibus factis redundant; & sedulo cauendum, ne animus arrogantia & insolentia infletur. Vbi occasio, qua praestantiam suam exserat, deficit, id aequo animo ferat: & quia penes nos non est, fortunam pro lubitu fabricare, meliora citra aegritudinem exspectet; quum hoc casu nihil sit, quod ei possit exprobrari. Inter stultissima autem merito habetur, de eo velle gloriari, quod inane est, aut per malas artes ad famam & honores grassari. *Opes* etiam & rerum extrinsecarum copia plerumque hominum mentes adficere solent. Et indiget quidem iis homo non solum ad sui conseruationem, sed & aliis inde prospicere inter officia est. (2) At quia indigentia no-

(2) Inter officia decori, non iusti: nemo enim in statu naturali ius habet postulandi, vt in sui gratiam

ſtra non eſt infinita, nec natura deſinit eſſe foecunda in iis producendis, & a morientibus omnia relinquenda ſunt; inde rationis eſt, tum in parandis, tum in poſſidendis & erogandis iis modum tenere, ne laeſa honeſtate eas corradamus, aut auaritia prodigalitatéue peccemus, aut denique vitiorum fomenta faciamus. Et quia variis caſibus perire poſſunt; ita animus adſuefaciendus, vt, ſi ſors ferat, iis amiſſis non velit concidere.

§. VI. Magnam quoque vim mouendi animos hominum habent *Voluptates*, quas ſi quis innocentes modice deguſtet; id crimen non habet. Nam quemadmodum dolor ad deſtructionem corporis tendit, & non neceſſarius fugiendus eſt: ita delectatio corpus aeque ac animum reficit, nec repugnat rationi eam adpetere; modo caueatur, ne immoderato eius vſu homo eneruetur, corporis iuxta ac animi vigor ſupprimatur

gratiam opes noſtras diſpenſemus. Aequitas id vult & humanitas, ad cuius officia reſpectu *DEI* perfecte obligati ſumus aeque ac ad iuſtitiae munia.

matur, opus melius erogandae diſſipentur, aut alias cum delicto coniuncta periculum, damnum, dedecus & dolorem ea poſt ſe trahat. (1) Tandem & circa id ſollicite animo cura eſt adhibenda, vt motus ſuos & *adfectus* in poteſtate habeat, (2)

§. VI. (1) Rebus iucundis, vti & voluptate frui, in ſtatu libertatis cuiuis per praecepta iuſtitiae permiſſum eſt: quiuis habet ius vtendi & fruendi rebus iucundis in vitae ſuae commoditatem. Nullius iuri ſic aliquid detrahitur, & ſi excedat quis cancellos honeſtatis, dum nimia libidine in rebus iucundis luxuriatur; pax tamen externa ea propter non laeditur, neque alii arrogare ſibi poſſunt poteſtatem impediendi vſum illum voluptatis nimium, multo minus hominem libidinoſum vi aut bello coërcere, qui iure ſuo in ſeipſum, non in alios abuſus eſt.

(2) Adfectus pacis externae egregium adminiculum eſſe poſſunt. Non enim omne officium circa animi commotiones in eo conſiſtere putemus, vt easdem ſupprimamus, ſed vt iis recte vtamur, eas excitemus, augeamus, ſedemus, dirigamus, prout neceſſitas noſtra & ſocietatis humanae id requirit. Sic e. c. odium, quantum in nobis eſt, excitandum, quo auerſemur omnia, quae in detrimentum & perturbationem ſocietatis humanae vergere poſſunt, nec omnimode reſtinguendum. Ipſa inuidia iuſte ali poteſt, vt RENATVS des CARTES expoſuit *de paſſionibus art.* 183. Accedit deinde certorum quorumdam & communium ſignorum externorum in noſtris adfectibus connexio cum certis motibus internis aliorum hominum

quorum plerique non ſolum valetudinem corporis, & vigorem animi vehementer profligant; ſed & iudicium intellectus velut obnubilant, & in deuia ab officio inclinant, ſic vt frigus adfectuum ſit velut naturale principium prudentiae & probitatis inter homines. *Laetitia* in ſe naturae quidem cumprimis congruit; ſed cauendum, ne intempeſtiue, aut ex cauſſis non idoneis ſe exſerat. *Triſtitia* animum corpusque velut carie quadam exedit; igitur ea, quantum poteſt, exterminanda, niſi quatenus inter officia humanitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum lugere, aut quatenus poenitentia ob praua facinora exprimenda requiritur. Irterdum ea ex *metu* imminentis mali oritur: verum, quia hoc animo ſumto & circumſpectione

minum, per quam alii moueri & cum inſigni ſocietatis humanae commodo dirigi poſſunt. Vnde ſequitur, nos adfectuum noſtrorum excitatione & ſuppreſſione varia hominum commoda promouere poſſe. Vid. WESENFELD. *georg. animi & vitae P. I. c. V. §. XIV. ſeq.* MALEBRANCHE *de inquir. verit. L. II. P. III.* SENAVLT *l' vſage des paſſions &c.* Sed tunc demum adfectus iure naturae prohibiti eſſe dicendi ſunt, quando in actiones erumpunt aliorum iuri detrahentes.

ctione prudenti saepe auerti potest; inde, quantum potest, procul ista formido pellenda. *Amor* humanae naturae amicus adfectus, sed qui ratione hactenus temperandus est, vt in obiectum dignum & licitum feratur. *Odium* infestus adfectus tam habenti, quam illis, in quos fertur; ergo id, quantum potest, restinguendum; & si quis omnino dignus occurrat, quem auersemur, ne tamen ideo nobis ipsis aegritudinem conciliemus. *Inuidia* deformis plane affectus, dum inuidus propriis moribus, sicut rubigine ferrum, conficitur. *Spes*, lenior quamtumuis; ita tamen temperanda, ne, dum vana, incerta ac super vires posita complectitur, animus sese gratis fatiget. *Ira* violentissimus iuxta ac perniciosissimus adfectus, cui omni studio reluctandum, quae & ipsam fortitudinem, ac in periculis constantiam velut occaecat & praecipitat. Huic congrua est *libido vindictae*, quae quatenus excedit legitimam & moderatam defensionem, & suorum iurium assertionem, plane in vitio est.

§. VII.

§. VII. Datur praeterea peculiaris animi cultura in variarum rerum, *artium & diſciplinarum notitia* conſiſtens, quae licet non quibusuis adeo neceſſaria ſit ad officium hominis rite obeundum: nemo tamen in dubium vocabit; quin neceſſitatibus & commoditatibus humanae vitae adprime ſint vtiles. (1) Igitur, ne

§. VII. (1) Quando de artium & diſciplinarum habitu ad humanam ſocietatem iudicandum eſt, ſequentes cautiones mihi obſeruandae eſſe videntur: 1) de ſcientiis generatim aliquid adfirmare vel negare velle hac in materia, temerarium eſſe videtur; ſed diſtincte & ſingulatim de iis pronunciandum. Si enim quaeuis ſcientia, quaeuis ars in hunc cenſum veniret; quot minutiarum & nugarum difficilium ſcientiae huc eſſent referendae. Confer. FLEVRY *du choix & de la conduite des etudes n. XIV. p.* 67. 2) Diſciplinae ſecundum diuerſa principia & diuerſos fines generis humani erunt conſiderandae. Nonnullae tendunt ad pacem externam: aliae promouent internam tranquillitatem: ceterae commoditates vitae & neceſſaria intendunt. Licet itaque doctrina quaedam vel ars nihil directe conferat ad pacem externam vel internam: confert tamen ad alios fines hominis intermedios, & ſic vtilitatem ſuam probat. 3) Conſiderandum eſt, quomodo ad eos fines concurrat diſciplina: ſaepe enim non tangit finem, niſi per tertiam aliquam diſciplinam vel artem, ad cuius inſtrumenta, regulas, veritates demum aliquid contulit, adeoque mediantibus aliis & in nexu diſciplinarum conſiderata praeſtantiam & neceſſitatem ſuam demon-

ne inutile terrae pondus ſit, ſibi inutilis, aliis moleſtus; quisque eas capeſſet; & quidem tempeſtiue eligat honeſtum vitae genus, prout impulſus genii, corporis atque ingenii habilitas, natalium conditio, fortunae bona, parentum auctoritas: imperantium ciuilium iuſſa, occaſio, aut neceſſitas fert.

§. IIX. Hactenus de animo, & quae ad culturam illius neceſſaria ſunt. Quum autem animus fulturis *corporis* ſuſtineatur; inde vires eius congruentibus alimentis ac laboribus erunt firmandae & conſeruandae, nec intemperantia cibi potusque, intempeſtiuo ac non neceſſario labore, aliaue ratione adfligendae. Quo nomine vitanda ingluuies, ebrietas, immodica Venus, & ſimilia. Quum etiam inordinati & vehementes adfectus, vt modo dictum fuit, non ſolum

monſtrat. Sed ingens artium & diſciplinarum eſt numerus, quae licet caute ſatis in habitu ad ſocietatem humanam examinentur: vix tamen locum ſuum inter eas diſciplinas tueri poterunt, quae humano generi conueniri dicendae ſunt, niſi id ſocietati hominum conuenire dixeris, quod ambitionem, luxuriam, ſuperſtitionem ex ſe & ſua natura promouet.

lum ad perturbandam ſocietatem ſtimulos moueant, ſed & ipſi homini plurimum noceant; inde danda opera, vt quis eos, quantum fieri poteſt, compeſcat. Et quia multa pericula repelli poſſunt, vbi animoſe iis obuiam eatur; mollities animi eiicienda, idemque contra periculorum terrores obfirmandus.

§. IX. Quia autem nemo ſibi ipſe vitam dedit, ſed illa pro DEI beneficio eſt habenda; adparet quoque, homini nequidquam competere poteſtatem in propriam vitam hactenus, (1) vt eamdem pro lubitu poſſit

§. IX. (1) Argumenta ſequentia contra autochiriam allata parum roboris inuoluunt in foro' rationi, deſumta 1) a vitae beneficio, quod DEVS nobis conceſſit: multorum enim beneficiorum DEI datur liberrimus vſus in noſtram felicitatem: 2) a praecepto diuino: Non occides! 3) a laeſione charitatis erga ſeipſum: 4) a lege: Suum cuique tribuendum: 5) a moribus beſtiarum ſeipſas non enecantium: 6) a conſenſu gentium. Vid. BVDDEI *exercit. IV. de erroribus Stoicorum* §. VI. Nec hic otioſa fuit hominum malignitas, qui in ſeipſos ſaeuierunt & cum *Circumcellionibus* Sec. VI. haereticis, cum *Stoicis* autochiriam promiſcue licitam eſſe dixerunt, qualem ſe praeſtitit IO. DONNE *Tr.* Βιαθάνατος *Lond.* 4. 1664. Putarunt enim *Stoici* in primis: 1) vitam bonum eſſe, cuius aeque ac aliarum rerum liberrimus vſus, quantum naturae lumine

ſit abrumpere; ſed exſpectandum vtique eſſe, quoad quis euocetur ab eo, qui nos in hacce ſtatione collocauit.

lumine conſtat, in ſocietatis humanae noſtramque vtilitatem conceſſus ſit: 2) mortem opportunam ſapientis electionis eſſe indicium: 3) ſtultum eſſe mala ipſa alere ac nutrire. 4) Conditio vitae & vita pari paſſu ambulant: ea autem in noſtra poteſtate noſtrique iuris eſt etiam in ciuitate. 5) Summa malo, quae omnem agendi vim nobis adimunt, indicio eſſe poſſe, DEVM velle, vt e vita decedamus: 6) mortem finem eſſe omnium malorum DEOque animum, qui eius particula eſt, adunari: 7) quum ob alterius pericula meipſum vita priuare liceat, cur non ob propria mala? Conf. TH. BROVVNES *relig. med. ſect.* 43. *p.* 247. *Eſſais de* MONTAIGNE *l.* 2. *c.* 3. SAM. RACHELIVS *de morte voluntaria* §. 43. *ſqq.* Sed argumenta ſequentia his obiectionibus opponuntur: 1) principium Stoicum: animam eſſe particulam diuini ſpiritus per mortem rurſus in eſſentiam DEI transeuntem falſiſſimum eſt, vt alibi demonſtrari ſolet: 2) mors etiam initium malorum eſt, ſi ex vita diſcedas impius: 3) nutus DEI ad autochiriam figmentum eſt, qui niſi te supereſſe vellet tuis calamitatibus, te eriperet: tua manu non opus habet: 4) obligatio conſeruandi vitam a DEO iniuncta patet ex variis rationibus: huic autem obligationi renunciare non poteris, niſi maior te impellat obligatio, quae in nulla alia re, quam in ſpeciali iuſſu DEI ſufficienter declarato quaeri poſſe videtur: 5) maioris fortitudinis eſt & ſapientiae, ferre mala dubia & incerta, quam iis ſuccumbere: non mortem quidem, ſed vitam reformidant propricidae: 6) tandem a ſocietate hominum iſtud principium alienum plane eſſe videtur,

cauit. Equidem id vtique recte fieri poſſe videtur, quum homo poſſit & debeat ſua opera aliis inſeruire, & vero certum genus laborum, aut eorum intenſio vires hominis ita atterat, vt ſenium vitaeque terminus maturius ingruat, quam ſi quis molliter aetatem exegiſſet; vt quis eligat probabilem occaſionem breuioris vitae, quo talenti ſui vſum aliis eo largius diſpenſet. Sed & quum ſaepe multorum vita ſeruari nequeat, niſi pro iis alii probabili ſeſe vitae periculo exponant; per imperantem legitimum poſſe ciui ſub comminatione grauiſſimarum poenarum iniungi, ne eiusmodi periculum fuga declinet. Immo & vltro tale periculum ſubire licebit, modo grauiores

detur, quae membris ſuis hac ratione priuatur & destituitur. Conf. GEVLINGII *ethic. de virtut. cardin. ſect. II. §. V. p.* 164. *ſqq.* IO. ADAMI *librum de autochiria* DONNIO oppoſitum. Excipiunt nonnulli autochiriam 1) diuina auctoritate ſuſceptam. Vid. GROTIVM *de I. B. & P. L. II. c. XIX. §. V.* 2) ab eo, qui rationis vſu deſtituitur, perpetratam: 3) illum caſum, vbi quis videt, ſe breui certiſſime periturum cum cruciatu intolerabili minime merito. Quam ſolide id fiat vid. in THOMAS. *iurispr. diu. L. II. c. I.* §. 74. 79. in BAYERI *delin. I. N. c. XII. §.* 22. *ſqq. p.* 79. *ſqq.*

res caussae non retrahant, & spes sit, isthoc in aliorum salutem cessurum, & hi digni sint, qui tam care redimantur. Nam id stolidum fuerit, alteri perituro frustra sese comitem addere, aut egregium virum pro nauci homine mortem oppetere. De cetero tamen per legem naturae haud quidquam praecipi videtur, vt quiuis cuiusuis alterius vitam suae vitae praeferat; sed caeteris paribus sibi quisque proximus esse permittitur. Ast vero, qui vel taedio molestiarum, quae vitam humanam communiter comitantur, vel indignatione malorum, quae humanae ipsos societati erubescendos non erant reddituram, vel metu dolorum, queis fortiter toleratis exemplo suo prodesse aliis poterant, vel per vanam iactantiam fidei aut fortitudinis vitam vltro abrumpunt & proiiciunt, vtique in legem naturalem peccare sunt censendi. (2)

§. X.

(2) In praecepta honesti scilicet, non in ius naturae: dum enim sibi quis manus violentas iniicit; non statim aliis facit iniuriam · quamuis dari possint casus, vbi & in alios autochiria iniuria dicenda.

§. X. Ceterum quia saepenumero conseruatio sui, quam & tenerrimus adfectus & ratio homini commendat, cum praecepto de socialitate conlidi videtur; (1) dum nempe salus

§. X. (1) Tantum abest, vt conseruatio sui cum caede iniusti inuasoris coniuncta collidatur cum principio socialitatis, vt maxime conueniens ei potius esse videatur. Nam non societas quaeuis, vel hominum inordinata multitudo intelligitur, sed de societate bene ordinata & secura hic sermo est, in qua tranquillitas externa quouis modo conseruanda: eius itaque magis interest, vt membra perniciosa, quae pacem externam violenter turbant, e medio tollantur, quam vt vtilia membra pacis studiosa in eorum gratiam per iniustam laesionem sine sui defensione cadant & occidantur. Principia itaque iusti non quidem praecipiunt, vt nos cum caede inuasoris defendamus; defensionem tamen illam permittunt & tamquam conclusionem exinde enatam licitam esse ostendunt. Quum enim alteri nullum sit ius nos laedendi; hinc quoque ei nullam facimus iniuriam, si illius violentiam violenter propellamus; sed potius libertatem adipiscimur nos aduersus violentam inuasionem defendendi & securitatem nobis vindicandi. Quicumque vero negligeret suam defensionem, vel sponte omitteret, is in ius naturae peccasse non dicendus esset, sed potius iuri suo renunciasse, & ea, quae licita fuissent, persequi noluisse, quod auctor §. seq. etiam docere satagit. Quare HOCHSTETERVS *colleg. Puf. exerc. V. p.* 221. praeceptum legis naturalis minus recte sibi hinc finxisse quisque videt: *Ita te defende, vt alium, te licet laesurum, si fieri possit, non laedas.* Id enim, quod ad ius nostrum pertinet, i. e. ad facultatem nostram

ſalus noſtra ab alio homine in periculum coniicitur, ſic, vt aut nobis ſit pereundum, vel graue incommodum ſubeundum, aut alter cum laeſione propulſandus: igitur quali *cum moderamine defenſio noſtri contra alios homines ſit temperanda*, a) iam tradendum. Inſtituitur igitur defenſio noſtri vel *ſine laeſione* eius, abs quo malum nobis imminebat, dum efficimus, vt ei anceps aut formidoloſa noſtri inuaſio videatur; vel cum *iſtius laeſione* aut pernicie. Prior modus quin ſit licitus, omnique peccato vacet, dubium non habet.

a) Puf. de I. N. & G. L. II. c. V.

§. XI. Enimuero circa poſteriorem modum ſcrupulus moueri poteſt: quod parem iacturam videatur facere genus humanum occiſo inuaſore, quam ſi ipſe peream; & quod vtique pertendus ſit mei ſimilis, quicum ad colendam vitam ſocia-

ſtram agendi ex permisſione legis vel ſuperioris, confundit cum praecepto legis, quale hic non datur: vt taceam illam legem non eſſe praeceptum iuſti, ſed decori. Qui enim hoſtis eſt, poteſt laedi in infinitum, & ius nullum habet poſcendi a me, vt humaniter tractetur: quare ei in violenta mei defenſione non ſit iniuria.

ſocialem adſtringor; & quod maiores turbas videatur parere violenta defenſio, quam ſi vel fugam arripiam, vel corpus patienter inuaſori praebeam. (1) Verum iſta hoc defenſionis genus haut quidquam faciunt illicitum. Nam (a) vt aduerſus aliquem pacifice & amice agam, requiritur, vt ipſe ſe talem erga me praebeat, qui eiusmodi officia a me recipere idoneus ſit. Et quia (b) ſocialitatis lex ad ſalutem mortalium ſpectat; ideo eiusdem talis eſt facienda interpretatio, quae ſingulorum ſalutem non peſſumdet. Inde (c) vbi alter exitio meo imminet; nulla eſt lex, quae meam me ſalutem prodere iubeat, vt alterius malitia impune graſſari queat. Et qui (d) ex tali occaſione laeditur aut occiditur, habet, quod ſuae prauitati imputet, quae

§. XI. (1) Quae hic ſubnaſcuntur dubia, exinde pronaſci quiuis intelligit, quod PVFENDORFIVS falſam ſocialitatis hypotheſin iuri naturae fundamenti loco ſubſternat, quae tamen ad decori regulas deducendas tantum accommodata eſt. Nemo iſta dubia concipiet, qui ſecum reputabit, ius ſe defendendi ex iniuſta laeſione nobis intentata oriri, legemque naturalem permittere, vt violentia violenter retundatur.

quae mihi iſthanc neceſſitatem impoſuit. Alias quippe omnia bona, quae natura aut induſtria nobis peperit, fruſtra forent conceſſa, ſi alteri iniuſte illa inuadenti vim non liceret opponere; & parata praeda improbis expoſiti forent probi, ſiquidem hi iſtis numquam deberent vim opponere. Sic vt violentam ſui defenſionem plane proſcribere exitio generi humano ſit futurum.

§. XII. Non tamen ſemper, quando iniuria intentatur, ad extrema licet prouolare; ſed *tutiora prius remedia tentanda;* (1) puta vt aditum inuaſori intercludam; vt intra munita loca me contineam; vt inuaſorem moneam a furore deſiſtere. Sicut & hoc prudentis eſt, (2) *leuis iniuriae*

§. XII. (1) Conf. §. ſeq. XIIX.

(2) Decori & prudentiae eſt, ſed non ſtricti iuris: perfecte enim ad leuis iniuriae patientiam non obligor: *partim* quod hoſtilis in me animus ſufficienter iam declaratus ius defendendi mihi concedat: *partim* quod certo ſcire nequeam, quousque alterius iniuria & laeſio ſit proceſſura, vt auctor §. ſequ. oſtendit: *partim* quia vires humanas plerumque ſuperat in tanto adfectuum impetu prudentiae frena adhibere, adeoque non obligor ad factum difficillimum, vbi non in culpa ſum, quod in iſtas perturbationes inciderim,

iuriae patientia, si commode fieri possit, defungi, & de suo iure aliquid remittere potius, quam intempestiua violentiae oppositione maiori sese periculo exponere; praesertim vbi impetatur id, quod facile reparari aut pensari queat. Verum vbi hoc aut simili modo salus mea in tuto locari nequeat; pro eadem expedienda vel extrema tentare licebit.

§. XIII. Sed, vt liquido iudicari possit, an quis intra *limites inculpatae defensionis* substiterit, dispiciendum prius est, vtrum quis *in naturali libertate* nulli mortalium subiectus, an vero *imperio ciuili* obnoxius degat? *Priori statu*, vbi alter iniuriam inferre pertendat, nec poenitentia praui conatus ductus ad pacem mecum colendam redire velit; hunc vel cum caede repellere potero. Idque non solum si vitam meam impetat; sed & si me vulnerare, (§.19.) aut laedere dumtaxat, aut etiam res (§.21.) saluo corpore eripere conetur. Nam (a) neque cautum est mihi, quod ab istis iniuriis ad maiores non sit transiturus; & (b) qui

sese

ſeſe hoſtem profitetur, nullo amplius iure munitur, quo minus quouis modo a me repellatur. Ac (c) reuera tunc inſociabilis eſſet hominum vita, ſi contra eum, qui modicas iniurias continuare non deſiſtit, extrema non liceret adhibere. Hoc modo enim (d) modeſtiſſimus quisque determino cuique perpetuum ludibrium deberet.

§. XIV. Qui autem *imperio ciuili* ſubiecti degunt, tum demum violentam ſui defenſionem licite adhibent, quando tempus ac locus non fert, auxilium magiſtratus implorari ad repellendam eam iniuriam, qua vita, vitaeque aequipollens, aut irreparabile bonum in praeſentaneum periculum coniicitur. (1)

§. XV. Circa *tempus*, intra quod defenſio recte fieri poteſt, ita habendum eſt. Qui *in naturali libertate* vtrimque degunt, etſi poſſint ac de-

 beant

§. XIV. (1) Illa ſub imperio ciuili neceſſitas dicitur ſtatus quaſi naturalis, vel ſtatus naturalis extraordinarius; cura omnis meae defenſionis mihi iam relicta eſt, quem magiſtratus auxilium implorari nequeat, & ego quaſi ſine imperio ciuili, ſine magiſtratu conſiderandus ſim.

beant praesumere, alios aduersus se officia legis naturalis obseruaturos: tamen propter malitiam ingenii humani numquam ita securi esse debent, quin sibi mature innoxia munimenta circumponant; puta, aditum praestruendo hostilia molientibus, arma virosque comparando, socios adiungendo, aliorum conatus vigilanter obseruando & quae sunt similia. Verum ista *suspicio*, orta ex communi hominum malitia, non sufficit, vt sub obtentu defensionis meae alterum vltro armis opprimere possim, ne quidem si *potentiam* ipsius *nimis gliscere* videam; (1) praesertim vbi eamdem innoxia indu-

§. XV. (1) Ex metu crescentis potentiae alterius non statim ius nobis enascitur incipiendae violentae defensionis: nondum enim potentia alterius potest praeparatio dici ad nos laedendos; & licet exinde periculum in nos redundare possit: tamen nisi alia accedant signa; 1) metus iste adhuc *moraliter* est incertus, qui accedentibus variis momentis circumstantibus in certum facile abire potest; nondum tamen abire debet: 2) cautionibus innoxiis nobis prouidere possumus, vt potentiae crescenti potentiam opponamus: quod alter aegre ferre iuste non potest, quum non laedatur vlla ratione. Vbi tamen crescens potentia cum animo nocendi hactenus quauis occasione declarato, cum aliis signis

industria, aut per benignitatem fati citra aliorum oppressionem adauxerit. Quin etsi quis praeter facultatem nocendi etiam *voluntatem* ostendat, non quidem aduersus me, sed alium; non ideo statim meo nomine eum inuadere vltro possum; nisi ad auxilium alteri, qui iniuste a potentiore inuaditur, ex foedere tenear. Quod eo promtius facere expedit, si probabile sit, istum altero oppresso in me quoque transiturum, & priore victoria pro instrumento sequentis vsurum. (2) Ast vbi

gnis voluntatem nocendi exprimentibus, cum circumstantiis nos vel nostra iura vel foederatos laedentibus sit coniuncta; metus ille iam certus erit, & non ob gliscentem potentiam, sed ob illius in nostra pericula directionem manifestam defensio nostra violenta iustum capere potest initium. Conf. infra lib. II. c. XVI. §. 4. TESMAR. *ad Grot. L. II. c. I.* §. 17. SCHARROCK *de offic. c. III. n.* 9. 10. Comprobant istum agendi modum populi septemtrionales, qui excrescentem Russorum potentiam attente & vigilate circumspiciunt, eique non statim bellum, sed cautiora longe securitatis adminicula opponunt.

(3) TITIVS ad h. l. quem sequitur BARBEYRACVS *ad Puf. op. mai. lib. II. c. V. §. VI.* monent, auctorem minus recte ad speciales fontes obligationis defendendi insontes hic recurrere, quum ea obligatio fluat ex lege socialitatis, & quiuis teneatur oppresso

vbi liquido adparet, alterum circa inferendam mihi vim iam occupari, licet conatus ſuos nondum plene expromſerit; ſtatim licebit violentam ſui defenſionem auſpicari, & noxam adparentem occupare; ſiquidem nulla ſpes ſit, fore, vt amice admonitus hoſtilem animum exuat, aut eiusmodi admonitio rebus

oppreſſo ſuccurrere laedentemque inuadere. Sed ſi haec ad regulas iuſti pertinerent; adiicienda tamen eſſet limitatio: *niſi mea ſecuritas eidem periculo exponatur, & auxilium fruſtra in meum detrimentum alteri laturus ſim.* Nam ſi abſolute illud monitum ſpectetur; 1) lex humanitatis & decori magis, quam iuſtitiae id requirit; vid. infra c.IIX. §.4. 2) quando alter opprimitur iniuſte; ſumus quidem per humanitatem & prudentiam obligati ad componendas illas lites per viam interpoſitionis amicae; non autem ad inuadendum inuaſorem. 3) Quum adgreſſio laedentis periculoſa ſit & anceps; maiores inde pronaſcentur turbae paci externae iniquiſſimae noſtramque ſecuritatem plane tollentes, cui tamen ſuſtentandae peculiariter obligati ſumus: alias nobis etiam innocentibus attraheretur ſummum periculum contra voluntatem DEI, qui pacem externam nobis conſeruari vult. 4) Parum abeſt, quin hac ſententia fundamenta fabulae de bello punitiuo in inſontis oppreſſorem recoquantur iamdudum refutata. Quam ob rem ſolas auctoris rationes neceſſitatem inſontis defendendi in iure naturae ſtricte ſic dicto nobis inferre poſſe arbitror; nempe vel fedus, vel quod moraliter certum ſit, oppreſſorem iu me quoque tranſiturum.

bus noſtris noxia ſit futura. Vnde heic pro *adgreſſore* erit habendus, qui prior voluntatem nocendi alteri concepit, & ad eamdem exequendam ſe eomparauit; *defenſionis* autem *fauor* illum comitabitur, qui celeritate vſus tardius molientem oppreſſerit. Neque enim ad defenſionem requiritur primum ictum excipere, aut ictus, qui intendantur, eludere dumtaxat & repellere. In hoc porro ſtatu non ſolum in ptaeſens intentatum periculum repellere, ſed & hoc depulſo inuaſorem eo vsque perſequi poſſum, quoad ab illo in futurum ſatis mihi cautum ſit. Super qua *cautione* ita habendum: Si quis, iniuria intentata, vltro poenitentia ductus veniam petat, & damni reſtitutionem offerat; in gratiam cum ipſo, fide accepta, redire debeo. Nam firmum eſt ſignum animi emendati, ſponte poenitere, & veniam petere. Aſt qui tunc demum poenitentiam prae ſe fert, quando reſiſtendi vires deficiunt, eius nudo promiſſo fidere parum tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi ſubtrahendae, vel

aliud vinculum iniiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

§. XVI. Ast in ciuitatibus haud quidquam tam laxum spatium ad sui defensionem indulgetur. Nam heic, licet quis intellexerit, ciuem sese comparare ad vim ipsi inferendam, aut attroces minas spargere, nequaquam *occupare* istum licebit; sed ad communem imperantem erit deferendus, & ab eodem cautio petenda. Verum vbi quis ab altero iam inuaditur, & in eas redigitur angustias, vt magistratus aut aliorum ciuium implorandi subsidium facultas non sit, tunc demum ad repellendam vim vel extrema inuasori licebit intentare, non quidem ea intentione, vt per caedem vindicta ob iniuriam exigatur, sed quatenus vita citra eiusmodi caedem e praesenti periculo nequit eripi. *Initium* autem temporis illius, quo quis in sui defensionem alium impune potest occidere, inde sumitur, quando adgressor voluntatem impetendi vitam meam prae se ferens, & a viribus

bus inſtrumentisque nocendi inſtructus, iam intra illum locum exſtiterit, ex quo re ipſa nocere poſſit, computato quoque illo ſpatio, quo opus eſt, ſi ego praeuenire, quam praeueniri malim. *Perdurat* autem *ſpatium inculpatae tutelae*, quoad adgreſſor fuerit depulſus, aut vltro receſſerit, vel poenitentia in ipſo facinoris momento tactus, vel quod conatum eius euentus deſtituerit, ita vt in praeſens nocere amplius nequeat, nobisque ſit facultas in loca tuta nos recipiendi. Nam vltio iniuriae & cautio in futurum ad imperii ciuilis curam & poteſtatem ſpectat. (1)

§. XVII.

§. XVI. (1) Comparatio inculpatae tutelae in ſtatu ciuili & naturali facile inſtitui poterit. Initium iuſtae defenſionis in ſtatu naturali eſt actualis & moraliter certa praeparatio alterius ad nos laedendos: in ſtatu ciuili praeſentiſſima actualis laeſio. Finis eiusdem in ſtatu naturali eſt non tantum repulſio hoſtis & ceſſatio laeſionis actualis, ſed etiam vindicatio damni & aſſertio futurae ſecuritatis: in ſtatu ciuili eſt ceſſatio laeſionis actualis, cautio de non offendendo & de reſtituendo a magiſtratu exſpectanda. Ad inculpatam tutelam in ciuitate WEBERVS ad h. l. requirit quatuor: 1) vt quis ſit in ſtatu defenſionis, non adgreſſionis, 2) vt arma, quibus petitur, ſint laetifera, 3) neceſ-

ſitas

§. XVII. Licet autem defensionem suscipere tam aduersus eum, qui dolo malo, quam qui *per errorem* exitium mihi intentat; puta, si quis insania agitatus me inuaserit, aut quia me alium, quocum inimicitiae ipsi intercedunt, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit ius ad me inuadendum aut occidendum, neque in me sit obligatio ad mortem frustra subeundam.

§. XVIII. Quamquam autem dictum sit, non recte ad caedem prouolari, vbi commodiore via periculum depelli potest: tamen propter *perturbationem animi*, quam immi- nens

sitas defensionis sit ineuitabilis, & 4) id quod petitur, sit irreparabile. Sed nullum ex his inculpatae tutelae naturam exprimit, quod pace viri doctissimi ostendere liceat: primum enim est superfacuum & *idemticum* dicere de essentia iustae defensionis, quod debeat fieri in statu defensionis; secundum & quartum requisitum non attendi debet stricto iure in moderamine inculpatae tutelae, nec potest, quum non ex paritate armorum & comparatione rerum laesarum tutelae ius exoriatur, sed ex iniusta nostrarum rerum laesione, quaecumque sint, & ex hostilis animi declaratione. Tertium requisitum non est stricti iuris, sed pertinet ad principia honesti vel decori, vt sequ. §. docebit. Potest enim quis omittere defensionem, si velit, maloque succumbere; sufficit plenum ius se defendendi.

nens periculum parere solet, non omnia ad viuum resecari solent; (1) quum in tali periculo trepidanti non

§. XIIX. (1) In statu naturali & ciuili excusat animi perturbatio, quae alterius culpa in me excitata est, vt si excedam limites aliquantulum, eam tamen ob causam poenae saltem ordinariae in ciuitate subiici, vel non dici possim in statu naturali inuasorem nimium laesisse. Quis enim adeo mentis suae erit compos Stoicaque animi serenitate scilicet imbutus, vt in violentae inuasionis periculo attendere & apud animum suum rationibus dubitandi & decidendi expendere queat, 1) an ipse, an inuasor vtilius membrum sit societatis, 2) quis in maiori salutis aeternae amittendae periculo sit constitutus, 3) an fuga, an aditus promta occlusione securitati meae prospicere possim, 4) an manibus nudis fidendum adeoque permittendae sint fustes, plagae, alapae, ereptio rerum &c. an vero occultata habeat arma letifera, 5) an armis suis necem mihi inferre queat, 6) an arma sint paria, 7) qua intentione me inuadat, an per errorem, ebrietatem, an consulto &c. an verberandi, vulnerandi, occidendi intentione, 8) qualia membra laeserit, an necessaria, an non necessaria, 9) qualis gradus violentiae inuasoris laesioni iusta proportione opponendus, & quae sunt reliqua, quibus moralistarum & JCtorum nonnullorum scripta plena sunt circa hanc materiam. Haec omnia non attendenda sunt stricto iure naturae, nec ob difficultatem & obscuritatem, ob mentis perturbationem & alia attendi possunt in inculpata tutela, cuius finis in statu naturali est propulsio hostilis violentiae & securitatis nostrae damnique restitutio: ad quem finem ius naturae omnia adminicula permittit, etiam extrema, nec aliquid specialius

non ita accurate omnes euadendi vias liceat circumſpicere, ſicut ei, qui tranquillo animo rem conſiderat. Inde vti ex loco tuto ad prouocantem vltro deſcendere temerarium

cialius de iſtis mediis determinat. Quidquid hic adfertur de iſtis cautionibus, ad ingenii figmenta pertinet, vel reſtrictiones ciuiles, vel conſuetudines ſuperſtitioſas; quas recta ratio ignorat. Si itaque aliquis in leuiore laeſione hoſte inſtante ad extrema prouolet ob turbatam mentem manumque, is in ius naturae non peccat, quod laeſo in laedentem & aduerſus hoſtem ius in infinitum permiſit: non enim maius laedens ius habet ad leuem iniuriam inferendam, quam ad grauem: nec noſtrum ius defendendi exin magis vel minus recipit: peccare tamen poteſt in regulas decori vel prudentiae, quod cautius potuiſſet agere. In ſtatu ciuili differentiae aliquid accedit: ius enim contra hoſtem in infinitum naturaliter nobis permiſſum illo ſolo reſpectu in ciuitate limitatur, quatenus magiſtratus auctoritas & auxilium mihi ſubuenire poteſt, qui tutelam noſtram ſuſcepit. Non ergo obiecti qualitas, laeſio membrorum, rerum, non armorum paritas &c. ſed magiſtratus auxilium & ſatisfactio hic differentiam conſtituit. Vbicumque ea exſpectari poterit, & ſecuritas damnumque reſtitui, limitatur ius meum, quod habebam in infinitum: manet autem integrum, vbi magiſtratus iudicium ceſſat & ſuccurrere nequit. Ex quibus patet, quod defenſio membrorum, pudicitiae, rerum non diſtinctas inculpatae tutelae ſpecies conſtituat, ſed vna eademque defenſio locum in iis obiectis inueniat, a quibus nulla limitatio iuris defendendi proficiſci poteſt, quod in §§. ſqq. notandum.

rium eſt: ita ſi in aperto me loco conſtitutum alter inuadat; non praeciſe ad *fugam* obligor, niſi forte in propinquo ſit tale ſuffugium, in quod me citra periculum poſſim recipere; neque ſemper ceſſim ire teneor. Nam & ibi nudum tergum oſtendendum, vtrimque periculum lapſus imminet, ac vbi ſemel gradu ſis depulſus, eumdem iterum componere haud facile eſt. Vti autem aliquis fauore defenſionis non excluditur, quod vltro in publicum ad ſua negotia obeunda prodiit, quum, ſi domi manſiſſet, a periculo immunis erat futurus: ita eodem non fruitur, qui ab altero in *duellum* (2) prouocatus, vbi comparuerit, ita premitur, vt, ni illum transfodiat, ipſi ſit pereun-

(2) Bella ſingularia in ſtatu naturali licita ſunt: in ſtatu ciuili autem, vbi ſummus imperans ius decidendi lites ciuium & vlciſcendi iniurias ſuſtinet, non tolerantur. Varia duellorum genera & earum moralitatem expoſita leges in *obſ. Halenſ. T. IX. n.* 4. *&* 5. vid. LVD. ANT. MVRATORII *introductio ad pacem priuatam Ital. idiom. Mutinae* 1708. 8. *ed.* cum aliis hac de re diſſertationibus, quarum excerpta vid. *in Act. Erud. Suppl. T. V. Sect. XI. p.* 501. Conf. CASP. THVRMANNI *Bibliotheca duellica, ſiue de barbara ac belluina duellandi conſuetudine. Halae* 1700. 4.

pereundum. Nam quum leges id periculum ſubire vetent, eius quoque ad excuſandam caedem nulla habetur ratio.

§. XIX. Quod pro defenſione vitae, idem & pro *defenſione membrorum* conceditur, ſic, vt & ille innocens habeatur, qui violentum inuaſorem occidit, cui fortaſſe intentio fuit membro eum dumtaxat mutilandi, aut graue vulnus infligendi. Nam & natura a mutilatione & graui laeſione maxime abhorremus; & mutilatio membri, praecipue nobilioris, quandoque non multo minoris, quam ipſa vita, aeſtimatur. Quin in anteceſſum non conſtat, an non ex mutilatione ac vulnere mors ſit ſecutura: ac talis patientia communem hominum conſtantiam ſuperat, ad quam leges regulariter non ſolent obligare, in gratiam praeſertim hominis malitioſi.

§. XX. Sed & quod pro vita, id & pro *pudicitia* licere iudicatur: (1) quippe

§. XX. (1) Sunt nonnulli, qui negant hos pro pudicitia licere, vt AVGVSTINVS *lib. V. de lib. arbit. c. V. & L. I. de ciuit. DEI c. XVIII.* & inter recentio-

quippe quum nulla maior contumelia honestae foeminae inferri queat, quam si quis inuitae eripere adgrediatur, cuius integritate eius sexus decus maxime aestimatur, & efficiat, vt hosti ex suo sanguine prolem suscitare cogatur.

§. XXI. *Defensio* autem *rerum* inter eos quidem, qui in naturali libertate viuunt, etiam *ad caedem vsque* inuasoris procedere potest; modo

centiores THOMAS. *inst. I. D. L. II. c. I. §.* 114. ZIEGLER. *ad Grot. L. II. c. I. §. 7. p.* 95. BVDDEVS *phil. pr. P. II. c. IV. sect.* 3. §. 14. quum primo pudicitia, si moraliter eam spectes, si virtus animi, quae inuito auferri nequeat: deinde per aequiualens, si physice ea consideretur, reparari quaeat. Sed praeponderant argumenta auctoris: quibus accedit, 1) quod ius violentae defensionis non ex qualitate rerum, in quibus laedimur, sed ex iniuriae inlatae violentia & atrocia resultet, & absone vita inuasoris cum iis rebus comparetur, 2) quod praeterea, si res comparandae sint, communis aestimatio & etiam lex diuina pudicitiam vitae adaequet. Vid. GROT. *de I. B. & P. L. II. c. I. §.* 7. 3) Quod honesta foemina non obligetur ad toleranda incommoda infinita, quae ex violatione suae pudicitiae proueniunt, inprimis quum nulla grauior sit seruitus aut molestia honesto animo, quam corpus ad petulantiam hosti relinquere. Vid. plura in SELDENO *de I. N. & G. L. IV. c.* 3. STRYCKIO *de iure conscientiae c. VI. n.* 94. *p.* 172. BARBEYRAC. *ad h. l.*

dores non sit eiusmodi, vt contemni mereatur. (1) Nam citra res vtique vita nostra seruari nequit; & aeque hostilem animum declarat, qui res, quam qui vitam per iniuriam impetit. Verum in ciuitatibus, vbi erepta subsidio magistratus recuperari possunt, id regulariter non conceditur; nisi in eo casu, vbi, qui res nostras ereptum venit, in iudicium adduci non potest. Quo intuitu licitum est occidere praedones & fures nocturnos.

§. XXII.

§. XXI. (1) Ii, qui res & vitam inuasoris comparant, necessario in ineptas subtilitates incidunt, nec respiciunt, qua hostilitate animi, qua iniuria laedamur in nostra securitate. Quae tamen difficultates euitari facile possunt, si adgnoscas, furem ad rem leuem rapiendam non maiore iure vel iniuria ferri, quam ad rem magni pretii rapiendam violentamque defensionem ex fine securitatis nostrae restituendae & iniuria nobis illata deduci. In statu naturali temporis circumstantia nihil mutat in limitibus violentae defensionis aduersus raptorem, in quem, quousque raptor est, ius illimitatum habemus, siue sit diurnus, siue nocturnus. Sed in ciuitate, vbi interdiu raptor facilius in iudicium adduci poterit, vel aliorum auxilium & magistratus satisfactio exspectari, violentiae nostrae arctiores limites contra diurnum raptorum poni solent. Conf. ZIEGLER. *ad Grot. de I. B. & P. L. 2. c. 1. §. 12.* STRUV. *de vindicta priuata p. 45. sqq.*

§. XXII. Atque haec de defenſione ab iis facta, qui vltro ab aliis per iniuriam inuaduntur. Qui autem prior alterum laeſit, tunc demum recte ſe defendere, eaque defenſione iſtum denuo laedere poteſt, poſtquam poenitentia tactus reparationem damni dati, & cautionem de non laedendo in poſterum obtulit, & laeſus eamdem per aſperitatem animi reſpuit, ac manu ſibi vindictam facere pertendit (1)

§. XXIII. Denique & tanti habetur conſeruatio ſui, vt ſi ea obtineri aliter nequeat, in plurimis *caſibus* ab obligatione communium legum eximere cenſeatur. Quo nomine *neceſſitas* (1) lege carere dici-

 tur.

§. XXII. (1) Vel ſi laeſus ſatisfactionem iniquiſſimam poſtulet, reiecta iuſta damni reparatione; laedens enim non obligatur ad ſatisfaciendum alteri, vltra limites aequitatis & iuſtitiae.

§. XXIII. (1) Haec eſt vel communis, quae paſſim occurrit, vel grauis, vel grauiſſima, vbi de vita periclitamur, quae hic loci intelligenda. Vid. HOCHSTETTERI *Colleg. Puf. p.* 236. ZENTGRAV. *de origine iuris naturalis Sect. III. art. I. §. I. p.* 571. *ſqq.* ad eam requirere ſolent, 1) vt malum, quo premimur, ſit grauiſſimum & extrema minetur, 2) vt non niſi his adminiculis ſuperabile ſit, ad quae arripienda impellimur: vbicum-

tur. (2) Scilicet quum tanto ardore ad sui conseruationem homo rapiatur; non facile praesumitur, talem isti

bicumque enim alia potuissent media adhiberi, quae aliis non sunt molesta, nondum sumus in statu extremae necessitatis. Quod si autem media illa paululum fuerint obscuriora, nec statim attendenti patere potuerint; excusandus omnino erit homo in necessitate constitutus, si ob animi summam perturbationem & periculi grauitatem eo non respexerit. Alia res est, vbi periculum non in mora, nec iudicium animi exsulare potest. Sic qui flammis incendii, vel fluctibus maris aestuantis vna cum aliis circumdatus est, mentis suae minus compos esse intelligitur, quam qui victus inopia pressus media circumspicit. 3) Vt nobis ipsi necessitatem illam malitiose vel petulanter non attraxerimus. Quod tamen ita non erit capiendum, ac si hoc absolute & vniuersaliter necessarium sit requisitum, sed pro ratione culpae & eius quantitatis vel attendi vel negligi debet in casibus specialibus. E. c. si quis per negligentiam naufragium passus sit, iuri necessitatis nihil decedit. Vid. BARBEYRAC *ad §. XXX. huius cap.* & GERHARD. *Delin. I. N. c. XII. p.* 220.

(2) Necessitas quidem lege carere dicitur, quia recedere videtur a iure ordinario: attamen reapse ex iuris naturae praecepto profluit, quod sic demonstrari posse puto. DEVS nos obligauit ad nostri conseruationem, adeoque ius dedit ad adminicula eo spectantia; ad ordinaria in statu ordinario; ad extraordinaria in statu extraordinario: ad extrema in statu extremae necessitatis. Non enim legislator summus eam legis obseruationem intendisse videtur, quae nostram salutem & conseruationem tolleret, ad quam tuendam nos peculia-

isti obligationem impositam, cui propria salus cedere debeat. a) Quamquam enim non DEVS solum, sed &, vbi materiae grauitas requirit, imperium ciuile tam rigidam nobis obligationem iniungere queat, vt mors sit potius oppetenda, quam latum

a) Pufend. op. mai. L.II. c.VII.

culiariter obligauit. Illa extrema adminicula vel a nobis pendent, e. g. mutilare corpus ad vitam seruandam, resistere inuasori iniusto &c. vel ab aliis in nos redundant & exspectanda sunt. Quando ab aliorum pendent potestate; ius habemus ad ea poscenda & quidem ius perfectum propter summam necessitatem, quae destituitur omnibus ceteris adminiculis, & nullis aliis, quam his subleuari potest, vtpote quibus solis DEVS in hoc statu extremo me conseruari vult. Alii ergo perfecte obligantur ad ea praestanda, ad quae in statu ordinario positis aliis adminiculis imperfecte erant obligati. Et quidem tenentur ea praestare, nisi vel eadem detineantur necessitate, vel eadem mala extrema subituri sint, si nobis succurrant. Ea enim, quae nos vrgere possumus in nostram conseruationem, alii in eodem statu aeque postulare poterunt. Si vero iis non premantur necessitatibus, nobisque denegent sua auxilia; detrahunt aliquid iuri nostro, & per consequens nos laedunt instar hostium, qui non tantum volunt, sed conferunt etiam aliquid, vt pereamus. Hinc ius nobis competit cogendi eos, si possumus, ad auxilia praestanda, e. c. Qui in extrema inopia victus versatur, eripere potest vitae necessaria citra crimen furti. Qui in aliis vitae periculis versatur, cogere potest alios ad subeunda leuiora pericula, molestias, necessitates, quod sqq. §§. illustrant.

latum vnguem ab illa diſcedamus: tamen non ſemper tam rigida legum praeſumitur obligatio. Has enim qui tulerunt, aut qui inſtituta quaedam inter homines introduxerunt, quum vtique ſalutem aut commoditatem hominum per ea promouere voluerint, regulariter quoque ob oculos cenſentur habuiſſe conditionem naturae humanae, & quam non poſſit non homo refugere, & amoliri illa, quae ad ſui deſtructionem tendunt. Inde regulariter leges, inprimis poſitiuae, & quaeuis inſtituta humana iudicantur excipere caſum neceſſitatis, ſeu non obligare, quando ipſarum obſeruationem comitaturum eſſet malum humanam naturam deſtruens, aut communi hominum conſtantia ſuperius, niſi expreſſe, aut propter negotii naturam, iſte quoque caſus in iis ſit comprehenſus. Vnde neceſſitas non id quidem efficit, vt directe lex poſſit violari, & peccatum admitti: ſed ex beneuola legiſlatorum mente ſimulque naturae humanae conſideratione praeſumitur, caſum neceſſitatis ſub lege generaliter

raliter concepta non contineri. Exemplo vno & altero res erit declaranda.

§. XXIV. Quamquam alias homini non ſit ius in ſua membra, vt illa pro lubitu mutilet perdatue; (1) licebit tamen *abſcindere membrum inſanabili* vitio correptum, ne totum corpus pereat, aut partes adhuc ſincerae trahantur, aut inutili appendice aliorum vſus membrorum impediatur.

§. XXV.

§. XXIV. (1) Hinc ORIGENIS, AMBROSII MORALIS, de quo THVANVS *Lib. XCIX.* SCAEVOLAE DEMOCRITI facta, ſi modo vera ſint, improbantur a BECM. *conſp. doct. mor. c. IX.* Conf. MOLLERI *diſſ. de enuchis*, & SCHILTER *manud. phil. mor. ad iurispr. c. IV.* §. 32. *p.* 159. ORIGENEM poſtea VALESIVS imitari cupiens, eo dementiae progreſſus eſt, vt verba CHRISTI non pro conſilio, quemadmodum ORIGENES primo fecerat, ſed pro praecepto haberet, quod omnibus obſeruandum eſſet, qui regnum coelorum ingredi vellent. Hinc aliis vel maxime inuitis genitalia propria manu temerarie reſcindebat. Quae haereſis dicta fuit *Valeſianorum* ſiue *eunuchorum*, & mox iterum exſpirauit, poſteaquam a primo concilio Nicaeno condemnata fuerat. D'OLLINCAM *tr. des eunuques c. VI.* 1707. 12. *ed.* & *act. erud.* 1708. *p.* 309. Id tamen officii non ex iuris naturae placitis diſpiciendum, ſed ex praeceptis honeſti, quale ius in meipſum neceſſitas mihi ſuppeditet.

§. XXV. Si in *naufragio plures in scapham* insiluerint, quam illa ferre possit; neque ad vnum peculiari iure scapha pertineat; videntur sorte ducendi, qui proiiciantur: & si quis sortis periculum subire detractauerit; tamquam qui omnium interitum quaerat, extra sortem praecipitari poterit. (1)

§. XXVI. Si *duo in praesens vitae periculum* incidant, in quo vtrique sit pereundum; vni quid facere licet, ex quo alteri, alias perituro, fata admoueantur, vt ipse saluus sit. (1) V. gr.

§. XXV. (1) BARBEYRACVS ad hunc §. putat, comparationem personarum instituendam esse, quae vtilior sit societati. Sed sic honeste aliquis aget: non tamen stricto iure eo tenetur: meae enim conseruationi secundum iustitiae regulas magis obligor, quam alienae, & aliud omnino est, quid gratus animus, quid humanitas, quid virtus, quid amor suasurus sit eo in casu. Notabili exemplo hunc §. illustrat VOLQVARD LVERSEN *Reisebeschr. c.* 5. 6. *p.* 190. *sqq.*

§. XXVI. (1) Haec illustrari possunt casu portentoso de VII. Anglis, qui vasto in mari cum summa inedia luctantes iacta alea caedi vnum non repugnantem destinarunt, cuius sanguine carnibusque sitim famemque intolerabilem aliquamdiu sedarunt, de quo vid. ZIEGL. *ad Grotium L. II. c. I. §.* 3. SCHARROCK *de officiis p.* 198. *sq.* ZENTGRAV. *de orig. I. N. p.* 616. PVF. *de I. N. & G. L. II. c. VI. §. III.* Conf. in similitudinem exempli IACOBI de ROY *Reisebeschr. p.* 24. 25.

gr. Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidissem, & ille me circumplexus teneret, neque mihi tantae sint vires, vt ipsum mecum aquis efferre valeam; potero talem a me violenter amoliri, ne cum ipso simul suffocer, etsi is per exiguum tempus a me vtcumque sustentari potuerit. Sic in naufragio, vbi ego tabulam occupaui duorum non capacem, si quis adnatans eidem quoque se velit iniicere, me simul secum perditurus; potero eum quauis violentia a tabula repellere. Sic quando duobus fugientibus hostis necem intentans instat; vnus vel porta post se clausa, (2) vel ponte deiecto alterum in periculo vitae destituere potest, si vterque simul seruari nequeat.

(2) Id illustrat MELVIL *Memoir.* 1.2. *p.*602. *Le Duc de Lenox ... Se retira dans sa chambre & s'y barricada, comme les autres ... Mais y ayant vn degré, qui alloit de la chambre du chancelier a celle du Duc de Lenox; le chancelier y monta & pria le Duc, de lui donner entrée dans sa chambre. Mais le Duc suiuant mon auis, lui repondit, qu' il falloit defendre la porte d' en bas aussi long temp, qu' il seroit possible, & qu' après cela il seroit recû.*

§. XXVII. Ex necesſitate poteſt alteri *periculum mortis aut magnae laeſionis intentari indirecte*, ita vt nobis non ſit propoſitum ipſi nocere, ſed dumtaxat pro noſtra conſeruatione talem actum ſuſcipere, ex quo probabiliter noxa ipſi posſit inferri; vt tamen mallemus quauis potius alia ratione necesſitate noſtra defungi, & ipſam leſionem, quantum in nobis, temperemus. Sic ſi robuſtior mortem intentans me perſequatur, ac in anguſta via, qua fugiendum, forte quis occurrat; vbi admonitus non ceſſerit, aut id temporis lociue anguſtia non admiſerit; licebit illum proſternere, & per eum iacentem fugam perſequi, etſi probabiliter ex eo impulſu vehementer videatur adfligendus. Niſi forte illi peculiari obligatione tenear, vt etiam vltro pro ipſo periculum ſubire debeam. Quod ſi fugae interpoſitus, admonitus licet, decedere via nequeat, puta ſi infans ſit, aut claudus; ſaltem excuſationem merebitur, qui ſuper eumdem ſaltum molitur potius, quam moras nectendo corpus hoſti praebet. At vero ſi quis

quis petulantur vel inhumane mihi obstiterit, & viam fugiendi concedere noluerit; etiam directe impelli ac prosterni potest. (1) Caeterum quibus per istos casus laesio conciliatur, eam tamquam fatalem calamitatem ferre debent.

§. XXIIX. Si quis praeter propriam culpam *in extrema inopia victus, aut vestium* aduersus frigus necessariarum versetur, neque ab aliis locupletioribus atque abundantibus precibus, pretio, aut oblata sua opera, vt vltro sibi illas concederent, impetrare potuit; citra crimen furti aut rapinae vi vel clanculum illas subducere poterit, (1) praesertim si inten-

§. XXVII. (1) Salutis enim vnico remedio impedimentum malitiose obicit.

§. XXIIX. (1) Illa enim actio 1) proprie non est furtum, quum desit contrectatio fraudulenta & animus lucrandi. 2) Obiectum mutatur, non lex; eiusmodi enim homo arripit ea, quae sibi iure alias imperfecto, nunc perfecto propter necessitatem debentur, ab altero vero iniuste detinentur. 3) Hinc sequitur, eum iure suo vti, adeoque licite agere. vid. IO. SCHMIDT *diss. de fauore necessitatis* 1699. *Lips. hab.* §. 32. *sqq.* BEHRNAVER *diss. de furto in necessitate licito Lips.* 1702. *hab.* GROT. *lib. III. c. XVII.* §. 1. 2. *sqq.* BEYER *delin. I. N. c. XII. p.* 84. vbi quinque explicationes huius casus inadaequatae reiiciuntur.

intentionem habuerit earum aestimationem praestandi, quando occasio oblata fuerit. Nam locuples in eiusmodi necessitate constituto ex officio humanitatis debebat succurrere. Quamquam autem regulariter, quae ex humanitate debentur, haudquaquam vi possint eripi: tamen extrema necessitas efficit, vt talia non minus adseri queant, quam quae ex obligatione perfecta debentur. Necessum tamen est, vt egenus omnes prius vias tentet, (2) quo volen-

(2) In statu naturali requiritur, vt prius quis tentauerit, an per pacta, an per preces sibi vitae necessaria comparare possit. In statu ciuili ne hoc quidem sufficit, sed praeter ea magistratus decenti ratione adeundus, eius benignitas imploranda statusque necessitatis exponendus erit. Quod si etiam factum sit sine effectu optato; casus demum necessitatis existet, in quo eripere licebit bona in ciuitate. Ex quibus facile de casu memorabili iudicare licebit, qui mense Iunio 1709. *Stargardiae* prope *Inam* contigit, dum nonnemo ex aerario pauperum abstulit 25. thaleros, 13. grossos, seque necessitate ad id adactum, ablatumque cum foenore se redditurum pollicitus est, immisso in arcam illam hoc chirographo: *Hochgeehrte Herren! Noht hat kein Gebot. Als Dauid in Noht war; nahm er die Schau-Brot, und Gott vergab ihm die Sünde. Ich habe aus Noht diesen Kasten angegriffen, und durch ein von Bley zugerichtetes Instrument, so sich nach der Roehre richten koennen,*

volente domino necessitatibus suis succurrere queat, neue dominus pari necessitate teneatur, aut mox in eamdem sit deuoluendus; & vt restitutio fiat, praesertim vbi alterius fortunae non ferant, gratis tale quid condonare.

§. XXIX. Denique videtur & necessitas circa res nostras versans veniam indulgere *res alienas perdendi,* ita

koennen, und mit einem Virniß angemachet, 25. Thl. 13. gr. heraus gehoben. Bitte aber um Gottes willen: wünschet mir nichts boeses, oder fluchet mir nicht nach: ich habe für mir eine ferne Reise: es wird mir das Meinige durch boese Leute vorenthalten, und mit denselben den Proceß auszümachen muß ich Geld haben, und hoffe mit Hottes Hülffe meine Sache hoechstens in drey oder vier Iahren in Stand zu bringen: so will das Geld mit denen gehoerigen Zinsen wieder einliefern, und denen Armen nichts entziehen, so wahr mir Gott helfen soll durch IEsum Christum. Amen. Gottfried Silger. Ich gelobe nochmahls bey obigen Worten, daß alles soll bezahlet werden. Wo mir Gott Gnade verleihet zu meinem Vorhaben; so will ich das Geld doppelt bezahlen. Geschehen den 16. *Iunii des Abends um* 9. *Vhr.* Referunt illum casum KRACKEVVITZ *diss. de excommunicatione ecclesiastica Rostoch.* 1709. *hab.* §. 18. & *nou. litt. Hamb.* 1709. *p.* 401. Sed in isto casu 1) non est necessitas extrema vel grauissima, 2) omnes viae probabiliter non fuerunt prius tentatae, 3) nec legitima media pecuniae adquirendae ab homine robusto per labores, opificia &c. non adhibita.

ita tamen, vt citra noſtram culpam id periculum rei noſtrae exſtiterit; vt idem commodiore via diſpelli nequeat; vt ne pro viliori noſtra re alterius pretioſiorem perdamus; vt aeſtimationem eiusdem praeſtemus, ſi quidem iſta alias peritura non fuerat, aut in partem damni veniamus, ſi alterius res vna cum noſtra alias peritura erat, quae nunc ſua natura noſtram ſeruat. (1) Quam aequitatem fere leges nauticae ſequuntur. Sic & orto incendio, eoque aedibus meis imminente, licebit vicini aedes diruere, ita tamen, vt, quorum aedes hoc modo ſeruatae ſunt, pro rata vicini damnum ſarciant. CA-

§. XXIX. (1) His reſtrictionibus eo magis opus eſt in hoc caſu: quia in eo non ſemper exiſtit neceſſitas extrema: non enim nobis licet, alios ſocios laedere pro libitu & priuare quibuscumque commodis, vt noſtra commoda conſeruentur, quae alia ratione recuperare & adquirere poſſumus. Conf. GERHARD. *delin. iur. nat. c. XII. p.* 226. *ſq.* Nec principes ab ea aequitate ſunt alieni, quando publicae neceſſitatis cauſſa ciuium poſſesſiones laedendae & ſubruendae ſunt. Vide quid publicae relationes A. 1719. nuntiabant: *Dans le mois d' Auril* 1719. *le cardinal Alberoni auoit fait eſtimer les Blés* 10. *lieues a la ronde de Roſes pour les payer aux proprietaires & en faire en Suite faire le degat, afin d' oter tout, moyen de ſubſiſter a l' armée francoiſe en cas, qu' elle vint à s' approcher de cette place, pour en former le ſiege.*

CAPUT VI.
DE
OFFICIIS QVORVMLIBET ERGA QVOSLIBET,

Et primo quidem
De non laedendis aliis.

1. Officia erga socios sunt vel absoluta, vel hypothetica.
2. Absolutum *primum* praeceptum *de non laedendis aliis.*
3. Obiecta huius officii.
4. Consequens: vt damna, dolo inprimis data, reparentur.
5. Quid sit damnum.
6. Datur etiam in fructibus.
7. Et quidem vel per nosmet ipsos, vel per alios; ab vno vel pluribus.
8. De damni reparatione.
9. Quid sit *culpa*, & quatenus ea reparetur.
10. De *casu* fortuito.
11. Si homo noster damnum alteri dederit.
12. Si animalia nostra.
13. De venia & vindicta.

§. I.

SEquuntur *officia*, quae homini *aduersus alios homines*, sunt exercenda. a) Eorum aliqua proueniunt *ex communi obligatione*, qua creator omnes homines, vt tales, inter se deuinctos voluit: aliqua autem *ex certo instituto* per homines intro-

a) Pufend. de I. N. & G. L. II. c. III. §. 23.

introducto aut recepto, vel *ex certo hominum statu aduentitio* promanant. Illa cuilibet erga quemlibet exercenda; haec autem non nisi erga certos, posita certa conditione aut statu. Inde & illa possis vocare *absoluta*, haec *hypothetica*.

§. II. Inter officia absoluta, seu quorumlibet erga quoslibet *primum* locum obtinet: *ne quis alterum laedat.* a) Est quippe hoc officium omnium latissimum, omnes homines, vt tales, complexum; idemque facillimum, (1) vtpote nuda actionis intermissione constans, nisi qua obluctantes rationi libidines quandoque compescendae sunt. Quin & maxime necessarium idem est, quod citra illud socialis hominum vita nullo modo consistere queat. Qui enim nihil boni in me confert: qui ne vulgaria quidem officia mecum miscet: cum eo tamen tranquille viuere possum, modo nulla ratio-

a) Puf. de I. N. & G. L. III. c. I.

§. II. (1) Non adeo facile: officia enim negatiua non sunt naturaliter faciliora positiuis: Herculeae vires requiruntur ad frenandas & continendas cupiditates, & ad omittenda ea, in quae summo impetu pronae voluntatis nitimur.

ratione me laedat. (2) Immo a maxima parte mortalium nihil amplius, quam ifthoc defideramus: bona fere inter paucos inuicem communicantur. Aft cum eo, qui me laedit, nullo modo pacifice poffum viuere, quum natura cuique tam tenerum amorem fui rerumque fuarum infeuerit, vt non poffit non omnibus modis repellere eum, qui iftis noxam inferre adgreditur.

§. III. Hocipfo autem officio velut muniuntur non illa tantum, quae per ipfam naturam alicui adfunt, vti eft vita, corpus, membra, pudicitia, libertas; fed & quaecumque inftituto aliquo atque conuentione humana funt quaefita, fic, vt, quocumque legitimo titulo aliquid noftrum fit, hoc praecepto idem auferri, corrumpi, laedi, vfibus noftris ex toto, aut ex parte

(2) Totum itaque praeceptum I. N. ftricte fic dicti negatiuum eft, & prohibet, ne alter alteri obfit, vel damnum quacumque ratione inferat. Adfirmatiua praecepta ad principia honefti & humanitatis pertinent, vt nempe alter alteri profit, nec ad eadem in fore humano, nifi obligationis perfectae vinculum ex facto humano & neceffitate obueniat, cogi aliquis poteft.

parte subtrahi vetetur. (1) Vnde hoc ipso interdicta intelliguntur quaeuis crimina, quibus aliis noxa infertur; vti est caedes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis, directe aut indirecte, mediate aut immediate illata, & quae sunt similia.

§. IV. Ex hoc porro consequitur, *si cui sit ab altero laesio illata damnumue datum vllo modo, qui ipsi recte potest imputari; id, quantum fieri potest, ab eodem esse sarciendum.* Alias enim vanum erit praeceptum, ne quis laedatur, neue cui damnum detur, si, vbi de facto laesus fuerit, damnum ipsi gratis deuorandum, &, qui laesit, fructu suae iniuriae secure & citra refusionem gaudere queat. Neque etiam, citra necessitatem restitutionis, ab se inuicem laedendis abstinebit vmquam mortalium prauitas;

§. III. (1) Ex quibus patet, quod ea omnia, quae in praecedenti capite a §. X. ad §. vlt. dicta sunt ab auctore ex hoc praecepto: ne quis alterum laedat, deducenda fuissent, non vero ex caritate erga seipsum: illa enim lex laesionem prohibens eo ipso ius siue facultatem moralem se defendendi concedit contra iniustam laesionem, quod in praecedenti illustrauimus.

tas; nec ei, qui damnum paſſus eſt, facile fuerit, animum ad agendam cum altero pacem componere, quamdiu iſtius reparationem non obtinuerit. (1)

§. V. *Damnum* etſi proprie ad rerum laeſionem pertinere videatur; ita tamen late a nobis heic accipitur, vt notet omnem laeſionem, corruptionem, diminutionem, aut ſublationem eius, quod noſtrum iam eſt, aut interceptionem eius, quod ex iure perfecto debebamus habere, ſiue id datum ſit a natura, ſiue accedente facto humano aut lege attributum; aut denique omiſſionem ac denegationem alicuius praeſtationis, quam alter nobis ex obligatione perfecta exhibere tenebatur. Aſt ſi intercipiantur, quae ex obli-

 gatio-

§. IV. (1) Hoc argumentum ex principio pacis externae deſumtum ita dilucidius patet: Quicumque nobis damni reſtitutionem denegat, is laeſioni iam factae, qua nimirum damnum intulit, ſuperaddit nouam laeſionem, dum iuri noſtro, quo reſtitutionem petimus, detrahit, & hac ratione nobis nouam infert iniuriam; exinde naſcitur denuo ſtatus belli, paxque externa turbatur. Habemus ergo ius hanc iniuriam amoliendi & cogendi alterum tamquam hoſtem ad praeſtanda, quae nobis debeantur, & ad pacem reſtituendam.

gatione dumtaxat imperfecta debebantur; non censetur damnum datum, quod pensari debeat. (1) Inconueniens enim fuerit, damni loco ducere, talia non accepisse, aut pensationem eorum postulare, quae ab altero non nisi in locum vltronei beneficii exspectare poteram, & quae inter mea, antequam ea accepero, censere non possum.

§. VI. Sub damni porro nomine venit non modo res nostra aut nobis debita, quae laeditur, perditur, aut intercipitur, sed & *fructus*, qui ex ipsa re proueniunt, siue iam sint percepti, siue *adhuc sperentur*, modo dominus eos percepturus fuerat: deductis tamen impensis, quae ad fructuum perceptionem fuerunt necessaria. Aestimatio autem fructuum *speratorum* intenditur aut remittitur,

§. V. (1) Sic sola aptitudo, qua aliquis dignus est huius vel illius rei, nec obligat, nec fundamentum esse potest restitutionis damni facti ex eius neglectu: nisi aliquis perfecta obligatione adstrictus sit, vt in ea re, vbi damnum quoddam datum est, simul ad aptitudinem & praestantiam respicere debuerit. GROT. *de I. B. & P. L.* 2. *c.* 17. §. 2. *sq.*

tur, (1) prout propius aut longius a fine incerti prouentus remoti fuerint. Denique & pro vno damno habetur, quidquid ex aliqua laesione, velut naturali necessitate, deinceps profluxit.

§. VII. Potest autem quis alteri damnum dare non solum immediate & *per se*; sed & *per alios*. Potest & damnum immediate ab aliquo datum *alteri* imputari, (1) quia ad istud factum aliquid contulit vel faciendo, vel non faciendo, quod debebat facere. Quandoque inter plures, qui ad idem factum concurrerunt,

§. VI. (1) Illa procedit ex minore vel maiore probabilitate spei percipiendae vtilitatis, quae augetur vel minuitur 1) propinquitate ad actum fructus percipiendi, 2) casuum interuenientium multitudine vel paucitate, 3) prout damnum in laedentis fuerit potestate: Vid. ZENTGRAV. *de orig. I. N. sect. II. art. I. subs.* 3. §. 23. *p.* 369. *sqq.* Quando messis in herba, aut vindemia valde incerta est; viliore longe pretio aestimatur, quam tempore messis: inde etiam emtio fructuum futurorum legibus ciuilibus multis cancellis circumscribitur, ne pauperi fructus incertos viliore pretio vendenti fiat iniuria. Vid. *reform. polit. ordin. in imperio R. G. tit. von der Verkaufung der Früchte auf dem Felde, tit.* 19. STRYCK *de emtione spei p.* 20.

§. VII. (1) Conf. *cap. I. §.* 27.

runt, vnus *principalis* caussa habetur, alter *accessorii* in loco est: quandoque omnes *pari* passu ambulant. Circa quos obseruandum, illos ita teneri ad reparationem damni, si reuera caussa damni fuerint, & momentum aliquod attulerint ad totum damnum, aut eius partem. (2) Vbi autem quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operae non contulit, neque, vt iste susciperetur, antecedenter effecit, neque in partem emolumenti venit; is, licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur; ad restitutionem tamen damni non tenebitur; vti sunt, qui alienis malis laetantur; qui

(2) Spectat huc statutum, quod variae in Italia ciuitates sequuntur, vt, si quid damni fecerit viator, proximi pagani id resarciant illi. Haec enim damni imputatio oritur ex negligentia paganorum, si publicis edictis adstricti sint, vt positis vigiliis & excubitoribus securitatem viarum circumiectarum praestent. Eamdem legem a. 1713. in Gallia latam esse me nini, vt eo vigilantiores redderentur pagorum oppidorumque incolae ad latrocinia impedienda. Quare non video, cur istam legem iniquitatis postulet FRANCISCVS AMAYA *comment. in L. X. cod. tit. XXXI. L.* 15. & GVNDLINGIVS *diss. de vniuersitate delinquente eiusque poenis* §. 22. 23. *Halae* 1724. *hab.*

qui patratum damnum laudant, excusant; qui, antequam fiat, optant; dum fit, fauent, aut adsentantur.

§. IIX. Vbi *plures* ad vnum actum, ex quo damnum profluxerit, concurrerunt; primo loco tenebitur, qui imperio, aut alio modo necessitatis quid habente ad factum alios impulit. Patrator facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, instrumenti tantum rationem habebit. (1) Qui citra talem necessitatem ad facinus accessit, ipse primo loco tenebitur; tum, ceteri qui ad faci-

§. IIX. (1) HOCHSTETTERVS *colleg. Puf. exercit. II.* §. 45. recte monet, quod patrator facinoris instrumenti rationem quidem sustineat, sed non instrumenti mere physici, verum intellectu & ratione praediti, quae innocentibus haudquaquam nocendum esse dictitat. Eiusmodi enim homo comparare potest obligationes suas, quando manifeste collidi videntur, eamque exsequendam sibi proponere, quae maiori vinculo eum adstringit. Alia res est, vbi de iniustitia rei exsequendae non constat, nec in eius rationem inquirere & mente penetrare licet. Patrator ergo facinoris eam ob caussam in ciuitate ab omni poena non eximitur, licet de restitutione damni non semper teneatur, & in statu naturali etiam bellum nonnumquam in eumdem iuste suscipietur, licet non semper humaniter.

nus aliquid contulerunt, ita tamen, vt, si a prioribus reparatio damni fuerit facta, posteriores ab eadem sint immunes: (quod in poenis secus est.) (2) Si plures *per conspirationem* aliquod facinus patrauerint, omnes pro singulis, & singuli pro omnibus tenentur, sic, vt, si omnes comprehendantur, singuli ratam partem ad damnum sarciendum conferre debeant; vbi reliquis elapsis vnus tantum deprehendatur, hic pro omnibus soluere teneatur; vbi autem ex deprehensis aliqui non sint soluendo, locupletes in solidum teneantur. Quod si plures *citra conspirationem* ad idem facinus concurrerint, ac discerni liquido possit, quantum quisque ad damnum contulerit; quisque tantum tenebitur ad id pensandum, quod ab ipso processit. Quod si vnus solidum soluerit; reliqui a reparatione damni liberantur.

§. IX.

(2) Damno enim quidem reparatione satisfactum, sed nondum auctoritati legis & magistratus, quae patrato facinore laesa est, nec fini legis punientis, quae poenas in publicum exemlpum ciuiumque reliquorum emendationem statuit & delicta publice coërcet.

§. IX. Ad reparationem damni tenetur non ſolum, qui *dolo malo* alteri nocuit, ſed & qui praeter directam intentionem per *negligentiam ſeu culpam*, quam euitare facile erat. Haec enim non minima pars eſt ſocialitatis, ita circumſpecte agere, vt noſtra conuerſatio aliis non fiat formidoloſa aut intolerabilis. Quin & ſaepe ex peculiari obligatione quis ad *accuratam diligentiam* adhibendam adſtringitur. Immo & *leuiſſima culpa* ad reparationis neceſſitatem ſufficere poteſt, ſi modo negotii natura exactiſſimam diligentiam non vltro velut adſpernetur; aut eius magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa verſetur; aut niſi magna perturbatio vel negotii circumſtantia accuratam circumſpectionem non admittat; puta ſi quis in feruore pugnae, dum arma quatit, proxime ſibi adſtantem laedat. (1)

§. IX. (1) Leuiſſimam culpam iure naturali ad imputationem damni & reſtitutionem dare fundamentum, nullum eſt dubium. Lex enim: nemo eſt laedendus: vniuerſalis eſt & illimitata, alterique omnis

§. X. Verum qui per *casum fortuitum* & citra suam culpam laesit, ad reparationem non tenetur, (1) quia, quum nihil sit admissum, quod imputari ipsi queat, nulla ratio est, (2) quare potius is, qui inuitus fecit, fatale malum luere debeat, quam alter, qui passus est.

§. XI.

omnis laesionis rationem praescindit, qui aequali ratione iure destituitur me laedendi per negligentiam ac per malitiam. In regulas iusti itaque non peccat, si quis restitutionem damni vrgeat, quod leuissima culpa datum est: accedit etiam aequitatis & humanitatis ratio, vt, qui damnum intulit etiam inuitus, id, quantum potest, tolerabile reddat, & laesionis molestiam a se auertat. Si quid pro remittenda leuissima culpa adduci queat; ex praeceptis decori depromitur, quae tamen inter homines perfectam obligationem non operantur.

§. X. (1) Tenetur nonnumquam, 1) si quis moras duxerit restituendi rem, in qua fortuito damnum factum, 2) si casus ille in se sit fortuitus, sed talis non prorsus in sua caussa existat, & aliqua ratione ab agentis prouenerit culpa, 3) si in actu illicito casus fortuitus acciderit.

(2) Quilibet tamen sentit, monente THOMASIO, pacem generis humani non posse subsistere, si damnum dans sub praetextu, quod non voluntarie egerit, posset se eximire a restitutione damni: quum palpabile sit, iniquissimum esse, vt dominus rei debeat sentire damnum, cuius caussa etiam physica fuit alius. THOMAS. *in not. emend. ad lib. II. inst. I. D. c.* V. *p.* 156. *& diss. de larua legis Aquiliae detracta actioni Germanorum de damno dato.*

§. XI. Illud quoque naturali aequitati congruum est, vt, si *homo noster* citra culpam nostram alteri damnum dedit, id vel ipsi pensemus, vel istum laeso dedamus. (1) Nam seruus

§. XI. (1) Hoc tantum legis ciuilis esse statuit GROTIVS *lib. II. c.* 17. §. 21. quum nulla secundum legem naturalem in domino subsideat culpa; sed argumenta in contrarium sunt in auctore, quae vberius explicat TITIVS *ad h. l.* Exemplum illustre anno praeterio 1715. exhibuit legatus Persicus, qui pedissequum suum archi-episcopo Narbonensi, cuius aurigae vulnera incusserat, dedidit puniendum. Vid. *Mercure historique tom. LIX. p.* 167. Aliud addimus ex *memoires* d' AMELOT *de la* HOVSSAIE *T.* 1. *p.* 84. *a.* 1670. *Quand Mr. le marquis de St. André-Montbrun passa par ici retournant de Candie, M. l' ambassadeur de Venise lui donna deux pages pour l'acompagner a l' audience de son alt. Royale. Vn de ces pages ayant en quelque demelé dans vne antichambre de la cour auec vn de ceux de dom Antoine Bâtard de Sauoie, celui ci lui donna deux ou trois coups de baguete: sur quoi l' autre tira son epée pour se vanger: mais ayant reconnu sa faute, il la remit d' abord. S. A. R. auertie de la chose enuoya querir l' huissier de cette antichambre & le brigadier des gardes, & leur demanda, pourquoi l' on n' auoit pas arreté ce page, les menaçant de les casser. En même temps elle enuoya demander le page a l' ambassadeur de Venise, qui au lieu de le donner de bonne grace, demanda 24. heures pour en deliberer, & le lui enuoya ensuite deux heures auant, que ce terme expirât, de page fut quelques iours aux arrêts dans le corps de garde de la porte du palais, après quoi S. A. R. le renuoya a son maitre.*

ſeruus vtique naturaliter reparationi damni a ſe dati eſt obnoxius. Quum autem ipſe non habeat bona, vnde reparatio fieri queat, eiusque corpus domini ſit; aequum ſane eſt, vt dominus aut damnum ſarciat, aut iſtum dedat. Alias enim ſeruo daretur licentia omnes pro libidine laedendi, ſi neque ab ipſo, (qui nihil, ac ne ſeipſum quidem habet,) neque a domino reparatio damni obtineri poſſet. Nam ſi vel maxime ob laeſionem dominus ipſum verberibus aut carcere velit plectere; laeſo inde haud quidquam ſatisfieri poteſt.

§. XII. Quin & idem circa *animalia noſtra* aequum eſſe videtur, vt, quando illa, etiam citra noſtram culpam & contra naturam generis, ſponte commota alteri damnum dederint, dominus vel damnum ſarciat, vel animal dedat. Nam ſi ab animali, quod in libertate naturali degebat, laeſus fuiſſem; poteram vtique qualitercumque damnum meum reparare, illud capiendo vel occidendo: (1) quod ius ſane per alterius

§. XII. (1) DRACO legislator Atheniensium ſanxit anima

rius dominium tolli non potuiſſe videtur. Et quum dominus ex eo animali lucrum capiat; ego vero damnum ex eodem ſenſerim; reparatio autem damni longe ſit fauorabilior, quam lucri adquiſitio; apparet, recte a domino animalis poſtulari, vt damnum datum reparet, aut, ſi tanti non ſit ipſi animal, illud noxae dedat.

§. XIII. Sic igitur, qui *damnum* alteri *citra dolum malum* dedit, vltro reparationem debet offerre, teſtarique, malitiam ab ſe abfuiſſe, ne laeſus ipſum pro hoſte habeat, ac viciſſim hoſtilia intentet. Qui autem *per malitiam* alterum laeſit, is non ſolum vltro reparationem damni debet offerre, ſed & poenitentiam ſui facti oſtendere, veniamque petere. Viciſſim laeſus, reparatione obtenta, poenitenti ac petenti *veniam dare* & cum

anima etiam carentia vrbe agroque exterminanda eſſe: quam legem exſecuti ſunt *Thaſii*, *Theagenis* ſtatuam ſubito caſu aliquem opprimentem necisque damnatam in mare abiicientes. Hac de re item, de porco reſti damnato ob infantis caedem vid. CAMERARII *hor. ſubciſ. cent. II. c.* 79. Quae tamen obiecti odioſi magis tollendi, quam poenae infligendae cauſſa ſtatuta eſſe videntur.

cum ipſo in gratiam redire tenetur. Nam qui reparatione damni & poenitentia adquieſcere non vult, ſed vindictam vtique manu ſibi quaeſitum it, nihil aliud agit, quam vt acerbitati animi ſui obſequatur, adeoque ex cauſſa ſuperuacua pacem inter homines abrumpat. Quo nomine damnatur etiam naturali lege *vindicta*, quae nullum alium finem habet propoſitum, quam aegre facere illis, qui nos laeſerunt, eorumque dolore noſtrum animum ſatiare. (1) Eo proniores autem mortales ad condonandas mutuas offenſas eſſe decet, quo frequentius ipſi ſupremi numinis leges violant, eoque & ipſi venia quotidie opus habent.

§. XIII. (1) WEBERVS ad h. l. vindictam, quae ſemper vitioſa eſt, vt ex definitione auctoris patet, in ſtatu naturali licitam eſſe pronunciat: qnibus rationibus, non video. Miſcere inter ſe videtur defenſionem in ſtatu naturali vlterius ſe extendentem cum vindicta, cuius limites aliter in ſtatu naturali, ac ciuili figendi ſunt. In ſtatu naturali tunc demum initium capere videtur vindictae vitium, 1) quando alteri vires nocendi ſunt ademtae, 2) reparatio damni facta, vel 3) eadem cum poenitentia facti promiſſa, lisque compoſita eſt. His enim praeſtitis, quando laedenti hoſtilia intentamus; acerbitati animi tantum obſequimur, mentemque iſtius dolore explere ſtudemus: quod vindictae proprium eſt.

CAPUT VII.

DE

OFFICIIS QVORUMLIBET ERGA QVOSLIBET,

Et secundo quidem de Agnoſcenda naturali hominum aequalitate.

1. Praeceptum *ſecundum de agnoſcenda naturali hominum aequalitate.*
2. Fundamenta: aequalitas virium, & iuris nat. communio.
3. Aequalitatis obiecta, perſonae,
4. Et res.
5. Oppoſita ſuperbia, quae vitanda, tam ſimplex,
6. Quam quae cum contemtu aliorum coniuncta.

§. I.

Est homo animal non modo ſui conſeruandi ſtudioſiſſimum, ſed & cui inſita ſit delicata quaedam ſui aeſtimatio. (1) Cui ſi quid

Ad §. I. (1) Quae oritur 1) ex ſenſatione dignitatis hominis, qua homo eſt, 2) ex ſenſatione virium & perfectionum ſuarum in ſpecie, 3) ex comparatione earumdem cum aliis hominibus: ex quorum momentorum diuerſo reſpectu oriuntur diuerſi gradus aeſtimationis ſui in hominibus.

quid detrahatur; non minus saepe commoueri solet, quam illata corpori aut rebus noxa. Quin in ipso hominis vocabulo iudicatur inesse aliqua dignatio, sic, vt vltimum simul atque efficacissimum argumentum, quo aliorum insolens insultatio retunditur, isthoc habeatur: *Vtique non canis sum, sed aeque homo atque tu.* Quum igitur natura humana omnibus aeque competat; & nemo libenter velit aut possit illi sociari, abs quo non saltem tamquam aeque homo, & communis naturae particeps aestimatur; a) ideo *secundo* loco inter officia quorumlibet in quoslibet habetur, *vt quisque alterum hominem aestimet atque tractet, tamquam naturaliter sibi aequalem seu, vt aeque hominem.*

a) Puf. de I. N. & G. L. III. c. II.

§. II. Consistit autem isthaec hominum aequalitas (1) non in eo solum,

§. II. (1) Datur triplex aequalitas naturalis 1) physica, qua quisque aeque homo est ratione naturae, ac alter; quam negare videtur Thomas. *in fundam. I. N. & G. cap. prooem. & L. I. c. I.* 2) politica, qua aliquis idem potest ratione virium nocendi & auxiliandi ac alter, quarum illam minus recte fundamentum aequalitatis iuris esse vult HOB-

lum, quod hominum adultorum *vires* fere ſint aequales hactenus, vt etiam imbecillior robuſtiori mortem adferre poſſit per inſidias, aut adiuuante dexteritate, armorumque habilitate; ſed & in eo, quod, licet vnus prae altero variis dotibus animi corporisque a natura ſit ornatus; non eo minus tamen legis naturalis praecepta aduerſus alios ei ſint exercenda, atque ipſe ab aliis idem exſpectet; nec ideo plus licentiae ipſi concedatur alios iniuriis adficiendi. Sicuti & contra neminem parca in ipſum natura, aut tenuis fortuna per ſe ad id condemnat, vt deterioris conditionis circa fruitionem communis iuris ſit, quam alii; ſed quae vnus ab altero poſtulare aut exſpectare poteſt, eadem alii quoque, ceteris paribus, ab eodem debent;

HOBBESIVS, 3) moralis ſiue iuris, qua obligatio omnes aequaliter ſtringit, & omnes eadem habent iura. Haec cadit in omnes homines naturaliter, ſi nempe intelligas ius ad felicitatem vel pacem externam & internam procurandam, aequalemque omnium libertatem. De aequalitate chriſtianiſmi, quam innuit GROTIVS *L. III. c. XII. §. 8. n. 4.* & HOCHSTETTERVS *coll. Puf. p.* 154. adducit, ius naturae nil nouit.

bent; & quod iuris quis in alios ſtatuit, eo ipſum vti maxime conuenit. *Obligatio* quippe *ad colendam cum aliis hominibus vitam ſocialem omnes homines aequaliter ſtringit*; nec vni magis licet leges naturales in alio violare, quam alteri. (2) Etſi nec deſint populares rationes eam aequalitatem illuſtrantes; puta, quod ex eadem ſtirpe omnes deſcendamus, eodem modo naſcamur, nutriamur, moriamur; quodque DEVS nemini de ſtabili & inconcuſſa fortuna cauerit. Sicut & ſcita religionis chriſtianae parando numinis fauori

(2) Non tollit aequalitatem naturalem 1) morum cultura, quod quis cultiori ſit ingenio & habitu; alter barbarus dicendus. Vocis enim barbari applicatio multis praeiudiciis innititur, & ſi in iure naturae valere debeat; ad regulas iuſti morum barbaries erit definienda, qua quis iniurios in alios luxuriatur: quae barbaries ſaeque cultiori genti ineſſe ſolet. 2) Non ſtupiditas vel ſapientia: quae aptitudinem ad inaequalitatem ferendam vel inferendam ſignificat, non ius. 3) Non religionis praeſtantia, de qua in ſtatu naturali ſub iudice lis eſt, & quae, licet optima fuerit, iura hominis alterius non tollit. Male ergo ſacerdos quidam necem Indi excuſauit: *Ein Indianer ware wie ein Hund zu achten, an dem nicht viel laege*: habet enim iura hominis, SAARS *Reiſeb. p.* 122. 4) Non ſexus: feminae enim eadem habent iura felicitatis externae, ac mares.

fauori non nobilitatem, potentiam, diuitiasue, sed pietatis sinceritatem commendant, quae aeque in humilem, quam illustri positum loco, cadere potest.

§. III. Ex hacce porro aequalitate consequitur: eum, qui aliorum opera ad commodum suum vti vult, vicissim quoque in eorumdem vsus sese dispensare debere. (1) Nam qui postulat, vt alii quidem sibi inseruiant, ipse contra semper immunis esse cupit, is alios vtique sibi inaequales ducit. Inde vti ad societatem quam maxime sunt idonei, qui

§. III. (1) Hoc ad ius aequalitatis non pertinet. Sicuti enim alii non perfecte obligantur, vt operam suam ad commoda nostra dispensent: ita quoque nos ad eadem officia non sumus perfecte obligati, siue cogi non possumus: fluunt illa ex decoro. Adduntur a nonnullis alia argumenta: 1) quod homo in ceteris hominibus, qui propter aequalitatem sibi similes sunt, seipsum amet, adeoque cum propria vtilitate sese in eorumdem vsus dispenset; quod vrget OPALENSKI *de offic. L. II. c. I. p.* 114. Sed haec magis ad humanitatis regulas pertinent, nec obligationem externam producunt: 2) hac ratione euitabimus, ne nostra culpa & superioritatis, quam adfectamus, ostentatione bellum excitetur inter eos, qui aequalia possunt: quod vrget HOBBES, *de ciue c. III. §.* 9. sicque pax externa conseruabitur.

facile eadem omnibus permittunt, quae sibi: ita plane insociabiles sunt, qui, dum aliis superiores sese existimant, omnia licere sibi solis volunt, & ante ceteros honorem sibi arrogant, partemque praecipuam ex rebus in medio positis, vbi nullo prae reliquis eximio iure pollent. Vnde & inter communia legis naturalis officia est: *vt ne quis, cui peculiare ius non est quaesitum, plus sibi, quam reliquis, arroget; sed alios aequo secum iure frui permittat.*

§. IV. Eadem aequalitas quoque ostendit, quomodo quis sese debeat gerere, vbi *ius inter alios* ipsi sit *distribuendum*, (1) nempe vt tamquam aequales eos tractet, & neutri praeter merita caussae quid prae altero indulgeat. Secus enim si fit; is, qui posthabetur, contumelia simul & iniuria adficitur, & dignatio a natura data eidem detrahitur. Vnde consequitur, *vt res communis aequalibus portionibus inter aequales iure sit diui-*

§. IV. (1) Dilabitur hic actor ad iustitiam distributiuam, quam ad forum morale pertinere supra ostendimus. Confusionem huius tractationis iam adnotauit TITIVS ad h. l.

diuidenda. Vbi diuiſionem res non admittit; eadem communiter vti debent, qui aequale ius habent, idque ſi quantitas rei permittat, quantum quisque velit: ſin res iſtud non ferat; vt tunc vtantur ea re praefinito modo & proportionate ad numerum vtentium. Alius enim modus excogitari non poteſt aequalitatem obſeruandi. Quod ſi autem neque diuidi res, neque communiter haberi poſſit; vſus eius ſit vel alternus, vel, ſi ne hoc quidem ſuccedat, aut reliquis aequipollens praeſtari nequeat, per *ſortem* vni res erit adiudicanda. Nam in eiusmodi caſibus commodius, quam ſors, remedium inueniri nequit; quippe quae opinionem contemtus remouet, &, cui non fauet, de dignatione nihil detrahit.

§. V. Contra hoc officium peccatur per *ſuperbiam*, qua quis nulla de cauſſa, aut non ſufficiente aliis ſe praefert, & velut inaequales eosdem prae ſe deſpicit. (1) *Nulla de cauſſa*

 dici-

§. VI. (1) Superbia ambitionis, quae intra animum latet, effectus eſt, qui in aliorum oculos incurrit &

dicimus. Nam vbi quis ſibi rite ius quaeſiuit, quod ipſi prae aliis praelationem dat; recte illud exercere & tueri poteſt; citra tamen inanem faſtum, aut aliorum contemtum. Sicuti & contra quilibet alteri praelationem honoremque, qui ipſi debetur, merito praeſtat. De cetero verae generoſitati (2) ſemper comes

& cum manifeſto contemtu coniungitur. Ambitio non eſt contrarius naturae; ſuperbia vel maxime. Abſoluitur illud vitium 1) praeſumtione, qua ſibi falſas perfectiones imaginatur & attribuit, 2) vanitate in abiectis parandae gloriae adminiculis ſe exſerente, 3) inuidioſiſſima aemulatione altiora, ſiue ſuperioritatem vel veram, vel phantaſticam manifeſtis ſignis anhelante, 4) feroci contemtu aliorum depreſſionem aperte moliente: quibus omnibus ſuperbia ſupremi gradus delineatur. Vid. ABBADIE *l' art de ſe connoitre ſoi même P. II. c. XV.* THOMAS. *I. I. D. L. II. c. IV.* KRANEVVITTER *diſſ. de ſeruanda inter homines aequalitate Witteb.* 1713. *Henrici Ludouici WERNHERI diſſ. de aequalitate hominum in ſtatu naturali, quae adiecta eſt I. B. WERNHERI analectis I. N. & G. p.* 204. *ſqq.*

(2) Generoſum enim eſt 1) ea agere, ad quae iure perfecto non eras obligatus, 2) amore virtutis honeſte agere citra vllum reſpectum externae coactionis, ad cuius rigorem abiecti animi tantum reſpiciunt, caetera negligentes, ad quae agenda nullo principio extrinſeco tenentur. Humilitas itaque virtus eſt ad forum morale ſpectans: rigori enim iuſtitiae ſufficit, ſi euites externum ſuperbiae contemtum,

mes eſt honeſta quaedam *humilitas*, quae conſiſtit in reflexione, quam facimus ſuper infirmitate naturae noſtrae & erroribus, quos olim potuimus commiſiſſe, aut deinceps poſſumus committere, qui non minores ſunt iis, qui ab aliis committi poſſunt. Per quam efficitur, vt nos nemini praeferamus, reputantes, caeteros aeque bene ſuo libero arbitrio, ac nos, vti poſſe, quo aeque pollent: cuius legitimus vſus vnicum illud eſt, quod homo pro ſuo reputare poſſit, & quo ſeſe aeſtimare aut deſpicere queat. Nulla autem de cauſſa ſeſe efferre, reuera ridiculum eſt vitium; quia & per ſe ſtultum, propter nihil ſe magni facere, & quia alios omnes pro ſtultis habet, quaſi ipſum citra rationem eſſent aeſtimaturi.

§. VI. Magis adhuc peccatur, ſi quis *contemtum* aduerſus alios oſten-

tum, quo laedi poteſt pax inter homines ſtabilita, tuaque ſecuritas. Abſoluitur ea 1) inſpectione ſui, 2) deſpectione ſui. Vid. GEVLINCS *eth. c. II. ſect. II. p.* 107. *ſqq.* PHILARETI *eth. P. II. c. II. §. IV. p.* 153. de la MOTHE le VAYER *opp. vol. II. tom. II. p.* 87.

dat ſignis exterioribus, factis, verbis, vultu, riſu ac quacumque contumelia. Quod peccatum eo deterius eſt cenſendum, quo aſperius aliorum animi in iras ac vlciscendi libidinem concitantur, adeo vt multi deprehendantur, qui vitam malint praeſenti periculo exponere, multo magis pacem aduerſus alios abrumpere, quam contumeliam inultam pati. Quippe quum per hanc violetur gloria & exiſtimatio, cuius integritate & vigore omnis animi voluptas conſtat.

CAPVT VIII. DE OFFICIIS QVORVMLIBET ERGA QVOSLIBET,

Et quidem tertio

De promiſcuis officiis humanitatis exercendis.

1. Praeceptum *tertium* & diuiſio officiorum hinc orientium.
2. 3. Praeſtantur vel *indefinite*.
4. Vel *definite*, cum per huma-

humanitatem vulgarem, in rebus innoxiae vtilitatis.
5. Tum per singularem seu beneficentiam.
6. 7. Beneficentiae correlatum, gratus animus.
8. Huius oppositum ingratus animus.

§. I.

INter officia quorumlibet erga quoslibet, & quae propter communem socialitatem sunt exercenda, *tertio* loco id ponitur: a) *vt quilibet alterius vtilitatem, quantum commode potest, promoueat.* (1) Quum enim cognationem quamdam inter homines natura constituerit; parum fuerit, alios non laesisse aut contemsisse; sed talia quoque in alios conferenda, aut inuicem communicanda, ex quibus mutua inter homines beneuolentia alatur. Prosumus autem aliis vel *indefinite*, vel *definite*, idque, vt vel *nihil* nobis, (scilicet per officia innoxiae vtilitatis,) vel

a) Puf. de I.N. & G. L.III.c.III.

Ad §.I. (1) Totum hoc caput & praeceptum non pertinet ad hanc disciplinam: nam per remedia coactiua aliquem extra casum summae necessitatis eo redigere non licet, nec in statu naturali bello petere, vt praestet ea, quae ex amore & studio virtutis mihi debebat, e. c. beneficia, eleemosynam &c. Adeoque ad ius perfectum omnia ista officia non pertinent, sed principiis honesti & decori siue obligationis internae fundamentis accensenda.

vel *aliquid* (nimirum per beneficia alia) *decedat.*

§. II. *Indefinite* aliorum commoda promotum it, qui animam ac corpus ſuum probe excolit, vt vtiles ab ſe actiones in alios proficiſci queant; aut ſi per ingenii ſollertiam talia inueniat, quibus vita humana reddatur inſtructior. (1) Vnde contra hoc officium peccare ſunt cenſendi, qui nullam honeſtam artem addiſcunt, vitaque per ſilentium transacta animam pro ſale habent, ne putreſcant, nummos tantum & fruges conſumere nati: & qui, opibus per maiores relictis contenti, ideo impune ab ſe ignauiae litari credunt,

§. II. (1) Conf. quae ſupra ad cap. V. §. II. & VII. diximus. Vid. BVDDEI *diſſ. de cultura ingenii Halae* 1699. *hab.* quae continetur in eius *ſelect. I. N. p.* 295. *ſqq.* Inde pendet quaeſtio, an omnes homines ad diſcendam logicam artificialem ſint obligati, quod CLAVSWITZ *diſſ. de obligatione hominis circa ſenſus externos ad veritatis cognitionem adhibendos Lipſ.* 1713. & *diſſ. de eo: an homines omnes & ſinguli ad ſtudium logicae artificialis obligentur Lipſ.* 1717. diſquiſiuit. Quaeritur ſaltem de obligatione honeſti, & diſcernendum puto ſtudium culturae intellectus, quantum quis ad ſuum vitae genus opus habet, & ſtudium logicae artificialis, quo multi ſuperſedere poſſunt.

dunt, quod aliorum industria iam sit partum, vnde victitent: & *qui diuitiis soli incubuere repertis, nec partem posuere suis:* item qui porcorum instar neminem nisi morte sua exhilarant: & id farinae alia otiosa terrae pondera.

§. III. Viciſſim illis, qui de mortalium genere bene mereri instituunt, ceteri hoc debent, vt ipsis ne inuideant, nec praeclaris eorumdem conatibus remoram iniiciant. (1) Tum si alia non sit via paria cum istis faciendi: saltem celebritatem memoriae famaeque eorum, qui praecipuus laborum fructus est, promotum eant.

§. IV. *Definite* quis inseruit, quando

§. III. (1) Quod fit, 1) quando conatibus iis inuisa nomina imponuntur: 2) cum inuisorum hominum actionibus conferuntur: 3) nouitas iis tamquam crimen imputatur: 4) diminuuntur commoda ex istis conatibus resultantia: 5) affinguntur iis effectus periculosiſſimi: 6) consensu hominum potentiorum opprimuntur: 7) per varias machinationes supplantantur. Huc pertinet elegans diſſ. IO. CLERICI *de argumento ab inuidia ducto* adiecta eius Logicae *opp. philos. T. I. p.* 281. Artes eiusmodi quoque enarrauit LILIENTHAL *de Machiauellismo litterario* & SPICELIVS *in felice litterario.*

do certis hominibus indulget, quod ipſis vtilitatem quandam adferre, & vel citra ſuum detrimentum moleſtiamque, aut laborem praeſtari poteſt: quale quid non libenter in alios diſpenſare velle deteſtanda malignitas & inhumanitas habetur. (1) Quae vocari ſolent *res innoxiae vtilitatis*, ſeu, quae accipienti proſunt, praeſtantem non grauant: vti ſunt, non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere, conſilium fidele deliberanti dare, erranti comiter monſtrare viam. Sic, ſi quis rem aliquam amplius poſſidere nolit propter nimiam copiam, aut quia adſeruatio eius ipſi moleſta eſt; cur non malit eam potius integram relinquere, vt aliis non-hoſtibus vſum praebere poſſit, quam eamdem corrumpere? Sic non

§. IV. (1) Sed non habetur, nec haberi poteſt vere iniuria, quae alterius iuri perfecto & obligationi noſtrae externae derogat: officia enim humanitatis omnia fluunt ex obligatione interna, ſiue ex honeſtatis & decori, non vero iuſtitiae regulis. Bello neminem extra caſum ſummae neceſſitatis cogere poſſum ad praeſtanda mihi haec officia, niſi velim libertati eius detrahere & aequalitatis iuribus derogare.

non fas nutrimentum perdere, vbi nos saturati sumus, neque fontem obturare, aut occultare, vbi nos affatim bibimus, neque signa nauigationis itinerisque abolere, postquam iis vsi sumus. Huc pertinent modicae stipes locupletum in egenos collatae; item illa humanitas, quae iusta de caussa peregrinantibus exhibetur, praesertim vbi aliqua ipsos calamitas oppresserit: & eius generis alia.

§. V. Sublimior gradus humanitatis est ex singulari beneuolentia gratis quid in alterum conferre, impensa aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus subueniatur; aut eidem insignis quaepiam vtilitas concilietur. Quae κατ᾽ ἐξοχὴν vocantur *beneficia*, aptissima materia insignem laudem parandi, si magnitudo animi & prudentia eadem rite temperauerit. Eorum dispensationem ac modum fere conditio dantis atque accipientis moderatur. In quibus id cum primis obseruandum, ne obsit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videtur fieri,

& ce-

& ceteris: deinde ne maior benignitas sit, quam facultas: tum vt pro dignitate cuique tribuatur, & quidem ante omnia bene meritis; tum vt quisque nostrae opis indigeat; obseruatis quoque coniunctionis gradibus inter homines. Videndum quoque, quid cuique maxime necesse sit, & quid quisque nobiscum aut sine nobis possit consequi, aut non possit. Modus quoque dandi multum gratiae beneficiis addit, si hilari fronte, promte & cum contestatione beneuolentiae demus. (1)

§. VI. Vicissim in eo, qui beneficium accepit, existere debet *gratus animus*, quo is ostendit, istud sibi acceptum fuisse, dantique eam ob caussam fauet, & occasionem quaerit paria reponendi, aut amplius, quan-

§. V. (1) Ex quibus beneficentiae sequentia profluunt requisita: 1) Profluat ex amore honestatis: 2) dantis & accipientis conditionem respiciat: 3) qualitatem & quantitatem illius, quod datur, attendat: 4) modo honestatis studio & beneuolentiae nostrae conuenienti largiatur: 5) obliuiscatur beneficii. Conferri merentur SENECAE *lib. VII. de beneficiis*, RACHELII *comm. ad Ciceron. de officiis L. I. c. XIV.* cuius verbis hic vtitur auctor. Beneficia vero summae sunt libertatis; extorqueri nequeunt.

quantum eius fieri potest. Nam id non necessarium est, vt praecise tantum reddamus, quanti id fuit, quod datum est; sed saepe studium & conatus obligationem explent. Modo tamen nihil sit, quod ei, qui beneficium se dedisse praetendit, recte opponi possit. Nam qui me ex aquis extraxit, ei nihil debeo, si me in eas prius coniecerat.

§. VII. Ceterum quo magis ad deviciendos hominum animos apta sunt beneficia; eo acrius ad gratiam referendam incumbere debet, qui ista accepit. Saltem ne eum, qui fiducia nostri prior nobis benefecit, ob eam rem deteriore esse conditione patiamur; neue beneficium accipiamus, nisi animo nitendi, ne dantem merito dati poeniteat. Nam si certam ob caussam peculiariter alicui nolimus obligari; licebat oblatum beneficium dextre recusare. Et sane si absque necessitate gratiae referendae foret; contra rationem fecerit, si quis sua temere iactauerit, & quod periturum prospicit, beneficium prior contulerit. Quo modo omnis

omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, vnaque omnis beneuolentia, neque esset inter eos quidquam gratuitae opis, nec vllum gratiae conciliandae initium.

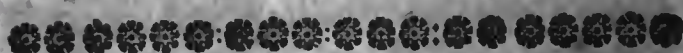
§. VIII. Quamquam autem *in animo ingrato* (1) *per se nulla sit iniuria*: foedius tamen & magis odiosum ac detestabile habetur nomen ingrati, quam iniusti. Censetur enim animi valde abiecti & degeneris, se ipsum indignum declarare eo iudicio, quod alter se ipsius probitate tulit; ac ne beneficiis quidem, quae etiam bruta demulcent, moueri posse ad concipiendum humanitatis

§. VIII. (1) Vitium hoc dari negarunt non nulli Sophistarum ex schola Stoicorum: pro eorum enim sententia in virum virtute praeditum beneficia tantum cadunt, qui ingratus esse nequit: malo homini beneficia conferri nequeunt, quae eo ipso malefacta essent, & Oresti pallium texerent: hinc pessimus quisque non potest esse ingratus, quum nihil acceperit, & imputanda magis culpa benefacienti, quam ei, qui beneficia non accepisse dicitur. Quae tamen facile solui possunt. Nam & DEVS in impios confert beneficia; quae saepe conferuntur in bonos, qui demum mali redduntur: pessimi quoque obligantur ad gratum animum, veraque acceperunt beneficia. Elegans de hoc vitio opusculum habetur in de la MOTHE le VAYER *opp. tom. II. p.* 279.

nitatis sensum. In foro tamen ciuili ob simplicem ingratitudinem, seu, vbi quis nude beneficii obliuiscitur, & occasione data id referre negligit, *actio* non solet dari. (2) Pars enim optima beneficii perit, si actio, vti certae pecuniae, detur: iam enim creditum esse incipiet. Et quum res honestissima sit referre gratiam; desinet esse ita splendide honesta, si sit necessaria. Denique huic vni legi vix omnia fora essent suffectura, ob difficillimam aestimationem circumstantiarum, quae beneficium vel intendunt, vel eleuant. Et eam ipsam ob caussam beneficium dedi, i. e. eius, quod dedi, refusionem mihi stipulatus non sum, vt & alteri foret occasio ostendendi, se honesti amore, non

(2) Decem adducit rationes WENDELINVS *philos. moral. c.* 33. *p.* 1063. pro hac sententia ex SENECAE *lib. III. de beneficiis c.* 6. 7. *sqq.* maximam partem desumtas, quem etiam sequitur GROTIVS *lib. II. c.* 20. §. 20. Contrarium ostendere voluit BOECLERVS operosa, sed parum solida *diss. de actione aduersus ingratos tom. I. diss. p.* 929. *sqq.* Non enim tam probat actionem, quam turpitudinem; non tam aduersus ingratos, quam aduersus scelera ingratum animum comitantia.

non ex metu poenae humanae aut coactionis, gratiam retulisse; vtque ipse non spe lucri, sed ob humanitatem exercendam videar erogasse, de quo recipiendo mihi caueri noluerim. Enimvero qui non solum beneficium non rependit, sed & benefactori insuper malum reponit, ille ob hocce factum eo grauiore poena est afficiendus, quo foediorem animi malignitatem sibi inesse ostendit.

CAPVT IX. DE OFFICIIS PACISCENTIVM.

12. Con-

12. Conſenſui contrarius *error*
13. Et *dolus*.
14. 15. Nec non *metus*.
16. *Correlatum* promiſſionis *acceptatio*, vnde conſenſus mutuus.
17. *Obiectum* pactorum, res poſſibilis,
18. Licita,
19. Noſtra, an & quatenus etiam aliena?
20. Pacta porro ſunt vel *abſoluta*, vel *conditionata*.
21. Et celebrantur vel immediate, vel mediate.
22. Tranſitio ad *officia hypothetica*.

§. I.

AB officiis abſolutis ad hypothetica fit velut tranſitus per pacta intermedia; quippe quum omnia officia, praeter iam enumerata, pactum expreſſum aut tacitum videantur praeſupponere. a) Igitur hoc loco agendum erit de *natura pactorum*, & quid illa ineuntibus obſeruandum ſit. (1)

a) Puf. de I. N. & G. L. III. c. IV.

§. II. Fuiſſe autem *neceſſarium*, *pacta inter homines iniri*, ſatis manife-

§. I. (1) Pactum 1) late ſumitur, prout promiſſiones, contractus, conuentionesque omnes complectitur: 2) in ſenſu medio, quo a ſolis promiſſionibus diſtinguitur, & eſt duorum pluriumue in idem placitum conſenſus liber, conſtituendae vel tollendae obligationis perfectae cauſſa 3) ſtricte, vt in iure ciuili, quatenus a contractu etiam diſtinguitur: de qua tamen acceptione ius naturae nil nouit. Vid. ROESLERI *diſſ. de natura pactorum Tubingae* 1713. *hab.*

ſtum eſt. Quamquam enim officia humanitatis late ſeſe per vitam humanam diffundant: haud quidquam tamen ex eo ſolo fonte deduci omnia poſſunt, quae hominibus ab ſe inuicem vtiliter percipere licebat. Nam neque quibusuis ea eſt ingenii bonitas, vt omnia, quibus aliis prodeſſe poſſunt, ex ſola humanitate velint praeſtare, citra exploratam ſpem paria recipiendi. Et frequenter illa, quae ab aliis in nos proficiſci queunt, eiusmodi ſunt, vt gratis eadem nobis exhiberi ſalua fronte poſtulare nequeamus. Saepe quoque noſtram fortunam aut perſonam non decet alteri tale beneficium debere. Adeoque vtplurimum alter dare nos poteſt, ſaepe non accipere nolumus, niſi iſte paria a nobis recipiat. Non raro denique alios latet, qua ratione commodis noſtris inſeruire queant. Igitur vt mutua inter homines officia, qui fructus eſt ſocialitatis, eo crebrius & ad certas velut regulas exerceantur; neceſſum fuit, homines ipſos inter ſe conuenire ſuper eiusmodi rebus inuicem prae-

praeſtandis, quae ex ſola humanitatis lege certo ſibi polliceri ab aliis non poterant. (1) Adeoque in anteceſſum determinandum fuit, quid alteri quis praeſtare, quidque ab eodem iterum exſpectare ſuoque iure exigere deberet. Id ipſum autem fit per *promiſſa* & *pacta.*

§. III. Circa iſthaec generale officium ex lege naturali debitum eſt: *vt quilibet fidem datam ſeruet*, ſeu promiſſa & pacta expleat. (1) Citra

 hoc

§. II. (1) De fine quadruplici pactorum monuit TITIVS & WEBER, *ad h. l.* Sed ſi rem accurate & diſtincte diſpiciamus; duplex pactorum finis eſt: ineuntur enim vel ad conſtituendam, vel ad tollendam obligationem perfectam: conſtituitur autem perfecta obligatio, vel vbi nulla obligatio exſtitit, vel vbi fuit imperfecta, vel vbi fuit abrupta & in deſuetudinem abiiſſe dicenda eſt.

§. III. (1) Ad fidem requiritur 1) veritas, vt cordis & oris adſit conuenientia, verbisque pactisque effectus reſpondeant: 2) conſtantia, quae non facile mutat conſilium, ſed in propoſito ſemel conſtituto perſeuerat: quibus partibus CICERO fidei abſoluit definitionem *lib. I. de offic. c. VII.* ad quam vid. RACHELII *comment. p.* 136. Ad pacta quod attinet, ea ex ſe & ſua natura ſeruanda eſſe, nullo habito reſpectu ad vtilitatem externam exinde redundantem, peculiari diſſertatione ventilare voluit PROELEVS, quam adiecit annotationibus ſuis ad hunc librum *Pufend. p.* 336.

hoc

seruandi necessitas foret; haud quidquam liceret rationes suas firmiter aliorum hominum subsidiis superstruere. Quin & ex decepta fide iustissimae querelarum bellique caussae pullulare sunt idoneae. Nam vbi ego ex pacto aliquid praestiterim, altero fidem fallente; mea mihi res aut opera frustra periit. Sin vero nihil adhuc praestiti; rationes tamen & destinata mea turbari molestum est: quum alio modo rebus meis potuissem consulere, nisi iste se mihi obtulisset. Et indignum est, ludibrio haberi; quia alterum cordatum ac bonum virum credidi.

§. IV. Obseruandum autem, ea, quae ex solo humanitatis officio debentur, in hoc potissimum differre ab iis, quae ex pacto aut promisso perfecto debentur, quod ista quidem recte petantur & honeste praesten-

quod suum ipsi fecimus consensu nostro & concessione. Laedimus autem eum, si praestanda non praestemus, pacta non seruemus, siue si nostram libertatem, cui in alterius gratiam renunciauimus, inuito altero nobis rursus vindicare & a limitibus pacto determinatis liberare vellemus; sic status belli oriretur turbata pace externa.

tur; ſed vbi alter ea vltro praeſtare neglexerit; de *inhumanitate* dumtaxat, feritate, aut duritia eiusdem queri poſſum: non tamen per violentiam propriam, aut ſuperioris eumdem ad praeſtandum cogere. (1) Id quod tamen licet, vbi vltro non praeſtantur, quae ex promiſſo perfecto, aut pacto debentur. Inde etiam ad illa *ius imperfectum*; ad haec *ius perfectum* habere: ſicut & ad illa *imperfecte*; ad haec *perfecte obligari* dicimur. (2)

§. V.

§. IV. (1) Inanes praetextas ab officio humanitatis ſibi praeſtando latrociniis ſuis obtenderunt latrones. HVGVETAN *nouu. voiage d' Italie p.* 147. refert: *Non vimes prés d' vn chemin etroit vn de ces Atteliers, ou pendoit auec pluſieurs autres vn de ces pendarts, qui forçoit les paſſans le piſtolet a la main de luy donner de l' argent, afin, diſoit il, de faire dire des meſſes pour ces ames de ces pauures pecheurs, qui etoient pendus.*

(2) Illa obligatio imperfecta dicitur non ratione legis naturae & voluntatis legislatoris, quae ad vtrumque officium aequaliter nos obligauit; ſed reſpectu ſocietatis humanae, in qua nulla violentia extorqueri poteſt: adeoque imperfecta eſt obligatio ratione effectus, non ratione vinculi ſui, quo hominem DEO adſtringit. ZENTGRAVIVS fuſe pertractat fundamenta huius diſtinctionis *lib. de orig. I. N. ſect. V. art. I. p.* 758. *ſqq.* Addi meretur obligatio interna & externa. Illa ex naturali

con-

§. V. Fidem damus vel *per actum ſolitarium* ſeu μονόπλευρον, vel *per actum reciprocum* ſeu δίπλευρον. a) Quandoque enim vnus ſe dumtaxat ad quid praeſtandum obſtringit: quandoque autem duo pluresue mutuo ſe ad quid praeſtandum obligant. Prior actus vocatur *promiſſum gratuitum;* poſterior *pactum.*

a) Puf. de I.N. & G. L.III. c. V.

§. VI. *Promiſſio*, (quatenus pacto opponitur,) poteſt diuidi in *imperfectam* (1) *&* *perfectam.* Illa eſt, quan-

connexione actionis cum naturae humanae vtilitate vel damno reſilit. Ad temperantiam obligamur, quod ea interno cum natura noſtra nexu vitam & ſanitatem ſeruet. Externa obligatio profluit ex vtilitate vel damno ab alieno arbitrio pendentibus. Furtum fugiunt homunciones ob poenam patibuli, legibus ciuilibus ei ſtatutam. Quaeuis praecepta Dei moralia, per rationem nobis manifeſta, naturalem cum felicitate noſtra connexionem inuoluunt, adeoque ad ea internae obligamur. Sed caue, ne cum atheis in hac ſola obligatione interna ſubſiſtas. Obligamur enim etiam externe, quia ſunt voluntas ſuperioris generis humani, nempe Dei, qui ſumma benignitate adductus nihil nobis in legis normam praeſcripſit, quam quod felicitatis noſtrae adminiculum eſt. Sola obligatio interna in tanta hominum corruptione parum efficax eſt ad eos coërcendos, nec totam oblagationis ideam exhaurit.

§. VI. (1) Promiſſio imperfecta eſt adſertio rei citra

quando ipsi quidem, qui promittimus, vtique obligari volumus; vt tamen alteri ius ad exigendum non demus, seu vt nolimus ad promissum nostrum implendum violenter compelli. v. g. si ita concipiam promissum: ego serio destinaui hoc vel illud tibi praestare, & peto, vt mihi credas. Sic enim videor obligatus magis ex lege veracitatis, quam iustitiae, maloque videri propriae constantiae & grauitatis impulsu ferri ad faciendum officium, quam propter ius alterius. Huc spectant *pollicitationes virorum potentum aut gratiosorum*, quibus alicui non per verba honoris, sed serio suam commendationem, intercessionem, promotionem,

tra animum conferendi ius perfectum in alterum, siue constituendi obligationem in nobis perfectam: vel est nuda adsertio, quae quidem mentem explicat de futura actione, sed dubia maxime intentione perseuerandi in eo proposito, e. g. scriptorum, qui multa opera pollicentur: vel est pollicatio, qua aliquis voluntatem suam de futuro determinat cum perseuerationis adsertione, Ita tamen, vt sine vi externa coactiua obligetur. Haec ad ius naturae non pertinent, sed ad morale forum, in quo disquiritur, an illa promissa obligent in conscientia, de quo vid. IAEGER. *obseruat. ad Grot. p.* 319.

nem, aut ſuffragium ſpondent: quae tamen haudquaquam velut iure aliquo ab ſe volunt exigi, ſed in ſolidum ſuae humanitati ac veracitati cupiunt imputari; vt officii ſui gratia eo maior ſit, quo longius ab eodem coactio abfuerit. (2)

§. VII. Perfecta autem promisſio eſt, quando non ſolum ipſe vtique obligari volo, ſed & ſimul ius in alterum confero, vt rem promisſam velut debitam plene me poſcere queat.

§. IIX. Porro vt promiſſa & pacta nos obligent ad aliquid dandum aut faciendum, quod antea non debebamus,

(2) Referri huc debent promiſſa largiſſima eruditorum, quibus vaſta volumina orbi litterario promittunt, ſaepe vires vnius hominis excedentia, ſaepius minantur. Eadem ratio eſt promiſſionum Poëtarum:

Iupiter e coelo ridet periuria vatum.

Multis eorum exemplis ſuam perfidiam poëticam excuſare ſtudet MENAGE *Anti-Baillet T.2. p.* 160. *On a dit*, inquit, *que les ſermens des amans n' entroient point dans les oreilles des Dieux: que Iupiter s' en mocquoit: qu' autant en emportoit le vent: Il en eſt de meſme des ſermens des Poëtes. Et i' oſe aſſurer, qu' il n y a iamais en de Poëte, qu' il n' ait fait des vers prés auoir dit en public ou en particulier, qu' il n' en feroit plus.*

bamus, aut omittendum, quod antea iure poteramus facere; maxime requiritur *vltroneus noster consensus*.

a) Puf. de I. N. & G. L. III. c. VI. a) Nam quum cuiusuis promissi & pacti impletio cum aliquo onere sit coniuncta; nulla propior ratio est, quare super eo conqueri recte nequeamus, quam quia vltro in id consensimus, quod euitare penes nos erat.

§. IX. Consensus etsi regulariter per *signa*, (1) puta voces, literas (2) nutusque exprimi soleat; aliquan-

§. IX. (1) Consensus vel exprimitur signis externis receptis & determinatiuis, & sic dicitur expressus, vel coniicitur tantum, & est vel tacitus, qui ex momentis, quae communiter voluntatem hanc vel illam circumstant & comitari solent, colligitur, vel praesumtus, qui nullo neque signo neque facto existente ex communi conditione & natura hominis atque rei adfore vel adesse debere intelligitur: ad quorum distinctionem sex notas adfert THOMASIVS *inst. I. D. L. II. c. VII. §. 24. sqq.* Conf. LAVTENSACKII *diss. de accurato discrimine inter consensum expressum, tacitum & praesumtum, Erfurti* 1710. BEIERI *de tacito dissensu disp. Ienae* 1667. Plures vid. *in der gelehrten fama tom. I. p.* 632. Consensus praesumti nulla vis est in iustitiae naturalis foro.

(2) Consensus expressus sermone dumtaxat significari debet, literarum vsum non requirit lex naturalis, vel vt pactum exscribatur: diffidentia eas pactis superaddidit & nata inde circumspectio ob hominum malitiam perfidiamque. Illustrat ea Scy-

quando tamen contingit, vt ille citra iſthaec ſigna ex ipſa nogotii natura aliisque circumſtantiis liquido colligatur. Sicut interdum ſilentium cum certis circumſtantiis conſideratum loco ſigni conſenſum exprimentis valet. Vnde & dantur *pacta tacita*, quando nempe conſenſus noſter non per eiusmodi ſigna, quae regulariter in commercio hominum recepta ſunt, exprimitur, a) ſed quando idem ex negotii natura aliisque circumſtantiis liquido colligitur. Sic & principali pacto ſaepe adhaeret *pactum tacitum*, quod ex ipſa negotii natura profluit. Sicut & vſitatiſſimum eſt, vt in pactis tacitae quaedam exceptiones & conditiones neceſſariae ſint ſubintelligendae.

a) Puf. de I.N. & G. L.III.c.VI. §.16.

§.X.

Scytharum oratio, qua ALEXANDRVM M. excipiebant apud CVRTIVM *L. 7. c. 8. Iurando gratiam Scythas ſancire non credideris, colendo fidem iurant: graecorum iſta cautio eſt, qui acta conſignant & Deos inuocant: nos religionem in ipſa fide nouimus: qui non reuerentur homines, fallunt Deos.* Chilii Batauis chirographum poſtulantibus & offerentibus regeſſerunt: *Wenn man es mit der Verbandlung treulich und aufrichtig meynte, ſo bedürfte es keines Papiers oder Schreiberey.* vid. BARLAEVM *Braſil. Geſchichte p.774.* Conf. KOLBENS *Cabo de bonne Eſperance P. I. p. 374.* MELCHIOR *von* SEIDLITZ *itinerarium c. 23.*

§. X. Vt autem aliquis liquido consentire possit; requiritur *vsus rationis* hactenus, vt praesens negotium intelligat, an sibi conueniat, & ab se praestari queat, eoque perpenso consensum suum sufficientibus signis exprimere possit. Vnde sequitur, promissa & pacta *infantum*, vt & *amentium* ac *furiosorum*, (nisi vbi dilucidis interuallis furor distinguitur,) nulla esse. Id quod & de promissis *ebriorum* est pronunciandum, si ebrietas iam eo vsque processerit, vt ratio sit plane obruta & sopita. (1) Nam pro vero & deliberato

§. X. (1) His adde dormientes, circa quos eadem caussa sopitae rationis obtinet: ideoque CALIGVLA ridicule & tyrannice, quum auctione proposita reliquias omnium spectaculorum emtioni exposuisset, vidissetque APONIVM SATVRNINVM inter subsellia auctionantium dormitantem, munuit praeconem, ne praetorium virum crebro capitis motu nutantem sibi praeteriret, nec licendi finem fieri permisit, quoad tredecim gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur, teste SVETONIO *lib. IV. c. XXXIIX.* Circa subiectum, quocum pacta inire licet, pacta cum Deo rationi sunt incognita, neque iure naturae dispici possunt: non enim constat de acceptatione. Quaeri etiam solet de angelis; sed quum de iis ratio humana paucissima norit, neque constet, quomodo daemon aliquis per remedia coactiua ad obligationem

rato conſenſu haberi nequit, ſi quis vel maxime momentaneo & inconſulto impetu in aliquid inclinet, aut ſigna quaedam edat conſenſum alias exprimentia, eo tempore, quando mens velut medicamine quodam loco mota fuerat. Sed & impudens foret, tale promiſſum, praeſertim cum magno onere coniunctum, exigere

nem praeſtandam deduci poſſit, neque de exiſtentia pacti cum aliquo angelo aliquid certi adfirmare liceat in foro iuris naturae; ab illa materia merito abſtinemus. Operam ergo parum ſobrie collocauit TORREBLANCA, qui opera *de magia L. 2. c.* 6. in obligationem pacti daemoniaci inani ſubtilitate inquiſiuit, & ſolam *exorciſticam dignitatem* commendat ad diabolum adigendum, vt pactum ſeruet. De atheis, an cum iis paciſci queamus, vid. VITRIAR. *inſtit. I. N. & G. L. II. c.* 15. §. 8. 9. Pro adfirmatiua omnino ſtandum eſſe exiſtimo, quum media cogendi atheum in promtu ſint, ob quorum metum externaeque ſecuritatis amorem pacta ſeruabit. Quae BAELIVS de atheorum probitate *penſees ſur le comete p.* 332. *ſqq.* & *continuation P.* 2. profert, hoc ſaltem oſtendere poſſunt, moueri atheos multis rationibus, vt fidem externam ſeruent & probitatem. Tandem de falſae religioni addictis, haereticis & infidelibus quaeſtio nonnumquam inſtituta eſt; ſed in foro I. N. parum ſobrie ventilatur: religionis enim diuerſitas fidem dandam & ſeruandam non ſubmouet, neque obſtaculum eſt obligationis naturalis exinde reſultantis. Vid. ROESLERI *diſſ. de natura pactorum* §. *VI, p.* 6.

gere velle. Quin ſi quis ebrietatem eam captauit, & obſeruata alterius facilitate promiſſum aſtute elicuit; ne ab doli quidem fraudisque crimine immunis erit. Aſt qui discuſſa crapula per ebrietatem acta rata habuerit, vtique obligabitur, non tam ex eo, quod ebrius, quam quod ſobrius egit.

§. XI. Ceterum quousque in *pueris* duret imbecillitas rationis, contrahendam obligationem impediens; lege naturali adeo accurate definiri nequit: quum in aliis citius, in aliis tardius iudicium matureſcat: (1) ſed illud eſt ex cuiusuis quotidianis acti-

§. XI. (1) Iudicium citius vel tardius matureſcit vel 1) ob temperamenti indolem cerebrique temperiem, vel 2) ſoli polique qualitatem, 3) educationem ac inſtitutionem, 4) negotiorum ad iudicium habitu, ad quae incumbit iuuentus. Ciuitates tempus illud determinarunt, prout gens quaedam indolem ſuae nationis promtam vel hebetiorem eſſe deprehendit, vel e re ſui ſtatus illam determinationem eſſe arbitratur, vel certo aetatis anno perfectionis notam tribuit. Vid. GVNDLINGIANA *part. IIX. p.* 231. Vnde modo XIV. modo XIIX. modo XX. modo XXV. aetatis annum leges nationum, publicae & ciuiles fixerunt. Vbi nulla lex de eo condita, veroſimilibus coniecturis maturitas aetatis aeſtimanda eſt. vid. GROT. *de I. B. & P. L.* 3. *c.* 20. §. 3.

actionibus iudicandum. Etſi in pleriſque ciuitatibus leges ciuiles certum heic temporis terminum in vniuerſum conſtituerint. Sicuti & alicubi ſalutariter eſt receptum, vt aliorum prudentiorum auctoritatem adhibere neceſſum haberent in contrahendis obligationibus, quousque inconſultus ille conuentae impetus deferbuiſſe cenſeretur. Quippe quum ea aetas, etiam quando negotium, quod geritur, intelligit, vehementi fere ac parum prouido impetu feratur, ac in promiſſa ſit facilis, ſpei plena, liberalitatis famam captans, in amicitias ambitioſe colendas prona, ac diffidere neſcia. Vnde & dolo vix caret, qui iſtius aetatis facilitati imminet, & iuniorum diſpendiis locupletari vult, quae iſti per iudicii imbecillitatem praeuidere aut aeſtimare non norunt.

§. XII. Conſenſum quoque impedit *error*. Circa quem hae regulae ſunt obſeruandae: I. *Vbi in promiſſione aliquid tamquam conditionem ſuppoſuerim, citra cuius intuitum promiſſurus non fueram; naturaliter*

raliter promissionis nulla erit vis. Nam promissor consensit non absolute, sed sub conditione: qua non apparente promissio quoque nulla est. II. *Si ex errore ad paciscendum aut contrahendum fuerim impulsus, eumque re integra*, & quando nihil adhuc fuit praestitum, *deprehendero; aequum sane fuerit, vt facultas poenitendi mihi concedatur*, (1) praesertim vbi prae me tulero, dum ad paciscendum accedo, quae me caussa impellat; nec alter ex mea poenitentia detrimentum patiatur, aut id pensare ego paratus sim. Verum vbi res non amplius est integra, & vbi error tunc demum patuerit, quando iam pactum est impletum ex toto aut ex parte; qui errauit, a pacto resilire non poterit, nisi quantum alter ex huma-

§. XII. (1) Error impellens pactum non dirimit, 1) quia caussa paciscendi ad naturam pacti non pertinet, sed est extra negotium, 2) sic multi, vbi facti poeniteret, ad eiusmodi errorem prouocare possent ad eludendam pacti molestiam, 3) nulla caussa subest, cur alteri error meus magis imputari debeat, quam mihi, 4) aliud est, quid officio humanitatis aliquis praestiturus sit, & an iuri suo velit renunciare, quod pacto sibi adquisiuit: aliud an iure perfecto ad id teneatur.

humanitate velit indulgere. III. *Vbi error contigerit circa ipſam rem, de qua conuenitur; pactum vitiatur, non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuit ſatisfactum.* Nam in pactis ipſa res, de qua conuenitur, eiusque qualitates debent eſſe cognitae; citra quam cognitionem liquidus conſenſus intelligi nequit. Vnde defectu deprehenſo, qui laedendus fuerat, vel a contractu reſilire poteſt, vel alterum ad defectum ſupplendum adigere, vel etiam ad praeſtandum id, quod intereſt, vbi ipſius dolus aut culpa interuenit.

§. XIII. Quod ſi quis *dolo* & malitioſa fraudulentia alterius inductus fuit ad promittendum aut paciſcendum; ita eſt habendum: *Si* tertius *dolum adhibuerit, non colludente eo, quicum paciſcimur; negotium erit firmum:* ab eo tamen, qui dolum adhibuit, poterimus repetere id, quod intererat, nos non fuiſſe deceptos. 2. *Qui* dolo ſuo *malo cauſſam dedit, vt ipſi quid promitterem*, cum eoue paciſcerer; *ei ex iſthoc actu haud quid-*

quidquam obligor. 3. *Si quis vltro* quidem & liquida cum destinatione animi *ad paciscendum accesserit; in ipso tamen negotio*, puta, circa obiectum, eiusve qualitates & aestimationem, *dolus intercesserit;* (1) *hactenus pactum erit vitiosum, vt in arbitrio decepti sit, illud penitus dissoluere; aut laesionis pensationem exigere.* 4. *Quae ad essentiam negotii non faciunt,* nec expresse fuerunt designata; *actum* de cetero rite conceptum *non vitiant;* licet forte alter de iis, dum paciscitur, tacite cogitauerit; aut eius opinio astu fuerit confirmata, quousque contractus conclusus foret.

§. XIV. *Metus*, qui circa promissa & pacta interuenit, *dupliciter* sumitur, vel pro *suspicione* probabili, fore, vt ab altero decipiamur, idque vel quia eiusmodi vitium in animo ipsius haeret, aut quia malignam suam

§. XIII. (1) Dolus incidens, cuius hic fit mentio, eiusdem est efficaciae, ac dolus, qui caussam dedit: nec opus fuisset, eius distinctionem hic innuere, quae vix in solo iure Romano locum inuenit, vt contractus bonae fidei & stricti iuris distinguerentur, vt ostendit NOODT *de forma emendandi doli mali*, c. 3.

am voluntatem ſat perſpicue ſignificauit: vel pro *vehementi animi terrore*, orto ex intentato graui malo, ni promiſſum aut pactum inire velimus. Circa *priorem* ſpeciem metus ita habendum: 1. *Qui confidit illius promiſſis & pactis, cui fidei religio* in vniuerſum *nihili ſit; imprudenter* quidem *facit, ſed eam* ſolam *ob cauſſam pactum non redditur irritum.* 2. *Vbi pactum* iam ſit *initum, ac nulla noua emergant indicia intentatae deceptionis; non licebit a pacto reſilire* ex obtentu vitiorum, quae ante pactum erant cognita. Nam quae cauſſa aliquem non prohibuit, quo minus paciſceretur: eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impleat. 3. *Vbi poſt pactum initum* certiſſima *emergant indicia, alterum id agere, vt mihi, quando meum priore loco praeſtitero, illudat; non prius ad praeſtandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi cautum ſit.*

§. XV. Circa *alteram* ſpeciem metus hae regulae obſeruandae. 1. *Pa-*

§. XIV. & XV. (1) In hac materia expedire nos poſſumus, ſi attendamus, 1) anne metus ſit vel grauis

cta, quae ineuntur propter metum a tertio incussum, valida sunt. Nam in hoc vtique nullum residet vitium, quo minus ius ex pacto sibi aduersus me adquirere queat; & metum ab altero intentatum discussisse pensatione vtique dignum est. 2. *Quae pacta ex metu* aut reuerentia (1) *imperii*

uis uel leuis; & grauis quidem vel absolute, vel ratione personae metuentis, 2) an sit illatus, vel a nobis ipsis excitatus, 3) illatus an sit iuste, vel iniuste, 4) vel a paciscente, vel a tertio quodam, 5) & vel cum actibus liberalibus, vel cum onerosis coniunctus. Vid. GROTIVM *lib. II. c. XI.* §. 7. RACHELIVM *not. ad offic. Cic. L. I. c. X.* GVNDLINGII *tr. de efficientia metus. Halae* 1711. 4. I. H. BöHMERI *diss. de exceptione metus iniusti in statu naturali Halae* 1720. *hab.*

XV. (1) Metus reuerentialis oritur vel ex verecundia & pudore, vel ex recordatione acceptorum benficiorum, vel ex praeiudicio auctoritatis, & est *metus ex reuerentia alteri debita proueniens, quam, nisi ita agimus aut volumus, laedere, & in nos redundatura mala aut indignationem veremur, liberas actiones nostras impediens, quique plerumque in damnum nostrum cedit.* Vid. WILLENBERG. *tr. de metu reuerentiali* 1712. *Lips.* 4. *ed. p.* 5. Putat idem p. 8. huius metus iniure eam ob caussam nullam esse effectum, quod non cadat in virum constantem, nec ab alio inferatur, sed quis ipse eumdem ob reuerentiam erga alium sibi caussetur. Sed hunc metum ab alio inferri saepissime patet, e. c. Si pater filiae suae inuitae Sempronium in matrimonium commendet.

perii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem eorum, quibus magnopore deuincti ſumus; valida ſunt. 3. *Pacta ad quae ab illo ipſo, cui promittit, aut quicum paciscitur, iniuſta eiusdem vi quis compellitur; inualida ſunt.* (2) Nam iniuria, quam alter incuſſo metu iniuſto mihi infert, incapacem eum reddit, vt ius ſibi aduerſus me ex illo actu quaerere poſſit. Et quum quis alias teneatur penſare damnum ab ſeſe datum; per compenſationem velut tolli obligatio intelligitur, ſi non ſoluitur id, quod ſtatim reſtitui debebat.

§. XVI. Praeterea oportet *conſenſum* non in pactis ſolum, ſed & promiſſis, eſſe *mutuum*, (1) ſic vt conſentire

det, addens, illam mortis ſuae cauſſam fore, ſi hunc maritum reſpuerit. Parentum enim, magiſtratuum, praeceptorum auctoritas, dignitas, beneficia, debent nobis iniicere metum reuerentialem. Vera ergo cauſſa eſt, cur ſit ſine effectu, partim quia legitima poteſtate infertur, partim non tam metus eſt periculi praeſentis, quam cautio ad declinandum malum, in qua iudicium agentis non exſulat.

(2) Niſi metu excuſſo ratihabeantur per ſigna conſenſum aperte manifeſtantia.

§. XVI. (1) Egregie id contra MOLINAM *de iuſtitia & iure* oſtendit OSIANDER *not. ad Grot. p.* 911.

ſentire debeat non ſolum, qui promittit, ſed & cui promittitur. Quando enim huius conſenſus abeſt, ſeu quando is oblatum promiſſum acceptare detrectauerit; res promiſſa penes promiſſorum manet. Qui enim alteri rem ſuam offert, neque inuito eam vult impingere, neque pro derelicta habere. Ergo ſi alter non acceptet; iuri promittentis in rem oblatam nihil decedit. Quod ſi rogatio anteceſſit; cenſebitur ea durare, niſi expreſſe fuerit reuocata; eoque caſu in anteceſſum acceptatio facta intelligitur, ita tamen, vt rogationi reſpondeat oblatio. Nam ſi haec diſcrepet; expreſſa requiritur acceptatio: quia ſaepe mihi non conſulitur, niſi tantumdem, quantum rogaui, accepero.

a) Puf. de I. N. & G. L. III. c. VII.

§. XVII. Circa *materiam* a) promiſſorum & pactorm requiritur, vt quod promittimus aut paciſcimur, non *ſit ſupra noſtras vires*, neue id patrare lege aliqua prohibeamur:

p. 911. VFFELMANN *de iure ſermonis c. XVI.* §. 14. *p.* 74. Conſ. etiam GROTIVM *lib. II. c. XI.* §. 14.

mur: (1) alias enim aut ſtolide, aut improbe promittimus. Exinde conſequitur, neminem ſeſe obligare poſſe ad id, quod ipſi eſt impoſſibile. Quod ſi autem res, quae tempore pacti initi poſſibilis habebatur, poſt impoſſibilis aliquo caſu citra paciſcentis culpam facta ſit; re integra pactum erit nullum. Vbi quid praeſtitum ab altero iam fuit; id reſtituendum, aut aequipollens reponendum. Si ne hoc quidem fieri poſſit; ſummus erit conatus adhibendus, ne alter detrimenti quid capiat. Nam in pactis primario reſpicimus ad id, de quo expreſſe fuit conuentum. Vbi hoc obtinere non poſſumus; ſufficit aequipollens exhiberi: ſaltem ne damnum ſentiamus, omni modo cauendum eſt. Qui vero dolo aut graui culpa ſibi ipſi vires praeſtandi detraxit, non ſolum ad ſum-

§. XVII. (1) Circa materiam pacti *impoſſibilem* videndum, 1) an *impoſſibilitas* illa ortum traxerit ex culpa vel dolo paciſcentis cuiusdam; an omnis culpa exſulet. 2) An vterque paciſcentium ſciuerit, rem eſſe *impoſſibilem*, nec ne. 3) An ſit *impoſſibile* ex ſe, & quidem vel impoſſibilitate naturae, vel iuris, vel facti; an ex accidenti.

mum conatum tenetur, sed &, velut in supplementi vicem, malo insuper poterit mactari.

§. XVIII. Patet quoque, ad *rem illicitam* praestandam obligari nos non posse. Nam nemo valide se potest obstringere vlterius, quam ipsi est potestas. Ast qui lege actionem prohibet, adimit vtique potestatem eam suscipiendi, & de eadem praestanda obligationem admittendi. Con-

§. XIIX. (1) BARBEYRAC *ad Pufend. de I. N. & G. L.* 3. *c.* 7. *p.* 402. recte obseruat, materiam de pactis circa res illicitas nondum satis euidenter esse enucleatam, eaque propter varias subiicit regulas, quibus materia accuratius peruideri possit: quae tamen ob neglecta iusta principia rem non conficiunt. Tenendum itaque, illicitum aliquid dici respectu diuersarum normarum agendi: est enim idea relatiua, quae inuoluit comparationem actionis cum aliqua lege, per quam aliquid prohibetur vel illicitum redditur. Hinc illicitum aliquid est legibus vel iusti, vel honesti, vel decori, legibus vel diuinis, vel humanis. Quando in iure naturae aliquid dicimus illicitum; intelligimus actionem, quae praeceptis iusti aduersatur; seu quae aliorum iure perfecto aliquid detrahit. De ceteris omnibus tacet ius naturae i. e. ea permittit, & per consequens per ius naturae licent. Poterunt proinde pacta iuste iniri de rebus per praecepta honesti & decori illicita: quum enim licere intelligantur per ius naturae; nemini iis infertur iniuria, neque pax externa laeditur. Pacta polygamiae, ince-

Contradictorium quippe eſt, ex obligatione per leges confirmata aliquid neceſſario debere facere, quod per easdem leges eſt omittendum. Vnde *peccat* quidem, *qui illicita promittit; ſed bis peccat, qui eadem praeſtat.* Vnde & hoc colligitur, non ſeruari debere promiſſa, quae illi, cui fiunt, noxae ſunt futura: quum naturali lege prohibitum ſit, ne quis alteri, etiam ſtolide volenti, malum inferat. Si igitur pactum circa rem turpem fuerit initum; neuter ad id explendum tenebitur. Quin & vbi turpe facinus ab vno fuit praeſtitum; alter ad ſoluendam conuentam mercedem

inceſtus, polyandriae, pacta Amazonum,, ſi quae fuerunt, cum viris alius populi, pacta de amplexanda falſa religione ſub conditione promiſſae dignitatis, haereditatis, pecuniae, quaeſtus meretricius & infinita alia ex iuris naturae legibus non poſſunt illicita pronunciari, adeoque in ſtatu liberatis ſolo iuris perfecti intuitu iuſte ſeruantur & vrgentur. Verſantur enim circa res I. N. permiſſas, licet per alia praecepta moralia condemnentur. Sed tunc demum in iure naturae pacta fiunt de rebus illicitis, ſi materia eorum iuri perfecto alterius detrahat. Pacta cum ſicariis de vulnerandis vel occidendis aliis; cum furibus de ſubtrahendis rebus alienis vel occultandis; cum impoſtoribus, rebellibus &c. ſunt de rebus vere illicitis, vel de iniuriis: quae a iure naturae damnantur.

mum conatum tenetur, ſed &, velut in ſupplementi vicem, malo inſuper poterit mactari.

§. XVIII. Patet quoque, ad *rem illicitam* praeſtandam obligari nos non poſſe. Nam nemo valide ſe poteſt obſtringere vlterius, quam ipſi eſt poteſtas. Aſt qui lege actionem prohibet, adimit vtique poteſtatem eam ſuſcipiendi, & de eadem praeſtanda obligationem admittendi. Con-

§. XIIX. (1) BARBEYRAC *ad Pufend. de I. N. & G. L.* 3. *c.* 7. *p.* 402. recte obſeruat, materiam de pactis circa res illicitas nondum ſatis euidenter eſſe enucleatam, eaque propter varias ſubiicit regulas, quibus materia accuratius peruideri poſſit: quae tamen ob neglecta iuſta principia rem non conficiunt. Tenendum itaque, illicitum aliquid dici reſpectu diuerſarum normarum agendi: eſt enim idea relatiua, quae inuoluit comparationem actionis cum aliqua lege, per quam aliquid prohibetur vel illicitum redditur. Hinc illicitum aliquid eſt legibus vel iuſti, vel honeſti, vel decori, legibus vel diuinis, vel humanis. Quando in iure naturae aliquid dicimus illicitum; intelligimus actionem, quae praeceptis iuſti aduerſatur; ſeu quae aliorum iure perfecto aliquid detrahit. De ceteris omnibus tacet ius naturae i. e. ea permittit, & per conſequens per ius naturae licent. Poterunt proinde pacta iuſte iniri de rebus per praecepta honeſti & decori illicita: quum enim licere intelligantur per ius naturae; nemini iis infertur iniuria, neque pax externa laeditur. Pacta polygamiae, ince-

Contradictorium quippe eſt, ex obligatione per leges confirmata aliquid neceſſario debere facere, quod per easdem leges eſt omittendum. Vnde *peccat* quidem, *qui illicita promittit; ſed bis peccat, qui eadem praeſtat.* Vnde & hoc colligitur, non ſeruari debere promiſſa, quae illi, cui fiunt, noxae ſunt futura: quum naturali lege prohibitum ſit, ne quis alteri, etiam ſtolide volenti, malum inferat. Si igitur pactum circa rem turpem fuerit initum; neuter ad id explendum tenebitur. Quin & vbi turpe facinus ab vno fuit praeſtitum; alter ad ſoluendam conuentam mercedem

inceſtus, polyandriae, pacta Amazonum, ſi quae fuerunt, cum viris alius populi, pacta de amplexanda falſa religione ſub conditione promiſſae dignitatis, haereditatis, pecuniae, quaeſtus meretricius & infinita alia ex iuris naturae legibus non poſſunt illicita pronunciari, adeoque in ſtatu liberatis ſolo iuris perfecti intuitu iuſte ſeruantur & vrgentur. Verſantur enim circa res I. N. permiſſas, licet per alia praecepta moralia condemnentur. Sed tunc demum in iure naturae pacta fiunt de rebus illicitis, ſi materia eorum iuri perfecto alterius detrahat. Pacta cum ſicariis de vulnerandis vel occidendis aliis; cum furibus de ſubtrahendis rebus alienis vel occultandis; cum impoſtoribus, rebellibus &c. ſunt de rebus vere illicitis, vel de iniuriis: quae a iure naturae damnantur.

cedem non obligabitur. (2) Quod tamen illo intuitu iam est datum, repeti nequit, nisi forte dolus aut enormis laesio accesserit.

§. XIX. Denique & hoc manifestum est, frustra promittere nos aut pacisci circa *res alienas*, in quantum illae non nostrae, sed alterius directioni & arbitrio sunt subiectae. Quod si autem ita promisero: me operam daturum, vt alter (cui pro imperio me quid imperare non posse praesupponitur,) praestet: tunc teneor omni modo moraliter possibili (i. e. quantum alter honeste a me postulare potest, & quantum vitae ciuilis ratio fert,) laborare, vt ad eamdem praestandam alter permoueatur.

Sed

§. XIIX. (2) Alias iniuriae iuste daretur salarium: ex iniustissima actione iusta per se promanare possent, istaque solutio iniuriae esset continuatio. Turba Scholastica, GROTIVS aliique hic obiiciunt Iudae Thamarisque exemplum: ad quod facile responderi potest cum OSIANDRO *in Grot. p.* 909. Elegans exstat diss. D. VRSINI *de quaestu meretricio, Francof. ad V. ad* 1682. *hab.* in qua *caput III.* huc conferendum. Loquimur autem de facinore secundum iustitiae praecepta turpi, non de peccatis, quae in honestum & decorum impingunt: e. c. si quis sicario pactam mercedem soluere vellet.

Sed & ſuper *rebus aut actionibus noſtris*, in quas iam alteri ius fuit quaeſitum, tertio valide promittere non poſſum; niſi forte in eum caſum, quo alterius ius exſpirauerit. Nam qui prioribus promiſſis aut pactis ius ſuum in alterum iam tranſtulit, ipſe vtique nullum tale ius reliquum amplius habet, quod in tertium poſſit conferre. (1) Ac nullo nogotio omnia promiſſa & pacta poſſent fieri irrita, ſi liceret aliud inire, in quo contraria priori diſponerentur, ac quicum prius ſimul expleri nequit. In quo fundatur tritum illud: Qui *prior tempore, potior iure.*

§. XX. Eſt praeterea circa promiſſa potiſſimum obſeruandum, illa concipi ſolere vel *pure & abſolute*, a) vel ſub *conditione*, vt ſcilicet validitas promiſſionis conferatur in aliquem euentum, a caſu aut arbitrio humano pendentem. Sunt autem *conditiones* vel *poſſibiles*, vel *impoſſibiles*. Illae ſubdiuiduntur in *caſuales*,

a) Puf. de I. N. & G. L. III. c. VIII.

§. XIX. (1) Neque alius ſuperueniens ius alterius quaeſitum tollere poteſt aut infringere. Conf. Piſtorii paroemias german. iurid. centur. 8. p. 745.

les, ſeu *fortuitas*, quae vt exiſtant, vel non exiſtant, penes nos non eſt: *poteſtatiuas* ſeu arbitrarias, quae vt exiſtant, vel non exiſtant, penes eum eſt, cui promittitur: *& mixtas*, quarum impletio partim ab arbitrio eius, in quem confertur, partim a caſu dependet. *Impoſſibiles* autem ſunt vel *phyſice* tales, vel *moraliter*: i. e. quaedam per rerum naturam fieri a nobis non poſſunt; quaedam per leges & honeſtatem fieri non debent. (1) Et impoſſibiles quidem conditiones, ſi *naturalem* interpretandi ſimplicitatem ſequamur, orationem promittentem faciunt negatiuam: etſi per leges fieri poſſit, vt, ſi adiectae ſint negotio alicui ſerio, habeantur pro non adiectis, ne per actus nullum euentum ſortituros hominibus illudatur.

a) Puf. de I.N. & G. L.III.c.IX.

§. XXI. Denique a) promittimus & paciſcimur non ſolum per nosmet ipſos, ſed etiam aliorum hominum interuentu, quos ipſi voluntatis noſtrae *internuncios* atque interpretes

§. XX. (1) Moraliter aliquid impoſſibile eſt triplici modo, quod vel per iuſti, vel per honeſti, vel per decori regulas fieri non poteſt.

pretes conſtituimus. (1) Per quos, vbi bona fide egerint, quod a nobis in mandatis habebant, valide obligamur apud eos, qui cum iſtis, velut noſtras vices gerentibus, egerunt. (2)

§.XXII.

§. XXI. (1) Iure naturae in talis modi internunciis 1) nulla differentia ſexus nec ſtatus reſpicitur: 2) ſufficit, vt alicui generaliter tantum voluntatis noſtrae interpretatio commiſſa ſit, nec ſpecialis abſolute ad certa negotia, niſi regulis prudentiae requiritur: 3) nec litterae *neceſſitate iuris* requiruntur: prudentius tamen *neceſſitate medii* adhibentur. Vid. TESMARVS & GRONOVIVS *ad Grot. L. II. c. XI.* §. 12.

(2) Si a mandatis noſtris apertius declaratis recedant; nulla ratione ad ea, quae vel ex fraude, dolo, vel ex negligentia, audacia, contra noſtram voluntatem promiſerunt vel egerunt, ſumus obligati. Internuncius enim cum tertio contrahens mandantem non obligat, niſi quatenus conſenſit: non ergo poterit eum obligare in rebus, quae eius conſenſui plane ſunt contrariae. Sed ſi internuncius libero & generali mandato ad paciſcentem miſſus ſit, ſpecialibus licet iisque clandeſtinis inſtructionibus munitus; & longisſime aberret ab intentione mandantis vel per malitiam, vel per errorem; mandans omnino tertio obligabitur: hic enim libero mandato, in quod ille conſenſit, non potuit non fidem adhibere; & ſic mandantis culpae omnis error erit imputandus. Quando etiam internuncius ea promittit vel paciſcitur, quae neceſſario ſunt connexa, licet ad eadem ſpecialia non habeat mandata; iuſte egiſſe putandus eſt. Sic cui venditio commiſſa eſt, ei etiam receptio pretii mandata eſſe videtur &c. niſi de contrario expreſſe conſtet.

§. XXII. Atque haec ſunt officia hominis abſoluta, vt & per quae velut tranſitus ad alia fit. Reliqua praeſupponunt aliquod *inſtitutum* humanum generali pacto ſubnixum, & in genus humanum introductum; vel etiam *ſtatum* aliquem peculiarem. (1) Inſtitutorum iſtorum deprehenduntur potiſſimum *tria: ſermo, dominum rerum* earumdemque *pretium, & imperium humanum.* De ſingulis, vt &, quae inde reſultant, officiis deinceps exponendum.

§. XXII. (1) De inadaequata hac auctoris methodo multa monuit TITIVS ad h. l.

CAPUT X.
DE OFFICIIS SERMOCINANTIVM.

1. Praeceptum generale, *de innoxio ſermonis vſu ſeruando.*
2. Declaratur per praeceptum ſpeciale *primum* de ſermone iuxta vſum communem formando, vt alter intelligere poſſit.
3. Per ſpeciale *ſecundum*, de ſermone ad animi ſenſus exprimendos accommodando, ne alter decipiatur.
4. *Limitatio* horum praeceptorum in *diſſimulatione.*
5. In *ſimulatione.*

6. In

6. In *fictione*.
7. Quid sit *veritas*?
8. Quid *mendacium*?
9. Differentia inter hoc & sermones fictos.
10. Variae mendaciorum species.

§. I.

Qvam vtile ac plane necessarium sit instrumentum societatis humanae sermo, nemo est, qui ignorat: quum multi vel ex ea sola facultate collegerint, hominem ad agendam vitam socialem a natura destinatum. (1) Circa huius

Ad §. I. (1) Hoc argumento vsi sunt Peripatetici secuti antesignanum suum *polit. lib. I. c. II.* Confer PICCARTVM *ad h. l. p.* 46. Putarunt enim cum EPICVRO, sermonem linguarumque scientiam homini innasci, cuius sententiae errorem non tantum ostendunt homonymia, synonymia & diuersitas vocum & linguarum, vid. le GRAND *instit. phil. P. I. c. X.* §. 2. *sqq.* THOMAS. *iurispr. diu. L. II. c. VIII.* §. 21. sed etiam exempla infantum extra hominum commercia educatorum, qui omnis sermonis expertes fuerunt, quae referuntur a QVINTILIANO *L. X. c. I.* HERODOTO *lib. II.* TVLPIO *obseru. medic. L. IV. c. IX.* GVLARTIO *in mirabilibus sui saeculi ad a.* 1563. BORRICHIO *de caussis diuersitatis linguarum* §. I. CAMERARIO *hor. subcis. tom. I. cap. LXXV.* BECMANNO *hist. orb. terr. P. I. c. IX. sect. IV. p.* 411. *sq.* CATROV *hist. gen. de l'empire du Mogul p.* 137. & TENZEL *manatl. Vnterred.* 1691. *p.* 748. adeoque cessat illa socialitatis consequentia exinde deducta. BEYERVS *delin. I. N. cap. IX. p.* 62. ex eodem fundamento ita ratiocinatur:

ius ergo legitimum & societati humanae proficuum vsum id officii (2) lex naturalis hominibus dictitat: *vt ne quis sermone, aut aliis signis* (3) *ad*

Quod hominem a brutis secernit, est cogitatio: cogitatio non est sine sermone: sermo non est sine societate: societas vero visibilis non est, nisi cum aliis hominibus: ergo homo sine societate est sine ratione: homo vero sine ratione est contradictio in adiecto. Quod ratiocinium vero tum ratione nexus sui, tum ratione membrorum hinc & inde vacillat: homo enim a brutis non distinguitur cogitatione tantum, sed & mente, intellectu & voluntate, quibus praeditus est: nec omnis cogitatio per sermonem, & verborum characteres procedit: nec a sermone interno statim ad externum colligere licet, quum multae ideae verbis exprimi nequeant: nec ex dictis deducere fas est, hominem sine sermone esse sine ratione: quae omnia, si rhetorice dicta fuerint, vix poterunt admitti.

(2) De quo conferri possunt WERNHERI *diss. de officio hominis circa sermonem Lips.* 1702. VFFELMANNI *tr. de iure hominis circa sermonem.* TITII *diss. de officio sermocinantium Lips.* 1695.

(3) Auctor, dum de sermone tantum agit, non excludi vult reliqua consensus signa, circa quae eadem officia generalia iustitiae & bonae fidei obseruanda sunt, quae circa palmarium consensus signum hic inculcat. Pertinent enim huc quoque gestus e. c. annuere capite, dextram dare, & certa symbola adhibere, quae gentes nonnullae pactis interposuerunt. Saepe enim accidit, vt cum populis, quorum sermonem nemo Europaeorum intellexit, solis gestibus & signis agendum omnisque rerum permutatio & mercatura facta fuerit, quorum magna copia apud itinerariorum scripto-res

ad exprimenda animi ſenſa inſtitutis alterum decipiat.

§. II. Sed vt indoles ſermonis penitius intelligatur, a) ſciendum eſt, circa ſermonem, voce viva aut literis expreſſum, *duplicem obligationem* occurrere. *Vna* eſt, *qua iſti, qui*

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. I.

res deprehenditur. Eunuchi, qui ab imperatorum Turcicorum ſeruitiis gynaecei ſunt & linguae vſu deſtituuntur, ſignis & geſtibus omnia ſua negotia peragunt. BRIOT *l'etat preſent de l'empire* Ottomann *L. I. c.* 8. De Oſtiacis refert auctor *des neuveraenderten Rußlandes p.*193. *Weil ſie kein Pfand aufzuſetzen haben und weder ſchreiben noch leſen können, vermittelſt welchen ſie einen Contract aufrichten oder mit einer Handſchrift ſich verbindlich machen koennten, ſo brennen ſie auf ihren Händen allerhand Merckmahle, Figuren der Voegel oder auch beſondere Puncte, welche ſie denen Creditoren, als ein Zeichen, wobey er ſie gewiß kennen und wiederfinden ſoll, zeigen: haben ſie ſich entweder in die Haende geſchnitten, gehauen oder ein Mahl im Geſicht, ſo zeigen ſie bey Schlieſſung des Contracts die Wund-Mahle auf und ſetzen gleichſam dieſelbe zum Unterpfande: immittelſt rühmt man ſie, daß ſie ſolche Verpflichtungen feſt halten, und auf beſtimmten Termin entweder mit Fiſchen, Rauchwercken oder auh mit Gelde die gemachte Schuld bezahlen und alsdan ihre Marquen wieder aufzeigen, als naehmen ſie ihre zu Pfande geſetzte Verſicherung wieder zurück und annullirten ihre Verbindung.* Diſſertationes, quas MOLLERVS Altorfinus de *oculloquio, manuloquio, pediloquio* conſcripſit, lanx male ſatura ſunt, in qua curatior ſelectus valde deſideratur.

eadem lingua vtuntur, certae rei certum vocabulum, prout vſus cuiusque linguae fert, adplicare tenentur. Quum enim neque voces, neque certi litterarum ductus, certam rem natura notent: (alias enim omnes linguae aut ſcripturae genera coincidere deberent;) inde, ne vſus linguae foret inanis, ſi quisque, quo vellet, vocabulo quamlibet rem nuncuparet; neceſſum eſt inter eos, qui eadem lingua vtuntur, tacitam interceſſiſſe conuentionem, (1) vt certam

§. II. (1) Merito auctor hic erroris accuſatur a TITIO, 1) quia impoſitio nominum, quam conuentione factam eſſe fabulatur, ſucceſſiue & pedetentim facta eſt, non vno impetu per conuentionem conſtituta. 2) conſenſerunt quidem, ſed ſine obligandi ſe inuicem intentione. 3) communis exin notitia, non obligatio exiſtit. 4) poſita conuentione minima linguae mutatio eſſet in vitio, & philoſophi, chymici, venatores &c. in genus humanum inuentione terminorum peccarent: quiquibus accedit 5) quod ſumma neceſſitas & infinita incommoda ſine omni dubio homines ad recipiendum ab altero vocis ſignificatum coëgerint & allexerint, ſine vlla praeuia diſputatione, quo iure ille fuerit impoſitus, & ſine omni deliberatione ad pactum circa hanc materiam ineundum. 6) neque conuentio vniuerſaliſſima totius humani generis, neque cuiusuis gentis ſpecialior conuentio ex lumine naturae in prima hominum ſimpli-

certam rem certo, & non alio vocabulo denotent. Si enim in vniformem vocum adplicationem fuerit conspiratum; impossibile est, ex sermone alterius sensa animi colligere. Vnde vi istius pacti quilibet tenetur ita adhibere in sermone communi vocabula, prout receptus eius linguae vsus fert. Ex quo etiam hoc consequitur, vt quamquam sensa animi a sermone discrepare queant, id tamen in vita humana quisque voluisse censeatur, quod verba eius prae se ferunt; etsi fortasse intrinseca mentis destinatio ab istis discedat.

simplicitate concipi poterit: quum neque detur lingua vniuersalis, neque res omnes simul exstiterint, nec sua nomina ab vniuersali consensu, sed a singulorum & quidem plebeiorum maxime & insipientum impositione acceperint, neque vno tempore accipere potuerint. 7) quotidiana experientia docet, quomodo noua nomina ab hoc vel isto artfice nouis inuentis imposita citra vllum pactum in societatem humanam introduci vimque significandi vsu obtinere possint. Verum igitur obligationis circa sermonem fundamentum in eo consistit, quod nemo sit laedendus, neque consensu nostro, neque signis vel instrumentis consensum nostrum declarantibus: sermo autem palmarium est istorum signorum. Omnis itaque cura adhibenda, ne sermone nostro alterius iuri aliquid detrahamus, eumdemue laedamus & pacem externam turbemus.

iſtis diſcedat. De hoc enim quum niſi per ſigna conſtare nequeat; omnis vſus ſermonis redderetur irritus, ſi interna animi cogitatio, quam ſibi quisque pro lubitu fingere poſſet, id, quod ſigna prae ſe ferunt, in communi vita elidere poſſet.

§. III. *Altera* obligatio, quae in ſermone interuenit, in eo conſiſtit, vt *quis alicui per ſermonem animi ſui ſenſa ita debeat pandere, vt haec ex illo liquido cognoſcere queat.* Quum enim non loqui tantum, ſed & tacere homo queat; & quum non ſemper, quod quis in animo voluit, id coram quibusuis aperire teneatur; igitur neceſſum eſt, vt peculiaris exiſtat obligatio, quae alicui neceſſitatem adferat tum ad loquendum, tum ad ita loquendum, vt alter ſenſa animi noſtri intelligat. (1) Oritur autem

§. III. (1) Nonnumquam ergo non ſolum obſcure loqui poſſumus, ſed etiam tenemur ad obſcuritatem in ſermone adhibendam. Male tamen & contra decorum ARISTOTELES (exempli cauſſa) apud GELLIVM *noct. Attic. L. XX. c. V.* obſcuritatis praetextu Alexandri querelas elidere annisus eſt, quod libros acroamaticos in lucem emiſerit: ſcripſit enim editos quidem, ſed pro non editis

autem illa obligatio vel *ex peculiari pacto*, vel *ex communi praecepto legis naturalis*, vel *ex praesentis negotii indole*, cui contrahendo sermo adhibetur. Saepe enim *expresse* cum aliquo *conuenitur*, vt quis animi sui sensa super aliquo negotio mihi aperiat: vt, si quem informatorem mihi in aliqua disciplina adsciscam. Saepe quoque *praeceptum aliquod legis naturalis* meam scientiam alteri communicare iubet, vt hoc modo ipsi prosim, vel noxam ab eodem auertam, aut ad noxam accipiendam caussam vel occasionem non praebeam. Aliquando denique *prae-*

editis habendos, qui auditoribus suis tantum essent cognoscibiles. Qui enim sponte mentem suam cum aliquo communicare vult, ille defert alicui potestatem sese intelligendi suscipitque officium clare loquendi: qui enim non vult intelligi, nolit loqui. Omnis scriptor, qui scientiam suam publicis scriptis profitetur, siue humanitatis, siue perfecti iuris obligatione eo fuerit adductus; illum oportet quoque mentem suam ea de re ita explicare, vt ea possit intelligi atque ab alio in vsus commodos conuerti. Si vero perfecto iure pacti vel promissi obligatus sit ad celanda artis suae dogmata; iniuste aget, si etiam obscure ea vltro publicauerit. Sacerdos ethnici fictis suis oraculis & in iusti & decori officia saepe impegerunt.

ſens negotium, quod cum alio ſuſceptum eſt, aliter expediri nequit, ni iudicium meum ſuper eo pandam: vti circa celebrandos contractus contingit.

§. IV. Quia autem non ſemper vſu venit, vt ex aliquo horum capitum quaeuis cogitata mea alteri ſint ſignificanda; patet, me non teneri, alteri ſermone meo indicare alia, quam ad quae ex me intelligenda *ius perfectum aut imperfectum habet*, adeoque recte tacendo *diſſimulare* me poſſe, vtut maxime interroger, quae, vt ex me ſciat, alter ius non habet, neque ad id aliqua obligatione ego teneor.

§. V. Immo quia ſermo *non ſolum* eſt inuentus *propter alios, ſed & propter nos ipſos*; ideo, vbi aliqua mea in eo verſatur vtilitas, neque cuiusquam (1) alterius ius laeditur, licebit

§. IV. V. VI. In his §§. tres adferuntur rationes clariſſimae, cur veritas, falſiloquium & ſilentium pari paſſu ambulent ſeque aequali ratione habeant ad pacem externam & finem ſocietatis humanae: neque enim in veritate officium, neque in falſiloquio vitium conſiſtit: quum illa [illegible] cum ſint obiecta officii naturalis, & modo bona, modo mala ex vſu

bit mihi sermonem ita formare, vt diuersum ab eo, quod in animo voluo, exprimat.

§. VI. Denique quia saepe isti, ad quos loquimur, ita sunt dispositi, vt, si sermone simplici & aperto rem ipsam perciperent, detrimento hoc ipsis futurum esset, nec nobis bonum, quem intendimus, finem adsequi liceret; igitur hisce in casibus licebit vti ficto coloratoque sermone, & qui nostram sententiam & intentionem audientibus directe non repraesentet. Nam qui alicui prodesse vult & debet, non vtique id tenetur facere eo modo, quo finem suum non erat obtenturus.

§. VII. Ex hisce colligitur, in quonam consistat *veritas*, (1) cuius studio

vsu vel abusu hominis fieri possint. Quod etiam de reliquis sermonis attributis dicendum, de claritate & obscuritate, de modestia vel inciuilitate, verecundia vel obscenitate, quae per se nondum inferunt iniuriam aliis.

§. VII. (1) Mallem adpellare iustam veracitatem: veritas enim nondum ius suum cuique tribuit & est mera conuenientia oris & mentis, qua vel recte vti vel abuti possumus. Hinc THOMASIVS *I. I. D. L. II. c. IIX. not. ad §.* 51. patrem suum, quod veritatem virtutem dixerit, obiter tantum rem

dio boni viri tantopere commendantur: nempe vt verba animi nostri sensa commode repraesentent alteri, cui eadem intelligendi ius, quaeque vt ipsi aperiamus, nobis obligatio perfecta aut imperfecta incumbit, idque eo fine, vt vel idem ex intellectis animi nostri sensis debitum aliquod commodum nanciscatur, vel ne, vbi diuersum fuerit significatum, damno praeter meritum multetur. Ex quo & hoc obiter patet, non semper mendacium admitti, quando etiam data opera non dicitur, quod vel cum ipsa re, vel cum cogitatis nostris ad amussim congruit: adeoque *veritatem* quasi *logicam*, quae in congruentia verborum cum rebus consistit, cum veritate morali non semper per omnia coincidere.

§. IIX. *Mendacium* contra est, vbi de industria sermo aliam prae se fert sententiam animi nostri, quam quae reuera est, quum tamen hanc ipsam

rem tractasse adserit. Veracitatis autem diuersa sunt officia, prout ad diuersas agendi normas spectatur. Hic innuuntur ea, quae quis iure perfecto a nobis postulare potest.

ipſam is, ad quem ſermo dirigitur, intelligendi ius haberet, nobisque obligatio incumberet efficiendi, vt ille noſtram ſententiam vtique intelligeret. (1)

§. IX. Ex dictis igitur conſtat, *mendacii notam* haud quidquam contrahere, qui fictis ſermonibus fabuliſque vtuntur aduerſus pueros aut ſimiles ad eorum meliorem informationem, quatenus nudae veritatis non ſunt capaces. (1) Et qui alii fictum

§. IIX. (1) Eſſentia mendacii ſic conſiſtit in eo, quod iuri alterius aliquid detrahendi habeamus animum, ſuppreſſione veritatis, quam intelligendi ius habet; non vero in ratione damni, quod exinde promanat. Nam id quoque mendacium erit, quando citra alterius damnum veritatem reticeo, quam ſciendi ius habebat. Contra non ſemper mendacium eſt ſecundum ius naturae, quando falſo ſermone damnum alicui infertur, qui iure omni excidit intelligendi veritatem e. c. ſi quis latronem, vel hoſtem falſis narrationibus vel rumoribus in inſidias trahat. Qui ius perfectum non habet in noſtram veritatem, illi non fit iniuria, ſi falſa dicamus. De mendacio vid. tr. varia eruditione refertum *de la* MOTHE LE VAYER *T. II. opp. p.* 303. Huc pertinent cetera crimina, quae in ſermone committi poſſunt & quae ſub titulo *homicidii linguae* comprehenduntur, de quo conferri meretur diſſ. VOGLERI ſub praeſidio THOMASII *Halae* 1709. *hab.*

§. IX. (1) Recte ſic illam methodum reſtringit auctor:

fictum ſermonem bono fine adhibent, quem plano adſequi non licebit; puta, ſi innocens protegendus, iratus placendus, moeſtus, demulcendus, meticuloſo animus addendus, faſtidioſus medicamenta capienda mouendus, pertinentia alicuius frangenda, aut malum propoſitum alterius interuertendum, aut ſi arcana reipublicae & conſilia, quae intereſt aliorum notitiae ſubtrahi, fictis rumoribus velut obuelanda, & aliorum importana curioſitas ſit amolienda; aut ſi hoſti, quem aperta ratione laedere poteramus, fabulis in ſtratagematis vicem inludamus.

§. X. Contra ſi aliquis vtique tenebatur alteri ſenſa animi ſui liquido ſigni-

ctor: nam imprudenter & inique agunt, qui in omnibus ita procedunt: pueri enim non tantum ius habent intelligendi veritates ſuae ſaluti conuenientes pro capacitate aetatis & ingenii ſui, ſed & obligamur regulis decori ad emendandum & inſtituendum intellectum puerorum in omni veritate, qui tamen iſtis fictionibus immane quantum corrumpitur praeiudiciiſque repletur ad extremam aetatem duraturis. Imaginationis vis accreſcit, iudicium ſupprimitur, excitatur ſuperſtitio mensque adſueſcit inanibus ingenii luſibus omni ſoliditate deſtitutis. Egregie hoc oſtendit LOCKIVS *de l' education des enfans n.* 120. 138.

significare; culpam non effugit, si vel partem dumtaxat veri dicat, (1) aut ambiguo sermone alteri inludat, (2) aut tacitam quamdam restrictionem a communi vsu abhorrentem in mente reseruet. (3)

§. X. (1) Adde: si vel generaliter veritatem dicendam proferat tamquam in idea, vel in aliud obiectum transferat, adeoque de re ipsa sileat, vel negatiue contraria veritatis remoueat, quibus nihil positiui adseritur &c.

(2) Vid. diss. WILHELMI *de ambiguitatis limitibus Ienae* 1713. *ed.*

(3) De methodo illa dirigendae intentionis Iesuitis plerumque attributa vid. *epist. prouinciales* LVDOVICI MONTALTII *epist.* 9. *p.* 226. ISAACI CASAVBONI *ad* FRONTINVM DVCAEVM *epist.* 9. *p.* 196. *ad p.* 203. *edit. Hag. Com.* 1638. 4. IARRIGIVM lib. quo *Iesuitam in ferali pegmate* exhibet *p.* 200. RACHELIVM *ad Grot. lib. II. c. XIII. n.* 3. *La morale des Iesuites T. I. L. I. P.* 2. *c. I. art.* 2. *p.* 275. *sqq.*

CAPVT XI. DE OFFICIO IVRANTIVM.

§. 1. Iuramenti *definitio* & *praeceptum generale.*
§. 2. Iuramentorum *finis* & vsus.
§. 3. *Forma;* iurandum est per DEVM.
§. 4. Iuramentum ad religionem iurantis attemperandum.
§. 5. Debet iurari animo deliberato.

§. 6.

§. I.

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. II.

PEr *iusiurandum* a) sermoni nostro, omnibusque actibus, circa quos sermo interuenit, insigne accedere firmamentum iudicatur. Est quippe illud *adsertio religiosa, qua diuinae misericordiae renunciamus, aut diuinam poenam in nos deposuimus, nisi verum dicamus.* (1) Dum autem omniscius & omnipotens

§. I. (1) Iusiurandum ad instituta humana pertinet, & illud quidem ob hominum fallendi voluntatem & malitiam exortumque exinde ab altera parte metum deceptionis & diffidentiam inuentum est. Sic in primordiis ecclesiae christianae ob candorem & simplicitatem vitae nullus iuramentorum vsus. vid. ARNOLD *Ketzer-Hist. L. III. c. V.* §. 19. Paullatim illa priuato vsu hominum primum introducta fuisse videntur, vt dictis suis maiorem facerent fidem, vsque dum publica auctoritate gentium & imperantium ob vsum publicum & ciuilem recepta fuerunt & confirmata. Nituntur ista persuasione, quod homines ad fallendum proni iura quidem omnia & officia erga alios ipsamque conscientiam circa negotium aliquod susque deque habere possint, adeo tamen peruersae mentis esse nequeant, vt vindictae diuinae se permittere poenamque iustissimi DEI, quam in se prouocant, flec-

potens testis simul & vindex inuocatur; praesumtio veritatis ideo excitatur, quod nemo temere tam impius credatur, vt ita petulanter grauissimam numinis indignationem in se deposcere sit ausurus. Inde officium iurantium hoc esse intelligitur, *vt & ad iurandum cum reuerentia accedant, & quod iuratum est, religiose obseruent.* (2)

§. II.

floccipendere possent. Tribus iuramenti partibus, 1) adsertioni, 2) inuocationi religiosae testimonii diuini, 3) prouocationi vindictae diuinae tamquam vindicis falsitatis, adduntur tres nobilissimi comites, 1) veritas, 2) iustitia, 3) iudicium. vid. IAEGER *obseru. ad Grot. lib. II. c. XIII. obs. I. p.* 352.

(2) Illa officia non ex iure naturae profluunt, sed ex regulis honesti: id, quod iuratum est, vrget alter perfecto iure, non quia iuratum est, sed quia libere perfecteque sibi promissum. Reuerentia vi religionis debetur: omissione eius aliis non infertur iniuria. Nec cogere quis potest alterum in statu libertatis, vt datum promissum iureiurando firmet, nisi iam vsu & obseruantia ius quaesiuerit. Reges nonnumquam aegerrime tulerunt, quando praeter solum promissum significantiora consensus signa fuere postulata. Quum Thessalio a rege Persarum dextre saltem stipulationem vrgeret; rex, vt cui non satis fidei haberetur, ira commotus Thessalionem ad supplicium rapi iussit teste DIODORO *Siculo L.* 16. *c.* 43. Multo minus iusiurandum poterit inulto extorqueri, qui nulla legis naturalis obligatione eo tenetur.

§. II. *Finis* porro & *vsus iuramenti* in hoc maxime vertitur, vt homines ad enunciandum verum, aut seruandum promissum pactumue, eo firmius adstringantur metu diuini numinis omniscii & omnipotentis, (1) cuius vindictam, si scientes fallant, per iusiurandum in se inuocant, vbi alias metus ab hominibus imminens non satis efficax videbatur; quippe quorum vires contemne-

§. II. (1) Praesumunt iuramenta 1) persuasionem de praesentia & prouidentia DEI, 2) metum diuini numinis. 3) amorem futurae felicitatis, cui homo, si periurus fiat, renunciat, 4) persuasionem certam, DEVM statim acceptare istam renunciationem & infinite laedi, quod aliquis respuat dona per immensam gratiam oblata. Per atheismum ergo tollitur omnis iuramentorum vsus, qui diuersos etiam habet gradus, prout metus ex numinis summi consideratione exortus vel leuior est, vel grauior. Hinc atheo non poterit deferri iuramentum, siue religiosa inuocatio numinis permitti, cuius existentiam non credit: non enim obligatio erga DEVM, quam eam ob caussam non excutit atheus, hic attendenda; haec quippe pertinet ad forum theologicum; sed effectus in societate humana externus & finis iuramentorum inter homines respiciendus. Quod notandum contra argumenta HOCHSTETTERI *coll. Pufend. p.* 316. quibus contrarium adseuerare vult. Vid. *de iuramento athei* WILLENBERG *diss. Gedani* 1708. MENCKENI *diss. Lips.* 1713. & CHRISTELII copiosam *diss. Ienae* 1714. *hab.*

temnere aut declinare, vel scientiam fallere se posse sperabant.

§. III. Quia vero praeter numen nihil est omniscium, aut omnipotens; inde absurde iuramentum concipitur *per rem* aliquam, *quae opinione diuinitatis destituitur*, hoc sensu, vt ea res testis atque vltrix periurii invocetur. (1) Etsi hoc frequens sit, vt in iuramentis *certa res nominetur*, *per quam iuretur*, hoc sensu, vt DEVS, si iurans fefellerit, vindictam suam in istam potissimum rem exserat, tamquam iuranti carissimam, & maximi aestimatam. (2)

§. IV.

§. III. (1) GROTIVS lib. II. cap. XIII. §. II. cum veteribus *moralistis* contrarium statuit exemplis Genes. XLII. 15. II. Reg. XII. 2. Matth. XXIII. 21. aliisque inductus: quibus tamen bene respondent OSIANDER *ad h. l.* & IAEGERVS *obs.* 2. *p.* 334. Varias eiusmodi formulas collectas vid. in PRIDEAVX *marmoribus Oxoniensibus p.* 11. *sqq.* MARVILLE *melanges d'hist. & de litter. tom. II. p.* 167. ALEX. ab ALEXANDRO *genial. dier. lib. V. c. X.* NICOLAI *diatr. de iuramentis Ebraeorum*, *Graec. Rom. &c. Francof.* 1708. 12. Formulae & caerimoniae iurisiurandi, apud gentes tam diversae, non praescribuntur a iure naturae, sed pro arbitrio instituti possunt: pietati conueniant & religioni.

(2) Si in ciuitate nonnumquam iurantibus certa res

 nomi-

§. IV. In iuramentis *formula* illa, qua DEVS, dum testis & vindex inuocatur, describitur, *accommodanda est ad persuasionem*, seu religionem, quam circa DEVM fouet, *qui iurat.*

nominaretur, quae eorum passionibus maxime conueniens foret, & ratione status & conditionis vitae carissima, vt DEVS, si iurans fefellerit, vindictam suam in istam potissimum rem exserat, e. g. in auari thesauros, praedia, in ambitiosi famam, gloriam, dignitatem; saepius maior efficacia iurisiurandi foret, quam si de salute aeterna iuretur. Caussam quisque novit, qui hominum animos & genium habet cognitos. Rudis admodum modus, genio rudissimi populi accommodatus, ea ratione adhibetur apud Ostiacos: *Es wird zuvor der Schwerende zum Goetzen geführet und für den Meyneyd ernstlich gewarnet: anbey stellen sie ihm einige Exempel des gestraften Meyneydes vor: hernach wird ihm ein Messer gegeben, womit er dem Goetzen die Nase abschneidet, ingleichen ein Beyl, mit welchem er in denselben hauet, wobey sie folgender Expresionen sich bedienen: Wofern ich unrecht in dieser Streitsache schwere und nicht die reine Warheit bekenne; so will ich auf gleiche Weise meine Nase verlieren oder mit diesem Beyl gestümmelt werden: ja daß der Bär im Walde mich zerreisse und das Vnglück mich aller Orten verfolge. Neuverändert Rußland p.* 205. Sanioribus saniora possent exhiberi. Requiritur autem, vt, si certa eiusmodi res nominetur, vel expressis verbis vindicta diuina in eam prouocetur, vel ipsa natura negotii, quod tractatur, vel consuetudo paciscentium vel ciuitatum id innuat: alias sola rei nomina-

iurat. Frustra quippe iurando quis adigitur per DEVM, quem non credit, adeoque nec metuit. At ne-

minatio non sufficit ad constituendum verum iuramentum. Inde Pufendorfius de I. N. & G. lib. IV. c II. §. 3. multique alii formulas omnes, quibus per res carissimas aliquid verum esse significatur, male hunc in modum explicarunt, ac si is, qui veritatem confirmare vult, diris eam rem deuoueat, quam in adserto suo nominauit. e. g. Quando per caput, per oculos, per vitam nostram, per thronum, maiastatem, vitam, salutem principum, per liberos &c. iuratur. Nam neque per naturam istarum formularum id exinde colligi potest, neque iurantium intentio eo collineat, sed sensus naturaliter is est: quam vere istam rem habeo carissimam; tam verum est, quod dico: vel quanto amore istam rem prosequor; tanta veritate hoc vel illud adsero. Ad iuramenta per principum, liberorum, coniugum aliorumque hominum salutem quod attinet, ea sane natura sua non tantum vana forent, si vulgarem sequamur eorum interpretationem, sed etiam iniustissima. Alter enim nullum ius habet aliorum salutem sine eorum consensu DEO, vt loquitur AUGUSTINUS, *obligare.* Quomodo enim quis iuste rem poterit oppignorare alteri, (si istam metaphoram continuare velis,) quae aliena est? Multo minus iustum erit, mala extrema in innocentem prouocare, qui nullo nexo cum adserto vel negotio nostro coniunctus. Quum itaque haec iuramenta, si vulgari sensu sumantur, in se iniusta sint; vanissima etiam erunt ratione effectus, nisi impie autumare velis, DEUM statim adsurrecturum esse iniquissimis desideriis hominum fraudulentorum, vel subscripturum a-

mo per DEVM iurare se putat alia sub formula, aut alio sub nomine, quam quod suae, i. e. ex opinione iurantis, verae religionis praeceptis continetur. Inde quoque est, quod, qui *per falsos deos* iurat, quos ipse tamen pro veris habet, vtique obligetur, &, si fefellerit, reuera periurium admittat. (1) Quia sub quocum-

ctioni iniustissimae, eamdemue exsecutione accurata confirmaturum. Amor & adulatio produxerunt tales adseuerandi formulas; & auctoritatis principum intererat, phrases a sanctitate & incolumitate sua petitas & in confirmandis adsertis adhibitas publice tueri, & sanctissimi instar iuramenti contra mendaces vindicare, ne vilesceret maiestatis suae opinio. Quidquid itaque sanctitatis vel imprecationis hisce formulis interpretatione facta inferri solet, non ex rationis solius foro, nec natura verborum, sed ciuitatum, gentium, regionum consuetudine & moribus desumtum esse videtur. Quare IAEGERVS *ad Grot. p.* 356. Iosephi obtestationem per vitam Pharaonis recte hoc sensu explicat: Quam vere Pharao viuit; tam verum est, quod dico; vel si mauis: Quam vere vita Pharaonis mihi carissima est; tam vere hoc adsero. Conf. VITRIAR. *instit. I. N. & G. lib. II. c. XIII. quaest.* 10. IANI *diss. de iuramento per genium principis. Witteb.* 1708. WILLENBERG *de dubiis iuramentorum formulis. Gedani.* 1702.

§. IV. (1) Obligatur enim 1) persuasione diuinitatis, quam inuocat; non idea rei, cui diuinitatem attribuit. 2) Error ille minime liberare potest

cumq; ſpeciali conceptu generalem numinis notionem ante oculos habuit; adeoque, dum ſciens peierauit, diuinae maieſtatis reverentiam, quantum in ſe, violauit.

§. V. Ad iuramenti obligationem requiritur, vt *animo deliberato* (1) id ſuſceptum ſit. Vnde iuramento haut quidquam obſtrictus erit, qui ſimpliciter iuramentum *recitando* protulerit, aut eiusdem verba concepta in prima perſona alteri praeiuerit. Aſt qui ſpeciem ſerio iuraturi prae ſe tulit, is vtique obligabitur, quidquid demum in animo ſuo, dum iurat, agitaverit. Nam alias omnis vſus iuramentorum, immo omnis ratio intervenientibus ſignis ſeſe obligandi ex humana vita

 tol-

teſt ab obligatione ob principia ſupra demonſtrata. Vid. HVNOLDI *diſſ. an iuramenta per falſos deos ſint vera iuramenta. Lipſ.* 1687. SCHWERDTNER *de iuramento per falſos deos, Lipſ.* 1685.

§. V. (1) i. e. vt vſu mentis ſanae gaudeat, & ad intentionem iurandi habendam ſaltem obligatus ſit, quocumque etiam modo eam impedire ſatagat. Quicumque conſentire nequit, is quoque non poteſt fortius conſenſus ſignum manifeſtare i. e. iureiurando vti: dum paciſci nequit, quomodo poterit pactum in ſe invalidum firmare?

tolleretur, si quis tacita sua intentione posset impedire, ne effectus ille actum aliquem sequatur, cui producendo idem est institutus.

§. VI. Iuramenta inse non producunt nouam & peculiarem obligationem; (1) sed obligationi in se validae

§. VI. (1) Vbi nulla obligatio antecessit iusta & valida; ibi iuramenta nullam confirmare possunt: sunt enim orationes mere confirmatoriae, quibus DEO nihil promittitur, sed ad eius testimonium & vindictam prouocatur in negotio vel adserto nostro: iuramenta alias forent vincula iniquitatis. Vbi etiam notamus, improprie vulgo dici, iuramentum seruari; quum promissum dumtaxat seruetur, cui iusiurandum fuit additum, nec iuramento aliquid promittatur. Vid. IAC. FRID. LVDOVICI *diss. an omne iuramentum servandum sit, quod salua salute aeterna seruari possit? Halae* 1705. *hab.* Contrariam sententiam, quae clero Romano ad eludenda fora ciuilia vtilitatemque suam promouendam mirifice placuit, recoquere satagit ROESLERVS *diss. de iureiurando de re illicita. Tubing.* 1712. §. *III. & IV.* sequentibus innixus argumentis: 1) duplex circa negotium iuramento firmatum occurrit lex: fidem seruandam, & DEVM verendum: ergo etiam duplex adest obligatio. Resp. ita est: homo enim tenetur promissis stare, & nomine DEI recte vti: sed inde non sequitur promissum inualidum per istam obligationem reddi validum: potius hoc exinde colligi potest; hominem friuola vindictae diuinae prouocatione peccare, quod iusiurandum vanum reddiderit & rei inani adhibuerit; & de-

validae velut *accessorium quoddam vinculum* superueniunt. Semper enim, dum iuramus, supponimus

ali-

nuo peccaturum esse, si pactum e. c. illicitum, ob abusum nominis diuini, seruare vellet. 2) Simplices destinationes & actiones fiunt obligatoriae, si iuramentum accesserit: ergo noua inducitur obligatio. Resp. obligatoriae redduntur non per iuramentum, sed per promissionem perfectam vel pactum praeuium, quod rebus indifferentibus adiicitur & iureiurando demum confirmatur. 3) ipse PVFENDORFIVS iuramentum appellat vinculum accessorium; ergo obligat, Resp. est vinculum confirmatorium ad maiorem fiduciam alteri inspirandam pacto superadditum: immo vinculum obligatorium iuramento inest ratione iurantis, qui obligatur interne ad reuerentiam in iuramento DEO exhibendam: sed obligatio ea se non extendit ad pacti nullitatem immutandam, quam tollendi non involuit facultatem: est enim extra pacti negotium, ad quod accedit confirmandi caussa, tamquam fortius consensus nostri signum. 4) Ipsi ICti actus quosdam inualidos accedente iuramento inualescere adserunt, e. g. fideiussiones mulierum, contractus minorum, donationem inter patrem & filium. Resp. Lex ciuilis, non naturae ita voluit: stetit pro ratione imperantis voluntas. PANCIROLLVS id confirmat *de clar. legum interpr. L. II. cap. XIV. p.* 126. vbi narrat: FRIDERICI AENOBARBI tempore MARTINVM professorem iuris contra BVLGARVM aemulum suum contendisse inanes contractus addito iuramento iure confirmari, & quum de eo vterque apud Caesarem disputasset; illum MARTINI sententiam lege data recepisse. De cetero facem huic sententiae praeferunt GROTIVS *lib. II. c. XIII.*

aliquid, quo non praestito diuinam poenam in nos provocamus. Quod ineptum esset, nisi illicitum foret non praestare id, quod supponitur; adeoque nisi iam antea obligaremur. Ex quo sequitur, quod actus, quibus in se vitium adhaeret obligationem impediens, per iuramentum accedens obligatorii non fiant. Sicuti nec per subsequens iuramentum antegressa obligatio valida eliditur, aut ius per eamdem quaesitum alteri tollitur. Inde frustra quis iurauerit, sese alteri debitum non soluturum. Nec obligabit iuramentum, vbi constat, eum, qui iurauit, factum aliquod supposuisse, quod reuera ita se non habebat, ac, nisi id credidisset, non fuisse iuraturum; imprimis vbi per dolum eius, cui iuratur, in errorem fuerit abductus. Nec, qui iniusto metu me ad iurandum adigit, ex eo iuramento ius sibi acquirit ad aliquid a me recte postulandum. Nullas quoque habebit

XIII. §. 14. & ZIEGL. ad h. l. ZENTGRAV. *de orig. iur. gent. art. IV.* §. 26. *p.* 209. RACHEL. *ad Cicer. offic. L. III. c.* 29. *p.* 547. PLACETTE *du serment lib. II, c.* 2.

bit vires iusiurandum, super praestanda re quapiam illicita; immo & super omittendo aliquo bono, quod legibus diuinis aut humanis praecipitur. Denique iuramentum non immutat naturam & substantiam promissi pactiue, cui accedit. Inde frustra iurantur impossibilia. Et promissio conditionata per iuramentum non mutatur in absolutam, seu puram. Et aeque in iurato promisso requiritur acceptatio.

§. VII. Hoc autem efficiunt iuramenta propter interpositam DEI inuocationem: quem neque astu quis deceperit, & cui nemo impune illuserit, vt non solum *atrocior poena* (1) censeatur manere eum, qui iuratam, quam qui iniuratam fidem fefellit; sed & vt a negotiis, quibus

 bus

§. VII. (1) Periurium proprie & directe in DEVM peccat friuola prouocatione & abusu sanctissimi nominis, cuius iustissimo iudicio seuera tanti sceleris poena relinquitur. Grauissime tamen etiam puniri solet in ciuitate, ob habitum iuramentorum ad statum ciuilem & vsum in foro humano, qui impunitate mali exempli immane quantum debilitaretur. Proprie autem periurus non peccat in alterum, quod iusiurandum neglexerit; sed quod pactum, cui significantioris consensus caussa id adiecit, non seruauerit.

bus adiiciuntur, omnis dolus & *cauillatio* sit excludenda. (2)

§. IIX. Non tamen semper late, *sed & stricte quandoque* iuramenta sunt interpretanda, (1) si quidem subiecta materia id requirere videatur; puta si iuratum sit in odium alterius, & non tam promissioni, quam minis iuramentum sit adiectum.

(2) Iuramenta hoc non efficiunt, ut dolus abesse debeat a negotiis, quibus adiiciuntur, quemadmodum auctor putat; sed hoc ex natura pacti iam promanat. Iuramentum autem dolo extortum nullum est; quum promissum, cui adiicitur, propter dolum nullum sit, cuius essentia iuramento mutari nequit, & in eiusmodi casu iudicium iurantis plane exsulet: cessante autem obligatione promissi vel pacti, cessat etiam iurisiurandi confirmatio. Vid. KLAUSINGII *diss. de iuramentis dolo vel errore elicitis. Witteb.* 1710. PLACETTE *tr. du serment L. I. c.* 13, *p.* 107. *sq.*

§. IIX. (1) Stricta haec interpretatio deceptioni & illusioni proxime accedit, adeoque in iure naturae locum inuenire nequit. Casus, qui ab auctore nostro *de I. N. & G. lib. IV. cap. II.* §. 13. GROTIO *lib. II. c. XIII.* §. 5. *de la* MOTHE le VAYER *opp. tom. II. p.* 310. *sqq.* huc adferuntur, vel periurii manifesta sunt exempla, vel iuramenta de re illicita exhibent, ubi non tam interpretatio, quam totius negotii omissio sub ingeniosae interpretationis praetextu locum inuenit. Insuper notandum, proprie iuramentum interpretationi non subiici, sed verba promissi, cui iusiurandum est adiectum.

ctum. Quin nec iuramentum excludit tacitas conditiones & limitationes, quae ex ipſa rei natura rite fluunt. Puta, ſi alicui, quidquid velit, petenti optionem iurato conceſſi: vbi iſte iniqua aut abſurda petierit; haut quidquam tenebor. Qui enim aliquid indefinite alteri roganti promittit, antequam noverit, quid iſte ſit petiturus, praeſupponit, alterum petiturum honeſta, moraliter poſſibilia, non abſurda, non ſibi aut aliis pernicioſa.

§. IX. Id quoque notandum *in iuramentis ſenſum totius orationis valere, prout capere ſe illum profitetur is, qui iuramentum defert*, ſeu cui iuratur. Huius enim praecipue, non iurantis cauſſa, iuramentum praeſtatur. Vnde eiusdem quoque eſt concipere verba iuramenti, & quidem, quantum fieri poteſt, planiſſime, ſic vt ipſe ſignificet, (1) quo-

§. IX. (1) Si aliquis iuret bona fide in Verba obſcura alicuius; qui iuramentum defert, ſed mentem ſuam non ſufficienter declarauit; & accidat, vt iurans plane alia intelligat & peragat quoque, quam mens deferentis intendit; nullum hic periurium committetur. Omnis enim culpa reſidet in

quomodo illa intelligat & iurans annuat, se istius sensum probe percipere; eaque mox ab hoc liquido sunt exprimenda, sic, vt nulla ratione eadem cauillari & eludere queat.

§. X. *Diuisio* iuramentorum commode desumitur *ab vsu*, (1) cui illa in vita communi adhibentur. Quaedam enim promissis pactisque adduntur, vt eo maiore cum religione obseruentur: quaedam autem adhibentur ad confirmandam alicuius adsertionem circa factum illiquidum, & vbi veritas aliis rationibus

in deferente, quod obscurius mentem suam indicauerit. Immo vero iurans peccabit in principia honesti & internam violabit obligationem, si quidem fecerit id, quod deferens reuera intendit, ipse vero eum non intendisse arbitratur: hac enim ratione periurus erit in foro conscientiae. Cuius criminis is quoque reus dicendus, qui mentem alterius malitiose non admittit, verbisque alienam notionem subiicit, quam eum non subintelligere nouit, qui iuramentum exigendi ius habet. Exemplum deprehendes in MEVRSIO *hist. Daniae lib. IV. q.* 75. Vid. RACHEL. *ad offic. Cic. l. c. p.* 546.

§. X. (1) Siue a fine; qui tamen non ingreditur essentiam iuramenti: nec vlla exinde oritur iuramentorum essentialis differentia; quae semper manent eadem, quibuscunque rebus etiam adiiciantur.

bus commodius inueſtigari nequit. Quale exigitur a teſtibus, ſiue qui alieni facti conſcii habentur. Quandoque etiam ipſi, qui inter ſe diſceptant, deferente iudice, aut altera parte, ſuo iuramento litem ſolvunt.

CAPVT XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQVIRENDVM RERVM DOMINIVM.

1. Fundamenta iuris hominum in res.
2. Communionem primaeuam ſecuta fuit rerum diuiſio.
3. Indeque introducta dominia tam priuata, quam communia.
4. Quaedam res intra primaeuam communionem perſtitere.
5. Modi acquirendi *originarii.*
6. Quo ſpectat occupatio.
7. Cum acceſſionibus.
8. Nec non ſeruitutibus.
9. Modi acquirendi *deriuatiui*;
10. Iique vel *taciti*, in ſucceſsionibus ab inteſtato;
11. Quarum ordines.
12. Item in vſucapione.
13. Vel *expreſſi*, & quidem tum voluntarii, vt ſucceſſiones teſtamentariae.
14. Aliique.
15. Tum inuoluntarii ex poenis & bello.

§. I.

§. I

QUum ea ſit conditio corporis humani, vt adſumtis extrinſecus rebus indigeat, queis nutriatur, & contra ea, quae ipſius compagem deſtructum eunt, muniatur; per complures quoque res iſthaec vita commodior & mollior reddi poſſit; a) inde tuto colligitur, volente vtique ſummo vniuerſi moderatore (1) fieri, quod homo alias creaturas ad vſus ſuos adhibeat, quin quod etiam multas earumdem deſtruat, Neque id ſolum obtinet circa vegetabilia, & quae citra ſenſum corrumpuntur; ſed & circa innoxia animalia: (2) quae vtut cum dolore moriantur; citra peccatum tamen ab homine cibi cauſſa occiduntur & conſumunter.

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. III.

§ II.

§. I. (1) Indidit DEVS homini deſiderium felicitatis, quod eo tendit, vt animo atque corpori bene ſit. Quod fieri nequit ſine vſu creaturarum, quae ſunt inſtrumenta comparandae illius felicitatis: DEVS ergo, qui vult finem, voluit etiam media: per conſequens permiſit facultatem ſiue ius vtendi creaturis.

(2) Conf. quae ad §. XIII. dicta ſunt. Vſus animalium contra eos, qui bruta animantia ratione polle-

§. II. Ceterum ab initio omnes istae res intelliguntur a DEO *velut in medio hominibus expositae*, ita vt non

pollere adserunt, ex statu belli demonstrari potest; qui tamen in se nullo nititur fundamento; & habitus hominis ad bestias simulacrum tantum & analogon status belli appellandus est. Ius occidendi animantia & in vsus nostros conuertendi ex praecedenti adnotatione patet: non enim hic *praeceptiue*, sed *permissiue* concurrit ius naturae. Officia ergo, quae nonnulli erga animantia bruta sibi fingunt, nullo nituntur legis praecepto peculiari; sed cuncta ad temperantiam referenda sunt & ad officia, quibus cupiditates & adfectus nostros circa bona fortunae reprimimus: eadem enim ratione officia erga arbores, cibum & potum, diuitias, dignitates fingere posses. Ex quibus colligere licet, quod non iniustum sit animantia castrare, tractare igne chymico, anatomico dissecare cultro, nimirum ut vel integra, vel sanguis, pinguedo, cerebrum, partesque exemtae aliae certum emolumentum, praesertim autem medicinam aegris praestent; vel etiam, vt medicorum ac chirurgiorum experientia in salutem generis humani in dies magis augeatur atque magis. Nec conqueri licet de iniuria bestiis facta: iure enim nullo fruuntur, cui aliquid detrahi possit: Deus potius eas destinauit in vsus humanos & sub conditione; vt subiectae sint humano dominio vsuique, vitam iis concessit. Vid. KING *de origine mali c.* 4. *sect.* 5. §. 5. Habita est *Lipsiae* 1663. *a Prof.* SVENDENDOERFERO *diss. de anatomiae licentia*, in qua quidquid huc spectare poterat, neruose ac solide consignatum obseruare licet. Vid. HARDT. *diss. de officio hominis circa res humana sorte non comprehensas* 1698. *Lips.*

non magis ad hunc, quam ad alterum pertinerent: ita tamen, vt sic circa eas disponerent homines, a) prout conditio humani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis bonique ordinis in eodem conseruandi videretur exigere. (1) Inde, quum adhuc intra paucos genus mortalium subsisteret; placuit, *ut illa quidem cuiusque fierent, nec ab altero ipsi eripi deberent, quae quis adprehendisset* hac intentione, vt eadem ad

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. V.

§. II. (1) Impugnant hanc de communione primaeua opinionem ZIGLER, BOECLER, OSIANDER, KVLPISIVS, SIMON *ad Grot. L. II. c. II. §. II.* TITIVS *ad h. l.* PLESMANN, *diss. de dominio mundi, Franc. ad Viad.* 1700. *hab. c. I. §.* 12. *&c.* defendunt autem THOMASIVS *I. I. D. L. II. c. X. §.* 59. *sqq.* IAEGER, *ad Grot. L. c. p.* 202. *sqq.* HEVMANNVS *diss. de origine dominii Ienae* 1709. *hab.* multique alii: vbi tamen fatendum, quod magis de termino communionis, & quidem vel positiuae, vel negatiuae disputatum fuerit, quam de re ipsa. Abstrahimus itaque ab otiosis logomachiis, & adserimus, res omnes sub primordiis mundi fuisse nullius, & ita in medio positas, vt cuiuis homini ius fuerit iis vtendi: quod patet: 1) quia DEVS ius cuiuis homini indefinitum concessit vtendi creaturis: 2) status ille ante homines conditos necessario exstitit: 3) post homines conditos a prima simplicitate hominum non est alienus, qui paucissima occupasse intelligendi sunt: 4) in rerum abundantia & hominum paucitate probabilissimus.

ad vſus ſuos adplicaret; (2) ipſa tamen *corpora*, ex quibus illae res prouenirent, in medio ad neminem peculiariter ſpectantia manerent. Sed poſtea

(2) Dominium commune, ſiue ius omnium in omnia, quae DEVS hominum vſibus deſtinauit, non poteſt non dominium ſingulare & proprietatis ius poſt ſe trahere, niſi iſtud in vanum datum eſſe velimus. Nam innuente auctore homo non poterat dominium commune in ſuam conſeruationem exercere, niſi illa, quibus ſuperſedere non licebat, ita occuparet, vt ceteros homines omnes ab eius poſſeſſione & vſu iuſte excluderet & detineret e. c. a portione cibi & potus, quo veſcendum erat, a veſtitu, ab armis in ſui defenſionem gerendis. Dominium ergo commune & indeterminatum coniunctum erat cum iure occupandi res ad vitam neceſſarias & excludendi ceteros in perpetuum ab earum poſſeſſione & vſu, vtpote quae in medio relinqui non poterant: ſiue coniunctum erat cum iure, quo res alicui erat propria. Nec illud ius fuit in omnibus momentaneum; potius tempore diuturno conitnuabatur, prout indoles obiecti id poſtulabat e. c. in veſtitu proprio, in armis propriis. In ſumma vero vitae humanae ſimplicitate & vberrima rerum neceſſariarum abundantia tot tantaeque res in medio relinquebantur, vt a paucioribus tantum opus eſſet alios excludere, eaque ſibi propria reddere. Sed excreſcente genere humano id proprietatis ius latius ſerpebat: augebatur neceſſitas rerum ad vitam ſuſtentandam ſpectantium, adeoque extendebatur etiam ad res plures, quas antea non opus erat ita ſibi vindicare, vt ceteri ab iis penitus arcerentur. Nulla opus hic erat conuentione vel aliorum ſen-

postea multiplicatis hominibus, & quum cultura coepisset adhiberi rebus, ex quibus homini alimenta & tegumenta proueniunt, ad euitandas rixas, & introducendo bono ordini *ipsa* quoque *corpora rerum inter homines diuisa*, & cuilibet sua portio propria adsignata, hac addita conuentione, (3) vt, *quae in prima rerum diui-*

consensu: vtebatur quiuis iure a DEO sibi concesso. Vnde satis elucet, dominium cum ipso genere humano coepisse, & ex dominio communi, siue iure omnium in omnia, originem duxisse: initio in paucis rebus exercitum; procedente hominum multiplicatione amplius dilatatum. Vid. LOCK *sur le gouuernement ciuil. L. 2. c. 4.*

(3) Ad pactum & conuentionem hic confugere non opus est: 1) non enim iuris naturae placita ex pacto, sed pactum ex iure naturae deducendum, pactique generis humani praetextus in iure nat. demonstrando asylum ignorantiae esse solet: 2) pactum tacitum locum hic inuenire nequit: silentium enim aliorum hominum nihil hic confirmare poterat, vtpote qui non habebant ius contradicendi, quando alter rem nullius occupabat. Vera caussa proprietatis est eius cum vitae conseruatione necessarius nexus, vel iusta occupatio, dominio nempe communi innixa, cuius exercitium homini concessum iam inuoluit ius excludendi alios penitus a vindicatione rei, qua carere non poterat. Vid. CORN. VAN BYNCKERSCHOECK *diss. de dominio maris c. 1. p. 8.* TITIVS *diss. de dominio in rebus occupatis vltra possessionem durante* §. 23. HEVMANN. *de origine dominii* §. *VI.*

diuiſione in medio forent relicta, deinceps eius poſſent fieri, qui primus eadem ſibi adſeruiſſet. Sic igitur volente numine, praeuio conſenſu hominum pactoque ſaltem tacito *proprietas rerum ſiue dominium* fuit introductum.

§. III. Eſt autem *dominium* (1) *ius, quo alicuius rei velut ſubſtantia ita ad aliquem pertinet, vt eodem modo in ſolidum non pertineat ad alium.* Ex quo conſequitur, vt de rebus, quae tamquam propriae ad nos pertinent, pro arbitrio noſtro diſponere, & ab earumdem vſu quosuis alios arcere poſſimus; niſi quatenus per pacta ſingulare ius a nobis ſibi quaeſiuerint. Etſi in ciuitatibus contingere ſoleat, vt dominium non ſemper penes quosuis ſit illibatum, ſed certis limitibus circumſcriptum per imperium ciuile, aut ex diſpoſitio-

§. III. (1) Bene diſtinguas a dominio proprietatem, poſſeſſionem, imperium & vſumfructum: iſta eſt qualitas rei, quae alterius dominio ſubeſſe intelligitur: illa eſt rei alicuius in ſua poteſtate detentio ſiue iuſta, ſiue iniuſta: hoc eſt ius dirigendi actiones alicuius ſubſtantiae mente praeditae: vſusfructus vero eſt ius re vtendi & fructus eius percipiendi pro lubitu,

ne & conuentione hominum inter se. Quando autem res vna ad plures indiuisim eodem modo pertinet; illa istis pluribus vocatur *communis*.

§. IV. Sicuti autem res non simul & semel in proprietatem iuerunt; sed successiue, & prout vsus humani generis postulare visus est: ita non necessum fuit, vt omnes & singulae res propriae fierent; sed salua pace generis humani *aliquae potuerunt*, *aliquae debuerunt intra primaeuam velut communionem permanere.* a) Nam quae vtilia licet hominibus, *inexhausta* tamen sunt, sic, vt omnium vsibus possint patere; nec tamen singulis vsus iste reddatur malignior; ea diuidere velle superuacuum simul ac ineptum foret. Vti est lumen calorque solis, aër, aqua profluens, & si quae sunt similia. Quo refertur etiam vastus oceanus, (1) magnis continentibus inter

§. IV. (1) Dominii illum capacem esse negat GROTIVS *tr. de mari libero:* contrarium ostendit SELDENVS *de mari clauso*, a quorum partibus stant multi, quos recenset SCHVRTZFLEISCH *eleg. diss. de seruitute maris*, quae est *in T. I. diss. n. XLII.* *Conf.* REINHART. *theat. prud. ciu. lib. V. c. VI.*

interiectus, quoad partes a littoribus remotissimas. Quippe quum ille non solum omnium vsibus promiscuis sufficientissimus; sed & vni alicui populo eius *custodia moraliter sit impossibilis*. Vbi enim aliqua res ita sit comparata, vt nullo modo alii ab eius vsu arceri queant; illam diuidi, aut propriam cuiuspiam fieri non superuacuum solum est, sed & inanibus litigiis materiam praebere aptum.

§. V. *Modi adquirendi* dominii sunt vel *originarii*, vel *deriuatiui*. Per illos ab initio in rem aliquam proprietas introducitur: per hos dominium iam constitutum ab vno in alterum transit. Priores modi iterum sunt vel *simpliciter tales*, quibus *dominium in corpus* alicuius rei adquiritur; vel *secundum quid*, queis *incrementum* aliquod *ad rem nostram* adiungitur.

§. VI. Post recepta inter homines diuisa rerum dominia ita inter eos conuentum; *vt, quaecumque sub pri-*

c. VI. §. 17. *not.* 2. LVDOLPHS *Schaubühne ad an.* 1634. *p.* 330. De vasto mari GROTII, de accolente SELDENI valet sententia.

primaeuam diuiſionem (1) *non venerunt, ea cederent occupanti*, i. e. ei, qui primus eadem corporaliter adprehendiſſet (2) animo ſibi habendi. Sic, vt hodie *originarius modus* dominium in corpus alicuius rei adquirendi ſit ſola *occupatio.* a) Hoc igitur modo adquiruntur regiones deſertae, quas nullus umquam homo ſibi adſeruit: quae fiunt illius, qui primus eas ingreditur animo ſibi habendi, ita, vt culturam eis adhibeat, & certos limites conſtituat, quousque eas ſuas eſſe velit. Vbi autem

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. VI.

§. VI. (1) Quum ſterilitati terrae labore eſſet ſuccurrendum; mutuus amor ceſſaret pedetentim & in diffidentiam declinaret; corporis enutritio cum moleſtia ſuſcipienda foret; manifeſtum eſt, quemlibet nonnulla ſibi vindicaſſe, ne vel deeſſent ſibi adminicula vitae ſeruandae, vel ne longius cum moleſtia eſſent quaerenda. Occupatio illa nititur iure hominum vtendi creaturis a DEO conceſſo: alias ſi occupationem intuearis ſine praeuio aliquo iure; poſſeſſionem magis producit, quam dominium. Haec occupatio primaeua & naturalis continuata eſt perpetuo circa res nullius, & nunc etiam inter gentes circa introducendum dominium continuatur. Primaeua diuiſio figmentum eſt: dominia ſingularia paullatim incrementa ſua habuerunt.

(2) Quod fit manibus, pedibus, variisque inſtrumentis pro qualitate rei apprehendendae. Vid. RACHEL. *ad offic. Cic. lib. I. c. 7. not. 7.*

autem *coetus multorum hominum* iunctim occupauerit partem quampiam terrae; vfitatiffimum eft, vt fingulis ex eo coetu aliqua portio adfignetur; quae fuperfunt, ad totum coetum pertinere cenfeantur. Per occupationem quoque adquiruntur ferae beftiae, aues, pifces in mari, fluminibus, aut lacubus verfantes; item fi quae a mari in littus folent eiici: modo tamen per imperium ciuile promifcua eiusmodi rerum captura non fit interdicta, aut certo alicui adfignata. Quas neceffum eft, fi noftrae debent fieri, vt corporaliter adprehendamus, & in noftram poteftatem redigamus. Occupatione quoque adquiruntur res, in quibus dominium, cui ante fubiectae fuerant, plane eft extinctum. Puta, fi quae obiiciuntur ea intentione, ne amplius ea fint noftra; aut quae ab initio inuiti amittimus, fed poft pro derelictis habemus. Quo etiam pertinet thefaurus, feu pecunia, cuius dominus ignoratur; qui inuentori cedit, (3) vbi per leges ciuiles aliter non eft difpofitum.

(3) Puto tamen iure naturae quoque hic diftinguen-

§. VII. Ceterum plurimae res, quae dominio subiectae sunt, non in eodem semper statu persistunt; sed variis *auctibus* suam *substantiam dilatant:* a) quibusdam extrinseca *incrementa* accedunt: aliae *fructus* proferunt: multis per *formam* industria humana superinductam pretium adcrescit. Quae omnia vocabulo *accessionum* comprehendi possunt, & in duas classes diuiduntur. Quaedam enim citra factum hominis *ex sola natura* (1) istarum rerum pro-

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. VII.

guendum esse locum & modum inuentionis. thesauri enim inuentio non tantum pertinet ad occupationem ratione inuentoris, sed etiam ad accessionem ratione domini loci & fundi, in quo repertus est. Si illa duo momenta in vnum idemque subiectum coincidant, & aliquis in suo thesaurum inueniat siue casu, siue data opera; recte totus thesaurus cedet inuentori. Si vero in loco alieno inueniatur casu, inuentor iuri eius, qui dominus loci est, derogaret, nisi partem inuenti thesauri cederet: sed si data opera thesaurum inuestigauerit in alterius fundo sine consensu domini; totus actus iniuriosus erit, & thesaurus integer cedet fundi domino: vbi tamen leges ciuiles longe aliter rem determinare possunt. Nonnulla, quae iuris naturalis sunt circa hanc materiam, exposuit PETRVS MVLLER *de iure inuenti thesauri Ienae* 1686. ZIEGL. *de iuribus maiestatis lib. II. c. XX.*

§. VII. (1) Non tantum dantur accessiones naturales

proueniunt: quaedam facto & industria hominum in *solidum*, aut *ex parte* procurantur. Circa quas ista est regula: vt, *qui est dominus rei,*

S 5

les, quae ex natura rerum proueniunt necessario, vt foetus animalium, fructus arborum &c. & industriales, quae hominum industria parantur, sed etiam casuales, & eae sunt vel mere fortuitae e. c. thesauri inuentio &c. vel mixtae ex natura & casu, vt praeternaturales, quae non tam ex ordine rerum naturali & consueto profluunt, quam praeter ordinem rebus accidunt. Si accessio ex ipsa re proueniat, vel nullius sit; domino rei naturaliter adquiritur, cuius dominium in eam continuatur & extenditur: si vero res aut opera fuerit alterius & tolli possit; redit ad pristinum dominum: si tolli neque ad accessionis obiectum; vel de compensatione mutua paciscendum, vel oritur naturaliter communio: ratio enim nulla apparet, cur casus fortuitus alteri magis onerosus esse debeat, quam alteri. Litem de particula Daniae per alluuionem in Belgium translatae vide in *iournal des scau. decemb.* 1720. *p.* 605. & cum pluribus exemplis in WINCKELMANNI *Westphal. p.* 18. Alia suppeditat GERH. FELTMANNVS *diss. de accessionibus memorabilibus immani aquarum vi, vel terrae motu factis, Amstelod.* 1691. 8. vbi recenset, anno superioris seculi quadragesimo tertio domum cuiusdam, cui nomen HVLLEMANNI, cum horto olitorio & nemore a continenti abruptam alterius terram occupasse, & exinde resuscitatam fuisse illam quaestionem: *vtrum ager aliunde aduectus & alterius territorio ita superiniectus, vt illud plane tegat, accederet agro, qui huic nouo tamquam fundamentum substernitur? an vero maneret eius, cuius* ante

rei, ad eumdem quoque pertineant accessiones & quaeuis emolumenta ; & qui ex sua materia speciem fecit, eius speciei sit dominus.

§. IIX. Frequenter tamen contingit, vt alii ex contractu, aut alia via ius sibi quaesiuerint ex re nostra certum commodum percipiendi, aut etiam impediendi, ne nostra re omni modo vtamur. a) Quae iura solent vocari *seruitutes.* (1) Ac diui-

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. IIX.

ante fuerat? tandemque volatatis rationibus placuisse iudicantibus, vt ager ita ab alio oppressus haberetur pro exstincto, nulla ne quidem vtili rei vindicatione pristino domino relicta. Huc pertinet memorabilis casus, quem refert KIRCHERVS *mund. subterr. T. I. p.* 221. ex AEGIDII NEAPOLITANI de montis Vesuuiani incendiis diatriba: narrat enim ex formidabili terrae motu in BASILICATA Neapolitani regni prouincia exorto integrum montem vinearum cultura nobilem ex loco suo in alium tribus inde millibus passuum interuallo dissitum sine vllo in intermediis locis sui vestigio relicto translatum fuisse: aitque in hanc vsque diem diuturnam interdicti montis possessores in Neapolitano dicasterio, quam *vicariam* vulgo vocant, litem pendere: vtrum reditus solutionesque pecuniariae, quas regius fiscus exigere solet, ex priori, vbi prius mons steterat; an ex posteriori, in quem coniectus fuerat, loco petendae sint.

§. IIX. (1) Seruitutum natura non in agendo proprie consistit, sed in patiendo vel non agendo:

is

diuiduntur in *perſonales*, vbi vtilitas ex re aliena ipſi perſonae immediate obuenit; & *reales*, vbi ex re aliena, mediante re noſtra, vtilitas capitur. Inter *illas* numerantur *vſusfructus*, *vſus*, *habitatio*, *operae ſeruorum*. *Reales* iterum diuiduntur in *ſeruitutes praediorum vrbanorum & ruſticorum*. *Illae* ſunt v. gr. *ſer-*

is enim qui percipit, commodum ex re noſtra, libertate vtitur & iure; non vero ſeruitutem ſuſtinet, quae de eo praedicatur, qui alteri permittere debet, vt tale ius in ſuis rebus exerceat. Ex quouis pacto ſeruitus quaedam certo modo reſultat; ſi quidem pacto renuntiamus parti libertatis: hic autem ſeruitutes ſpeciali ſignificatu adhibentur. Seruitutum origo ex humanitatis in alios vſu primum reſultaſſe videtur: nam ad plurima ſeruitutum genera praeceptis decori iam obligamur, vt nempe noſtrarum rerum vſu vel innoxio, vel etiam incommodo vicini commoda promoueamus. Sic permiſit alter alteri vicino, vt tignum ſuo parieti nullum damnum exinde facienti immitteret: ex amicitia proſpectum alterius vel ſtillicidium vel aquae hauſtum recepit: ſed per obſeruantiam a poſteris minus coniunctis in iuris perfecti nomen humanitatis illa ſigna tranſierunt. Alias ſeruitutes luxus hominum & commoditas introduxit; ſi ruſticas excipias, quas viciniae neceſſitas peperiſſe videtur. Multae earum non niſi ex ciuitatum inſtituto profluunt, & extra vrbium ciuitatumque cancellos vix deprehendi poterunt, e. c. ſeruitus luminum, ne luminibus officiatur, proſpectus, de non altius tollendo, de tigno immittendo.

seruitus oneris ferendi, luminum, ne luminibus officiatur, prospectus, stillicidii recipiendi &c. Hae sunt v. g. *iter*, *actus*, *via*, *aquae ductus*, *aquae haustus*, *pecoris ad aquam appulsus*, *ius pascendi &c.* (2) Quae omnes fere ex occasione viciniae introductae sunt.

§. IX. Inter modos adquirendi *deriuatiuos* alii sunt, quibus res deuoluitur in alium ex *dispositione legis;* alii, quibus *facto prioris domini;* & quidem vt vel *bonorum* alicuius *vniuersitas*, vel certa eorumdem *portio* transferatur.

§. X. Vniuersitas bonorum lege transit per mortem prioris domini in *successionibus ab intestato.* a) Quum enim & communi hominum inclinationi repugnet, & ad pacem generis humani minime omnium conducat,

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. XI.

(2) Quae tamen distinctio valde obscura est & ab euidentia naturalis iustitiae aberrat, 1) quia voces vrbani & rustici valde ambiguae sunt, neque ex situ, neque ex vsu praediorum satis dignosci possunt, vel ratione naturali determinari. 2) Reales & personales non possunt accurate distingui: operae seruorum personales sunt seruitutes: inhaerent tamen frequentissime praediis, & ea propter reales dicendae.

ducat, bona, quae quis tanto cum labore, dum viueret, quaesiuisset, a domini morte haberi pro derelictis, & cuiuis occupanti patere; (1) inde, suaden-

§. X. (1) Nullam video rationem, si a praeiudiciis consuetudinis & legum ciuilium abstineas, cur non a domini morte bona eius pro derelictis habenda sint: nam 1) mortuo domino cessat omne dominium, omnisque eius voluntas vim amittit suam. 2) Liberi atque cognati perfectum ius nullum probare poterunt, quo illa bona tamquam sua sibi arrogare possint: omnes enim rationes, quas vel ab intentione demortui, vel sanguinis communione, vel laboris sui ad bona adquirenda coniunctione &c. adferuntur, infinitis circumseptae sunt dubiis & difficultatibus; nec vllum iuris perfecti constituunt fundamentum. Res ergo a mortuo derelictae nullius sunt, & secundum ius exinde profluens erunt primi occupantis. Hanc quoque ob caussam in omnes gentes & ciuitates successionem ab intestato inualuisse, bonaque intestati in liberos & cognatos transiisse arbitror; quod ii plerumque primi fuerint occupantes, & quae humanitatis iure petere poterant, occupatione illa sibi perfecte vindicarint. GROTIVS *lib. II. cap. VII. §. X. n.* 2. KVLPIS. *coll. Grot. p.* 64. BOECLERVS & multi alii, qui Grotium sequuntur, successionem ab intestato vocant *tacitum testamentum ex voluntatis coniectura secundum regulas aequitatis honestatisque elicita, ac iure naturae confirmata.* Sed 1) testamentum tacitum rhetorica, vel (si dicendum, quod res est,) absurda est locutio, quod notiones ipsae ostendunt: 2) nititur voluntatis coniectura siue consensu praesumto, cuius nullus in iure naturae effectus est. 3) Testamentum iure naturae non datur. 4) Si regulis aequitatis honesta-

ſuadente ratione, (2) apud omnes populos receptum, vt, ſi quis de ſuis bonis ipſe nihil diſpoſuiſſet, eius bona deuoluantur ad eos, quos pro communi hominum adfectu cariſſimos habere iudicatur. Quales ſunt regulariter, qui ex nobis deſcendunt, & iuxta hos alii ſanguine nobis iuncti, pro gradu quisque propinquitatis. Et licet aliqui homines dentur, qui vel propter accepta beneficia, vel ob peculiarem adfectum alienos quosdam magis ament, quam ſuos conſanguineos : tamen pacis interfuit, non conſiderato paucorum quorumdam adfectu, communem potius mortalium inclinationem ſequi, modumque ſuccedendi obſeruare planiſſimum, & nullis impe-

neſtatisque elicita eſt; ſequitur eam non eſſe perfecti iuris. 5) Quod iure naturae confirmetur, numquam poterit probari. Dicis: pax externa turbabitur, & propinqui non cedent bona derelicta occupanti ſine bello. Sed haec partim obiiciuntur ex praeiudicio conſuetudinis ciuitatum & ſtatus ſucceſſionis inueteratae, vt nunc eſt: partim lites exinde prouenient non per naturam iſtius occupationis, ſed per accidens oriri poſſent, vti in omnibus negotiis.

(2) Per regulas prudentiae & decori, non per ius naturae.

impeditis disceptationibus obnoxium. Quae emersurae erant, si benefactores & amici cum iis, qui sanguinis iure nituntur, possent concurrere. Et si quis omnino benefactores aut amicos cognatis volebat praeferre; debebat expresse super ea re disposuisse.

§. XI. Ex his consequitur, proximos cuique heredes esse suos *liberos*, quos & natura parentibus alendos educandosque sollicite commendauit, & quibus quisque parentum censetur quam lautissime voluisse prospicere, ac, quae sibi supersunt, ipsis potissimum relinquere. Per liberos autem intelliguntur praecipue, qui ex legitimo matrimonio (1) nati sunt. His enim & ipsa ratio, & decor vitae ciuiles, & leges populorum cultiorum prae naturalibus fauent. Ista tamen ita demum obti-

(1) Legitimum matrimonium ad leges iusti naturales determinandum; quum enim matrimonium inire liceat cum consanguineis, pluribus feminis & ad certum modo tempus; idea legitimi matrimonii latius hic se extendere intelligitur, quam in statu ciuili, & quidem in republica christiana, vbi matrimonium arctioribus limitibus circumscriptum est.

obtinent, nisi pater aliquem pro suo filio ob sufficientes rationes noluerit agnoscere, aut nisi ob atrocissimam malitiam eumdem abdicauerit. (2) Sub liberis etiam comprehenduntur ii, qui sunt vlteriorum graduum, quos vti alere, ipsorum parentibus defunctis, auus tenetur: ita, vt ipsi cum patruis

(2) Posita hereditatis liberorum generali hypothesi, conuenientissimam puto esse iustitiae naturali successionem arbitrariam, qua pater bona libere potest distribuere liberis suis, eumque ceteris praeferre, quem carissimum habet. Est enim liberrimus bonorum suorum dominus, neque posita hereditate vlla necessitas requirit, vt liberi aequaliter succedant, quod consuetudine magis inualuit, quam ratione. Vsitata etiam fuit apud varias gentes. LAMBERTVS *Schaffnaburgensis* ad a. 1071: *In comitatu Balduini*, inquit, *eiusque familia id multis iam saeculis seruabatur, quasi sancitum lege perpetua, vt vnus filiorum, qui patri potissimum placuisset, nomen patris acciperet, & totius Flandriae principatum solus hereditaria successione obtineret: ceteri vero fratres aut huic subditi dictoque obtemperantes ingloriam vitam ducerent, aut peregre profecti magis propriis rebus gestis florere contenderent.* Constat etiam, PETRI I. iussu eam succedendi rationem in vastissimo Russiae imperio sancitam esse, & argumenta operose pro ea defendenda congessit auctor *des Rechts der Monarchen in willkührlicher Bestellung der Reichs-Folge.*

truis & auunculis ad hereditatem aui concurrant, aequiſſimum eſt; ne ſuper calamitatem mature defuncti patris, etiam aui hereditate excludantur. Vbi deſcendentes deſunt; par eſt ad *parentes* defunctorum liberorum bona deuolui. Quibus liberi & parentes non ſunt ſuperſtites, iis *fratres* ſuccedent. Vbi & hi deficiunt; heres erit, prout quisque defunctum ſanguine propius contingit. (1) Etſi ad lites euitandas, quae heic exoriri poſſunt frequentiſſime, ſimulque, vt ea res ad vſum

§. XI. (1) Omnia, quae hic adferuntur, non ſunt ſtricti iuris naturalis, quod de perfecto iure eiusmodi ſucceſſionis nullam rationem, nullum praeceptum, nullam conceſſionem nouit. Ordo, quem hic auctor texit, immutari poterit ſine laeſione iuris naturalis: primogenito e. c. ceteri ſine vlla iniuria praeferri poterunt. Celeber. BVDDEVS quidem *diſſ. de compar. oblig. in ſel. I. N. & G. p.* 709. diſputat contra SCHARROCKIVM, quod adfirmauerit, nullam eſſe rationem, nullam argumenti vim, qua probari poſſit, maiores natu liberos ceteris praeferri debere; ſed non tantummodo ipſe vir celeberrimus adgnoſcit rationem non tam cogere, quam contrarium magnopere ſuadere; verum etiam in tota deductione, vt & *diſſ. de ſucceſſione primogenitorum* nil aliud euincit, quam ſucceſſionem iſtam expedire reipublicae & familiis, nec cum I. N. pugnare.

vſum reipublice probe attemperetur; in plerisque ciuitatibus ſuper ordine ſucceſſionis accurate deprehenditur diſpoſitum. Et hunc ordinem vt ſequantur priuati, tutiſſimum eſt; niſi graues cauſſae peculiariter diſponere ſubigant.

§. XII. Huc quoque referendus peculiaris alias adquirendi modus *vſucapio;* a) per quam is, qui bona fide iuſtoque titulo rei alicuius poſſeſſionem nactus eſt, eamque diu quietam & non interruptam obtinuit, demum pro perfecto domino eius rei habetur, ita, vt antiquum dominum, ſi poſtea rem eum vindicare velit, repellere queat. Cuius iuris introducti ratio fuit, partim quod pro derelicto rem habere iudicaretur, qui diu eamdem vindicare neglexerit; quum longo tempore ad id occaſiones vix deeſſe iudicentur: (1) partim quod tranquilli-

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. XII.

§. XII. (1) Licet enim occaſiones ad vindicandam rem defuerint: ſufficit tamen ad interrumpendam poſſeſſionis indubitabilis ſeriem & impediendam vſucapionem, ſi diſſenſum ſuum vel verbis, vel ſignis declarauerit. Si vero is, qui ius habet contradicendi huic poſſeſſioni, diſſenſum ſuum plane

quillitatis & pacis interesset, aliquando possessiones rerum extra controuersiam collocari, praesertim quum longe grauius videatur, post diuturnam possessionem re bona fide parta priuari, quam olim amissa, & cuius desiderium dudum erat digestum, in perpetuum carere. Vt tamen in ciuitatibus certi termini, prout ratio & vtilitas ciuitatis suggesserit, definiantur, intra quos vsucapio compleatur, tranquillitatis & pacis interest.

§. XIII. *Facto domini prioris* vni-
T 2 uersi-

plane non significauerit, remque suam ab altero quiete possideri *scienter & volenter* permiserit, nec a metu iniuste illato vlla ratione coactus fuerit; de consensu eius tacito vlterius dubitare non licebit, sicque dominium in rem suam intra illud temporis spatium naturaliter amisisse iudicandus est, quod ad eamdem persequendam & recuperandam idoneum esse videbatur & sufficiens. Vsucapio ergo innititur occupatione rei derelictae, cui tacito consensu is renunciauit, qui omnem recuperandi conatum omisit. HOCHSTETTERVS *coll. Pufend. p.* 347. *sqq.* obiectiones contra vsucapionem refutat, & de necessitate praescriptionis inter gentes liberas egregie disserit. Vid. & WERLHOF *diss. de praescriptione inter liberas gentes.*

§. XIII. Testamenta ex solo iure Romano, non iure naturae ortum ducunt, quod nec aliquid circa ea praecipit,

uerſitas rerum *mortis cauſſa* tranſit per *teſtamentum.* a) Nam & illud in qualecumque ſolatium mortalitatis apud pleroſque eſt receptum, vt quis

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. X.

praecipit, nec prohibet: ex ratione ergo validitas eorum demonſtrari nequit: 1) ius perfectum in alterum transferri non poteſt, niſi vtroque conſentiente; ſed teſtamentum eſt ſolitaria tantum vnius diſpoſitio, quam prius acceptare non licet, quam quando vim obligandi amiſit, adeoque acceptari nequit. Nam 2) teſtamentum, quod vim ſuam poſt mortem demum obtinet, tribuit alteri ius eo tempore, quo teſtatur nullum ius habet: morte enim ſua id amiſit: nec illud ius, quo teſtamentum fecit, teſtamentum poſt mortem poteſt reddere validum, quum ceſſante non mera poſſeſſione, ſed omni voluntate & dominio prorſus perierit. Eſt vero 3) contradictio, voluntatem tunc demum vim ſuam exſerere, quando deſinit velle vel eſſe voluntas. 4) Diſſentientes ad permiſſionem ſolam I. N. prouocant, quae nil aliud notat, quam ius naturae de ea tacere. Ad obiectiones diſſentientium reſponderi poteſt diſtinguendo a) inter ſucceſſionem & actus circa illam; b) inter facultatem faciendi teſtamenti & ius obligandi teſtamento: c) inter commendationem rei cuiusdam nobis gratae & teſtamentum: d) inter voluntatis declarationem cum intentione obligandi, & durationem cum vi obligandi. Vid. THOMASII *diſſ. de origine ſucceſſionis teſtamentariae* 1705. *hab.* & COCCEII *diſſ. de teſtamentis principum Francof.* 1699. BODINI *diſſ. de moderno teſtamentorum abuſu Halae* 1704. §. 3. 4. SCHNEIDERI *diſſ. de obligatione ex teſtamento imperfecto Halae* 1711. §. 8. *ſq.* Quinque argumenta IAEGERI in contrarium, quae profert *obſeru.*

quis viuus ſua bona transferre posſet in euentum mortis in eum, quem maxime amaret. Ceterum quum antiquiſſimis temporibus vſitatum fuiſſe

obſeru. ad Grot. c. VI. L. II. §. XIV. p. 269. *ſq.* non adeo magni ſunt momenti: quippe exemplis a materia ſubſtrata prorſus alienis & teſtimoniis minus adaequatis pugnant. Propius rem tangunt, quae a BARBEYRACO *ad Puf. L. IV. c. X. §. IV. not. 2. p.* 566. & a BVDDEO *ſel. I. N. & G. diſſ. de teſtamentis ſummorum imperantium* §. 3. 4. 5. *& inſtitut. theol. moral. P. II. c. III. ſect. V. §. XXI. p.* 535. contra ſententiam, quam propugnamus, in medium adferuntur, & quae pace virorum eruditiſſimorum hic expendere liceat. 1) *Obiic.* proprietas non ceſſat cum poſſesſione: ſed prius non finitur, quam dominus eidem ſponte renuntiauerit: moriens itaque cur ius ſuum in bona, quorum poſſesſionem tantum morte amittit, non poſſet deferre in alium, quum velit? quod cl. BARBEYRACVS vrget. *Reſp.* Verum quidem eſt, proprietatem non ceſſare cum posſesſione: ceſſat tamen neceſſario, quando dominium ceſſet: hoc autem tamquam facultas moralis finitur, quando voluntas eſſe deſinit, quae illam facultatem adhuc ſuſtinebat. Quicumque itaque moritur, eius voluntas perit in ſocietate humana, & per conſequens fit *non-ens*, cuius nullae ſunt adfectiones, nulli effectus. 2) *Obiic.* naturae conueniens eſt, vt is, qui per mortem in vſu rerum impeditur, per compenſationem quaſi ſibi ſatisfaciat, adeoque dominium vſumque rerum alicui deferre poſſit, cui fauet. *Reſp.* haec magis ad regulas decori vel potius ad ornatas meditationes & ingenii ratiocinia pertinent, quam vt rem ſolide ex iuris perfecti principiis deducendam

fuisse videatur, vt imminente iam fato palam suos heredes nuncuparent, & patrimonium de manu in manum ipsis traderent; postea graues

dam conficere posfint. 3) *Obiic.* donatio inter viuos ab omnibus conceditur esse firma, cur non donatio in casu mortis valida sit? *Resp.* quidni valida sit? donatio mortis caussa iure naturali quoq; subsistit: est enim actus inter viuos & fit per conuentionem vtriusque partis viuentis perfectam. Vid. COCCEII *diss. cit. P.* 1.§.43. sed toto caelo ab ea differunt testamenta: nam consensu mutuo & voluntate destituuntur, quae tunc valorem exserere nequit, quando esse desiit. 4) *Obiic.* bona plerumque morientis industria parata sunt: iniustum foret, si post mortem primo occupanti cedere deberent. *Resp.* mors sic accusanda venit, quae omnia soluit: per testamenta saepius bona inimicis relinquenda sunt: iustum sic foret, etiam uxores testamento legare, ne cum bonis relictis cedant primo quasi occupanti per matrimonium. 5) *Obiic.* turbae exinde infinitae orirentur, si bona demortui omnium direptioni exponerentur. *Resp.* recte quidem, si statum hominum, vt nunc est, testamentis iam introductis respiciamus: sed si semel mos ille inualuisset, vt cederent primo occupanti; sine dubio homines & in statu naturali & ciuili de infinitis adminiculis tuendae publicae securitatis hoc in casu sibi prospexissent, vti in aliis vitae necessitatibus. Quid? quod eadem obiectio testamentis in statu naturali potest opponi; quum nihil sit, quod illos, qui non aequali ratione satisfactum sibi esse putant, impellere posfit ad ratihabendum demortui testamentum, nisi vis aut metus. 6) *Obiic.* testamentum ante mortem testatoris actus quidem est imperfectus

ues ob rationes multis populis aliud testamenti genus magis arrisit. Vt nempe, quocumque tempore placeret, vltimam suam voluntatem vel

 palam

fectus & non consummatus; qui tum demum actus fit consummatus & perfectus, quando morte testatoris subsecuta accedit consensus heredis: ast inde non sequitur, hunc actum inualidum prorsus esse & nullius effectus. *Resp.* eo ipso, quo actus imperfectus esse dicitur, notatur, testamentum nullum in iure perfecto viuente testatore habere effectum, siue esse inualidum: deinde in hoc maxime petitur principium, quod testamentum post mortem fiat perfectum & actus consummatus, nec non, quod consensus ad herede acceptari possit, vbi alter omnem vim consentiendi & paciscendi amisit. 7) *Obiic.* heredi tamen testamento ius adquiritur, dum per testamentum alii ab adeunda hereditate excluduntur, donec ipse consensum suum declaret. *Resp.* hoc est res facti, non iuris, & nihil probat, quam in ciuitate morem illum esse receptum; non vero probat, quod ita iure naturae procedi debeat. Naturaliter enim heredi nullum ius enascitur ex testamento: nondum enim viuo testatore promissum ei acceptare licuit: sine acceptatione vero naturaliter ius habere nequit, vt supra cap. IX. §. 16. auctor ostendit: mortuo vero testatore nihil acceptare potest, quum consensus demortui sit non-ens. 8) *Obiic.* nulla profecto vis esset dominii, nisi domino liceret eiusmodi quid sancire, quod etiam post mortem eius valeret. *Resp.* consequentia non patet: non enim exinde omnis vis dominio deneganda, quia cum voluntate domini cessare intelligitur. Omnis facultas perit pereunte suo subiecto: per naturam itaque rerum & dominii aliter res se habere nequit,

palam significare, vel literis tacite consignare possent; quam mutare pro lubitu liceret, & ex qua heredibus nuncupatis aut scriptis tunc demum ius nasceretur, quando testator exspiraret. Atque tales vltimae voluntates, licet merito magnum habeant fauorem; ita tamen temperandae erunt, prout necessitudinum ratio & vtilitas ciuitatum requirit. Quae & inde legibus sueuerunt cauere, quomodo cuique testamenta sint ordinanda. A quarum dispositione qui discesserit, queri non potest, suae voluntatis non fuisse habitam rationem.

§. XIV. *Inter viuos facto prioris domini* res transeunt vel *gratis*, vel *interposito contractu.* (1) Prioris generis

quit, & vis dominii non vltra fines suos erit extendenda, quae viuo domino effectus omnes sortiri potest, quos a dominio exspectare licet. Haec ea, quae nomini & eruditioni virorum dissentientium debetur, obseruantia in medium attuli, & si forte ad opinionem illorum minus recte penetrauerim; meliora edoctus sententiam sum emendaturus.

§. XIV. (1) Quando res inter viuos gratis transire dicuntur; id etiam fit interposito contractu. Omnes donationes mutuo consensu peraguntur, & premis-

neris translationes vocantur *donationes.* De contractibus infra erit agendum.

§. XV. Quandoque etiam *inuito priore domino* res transferuntur, & quidem in ciuitatibus potissimum, per modum *poenae*, dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa eorum portio, eripiuntur, & vel publico, vel laeso adplicantur. Sic & in *bello* a) inuitis res per hostem viribus superiorem eripiuntur, raptorique acquiruntur: (1) ad quas tamen recuperandas pari violentia prior dominus ius non amittit, quousque per subsequentes pacis tractatus omni praetensioni ad easdem non renunciauerit.

a) Puf. de I. N. & G. L. IV. c. VI. §. 14. & quae hic infra dicentur lib. II. c. XVI. §. 13.

 CAPVT

promissionem vna cum acceptatione continent: quare non video, cur auctor donationes contractibus hic opposuerit, cum *cap.* IX. §. VII. & XVI. aliter philosophatus sit.

§. XV. (1) Solis viribus possessio, non dominium adquiritur, nisi consensus deuicti in pace subsequente id stabiliat: ergo bellum proprie non pertinet ad modos adquirendi iuris, quatenus notat solam violentiam bellicam. Ius tamen belli inter modos adquirendi referri potest: qui enim ius habet petendae satisfactionis, tantum dominii sibi adquirere potest, quantum sufficit ad satisfactionem.

CAPVT XIII.

DE OFFICIIS, QVAE EX DOMINIO RERVM PER SE RESVLTANT; NEC NON DE BON. FID. POSSESSIONE.

1. Regula *generali* I. de non turbandis aliorum dominiis.
2. II. De re aliena bona fide parta adhuc apud nos existente.
3. III. De re aliena consumta.
4. Regulae *speciales* in casibus, vbi res bona fide parta periit.
5. Vbi fructus soli extant.
6. Vbi fructus consumti.
7. Vbi fructus neglecti.
8. Vbi res titulo lucratiuo parta alii donata.
9. Vbi titulo oneroso parta alienata.
10. Vbi hoc titulo parta adhuc exstat.
11. Vbi res inuenta.

§. I.

a) Puf. de I. N. & G. L. VI. c. XIII.

Ex introducto rerum dominio ista officia a) inter homines prouenerunt: (1) *vt quilibet teneatur alterum* (non hostem) *pati rebus*

§. I. (1) TITIVS ad h. l. & BARBEYRACVS *ad Puf. op. mai. L. IV. cap. XIII. n. I.* monent, officia ex dominio rerum resultantia non plene ab auctore tradi, sed praeterea requiri, vt dominus rebus possessis non abutatur in contemtum DEI, sed eas in gloriam DEI & innoxiam proximi vtilitatem

rebus suis quiete frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, interuertere, aut ad se trahere sustineat. (2) Quo ipso furta, rapinae & similia crimina in res alienas tendentia vetantur.

§. II. *Quando res aliena ad nos peruenit sine nostro crimine & bona nostra fide,* (1) *eamque adhuc in nostra potestate habemus; tenemur efficere, quan-*

litatem impendat. Enimuero confundunt hi iuris naturae interpretes forum obligationis perfectae siue iuris stricte sic dicti cum foro conscientiae & philosophiae moralis, ad quam illa monita spectare satis superque constat.

(2) Attente ergo semper obseruandum, quid meum & tuum, quid suum sit: ab eo enim omnis vis atque fraus, furta, rapinae & similia crimina dependent. In ciuitate penes imperantem saepius est determinare, quid sit meum & tuum; quid sit alienum, & in quod tibi vel alteri ius competere debeat, quod venationis modo liberioris, modo arctioris exemplo illustrari potest. Vid. GRIBNERI *diss. de furti apud Lacones licentia Lips.* 1705. HOVTVYNVM *polit. contr. p.* 80.

§. II. (1) Vid. CICERONEM *de officiis lib. III. cap. XVII.* Vbi docet, bonam fidem tollere omnem astutiam & malitiam: est enim animi sincera persuasio de iusta alicuius rei possessione cum studio suum cuique tribuendi coniuncta. Sed in foro humano & ciuili sufficit, si facta & signa externa ita sint comparata, vt ex iis bona fides praesumi possit; licet in animo non semper reperiatur: quae res conscientiae iudicio relinquitur,

quantum in nobis est, vt illa in potestatem legitimi sui domini redeat. Non tamen tenemur illam rem restituere nostris impensis; &, si quas in eam seruandam fecimus, recte possumus repetere, aut rem tantisper, quoad illae soluantur, retinere. Et ad restituendum tum demum actu tenemur, quando innotuit nobis, illam rem esse alterius. Tunc enim debemus significare, rem eam penes nos esse, nec per nos stare, quo minus dominus suum possit recipere. Quod tamen iusto titulo adquisiuimus, non tenemur ipsi in dubium reuocare, & velut publice

tur. Exemplum adfert CICERO *L. III. c. XIIX. de offic. L. Minutii Basilii*, inquit, *locupletis hominis falsum testamentum quidam e Graecia Romam attulerunt. Quod quo facilius obtinerent, scripserunt heredes secum M.* CRASSVM *&* *Q.* HORTENSIVM, *homines eiusdem ciuitatis potentissimos. Qui quum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius essent conscii culpae, alieni facinoris munusculum non repudiauerunt. Quid ergo? Statim hoc est, vt non deliquisse videantur? mihi quidem non videtur.* Et quidem recte: CRASSVS enim & HORTENSIVS, si bonae fidei studiosi fuissent, omnem nauassent operam, vt veris heredibus hereditas restitueretur. Conf. RACHEL *ad h. l. &* GROTIVM *lib. II. cap. X.* §. 1. *& cap. XXI.* §. 1.

publice denunciare, an quis eam rem sibi velit vindicare. Atque isthoc officium praeponderat contractibus particularibus, iisque exceptionem dat, v. g. si fur apud me inscium furti rem furtiuam deposuerit, & post verus eiusdem dominus adparuerit; huic, non furi, eadem erit restituenda.

§. III. *Quod si autem res aliena, bona fide parta, sit consumta; officii est, tantum restituere domino, quantum facti sumus locupletiores:* (1) ne ex immerito alterius damno lucrum capiamus.

§. IV. Ex hisce porro sequentes conclusiones deducuntur: (I.) Possessor bonae fidei non tenetur ad vllam restitutionem, (1) *si res periit:* quia

§. III. (1) I. e. quantum lucrati sumus ex illa re, vel rei consumtione. Hoc autem dum restituimus; praestamus officium humanitatis, non perfecti iuris: nam possessor bonae fidei stricto iure naturali non tenetur ad vllam restitutionem.

§. IV. (1) Ad possessorem bonae fidei requiritur 1) vt iusto titulo rem adquisiuerit. 2) Vt persuasum sibi habeat, eum, a quo rem adquisiuit, rei fuisse dominum, & vt rem illam esse alienam ignorauerit, vel non potuerit non ignorare. Possessori huic bona fides tribuitur, non propter ignorantiam proprie, sed occasione ignorantiae propter actionem inuoluntariam; quia noluit vti re aliena.

§. VI. (III.) B. f. possessor tenetur ad restitutionem rei & *fructuum consumtorum;* si modo alias tantumdem consumturus fuerat, & possit rei euictae pretium ab auctore suo recuperare. Nam in hoc factus est locupletior, dum rem alienam consumendo suae pepercit. (1)

§. VII. (IV.) B. f. possessor non tenetur pensare *fructus, quos neglexit.* Quia nec rem habet, nec quidquam rei successit.

§. IIX. (V.) Si B. f. possessor rem alienam sibi donatam alii *donauerit;* non tenetur, nisi omnino ex officio aliquo tantumdem donaturus fuerat. Tunc enim lucrum erit rei suae pepercisse.

§. IX. (VI.) Si B. f. possessor rem alienam *oneroso titulo partam* quocumque modo *alienauerit;* non tenetur, nisi quatenus ex ea lucrum fecit.

§. X.

§. VI. (1) Lucrum hic non tam respiciendum, quam ius possessoris bonae fidei, quo lucrum ex re sua percepit: id autem quum nullo defectu laboret, ei tribuit potestatem re sua vtendi vel fruendi pro libitu, nec vlli alii ius est in illis fructibus, quos percepit, eaque propter nullo iure tenetur ad fructus restituendos.

§. X. (VII.) B. f. possessor etiam *oneroso partam titulo* rem alienam tenetur restituere, neque dominum id, quod erogauit, reposcere potest, sed illum dumtaxat, abs quo eam rem accepit. Nisi quatenus dominus rei suae possessionem recipere sine aliquo impendio probabiliter non potuit, aut μήνυτρον (indicii praemium) vltro pollicitus fuerit.

§. XI. Qui rem alienam *inuenit*, quam domino inuito excidisse probabile sit, non potest eam colligere hoc animo, vt eamdem domino requirenti subtrahat. Vbi autem dominus non adparet; recte eamdem sibi retinere potest. (1)

CAPVT

§. XI. (1) Rem pauperibus dandam vel ad pias caussas conferendam esse ex iure naturae non patet, & cleri Romani sapit habendi cupidinem. Qui tamen rem inuenit, per principia decori omnem nauabit operam, vt e. g. publicis denunciationibus efficiat, vt rei domino innotescat, rem amissam penes se esse. Id quod in rebuspublicis legibus iniungi solet sub poena furti. Egregie id illustrat *codex Danorum Christianeus L. V. c.* 9. *art.* 2. *Qui rem aliquam inuenerit, hoc in proxima parochia &c. denuntiet: & art.* 2. *qui rem inuentam non indicauerit, furti tenebitur.* Quae leges quam stricte seruentur, notat auctor *du voiage en Danemarc Roterd.* 1707. 8. *T.* 2. *p.* 336. Conf. *Schwedisch-Land-Recht. tit. XI. c.* 32. *Stadt-Recht tit. XV. c. XI.*

CAPVT XIV.

DE PRETIO.

1. Pretii post permutationes origo.
2. Diuisio in *vulgare*, rerum scilicet, & actionum, & in *eminens*, nummi.
3. Fundamentum *vulgaris* est idoneitas ad vsum.
4. Vnde intendatur, & remittatur? Pretium adfectionis.
5. Determinatio pretii vulgaris in & extra ciuitatem. Est vel definitum a legibus,
6. Vel liberum, ab vsu fori dependens.
7. Pretium *eminens*, eius necessitas & vsus;
8. Plerisque gentibus constitutum in nummo, seu metallo nobiliore.
9. Vnde nummi valor in ciuitatibus?

§. I.

POst introducta rerum dominia, quum nec omnes res eiusdem essent naturae, nec eumdem vsum humanis necessitatibus praeberent, nec cuiuis ista rerum copia adesset, quam ad vsus suos desideraret; mature inter homines receptum (1) res inuicem *permutare*. Sed

§. I. (1) De Troianis id testantur PLINIVS *H. N. L.* 33. *c. I.* de Lycurgo IVSTINVS *L. III. c. II.* de Germanis TACITVS *de mor. Germ. c. V. n.* 6. de Britannis SOLINVS *polyh. c.* 25. de Sarmatis MELA *L. II. c. I.* de Seribus HERODOTVS *L. VI. c.* 21.

Sed quia saepissime contingeret, vt res disparis naturae aut vsus essent transferendae; ne alteruter eiusmodi permutatione laederetur, necessum erat conuentione hominum *rebus* adsignari aliquam quantitatem, iuxta quam res inuicem comparari exaequarique possent. Quod itidem contigit circa *actiones*, quas in aliorum vsum non gratis adplicari placuit. a) Ea quantitas nomine *pretii* venire solet.

a) Puf. de I. N. & G. L. V. c. I.

§. II.

c. 21. de Colchis BVSBEQVIVS *epist.* 3. de Americanis DAPPERVS aliique passim. Vid. ALEX. ab ALEXANDRO *genial. dier. L. IV. c. XV. p.* 217. *b.* a LINGEN *de origine & inuentoribus pecuniae pag.* 12. Neque enim post numum introductum omnis cessauit permutatio: apud multas gentes conseruata est. Belgae ipsi, numorum penuria vrgente, raro exemplo rerum permutationem reuocasse & publicis legibus sanciuisse leguntur, HENRICO *aucupe* rerum patiente. Vid. OTTONEM SPERLINGIVM *de numis non cusis p.* 254. qui etiam passim populos designat, vbi permutatio nunc etiam retinetur. De Hottentottis idem testatur KOLBE *Beschreib. des Cabo de Bonne Esper. p.* 520. Quinque vel sex rebus ea permutatio fieri solebat 1) ferro fabrefacto, 2) pellibus, 3) frumentis, 4) animalibus, 5) mancipiis, 6) aere rudi, siue numo non cuso, de quo Sperlingius l. c. Conf. ARIST. *polit. lib. I. c.* 9. SALMAS. *de vsuris p.* 304. BERNEGGER. *ad Tacit. quaest. XVIII.*

§. II. Diuiditur pretium in *vulgare* & *eminens*. (1) Illud ſpectatur in *rebus* & *actionibus* ſeu operis in commercium venientibus, quatenus vſum aliquem & delectationem hominibus adferunt. (2) Hoc autem

§. II. (1) Ab aliis diſtinguitur in virtuale vel formale, internum vel externum, naturale vel aduentitium, quibus terminis caute vtendum, ne in praeiudicium incidamus, quaſi pretium rebus inſit: internum enim naturale dicitur, non quod intra naturam lateat, ſed quia natura rei interna occaſionem praebuit pretio.

(2) Omne pretium in humana ſocietate inuoluit reſpectum ad hominis neceſſitates, commoditates, opiniones; hanc ob cauſſam ad relationum ideas pertinet. Omnis res itaque, quaecumque ſit, ratione pretii accipiendi indifferens eſt, nec proprie pretium cuidam innatum vel ineſſe dici poterit: nam 1) pretium ad relationem pertinet, quae eſt idea ab homine illata, non vero in natura rei exiſtens; reſultat enim ex comparatione tum rerum inter ſe, tum rerum ad hominis vſum relatarum. 2) Pretium eſt aeſtimatio rei, quae ab homine proficiſcitur & rebus ineſſe nequit, quum in hominum arbitrio & ratiocinatione conſiſtat. Quidquid ergo pretium ſuſtinere dicitur, magis vel minus recipere poteſt, prout magis vel minus ad hominum vtilitates & opiniones accommodatur. Vid. GVNDLING *via ad I. N. c. XXII. p.* 203. BEYER *delin. I. N. c. XXIII.* GERHARDI *delin. I. N. L. II. c. IX.* *Exempli cauſſa*, multae veterum gentium aurum & argentum floccipendebant; Marcobii & Aethiopes aes auro pluris faciebant: Aliliaci & Galandi teſte DIOD. SIC. *bibl. L. III. c.* 45.

quia

cernitur in *numo*, quatenus is omnium *rerum* & *operarum* pretium virtualiter continere, & communem iisdem mensuram praebere intelligitur.

§. III. Vulgaris pretii *fundamentum* in se est aptitudo illa *rei* vel *operae*, (1) qua aliquid mediate aut imme-

quia auri genere abundabant; aeris autem & ferri penuria laborabant: propterea aequali haec auri pondere cum mercatoribus permutarunt. Germani veteres argentum auro praetulerunt, narrante TACITO *de mor. Germ. c. V.* Alii aliter metallis pro suo vsu pretium constituerunt, vt ostendit a LINGEN l. c. PVFEND. *op. mai. L. V. c. I. §. 13.*

§. III. (1) Vulgare pretium resultat quidem ex aptitudine rei: verum tamen principium pretii a cognitione istius aptitudinis pendet: ignoti enim neque vlla cupido, neque pretium. Multae olim exstiterunt res, quae aptissimae fuerunt ad vsus humanos, vti nunc videmus; sed nullius pretii habitae sunt: quia ista aptitudo non erat cognita. Etiam nunc multa nullius pretii sunt, quibus forsitan posteritas aliquando pretium imponet ob aptitudinem istarum rerum ad vsus humanos noviter detectam. Quis putauerit, nostro tempore telis aranearum pretium comparatum esse? idque auctum iri quisque videt, si modo ars lintei ex iis conficiendi per LE BON inuenta frequentius exerceatur, & eius exercendae faciliora & commodiora parentur adminicula. Inde vulgare pretium variationi est obnoxium, prout vsum praebet vel non praebet hominibus per nationes, temperamentorum, passionum, regionum statuumque diuerso-

immediate conferre potest ad vitae humanae *necessitates*, & ad eamdem *commodiorem* aut *iucundiorem* red-

uersorum indolem distinctis. Rerum natura quidem constans est, & aptitudo ad diuersos vsus in multis rebus non mutatur in se: variatur tamen pretium tamquam aestimatio illius aptitudinis, quae non tantum toto coelo ab ea differt, uerum etiam cognitio eiusdem aptitudinis pro captu gentium & nationum diuersa est, pretiumque rei immutat. Quoniam enim magis vel minus recipit; pretium quoque vel augebitur, vel minuetur. Ex quibus manifestum est, pretia rerum vulgaria infinita esse, & quidem fundamentum eorum generatim posse exponi; ipsa vero pretia non determinari: omne porro pretium formale esse; nullum virtuale: vbi virtus rei & virtuale pretium plerumque inter se miscentur. Vulgare pretium vero vel rem aestimat ex vera eius naturae perceptione, vel ex mera mentis opinione nullo fundamento naturae innixa; quae vel ex passione & adfectu aliisque praeiudiciis ignorantiae, educationis, consuetudinis &c. promanat. Hinc fluunt pretia inepta rebus virtutem inferentia, vel potius adfingentia, quae in iis natura non existit, e. c. *Fuluius Vrsinus peruetustis codicibus, quorum multos in sua bibliotheca habebat, immania pretia faciebat: atque illud accidit perridicule, quod quum die quodam Francisco Cardinali Toleto Terentii comoedias ostendisset, easque adfirmasset ante annos mille fuisse conscriptas, ac reuera essent antiquae, sed mire deprauatae atque corruptae, addidisset, nullam esse pecuniam, quae antiquissimi illius codicis aestimationi par esset; proh DEVS! Cardinalis inquit, quid audio? equidem mallem codicem vnum, quantumuis recens impres-*

sum

dendam. Vnde & *res* nullum plane vſum praebentes *nullius pretii* ſolemus vocare. Dantur tamen *res* quaedam vitae humanae vtiliſſimae, quibus nullum certum pretium impoſitum intelligitur; vel quia dominio ſunt & debent eſſe vacuae, vel quia ad permutationem ſunt ineptae, & inde a commerciis ſepoſitae, vel quia in commerciis nunquam aliter, quam appendix alterius rei conſiderantur. (2) Sed &, dum lex diuina aut humana quasdam *actiones* extra commercium remouit, ſeu pro mercede obire vetuit, pretium quoque iisdem detraxiſſe intelligitur. Sic quia *ſuperiores partes aëris,*

ſum, ſed caſtigatum emendatumque, quam decem alios mendoſos & corruptos, quamuis Sybillae manu exaratos: riſus omnium, qui aderant, eſt factus; quum viderent, rerum earum pretia, quae ille in coelum efferebat, Cardinalis aeſtimatione ſic concidiſſe. ERYTHRAEUS *Pinac. I. p.* 10.

(2) Vel quia tanta earum eſt copia, vt non opus ſit pretium iis ſtatuere vbiuis obuiis. Aquae apud nos nullum pretium eſt, quamuis vtiliſſimae: contra Pariſiis aliisque in locis a flumine vel fonte remotioribus, vnde hominum opera apportari debet, quodam hinc pretio venire ſolet: apud nautas in magna aquae penuria ſaepe pretioſiſſima eſt, vitaeque aequipollet.

aëris, *aether* ac *coeleſtia corpora vaſtusque oceanus* a dominio humano ſunt exemta; nullum quoque pretium iisdem tribui poteſt. Sic *liberi capitis* nullum eſt pretium: quia liberi homines in commercium non veniunt. (3) Sic *apricum ſolis lumen, liquidus & purus aër, amoena facies terrae*, quatenus oculos dumtaxat paſcit, *ventus*, *vmbra* & ſimilia in ſe & ſeorſim conſiderata pretium non habent; quum homines talibus ſine vſu terrae frui nequeant. Quibus ipſis tamen magnum momentum ineſt circa augendum aut minuendum pretium regionum, fundorum atque praediorum. Sic illicitum eſt pretio addicere *actiones ſacras*, quibus effectus aliquis moralis ex inſtituto diuino eſt adſignatus;

(3) Quidni? ad vitam ſeruandam vel alia commoda adquirenda libertati nuntium mittere non tantum licet, ſed etiam officium eſt. Homines proprii pro mercede ſeruitutis iugum ſubierunt: ſeruitus mercenaria quid aliud eſt, quam libertatis commercium? Captiuus in bello manult ſaepe ſeruire, quam mori. Milites pro mercede duriſſima ſuſcipiunt ſeruitia, & ex eorum nundinatione principes ſaepe multum lucrantur. Libertas ſane eſt iuris *permiſſiui*, cui renuntiare licet; non *praeceptiui*.

quod crimen *simoniam* (4) vocant. Et improbe *iustitiam venalem* habet iudex.

§.IV.

(4) Simoniae verum crimen in emtione & venditione donorum SPIRITVS S. extraordinariorum ponendum est, quo maxime peccauit SIMON Act. IIX. 18. Postea vero applicatum est a clero Romano ad varia obiecta, quae donis SPIRITVS S. ita aequiparauit, vt in iis quoque crimen simoniae committi statuerit, quo eo sanctius res suas tueretur, laicos a dispositione de rebus sacris feliciter excluderet, forum peculiare sibi vindicaret & bona ecclesiastica sarta tectaque conseruaret. Simoniam itaque committi adfirmant 1) circa munera ecclesiastica cuiscumque sint conditionis & dignitatis, 2) circa actus ministeriales ad cultum diuinum spectantes, 3) circa bona ecclesiastica, 4) circa iura ad ecclesiam spectantia. Inde enatae sunt infinitae fraudes & artes clericorum specioso criminis simoniae praetextu infucatae, quarum inuolucra detexit PERTCHIVS sub praesidio celeberr. BOEHMERI *Halae* 1715. *diss. de inuolucris simoniae detectis* Vid. & IAEGERI *diss. de simonia curiae Romanae.* Iure quidem naturae crimen simoniae ignotum est; nulla enim subest ratio in lumine naturae ex principiis iusti desumta, cur non aliqua ciuitas munera omnia publica, ad quae etiam ecclesiastica spectant, certa pecunia adquiri & pro ministerio ecclesiastico mercedem accipere permittat, quum neque pax externa inde laedatur, neque aliquis adeo stupidus sit, *vt eum, qui pecuniam pro obtinendo munere ecclesiastico offert, spirituale quid, aut ipsum Spiritum S. ea adquirere velle indicet. Omnes nil nisi emolumenta, dignitatem aliaque, quae officio cohaerent sacro, his muneribus, si etiam illicita sint, & suffragiorum quo-*

que

§. IV. Caussae autem, cur vnius & eiusdem rei *pretium intendatur vel remittatur*, quodque adeo vna res alteri praeferatur, (licet haec aequalem aut maiorem vsum in vita humana videatur obtinere,) sunt variae. (1) Heic enim vsque adeo

U 5 *necessi-*

que corruptione sibi comparare cupiunt, adeoque a crimine ambitus haud alieni sunt, quippe quod nihil aliud est, quam quo quis corruptis suffragiis munera publica ambit, vel ab iis data pecunia redimit, qui conferendi officia ius a principe acceperunt. Vid. cit. diss. BOEHMERI *p.* 46. Ne quidem principiis honesti naturalibus aduersabitur princeps, si viris dignissimis pro certo pretio munus eiusmodi concedat: non enim iure perfecto tenetur princeps, neque conscientia eam ob caussam turbabitur, vel tranquillitas interna id inculcat, vt munera publica suae ciuitatis gratis concedat. Aliud est, quid regulae decori & prudentia politica suasurae sint: momenta enim circumstantia rem infinite variare possunt. Denique iure ciuili simoniam crimen esse ostenditur in citata diss. pag. 43.

§. IV. (1) Omnes tamen ad vnicum conceptum raritatis referri possunt, quae oritur, vel quia res aliqua non frequenter nec copiose existit, vel quia difficillime paratur, & quidem vel vere per opinionem hominum, qui rationem rei ita comparatam esse arbitrantur. Vid. COCCEII *diss. de pretio adfectionis & amoenitatis, Francof.* 1680. *hab.* & THOMASII *diss. de pretio adfectionis in res fungibiles non cadente.* Quare non rei vtilitas proximum pretii fundamentum est, sed maior vel minor quantitas & copia rei. Explicat id egregie

necessitas rei aut *nobilitas* vsus primas semper non tenent, vt potius vilissima esse cernamus, quibus vita humana minime carere potest: ideo, quod non sine singulari DEI prouidentia vberem eorum prouentum natura profundat. Ad *intensionem* igitur *pretii* inprimis facit *raritas*; quae non parum commendatur, vbi ex locis remotis res afferuntur.

egregie LAW, totius Galliae *argenti exterebronides* libello suo, *considerations sur le commerce & sur l'argent p. 2. 3. Leur prix est plus ou moins grand, non pas tant a proportion de leur plus ou de leur moins d'vtilité, qu'a causse de leur quantité plus ou moins grande, par raport a la recherche, qu'on en fait. L'eau est de grande vtilité, mais d'aucun prix: pourquoi? c'est, qu'il y a plus d'eau qu'on n'en demande ... Les biens varient dans leur prix selon quantité & selon la recherche, qui s'en fait. Selon que la recolte d'auoine de cette année aura eté plus ou moins abondante & selon la recherche, qu'on en fera, selon dis-ie la combinaison de ces circonstances l'auoine ou haussera, ou baissera dans son prix.* Momenta itaque omnia, quae auctor noster, BOECLERVS aliique ex *sumtibus, laboribus, periculis, difficultatibus, copia & inopia rerum, copia aut inopia pecuniae, rerum raro artificio, decore, perfectione, cupiditate habendi, tempore & casibus fortuitis &c.* ad pretia constituenda enarrarunt, sub raritatis idea continentur. Conf. BOECLERI *diss. de mensura pretii tom. I. diss. n. 29. p. 897.* vbi quidem operose, sed parum accurate hac de materia egisse intelligitur.

runtur. Inde *ambitiosa hominum luxuria* multis rebus, quibus vita humana commodissime carere poterat, enormia pretia posuit; puta vnionibus & gemmis. *Rerum* vero *quotidiani vsus* pretia potissimum intenduntur, quando raritas earumdem coniungitur cum *necessitate* seu indigentia. Pretia *rerum artificialium* praeter raritatem maxime solent intendere *subtilitas* & *elegantia artis*, quam prae se ferunt; quandoque & *fama artificis*, nec non *operis difficultas*, *artificium* & operariorum *raritas*, & similia. *Operarum* & *actionum* pretia intendit earumdem *difficultas*, *dexteritas*, *vtilitas*, *necessitas*; *agentium raritas*, *dignitas*, *libertas*; & denique ipsa *artis opinio*, nobilis an ignobilis illa habeatur. Contraria horum *pretium minuere* solent. Aliquando denique certa aliqua res, *non in vniuersum*, *sed a singulis* magni aestimatur *ex peculiari affectu*; puta quod ille, a quo ista in nos profecta est, maxime a nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit: aut quod eidem

eidem adsueuerimus; aut quia insignis casus sit monumentum; aut eiusdem ope magnum malum declinauerimus; aut quia a nobismet ipsis confecta sit. Quod solet vocari *pretium adfectionis*. (2)

§. V. Ast circa *definienda singularum rerum pretia* alia quoque considerari sueuerunt. Et inter eos quidem, qui in *naturali libertate* inuicem viuunt, rerum singularium pretia non aliter, quam contrahentium con-

(2) Omne pretium supponit *adfectionem*, vt loquuntur, siue animi propensionem: nec ipsius pretii natura, quae in aestimatione consistit, sine animi aliqua *adfectione* concipi poterit: hoc tamen pretium stricte dicitur ab *adfectione* animi: quia adfectum nostrum plane singularem declarat, & peculiare signum est fauoris. Id autem stricto iure ab aliis attendi non potest nec debet naturaliter; 1) quia singulari nititur opinione, ad quam fouendam alii stricto iure non obligantur: 2) quia adfectus saepe non est legitimus: pretium ergo, quod illum sequitur, eiusdem erit qualitatis: 3) tantum quisque animum suum inclinare potest in obiectum, quantum velit, quae alterius regula fieri nequit. Pretium *adfectionis* ergo regulis honesti & decori nonnumquam aduersatur; non tamen iuri naturae, quod permittit, vt aliquis de re sua opinionem maxime honorificam foueat pro lubitu, summumque pretium illi imponat; modo talismodi opinione aliorum iuri nihil detrahat, vel eos laedat.

conuentione definiuntur: quippe quum illis liberum ſit alienare aut adquirere, quae velint; nec communem habeant dominum, qui eorum commercia moderetur. Aſt *in ciuitatibus duplici modo* pretia rerum definiuntur; vno per decretum ſuperioris aut *per legem*: altero *per communem hominum aeſtimationem* atque iudicium, ſeu vſum fori, accedente conſenſu eorum, qui inter ſe contrahunt. Illud pretium aliqui ſolent vocare *legitimum*; hoc *vulgare*. (1) Vbi pretium legitimum *in gratiam emtorum* fuit conſtitutum, quod frequentius fit; non licebit venditoribus plus exigere; etſi minus accipere, ſi velint, non prohibeantur. Sic, vbi *merces operarum* publice ſit taxata *in gratiam eorum, qui conducunt*, operario non licet plus exigere; etſi idem non prohibeatur minus exigere.

§. VI.

§. V. (1) Satius eſt cum TITIO ad h. l. id appellare *legale* & *conuentionale* vel *pactitium*: quum legitimum & vulgare ſibi inuicem non accurate opponantur, & noua termino vulgaris ſubiecta notio praeter eam, quae §. II. allata eſt, ambiguitatem pariat ſic facile euitandam.

§. VI. Enimuero vulgare pretium, quod per leges non est taxatum, habet aliquam latitudinem, intra quam plus minusue dari & accipi potest, ac solet, prout inter contrahentes fuit conuentum. Quod tamen fere sequitur *vsum fori.* (1) Vbi solet haberi ratio laborum & expensarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis; nec non quo modo ematur, aut vendatur; in magna quantitate, an minutatim. Subito quoque interdum mutatur commune pretium ex copia, aut paucitate ementium, pecuniae, aut mercium. Nam paucitas ementium & pecuniae (ex peculiari caussa emergens) & mercium abundantia pretium minuit: contra emturientium & pecuniae copia & mercium raritas pretium intendit. Sic & ad minuendum pretium facit, si merx quae-

§. VI. (1) Sequitur quidem vsum fori; sed vsus fori tamen nititur vltimo & vtilitatis & raritatis rei cognitione, vt ipse auctor sequentibus §. 1. verbis exponit. Raritas illa saepius in mercatorum est potestate: impedire enim possunt, quo minus rerum copia accrescat, vel diminuatur &c. vti Belgium foederatum in aequali, quod seruat, pretio omnis generis aromatum quotidiana comprobat experientia.

quaerat emtorem: contra intenditur pretium, vbi venditor vltro rogatur, alias non venditurus. Denique & illud solet attendi, paratam quis pecuniam offerat, an in diem solutionem differat; quum etiam dies sit pars pretii.

§. VII. Ceterum postquam a primaeua simplicitate mortales desciuerunt, & varia quaestus genera introduxerunt; facile fuit deprehensum, solum illud vulgare pretium non sufficere expediendis hominum negotiis & gliscentibus commerciis. Nam tunc sola permutatione commercia constabant, & operae aliorum locari aliter, quam mutua opera, aut re tradita, non poterant. Atqui postquam tam varia desiderare ad commoditatem aut voluptatem coepimus; non sane in procliui fuerat cuiuis eiusmodi res possidere, quas alter suis mutare vellet, aut quae alterius rebus aequiualerent. Et in ciuitatibus cultis, vbi ciues variis statibus distinguuntur, complura hominum genera dari necessum est, quae, si simplex illa rerum

rum & operarum permutatio vigeat, vitam plane non tueri, aut aegre queant. Hinc plerisque gentibus, (1) queis amplior vitae cultus arridebat

§. VII. (1) Numum a plerisque gentibus fuisse receptum insigni earum catalogo obstendit ZENTGRAVIVS *de orig. iuris gentium art.* 6. §. 8. SPERLING *de numis non cusis passim.* Hinc ob istam consuetudinem etiam iuris gentium esse dicitur a nonnullis: minus tamen proprie; quia mores gentium cum iure sic miscentur. De origine & occasione eius vid. SPANHEMII *dissertationes de praestantia & usu numism. antiqu. Londini* 1706. denuo editas *diss. I* & CLERC *bibl. choisi. T. XI. p.* 9. ALEX. AB ALEXANDRO *genial. dier. L.* 4. *p.* 218. RVDOLPHI *de origine numi Helmst.* 1659. vbi ARISTOTELIS metaphora de numo fideiussore exponitur. DE DAIRVAL *de l' utilité des voyages Paris.* 1686. 12. HERM. VLR. a LINGEN *Ienae* 1715. edidit in 4. schediasma *de origine & inuentoribus pecuniae apud Phoenices quaerendis*, quam sententiam etiam propugnauit SALMASIVS *de usuris p.* 423. nec probabilitate sua destituitur: quum verosimile sit, eam gentem numum inuenisse, quam mercatura & commerciis primam floruisse constat, vtpote cuius commoditatibus pecuniae institutum maxime inseruit. Probabile quoque est, nauigii puppim aut proram vetustissimis numis insculptam in honorem commercii maritimi fuisse incusam, vel quod a nauigantibus mercatoribus, quibus Phoenicia clara exstitit, adlatus fuerit, vel quod in commerciorum insignem vsum a mercatoribus sit inuentus. Veritati saltem magis hoc consentaneum videtur, quam BOCHARTI sententia, qua statuit, hoc symbolo veteres nihil aliud significasse, quam arcem Noae, qua cum suis seruatus est ab vniuersali cataclysmo.

debat, viſum fuit, conuentione quadam *pretium eminens* certae rei imponere, ad quod ceterarum rerum pretia vulgaria exigerentur, & in quo eadem virtualiter continerentur, adeo vt interueniente illa re, quamlibet rem venalem quis ſibi comparare, & quaeuis commercia & contractus commode poſſet exercere.

§. VIII. Hunc ad finem plerisque gentibus placuit adhibere *metalla* nobiliora & non admodum frequentia. Nam & illa ſubſtantiae ſunt valde compactae, ſic, vt vſu non facile deteri queant, & diuiſionem in plurimas minutas particulas admittant: nec minus cuſtodiae & tractationi eadem ſunt habilia; & propter raritatem multis aliis rebus aequiualere poſſunt. (1) Etſi quandoque

§. VIII. (1) Vid. LAW *conſiderations ſur l' argent p. 6. 7. L' argent a les qualités neceſſaires pour le monnoyage: 1) on peut connoitre ſa qualité: car ſa fineſſe peut etre determinée au iuſte par vn etalon inuariable. 2) Il eſt aiſe a deliurer. 3) Sa valeur eſt la meme par tout, ou ſi elle differe quelques fois, ce n' eſt, que de peu. 4) Le transport en eſt facile. 5) On ne perd rien a le garder: il ne*

doque ex neceſſitate, & apud quaſdam gentes ex defectu metallorum, aliae res in vicem numorum ſunt adhibitae. (2)

§. IX. In ciuitatibus porro *valorem numi definire* eſt penes ſummos imperantes, & inde publica ſigna (1) eidem ſolent imprimi. Eſt tamen

ne ſe diſſipe point & n' occupé, qu' on petit eſpace. 6) *On peut le diuiſer ſans perte. Vne once d' argent diuiſée en quatre portions, eſt d' egale valeur a vne once compriſe dans vne ſeule piece.*

(2) In Monoemugii regno Aethiopiae confini loco monetae globulos rubeos vitro perſimiles vſurpari tradit MAGIRVS *geogr. P. II. p.* 199. Incolas noui Belgii conchyliis loco numorum eſſe vſos teſtatur DAPPERVS *Americae p.* 151. & *idem p.* 260. 314. BARLAEI *Braſil. Reiſeb. p.* 680. de incolis nouae Hiſpaniae & Guatamalae tradit, quod fructus certum genus Cacao ita adhibuerint. TAVERNIER *itiner. Ind. L. I. c. II. fol.* 7. refert, apud Indos amygdalorum quoddam genus numi vicem ſuſtinere, & apud Aethiopes ſalis quamdam ſpeciem loco pecuniae adhiberi adſerit LVDOLPH *Aethiop. L. I. c. VII. n.* 11. Ipſi Sinenſes argento rudi adhuc vtuntur, nonnihil ſignato. LOUIS le COMTE *Staat von Sina P.* 2. *p.* 80. Plura ſiſtunt exempla a LINGEN *l. c. p.* 10. PVFEND. *op. mai. lib. V. c. I. §. XIII.* SPERLING *de num. non cuſis p.* 269

§. IX. (1) Eum in finem publica ſigna adduntur, 1) vt ſint indicium obedientiae praeſtandae & tributi ſoluendi: 2) valoris publica auctoritate comprobati: 3) vt ſignificent, nullam fraudem ſubes ſe pon-

tamen in eo definiendo respicienda communis gentium vicinarum, aut quibuscum nobis commercia exercentur, aestimatio. (2) Alias enim, si nimis magnum numis suis valorem posuerit ciuitas, aut si materiam eorum rite non temperauerit, commercia ciuium suorum cum extraneis, quae quidem sola rerum permutatione absolui non possunt, valde sufflaminabit. Et ob eam ipsam caussam non temere in valore numorum fieri debet mutatio, nisi summa reip. necessitas id exigat. Etsi gliscente auri argentique copia,

se ponderi vel metallo; &, quod nonnulli addunt, 4) vt de nostris temporibus futura secula commoneat: *quaedam enim ab historicis praetermissa esse constat & vitio temporum deperdita, quorum iacturam numi sarciunt, formulasque antiquitatis, quas frustra alibi requirimus, locupletant aut supplent, multasque & difficiles temporum rationes explicant, ac historiam praecipue augustam adiuuant, Latiumque adhibitis commode inscriptionibus maximopere exornant.* SCHVRTZFLEISCH *diss. hist. T. I. diss. I. p.* 19.

(2) Quod si quis populus numi valorem faciat maiorem, quam par est; is aegre ferre non debet, neque illi fit iniuria, si alia respublica eum intra suos limites recipere nolit, vel minus numo pretium statuat, valori materiae, ex qua constat, magis conueniens.

pia, paullatim numorum valor in comparatione ad pretium fundorum, & quae inde dependent, soleat velut vltro decrescere.

CAPVT XV.
DE
CONTRACTIBVS,
QVI PRETIA RERVM PRAESVPPONVNT, ET FLVENTIBVS INDE OFFICIIS.

1. Pactorum & contractuum discrimen.
2. *Diuisio* contractuum in beneficos & onerosos.
3. Praecipua in onerosis lex, vt seruetur aequalitas.
4. Ea quoque post contractum celebratum quaerenda.
5. *Benefici* sunt mandatum.
6. Commodatum,
7. Depositum,
8. *Onerosi* sunt permutatio,
9. Emtio venditio,
10. Locatio conductio,
11. Mutuum,
12. Societas.
13. Contractus *in alea consistentes.*
14. Contractuum *accessiones* fideiussores,
15. Pignora & hypothecae.
16. De officiis circa contractus monitum.

§. I.

§. I.

PActum in genere est consensus & conuentio duorum pluriumue in idem placitum. Sed quia frequenter simplicia *pacta contractibus contradistinguuntur*; id *discrimen* (1) in hoc potissimum videtur consistere, quod *contractus* vocentur pacta, *quae circa res & actiones in commercium venientes versantur*, adeoque dominia & pretia rerum prae- Puf. de I. N. & G. L. V. c. II.

§. I. (1) De eo nil nouit ius naturae, nec aliquid nosse potest homo sola mentis ratiocinatione vtens. VITRIARIVS quidem *inst. I. nat. & G. L. II. c. XII.* §. 2. quatuor proponit momenta, quibus pacta & contractus distinguantur: a) in contractibus consensum praesentem esse monet: in pactis futurum: b) in contractibus consensum esse determinatum tum ratione rei, de qua contractus initur, tum ratione modi contrahendi: in pactis vero nudus consensus requiritur. c) In contractibus praeter consensum interdum traditio, vt in contractibus realibus; interdum determinatio iam dicta, vt in conditionatis, ad perficiendum contractum requiritur: in pactis vero hae partes non sunt necessariae. d) In contractibus certa semper caussa adesse debet, i. e. modus contrahendi in foro ciuili certo designatus, vel aliqua praestatio; in pactis non item. At vero haec omnia a foro iuris naturae aliena sunt & ad iuris ciuilis distinctiones pertinent. Vid. EISENHART. *instit. I. N. cap. XV. memb. V. p.* 326. *sqq.* VELTHEM *ad Grot. L. II. c. XII.* §. *I.* WEBER *ad h. l.*

praesupponunt: sed quae circa alia ineuntur conuentiones, communi pactorum vocabulo insigniuntur. Etsi ex hisce quibusdam promiscue pactorum & contractuum nomen tribuatur.

§. II. Contractus diuidi possunt in *beneficos & onerosos.* (1) Illi alteri contrahentium parti gratis commodum aliquod adferunt; vt est *mandatum, commodatum, depositum.* Hi vtramque partem ad aequale onus adstringunt; quippe in quibus eo fine praestatur aut datur aliquid, vt tantumdem recipiatur.

Puf. de I. N. & G. L. V. c. III. §. III. Habent autem hoc omnes contractus onerosi, vt in illis versari

§. II. (1) Omnes contractus fiunt ad subleuandam aliquam indigentiam vel veram, vel imaginariam. Si indigentia mutua & ab vtraque paciscentium parte adsit; contractus habebunt caussam onerosam, per quam vtraque pars onus aliquod suscipit: si vnius paciscentium indigentia subleuabitur; pactum habebit caussam lucratiuam. Consistunt in commutatione rerum & operarum vel gratuita siue benefica, quae alteri gratis commodum aliquod adfert, vel onerosa, quae fit pro aequiualenti, quod modo pretium, modo pensio & merces, modo stipendium, salarium, honorarium appellatur.

ri *aequalitas* (1) debeat, seu, vt vterque centrahentium tantumdem nanciscatur, &, vbi inaequalitas interuenerit, alteri, qui minus accepit, nascatur ius ad postulandum, vt suppleatur, quod sibi deest, aut ad contractum plane abrumpendum. Id quod tamen in ciuitatibus potissimum obtinet, vbi vsu fori aut lege pretia rerum definiuntur.

§. III. (1) Aequalitas, quae in contractibus adhibenda, ad amussim expendi nequit 1) ob qualitates rei aestimabiles nimium saepius absconditas; 2) ob tot varias caussas pretii determinandi, quod exinde incertissimum saepe redditur; inprimis 3) ob opinionem hominum de qualitatibus rei, de quarum aestimio aeque, ac de gustibus, non est disputandum. Multa enim aequalia habentur per opinionem, quae si extra hominum consuetudinem perpendas, aequalitatem tueri nullo modo possunt. Eas tamen ob caussas non omnis aequalitas contractibus plane deneganda est; sed ea quaerenda, quae vel maxime possibilis est, & cognitis rei qualitatibus innititur. Vid. argumenta in IAEGERI *obseru. ad Grot. L. II. c. XII. p.* 341. Interim contractus eiusmodi, ubi ab aequalitate receditur, inualidi sunt, non tam ob inaequalitatem, quam ob dolum, quo contrahens per inaequalitatem decipere voluit. Alioquin nulla ratio subest, cur non consensus in conditiones inaequales eiusdem valoris esse debeat, quam in conditiones aequales: & vbi altero volente inaequalitas interuenerit; volenti non facta est iniuria: quiuis enim libertatem habet vel aequaliter, vel inaequaliter de rebus suis disponendi.

Ad hanc autem aequalitatem inueniendam & determinandam requiritur, vt vtrique contrahentium *res* ipſa, circa quam contrahitur, cum eius qualitatibus, quae aliquod momentum heic habent, *ſit cognita*. Vnde &, qui per contractum rem in alterum eſt translaturus, indicare debet non ſolum qualitates rei aeſtimabiles, ſed & earumdem priuationes & vitia. Citra hoc enim iuſtum pretium conſtitui nequit. Etſi illas circumſtantias, quae per ſe rem non contingunt, indicare non ſit neceſſum. Vitia autem vtrimque iam nota non opus eſt indicari. (2) Et qui ſciens vitioſi quid comparat, habet, quod ſibi imputet.

§. IV. Eo vsque autem in hiſce contractibus aequalitas eſt adhibenda, vt, licet nihil diſſimulatum ſit; tamen, ſi poſtea inaequalitas deprehendatur, etiam citra culpam contrahentium, puta, quia vitium latebat,

(2) Iure quidem ſtricto id non requiritur, ſi manifeſta ſint vitia: ſi tamen contrahens eo conſilio iſta non nuncupet, vt alter in inſidias incidat, & maius rei pretium. exinde adquiratur eum detrimento paciſcentis; in decorum vtique peccabit.

tebat, aut in pretio est erratum, ea corrigenda sit, & demendum ei, qui plus habet, addendumque minus habenti. (1) Etsi ad declinandam multitudinem litium leges ciuiles vix aliis, quam enormibus laesionibus heic medeantur; de cetero quemque rerum suarum satagere iubeant.

§. IV. (1) Exiguam aliquam & minorem inaequalitatem sine dolo deprehensam iure naturae contractus non reddere inualidos, exinde mihi clarum esse videtur, *partim* quod aequalitas accuratissima difficillime determinari possit, *partim* quod litium nullus finis sperandus foret, & pax externa infinite turbaretur, *partim* quod contractuum & commerciorum inconstantissima futura esset ratio, si posita leuiori inaequalitate possent dissolui. Quousque tamen ista inaequalitatis licentia impune extendi queat, ius naturae non determinat: DIOCLETIANI in iure ciuili legem, quae ad dimidiam pretii partem eamdem permittit, si fine fraude accidat, aliquid a iustitia natrali nimis alienum statuisse, iuris naturae interpretes ostenderunt. Vid. THOMAS. *diss. de aequitate cerebrina legis II. codic. de rescind. vend. & eius vsu practico. fundam. I. N. & G. lib. II. cap. XI. p.* 170. PVFEND. *I. N. & G. lib. V cap. III. §. IX.* BARBEYRAC. *ad h. l.* Si sine vlla fraude talis inaequalitas superuenerit; contractus nullius vitii incusari poterit: consenserunt enim libere valideque contrahentes, quibus ius fuit etiam inaeqnaliter contrahendi. Si vero fraus accesserit; ea magis, quam inaequalitas in censum venit.

Pufend. de I. N. & G. L. V. c. IV.

§. V. *Contractus benefici* sunt praecipue tres, mandatum, commodatum & depositum. *Mandatum* est, (1) quando quis gratis alterius negotia ipso requirente & committente expedienda suscipit. Idque contingit *duplici ratione*; vel vt praescribatur ipsi modus rei expediendae, vel vt is eiusdem iudicio ac dexteritati relinquatur. (2) In hoc contractu uti summa cum fide & industria versandum est mandatario; quippe quum nemo fere nisi amico, & de quo optime sentit, mandet: ita contra mandatarius indemnis praestari debet a sumtibus in rem sibi commissam factis; nec non a damnis, in

§. V. (1) In iure naturae videntur quidem plurima mandata niti officiis humanitatis & principiis honesti magis, quam iusti, nec obligationem perfectam producere; quum ex amicitia suscipiantur: sed quum mandatarius non instar trunci se habeat, sed accipiat id, quod mandauimus, adeoque promittat eius exsecutionem; hinc omnino enascitur mutuus consensus, quo ad fidem servandam obligatur: amicitiae ergo vinculum imperfectum occasionem dedit perfecto promisso.

(2) Prius dicitur mandatum *restrictum* posterius *liberum*. Si restrictum fuerit; mandatarius cauere debet, ne mandati limites definitos transiliat: mandantem enim alias obligare non poterit.

in quae ex caussa mandati incidit, & quae proprie ex ipsa re mandata profluxerunt. (3)

§. VI. *Commodatum est*, quo rei nostrae vsum alicui gratis concedimus. In quo obseruandum, vt quis eamdem rem sollicite & summa cum diligentia seruet tractetque; neque ipsam ad alios vsus adhibeat, aut vlterius, quam commodans concessit; ac illaesam, & prout accepta fuit, restituat, nisi quantum per ordinarium vsum eidem decessit. Quod si res ad certum tempus fuerit concessa, & interea dominus eadem valde indigere incipiat ex casu aliquo, tempore commodationis factae non praeuiso; repetenti eadem citra tergiuersationem erit restituenda. (1) Quod si autem res commodata casu fortuito & improuiso citra omnem

(3) Vel saltem eius occasione exorta sunt: e. c. si in itinere, quod mandati caussa suscepit, a latronibus fuerit spoliatus.

§. VI. (1) Si commodatum certo tempori fuerit adstrictum; nulla caussa subest, cur commodatarius teneatur iure perfecto ad commodatum reddendum: pactum enim mutuo consensu ab illo temporis termino suspensum est. Humanitatis officium est, non iuris.

mnem commodatarii culpam perierit; eius aestimatio non erit soluenda, vbi eadem apud dominum quoque peritura fuerat. Alias aequum videtur, commodatarium aestimationem rei praestare, quippe quam dominus amissurus non fuerat, ni aduersus alterum benignus fuisset. Vice versa, si quid vtilium aut necessariarum impensarum in rem commodatam factum sit extra eas, quae alias vsum rei regulariter comitantur, id a domino refundendum erit.

§. VII. *Depositum* est, (1) quo rem nostram, aut ad nos quocumque modo spectantem, alterius fidei committimus, vt eamdem gratis custodiat. In quo requiritur, vt res concredita diligenter custodiatur, (2) &, quandocumque deponenti pla-

§. VII. (1) Depositum & mandatum I. N. differunt tantum, vt genus & species; quum enim hoc requirat praestationem operae alterius in negotio quodam; illud exigit praestationem operae in custodienda re nostra. Quidquid GROTIO *ad L. II. c. XII.* §. 2. a nonnullis commentatoribus hic obiicitur, vel ex iure ciuili desumtum est, vel differentiam tantum hanc subalternam indicat.

(2) Custodiendum est depositum ea non tantum diligentia

placuerit, 3) restituatur; nisi ea restitutio domino aut aliis noxia sit futura, eoque, intuitu differenda sit. Neque licebit re deposita citra consensum domini vti; (4) si quidem ea vllo modo per vsum fiat deterior, aut domini intersit, ne ea conspiciatur. Ac si quis hoc ausus fuerit; quaeuis pericula, in quae res ob vsum incidit, praestabit. Sed nec licet

ligentia, vt vulgo determinari solet, qua quisque res suas sibi carissimas custodire & obseruare solet; sed quae sufficit rei conseruandae. Depositarius quidem per temperamenti sui leuitatem negligentius tractans depositum, hoc nomine excusandus esse putatur, quod res suas eadem negligentia tractet: enimuero quemadmodum negligentia rerum propriarum non excusat; sed in regulas honestatis & prudentiae peccat: ita quoque incuria circa depositum, licet ex naturali vitio proueniat, non tollit culpam depositarii, qui omnino tenetur ad restitutionem, si per vitium naturae suae depositum disperdatur: siquidem haec diligentia non ex naturalibus vitiis vel virtutibus depositarii, sed ex fine deponentis & depositi metienda est, qui in eo consistit, vt res omni cura & dexteritate conseruetur, vsque dum placuerit deponenti eam reposcere: alias vitium depositarii iustum foret patrocinium vitii exinde prouenientis, & negligentia illius impunitatem laesioni, quam deponenti intulit, concilaret.

(3) Si moram ducat depositarius; sustinet omne periculum; quod deposito accidere poterit.

(4) Si vsus rei depositae concessus fuerit; appellari solet depositum irregulare.

cet rem depositam exuere illis vinculis aut receptaculis, quibus a deponente fuit inclusa. Quum autem valde turpe sit & foedius furto, depositum abnegare; tum id multo est turpius, si quis inficiatus fuerit *depositum miserabile*, seu quod ob periculum incendii, ruinae, tumultus deponitur. Vicissim a deponente sumtus in rem depositam facti sunt refundendi.

Puf. de I. N. & G. L. V. c. V.

§. IIX. Inter *contractus onerosos* antiquissimus fere, (1) & quo solo ante inuentum numum commercia expediebantur, est *permutatio*, qua vtrimque res pro re aequiualente datur. Etsi & hodie post inuentam pecuniam, inter mercatores cumprimis, vsitatum sit genus permutationis, quo non simpliciter res inter se comparantur, & deinde loco pecuniae

§. IIX. (1) Negat hoc OSIANDER *ad Grot. l. c. §.* 3. putans, a) licet apud vnum vel alterum populum fuerit recepta; non tamen apud omnes eam in vsu fuisse: b) vsum numorum tempore Lamechi locum habuisse: c) emtionem & venditionem Abrahami tempore iam fuisse introductam &c. Quae si etiam vera essent; tamen salua thesi concedi possunt, vt ostendit IAEGERVS *obseruat. suis p.* 336. *sqq.*

cuniae inuicem traduntur. Diuersum tamen negotii genus a contractu permutationis est *reciproca donatio*, (2) in qua, vt aequalitas obseruetur, necessum non est.

§. IX. *Emtio venditio* (1) est, qua pro pecunia rei alicuius dominium, aut eidem aequipollens ius, adquiritur. Eius simplicissimum genus est, si, vbi in pretium fuit consensum, emtor statim pretium; venditor mercem offerat tradatque. (2) Frequen-

(2) Occurrit illa donorum permutatio inter principes, qui per legatos suos dona offerunt & recipiunt. Exempla passim inueniuntur in itinerariis legationum Turcicarum & Moscouiticarum.

§. IX. (1) In emtione & venditione licere naturaliter contrahentibus se circumuenire statuit DIOGENES BABYLONIVS apud CICERONEM *lib. III. de offic. c. XII. XIII.* & Sinenses id defendunt. Vid. LOUIS le COMTE P. 2. p. 222. Nemo enim 1) emtorem coëgit ad emendum. Venditor semper vendit, quod non placet: emtor, quod placet, emit. 2) Dissimulatio licita est in venditione & emtione, nec abesse potest. 3) Vbi iudicium emtoris est; fraus venditoris locum inuenire nequit. 4) Stultum & absurdum est rationi si venditor merces cum earum vitiis proclamet, vel offerat. In quibus quid iustum sit, docte dispicit PACHELIVS *in not. ad l. c. Cicer.* Conf. *THOMAS. diss. de aequitate cerebr. leg. II. cod. &c. GROTIVS de I. B. &. P. L. II. c. XII. n.* 26.

(2) Perfectus tamen est contractus sine solutione preti

Frequenter tamen ita conuenitur, vt merx quidem ſtatim tradatur; pretium autem poſt certum interuallum ſit ſoluendum. Aliquando ſuper pretio quidem conuenitur, ſed vt traditio rei ſeu mercis ad certum terminum debeat fieri. Vbi aequitati conueniens videtur, vt ante elapſum eum terminum res ſit periculo venditoris: ſed ſi poſt eum elapſum emtor in mora fuerit, quo minus eam ſibi tradi curarit; emtori deinceps res peribit. (3) Solent & emtionis venditionis contractui varia pacta adiici, vti eſt *addictio in diem*, qua res ita venditur, vt liceat venditori meliorem conditionem ab altero intra certum tempus oblatam acceptare. Item *lex commiſſoria*, quando ita conuenit, vt, ſi ad certum diem pretium non ſoluatur, res ſit inemta: item *retractus* ſeu *pactum de retrouendendo*, quod vel ita concipitur, vt, ſi pretium

tii & traditione mercis: modo valide contrahentes conſenſerint de re tradenda ſoluendoque pretio: conſenſu enim mutuo exhibito, vterque obligatur perfecte ad id praeſtandum, quod ſibi inuicem promiſerunt.

(3) Vel venditori, ſi ipſe fuerit in mora.

tium intra certum tempus, aut quandocumque offeratur, emtor rem teneatur venditori restituere; vel vt, si res offeratur, venditor pretium teneatur restituere, vel vt, si emtor vltro sit iterum venditurus, prior venditor ad emendum prae ceteris admittatur: quod etiam dicitur *ius protimiseos.* Sic & frequens est, vt ex praediis venditis aliquam sibi particulam, aut certum eius vsum *recipiat* venditor. Est quoque emtionis genus, quod vocant *per auersionem*, quando multae res disparis pretii non sigillatim aestimatae, sed coniunctim & velut confuse taxatae emuntur. In eo modo venditionis, quae vocatur *auctio*, res demum illi addicitur, qui ex pluribus licitantibus plurimum obtulerit. Est denique & genus emtionis, quo non certa res, sed probabilis tantum *spes* emitur, cui aleae quid est admixtum, sic vt neque emtor, si spes fefellerit, neque venditor, si ea multum supra fuerit, queri debeat.

§. X. *Locatio conductio* est, qua pro mercede alicui vsus rei, aut opera addi- Pufend. de I. N. & G. L. V. c. VI.

addicitur. (1) In qua licet regulariter in anteceſſum de mercede conueniri ſoleat: tamen ſi quis citra definitam prius mercedem alteri operam aut vſum ſuae rei addixerit; cenſetur id exſpectare, quantum communis vſus, aut conductoris aequitas, tulerit. Circa hunc contractum obſeruandum: ſi res locata plane perierit; ex eo tempore conductorem ad mercedem ſeu penſionem non amplius teneri. Quod ſi res locata certum ac definitum habeat vſum; vti dominus eam praeſtare debet, quo ei vſui ſit idonea: ita, ſi illa detrimenti quid ceperit, conductor de penſione detrahit, quantum vſui rei deceſſerit. Sed ſi rei locatae prouentus ſit incertus, & aliquid aleae contineat; vti exuberans proventus conductoris lucro: ita malignus eiusdem damno eſt, nec ſtricto iure de penſione ob ſterilitatem quidquam detrahendum: prae-

§. X. (1) In hoc contractu aequlitas penſionis ſiue mercedis non tam refertur ad pretium rei, quam ad pretium vſus rei exinde redundantis. Vſus ergo ſi non certus; probabilis tamen proportionem illam conſtituit.

praesertim quum vnius anni sterilitas alterius vbertate soleat pensari: nisi casus, qui proventum interceperint, rariores fuerint, & de quarum alea in se suscipienda conductor non cogitasse praesumitur. Hos enim ad pensionem minuendam aut remittendam valere vtique aequum est. Ceterum vti, qui rem aliquam alteri locauit, præstare tenetur, (2) vt ipsa vsui sit habilis,

(2) Obligatur etiam naturaliter locator, si ante finem conductionis rem vtendam vendiderit, e.c. domum, hortum &c. & sine vlla coactione nec vrgente necessitate ius suum resoluerit & in alium transtulerit, conductorem indemnem præstare, si eius vtilitati exinde aliquid decedat. Locator quidem ius habet perfectum & dominium in ipsam rem locatam: attamen illo iure non poterit iuste vti ad fidem soluendam & ad pactum conductoris disrumpendum, quo vsum rei sibi ad certum tempus vindicauerat. Nulla etiam ratio subest, cur conductori damnum, quod exinde citra omnem suam culpam patitur, magis imputari debeat, quam locatori, cui ius non est cum istius læsione lucrum capere. Quam ob caussam tritum illud: *Kauf gehet vor Miete* iuris naturalis non esse, nec valere posse colligo, nisi expresse locationis contractui fuerit adiectum, vel necessitas summa exceptionem faciat, vel conductori a locatore satisfiat. Nouo pacto pacti alicuius fidem inuito altero frangere non licet. Multarum quoque gentium iustitia contrariam obseruauit consuetu-

impensasque necessarias tolerare: ita conductor ad boni patrisfamilias modum eadem vti, & quae ipsius culpa perdita fuerunt, restituere debet. Et qui opus faciendum conduxit, quod sua culpa corruptum est, itidem praestat. Qui momentaneam suam operam alicui locauit, vbi eam quocumque casu praestare impeditus fuerit, mercedem petere non potest. Sed qui continuam alicuius operam conduxit, vbi is morbo aut alio casu per modicum tempus ad operam inutilis fuerit factus, inhumaniter ipsum vel plane sua functione deiicit, vel de pensione quid eidem detrahit.

Pufend. de I. N. & G. L. V. c. VII. §. XI. In contractu *mutui* datur alicui res fungibilis ea lege, vt is post interuallum idem genus reddat in

suetudinem, vt Belgae: *Huyr gaat vor Koop*: aliique, quos recenset HERTIVS *paroem. iuris p.* 482. Nec video, GERHARDVM *in diss. de eo prouerbio Altorfi* 1718. *hab.* rem confecisse, quod dicat, conductoris ius esse tantum ex iure permissiuo, non praeceptiuo iuris nat. Nam praeceptum eius est, pacta esse seruanda, nec vllius iuri pactis nouis detrahendum. Consentit HERTIVS l. c. ZOLLIVS *peculiari libro de dicterio: Kauf hebt Miete nicht auf.* PISTORIVS *thesauro paroem. cent. VI. p.* 484.

in eadem quantitate & qualitate. Vocantur autem res, quae mutuo solent dari, *fungibiles*, seu quae functionem in suo genere recipiunt, ideo, quia quodlibet ex isto genere vicem alterius ita subire potest, vt, qui ex eodem genere, eadem quantitate & qualitate, receperit, idem, quod dedit, recepisse dicatur. (1) Eaedem quoque res pondere, numero & mensura determinantur & specificantur: quo respectu etiam *quantitates* solent adpellari speciebus contradistinctae. Ceterum datur aliquid mutuo vel gratis, ita, vt non plus, quam datum fuit, recipiatur; vel cum aliquo emolumento, quod *vsurae* vocabulo insignitur. Quae nihil habet naturali iuri repugnans, (2) siquidem fuerit modica, & re-
 spon-

§. XI. (1) Fungibiles res respiciunt potissimum consumtionem, qua facta non res eaedem restitui possunt, sed aliae eiusdem generis, qualitatis & quantitatis redduntnr. Qui mutuum accipit, ob consumendi ius dominio gaudere dicendus est: vnde & res, quamuis nulla sua culpa pereat, sibi tamen tamquam domino perit. Rei consumendae hic vera datur alienatio per functionem tandem restituendae.

(2) Hoc patet, quia 1) accessiones cuiuis rei per nostram

spondens lucro, quod alter ex pecunia, aut alia re credita facit, meoque damno, aut lucro cessanti, quod ex absentia rei meae capio; & vbi non exigatur ab hominibus tenuibus, apud quos mutuum vicem eleemosynae subit. (3)

§. XII.

nostram industriam addi possunt: 2) quia iure perfecto non teneor sine vllo commodo permittere, vt alter ex mea pecunia gratis ingens lucrum capiat: quae enim locationis domus aliarumque rerum ratio est, eam quoque obseruare licebit in locatione pecuniae siue in vsuris: 3) quia ob absentiam rei cessat fructus, quem ipse exinde percipere possem. Habent vsurae pro fundamento suo aestimationem vsus, quem alter ex nostra pecunia percipit: qui si cum insigni lucro sit coniunctus; vsurae etiam iuste possunt augeri: neque illae, quae lucratiuae dicuntur, a iustitia naturali sunt alienae. Patet etiam, si vsurae ab altero retineantur & in suum lucrum conuertantur, earum vsuras denuo iuste exigi posse, nec anatocismum iure naturae prohiberi. Consentit quodam modo COCCEIVS *diss. de anatocismo c.* 1. §. 18. Duo tamen maxime obseruanda secundum principia decori circa vsuras: 1) personarum qualitas & necessitates: 2) quantitas fructus in debitorem ex ista pecunia redundans & creditori decedens. Vid. ABICHT *diss. de vsura licita Lips.* 1700. *hab.* NOODT *de vsuris & foenore.* SALMASIVS *de vsuris.* SELDENVS *de I. N. & G. lib. VI c. IX.* VERVLAMIVS *de sermon. fidel. cap. XXXIX.* IAEGER *obseru. ad Grot. p.* 243. *sqq.* PLACCIVS *de iure naturali vsurae Hamb.* 1695.

(3) Mutui speciale genus est Bodmeria, quando nauis

§.XII. In contractu *societatis*, duo pluresue (1) inter se pecuniam, res, aut operas conferunt eo fine, vt, quod inde redit lucri, inter singulos pro rata dividatur; &, si quid damni capiatur, id simili modo a singulis pro rata feratur. In qua societate vti officii est fidem & industriam adhibere: ita ex illa intempestiue & in fraudem socii discedi non debet. Ceterum societate soluta quilibet post detractum lucrum aut damnum, quantum intulit, recipit. Quod si autem vnus pecuniam aut rem, alter operam contulerit; videndum est, quomodo facta sit collatio. Quando enim alterius opera tantum versatur circa istius pecuniam aut rem tractandam aut di-

Puf. de I. N.& G. L. V. c. IIX.

uis patrono certa pecuniae summa mutua datur hoc pacto, vt salua tantum naui cum foenore reddatur, relicto interea creditori loco hypothecae nauigii fundo. Hic contra naturam mutui creditor periculum sub spe maioris lucri suscipit: ob quod etiam non iniquum majores vsuras recipere. Conf. BODINVM *diss. de iure Bodemeriae* & SCHOTTELIUM *de singularibus in Germania iuribus c.* 22. GERICKEN *Schottel. illustr. p.* 97.

§.XII. (1) Nemo hic excluditur a societatis contractu: quicumque pacta inire vel consentire potest, poterit etiam societatis membrum reddi.

diſtrahendam; partes lucri ita definiuntur, prout ſeſe pecuniae aut rei emolumentum ad pretium operae habet, & ſors ſalua eſt ac perit ei, qui contulit. Quando autem opera impenditur ad meliorandam rem ab altero collatam; iſte pro ratione meliorationis in ipſa quoque re partem habere intelligitur. Aſt vbi *omnium bonorum ſocietas* eſt inita; ſinguli ſocii vti, quae lucrantur, fideliter conferre debent: ita contra ex communi maſſa pro ratione conditionis ſuae ſinguli ſuſtentandi. Soluta autem ſocietate diuiſio bonorum fit pro ratione eorum, quae ſinguli in ſocietatem initio intulerunt; non attendendo, per cuius bona ſocietati lucrum ad damnum pro-

(2) Tales ſocietates ſunt *Admiralitas*, ſiue publica, ſiue priuata fuerit, quae eſt ſocietas naualis bellica aduerſus piratas, diſtinguenda a ſocietate nauali pacata vel negotiatoria, quae vulgo *Mascopeyen*, *compagnie* dicitur, quales in plerisque rebuspublicis commerciis florentibus reperiuntur. Conf. LOCCENIVM *L.* 2. *de iure maritimo c.* 2. §. 1. STYPMANN *de iure marit. L.* 4. *c.* 11. WERLHOF *de iudicio admiralitatis Hamburgenſis* §. 3. Tria genera ſocietatem mercatoriarum exponit SAVARY *le parfait negotiant c.* 40. *p.* 658.

prouenerit; nisi aliter sit conuentum.

§. XIII. Dantur quoque complures *contractus, qui aleam continent,* Quos inter referre possis *sponsiones,* (1) quando euentus alicuius non- Puf. de I. N. & G. L. V. c. IX.

dum

§. XIII. (1) Ad sponsiones vulgo requiritur a) aequalitas incerti animi in spondentibus, ita vt neuter eorum euentum rei habeat cognitum. At vero quum vterque spondentium semper animo foueat sententiae suae, si non certam notitiam, saltem maiorem probabilitatem; licet rationes de eadem proferre non teneatur, & saepius adseuerante altero, se certo scire veritatem materiae substratae, tamen sponsionem offerat & in se suscipiat; id requisitum absolute necessarium non esse videtur, sed eo tantum casu spondens peccabit, quando de certa scientia quaesitus eam dissimulat. Concinne satis hoc exposuit BARBEYRACVS *tr. du ieu L. II. c. II. §. XVI. p.* 138. *Quiconque se determine a gager de son pur mouuement, sans s' informer, si l' autre parieur est assuré ou non, de ce qu' il auance, doit être censé vouloir bien courir risque de gager contre vne personne, qui ioue a ieu sur: de sorte que, quand cela arriue, il ne peut s' en pendre, qu' a lui meme. D' ailleurs on se trompe quelques fois dans les choses, que l' on croit le mieux sçauoir: & cependant chacun des parieurs s' imagine ordinairement auoir mieux examiné la chose ou auoir meilleure memoire, que son compagnon: ainsi quelque confiance, que l' un temoigne, l' autre ne laisse pas de être toûiours fort porté a regarder le fait comme encore problematique & par la il dispense tacitement celui, qui affirme ou nie en homme bien sur*

dum vtrimque notorii existentiam alter affirmat, alter negat, certo pretio vtrinque deposito, quod illi cedat, cuius adsertioni euentus congruere deprehensus fuerit. Huc per-

sur de la victoire de desister du pari a cause de cette certitude, qu'il croit auoir. Que si sans en être requis, on a declaré, que l'on etoit parfaitement instruit de la chose, la gageure n' en est à mon sens, que plus valide, & l'autre parieur merite encore mieux de porter la peine du pari temeraire, ou il est engagé aprés auoir eté expressement auerti. b) Requiritur, ne fiant de re prorsus impossibili, vel physice vel moraliter tali. Sic enim redduntur & nugatoriae & illicitae, e. c. si de coelo ruente & exustione mundi, morte principum, adulterio patrando, intemperantia gulae, vt inter Antonium & Cleopatram, sponsiones fiant, vbi facile in leges civiles & honestatis impingitur. Ea, quae *de* REIBNITZ *diss. de sponsionibus iure naturali & ciuili illicitis* 1717. *Witteb.* protulit, ne quidem probabilitatis speciem tuentur. 1) Sponsiones, ait, adfectare rem alienam, praemium nimirum, in quo compromissum est, adeoque suum cuique non tribuere. *Resp.* quiuis sic contractus iniustitiae accusari poterit: rem alienam iusto pacto, vel altero consentiente, adfectare omnino licet: animus habendi per se non iniustus est, neque rem reddit iniustam. 2) Peccari in philautiam, quae vetet partem bonorum meorum periculo iacturae exponere. *Resp.* non pecco in meam vtilitatem, quando ancipiti euentui portionem bonorum relinquo, vt maius lucrum adquiram: alias mercatura, nauigationes erunt illicitae. Quod si etiam peccarem in phi-
lautiam

pertinent omnia *ludorum genera*, (2) in quibus aliquo pretio certatur. Inter quos tamen minus aleae habent, qui certamen ingenii, dexteritatis,

lautiam saniorem; res spectaret ad honesti praecepta, non iusti. 3) Sponsiones neque iusta caussa impulsiua gaudere, neque legitimum finem admittere. *Resp.* Finis est, per fortunae experimentum ab altero consentiente aliquid lucrari: qui ne quidem in decori principiis illicitus est, multo minus in iuris naturae foro.

(2) Ad ludum ea omnia requiruntur, quae in pactis & contractibus requiri solent: 1) agendi libertas: 2) aequalitas & virium ludentium & fortunae: 3) fides sine fraude & dolo: 4) materiae aptitudo, ad quam requiritur, a) vt sit res, quae in commercium venire solet & potest: b) vt dari & accipi sine crimine possit: c) vt de ea lusores libere disponere queant. Quae erudite explicantur a BARBEYRACO *tr. du ieu L. II. Amst.* 1709. 8. Vid. & IACOBI *regis institut. reg. lib. III. p. m.* 177. Ludos ad illicitum inclinare ob annexum abusum fere inseparabilem statuit BEYERVS *delin. I. N. c. XXII.* §. 36. *sq.* Qui enim, inquit, incautus vel animi impotentis est, atque lucrum sibi persuasit, de damno vero non cogitauit, non potest non ob euentum contrarium ad impatientiam, desperationem, exsecrationes, rixas & aliquando dimicationes impelli. Sed quum non omnes istiusmodi impotentis animi sint; apud eos tantum ludos illicitos esse iudicandum erit, qui adfectibus suis nimium abripiuntur. Omni contractui, emtioni, venditioni, locationi &c. ista possunt accidere, & accidunt nonnumquam: contractus tamen eam ob caussam non sunt illiciti. Vitia contrahentium contractibus abstractiue sumtis non sunt attribuenda.

ritatis, solertiae, aut roboris continent. In quibusdam ingenium & alea pari vigore sese exserit. In aliis denique alia praedominatur. Etsi rectorum ciuitatis sit dispicere, quousque ex vsu publico aut singulorum sit, eiusmodi contractus tolerari. Huc spectat *lottaria*, (3) quando plures de re, quam collatitia pecunia emunt, post sorte decernunt, cui soli ea tota debeat cedere. Item *olla fortunae*, quando deiecto in vrnam certo tesserarum seu schedularum inscriptarum & inanium numero, pretio redimitur facultas easdem extrahendi, ita vt extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio prae se fert. Hisce contractibus adfinis est *assecuratio*, seu contractus periculi auertendi & praestandi, quo quis certa pecunia accepta in se suscipit & praestat pericula, quae subiturae

(3) Vid. LETI *discours sur les lotteries*. Mr. CLERC *reflexions sur les lotteries*, quae Germanice etiam editae sunt *Hamburgi* 1716. 8. item litteras, quas IONCOVRT & PLACETTE ediderunt *sur les ieux d'hazard. a la Haye* 1713. In iustitiae illas accusat AVCTOR *artis cogitandi P. IV. c.* 16. quem refutat BARBEYRAC. *tr. du ieu lib. II. c. II. §.* 11. *p.* 129.

turae sunt merces in alia loca transportandae; ita vt, si has interire contigerit, assecurator earumdem pretium domino restituere teneatur. (4)

§. XIV. Ad maiorem firmitatem & securitatem contractibus frequenter solent adiici *fideiussores & pignora*. *In fideiussione* alius homo, (1) qui creditori idoneus iudicatur, principalis debitoris obligationem, velut in subsidium in se suscipit, (2) ita vt nisi

Pufend. de I. N. & G. L. V. c. X.

(4) In assecuratione specialia pacti contenta probe sunt dignoscenda, quas potissimum merces, quam nauem, quod mercium genus, quaenam itinera, quae pericula, quos temporis terminos respiciat. Suscipit assecurator pericula, sed non ea, quae mercatoris vel nautae negligentia vel malitia producuntur. Vid. WERLHOF *de instrumento assecurationis vulgo polizza. Helmst.* 1707. COCCEI *diss. de assecuratione*. SCHOTTELIVM *de singularibus in Germania iuribus c.* 23.

§. XIV. (1) Recte *alius homo*, quicumque fuerit: ius naturae enim nemini paciscendi ergo nec fideiubendi facultatem adimit, qui saltem consentire potest. Non tamen repugnat I. N. vt propter alias caussas libera fideiubendi potestas in ciuitate circumscribatur e. c. de feminis, militibus: locum quoque inuenit in vniuersis contractibus, quorum obligationem alius quis pro altero in se suscipere potest; non tamen euentum e. c. poenam, quae personam & delictum sequitur, vel in caussis matrimonialibus, vbi varia absurda alias sequerentur.

(2) Obligatur eas potissimum ob caussas, a) quia promi-

nisi iste soluat, hic ipsius vices subeat; vt tamen, quod erogauit, a principali debitore ipsi refundi debeat. Etsi autem ad maiorem summam fideiussor, quam debitor principalis, teneri non possit: non tamen repugnat, istum, quam hunc, arctius teneri; quippe quum huic plus, quam illi, fidei fuerit habitum. Naturaliter tamen principalis debitor prius, quam fideiussor, est appellandus; nisi hic istius obligationem plane in se receperit; qui *expromissor* vocari solet. Quod si plures pro vno fideiusserint; pro rata dumtaxat erunt singuli conueniendi; nisi forte quis eorum soluendo non sit, aut eiusdem conueniendi non detur facultas. (2) Tunc enim reliqui huius portione onerabuntur.

§.XV.

promisit: ergo ex eo promisso suoque consensu tenetur: b) quia per istud promissum, quod induit naturam contractus illius, cui fideiussio additur, totum illud negotium in se suscepit. Hinc merito QVINTILIANUS pater sponsoris periculum miserabile dixit, & THALETIS MILESII effatum in prouerbium abiit: *Sponde, noxa est praesto tibi.* De quo vid. BVDDEI *ethicam septem sapientum, speciatim Thaletis Milesii* §.XXI. BECMAN. *lin. doctr. mor. c.* 26. §. 7.

(2) Hinc renunciatio beneficii excussionis, qua fideius-

§. XV. Saepe quoque solet creditori in securitatem crediti tradi aut adsignari a debitore certa quaepiam res *pignoris* aut *hypothecae* nomine, quousque istud fuerit exsolutum. Cuius finis est non solum, vt debitor ad soluendum vrgeatur, desiderio rei suae recuperandae; sed &, vt in promtu sit creditori, vnde sibi soluatur. Inde & regulariter pignora tanti aut maioris esse solent, quam ipsum debitum. Ceterum res, quae pignori opponuntur, sunt vel *fructuosae*, vel *steriles*. Circa priores saepe adiici solet pactum ἀντιχρήσεως, seu vt creditor loco vsurare fructus istius pignoris percipiat: circa posteriores autem lex *commissaria*, vt nempe pignus cedat creditori, vbi intra

deiussor creditori dat potestatem relicto debitore principali statim conueniendi fideiussorem, & renunciatio beneficii diuisionis, qua singuli *confideiussorum* in solidum se obligant, iuris naturae quidem permissiui sunt, sed vt pacta peculiaria, quae fideiussionem fulcire eique superaddi possunt, non vero vt partes fideiussionis necessariae, sine quibus ea naturaliter subsistere nequeat. Solent enim abesse ab hoc contractu, vt auctor recte ostendit & fideiussores beneficium ordinis, diuisionis & cedendarum actionum sibi retinere.

intra certum tempus solutio non sit facta. (1) Id quod naturaliter iniquum non est, vbi pignus pluris non est, quam debitum, & vsurae intermedii temporis: aut si, quod excedit, domino restituatur. Vti autem creditor pignus solutione facta debet restituere: ita interea non minorem, quam propriis rebus, illi custodiam debet, & vbi pactum antichreticum non accesserit, sitque talis res, quae vsu atteratur, aut si debitoris vllo modo intersit; inuito hoc eadem vti non potest. (2) Differt

§. XV. (1) Naturaliter non opus est lege commissoria expresse addita: sed si tempus praeterlapsum sit, solutioque non facta; pignus cedit creditori per ipsam naturam contractus, si debito aequale sit: si maioris pretii, tantum debitori reddendum, quantum debiti summam excedit & superat. Naturaliter enim non constat, quomodo debiti securitas, quae in pignore obtinenda, ab ipsius pignoris iusta vindicatione, si debitor soluere nolit, separari queat. Vid. THOMAS. *diss. de distinct. inter emtionem cum pacto de retrouend. & contractum pignor. c. II.*

(2) Quia per solam pignorationem non dominium praesentaneum, quod penes debitorem manet, sed nuda possessio naturalis rei in creditorem transfertur: dominium tamen euentuale ipsa pignoratione constituitur creditori, si nempe debitor soluere vel nequeat, vel nolit: quod securitatis finis in debito praestandae inuoluit.

fert hypotheca a pignore, quod hoc constituatur rei traditione; illa autem re non tradita constat nuda adsignatione rei inprimis immobilis, ex qua, solutione non facta, creditor suo credito potiri queat.

§. XVI. Ceterum quaenam contrahentium sint officia, ex fine & natura horum contractuum liquido apparet.

CAPVT XVI.

DE MODIS, QVIBVS SOLVANTVR OBLIGATIONES, QVAE EX PACTIS ORIVNTVR.

1. Soluuntur obligationes expletione,
2. Compensatione,
3. Condonatione,
4. Mutuo dissensu,
5. Alterius partis perfidia,
6. Status mutatione,
7. Tempore,
8. Morte & rei interitu,
9. Delegatione.

§. I.

Inter modos soluendi a) obligationes ex pactis oriundas. (1) quibusque adeo officia inde promanan-

a) Pufend. de I. N. & G. L. V. c. XI.

§. 1. (1) Omnis obligatio, quae non pendet a nostra

manantia plane exſpirant, maxime naturalis eſt *expletio* aut ſolutio *eius, de quo fuit conuentum*. Vbi licet regulariter *is*, *qui debet*, ſoluere teneatur: tamem ſi praeſtatio fiat ab alio nomine eius, qui obligationem contraxit; haec diſſoluitur: ſi quidem alias nihil interſit, abs quo expletio fiat: (2) ita tamen, vt, qui pro altero animo non donandi ſoluit, (3) ab hoc, quod erogauit, repetere queat.

ſtra voluntate, etiam noſtra voluntate tolli nequit: quapropter obligationes ex lege diuina oriundae nequaquam diſſolui poſſunt: quaecumque vero obligatio ex liberrima noſtra voluntate profecta eſt, ab eadem quoque liberari poſſumus, niſi ipſi eamdem voluerimus eſſe perpetuam. Obligationes ex pactis oriundae tales ſunt, quae varia ratione ſoluuntur.

(2) Saepe non perinde eſt, a quo nobis praeſtetur, quod promiſſum eſt: in primis in opera praeſtanda. Si cum excellentiori artifice vel docente conuenerimus de inſtitutione nobis praebenda; perinde non eſt, ſi alium ſui loco ſubſtituat, a quo artem diſcamus.

(3) WEBERVS ad h. l. animum donandi inde colligi putat: ſi quis pro altero inuito ſoluit; inde etiam ad alterum regreſſum non habere ad recuperanda illa, quae ſoluit. Sed haec legum Romanarum ſunt praecepta: qui pro inuito ſoluit, per iuris naturae praecepta repetere ſolutum poteſt: 1) animus donandi enim hic erit probandus, qui non neceſſario cum ſolutione pro inuito

queat. Soluendum praeterea *ei, cui debetur*, aut quem hic delegauit, vt ipsius nomine debitum recipiat. Et denique *illud ipsum* praestandum aut soluendum, de quo conuentum fuit; non aliud eius loco; integrum, non mutilum; non pars dumtaxat, non diuisum; ioco itidem & tempore conuento. (4) Etsi saepe humanitas creditoris, aut impotentia debitoris subigat terminum solutionis prorogare, aut diffindere, vel etiam aliud pro alio accipere.

§. II. Tolluntur quoque obligationes compensatione, quae est crediti & debiti inter se contributio, seu, quando debitor ideo liberatur, quia eidem ipse creditor rem ejusdem generis, & quae tantidem est, vicissim

uito connectitur, quum aliquis saepe ex perturbatione animi vel ob ignorantiam momentorum circumstantium solutioni resistat, cuius vtilitatem paulo post agnoscit. 3) Inutilis & inanis debitoris erit recusatio: is enim, qui pro inuito soluit, in creditoris pristini locum naturaliter cedit, eiusque actionem in debitorem suscepisse credendus est: ius ergo perfectum habet poscendi debitum.

(4) Si debitor alio loco & tempore soluat; tenebitur saltem ad id, quod interest creditoris.

cissim liquido debet. (1) Quum enim, inprimis in rebus fungibilibus, tantumdem sit idem; & vero, vbi mutuum est debitum, mihi statim tantumdem esset reddendum, atque ipse accepi: igitur declinandis inutilibus solutionibus commodissimum est, vtrumque suum retinendo solutione defungi. (2) Pater autem, compensari proprie posse res fungibiles ejusdem genenis quarum soluendarum tempus praesens est, aut praeteriit; non aliae res, aut praestationes diuersae naturare; nisi forte illae vtrimque in sui aestimationem seu in pecuniam resoluantur.

§. III. Tollitur quoque obligatio *condo-*

§. II. (1) Liquidum appellatur debitum, quod debitor ipse fatetur: vel si idem negare velit maliliose; vel debitoris litteris, vel testium idoneorum praesentia facile & sine ambagibus probari potest.

(2) Eiusmodi reciproca & *identica* solutio eumdem titulum meretur, quem LOCKIVS propositionibus identicis tribuit, quas appellat nugatorias. Compensatio itaque nititur non tantum commoditate solutionis, sed etiam concinnitate ad euitandam absurditatem repetendae inutilis solutionis, quae fraudis vel deceptionis speciem prae se ferret, vt indicat PROELEVS *ad h. l. p.* 250.

condonatione, seu remissione eius, cui quid debebatur, & cuius interest obligationem fuisse expletam. Ea solet fieri vel *expresse*, per adhibita signa consensum testantia: puta, data acceptilatione, (1) redditis aut abolitis chirographis; (2) vel *tacite*, si quis ipse impediat, aut in caussa sit, quo minus, quod sibi debetur, possit praestari.

§. IV. Solent quoque solui obligationes, quae vtriusque partis praestatione constant, re adhuc integra, *mutuo dissensu*, (1) nisi leges positiuae id prohibuerint. Vbi autem ab altera parte iam quid sit praestitum; accedat oportet vel huius condonatio, vel vt alia ratione id sarciatur.

§. V. Praeterea non tam soluitur, quam *abrumpitur* obligatio alterius partis

§. III. (1) Quando creditor simulat solutionem sibi factam: hinc recte dicitur imaginaria solutio.

(2) Non tamen ex reddito pignore statim condonatio colligenda: indicio saltem esse potest, debitum sine pignore debitori concredi.

§. IV. (1) Cum mutuo consensu obligatio exorta fuerit, rationi conueniens est, eam quoque mutuo dissensu dissolui: requiritur autem plenus dissensus quoad totum contractus negotium, & non tantum paciscentium, sed etiam tertii, cuius interest circa dissolutionem contractus.

partis *perfidia*. Quando enim vnus non praestat, de quo est conuentum; neque alter tenetur praestare, quod intuitu istius praestationis in se recepit. (1) Nam capita praestandorum in pactis priora posterioribus insunt per modum conditionis, quasi ita dictum foret: praestabo, si tu praestiteris prius.

§. VI. Exspirant quoque obligationes, (1) quando *statum*, in quo eaedem

§. V. (1) Perfidia vnius in altero obligatio non tam soluitur, quam impeditur, quo minus praestare possit alter, quae perfido promisit, qui pacti conditionem non impleuit. Impeditur tamen tantum eo in pacto, in quo perfidia commissa est: nec aliquis ex alterius malitia ius accipit, reliqua pacta omnia, quae cum eo iniit, dissoluendi fideique datae renuntiandi: nam etiam perfides fidem seruandam esse ratio dictitat. At in perfido non soluitur, nec abrumpitur, nec impeditur obligatio, quam fraudulenter excutere tantum adnititur: alter enim, si vult, perfidum ad seruandam obligationem variis modis pro diuersitate status cogere potest.

§. VI. (1) Exspirant, 1) quia palmaria exspirat conditio, in qua contractus erat fundatus: 2) quia tolluntur saepius vires ad seruandam obligationem necessariae, quarum intuitu fuit suscepta. Non tamen omnis mutatio status huc pertinet: ea enim, a) quae consulto & dolose ad tollendam obligationem suscepta, b) non prorsus omnia fundamenta & vires implendae obligationis

eaedem vnice fundabantur, *mutauerit* vel ille, qui praestare, vel is, cui praestari debebat.

§. VII. Ipso *tempore* exspirant obligationes, quarum duratio a puncto aliquo temporis suspensa fuit: nisi expressa aut tacita partium conuentione illa prorogata fuerit. Necessum est tamen, vt intra illud tempus facultas exigendi obligationem exstiterit. (1)

§. VIII. *Morte* denique soluuntur obligationes in persona alicuius radicatae. (1) Subiecto quippe sublato accidentia quoque exstingui necessum est. Saepe tamen in superstitibus defunctorum obligatio continuatur. Idque vel quia superstes ex officio pietatis, aut alias ob rationes, defun-

nis delet, obligationem non tollit. Exspirant quoque obligationes, si id, quod debemus, citra nostram culpam perierit e. c. in deposito.

§. VII. (1) Quod enim quis non potuerit ea, quae sibi debita sunt, vrgere & exigere, non vergere debet in eius praeiudicium: inde etiam non valet praescriptio, vbi defuerunt vires, ius suum prosequendi.

§. VIII. (1) Mortem ciuilem huc etiam refert GVIL. GROTIVS *de princ. iur. nat. cap.* 20, §. 17. *p.* 353. sed ea pertinet ad §. 6. quum sit mutatio status cuiusdam ciuis in deterius.

defuncti obligationes explendas in se suscepit; vel quia ex defuncti bonis obligationi erat satisfaciendum, quae cum isto onere in heredem transierunt.

§. IX. Per *delegationem* substituit quis creditori suo consentienti debitorem suum, vt hic loco ipsius debitum suum exsoluat. Vbi creditoris quidem consensus requiritur; non autem tertii istius debitoris, quem etiam ignarum & inuitum alteri volenti delegare possum. (1) Nam

§. IX. (1) Monet HERTIVS *ad Puf. op. mai. lib. V. cap. XI.* §. 13. WALDKIRCH *not.* ad h. l. aliique, auctorem hic cessionem, iuris ciuilis notionem, confundere cum delegatione: 1) in delegatione enim consensum & delegantis & delegati, debitoris & creditoris esse necessarium: in cessione vero debitoris consensum abesse posse, vtpote qui nesciens quoque cedi possit: 2) in cessione cedentem non omnino liberari; sed in delegatione delegantem ab omni obligatione liberum reddi: 3) cessionem debitori cesso nil praeiudicare: sed delegationem propter consensum debitoris requisitum & adhibitum ei omnes praecludere vias ad exceptiones contra priorem debitorem, si delegatio perfecta sit: iis enim renunciasse intelligitur. Quae distinctionis momenta satis declarant, notiones illas magis per iurisRomani interpretes fuisse distinctas, quam vt in foro iuris naturalis realiter differant, in quo nihil vlterius euinci posse vide-

Nam nihil interest, vtri quis soluat: multum autem, a quo quis debitum exigat.

videtur, quam cessionem esse delegationem imperfectam, quae in perfectam mutetur, si trium istorum contrahentium consensus accedat expressisque signis declaretur. Vid. WEBER ad h. l. GVNDLING. *via ad I. N. c.* 22. *p.* 231.

CAPVT XVII. DE INTERPRETATIONE.

1. Rectae interpretationis necessitas.
2. Interpretatio *declaratiua* verborum popularium,
3. Technicorum,
4. Ambiguorum, quae fit per coniecturas.
5. Coniecturae petuntur ex materia,
6. Ex effectu & consequentibus,
7. Ex coniunctis.
8. Interpretatio declaratiua ex ratione legis.
9. Interpretatio declaratiua vocum late & stricte significantium: item *fauorabilium* & *odiosorum*.
10. Interpretatio extensiua.
11. 12. Restrictiua.
13. Interpretatio articulorum collisiuorum.

§. I.

ITa quidem est, vt neque in illis, quae imperio iniunguntur, quis vlterius obligetur, quam hic voluit;

luit; neque ad quae quis vltro ſeſe adſtringit, vlterius teneatur, quam ipſe voluit. Quia tamen de voluntate hominis alter homo iudicare non poteſt, niſi ex actibus & ſignis in ſenſus incurrentibus: inde demum *in id quilibet obligari in foro humano cenſetur, quod recta ſignorum interpretatio ſuggerit.* Vnde tam ad leges, (1) quam ad pacta rite intelligen-

§. I. (1) Leges naturae non opus habent interpretatione: 1) quia per ſe ſunt clariſſimae: 2) nulla ſigna externa proſtant, ex quorum interpretatione voluntas legislatoris ſummi in lumine naturae poſſent dignoſci: 3) circa legem naturae ſi aliqua oriatur obſcuritas; ea non ex legis natura, ſed ex inſufficientia cognitionis alicuius hominis originem trahit. Totum ergo hoc caput pertinet ad legum poſitiuarum ſermonisque humani interpretationem, quatenus principiis humanae rationis innititur. THOMASIVS *fundam. I. N. & G. lib. II. c. XII. p.* 170. iam adgnouit, caput hoc non ad iuriſprudentiam naturalem, ſed ad logicam & criticam pertinere: quod etiam ſua luce radiat: quoniam, ſi aliquis mentem ſuam obſcurius expreſſit; obligatione externa non teneor ad hunc vel illum ſenſum eruendum; neque remediis coactiuis ad eumdem inueniendum vtimur; neque iuris naturae praecepta hic adhibentur; ſed rectus vſus intellectus & veroſimilitudinis regulae requiruntur, ac vt iis adminiculis inſtructi ſimus, quae grammatica, critica, ſenſus communis & coniecturarum felicitas ſuppeditant. Hoc quidem quisque videt, interpretationis dari vſum

ligenda, & exinde officio explendo plurimum prodest, *regulas bonae interpretationis* a) *circa verba* potissimum, tamquam communissimum signum, constitui.

a) Puf. de I. N. & G. L. V. c. XII.

§. II. De *verbis popularibus* haec est regula: *Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo & famoso significatu*, quem ipsis imposuit non tam proprietas, aut analogia grammatica, aut deriuationis conformitas, quam popularis vsus; quem penes arbitrium est, & ius, & norma loquendi. (1)

§. III.

vsum & applicationem in pactis & contractibus, ita vt aliquis iuste vel iniuste eamdam adplicare possit: at vero exinde non sequitur, omnem statim eius doctrinam ad forum I. N. esse referendam: alias & linguarum scientiae & ars critica illuc referri deberent. Officium iusti in interprete pertinet ad officia sermocinantium, eoque loco fuisset tractandum. De interpretatione vid. THOMASII *praxin logicae c.* 3. §. 19. *sqq. p.* 160. *sqq.* LANGII *medicinam mentis P.* 3. *c.* 3. *p.* 263. *sqq.* HOPPERVM *de vera iurisprudentia lib.* 4. cuius excerpta dissertationi suae *de studiis liberalibus vrbis Romae*, *Helmest.* 1674. *ed.* adiecit CONRINGIVS. SCNEIDERI *philos. rationalis fundamenta c.* 9. HORNII *praelectiones de interpret. iuridica Witteb.* 1707. 8. BOHMERI *diss. de interpretatione contra eum, qui clarius loqui debuisset.*

§. II. (1) Ad interpretanda verba popularia accura-

§. III. *Vocabula artium* explicanda sunt secundum definitiones prudentum cuiusque artis. (1) Quod si voca-

ratiſſime lingua noſcenda, in qua lex vel voluntas hominis ſcripta eſt, & ſignificatus maxime vſitatus attendendus. Ex ignorantia autem linguarum tot lites, tot logomachiae oriuntur, vt ſenſus verus magis obſcuretur, quam eruatur: quod bene inter cauſſas logomachiarum adnotat WEHRENFELS *de logomachiis eruditorum p.* 123. Politici ſaepe, vt inconſiderantiam loquendi excuſarent, formulis incautis ignorantiam linguae praetexuerunt. MAZARINVS eo confugit, quum coadiutori Pariſienſi exprobraſſet: *qu'il lui auoit parlé fort inſolemment.* Quod quum hic aegerrime tuliſſet: *il lui fit vn million d'excuſes du terme inſolemment: il dit & il pouuoit etre vrai, qu'il auoit cru, qu'il ſignifioit inſolito. Mem. du cardin. de* RETZ *T.* 1. p. 70. Cancellarius Angliae HYDE ſub CAROLO II. easdem latebras quaeſiuit, quum LVDOVICVS XIV. de audaculo nimis ſermone eius conquereretur: *il me dit,* inquit comes d'ESTRADES, *que la maniere de s'expliquer en ſa langue, moins ciuile & moins honnête, que la françoiſe, auoit pu donner lieu au iugement, qui s'en auois fait & au compte, que s'en auois rendu; mais qu'il m'aſſuroit, que ſes penſées etoient pleines de reſpect & fort eloignées de toute hauteur.* Vid. *lettres, memoires du comte* d'ESTRADES *T.* 1. *p.* 201.

§. III. (1) Notum eſt, in artibus ac diſciplinis ideas adeo complexas vel abſtractas & a vitae communis vſu alienas occurrere, & per ratiocinationem mentis ad veritates apertius & diſtinctius concipiendas elici, vt popularis ſermonis ambitus non ſufficiat ad eas vocabulis vulgaribus exprimendas.

cabula artium a diuersis diuersimode definiantur; ad lites praescindendas facit, popularibus verbis exprimere, quid per eam vocem intelligamus. (2)

§. IV.

das. Quicumque autem veritatum istiusmodi ideas inuenit ad vtilitates humani generis spectantes, ille principiis honesti & decori obligatur ad veritates eas cum aliis communicandas & in vsum aliorum significandas. In tanto ergo defectu vocabulorum adaequatorum ex iam dicta obligatione ius ipsi enascitur cudendi nouos terminos, noua vocabula, quibus vtilissima sua cogitata exprimere & tamquam signis propriis & adaequatis ideas inuisibiles ceteris hominibus exponere queat. Hinc ius emanat disciplinarum, eruditorum, artificum excogitandi artis vocabula. Quum tamen nonnumquam ingenia helleboro digna stulta persuasione credant, humani generis interesse, vt monstrosas suas ideas & a rerum natura alienas in lucem emittant; videmus, infinitam terminorum absurdissimorum copiam a tenebrionibus eiusmodi pronatam esse, & tanta foecunditate exclusam, vt vera solidaque eruditio per tot annorum seriem desudauerit in nugis talismodi operosis eliminandis & in exsilium e republica litteraria pellendis.

(2) Hoc monitum valet tantum, quando voluntas nostra est significanda, & nondum declarata. Sed si iam sit expressa ab altero terminis technicis; hi non possunt explicari, nisi noscantur illae disciplinae, ad quos termini illi pertinent. Exinde Interpretatio etiam varia sortitur nomina, prout variis disciplinarum fundamentis innititur. Non autem artis & disciplinae genera hic respicienda sunt tantum; sed etiam 1) status loquentis e. c.

si

§. IV. *Coniecturis* autem ad eruendum genuinum sensum opus est, (1) si vel verba simplica, aut verborum complexio, sint *ambigua*; aut si partes quaedam orationis sibi inuicem *videantur repugnare*, vt tamen dextra explicatione adhibita conciliari inuicem possint. Nam *vbi certa & manifesta est repugnantia; posterius derogabit prioribus.*

§. V. Coniecturae voluntatis rectique sensus in sermone ambiguo aut intricato petuntur potissimum ex

si princeps dotem promiserit filiae generatim; longe aliter illa determinanda, ac si priuatus sortis humilioris ea voce vsus sit. Vocabula in diuersis rebuspublicis valent, vt numi e. c. monarchae, ciuis, subiectionis, quae longe aliter de Germania, Anglia, quam de Gallia, Russia explicanda sunt. 2) Status animi in loquente: eaedem enim voces longe alium sortiuntur significatum, si quem ira corripuerit, quam si amoris vel laetitiae motu proferantur. 3) Secta, quam auctor sequitur: multae leges Romanae ex Stoicorum schola explicandae: veteres enim iureconsulti eam sequuti sunt. 4) Status temporis, quo loquutus est, quod numorum valor toties immutatus rerumque pretia satis illustrant.

§. IV. (1) Coniecturae sunt ratiocinationes ex signis vel perfectis vel imperfectis: adeoque omne interpretationis negotium, quod ex signis procedit, iisdem innititur, & pro ratione coniecturarum vel est probabilis, vel minus probabilis.

ex substrata materia, ex effectu & coniunctis Circa *materiam* haec est regula: *Verba regulariter sunt intelligenda secundum substratam materiam.* Nam semper illi, qui locutus est, materia, de qua sermo institutus est, ob oculos versari praesumiter; ideoque semper ad eamdem sententia verborum attemperanda. (1)

§. VI. *De effectu & consequentibus* haec est regula: *Vbi verba crude & simpliciter accepta vel nullum vel absurdum aliquem effectum post se essent tractura; a receptiore sensu paulisper deflectendum,* quatenus nullitatis aut absurditatis vitandae necessitas requirit. (1)

§. VII. Ex *coniunctis* validissimae sumuntur coniecturae; quia regulariter

§. V. (1) Semper ergo attendendum erit ad connexionem naturalem rei, de qua loquimur, siue subiecti cum illa re, quae de eadem praedicatur: talia enim praedicata materiae suae adiecisse praesumitur is, qui locutus est, qualia abs rei natura & qualitate permittuntur. vox heredis vel successoris in feudalibus aliter longe explicanda, quam in allodiis.

§. VI. (1) Exempla huc facientia collegit THOMASIVS *praxi log. c.* 3. *§.* 77. GROTIVS *L. II. c.* 16. *§.* 20. SIMON *not. ad Grot. l. c.* §. 21.

lariter quilibet sibi constare praesumitur. *Coniuncta* sunt vel *loco*, vel tantum *origine*. (1) De prioribus haec est regula: *Si sensus in eiusdem sermonis loco aliquo plane & perspicue sit expressus; obscuriores locutiones ex illo plano sunt interpretandae.* Cui vicina est altera: *In omni sermone interpretando accurate ad antecedentia & consequentia est attendendum, quibus interiecta attemperari & respondere praesumuntur.* De posterioribus autem ista habetur regula: *Unius & eiusdem hominis obscurum dictum iuterpretandum est ex ipsius dictis clarioribus, licet alio tempore & loco prolatis; nisi manifeste adpareat, ipsum sententiam mutasse.* (2)

§. VIII.

§. VII. (1) Coniuncta loco sunt vel antecedentia, vel consequentia ejusdem sermonis: coniuncta origine sunt signa voluntatis alio loco & tempore data. Videndum tamen, num antecedentia & consequentia inter se cohaerere debuerint. Sic male quis in pandectis legum Romanarum eas explicaret ex antecedentibus & consequentibus: in vulgus enim notum est, quam male collectio istarum legum cohaereat, & quam confuse sint ordinatae.

(2) Posteriori ergo sententiae subscribendum in interpretatione, eaque pro vera voluntate scribentis vel loquentis adsumenda, nisi 1) obiter & inconsiderate videatur esse inspersa: 2) coniecturae adsint, dolose id factum esse. THOMAS. *prax. log. c. III.* §. 72. *sqq.*

VIII. Plurimum quoque prodest ad verum sensum inuestigandum, in legibus cumprimis, inspicere *rationem legis*, (1) seu caussam & respectum illum, qui ad legem ferendam latorem mouerit; inprimis vbi constat, unicam eam legis rationem fuisse. De qua haec regula est: *Illa interpretatio legis est sequenda, quae rationi legis congruit*; & contra

§. VIII. (1) Haec difficillima plerumque est cognitu: 1) quia non e re est legislatoris, nec tenetur manifestare rationem legis ad arcana pertinentem: 2) quia tot praetexuntur caussae, quae tamen verae non sunt, diuersae, contrariae, pugnantes: 3) quia plures saepius sunt rationes, e quibus palmaria vix erui potest. Norunt legum Romanarum interpretes, quanto labore desudandum sit in eruendis earum rationibus. *Necesse est, vt legum interpres ingenio & acumine polleat coniectandi legum rationes saepe latentes: quam in rem historiae & politicae studium multum inseruit: quo adeo probe instructus esse debet, qui legum interpretationem adgressurus est. Sed & attentione insuper opus est ad considerandas exacte omnes circumstantias ad legum interpretationem momentum adferentes, & ponderanda sunt antecedentia & consequentia legum ac loca parallela: denique & iudicium maxime in eo desideratur, quo & rationes varias variarum legum inter se conferre ac trutinare, ex pluribus sensibus ambiguis genuinum eligere, atque loca in speciem sibi aduersantia conciliare posit.* THOMASIVS *de naeuis iurispr. Rom. p.* 128.

contra reiicienda, quae ab eadem discrepat. Item: *Cessante ratione legis vnica & adaequata cessat ipsa lex. Verum vbi plures eiusdem legis* fuerint rationes; non statim vna cessante tota lex cessat; quum reliquae rationes ad eius vim sustinendam sufficere possint. Saepe quoque sola voluntas legislatoris sufficit, vtut ratio legis subiectos lateat.

§. IX. Obseruandum praeterea est, multa vocabula habere plures vna *significationes*, alteram *laxiorem*, alteram *strictiorem*. Sed & aliam *materiam* esse *fauorabilem*, aliam odiosam, aliam mixtam. *Fauorabile* est, quod vtriusque partis aequalem facit conditionem, quod communem vtilitatem spectat, quod actus quoslibet conseruat, quod pacem promouet &c. *Odiosum* est, quod vnam dumtaxat partem, aut vnam magis, quam alteram, grauat, quod poenam in se continet, quod actum reddit inritum, aut priora immutat, quod bellum promouet. *Mixtum* est v. gr. si quod priora quidem immutet; sed pacis tamen caussa. De

iſtis haec eſt regula: (1) *Fauorabilia latius, odioſa ſtrictius interpretanda.*

§. X. Dantur quoque coniecturae aliunde, quam ex verbis ortae; quae efficiunt, vt *interpretatio* quandoque ſit *extendenda*, quandoque *coarctanda*. Etſi facilius dentur rationes, quae ſuadeant intertpretationem coarctari, quam extendi. Poteſt igitur lex ad caſum, qui in lege non exprimitur, extendi, ſi conſtet, rationem, quae in il-

 lum

§. IX. (1) Quae tamen non eſt magni momenti, nec vſus: 1) eius fundamentum iam in §. V. in materia ſubſtrata expoſitum eſt, adeoque eſt ſuperflua. 2) Nihil ex omni parte fauorabile aut odioſum eſt; ſed quaeuis res utrumque diuerſo reſpectu in ſe inuoluit, adeoque ea non accurate ſatis poſſunt diſtingui. 3) Et odioſa ſaepe extendenda & fauorabilia arctanda ſunt in interpretatione. MEIERVS *diſſ. de fauore & odio* 1695. *Marpurg. hab. p.* 24. exempla varia adfert odioſorum ampliandorum, & hoc quidem eccleſiae fauore, item fauore publicae vtilitatis, in conſtitutione generali odioſa, quae etiam generaliter intelligenda, ſi fraus & illuſio ſtatuti aut diſpoſitionis ex reſtrictione ſequi poſſit: ſi odioſum in vno praeſumendum etiam ſit odioſum in aliis contiguis. 4) Quod illa extendantur & haec arctentur, benignitatis magis eſt & humanitatis, quam iuſtitiae. Vid. quaeſtionem de definitione fauorabilium & odioſ. a THOMASIO *L. II. inſt. I. D. c.* 12. adiectam, item *capitis cit.* §. 161. *ſeqq.* SCHNEIDERI *philoſ. rat. fundam. c. IX.* §. 5.

contra reiicienda, quae ab eadem discrepat. Item: *Cessante ratione legis vnica & adaequata cessat ipsa lex. Verum vbi plures eiusdem legis* fuerint rationes; non statim vna cessante tota lex cessat; quum reliquae rationes ad eius vim sustinendam sufficere possint. Saepe quoque sola voluntas legislatoris sufficit, vtut ratio legis subiectos lateat.

§. IX. Obseruandum praeterea est, multa vocabula habere plures vna *significationes*, alteram *laxiorem*, alteram *strictiorem*. Sed & aliam *materiam* esse *fauorabilem*, aliam odiosam, aliam mixtam. *Fauorabile* est, quod vtriusque partis aequalem facit conditionem, quod communem vtilitatem spectat, quod actus quoslibet conseruat, quod pacem promouet &c. *Odiosum* est, quod vnam dumtaxat partem, aut vnam magis, quam alteram, grauat, quod poenam in se continet, quod actum reddit inritum, aut priora immutat, quod bellum promouet. *Mixtum* est v. gr. si quod priora quidem immutet; sed pacis tamen caussa. De istis

iſtis haec eſt regula: (1) *Fauorabilia latius, odioſa ſtrictius interpretanda.*

§. X. Dantur quoque coniecturae aliunde, quam ex verbis ortae; quae efficiunt, vt *interpretatio* quandoque ſit *extendenda*, quandoque *coarctanda*. Etſi facilius dentur rationes, quae ſuadeant interpretationem coarctari, quam extendi. Poteſt igitur lex ad caſum, qui in lege non exprimitur, extendi, ſi conſtet, rationem, quae in il-

 lum

§. IX. (1) Quae tamen non eſt magni momenti, nec vſus; 1) eius fundamentum iam in §. V. in materia ſubſtrata expoſitum eſt, adeoque eſt ſuperflua. 2) Nihil ex omni parte fauorabile aut odioſum eſt; ſed quaeuis res utrumque diuerſo reſpectu in ſe ihuoluit, adeoque ea non accurate ſatis poſſunt diſtingui. 3) Et odioſa ſaepe extendenda & fauorabilia arctanda ſunt in interpretatione. MEIERVS *diſſ. de fauore & odio* 1695. *Marpurg. hab. p.* 24. exempla varia adfert odioſorum amplliandorum, & hoc quidem eccleſiae fauore, item fauore publicae vtilitatis, in conſtitutione generali odioſa, quae etiam generaliter intelligenda, ſi fraus & illuſio ſtatuti aut diſpoſitionis ex reſtrictione ſequi poſſit: ſi odioſum in vno praeſumendum etiam ſit odioſum in aliis contiguis. 4) Quod illa extendantur & haec arctentur, benignitatis magis eſt & humanitatis, quam iuſtitiae. Vid. quaeſtionem de definitione fauorabilium & odioſ. a THOMASIO *L. II. inſt. I. D. c.* 12. adiectam, item *capitis cit.* §. 161. *ſeqq.* SCHNEIDERI *philoſ. rat. fundam. c. IX.* §. 5.

lum casum quadrat, vnicam (1) fuisse, quae legislatorem moverit, eamque ab ipso consideratam fuisse in sua generalitate, & vt aequipollentes quoque casus complecteretur. Sed & extendi lex debet ad illos casus, qui in fraudem legis (2) ab hominibus praue sollertibus inueniuntur.

§. XI. Vt autem verba generaliter posita *restringantur*, contingit aut ex *defectu voluntatis originario*, aut

§. X. (1) Mallem explicatius dicere; *eamdem*: mens enim auctoris est, legem extendi posse ad omnes casus, in quos eiusdem legis eadem quadrat ratio, e. c. si legislator prohibuerit, ne exeat quis e castris; illa lex quoque ad eos extendenda, qui vel equo vel curru vecti e castris processerunt.

(2) Quando actio contra legem instituitur, non quidem vt illa verbis legis contrarietur; attamen sensum illius & intentionem plane tollat atque destruat, secundum illud PLAVTI *in Curcul. act. IV. scen. II.* 345.

Rogitationes plurimas propter vos populus sciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam,
Quasi aquam feruentem frigidam esse, ita vos putatis leges.

Eiusmodi fraudum quatuor vulgo constituuntur species, quae fiunt 1) commutatione rerum, 2) commutatione personarum, 3) commutatione contractuum, 4) modo contrahendi. Vid. ZIEGL. *ad Grot. L. II. c. 16. §. 20.*

aut ex *casus emergentis cum voluntate repugnantia.* (1) Quod aliquis ab initio quid noluisse praesumatur, intelligitur I. *ex absurdo*, quod alias inde sequeretur: id quod nemo sanus voluisse iudicatur. Inde verba generalia sunt restringenda, in quantum alias absurditas inde erat emersura. II. *Ex defectu rationis*, quae unice ipsius voluntatem mouit. Inde sub generali locutione non comprehenduntur casus, in quos ratio legis vnica & adaequata non quadrat. III. *Ex defectu materiae*, de qua semper is, qui loquitur, cogitasse censetur. Inde & ad eamdem verba generalia semper sunt attemperanda. (2)

§. XII. Quod autem casus, qui postea emergit, cum voluntate eius, qui aliquid constituit, pugnet; id deprehenditur vel ex *naturali ratione*,

§. XI. (1) Parum recte haec sibi inuicem opponi & tamquam fundamenta restrictiuae interpretationis adferri monet TITIVS *obseru. ad h. l.* THOMASIVS *inst. I. D. lib. II. c.* 12. §. 104. *seq.*

(2) Tres hi numeri ab auctore adducti demonstrant, restrictiuam interpretationem praesupponere declaratiuam, & ex eius regulis esse deducendam, quarum omnes iam supra explanatae sunt.

tione, vel ex *aliquo signo voluntatis*. Prius contingit, si ab aequitate foret discedendum, nisi certi casus a generali lege eximerentur. Est quippe *aequitas* (1) correctio eius, in

§. XII. (1) Auctor suam definitionem ex ARISTOTELE *lib. V. cap. XIV. ad Nicom.* aeque ac GROTIVS *tr. de aequitate* desumsit: quae tamen rectius definit interpretationem legis secundum aequitatem, quam aequitatem ipsam, quae arctioribus interpretandi cancellis non continetur, sed latius se extendit ad omnia negotia citra legis interpretandae intuitum. Aequitas ergo *est officium hominis, quo secundum principia decori rigor iuris perfecti vel temperatur, vel exacerbatur.* Occupata est vel circa sensum cuiuscumque normae agendi, siue lege, siue pacto sit constituta, vel circa eius applicationem, vel circa officia secundum normam, vel circa omnes hominum conuentiones & actiones, quatenus rigor iuris perfecti ad normam decori in iis temperandus vel asperandus est. Quando temperandus; aequitas iuri perfecto non aduersatur: id tantum efficit, ne summum ius fiat summa iniuria, adeoque iustitiae sororio nexu est coniuncta: cuius cum ea conuenientiam & discrepantiam explicat MICHAEL EPHESIVS *ad Aristot. lib. V. ethic. Nicom.* Putant nonnulli, aequitatem in solo temperamento iustitiae subsistere: quos tamen iam refutauit GROTIUS *l. c. c. I.* §. 10. ostendens, iustitiam exasperari posse per aequitatem. Normae enim agendi, limites ac termini vel arctiores nimis sunt, vt extendi debeant & ampliari, vel laxiores nimis esse videntur, ita, vt multa eximenda sint, quae comprehendi ab iis dicuntur, e. c. Si lex detur, quae

in quo lex deficit ob vniuerſalitatem. a) Quia enim non omnes caſus praeuideri, nec ob infinitam varietatem exprimi poſſunt; ideo, quando generalia verba ad ſpeciales caſus ſunt adplicanda, eximendi ſunt illi caſus, quos exemturus fuerat ipſe legislator, ſi ſuper tali caſu conſultus fuiſſet. Ad iſthanc tamen aequitatem decurrere non licet, niſi ſufficientia indicia ſubigant. Inter quae certiſſimum eſt, ſi adpareat violatum iri legem naturalem, vbi preſſe quis litteram legis humanae ſequi velit. Proximum ab hoc, ſi non quidem illi-

a) Vid. ſupra cap. II. §. X.

 citum

quae homicidia intra 20. annos praeſcribi ſtatuat; aequum erit excipere parricidium, poenamque homicidii ſceleſtiſſimi in parricidam exercere. In ciuitatibus, vbi publica lupanaria tolerantur, aequum eſſet, publica ſcandala acerbioribus poenis coërcere. In matrimonialibus ſi lex ciuilis abſolute parentum conſenſum ſub poena nullitatis requirat, aequum erit, iſtum nullitatis effectum non ad eiusmodi caſum trahere, vbi aliquis ſenex, cuius pater forte in viuis ſit, ſub praetextu non requiſiti conſenſus eiusdem matrimonium alias rite initum diſſoluere & declinare velit. Si aſyla homicidis concedantur; aequitas poſcit, vt id beneficium ſicariis denegetur &c. Poenas ergo irrogat aequitas, ſi rationes ſubſint ex iis fontibus deſumtae, quos indicat auctor.

citum ſit verba legis ſequi; ſed tamen rem humaniter aeſtimanti id nimis videatur graue & intolerabile, ſiue in vniuerſum omnibus hominibus, ſiue certis perſonis; aut ſi finis tanti non videatur, qui tam care ſit redimendus.

§. XIII. Denique & ab vniuerſali locutione facienda eſt exceptio, ſi verba alio loco poſita cum praeſenti lege aut pacto non quidem directe pugnant; ſed tamen propter certam temporis circumſtantiam heic & nunc ſimul obſeruari nequeunt. Heic igitur certae ſunt obſeruandae regulae, vt intelligi poſſit, *quaenam lex in eo caſu, vbi vtrique ſimul ſasisfieri nequit, praeferri debeat.* (1)

1. Id, quod permittitur tantum, cedit ei, quod iubetur. (2)

3. Quod

§. XIII. (1) Non eam ob cauſſam, quod ceſſet plane legis poſtpoſitae obligatio vel immutetur, ſed quod ille caſus, in quo lex aliqua alteri poſtponi videtur, ad illius vim & tenorem non pertineat. Conferri meretur hac de re HERTII *diſſ. de colliſione legum*, & RINCKII *diſſ. de colliſione legum naturalium Altdorfi* 1709. *hab.* GROTIVS *diſſ. de aequitate c. I. §.* 12.

(2) Id enim, quod permittitur a legibus, non ſemper

3. Quod faciendum est certo tempore, praefertur ei, quod quouis tempore fieri potest.

3. Affirmatiuum praeceptum cedit negatiuo; seu, quando praecepto affirmatiuo satisfieri nequit, nisi violato praecepto negatiuo; istius impletio erit in praesens omittenda. (3)

per iustum, honestum, nec decorum est: quod multis exemplis illustrauit BARBEYRACVS *discours sur la permission des loix.* Sic principiis iusti permittuntur multa, quae a principiis honesti non admittuntur: & haec rursus nonnullas actiones in medio relinquunt, de quibus principia decori accuratius determinant.

(3) Quum hoc adserto congruit thesis, quae *num.* 7. proponitur: adfirmatiua enim praecepta, siue regulae honesti ac decori, obligationem imperfectam ratione fori humani & exsecutionis producunt: negatiua vero, siue praecepta iusti, perfectam obligationem procreant. Sed vtrumque auctor is adsertum improprie & minus adaequate proponitur. Adfirmatiua enim praecepta numquam cedunt negatiuis; nec perfectae obligationi cedit imperfecta; sed hoc tantum in omnibus casibus, qui hic occurrunt, deprehenditur, quod adfirmatiua praecepta in conlisione apparente cum negatiuis impossibilia fiant, & numquam exerceri possint. Adsumamus exemplum WEBERI & WALDKIRCHII *ad h. l. Adfirmatiuum praeceptum est: Date eleemosynas: negatiuum: Furtum non facias. Non ergo ad prius quis obligatur, vbi eleemosynas absque suffurata*

4. Inter conuentiones legesque caetera aequales pecularis praefertur generali. 5. In-

ta pecunia dare non possit: supponunt enim adfirmatiua praecepta occasionem, & obligant ceteris paribus. Sed quis non videt, adfirmatiuum praeceptum sic non cedere, sed impossibile esse? loco non mouetur, quem numquam occupauit: vt etiam WEBERVS hic agnoscit dicens, neminem hic obligari ad adfirmatiuum praeceptum obseruandum: tum quia opes non subsunt ad eleemosynas necessariae, tum quia eleemosynae ex suffurata pecunia moraliter impossibiles siue illicitae sunt, nec honesta actio vel virtus beneficentiae his positis circumstantiis exerceri potest. Aliud adfertur exemplum: *Debita prius exsoluenda sunt, quam gratiae pro beneficiis referri possint.* Verum enimvero rursus hic non cedit praeceptum honesti officio iusti; sed cessat plane & non potest hic in actum deduci: is enim vel maxime peccabit in regulas honesti, qui debita non soluit, vt gratiam referre possit. Omnis ille error praeiudiciis innititur duobus: primo, quod putent, non vnicam, sed plures dari virtutes, inter quas nonnullae adesse & abesse possint saluis reliquis, ita vt quaedam cedere debeat, si alteri locus sit relinquendus: quod praeiudicium ARN. GEVLINCS in *append. ad ethicam* suam pluresque alii refutarunt. Secundo quod statuant, principia honesti ita aliena esse a principiis iusti, vt circa horum materiam ne quidem versentur: quum tamen in porpatulo sit, principia honesti, siue virtutis normam, materiam omnem iustitiae primario dirigere, & ex amore rationali omnia officia erga alios suscipienda praecipere, ad quorum nonnulla ius stricte sic dictum facultatem ea etiam, si opus fuerit, cum quadam violentia exigendi concedit & superaddit: non enim praecepta moralia iusti, honesti & decori sibi sunt sub-

5. Inter duas praeſtationes, certo temporis articulo inuicem conliſas, quarum vna cauſſas magis honeſtas aut vtiles, quam altera, habet, hanc iſti cedere par fuerit.

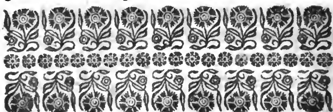
6. Iniuratum pactum cedit iurato, quando vtrique ſimul ſatisfieri nequit. (4)

7. Obligationi perfectae cedit imperfecta.

8. Lex beneficentiae, ceteris paribus, cedit legi gratitudinis.

ſubordinanda, multo minus opponenda, ſed coordinanda ſemper. Concinne ſatis id expoſuit celeb. BVDDEVS *diſſ. de compar. oblig. in ſelect. I. N. & G. p.* 685. *Virtus non modo eſt, vbi humanitatis officia exercemus, ſed & ea praeſtamus, quae perfecto iure praeſtare tenemur, modo non coacte & metu poenae, ſed ex numinis ſincero amore ea praeſtemus. Ergone, inquis, inter ius & virtutem nullum intercedit diſcrimen? Immo maximum. Namque ad iuris ambitum externa praeſtatio pertinet, praeterquam ille, cui aliquid debemus, a nobis nihil exigere poteſt. Aſt animi diſpoſitio, vt eiusmodi adſit, qua actio numini grata atque accepta reddi queat, hoc enimuero virtutis opus eſt.* Haec omnia eum in finem adduxi, vt praeiudicium vulgare euitetur: principia honeſti inferiora eſſe principiis iuſti, nec tanti momenti, vt his praeferri debeant.

(4) Non ad iuramentum, quod nullam obligationem nouam pacto ſuperaddit, reſpiciendum eſt, ſed ad pacti qualitatem: quod enim male iuratur, peius ſeruatur. Pacto ergo iurato, ſi in ſe nullum ſit, naturaliter non cedet pactum iniuratum, quod in ſe validum; immo vero pactum poſterius iniuratum derogabit pacto veteri iurato, illiusque tollet valorem. SAMVE-

SAMVELIS PVFENDORFII DE OFFICIO HOMINIS ET CIVILIS

LIBER SECVNDVS.

CAPUT I.

DE STATV HOMINVM NATVRALI.

1. Progressus ad officia ex hypothesi *certi Status* talia.
2. Status divisio in naturalem & aduentitios.
3. Naturalis status acceptatio prima in ordine ad Deum.
4. Secunda, in ordine hominum singulorum ad se ipsos.
5. Tertia, quae huius proprie loci, in ordine ad alios.
6. Quinam reuera in tali statu viuant?
7. Quo ordine homines in statum naturalem pervenerint.
8. Status naturalis jura, libertas & aequalitas.

9.Eius-

9. Eiusdem incommoda.
10. Modus litigandi in ſtuatu naturali.
11. Status naturalis pax non ſatis fida.

§. I.

Proximum eſt, vt inquiramus de illis officiis, quae homini obeunda incumbunt *ex diuerſo ſtatu,* (1) in quo in vita communi degere deprehenditur. Vocamus autem *ſtatum* a) in genere illam conditionem, in qua homines conſtituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum; quem etiam peculiaria fere iura comitantur.

a) Pufend. de I. N. & G. lib. I. c. I. §. 6. ſeqq.

§. II. *Status* hominum eſt vel *naturalis*, vel *aduentitius. Naturalis triplici modo* conſiderari, ſolo praelucente rationis lumine, poteſt: vel in ordine ad DEVM *creatorem*, vel in ordine *ſingulorum hominum ad ſe ipſos*, vel in ordine *ad alios homines.*

§. III.

§. I. (1) Vox ſtatus vel notat 1) modum eſſendi ſiue diſpoſitionem, vel habitum naturae rei alicuius ſpecialem, quem ſtatum phyſicum appellaueris, e. c. ſtatus ſanitatis & morbidus; vel notat 2) ſpatium morale, in quo homines certis fruuntur iuribus, & ſtatus moralis indicatur.

§. III. *Priori modo* consideratus naturalis status hominis (1) est illa con-

§. III. (1) Status ille rationalis & ex relatione ad creatorem resultans apud plurimos ethnicorum citra creationis intuitum existit: putabant enim,

Nequaquam nobis diuinitus esse paratam
Naturam rerum:

& de creatione sermonem instituentes Epicuraei apud CICER, *de natur. deor. lib. I.* vocem edebant: *Quae molitio? quae ferramenta? qui vectes? quae machinae? qui ministri tanti operis fuerunt?* Vid. CENSORINVM *de die natali c. VI. p.* 26. CVRCELLAEI *instit. relig. Christ. l. I. c. II.* BVDDEI *hist. eccles. vet. test. period. I. sect. I. §. 8. p. 77. sq. & de atheismo c.V. pag.* 433. *sq.* In illo ergo statu referebant se quidem ad DEVM, sed non tamquam ad creatorem: potius naturali mentis humanae, qua est, superbia vel se particulas diuini spiritus esse iactitabant, quarum finis sit reditus ad essentiam DEI: hinc crepabant illud decantatissimum monitum: *Cogitate esse hominem!* vel se DEO coaeternos fuisse praedicabant, aut per mechanismum aliquem, aut fortuito materiarum infinitarum concursu pronatos quidem fuisse dicebant, ita tamen, vt DEI operationi nihil acceptum ferendum esse putauerint in origine sua, & ex iis principiis vel nullus DEO cultus exhibebatur, vel negligentius, vel ambitiose instituebatur: quum eumdem vel vt partem sui, vel vt ens otiosum a sphaera nostra remotum intelligerent. Quod autem DEVS, vt creator, ex lumine naturae perspici possit, tot scriptores iam probatum dederunt, vt de ista relatione hominum tamquam creaturae ad DEVM in lumine naturae dubitare non liceat. Vid. STILLINGFLEET *orig. sacr. L. III. c. II.* BVDDEVM l. c. CLERC *bibl. chois. T. VII. art. I.* & auctores supra *ad cap. IV. §. 2. & 9.* citatos.

conditio, in qua a creatore est constitutus, dum eximium prae caeteris animal eumdem esse voluit. Ex quo statu fluit, quod homo debeat auctorem sui agnoscere, colere, & ipsius opera admirari, ac diuersa plane ratione a brutis vitam suam exigere. Inde & ei statui *opponitur vita & conditio brutorum.*

§. IV. *Altero modo* statum hominis naturalem considerare possumus, (quatenus homo per natiuitatem in eum peruenit, vere miserum scilicet,) si *animo fingamus*, qualis eiusdem conditio futura esset, si quilibet sibi soli relictus foret, sine vllo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & quidem posita illa naturae humanae conditione, qualis iam deprehenditur. Quae sane miserior, quam cuiusuis belluae, videtur futura fuisse, si expendatur, quanta cum debilitate in hunc mundum iam ingrediatur homo, periturus statim sine aliorum auxilio: & quam rudem sit vitam idem exacturus, si nihil aliud cuique adesset, quam

§. IV. Vid. quae *ad L. I. c. III. §. III.* adnotata sunt.

quam quod propriis viribus ingenioque debeat. Quin potius, quod ex tanta imbecillitate adoleſcere potuimus, quod infinitis iam commoditatibus fruimur, quod animum corpusque in noſtrum & aliorum vſum excoluimus, id omne ab auxilio aliorum hominum prouenit. Et in hoc ſenſu ſtatus naturalis *opponitur vitae per induſtriam hominum exacultae.*

§. V. *Tertio modo* ſtatum hominis naturalem conſideramus, prout intelliguntur homines ſeſe inuicem habere ex nuda illa & communi cognatione, quae ex ſimilitudine naturae reſultat ante pactum aliquod aut factum humanum, quo peculiariter vnus alteri redditus fuit obſtrictus. Quo ſenſu in ſtatu naturali (1) inuicem viuere dicuntur, qui neque communem habent dominum, & quorum vnus alteri non eſt ſubjectus, quique inter ſe neque bene-

§. V. (1) GROTIVS *lib. II. c. VII.* §. 27. *coll. cum lib. II. c. XX.* §. 8. primus ſtatum illum naturalem dixit: idem fecit HOBBES *c. I. de ciuit.* §. X. Denominationem illam defendit PVFEND. *in eride Scandica p.* 185. Qui ſignificatus in iure naturae potiſſimum ſubintelligendus.

beneficio, neque iniuria ſunt cogniti. Quo ſenſu ſtatus naturalis *opponitur ſtatui ciuili.*

§. VI. Huius porro naturalis ſtatus indoles conſiderari poteſt, vel prout *per fictionem* (1) repraeſentatur, vel prout *reuera* exiſtit. a) Prius fit, ſi vel concipiamus, ab initio aliquam multitudinem hominum ſimul exſtitiſſe ſine vlla vnius ab altero dependentia, vti de Cadmeis fratribus in fabulis eſt; vel ſi fingamus, totum genus humanum iam ita diſſolutum eſſe, vt quilibet ſeipſum ſeorſim gubernaret, & nemo vlli

a) Puf. de I. N. & G. lib. II, c. II.

§. VI. (1) An fingere liceat? diſceptatum fuit inter PVFENDORFIVM & eius aduerſarios. Vid. *erid. Scand. p.* 183. *ſeqq. & paſſim.* Fingere hic non ſignificat falſi aliquid pro vero venditare, ſed ſupponere aliquid quaſi verum, quod ipſi falſum eſſe profitemur, certae rei illuſtrandae cauſſa. Conf. *erid. Scand. p.* 301. *&* 362. Plerique poëtarum veterum ſtatum naturalem primorum hominum horride ſatis deſcripſerunt, vt oſtendit LACTANTIVS *inſtit. diu. lib. VI. cap. X.* Multa exempla gentium barbararum, quae vita ſua a beſtiis proxime abſunt, ad illuſtrationem & probabilitatem huius fictionis proponunt BECMANN *hiſt. geogr. c.* 9. §. 8. SCHILTERVS *manuduct. phil. mor. ad iurispr.* §. 15. *ſq.* ZENTGRAVIVS *de orig. iur. gent. art. I.* §. 9. *ſqq.* HERTIVS *elem. prud. ciu. P. I. ſect. I.*

vlli alio eſſet vinculo coniunctus, quam ſimilitudine naturae. Sed *ſtatus naturalis, qui reuera exiſtit*, id habet, vt quis cum aliquibus hominibus peculiari ſocietate iungatur; cum reliquis autem omnibus nihil praeter ſpeciem humanam obtineat commune, nec alio nomine quidquam ipſis debeat. (2) Qualis ſtatus iam inter diuerſas ciuitates ac ciues diuerſarum rerumpublicarum exiſtit, & quondam inter patresfamilias ſegreſſes obtinebat. (3)

§. VII. Manifeſtum quippe eſt, vniuerſum genus humanum numquam ſimul & ſemel in ſtatu naturali exſtitiſſe. Qui enim ex protoplaſtis geniti erant, ex quibus, quidquid eſt mortalium, originem ducit, prout diuinae tradunt ſcripturae; iidem poteſtati patriae ſubiecti erant.

(2) Scilicet, quod ſpeciali facto aut pacto humano, ſiue iure perfecto exigi poſſit: debet tamen ipſis officia communia & abſoluta, quae homini debentur, vt homini, ſecundum principia iuſti & decori.

(3) Exiſtit quoque in hominibus, qui caſu vel per naufragium, vel per itinerum errores abripiuntur a conſortio ciuitatis & hominum reliquorum.

erant. (1) Neque tamen eo minus poſtea ſtatus hicce naturalis inter quosdam homines emerſit. Nam primi mortalium, vt orbem adhuc vaſtum implerent, & laxiorem ſibi ſuisque pecoribus habitationem quaererent, relictis laribus paternis in diuerſa diſceſſerunt, ſuamque ſibi fere ſinguli mares familiam conſtituerunt. Inter quorum poſteros itidem ſeſe diſpergentes peculiare cognationis vinculum & ortus inde adfectus paullatim exoleuit, & commune tantum illud, ex ſimilitudine naturae reſultans, remanſit: donec poſtea, quum genus humanum inſigniter fuiſſet multiplicatum, deprehenſis vitae ſegregis incommodis, paullatim proximi quique cohabitantes in ciuitates coiuere, minores primo, dein maiores ex pluribus minoribus vltro aut per vim coalitis. Quas inter ciuitates vtpote nullo alio, quam communis humanitatis, vin-

 culo

§. VII. (1) Hoc non obſtante vixerunt in ſtatu naturali, non quidem *abſoluto*, ſed *hypothetico*: patria enim poteſtas non tollit libertatem & aequalitatem naturalem: neque patres vim imperii habent naturaliter in liberos.

culo iunctas, ſtatus naturalis vtique adhuc exiſtit.

§. VIII. Eorum autem, qui in ſtatu naturali viuunt, hoc eſt praecipuum *ius*, quod nemini, praeterquam DEO, ſint ſubiecti atque obnoxii. Quo reſpectu etiam ille ſtatus nomine *libertatis naturalis* venit, per quam quilibet citra antegreſſum factum humanum, ſui iuris poteſtatisque, ac nullius hominis imperio ſubiectus eſſe intelligitur. Quo ipſo etiam quiuis cuiuis alteri, cui neque ipſe ſubiectus eſt, neque eumdem ſibi ſubiectum habet, *aequalis* cenſetur. Quum porro homini lumen rationis ſit inſitum, quo praelucente actiones ſuas temperare poſſit; conſequitur, quemlibet, qui in naturali libertate viuit, in regundis ſuis actionibus a nullo mortalium dependere; ſed ex proprio iudicio atque arbitrio omnia, quae ſanae rationi congruunt, agendi habere poteſtatem. (1) Et quum homo

§. VIII. (1) Agit ex proprio arbitrio omnia; attamen ſecundum normam praecepti naturalis. Status ante naturae praecepta practica fingi poteſt ſed

mo ob communem inclinationem, omnibus animantibus insitam, non possit non ad conseruationem sui corporis vitaeque, nec non ad dispellenda ea, quae eamdem destruere videntur, omnibus modis incumbere, mediaque ad eum finem adhibere; & vero in statu naturali nemo habeat alterum hominem superiorem, cui voluntatem iudiciumque suum submiserit; inde in eo statu quilibet ex proprio iudicio definit de aptitudine mediorum, an ad conseruationem sui conducant, nec ne. (2) Nam si vel maxime alterius

sed numquam exstitit: norma enim agendi rationi connata est, & ipsa ratio, quam homo, simulac exortus est, secum attulit: statim igitur, atque ratio exstitit, positus homo sub norma fuit; numquam sine norma. Pluribus materiam huius §. exposuit HOVTVYN *polit. contracta generali p.* 1. & 23. *sq.*

(2) Hoc ita demonstrari potest: In statu naturali aequalia habemus iura: quapropter plus alii in me non licet, quam mihi licet in alium. Mihi vero non licet esse arbitrum alterius actionis & arbitrii: ergo quoque alii non licebit se arbitrum mearum actionum constituere. Quicumque hoc fecerit in statu naturali, ille mihi eo ipso ius concedit eadem in semetipsum exercendi. Ius ergo quisque habet absolutum de suis rebus disponendi & statuendi pro lubitu; & nemo hominum limites

rius consilium audiat; penes ipsum tamen est, an velit alienum consilium probare, vel non. Vt tamen isthaec propria sui gubernatio recte sese habeat, requiritur, vt ea iuxta dictamen rectae rationis legemque naturalem suscipiatur.

§. IX. Status naturalis, vtut libertatis nomine & immunitatis ab omni subiectione insigniter blandiatur; idem tamen, antequam ab hominibus in ciuitates fuerit concessum, plurima habet adiuncta *incommoda*; siue fingamus omnes & singulos in eo existere, siue consideremus conditionem patrumfamilias segre-

tes hic ponere iure potest. Etiamsi aliquis ratione sua minus recte vtatur; exinde ius suum non amittit, neque alteri ius accrescit illud minuendi: aliud enim est de iure aliquid facere, aliud recte facere. Id quidem licebit, & principia humanitatis quemuis eo obligant, vt consilio errantem adiuuet; sed penes ipsum tamen est, monente auctore nostro, alienum consilium probare vel reiicere, nec remediis coactiuis poterit compelli ad consilium admittendum. Quibus ex rationibus non obscurum est, quod vita gentium barbara, a regulis humanitatis plane abhorrens, propositumque eos mores emendandi & ad normam rationis felicius componendi iniusta belli caussa sit, quam minus iuste Graeci olim & post Hispani cruentissimis bellis praetexuerunt.

segregum. Nam si animo concipias hominem etiam adulta aetate in hoc mundo destitutum solum, & sine omnibus commodis & adminiculis, quibus vitam cultiorem & molliorem reddidit sollertia hominum; videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obuia aqua, iniurias aëris antris vtcumque dispellens, feris bestiis expositum, & ad cuiusuis occursum pauidum. Paullo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus degebant; sed quae tamen cum vita ciuili nullo modo comparari poterat, non tam ob indigentiam, quam inter coërcitas cupiditates familia sic satis videtur posse dispellere; quam quod securitati parum ibi sit consultum. Et, vt in pauca rem comferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur; in ciuitate omnium: ibi fructus ab industria sua nemini certus; heic omnibus: ibi imperium adfectuum, bellum, metus, paupertas, foeditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas; heic

imperium rationis, pax, securitas, diuitiae, ornatus, societas, elegantia, scientiae, beneuolentia. (1)

§. X.

§. IX. (1) Auctor hic nimium abripitur philosophia HOBBESII, cuius verba etiam apposuit *ex cap. X. de ciue* §. *I.* Mala enim, quae hic de statu naturali enarrantur, non ex eius natura, sed ex adfectionibus subiecti profluunt: imperium adfectuum, bellum, metus, paupertas, foeditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas non sunt necessarii comites status naturalis, in quem & scientiae & commoditates vitae cadunt. Hic enim status ratione intentionis DEI status pacis est 1) a DEO pacis caussa conditus: 2) pacis fundamentis: Neminem laedas &c. superstructus: 3. mediis ad pacem conseruandam, officiis scilicet ad illam normam praestandis, non destitutus: 4) nostrae felicitati & conseruationi nulla ratione contrarius, quae 5) eas ob caussas in statu naturali possibilis esse intelligitur. Quid? quod natura hunc statum maxime intendit, quae homines liberos procreat, adeoque & liberos esse voluit. Ista tamen felicitas status naturalis impeditur ab ipso homine per malitiam & infinitae corruptionis indolem, quae tanto errore migrauit agendi normas, vt extraordinariis adminiculis opus fuerit, homines intra cancellos externi saltem officii coërcendi & detinendi, inter quae ciuitas tamquam remedium aptissimum non tam inuenta, quam intrusa in genus humanum, cuius respectu instar boni extraordinarii consideranda, quod homini corrupto aliquam medicinam parat; licet etiam multa adficiatur molestia, & suis defectibus morbisque laboret. Verissimum enim est, multa vitia fore incognita, immo in tanto gradu vix fuisse exstitura, si homines statum natura-

tura-

§. X. In statu porro naturali, si vel quis alteri vltro non praestet, quae ex pacto debet, aut si iniuriam intulit, aut si alias controuersiae quid oriatur, nemo est, a) qui pro imperio alterum ad praestandum debitum reparandamue iniuriam adigere, litemque decidere possit; vt in ciuitatibus, vbi iudicis communis auxilium implorare datur. Quia tamen non ob quamuis caussam natura in bellum ruere permittit, etiam vbi quis de iustitia suae caussae ampliter sit persuasus: igitur prius tentandum, num molliori via res possit componi, disceptatione scilicet partium amica, & puro (non conditionato) compromisso, seu *pro-*

a) Puf. de I. N. & G. lib. V. c. XIII.

Bb 5 *uoca-*

turalem conseruare potuissent. Vid. HOVTVYN *polit. contr. gen.* §. 3. *p.* 8. BARBEYRAC. *ad Pufend. op. mai. lib. II. c. II. p.* 153. LOCK *du gouuernement ciuil. T. II. c. I.* §. *X.* Si auctor Anglus, qui edidit *the fable of the bees* ea intentione fabulam de apibus scripsisset, vt ostenderet, apes in statu naturali felicitatem obtinere potuisse; contra in statu ciuili ad summam paupertatem & miseriam potuisse redigi, qui multas imbecillitates secum habeat coniunctas; probari posset ingeniosissima fabula. Sed quum docere ea velit, virtutem generi humano perniciosam & ad politica inuenta referendam esse; ingenii male luxuriantis maculam sibi inussit. Vid. *bibliotheque Angloise T. XIII. art.* 2.

uocatione ad arbitros. (1) Qui arbitri aequos sese vtrique parti gerere debent, (2) & in ferenda sententia nihil

§. X. (1) Casus hic bene discernendi sunt. Si in statu naturali hostis instet, periculum in mora sit, necessitas vrgeat, mens attonita & perturbata sit ab hostis violenta laesione; ad molliorem aliquis viam tentandam, tamquam ad impossibile, non obligatur: alia vero res est, si deliberandi spatium permittatur; si mora non cum internecione nostra sit coniuncta, & tutioribus remediis res possit componi. His enim positis circumstantiis, satius erit, securitatem nostram & pacem externam per amicas vias recuperare, quam bello eamdem maioribus turbis & ancipiti bellorum aleae exponere. Non tamen iure perfecto, sed per principia decori & prudentiae ad molliorem viam ineundam obligor: aequum est sic agere: licet, si velis, iure tuo perfecto in iniustum inuasorem seuere vti possis, belloque iniuriam illatam vindicare: quamquam hoc nec decore nec viliter fieri, positis iis momentis circumstantibus, iudicandum sit. Quod vberius patescet, si cogitemus, ad arbitros recipiendos neminem cogi posse in statu naturali. TESMARVS *quidem ad Grat. L. II. cap.* 23. §. 8. *lit. a.* inter principes secus esse existimat ob maxima incommoda, quae ex reiecto arbitrio sequentibusque inde bellis oriuntur etiam in innocentes. Sed haec iuri belli nihil detrahunt: quod eam ob caussam iustum manet, licet vel laeso, vel laedenti graue sit & molestum. Iura humanitatis omnino poscunt, vt saepius principes abstineant etiam a iusto bello: poscit id prudentia: exinde vero nihil decedit illorum iure, nec iustitia belli labefactatur.

(2) De officio arbitrorum & mediatorum vid. WIL-
LEN-

nihil odio aut gratiae dare, sed vnice merita caussae respicere. Quam ob rationem etiam non solet quis capi arbiter in ea caussa, in qua ipsi commodi vel gloriae peculiaris spes maior adparet ex victoria vnius partis, quam alterius; adeoque, vbi ipsius interest, alterum quocumque modo caussam obtinere. Hinc & nullum pactum aut promissum intercedere debet inter arbitrum & partes, cuius vi pronunciare in gratiam alterius teneatur. Quod si arbiter neque ex communi partium confessione, neque ex certis instrumentis, aut indubiis rationibus & signis, quid in facto sit, cognoscere valeat; ex effatis *testium* id erit cognoscendum. Quos licet ad verum dicendum lex naturalis, & plerumque iuramenti religio, adstringat: tutissimum tamen fuerit tales non admittere, qui erga alterutram partem ita sunt adfecti, vt conscientiae ipsorum cum gratia, odio, vindictae libidine, alioque violento animi motu,

LENBERGI *diss. Gedani* 1706. *hab. de arbitris & mediatoribus belligerantium*: COCCEII *diss. de officio & iure mediatorum pacis, Francof.* 1702.

tu, aut etiam arctiore quadam necessitudine sit velut luctandum: quibus superandis non omnibus sat constantiae est. Aliquando etiam per communium amicorum interpositionem lites tolluntur; quod merito inter sanctissima officia habetur. Ceterum in hoc statu *exsecutionem*, vbi vltro ab altero non praestatur, quod debetur, sibi quisque facit.

§. XI. Quamquam autem natura ipsa inter homines aliquam cognationem esse voluerit, cuius vi nefas sit alteri homini nocere, & potius fas sit cuiuis aliorum commodis sese dispensare: tamen inter eos, qui in naturali libertate inuicem viuunt, haec cognatio sat debiles fere exserit vires, (1) ita vt quiuis homo, qui

§. XI. (1) Apud STOICOS quidem in magni ponderis argumentum adhibebatur naturalis hominum cognatio ad instigandos homines ad officia honesta, vt videre licet ex ANTONINO *de rebus suis lib. II. §. I. lib. III. §. 9. lib. IX. §. 27.* & alibi passim: ARRIANO *lib. I. cap. IX. lib. III. c. XXIV.* sed ex falsis principiis maximam partem deducebatur. Sic enim ANTONINVS l. c. in cuiusque laedentis natura se nosse ait, quam congener sibi sit non tam, quod sanguinis seminisque

qui non est noster ciuis, seu quicum in statu naturali viuimus, non quidem pro hoste, sed tamen pro *amico parum firmo* sit habendus. (2) Cuius rei ratio est, quod homines non solum sibi inuicem maxime possint, sed & variis de caussis saepissime velint nocere. Alios quippe prauitas in-

que eiusdem, quam quod mentis ac portionis diuinae secum particeps. Palmarium ergo fundamentum quaerebant in eo, quod omnes homines ratione animae sint particulae diuini spiritus ex DEI essentia profectae, & in eamdem rursus transeuntes. Quem nefandum Stoicorum errorem alii dudum refutarunt, & quidem ethnicus ipse CICERO *l. I. de natura deorum.* BVDDEI *diss. I. de erroribus Stoicorum in analectis hist. phil. p. 92. sqq.* Aliter LACTANTIVS *instit. diu. lib. VI. c. X.* istam cognationem demonstrat: *Si ab vno homine, quem DEVS finxit, omnes orimur; certe consanguinei sumus.* Quidquid istius fundamenti sit; cognatio tamen ius perfectum non adstruit, & ad pias magis & oratorias meditationes & persuasiones pertinet, quam vt iuris perfecti materiam fulcire queat.

(2) In statu naturali homo quiuis non quidem pro hoste, qui nos actu laesit, vel inuasionem praeparat: viuitur enim in statu pacis: attamen pro amico parum firmo habendus: quia non tantum habet potentiam nocendi, sed propter malitiam & corruptionem hominum etiam inclinatio nocendi adesse praesumitur; id est pro non hoste, qui nos neque laesit, neque nobis auxilium praestitit: a quo tamen vtrumque proficisci in non potest.

ingenii, aut dominandi & ſuperflua habendi libido ad laedendos alios incitat: alii, modeſto licet ingenio, ſtudio ſe conſeruandi, & ne ab aliis praeueniantur, in arma ruunt. Multos eiusdem rei deſiderium, alios ingeniorum contentio committit. Inde in iſto ſtatu tantum non perpetuae vigent ſuſpiciones, diffidentia, ſtudium aliorum vires ſubruendi, libido alios praeueniendi, aut ex aliorum ruina vires ſuas augendi. Ergo vti probi eſt hominis rebus ſuis contentum alios non laceſſere, nec aliena adpetere: ita cauti eſt, ſuaeque ſalutis amantis, ita omnes homines amicos credere, vt tamen iidem mox hoſtes fieri queant: ita pacem cum omnibus habere, quaſi quae mox bello mutari poſſit. (3) Qua de cauſſa & felix habetur respublica, quae etiam in pace de bello cogitat. CA-

(3) Ex iis omnibus, quae dicta ſunt, colligendum eſt, ſtatum naturalem reſpectu hominis indifferentem eſſe, cui contingere poterat eſſe felicem vel infelicem: erat enim ſtatus *hominis* ſiue creaturae liberae in vtramque partem flexilis, adeoque ſtatus eius aliter diſponi non poterat. Quapropter neque per ſe malus eſt, nec miſer, nec ſtatus belli: neque per ſe bonus eſt, nec felix, nec ſtatus pacis; ſed & metum belli alere poteſt & ſpem pacis.

CAPVT II.
DE
OFFICIIS CONIVGALIBVS.

1. Transitus ad aduentitiorum statuum primum, *matrimonium*.
2. Mutua sexum propensio ad matrimonium instigat.
3. Sunt etiam praeterea obligationes.
4. Summa pactorum matrimonialium.
5. Polygamia.
6. Diuortium.
7. Matrimonia prohibita cum coniugatis.
8. Cum consanguineis & adfinibus.
9. Solennia matrimoniorum.
10. Officia coniugum.

§. I.

Inter *status aduentitios*, seu, in quibus homo facto aliquo humano antecedente constituitur, primo loco venit a) *matrimonium*. (1) Quod

a) Puf. de I. N. & G. lib. VI. c. I.

§. I. (1) Hanc circa matrimonium doctrinam perdifficilis esse explicationis ex variis momentis patet: non enim tantum 1) ius diuinum singulari cura & specialibus praeceptis positiuis societatem coniugalem muniuit, quae a iure naturali sollicite distinguenda sunt, sed quoque 2) mores & consuetudines gentium hic negotium facessunt, quae saepissime cum iure naturali confunditur. 3) Nec instinctus naturalis, qui tamquam caussa impulsiua matrimonii a nonnullis adferri solet, cum norma iuris naturae miscendus erit: multo minus obligatio hominis circa matri-

Quod ipsum etiam est primum velut specimen vitae socialis, simulque generis humani seminarium.

§. II.

matrimonium ex eodem deducenda. 4) Impeditae quoque tractationis caussa est confusio principiorum iusti, honesti & decori, quae circa hanc materiam eo accuratius distinguenda, quo magis id, quod iustum est, circa coniugium distincte concipiendum, & tandem 5) fines ipsi societatis matrimonialis, qui plerumque in propagatione sobolis, exstinctione libidinis, mutuo adiutorio poni solent, varia sententiarum ambiguitate mentem ita irretiunt, vt e labyrintho inextricabili quomodo se expediat, nescire videatur. His difficultatibus accedunt varia praeiudicia, quae animos hominum occupant. 1) Putant, coniugium esse rem mere sacram extra sphaeram humani iuris & facti positam, cuius fundamenta magis credenda, quam inuestiganda sint. Quorum errorem ipsa doctrina de coniugio, ex pacti mutuo consensu initi regulis & conditionibus dependente, luculenter enodabit. 2) Alii praeiudicio pudoris sui ex institutione, vel educatione, vel temperamento exorti incitantur, vt id, quod circa matrimonium iustum est, ex eius impetu diiudicent. 3) Nonnulli statum coniugalem post lapsum ad normam coniugii in statu integritatis reuocant & praeiudicio confusionis status integri & corrupti misere laborant; quum alia plane quaestio sit, quid iustum dicendum circa actiones lapsi hominis; alia, quid conuenerit homini perfectissimo. 4) Multi propagationem humani generis in toto rectae rationis ambitu circumspicientes, & secundum omnes eiusdem regulas examinantes, doctrinae exinde resultantis farraginem omnem plena manu in ius naturae transferendam esse iudicant, praeiudicio communissimo occaecati, quod quid-

§. II. Circa hoc initio constat, ardentem illam sexuum inter se procliuitatem (1) a sapientissimo creatore institutam non ad inanem voluptatem satiandam; quippe quae vnice spectata summam foeditatem & confusionem in genere humano exci-

quidquid rectum videatur rationi, ad ius naturae pertineat. Haec & talia partim corrigenda, partim perdiligenter & summa attentione distinguenda, ne forum ethicum cum iuris naturae cancellis quodam quasi aceruo confundamus, & in diiudicandis officiis hominum nobis ipsis imponamus.

§. II. (1) Illa procliuitas hominis & in anima & in corpore residet: in corpore est emotio sanguinis & spirituum animalium, vt in brutis animantibus: in anima amor bestiis plane incognitus, quo in beneuolentiam cuiusdam hominis alterius sexus rapitur. Originem eius, quam natura trahit PLATO ridicule *androgynorum* suorum historia delineare voluit in *conuiuio Aristophanisque laudatione p. m.* 398. *T.* 2. *opp. a* FICINO *edit. Lugd.* 1550. Finem istius procliuitatis siue propagationis rationem, ad quam tendit, non tantum epilepsiae similem dixit DEMOCRITVS; vid. MENAGIVM *in Laërtium lib. IX. n.* 43. *p.* 410. sed illa nihil ineptius aut viro sapiente indignius esse, nihil mentis celsitudinem turpius deiicere putarent AVGVSTINVS *soliloqu. cap. X.* Th. BROW *relig. medici P. II. sect. IX. p. m.* 397. SADEVRS *Neu - entdecktes Südland:* LA BOVRIGNON *dans sa vie continuée p.* 315. Conf. Mr. BAYLE *diction. T. I. tit.* ADAM *lit. G.* & *T.* 3. *lit.* SADEVR *lit. E.*

excitatura erat: ſed tum vt eo iucundior inter coniuges eſſet converſatio, tum vt eo lubentius homines propagationi ſobolis operam darent, ac moleſtias tolerarent, quae iſtius ſuſceptionem atque educationem comitantur. Ex quo conſequitur, naturali legi repugnare omnem vſum membrorum genitalium, qui ab hiſce finibus abit. Quo nomine etiam vetita libido (2) in diuerſam ſpeciem aut eumdem ſexum ruens; quaeuis foedae pollutiones; & denique omnis commixtio, ſiue mutuo conſenſu ſuſcepta, ſiue inuitae femi-

(2) Omnis libido per principia honeſti prohibetur non per ius naturae, & eius ſpurcities ex iisdem cognoſcenda: quemadmodum BEVERLAND oſtendit, qui ſeculi, vt ipſe fatetur, deliciis ineſcatus in lubrica illa ſemita cecidit non ſemel, & vt publicum, quod dederat ſcriptis ſuis libidinoſis, ſcandalum tolleret, admonitionem edidit *de fornicatione cauenda Londini* 1691. cui poſtmodum acceſſit IO. BRANDII *deteſtatio nefandisſimi ſceleris Onanitici grauisſima*. Vide & OSTERWALD *tr. contre l'impurité.* Contra nequisſimae libidinis foeditatem argumenta partim a pudore naturali, partim ab eo, quod membra contra naturam applicentur, nullius roboris eſſe oſtendit THOMASIVS *inſt. I. D. L. III. cap II. §.* 152. *ſqq.* BAYLE *dict. hiſt. T. I. tit.* HIPPARCHIA not. D. Quibuſcum conferantur, quae opponit HOCHSTETTERVS *coll. Puf. p.* 396.

feminae intentata extra matrimonium.

§. III. *Obligatio ad contrahendum matrimonium* considerari potest vel in *respectu ad totum genus humanum*, vel *in respectu ad singulos*. *Illa* in eo consistit, quod propagatio speciei humanae haut quidquam sit instituenda per vagos & solutos concubitus; sed vtique legibus connubialibus circumscribenda, adeoque per matrimonium dumtaxat exercenda. Citra hoc enim decora & bene disposita inter homines societas vitaeque ciuilis cultus intelligi nequit. *Singuli* autem ad matrimonium ineundum tenentur, quando commoda sese eius occasio offert: quam tamen non sola aetas generandique facultas absoluit; sed vt copia quoque sit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem nascituram: ac vt mas quoque sit idoneus ad gerendam personam patrisfamilias. Nisi tamen aliquis compositus sit ad exigendum castum caelibatum, sentiatque, plus se vtilitatis posse procurare huma-

no generi aut ciuitati caelibem, quam vxoratum; praesertim vbi nulla prolis penuria sit metuenda. (1)

§. IV. Inter eos, qui matrimonium inituri sunt, interuenire solet & debet

§. III. (1) Iure naturali nemo praeceptiue obligatur ad matrimonium ineundum; sed ius tantum conceditur homini, vt possit legitimo modo sobolem procreare: hominis ergo arbitrio relinquitur, an velit iure suo vti, vel in caelibatu viuere. Secundum honestatis tamen, decori & prudentiae regulas varie obligari potest homo positis his vel illis circumstantiis, vt matrimonio se subiiciat. BEYERVS quidem *delin. I. N. c.* 26. §. 9. 10. *p.* 161. obligationem aliquam ex fundamento iuris naturalis socialitate deriuari putat. *Scilicet tot*, inquit, *homines procreati sunt, quorum auxiliis vtor: ergo vicissim procreanda soboles, quae aliis vtilis esse possit. Vti vero omnia officia adfirmatiua requirunt occasionem agendi: ita potissimum matrimonium. Nam vt soboles proximo meo commodo generetur, requiritur prudentia educandi, & opes tolerandis matrimonii oneribus sufficientes: alias vel mendicos, vel maleficos reipublicae darem: quales non prosunt, sed nocent: & vbi proximo maiora commoda ex caelibatu meo proueniunt per matrimonium impedienda; ibi ille prae hoc eligendus.* Ipse tamen haec ad humanitatis officia refert paullo post adiiciens: *Omnium vero horum determinatio dependet a solo agente: vnde sequitur, neminem ad matrimonium cogi posse; sicut nec ad reliqua humanitatis officia.* Pleraque, quae ab auctore in hoc §. adferuntur non ad ius naturae, sed ad decorum pertinent.

debet *pactum*, quod, vbi *regulare* & *perfectum* fuerit, hisce capitibus absoluitur. *Primo*, quia vir, (abs quo vt contractus incipiat, vtriusque sexus indoli magis congruit,) propriam vtrique sibi sobilem intendit quaerere, non supposititiam aut adulterinam; igitur *fidem dare viro debet femina*, quod nemini, praeterquam ipsi, corporis sui vsuram velit concedere. Quod itidem a *marito femina vicissim* solet stipulari. *Deinde* quum nihil magis ab indole vitae socialis & ciuilis abhorreat, quam vita vaga ac desultoria, incerto lare, nulla fortunarum sede: quumque communis sobolis educatio commodissime instituatur coniunctis vtriusque patentis operis; ac cohabitatio continua plurimum contineat iucunditatis inter coniuges bene compositos; per quam etiam marito certius de castitate vxoris constare potest: igitur in id quoque fidem marito dat vxor, quod *viro continuo cohabitare*, adeoque in arctissimam vitae societatem, eamdemque familiam cum ipso coalescere

scere velit. (1) Cui ipsi & mutua promissio de tali inuicem conuersatione, qualem indoles eius societatis requirit, inesse intelligitur. Quia autem non solum naturali vtriusque sexus conditioni maxime congruit, vt in matrimonio viri conditio sit potior; sed & maritus familiae, a se vtique constitutae, caput sit; consequitur, vt vxor in negotiis matrimonium ac familiam concernentibus directioni mariti sit obnoxia. (2) Inde & mariti est, de domicilio constituere; nec vxor isto inui-

§. IV. (1) Ex quibus omnibus manifestum est, nihil hic deprehendi in pacto coniugali, quod sanctitatis ideam inuoluat; sed matrimonium esse actum mere humanum, & quae ad res sacras idem refert, sententiam ex pontificiorum doctrina emanasse: vti vberius hoc exponunt ODELEMVS *diss. sub praesidio I. S.* STRYCKII *Halae hab. de reliquiis sacramenti in matrimonialibus*: BOEHMERVS *not. ad Schilter. p.* 270. THOMASIVS *diss. de vsu practico tit. instit. de nuptiis c. II. §. 9. lit. m. & not. ad Lancellottum p.* 783. 792. PVFEND. *von der geistlichen Monarchie des Stuhls zu Rom* §. 13.

(2) Imperium mariti in vxorem non esse iuris naturae satis ostendit THOMASIVS *instit. I. D. lib. III. c. II. §.* 105. *sqq. diss. de crimine bigamiae* §. 33. Paci-

inuito peregre abire aut secubare potest. Tale tamen imperium, quod

Paciscentes enim sunt aequales, nec vlli eorum ex alterius imbecillitate, imprudentia, moribus incultis &c. nascitur ius eidem imperandi & obsequium ab eo postulandi. PROELEVS quidem *Grund-Sätze des Natur-Rechts P. III. c. XXX. p. 68. sqq.* imperium coniugale illi coniugi adiudicat, qui maioribus ingenii & iudicii viribus polleret: nam omni rationi putat aduersari, hominem absurdum & insipientem sapienti imperare debere. At vero haec sapientia ius tantum imperfectum constituit, & nil aliud innuit, quam sapientem aptum esse ad imperium; non autem iure perfecto id sibi adsumere posse demonstrat. Infinitae exinde lites essent exoriturae inter liberos sapientiores & parentes simpliciores; nec vlla securitas publica exstitura, si sapientia, de qua quilibet facile persuasus esse solet, nec alterius arbitrio decisionem relinquit, ius perfectum ad imperium inferendum & poscendum suppeditaret. Quare non video, quomodo HOCHSTETTERVS imperium maritale ex consensu consociationis deducere velit: consensus enim in se consideratus mutuus est, & nihil inaequalitatis includit; quum vterque coniugum promittat de corpore sibi inuicem praebendo. Id tantum exinde sequitur, iuri naturae non repugnare, vt alter coniugum, & quidem femina aeque, ac mas, per consensum consociationis sibi imperium coniugale adquirere possit. Idcirco male BODINVS *lib. I. de republ. c. 3.* contendit: si aliquis in contrahendis nuptiis mediante iuramento feminae imperandi potestatem promisisset; pactum illud seruandum non esse: nil enim obstat, quo minus fides seruanda sit

quod ius vitae & necis grauemque coërcitionem, nec non plenam potestatem circa quaeuis bona vxoris disponendi comprehendat, ad essentiam matrimonii necessarium non videtur: sed istud ex peculiaribus pactis inter coniuges, aut ex legibus ciuilibus alicubi constituitur.

§. V. Porro vti illud manifeste legi

sit in pacto, cui nullum vitium inesse deprehenditur. Nec ad sexuum praerogatiuam & praestantiam hic prouocare integrum erit: quae nihil euinceret, quam solam aptitudinem subeundi imperii: licet vel maxime adhuc dubium sit, an natura eiusmodi praerogatiuam stabiliuerit? multi enim iam ostenderunt, feminarum imperfectiones ab educationis neglectu, consuetudine vitae solitariae &c. pendere. Vid. HENRICI CORNELII AGRIPPAE *decl. de nobilitate & praecellentia feminei sexus opp. T. II. p.* 377. vbi tamen multa praecellentiae argumenta parum firma adducuntur. Felicius materiam pertractat & accuratius *de* la BARRE *tr. de l' egalité de deux sexes:* BELLEGARDE *lettres curieuses de litterature & de morale lett. IV.* CLEANTIS *apologie de la science des dames a Lion* 1662. 12. Alium quidem FECHTIVS *thes. moral. P. I.* §. 4. characterem adducit imperii matrimonialis, adserens, hodierna virorum, & vasta quidem ac terribilia capillamenta, & feminarum nostrarum non mitris, sed turribus, innumeris fasciarum fimbriis bene comtis munitisque, onusta capita adscendentem earum supra viros potestatem citra dubium arguere: sed ingenio lusisse tunc temporis videtur VIR summe reuerendus.

legi naturali repugnat, *vnam mulierem pluribus viris simul* cohabitare: ita, vt *vnus simul duas pluresue vxores* habeat, apud plurimas gentes & in ipso quondam Iudaico populo receptum. (1) Nihilominus si vel

§. V. (1) De habitu polyandriae & polygamiae, ad pacem externam si dispiciamus, non deprehendimus, hasce species matrimonii per se pacis naturam turbare: nec in meditatione eius, quod naturaliter iustum est, statim praecepti alicuius conscii sumus, marem vnum vni feminae tantum esse iungendum; inprimis quum cognoscamus, securitatem externam alicuius hominis subsistere posse, licet vel pluribus feminis, vel pluribus viris, vel vni tantum homini solus, vel coniunctim cum aliis sociatus esse intelligatur. Nec obstant istae lites, discordiae, molestiae, quae ex eiusmodi statibus resultare nobis videntur: vlterius enim rem inuestigantibus apparet, ea incommoda per accidens obuenire, & status illos sine talibus molestiis commodissime existere posse: quare colligimus, coniugia istiusmodi iure naturae esse permissa, ideoque etiam ab aliis iuribus humanis ac diuinis restringi & circumscribi posse: quod etiam factum esse & quotidie fieri, ne quidem ignarissimum latebit. Quae quum ita sint; non opus est, vt in emaculanda *patriarcharum* polygamia anxie desudemus, & ad inadaequatas ac iniquas, ne quid acerbius dicam, excusationes cum nonnullis theologis dilabamur, *quod nimius patriarcharum ad maturandam Messiae natiuitatem zelus rem alias per se illicitam fecerit quodammodo excusatam:* quae sententia est IAEGERI *obseru. ad Grot. p.* 106. DANHAVERI *theol. consc. P. II. sect.*

maxime a primaeua matrimonii institutione in diuinis literis tradita abſtrahamus; ex ipſa tamen recta ratione conſtat, longe decentius iuxta atque vtilius eſſe, vnum vna eſſe contentum. Id quod & vſus omnium, quas nouimus, gentium chriſtianarum a tot ſeculis comprobauit.

§. VI. Nec minus natura tam arctae coniunctionis oſtendit, *matrimo-*

II. ſect. II. A. 5. *p.* 791. Sane ſi polygamia ſit contra ius naturae, vti illi adſtruunt; impium erit, crimine aliquo voluiſſe maturare aduentum Meſſiae: quae intentio ad fornicationem facile applicabilis adgrauat magis, poſita illa hypotheſi, delictum patriarcharum, quam vt exeuſandi ſubſternat argumentum. Nec locum hic inueniet diſpenſatio, ad quam IAEGERVS l. c. & alii prouocant: ipſe enim paſſim adfirmat, diſpenſationem in lege naturae locum non habere: quomodo ergo in polygamia, quae contra ius naturae ab eo eſſe dicitur, ſtatuenda erit? Optandum profecto eſſet, vt tandem quieſcerent ſcripta tot eriſtica circa hanc materiam: cuius non tantum controuerſia, monente KVLPISIO, parum vtilitatis habet; quod de eius, quod tot iuribus interdictum eſt, licentia fruſtra diſputetur: ſed etiam maxima eius pars ad logomachias circa terminum iuris naturae referenda. Scriptorum hac de re numeroſum catalogum exhibent ſcripta, quae a WILLEMBERGIO & eius aduerſariis edita ſunt, praeſertim STOLTZ de quaeſt. *an concubinatus ſit tolerabilior polygamia? Lübben* 1715. 4. *p.* 4. *ſq.*

monium debere esse perpetuum, & non nisi alterutrius coniugum morte finiendum: (1) nisi principalis pa-

§. VI. (1) Perpetuum debere esse matrimonium, ex iure naturae non patet: tota enim natura coniugii absoluitur pacto ad propagandam sobolem: pactum autem ad tempus iniri potest, & finis huius pacti intra certum temporis spatium obtineri. Saepius quoque pacis externae interest, vt illi a se inuicem discedant, qui nolunt esse coniuncti: nac dissolutio istius pacti iustitiae repugnat, per cuius regulas liberum est pactum mutuo consensu initum rursus mutuo dissensu dissoluere: nec ex ratione constat de aliquo impedimento, quo minus haec pacti conditio etiam quadrare debeat in pactum matrimoniale. Quod de educatione moneri solet, eam in perpetuo matrimonio felicius posse institui, quam si eius duratio interrumpatur; hoc quidem nonnumquam verum est: saepius tamen educatio feliciter procedit, licet a patre vel matre tantum sit suscepta: quando scilicet alter coniugum morte discessit. Educatio insuper non est de essentia matrimonii; pertinet potius ad officia humanitatis parentum in liberos. Leuitas diuortiorum exinde oriunda hic obiici nequit: diuortia enim in statu naturali mutuus metus propinquorum, vel amissionis bonorum, vel aliorum malorum impediturus esset: quod inter principes e. c. in HENRICO IV. & SIGISMVNDO imperatoribus obseruare licet: in statu ciuili vero magistratus licentiam istorum circumscribit: quae si vel nimis libera sit, vel nimis restricta; reipublicae noxia esse videtur. HERTII argumentum, quod pro indissolubilitate matrimonii adfert *ad Pufend. L. VI. c. I.* §. 20. *litt. a. p.* 829. *Si ceterae amicitiae sine graui culpa dissui*

cti matrimonialis capita fuerint violata per adulterium & malitiosam desertionem. Ob mores autem male compositos, & qui cum malitiosa desertionne eumdem non producunt effectum, separatio dumtaxat quoad torum & mensam inter christianos recepta est, sine permissione ad secunda vota transeundi. Cuius inter alias etiam haec ratio est, ne facultas diuortii contumaciam morum alat; sed potius alterius conditionis desperatio ad commoditatem morum mutuamque tolerantiam coniuges incitet. Ceterum ob violata pacti matrimonialis capita pars laesa tantum vinculo exsoluitur; quod in altero continuatur, si quidem pars laesa velit, & cum altero in gratiam redire dignetur.

§. VII.

non possint; tanto minus illa, quae tot pignorum vinculo continetur: unde pendet honesta tum propagatio, tum educatio nobilissimi animantis: pertinet ad principia decori, quae multa circa diuortii actum a iure naturae permissa arctius limitant, & apertius decidunt. Conf. KAYSERI *diss. de iure principis euangelici circa diuortia sub praesidio Boehmeri Halae* 1715. *hab.* & scripta, quae THOMASIVS, IAEGERVS, BREITHAVPT, STOLTZ &c. *de concubinatu* ediderunt: ex quorum argumentis sibi inuicem oppositis veritas eo clarius elucebit.

§. VII. Contrahere licite matrimonium, vbi lex ciuilis non obstat, potest *quilibet cum qualibet*, si aetas (1) corporisque constitutio matrimonio

§. VII. (1) Actus ad coniugium ineundum habilis I. N. non determinatur, nec apud nationes diuersas eadem esse solet. Mira sunt, quae de Bengalis referuntur. ANDERSEN *itinerario p.* 28. testatur: *Dieser Tage hat ein Benianisch Weib, so nur* 9. *Iahr alt*, 2 *lebendige Kinder zur Welt gebracht, welche ich selbst gesehen. Vnd soll allhier gar gemein seyn, daß Kinder von* 7 *und* 8 *Iahren Kinder zeugen, wie obgedachter Ober-Kaufmann Trilingen mich berichtete, und soll daher kommen: die Benianen verheyrahten ihre Toechter im* 5. *Iahre ihres Alters an Knaben und Iünglinge von* 15. 16. *Iahren: die spielen durch dergleichen Beyschlaf so lange, bis die Natur zu solchem Wercke thätig und bequem wird.* Coniugia saepe approperat auaritia imperantium vel voluptas: illud de Hispanis adfert GAGE *itiner. P.* 2. *c.* 16. *p.* 331. *Damit die Schatzung sich immer mehre; so müssen alle, die das* 15. *Iahr erreichet haben, sich verheyrathen: Ia man hat die Zeit zu heyrathen den Indianern auf* 14. *Iahr für die Knaben, und für die Maegdlein auf* 13. *herab gesetzt: denn dio Spanier sprechen, es sey kein Volck, das zeitlicher zum Kinder zeugen tuechtig werde, und das zeitlicher zum Verstande komme und zur Arbeit geschickt sey, als die Indianer.* Hoc vero de Armeniis testatur *Paulus* LVCAS, quia, 1702, Persiam & Armeniam permigrauit, *in Reise nach der Leuante T. I. p.* 46. *sq. Oefters geben die Verschnittene in die Haeuser, und wo sie ein schoen Maedgen finden, nehmen sie es und bringen es dem Koenig: gefaellt sie ihm: so*

monio habilis adſit; *niſi impedimentum aliquod morale* obſtet. Moraliter impeditur aliam coniugem adſciſcere, qui quaeue alteri iam coniugi iunctus iunctaue eſt.

§. VIII. Sed & pro morali legitimarum nuptiarum impedimento habetur *arcta nimis ſanguinis aut adfinitatis coniunctio.* (1) Quo nomine

ſo muß ſie eine Mahometanerin werden, und ſo dann zu dem andern Kebs-Weibern in das Haram.... Anders können alſo die Armenier nicht, als daß ſie ihre Töchter im 7. bis 8. Jahr verheyrahten, wie der Herr Macara gethan, welcher ſeine Tochter, aus eben der Beyſorge, bereits in ihrem 9. Jahre weggegeben. Plura vid. in WVLFERI *not. ad* SAARS *Reiſeb. p.* 62. *ſqq.*

§. VIII. (1) Arctam nimis ſanguinis aut adfinitatis in coniugio coniunctionem eſſe contra ius naturae, non liquet; licet ſit contra iura diuina poſitiua: cognatio enim & adfinitas, ex quarum gradibus inceſtus determinatur, deducuntur ex communione ſanguinis: de qua I. N. non conſtat, quomodo communio phyſica effectum moralem producere poſſit. Inuertunt potius nationes nonnullae argumentum ex propinquitate ſanguinis petitum. Parens Ceylanenſis teſte HERPORTI *itin. p.* 178. filiam locans in matrimonium, rem prius cum ipſa habet, eodem inſulſo argumento vtens: *Daß es ihm gebühre von dem Baum, den er gepflanzt, die erſte Frucht zu genieſſen.* Caraibes ſibi iungunt virgines proximo ſanguine adnatas, rationem allegantes, eas ſibi a natura in vxores deſtinatas eſſe. *VVann ſich*

ne etiam naturali lege nefariae iudicantur nuptiae inter adſcendentes & deſcendentes in infinitum. Reliquas autem nuptias in limite transuerſo, puta cum amita & matertera, cum ſorore, item in adfinitate cum

ſich dieſe Wilden verheyrahten: ſo pflegen ſie ihre nächſte Baſen zu nehmen, die mit ihnen leiblich Geſchwiſter-Kind ſind: vnd dürfen nicht ſagen, daß ſie dieſelbe zu Weibern nehmen: dann ſie ſind ihnen von Natur gegeben, und können ſolche ohn alles Gepränge in ihre Häuſer mit ſich führen.... Wann es ſich zuträgt, daß einer unter ihnen keine ſolche nahe Baſe hat, die mit ihm Geſchwiſter-Kind wäre: oder wann er etwa zu lang gewartet dieſelbe zu heyrahten, und ihre Eltern ſolche einem andern gegeben; ſo können ſie alsdenn Jungfrauen beyrahten, die ihnen nicht verwandt ſind. ROCHEFORT *Beſchreib. der Antillen-Inſuln T.* 2. *p.* 407. *ſeqq.* Circa lineam collateralem res certa eſt; voluit enim creator propagari genus humanum: propagari vero, niſi ex connubio fratrum & ſororum, non poterat; ex quo totum humanum genus prognatum: quod caſu neceſſitatis, quum duos tantum creaſſet DEUS homines, inſulſe nonnulli excuſare volunt: quaſi ille caderet in DEVM: ſed ſecundum lineam rectam diſſentiunt plurimi. Vid. GROT. *lib.* 2. *c.* 5. §. 12. PVFEND. *l. VI. c. I.* §. 32. BECMANN. *in conſp. polit. c.* 8. *p.* 40. *in medit. polit. c. VII.* §. 13. VELTHVYSIVS *de naturali pudore cap. de inceſt. per tot. opp. T. I. p.* 177. *ſqq.* Rationes eorum deſumuntur 1) ab abhorrentia humanorum adfectuum: 2) latius ſpargendis amicitiis: 3) aetatis diſparitate: 4) confuſione nomi-

cum nouerca, focru, priuigna, non folum lex diuina, fed & cultarum leges gentium, & chriftianorum confenfus deteftatur. Quin & multorum populorum leges ciuiles remotiores quosdam gradus prohibuerunt ad obiiciendam velut fepem prius dictis gradibus fanctioribus, ne ad hos temerandos ita facile rueretur.

§. IX. Ceterum vti aliis contractibus atque negotiis certa quaedam requifita fueuerunt addere leges ciuiles, quae fi obferuata non fuerint, in foro ciuili pro validis non habentur: ita & circa matrimonium contingit, dum alicubi per leges ciuiles, honeftatis & boni ordinis cauffa, *follemnia* quaedam requiruntur. Quae

nominum neceffitudinis: 5) communione fanguinis: 6) debito reuerentiae: 7) pudore naturali vel folum confiderato, vel cum reuerentia coniuncto. Verum eas docte refoluit THOMASIVS *inft. iur. diu.* L. 3. c. 2. n. 220. ad 247. Conf. elegant. diff. GEORGII BEYERI *de difpenfatione circa matrimonium intra gradus confanguinitatis & adfinitatis prohibitos* Lipf. 1698. hab. & PROELEI *praefat. ad comm. Mufaei de confanguinitate & adfinitate in cap. XIIX. Leuit. de fundamentis difpenfationum in cauffa matrimoniali.*

Quae licet extra ius naturale sint: citra illa tamen, qui legibus ciuilibus subiiciuntur, legitimum matrimonium non contrahent; (1) aut saltem eiusmodi coniunctio effectus iusti matrimonii in ciuitate non habebit.

§. X. *Officium* (1) *mariti* est uxorem diligere, nutrire, regere atque defendere: *vxoris*, maritum amare, honorare, adiutorio esse ei non solum in generanda & educanda sobole, sed & in parte curarum domesticarum capessenda. *Vtrimque* autem indoles tam arctae coniunctionis requirit, vt coniuges tam prosperae, quam aduersae fortunae sint socii, & si qua alterutri calamitas obtingat, ab altero subleuentur: nec minus

§. IX. (1) Nimirum quatenus sunt in ciuitate: eam ob caussam improbantur in statu ciuili illa matrimonia, quae Galli appellant *les mariages de conscience*, in quibus nihil deficit, quod ad iustum coniugium requiritur, praeter sollemnia: dominus tamen legum ciuilium ob ciuitatis & reipublicae commoda ea matrimonia sine laesione iustitiae inire posse videtur: est enim supra leges suas. Vid. GENZKEN *diss. de matrimonio clandestino Kiloni* 1709. *hab.*

§. X. (1) De his officiis disspicit ethica.

nus vt prudenter mores ad concordiam inuicem tolerandam attemperent: qua tamen in parte concedere magis uxoris est.

CAPUT III.

DE

OFFICIIS PARENTUM ET LIBERORUM.

1. Secundus statuum adventitiorum; vbi *patria* in liberos *potestas*.
2. Eius origo.
3. An etiam ad matrem pertineat?
4. In quo potestas illa consistat, in statu naturali respectu patrum, qua talium.
5. Aliter se habet in aetate prima.
6. Aliter in adulta.
7. In quo consistat patr. potestas respectu patrum, quatenus simul sunt capita familiarum: quomodo se habeat potestas patria in statu ciuili?
8. Quomodo tollatur & quatenus patr. potestas.
9. Educatio vicaria, adoptio, oppignoratio, venditio an in liberorum commodum sit licita?
10. Consensu parentum quatenus liberis opus.
11. Parentum officia
12. Et liberorum.

§. 1.

§. I.

EX matrimonio prouenit proles, in quam constituta est *potestas patria*, a) antiquissimum iuxta ac sanctissimum genus imperii, quo parentum iussa venerari, eorumdemque prae se eminentiam agnoscere liberi tenentur.

a) Puf. de I. N. & G. L. VI. c. II.

§. II. *Oritur* imperium parentum in liberos *duplici* potissimum *de caussa*: *primo*, quia ipsa *lex naturalis*, dum sociabilem esse hominem iussit, *parentibus curam liberorum iniunxit*; quae vt eo minus negligeretur, tenerrimum simul adfectum in prolem natura iisdem implantauit. Isti curae exercendae requiritur potestas liberorum actiones dirigendi ad ipsorum salutem, quam ipsi propter iudicii defectum nondum intelligunt. *Deinde* id imperium *tacito quoque consensu prolis* nititur. Nam recte praesumitur, si infans eo, quo sublatus est, tempore vsum rationis habuisset, ac perspexisset, vitam se citra parentum curam, ac iunctum ipsi imperium seruare non posse; lubenter illam in

id consensuram, commodamque sibi educationem ab iisdem vicissim fuisse stipulaturam. *Actu* autem parentibus imperium in prolem constituitur, quando illam tollunt nutriuntque, & in commodum pro virili formandam suscipiunt. (1)

§. III.

§. II. (1) Imperium parentum in liberos HOBBESIVS per matrem, quae prima infantem habet in sua potestate, (*sed tamen tamquam aequalem sibi hominem*,) deduxit in patrem *tr. de cive c.* 9. §. 2. 3. ABRAHAM A KERCKRAAD *diss. de iure patrio*, *Vltraiecti* 1708. 8. *p.* 7. *sqq.* ex imperio mariti in vxorem, (*quod tamen I. N. fundamentum nullum habet*,) originem demonstrare voluit liberosque melioris conditionis esse non posse dixit, quam ipsam matrem: quod idem propugnat HOVTVYN *polit. contr. gen.* §. 16. *n.* 5. GROTIVS *lib. II. c. V.* ex generatione id deducit, adeoque parenti vtrique ius in liberos vindicat: quod tamen PVFENDORF, HOBBES & HOVTVYN refutant: quum nemo duobus dominis seruire, nec generatio aequalitatem tollere queat. KVLPISIVS aliiq; cum auctore ad consensum tacitum infantum prouocant: sed tantum praesumtus consensus hic datur, qui nihil roboris naturaliter habet ad ius imperii constituendum. Si dicendum, quod res est: iure perfecto & stricte sic dicto nulla ratio adferri potest, vnde parentes habeant imperium in liberos, qui nascuntur vere liberi & parentibus naturaliter aequales. Nihil hic fortius parentes monere potest, quam necessitas infantum, quae efficit, vt

§. III. Quum autem ad generationem sobilis *non mater minus, quam pater* concurrat, adeoque physice proles vtrique sit communis; disquirendum: *vtrius ius in prolem sit potius?* (1) Super qua re distincte

 pro-

vt, quum ius perfectum deficiat, ius imperfectum in eorum gratiam & conseruationem succedat. Si enim statum infantum consideremus; illi in casu summae necessitatis versari videntur, in quo ipsis sine aliorum interuentu pereundum est. Quilibet ergo tenetur iis succurrere, inprimis autem parentes, qui non tantum primi illorum necessitates cognoscunt, sed etiam per generationem suam in culpa sunt, cur in istum statum necessitatis deuenerint: quibus tamquam caussa persuasoria accedit, eos e sanguine suo esse prognatos. Hinc parentibus, tamquam caussis moralibus necessitatis infantum, primario incumbit infantes, tamquam homines sibi aequales, subleuare & omnia in eosdem conferre, quae ad salutem eorum pertinent. Parentes itaque potestate in liberos vti non tantum possunt, sed etiam tenentur interna obligatione; at vero potestate maxime temperata & ad salutem infantum accommodata: omnia ex decori principiis paragenda: nulli imperio hic locus est. Quidquid extra hosce cancellos vagatur, res facti est, non iuris, & vel ad mores gentium particulares, vel leges ciuiles pertinere censendum est. Conf. GERHARDI *delin. I. N. l. III. c. III.*

§. III. (1) Quaestio haec ex regulis iurisprudentiae naturalis decidi nequit: Imperium enim proprie tale parentibus in liberos naturaliter non competere iam ostendimus: multo minus ergo inquiri poterit,

pronunciandum. Si enim *extra matrimonium* proles ſit generata; illa primo matris erit: quia pater heic niſi indicio matris cognoſci nequit. (2) Inter eos quoque, qui *in libertate naturali & ſupra leges ciuiles* degunt, pacto conueniri poteſt, vt non patris, ſed matris ius potius ſit. Sed *in ciuitatibus*, vtique per mares conſtitutis, quum regulariter contractus matrimonii a mare incipiat, & in caput familiae ſit; potius erit ius patris: (3) ſic vt, licet proles matri vtique

poterit, quinam parentum maius habeat ius imperandi. Sed ratione officii mater magis teneri videtur, quam pater; quia inter omnes homines maxime habilis eſt ad infantem in neceſſitate ſua ſuſtentandum, & alendi adminicula a natura accepit, ad quae infans ius perfectum ob ſummam neceſſitatem nanciſcitur. Prima quoque eſt, cui ſumma infantis neceſſitas innoteſcit, eaque ipſa conſenſit in infantem ea in neceſſitite collocandum.

(2) Argumento huic I. N. infirmo alia eiusdem roboris addi ſolent: 2) patris concurſum ad prolem generandam eſſe voluptuoſum tantum: 3) matrem vero non tantum per tot menſes infantem in vtero alere, ſed cum ſummo dolore edere in lucem: 4) matrem infantem primum habere in ſua poteſtate.

(3) Haec & ſequentia ex regulis decori deducuntur; non vero ex iure naturae poſſunt demonſtrari: conuenit ita ciuitati, quae a mare condita: conuenit

vtique reuerentiam gratumque animum debeat; iussis tamen matris non obligetur, quae quidem non iniquis patris praeceptis repugnant. Defuncto tamen patre ius ipsius in prolem, saltem nondum adultam, *matri* videtur *accrescere*, & hac ad secundas nuptias transeunte, *vitrico*, si quidem ipse in fidem & curam naturalis parentis succedat. Et qui desertum aut orbatum parentibus liberaliter educandum suscipit, iure suo ab eo filialem obseruantiam exigere potest.

§. IV. Vt autem accurate intelligatur, quanta *parentum* sit *in liberos potestas*; distinguendum est tum inter *patresfamilias segreges*, *& qui*

uenit familiae, cuius caput pater est: & ita etiam more apud plurimas gentes receptum esse constat: alia vero quaestio est, an exin potius ius perfectum patri accrescat in liberos, quam matri; quum potestas ciuilis & patrisfamilias tamquam capitis familiae penitus differat a potestate patria, nec altera alteram statim inuoluat. Si de Aegyptiis refert DIODORVS SICVLVS *l. I. c. 27.* in honorem ISIDIS apud eos vsu receptum fuisse, vt regina plus habuerit potestatis & honoris, quam rex: quod & feminae priuatae in pactis sunt stipulatae, vt nimirum mariti sibi obtemperarent per omnia. Vid. WALDKIRCH *ad Pufend. h. l.*

in ciuitatem subierunt; tum (ratione prioris membri) inter *potestatem*, *quam* (*in statu naturali*) *habet genitor*, *vt talis*, & quam habet, *vt est caput suae familiae*. *Patri*, *vt tali*, quum sit a natura iniunctum, vt liberos bene educet, quo commoda humanae societatis membra euadant, quousque ipsi sibi prospicere queant; inde tanta eidem in liberos potestas concessa intelligitur, quanta ad hunc finem sufficit. Quae haud quaquam eousque se extendit, ut parentes prolem intra materna viscera latentem elidere, aut editam abiicere necareque possint. Nam excitatur quidem ex substantia parentum soboles; vt tamen in aequalem conditionem humanam cum illis locetur, & iniuriae etiam ab ipsis parentibus capax sit. (1) Neque

§. 1, IV. (1) Imperio nullo parentibus in liberos competente facili negotio perspicere licet, quae iniuriae ab iis in liberos proficisci possint & a I. N. prohibitae sint. Iniustum enim est 1) procreare abortum: gestant enim matres in vtero, hominem sibi aequalem, qui in summa necessitate versatur, & alio in loco, quam matris vtero, seruari nequit. Horrenda scelera incolarum insulae Madagascar describit STRAVSSEN *Reiseb.* *p.* 11. Quam

que etiam haec poteſtas ad ius *vitae & necis* ex occaſione delicti ex-

Quam male ſuadeat ARISTOTELES *l. VI. polit. c.* 16. ſuperfluos foetus abortione remouendos eſſe, in vulgus notum eſt. Feminarum Romanarum iniuſtitiam hac in parte exponit NOODT *in Iulio Paulo c. XI.* 2) Liberos beſtiis exponere, vel intempeſtiue abiicere, vel plane occidere, quod Sinenſibus vſitatum. SAARS *Reiſeb. p.* 26. item Mengreliis vid. THEVENOT *P. IV. p.* 13. 38. Hottentottis vid. KULBE *Cabo de bonne eſperance P. II. p.* 444. De aliis vid. NOODT *l. c.* VRSINI *analecta ſacra l. I. c.* 6. Ipſe ARISTOTOLES hic a multis vapulat, quando l. c. partus omnes monſtroſos, mancos & laeſos tolli necarique vult. Conf. PICCART ad eumdem locum *p.* 1115. 3) Eos vendere in ſeruitutem, vel oppignorare ad lucrum captandum: ſi enim aliter ſeruari nequeat; in extrema neceſſitate vendere eum licebit; quum ſatius ſit, vt infans in ſeruitute miſere alatur & ſeruetur, quam vt in libertate enecetur fame. Vid. DATT *de venditione liberorum.* 4) Aleae eorum libertatem & vitam exponore. HESSEN *Oſtindian. Reiſeb. p.* 78. 5) Cogere eos, vt ſe inuicem interficiant. Vid. *Mercure hiſt. T.* 69. *p.* 238. 6) vel immoderate caſtigare, vt in morbos vitaeque pericula incidant: quidquid enim ex educationis fine per modum diſciplinae in infantes a parentibus ſtatui poteſt, id eo vsque non porrigitur. 7) nec mutilare infantes, qui pleno iure conſeruandae integritatis corporis fruuntur: in quam legem impingunt Cafri, liberis maſculis teſticulum alterum exſcindentes. KOLBE *l. c. p.* 420. *ſqq.* Conf. *l. I.* c. de eunuchis. 8) Beſtiarum quoque ferociae ſimulacra ſuperat, liberos in cibum adhibere: quod de Charibeis liberos caſtrantibus, vt ſagina-

ercendum videtur porrigi; ſed ad modicam dumtaxat caſtigationem; quippe quae verſatur (fere) circa aetatem teneram, in quam tam atrocia delicta, quae mortae ſint expianda, vix cadunt. Sed ſi tamen citra ſpem emendationis omnem diſciplinam pertinaciter adſpernetur puer; poterit domo patria eiici atque abdicari.

§. V. Diſtinctius iſthaec poteſtas conſiderari poteſt *iuxta diuerſitatem aetatis in liberis.* Nam *in prima aetate*, vbi immaturus adhuc rationis vſus eſt, omnes liberorum *actiones* directioni parentum ſubiacent. Quo tempore ſi quid *bonorum* ab aliis in impuberem transferatur, id parens loco filii acceptare & adminiſtrare debet; vt tamen dominium ipſi filio adquiratur: etſi, vt fructus patri cedant ad plenam usque filii aetatem,

ſaginatos comederent, teſtatur VOSSIVS *de Nili origine c.* 18. 19. De populo Peruuiano, concubinas alente, ad ſuſcipiendos liberos, quos pinguefactos inter epulas adponebant GARCILASSO *de la Vega.* Vid. LOCK *de intell. hum. l. I. c.* 3. §. 9. Tandem 9) iniuſtum quoque eſt naturaliter, liberos cogere ad pacta ineunda vel vitae genus eligendum, de quibus ipſi liberi liberam habent diſponendi facultatem.

tem, aequissimum sit. Sic &, quod ex filii labore lucri aut emolumenti prouenit, id merito sibi pater vindicat: cui ex aduerso filii nutritio & educatio incumbit.

§. VI. In *adulta aetate*, vbi liberi pleno quidem iudicio praediti sunt, pars tamen adhuc familiae paternae exsistunt, distincte considerari potest potestas, quam pater habet, vt genitor, & quam habet, vt caput familiae: illa quum commodam educationem & gubernationem liberorum pro scopo habeat; patet, adultos quoque liberos *auctoritatem* parentum tamquam prudentiorum sequi debere. Et qui vult ex paternis bonis sustentari, ac in ea deinceps succedere, necessum est, vt ad familiae paternae rationes sese attemperet; quam moderari vtique penes patrem est.

§. VII.

§. V. & VI. Apud GROTIVM *lib. II. c. V. §. II.* tria ponuntur liberorum tempora: 1) tempus imperfecti iudicii, cuius certus annus iure naturae non est determinatus, & in cuius interuallo liberi directioni patriae plane subsunt: 2) tempus perfecti iudicii, sed non perfecti status; in quo tamen pars sunt familiae paternae, seque ipsos alere nequeunt: 3) tempus perfecti iudicii & perfecti status, quando egressi sunt familia patria. Conf. BECMANN. *consp. doctr. polit. c. IX. p.* 45. Officia exinde resultantia auctor explicat: quae tamen

§. VII. Ceterum *patresfamilias* qui nondum in ciuitates concesserant, (*quatenus familiae capita*,) in domo sua aliquod instar principum gerebant. (1) Inde & liberi, in eorum familia adhuc haerentes, ipsorum imperium tamquam summum venerari debebant. Verum postea imperium istud familiare, vti

tamen ad finem imperfecti iuris, nempe educationem, sunt componenda, & intra eius cancellos continentur. Si id, quod iustum est, saltem respiciamus; solus status necessitatis liberorum officii differentiam in parentibus constituit. Quousque liberi vitae seruandae adminicula parare sibi non possunt, adeoque in extrema necessitate versantur, parentes perfecte obligati sunt ad alimentationem iis exhibendam: cessante illa necessitate, quidquid liberis praestatur a parentibus, ex obligatione imperfecta decori promanat.

§. VII. (1) Illa potestas familiaris non quidem ex natura patrisfamilias eiusque attributis I. N. profluxit, nec proprie est imperium: sed necessitates variae, quae in prima hominum aetate genus humanum circumstabant, illud introduxerunt, patresque idem vsurparunt non vt patres, sed vt capita familiae, quibus facultas moralis competit per blandiora adminicula membra familiae dirigendi ad finem communem i. e. salutem huius societatis. Non vero iis iura imperii vere talia tribuenda sunt: si quis enim immorigerum se praestat eorum voluntati; hunc familiae eiicere, non poenas proprias, multo minus capitalis ei infligere possunt: familia enim non nititur pacto obsequium ciuile producente.

(vti & alia iura,) ad vſum & decus ciuitatum fuit attemperatum, & alicubi multum, alicubi parum de eo patribus relictum. Inde obſeruamus, in quibusdam ciuitatibus patres iūs vitae & necis, ex cauſſa delicti exercendum, in liberos obtinuiſſe: (2) in aliis id ipſum iis ademtum, ne forte parentes ſua in liberos poteſtate, in fraudem boni publici, aut ad iniquam iſtorum oppreſſionem abuterentur; aut ne ob mollitiem paterni adfectus diſſimularentur vitia in exitium publicum eruptura: aut ne patri tam triſtis ſententiae pronunciandae neceſſitas imponeretur.

§. VIII. Sed vbi *proles familia paterna*

(2) Id quidem ex inſtitutis gentium, non iuſtitia naturali profluit. Exemplum habemus in Noribergenſibus, qui priuilegio gaudere leguntur, quod dicitur terribile, ab Imp. LVDOVICO BAVARO anno 1320. conceſſo, vt parentibus liberum ſit immorigeros filios carceri mancipare & viuos in profluentem demergere: quo tamen numquam vſi ſunt. Vid. LIMNAEVS *I. P. lib. VII. c.* 35. §. 14. *ſq.* LIMNAEVS *enucleat. L. IV. c.* 39. §. 7. WAGENSEIL *de republ. Norimb. c.* 27. *p.* 254. De aliis exemplis conſulendus BODINVS *de republ.* *c. IV. lib. I.* HERTIVS *not. ad Puf. op. mai. lib. VI. cap. II.* §. 12.

terna plane excessit, & vel nouam sibi familiam constituit, vel alteri adiungitur; potestas quidem patria soluitur, vt tamen semper pietatis & obseruantiae debitum maneat, quippe fundatum in meritis parentum, quibuscum paria facere liberi numquam aut rarissime creduntur. Et ista merita non in eo tantum consistunt, quod parentibus liberi vitam debeant, (1) occasionem omnium bonorum;

§. VIII. (1) Vix probabile est, in hoc summum parentum beneficium in liberos consistere, vt vulgo creditur: 1) magis ex amore suae vtilitatis, vel voluptatis, vel ob nominis generisque immortalitatem vitam dederunt liberis, quam ex amore liberorum, qui nondum exstiterunt, & beneficentiae erga illos studio. 2) Vita est occasio bonorum, sed multo magis occasio malorum: saltem vita erit res indifferens, si nempe in se & absolute spectetur: nam & ad mala & bona recipienda aequaliter capax est. Si vero vita relatiue spectetur, quatenus est occasio bonorum pro diuerso statu hominum, vti GROTIVS *lib. II. c.* 24. §. 6. *n.* 2. eamdem accipit; vita bonum erit dicendum: si referatur ad vanitates, nugas, perturbationes, vicissitudines, quibus homo perpetuo vexari solet; non iniuste propagatio mera miserrimi temporis, continuatio miseriae, perpetuus labor appellabitur.

Cursus vitae labyrinthus: in illum
Ex vtero ingredimur: per limina mortis abimus.

Quem in finem recte AVGVSTINVS *serm.* 17. *de*

rum; sed & quod laboriosam ac sumtuosam educationem eorum susceperint, qua eos in commoda humanae societatis membra formarunt, ac saepe de mediis vitam commode & copiose exigendi iisdem prospexerunt.

§. IX. Etsi autem parentibus obligatio educandi prolem a natura sit iniuncta: id tamen non obstat, quo minus, vtilitate prolis aut necessitate id exigente, eiusdem *administratio alteri commendetur;* ita tamen, vt inspectionem sibi in istum delegatum parens reseruet. Vnde & pater (1) non

de verb. domini: Quid est diu viuere, nisi diu torqueri? quid est diu viuere, nisi malis diebus malos dies addere? 3) Ex miseriore statu in feliciorem liberos per generationem non collocant, quum ii non exstiterint, adeoque non possint dici fuisse miseri. 4) Beneficii attributa generationi vix conueniunt: quod per inductionem deprehendes facile. Summum ergo & palmarium beneficium, quo a parentibus adficiuntur liberi, consistit in eo, quod illos bona educatione docuerint vita, tanquam re indifferenti, recte vti, & bene viuere. Quo fundamento nititur lex SOLONIS: *Ne filius patrem, qui ipsum artem non docuisset, alere cogeretur.* Vid. STANLEII *hist. philos. in Solone c. VI. p.* 40. *la suite des caracteres de Theophraste par la* BRVYERE p. 256.

(1) non solum praeceptoribus idoneis filii informationem recte committit; sed & eumdem alteri adoptandum dare potest, si quidem exinde in filium aliquod sit emolumentum redundaturum. Et, si nulla alia ratio sit prolem alendi, potius, quam inopia exstinguatur, pater eam oppignorare aut vendere in tolerabilem seruitutem potest, (2) saltem

§. IX. (1) Recte haec & sequentia se habent secundum finem educationis & praecepta decori: si enim parens videat, salutem infantis hac ratione non tantum promoueri, sed sine iis adminiculis conseruari non posse; parens haec omnia in vtilitatem infantis adhibere poterit.

(2) Vid. de hac controuersia OSIANDRVM & ZIEGLERVM *ad Grot. lib. II. c. V.* §. 5. GVIL. VAN DER MVELEN *ad eumd. p.* 177. CLASENIVM *polit. lib. I. c.* 2. BECMANN. *consp. doctr. polit. c. IX. p.* 46. IAEGER *obseruat. ad Gr. p.* 249. ABRAHAM *a* KERCKRAAD *de iure patrio.* DATT *de venditione liberorum c.* 3. *&* 5. Potestas vendendi vel oppignorandi infantem ita semper intelligenda: 1). si infans aliter seruari non possit, & parentes iure necessitatis vrgeantur: 2) ne salus infantis eo actu aperte periclitetur. Inlustrat hoc ius Sueuicum prouinciale c. 407. *Wie ein Mann sein Kind verkaufet durch Ehafft Noht, das thut er wol mit Recht. Er soll es aber nicht verkaufen, daß man es thät in das Hurhaus. Er mag es einem Herren wol zu eigen geben.* Vid. POTGIESSER *de conditione seruorum l. I. c.* 3. §. 52. *p.* 125. DATT *de venditione liberorum c.* 5. *p.* 119.

ſaltem ſub lege retractus, vbi pater ad lautiorem fortunam peruenerit, aut quispiam ex cognatis iſtam redimere velit. Quod ſi autem parens per inhumanitatem prolem expoſuerit & abiecerit; is, qui eamdem ſuſtulerit atque educauerit, in paternum quoque ius ſuccedet ita, vt iſte alumnus filialem obſeruantiam educatori ſuo debeat.

§. X. Vti autem *pater prolem familia ſua eiicere non debet* educatione & auxilio iſtius adhuc indigentem citra grauiſſimas cauſſas: ita & proles non niſi cum bona patris venia ex ipſius familia excedet. Ceterum quum liberi matrimonii fere contrahendi occaſione paternam familiam relinquant; & vero parentum vtique interſit, cui proles ſua iungatur, & ex quibus nepotes ſibi proueniant: inde officium filiale vtique requirit, vt *patris conſenſum heic ſequantur liberi*, (1) nec eo inuito

§. X. (1) Regulae decori id quidem requirunt in lumine naturae; ſed non regulae iuſti, omniaque argumenta, quae adferuntur, id tantummodo probant, decere liberos, ad conſenſum

uito coniugi focientur. Quod fi tamen de facto inuitis parentibus matrimonium contraxerint & confummauerint liberi; iure quidem naturali id irritum non videtur, praefertim vbi familiam paternam non amplius iſti onerare velint, & alias conditio non fit indecora. Inde, fi alicubi eiusmodi matrimonia habentur irrita, aut illegitima; id ex legibus ciuilibus eft.

§. XI. *Officium parentum* in hoc praecipue confiftit, vt liberos commode alant, corpusque & animum per dextram & cordatam educationem ita forment, quo idonea & vtilia membra focietatis humanae & ciuilis fiant, probi, cordati, & bene morati. Item vt eosdem ad idoneum & honeftum vitae genus adplicent, &, quantum ratio & occafio

parentum refpicere. Ex iisdem principiis quoque requiri videtur: 1) vt liberi non inuitis parentibus familia excedant; 2) nihil committant in matrimonio incundo, quod in parentum opprobrium vel detrimentum familiae vergere posfit. Quorfum etiam fpectant fequentes §§. auctoris, qui de officiis decori parentum & liberorum praecipiunt.

ſio fert, fortunam ipſorum fundent & promoueant. (1)

§. XII. *Liberorum* contra *debitum* eſt, parentes honorare, i. e. reuerentiam illis exhibere, non externis tantum ſignis; ſed multo magis interna aeſtimatione, tamquam auctoribus vitae ac tantorum aliorum beneficiorum; iisdem obedire; pro viribus inſeruire, inprimis ſenio aut egeſtate confectis; ſine conſilio & auctoritate eorum nihil magni momenti ſuſcipere; & denique eorum moroſitatem, aut vitia, ſi qua inueniuntur, patienter ferre.

§. XI. (1) Ab omni iure & rationis dictamine alienum eſt, quod Cingalenſibus attribuit HERPORT *Reiſeb. p. 179. Wann einer von dem andern etwas kaufen will: ſo fängt der Verkäufer ſein iüngſtes Kind: ſo es denn ſolches zuläſt und das Ia gibt; ſo macht der Vater den Kauf: wann es aber dazu nicht bewilligen will; ſo darf der Vater daſſelbige auch nicht um doppelt Geld verkaufen.* Talia officia parentum erga liberos rationi incognita ſunt, & a ciuili gentium inſtituto vel conſuetudinibus pendent.

)o(

CAPVT IV.

DE OFFICIIS DOMINORVM ET SERVORVM.

1. Tertius statuum aduentitiorum gignit *seruitutes;* quarum origo.
2. Conditio seruorum mercenariorum temporariorum,
3. Perpetuorum,
4. Bello captorum,
5. An seruos, & quos vendere liceat?
6. De prole seruili,

§. I.

POstquam genus humanum multiplicari coepisset, atque deprehensum fuisset, quam commode res domesticae aliorum ministerio curari possent; mature introductum fuit, (1) vt ad operas dome-

§. I. (1) Seruitutem quamdam a natura intendi statuerunt Peripatetici: 1) naturam aiunt id docere seruitute materiae, corporis humani, bestiarum & tandem feminarum: 2) eam multis seruile ingenium concedere: aliis vberrimum rationis vsum largiri; 3) natura diuersa dari corpora, & seruilia, & ingenua. Sed ea omnia non tollunt aequalitatem naturalem, nec ius perfectum concedunt alteri subiiciendi alterum: licet aptitudinem seruiendi probent. Quod etiam respon-

domesticas obeundas *in familiam adsciscerentur serui.* a) Quos *ab initio* [illegible]

a) Puf. de I. N. & G. L. VI. c. III.

spondendum esse puto ad PROELEI *adnotat. ad h. l. p.* 267. qua adfirmat, esse diuinum adsertum, quod DEVS per naturam tamquam legem inculcet, vt sapiens imperet insipienti, & insipiens se directioni sapientis subiiciat: inde seruitutem ab insipientia & ignorantia ortam esse defendit. Sed illud adsertum inter regulas decori, vt & prudentiae consultatoriae praecepta forte deprehendes: ius tamen perfectum nequaquam exinde profluit. Vid. supra *lib. II. c. I.* §. 8. *& cap. II.* §. 4. Sapiens dignus est, qui imperet, & insipiens dignus, cui imperetur a prudentiore; sed ea propter non sequitur, sapienti esse ius per remedia coactiua impellendi hominum rudem ac barbarum, vt imperium recipiat & suae directioni se submittat. Sapiens sane, si haberet tale ius, numquam illud exerceret: qui, nisi iam imperet; non imperio, non coactione homines imprudentes ad felicitatem impellit, nec directionem prudentem aliis obtrudit; sed persuasionibus omnia peragit, & amore verae felicitatis eosdem commouere studet. Quapropter occasiones seruitutis ab illius caussis probe sunt discernendae: quarum quae primam originem seruituti dederit, res est difficilioris & incertae discussionis. Occasiones forte fuerunt: 1) hominum ruditas & animi stupor, quo facile passi sunt frena sibi iniici a callidioribus: 2) accessit paullatim humana indigentia, quae tanta existere omnino potuit, vt maluerint homines renuntiari libertati, quam eius molestiae succumbere: 3) quae indigentia quoque, obseruante GERHARD, *del. I. N. L. III. c. IV. p.* 263. caussa esse potuit, cur parentes, qui infantibus suis subuenire non potue-

tio vltro sese obtulisse probabile est, inopia adactos, vt propriae habetudinis sensu, stipulatosque sibi perpetuam alimentorum & aliarum necessitatum praebitionem in perpetuum hero sua ministeria addixisse. Dein quum bella passim increbescerent; apud plurimos populos receptum, vt, quibus *bello captis* vita donata esset, seruitio addicerentur vna cum prole, quae deinceps ex ipsis esset prouentura. Etsi apud

potuerunt, aliis alendos praebuerint: qui sine dubio aliter egerunt cum sobole aliena, quam propria: hinc vero non est dissimile, adopinionem sobolis alienae seruituti quoque occasionem dedisse. Inter caussas seruitutis numeranda (1) violentia, qua nationes hominesque bellicosi alios hostiliter sibi subiecerunt posita illa consuetudine, vt bello capti seruitio addicantur: (2) iis accensenda est voluntaria libertatis prodigentia, qua nonnulli abiectioris animi homines vel ob stupiditatem, vel petulantiam, qua olim Germani libertatem aleae commiserunt, vel seruilem auaritiam aliorum iussa sequi maluerunt, quam sibimet ipsi consulere. Accedit porro delictum, quod seruitutem, tamquam poenam, post se traxit. Quibus variae gentium consuetudines alias addiderunt. Vid. praeter auctores a KVLPISIO *colleg. Grot. exerc. IV.* §. 9. *p.* 60. citatos ZENTGRAV. *de orig. iur. gent. art. VI. pag.* 247. BOECLER *instit. polit. L. I. c.* 4. BESOLDVS *op. pol. L. I. c. X.* §. 51. *sqq.*

pud multos populos nulla eiusmodi seruitus in vsu ; (2) sed omnia munia domestica per mercenarios ad tempus conductos expediuntur.

(2) Non firmae satis rationes subsunt, cur apud gentes moratiores seruitus eiusmodi non adeo frequens sit. BVSBEQVIVS id bene adgnouit: ita enim ille *epist. III. n.* 185. *edit. Lips.* 1689. (quocum conferri potest HVBERVS *de iur. ciuil. L. II. sect. I. c.* 6. *p.* 396.) *Nescio*, inquit, *an optime rebus nostris consuluit, qui seruitutem primus sustulit. Scio, seruitii varia esse incommoda: sed ea commodorum pondere subleuantur. Si iusta, & clemens, & qualem Romanae leges praescribunt, seruitus, praesertim publica, maneret; non tot fortasse crucibus, neque tot patibulis opus esset ad coërcendos, quibus praeter vitam & libertatem nihil est, quos egestas ad quoduis audendum scelus impellit: libertas sine re non semper suadet honesta. Non omnium ingenia inopem ferunt libertatem: nec omnes ita nati sunt, ut se regere & suo arbitrio recte vti sciant: melioris ductu atque imperio, tamquam adminiculo, opus habent, nullum alioqui peccandi finem facturi: vt sunt quaedam bestiae, quarum ferocitas semper metuenda sit, nisi vinculis aut robore coerceantur.* Iis, qui putant, Christianismi principiis seruitutem aduersari, respondet BEYER *delin. I. N. c.* 28. *p.* 174. & HERTIVS *ad Puf. de I. N. & G. L. VI. c. III. §. X. Conf.* TESMAR. *ad Grot. lib. II. c. V. §.* 27. & de eo, an apud Christianos seruitus omnis sublata, diss. THOMASII *de hominibus propriis.* Vtilitatem seruitutis denuo introducendae ostendit *Baro de* SCHRöDERN *Fürstl. Schatz- vnd Rent-Kammer p.* 205. HVBERVS *de iure ciuil. L.* 2. *s.* 1. *c.* 6. *p.* 396.

§. II. Prout autem sunt *diuersi* velut *gradus seruitutis*: ita & potestas honorum & seruorum conditio variat. *Mercenario temporario* dominus conuentam mercedem; iste huic vicissim conuentam operam debet. Et quia in eo contractu domini melior est conditio; (1) ideo etiam eiusmodi minister domino pro ratione dignitatis reuerentiam exhibere tenetur; & vbi malitiose aut negligenter opus fecerit, eiusdem coërcitioni est obnoxius, quae tamen ad grauem corporis afflictionem, multo minus ad mortem propria auctoritate sumendam, procedere nequit.

§. III. Eiusmodi autem *seruo, qui sese vltro alicui in perpetuum seruitium* addixit, dominus perpetua alimen-

§. II. (1) Adde 2) quia dominus eo contractu auctoritatem illam sibi adquisiuit: 3) seruus in potestate domini ea ratione consensit, vt eius mandatis obsequi & ad conuentam operam praestandam quauis ratione adigi velit, quae ad obtinendum illum finem est idonea. Nequaquam autem grauis corporis adflictio, multo minus serui iugulatio hic permittitur: finem enim hisce rationibus penitus tolli videmus, quem mercenaria seruitus habet praefixum; neque ex pacto mercenariae seruitutis talis potestas domini resultat.

alimenta, & quae alia vitae necessaria sunt: ille huic vicissim perpetuas operas, quascumque dominus praescripserit, praestare debet, & quidquid ex illis prouenit, domino fideliter consignare. In quibus tamen virium & dexteritatis serui humaniter rationem habebit dominus, ne vires ipsius excedentem laborem cum asperitate exigat. (1) Castigationi quoque domini iste subest,

 non

§. III. (1) Nam & in absoluta seruitute seruo iniuriam fieri posse tamquam homini naturaliter nobis aequali, ostendit auctor noster contra HOBBESIVM *op. mai. L. VI. c. III. §. 8.* Praesumitur enim aliquis, sese vltro alicui in perpetuum seruitium addixisse, non vt pro libitu de vita sua disponat; sed vt sibi de vitae necessariis prospiciat iisque adminiculis vtatur, quae ad perpetuum seruitium obtinendum sunt idonea. Quod si plane detrectare velit seruus absolutus; domino licebit, cum adhibitis frustra variis coërcitionibus familia sua eiicere aliique vendere. Hinc Graecorum mos naturali iustitiae apprime conueniens est, vt, si seruus crudeliter nimis tractetur a domino; ei ius competat postulandi ab eo, vt alii cuidam vendatur. Vid. PLVTARCHVM *de superstit. l.* 7. §. 13. Laedi autem multis modis potest seruus etiam in absoluta seruitute a domino suo, vel si immoderate castigetur ad corporis vsque destructionem: vel si alimenta conuenientia denegentur: si aegrotanti medicamina quaeuis recusentur: si vita friuole tollatur: si periculis vitae praeter vllam necessitatem ad ludibrium

non solum ad expellendam negligentiam in opere exsequendo; sed & vt ipsius mores ad decus & tranquillitatem familiae componantur. Non tamen inuitus alteri vendi talis potest: quia vltro hunc & non alium dominum adsciuit, & ipsius interest, vtri seruiat. Si atrox delictum in alium *extra familiam* admiserit; in ciuitatibus poenae potestatis ciuilis subiacet. Vbi familia segrex fuerit; expelli inde poterit: sed vbi delictum *in ipsam familiam segregem* sit admissum; a domino etiam per extrema coërceri poterit. (2)

§. IV.

brium domini exponatur: si promissa libertas non concedatur: dominus enim semper cogitare debet, seruum esse hominem ob vitam seruandam dominio suo subiectum. Conf. NOODT *de iure summi imperii.* Aperte ergo Hobbesiana sententia Iuri naturae repugnat, quam femina Graeca religionem Mahommedis amplexa nouo argumento egregie scilicet tuebatur: *Die Sclaven, welche in der Sclauerey wären gebohren und erzogen worden, verdienten nichts anders: es wäre billig, daß man sie in Zeiten zu der Quaal angewöhnte, welche sie ewig würden auszustehen haben.* DRIESCH *Beschreib. der Gesandsch. des von Virmonds p.* 162.

(2) Coërcendus erit seruus tali modo, sed non ut seruus; verum ut hostis, in quem in statu libertatis

§. IV. In istos autem *seruos, qui bello capiti* fuerat, (1) a plerisque durius agi coeptum: quod hostilis adhuc irae quid in eos superesset, & quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis intentauerant. Quam primum tamen inter eiusmodi victorem victumque mutua fides circa consociationem in familiam intercessit; omnis antegressa hostilitas remissa

tis omnia licent extrema. Ius itaque vitae & necis domino non conceditur in seruum, quatenus est seruus; quum illa coërcitio tollat finem societatis herilis, qui finis pro mensura est in moralibus, dominique vitam reddat minus securam.

§. IV. (1) PROELEVS *adnotat ad h. l.* seruitutem ex bello oriundam esse contra naturam: nam manifesto rectae rationi aduersari monet; ideo quemuis posse ius imperii in hominem sapientissimum adquirere, quod bello fuerit superior: hac enim ratione putat hominem stupidissimum viribus corporis robustum sagacissimo regi imperandi ius habere posse; quod tamen a nemine concedendum esse credit. Enimuero licet seruitus ex captiuitate & victoria promanans sit contra naturam; non tamen eo ipso contra ius naturae erit, ratio enim adducta, vti supra iam monuimus, ex principiis decori profluit, & iuris perfecti rigorem per se non infringit: nam si aliquis iure perfecto rem aliquam sibi quaesiuerit; iustissime eamdem possidet: dignus an indignus sit, alia quaestio est iuri eius stricte sic dicto nihil detrahens.

missa censetur. (2) Et tunc vtique iniuriam etiam taliter adquisito seruo facit dominus, si vel necessaria ad victum non suppeditet, vel citra rationem in eum saeuiat, multoque magis, si citra condignum delictum eundem occidat.

§. V. Circa illos quoque seruos, qui bellica vi in eam conditionem fuerant abstracti, nec non qui pretio (1) emuntur, receptum, vt non secus

(2) Ius itaque vitae & necis, quod habebat dominus in hostem, hic penitus cessat, nec dominus isti iuri eo ipso renuntians inposterum mortem pro lubitu inferre poterit. Renascitur autem illud ius, si seruus redeat in statum hostilem, violetque conditionem, sub qua dominus iuri vitae & necis renuntiauit: quod vel feroci resistentia & excussione mandatorum, vel fraudulenta fuga fieri potest.

§. V. (1) Pretium nullum neque a natura, neque a lege naturali homini, multo minus seruo statutum est: mores gentium varie illud determinant, prout seruorum opera vel vilior, vel praestantior est, vel aliae corporis animique dotes seruos exornant. Apud Romanos commune seruorum pretium erat viginti aureorum. L. 31. ff. de minoribus. Plura vide in POTGIESSER *de conditione seruorum L. 2. c. 8. p. 223. Von der* DRIESCH *in descriptione legationis caesareae comitis de* VIRMOND *p. 511.* varia obseruat circa pretium mancipiorum apud Turcos; *Der Sclav an sich selbst war starck und wolgestalt, daß also der*

secus ac aliae res nostrae, in quemcunque placeret, transferri, & ad instar mercium venire possent. Sic, vt ipsum *corpus serui domini esse* intelligeretur. Vbi tamen humanitas iubet, vt numquam obliuiscamur, seruum vtique hominem esse; adeoque nequaquam eum ita tractemus, velut alias res nostras, quibus

so der Armenianer an statt der 11. *Ducaten, so ihm der Praelat dauor gegeben, von den Türcken gar leicht* 60. *und mehr Ducaten haette bekommen können, wenn er ihnen den Sclauen zum Rudern haette verkaufen wollen.* &c. p. 312. *Dieienigen Maegdlein, so man vor Iungfern haelt, werden weit theurer verkauft, als andre . . . Vnter den Sclauinnen sind die, so aus Circassien oder der Moßcouitischen Tartarey gebracht werden, die schönsten, von welchen eine zum öftern um* 100, *ia etliche* 1000. *Ducaten verkauft wird.* Rex Galliae a. 1662. legato suo Londinum rescribebat: *Comme ie suis informé, que les Anglois & les Hollandois font un commerce d'esclaues noirs sur les côtes de Guineé & du Cap Vert, le desire, que vous vous informiez saigneusement, si aucune compagnie Angloise ou quelques Marchands particuliers de cette nation, vaudroit traite auec moi de la fourniture d'un nombre considerable d'esclaues tirés de ce pais la, propres a la rame, moyennant vn prix dont on conuiendroit auec eux, qui pourroit être de* 200. *ou de* 250. *liures chacun au plus: a la charge que pour autant d'esclaues, qu'ils fourniroient a Toulon, on leur payeroit cette somme. Memoir. du Comte* d'ESTRADES *T.* 1. *p.* 226.

bus pro lubitu vti abutique, easque destruere possumus. Et vbi talem seruum alienare placet, ne iis data opera aut praeter meritum addicatur, apud quos inhumana ipsum tractatio est mansura. (2)

§. VI. Denique & id passim receptum, vt, quae ex seruis parentibus nascitur *proles*, seruilis & ipsa sit conditionis, pertineatque tamquam mancipium ad dominum matris. (1) Id quod isthoc argumento defenditur:

(2) Iuri naturae non repugnat, seruum vel bello vel pretio nostro adquisitum, quando placet, alienare, & dominium nostrum, quocumque velimus titulo, in alios transferre, nullo habito respectu, an humanior an crudelior tractatio eos sit mansura. Serui enim nullum habent ius perfectum, quo a nobis illam cautionem postulare possint: idcirco iis hac in re nulla infertur iniuria. Aliud tamen suadent regulae honestatis & decori, ex quibus obligamur, vt humanitatem erga eos tamquam homines obseruemus, & iniquitatem omnem remoueamus.

§. VI. (1) Moribus gentium ita quidem receptum est: iure vero naturae generatio sola ex seruis fundamentum seruitutis constituere nequit. Notum enim est ex cap. III. parentibus liberos non accedere tamquam bona quaedam illorum proprietatem spectantia, neque parentibus naturaliter perfectum imperium competere in liberos sibi aequales: multo minus seruis ius competet profundere

ditur: quod, cuius est corpus, eius quoque par sit fructum esse, qui ex eo corpore prouenit. Et, quia ista proles nascitura plane non erat, si dominus iure belli in parentem vsus fuisses. Et, quia parens nihil habet proprii, nulla ratio prolem eiusmodi alendi superest, nisi ex bonis herilibus. Quum igitur dominus alimenta praebeat eiusmodi proli diu ante, quam ipsius opera vtilis esse queat, & sequentes operae sui temporis alimenta non multum fere excedant; effugere eidem seruitutem inuito domino non licebit. Manifestum tamen est, quum eiusmodi ver-

fundere libertatem suorum liberorum pro lubitu. Quum tamen serui natos ex se ipsi alere non possint, eosque domino alendos necessitate adacti concedant; dominus hac ratione propter educationis beneficium ius sibi nullum adquirit in talismodi infantes: sed magis patriam, quam despoticam potestatem nanciscitur, & liberi illi adultiores facti praeter gratum animum & officia liberis debita domino suo nihil praestare tenentur. Quicumque mores gentium hosce limites transiliunt, ad facta gentium spectant, non ad ius naturae: nec miror, seruorum liberis a tot gentibus seruitutis iugum fuisse impositum; quum plaeraeque gentes vix suis liberis pepercerint, & durissima quaeuis data occasione in eosdem statuerint.

vernae nulla sua culpa in seruitutem perueniant; nullum esse praetextum, quare isti durius debeant tractari, quam conditio perpetuorum mercenariorum admittit.

CAPVT V. DE CAVSSA IMPVLSIVA CONSTITVENDAE CIVITATIS.

1. Quartus statuum adventitiorum ciuitas.
2. Ex adpetitu societatis non statim sequitur adpetitus ciuitatis.
3. Sed tria hic considederanda.
4. *Primo*, quae sit subiectionis ciuilis indoles?
5. *Secundo*, quis sit bonus ciuis?
6. *Tertio*, quam multa sint hominis vitia ciuilem societatem perturbantia.
7. Genuina ciuitatis constutuendae caussa.
8. Sola legis naturalis reuerentia ad pacem generis humani non sufficit.
9. Nec diuini numinis metus, & conscientia.

§. I.

Qvamquam vix sit iucunditatis quid atque commoditatis, quod per hactenus enumerata officia statusque obtineri non posse

posse videatur: quare tamen mortales non contenti paruis illis primisque societatibus magnas societates, quae *ciuitatum* nomine veniunt, constituerint; a) iam inuestigandum restat. Ex hisce enim fundamentis deducenda est ratio officiorum, quae *statum hominum ciuilem* comitantur.

a) Puf. de I. N. & G. L. VII. c. I.

§. II. Heic igitur *non sufficit dixisse: hominem per naturam ipsam rapi ad societatem ciuilem*, vt citra eam nec possit, nec velit viuere. Sane enim, quum apertum sit, hominem esse tale animal, quod seipsum & suam vtilitatem quam maxime amat; necessum est, vt, dum vltro societatem ciuilem adfectat, aliquam vtilitatem inde sibi prouenturam respexerit. (1) Et quamquam extra societatem cum sui similibus homo erat futurus animal longe miserrimum: tamen, quum naturalibus desideriis & necessitatibus hominis per primas societates & per officia

§. II. (1) Non enim propter societatem homine coniunguntur; sed propter commoda tendunt ad societatem.

officia ex humanitate aut pactis praestita abunde potuerit satisfieri; non statim ex socialitate hominis inferri potest, eius indolem praecise ad societatem ciuilem ferri. (2)

§. III. Id quod planius fiet, si consideremus, quaenam *conditio ex constitutis ciuitatibus* apud homines proueniat: quid requiratur, vt quis vere dici queat *animal politicum i.e. bonus ciuis*: quid denique deprehendatur *in natura hominis indoli vitae ciuilis repugnans.*

§. IV. Qui *ciuis* fit, libertatis naturalis iacturam facit, ac imperio (1) se subiicit, quod *ius vitae & necis* complectitur, & cuius *iussu* plurima facienda, abs quibus quis alias abhorrebat, & omittenda, quae vehemen-

(2) praeiudicium Aristotelicum, quod hic refutatur, hominem esse ζῶον πολιτικὸν, ab aliis quoque luculentissime conuulsum est, ab HOBBESIO *de cive c.* 1. §. 2. HOVTVYN *polit. contr. gen.* §. *XV.* CONRING *de ciuili prudentia c. VI.* BOEHMERO *iur. publ. vniu. part. spec. lib. I. c. I.* §. *IV.* Multo minus homo natura fertur in societatem ciuilem, quae natura nota non est; sed demum per factum humanum fuit instituta.

§. IV. (1) i. e. potestati iustae eius actiones etiam per vim cogendi in societatis finem.

hementer adpetebat. Pleraeque etiam actiones *ad bonum societatis* referendae, quod saepe a bono singulorum videtur discrepare. Atqui ad hoc per inclinationes iam congenitas fertur homo, vt nemini subiectus esse, vt omnia suo agere arbitrio, vt proprio commodo in omnibus velificari velit. (2)

§. V. *Animal vere politicum i. e. bonum ciuem* illum dicimus, qui iussis imperantium promte paret; qui ad bonum publicum omnibus viribus connititur, ac post illud priuatum bonum lubenter habet: immo qui nihil sibi bonum credit, nisi idem bonum quoque sit ciuitati: qui denique aduersus alios ciues commodum sese gerit. (1) Atqui paucorum

(2) Nec illud iniustum est; quum haec omnia ad statum libertatis pertineant, quem natura intendit, & ad adminicula, quibus commoda felicitatemque suam secundum normam praeceptorum naturalium ex suo arbitrio promouere satagit: quibus tamen mentis adfectionibus status ciuilis varios ponit limites.

§. V. (1) Breuiter: qui adminiculis quibusuis ad finem societatis ducentibus promte subscribit. Non opus est, si ad regulas iusti rem examinemus, vt animo recto & bene composito ea adminicula praestentur: sufficit in externa ciuis actione nihil desiderari posse.

corum ingenia vltro ad hunc finem attemperata inueniuntur: maxima pars metu poenae vtcumque continetur: multi per totam vitam mali ciues & animalia non politica manent.

§. VI. Denique *nullum homine animal ferocius*, aut indomitum magis, & quod in plura vitia, pacem societatis perturbare apta, sit procliue. Praeter desideria enim cibi Venerisque, quibus bruta quoque solent committi, multis homo agitatur vitiis, quae bruta ignorant: (1) vti est superfluarum rerum insatiabilis cupido, & saeuissimum malorum ambitio: viuax item nimis iniuriarum memoria, & vindictae ardor longo post tempore adhuc gliscens: nec non infinita dissimilitudo inclinationum & adpetituum, & cuique pro studio suo extollendo peruicacia. Accedit, quod eo furore in proprium genus saeuire gaudeat homo, vt maxima pars malorum, quibus humana conditio viuit

§. VI. (1) Vid. quae supra ad L. I. c. III. §. IV. diximus.

viuit obnoxia, ab ipso homine proficiscatur. (2)

§. VII. Genuina igitur & *principalis caussa*, quare patresfamilias deserta naturali libertate ad ciuitates constituendas descenderint, fuit, *vt praesidia sibi circumponerent contra mala, quae homini ab homine imminent.* (1) Nam vti post DEVM O. M. homo

(2) Suorum malorum caussa homo est, non exinde, quod in statu naturali viuat, vel putandum sit, ista vitia ex eius status natura prouenire; sed quod aberret homo facillime a norma agendi in recta ratione fundata, nec in naturali libertate sufficientia subesse adminicula videantur hominibus extra cancellos suos vagantibus resistendi & intra officii sui limites compellendi.

§. VII. (1) Qui veram originem ciuitatis inuestigare volunt, iis non tantum verosimilitudo ratiocinii viam monstrare debet; sed adhibenda quoque est historia. Alii itaque in eo aberrarunt, quod omnem seposuerint historiam sola mentis suae meditatione abstracta ad laborantes, vt inuenirent ortum ciuitatis: qui tamen ad res facti humani pertinet, adeoque in historia etiam quaerendus. Mirum ergo non est, exinde enatas esse opiniones, quod amore ignis & caloris, vel admiratione artis musicae, eloquentiae & blandarum persuasionum vehementia adducti homines iugum ciuitatis subierint: multi enim caeco suae hypotheseos studiique peculiaris adfectu abrepti ne quidem probabilitatis speciem seruaruut, sed longis passibus leges verosimilitudinis migrarunt; vt EPICVRVS, qui concursui fortuito atomorum

mo homini plurimum prodesse; sic & idem non minus obesse potest. Et

rum eamdem adscripsit: vel ATHENAEVS, qui artis coquinariae illecebris *lib. IV.* δειπν☉ illam attribuit. Alii historiam quidem adhibuerunt: sed suae gentis originem insequuti eam omnis ciuitatis primam dixerunt, quam populo suo peculiariter contigisse viderunt. Hinc quae a PAVSANIA de PHORONEO, & de SATVRNO, ORPHEO, AMPHIONE, MERCVRIO, OSIRIDE &c. narrantur a poëtis veterum, aliquid veri includere non ambigimus: ortis enim iam ciuitatibus & perspecta illarum natura nonnulli sagaciores viri tutioribus & commodioribus viis incedere poterant ad ciuitates condendas, quam quas primae ciuitates obseruare potuerant. Probabilissima per ratiocinationem mentis opinio est, quam HOBBES, HOVTVYNVS, PVFENDORFIVS multique alii non proletariis argumentis defenderunt, quod mutuus metus homines impulerit ad imperium ciuile constituendum, vt securitas externa eo felicius possit obtineri, quae per discordiam & bella familiarum vacillare videbatur. Huius sententiae verosimilitudo etiam historia confirmatur. Si enim sacras literas euoluamus Genes. IV, 17. aperte deprehendere licet, Cainum primum ciuitatis fuisse conditorem; non quidem ante trucidationem Abelis, sed post necem ei illatam; quando timebat Cain, ne interficeretur a quouis sibi obuio. Cain itaque cum suis secessit in ciuitatem ex metu aliorum, timore conscientiae suae perculsus, qua homicidii iustaeque aliorum vindictae se reum esse percipiebat. Nec hic vllum argumentum prostat, Cainum suis adseclis violentam manum iniecisse, vt eos ad ciuile imperium suscipiendum compelleret. Probabilius

Et recte malitiam hominum eiusque remedium aestimant, qui in-
Ff 4 prouer-

lius sane est, Cainum a tantis conscientiae morsibus animique timore agitatum non de violentia inferenda ad hostes vlterius excitandos; sed de fuga ad loca secura, de tutissimo in vrbem receptu cum suae inprimis familiae hominibus cogitasse: hi enim ceterae Adami familiae inuisi & eodem metu compulsi caputque suae familiae sequuti facile imperio Caini se subiecerunt, primamque ciuitatem condiderunt. Celeberrimus quidem BOEHMERVS *iur. publ. un. part. spec. L. I. c. I.* cum ill. THOMASIO *diss. de contentione morum cum iure scripto & fundam. I. N. & G. lib. IV. c. VI. & cautelis circa iurispr. eccles. c.* 4. §. 18. violentiam primam ciuitati dedisse originem adstruens putat, Cainum fratricidio adhuc recentem nullam aliam caussam ad condendam ciuitatem impulisse, quam odium erga pios & dominandi libidinem. Sed liceat mihi viro eruditissimo regerere, Caini *passionem* dominantem, vt ex omnibus historiae factis adparet, magis auaritiam, quam ambitionem fuisse: hoc enim coniicere licet ex fraudulenta & protracta occisione, cuius cucumstantiae patent ex v. 8. ex caussa homicidii, nempe inuidia, quod maior benedictio, maior vtilitas contigerit Abeli; ex solius irae & vindictae diuinae repraesentatione exclusa eius misericordia v. 13. ex metu seruili ab animositate omni alienissimo v. 14. immo ex vitae genere, ex quo ipse vir celeberr. auaritiam ostendi posse iudicat *l. c. not. p.* Metus ergo vel maxime perpetuus comes auaritiae Cainum impulit, ut se tutela aliorum circumdaret, & ex eius exemplo saltem patescit, ciuitatis caussam primam mutuum metum fuisse, licet eodem modo, quem vult HOBBES & PVFENDORF, ex illo principio

prouerbii vicem receperunt : *Nisi iudicia essent ; unus alterum deuoraret.*

cipio non fuerint pronatae nec constitutae. Ea enim hic bene secernenda esse arbitror : caussam impulsiuam, siue necessitatem primorum hominum, qua incitati fuerunt ad ciuitatem condendam, & constitutionis modum, siue ipsum actum ineundae ciuitatis : ista fuit metus omnium, qui in ciuilem societatem coalescebant; hic vero pro istorum temporum ratione rudior fuit, quam vt certis regulis fuisset superstructus : potius caeco metus sui impetu plures sequuti sunt illorum voluntatem, apud quos per varias circumstantias aliqua erat auctoritas; vti in iis videre licet, qui capita fuerant familiae : quod primae Cainitarum scilicet ciuitatis exemplo confirmatur. HOVTVYNVS apposite hanc in rem *polit. contr. gen.* § 16. *p.* 39 : *Ex vi sola nec immediate, nec proxime nec originarie imperium esse potest, nec ipsa vis imperii caussa; sed vel expetendi, vel extorquendi consensue modus ab caussa res plane distincta.* Ideoque conciliari posse sententias iam adlatas quisque videt : caussa impulsiua fuit metus mutuus; in modo vero constituendi hic & inde violentiae locum fuisse propter morum barbariem ingeniorumque ferociam, probabile est, qua potentiores absque praeuia multa deliberatione consensum aliqualis multitudinis ex metu coalitae requisiuerunt; vel tacite eum praesumentes primo pluribus, mox omnibus barbare satis imperarunt, primasque ciuitates sine dubio informes & male cohaerentes statuminarunt. Conf. de origine ciuitatum *les elemens de la politique par Mr.* FORTIN. c. V. VI. *Aaron Alex.* OLIZAROVIUS *de politica hominum societate Dantisci* 1651. 4. GVNDLING *de statu natur. Hobbesii in corp. iur. civ. defenso &*

ret. (2) Postquam autem per ciuitates in talem sunt digesti ordinem homines, ut a mutuis laesionibus tuti esse possent; vltro deinde

 conse-

so & defendendo §. 13. *sqq.* MENZ *de prima imperii inter homines origine Lips.* 1703. BOECLER *instit. polit. lib. I. c. I. p.* 9. *seqq.* HERTII *elem. prud. ciu. P. I. sect.* 3. LOCK *tr. du gouvernement ciuil. c. VII.* NOODT *orat. de iure summi imperii opp. adiecta p.* 772.

(2) Nam posita nulla vi externa, vel ea saltem laxiore nimis, quam par est, vix aliquid homines feroces & peruersos a sceleribus quibusuis retrahet. Talem statum depinxit BARLAEVS in India occidentali, quum MAVRITIVS *Nassouius* illi emendandae mitteretur: *Allda er sich erbeischender hohen Nohtdurft nach vornehmlich auf Verbesserung der gemeinen Regiments- und Iustitz-Sachen, und auf Abschaffung, Austilgung und Bestrafung gar vieler Vntugenden, Schande und Laster begeben, die vor seiner Zeit und da noch kein Recht Oberhaupt im Lande gewesen, bey den Vnterthanen, so wol Niederländern, als Eingebohrnen, haufenweise eingerissen waren, und noch in vollem Schwange giengen, dergestalt, daß man sich keiner Gottlosigkeit, Diebstahls, Beraubung gemeiner Gelder und Einkünfte, Todtschlages, Vnzucht und dergleichen schämte: sondern auch mit den allergröbsten Bubenstücken nur seinen Schertz und Spott triebe; indem die ärgsten Böseswichter dieses Sprichwort öffentlich führten: Jenseit der Linie könne man nicht sündigen: eben als wenn nur die Völtker, die auf diſseit der Linie wohnen, fromme und ehrbare Leute seyn, auf ienseit aber Ehre und Redlichkeit ein Ende haben müßte. Brasilian. Geschichte p.* 147. *sq.*

consecutum fuit, ut eo vberius fruerentur commodis, quae ex hominibus in homines prouenire apta sunt; puta, vt moribus a puero imbuerentur commodioribus, (3) & varias inuenirent atque excolerent artes, quibus vita humana copiosa & commoda fuit reddita.

§. VIII. Illustrior adhuc fiet caussa constituendae ciuitatis, si consideremus, *alia media non fuisse suffectura* reprimendae hominum malitiae. Quamquam enim *lex naturalis* praecipiat, vt ab omnibus iniuriis inferendis homines sese abstineant: tamen eius legis reuerentia id praestare non potest hominibus, vt libertate naturali satis tuto

(3) Non tamen putandum, ciuitatis institutum vitiis omnibus mederi: habet suas infirmitates, vt sunt humana, suos defectus: coërcet vita, non tollit: & ciuitates aeque possunt esse corruptissimae, ac homines in statu naturali: quod non inepte indicat auctor Anglus fabulae de apibus. Multa scelera potius incognita mansissent, nisi ciuilis societas exhibuisset obiecta, in quibus peccare liceret: ciuilisque vitae commercium expoliuit ingenia, vt acutius, vt excusatius peccarent; scelerumque catalogus mirifice exinde amplificatus est.

to degere queant. (1) Etsi enim forte dentur homines animo ita mode-

§. VIII. (1) Solam legem naturae per se quidem hominibus regendis sufficere, ex intentione sapientissimi legislatoris manifestum est. At vero lex illa, quae hominum naturae ita implantata, vt per eius inspectionem potentia proxima possit cognosci, in statu naturali 1) obscurius plurimis hominibus innotesceret, non quod status naturalis legis cognitionem impediret; sed quod homines sibi relicti nullumque respectum ad se inuicem inuoluentes per suam malitiam parum curae habituri essent culturae animi, notitiae sui ipsius & attentionis ad principia iuris naturae. Licet enim multa vitia ignoraturi essent, quae homines in ciuitate ingenio suo male vtentes in fraudem legis excogitarunt, & ad promouendam, augendam, seruandam luxuriam ceterasque cupiditates sustentandas inuenerunt: multis tamen adminiculis quoque destituerentur, quibus officii sui admoneri & ad veritates salutares ex natura depromendas manuduci possent. 2) In statu naturali suis fulcris quidem nititur auctoritas legis diuinitus nobis praescriptae: in hominibus tamen praefractae mentis & ferocioris ingenii vix speranda tanta legis reuerentia, vt sibi temperaturi essent ab eiusmodi laesionibus, vbi nulla pericula ab imbecilliore essent pertimescenda, nulla bella metuenda, & vbi iniuriae impune inferri possent. Cui laedendi licentiae & pruritui ciuile imperium alios ponere solet obices, acriusque effrenatam animorum ferociam reprimit ac constringit. GER. NOODT id diserte & significanter edocet *diss. de ciuili prudentia opp. adiecta p. 754. Aude tollere ius ciuile, vt sit ciuili furore. Dic, vbi libertas, inaestimabile illud naturae bonum? Si potes; ostende rerum*

modesto, vt ne impunitate quidem data alios violare velint; alii quoque metu prouenturi inde mali cupiditates suas vtcumque compescant: magna tamen ex aduerso eorum turba datur, quibus omne ius vile est, quoties spes lucri adriserit, & fiducia propriarum virium aut sollertiae, qua repellere aut eludere laesos sese posse sperent. Quos vti nemo non cauere nititur, qui salutem suam amat: ita cautio illa commodius, quam ope ciuitatum, obtineri nequit. Nam vtut aliqui mutuo fidem dederint de auxiliis inuicem ferendis: ni tamen adsit aliquid, quo & iudicia eorum vniantur, & voluntates firmiter adstringantur ad explendam fidem; frustra ab iisdem certum auxilium sibi quis promittit.

§.IX.

rerum dominia; quam putes tuam esse hereditatem, etsi patris aut matris voto ac pietate delatam? quid vult contractus vel bona fide initus? quae vis obligationis? Atqui haec, nouit ius gentium: vtinam res esset! vt experimentis constat esse nomen, nisi in naturae statu aduersus vim; ferociam, improbitatem bello atque armis adiuuetur, aut post inuentas leges maiestas summi imperii veritatem naturae officio iurisdictionis exsequatur.

§. IX. Denique licet lex naturalis hominibus satis insinuet, non impune laturos, qui alios iniuria adfecerint: tamen neque *metus diuini numinis*, neque *conscientiae morsus* sat validam deprehenduntur vim habere quorumuis hominum malitiae coërcendae. (1) Nam apud mul- [illegible] tos

§. IX. (1) Verum est, principiis honesti, quae internam operantur obligationem, multum quidem roboris inesse ad persuadendum: parum roboris ad coërcendos animos feroces, impios, iniustos. Non enim remediis coactiuis nituntur; sed inclinant animos ad praestanda officia internam tranquillitatem promouentia. Posset sufficere metus diuini numinis, & deberet sufficere ad pacem omnium hominum fulciendam & sustinendam: nullus hic defectus ex parte religionis. Enimuero hominum corruptio tanta est, vt vel numinis notitiam retundant, supprimant, contemnant; vel minus recte de DEO cogitent, eius ideam suae passioni accommodent, & inane numen cerebrinum sibi efforment, quod vel crimina mortalium non attendat, vel saltem otiose eadem spectet, & nec punire velit, nec possit. Conscientia aut debilis maxime, aut erronea apud plurimos existit: quae quum notitiam legum diuinarum primum ponat & requirat; non possunt non eius in mente hominum obscura nonnumquam esse vestigia: vix enim homines sibi relicti attendunt ad suam naturam, ex qua lex naturaliter cognoscenda; vix vtuntur potentia proxima ad inuestigationem DEI suorumque officiorum; sed immersi humanae vitae negotiis, voluptatibus, illecebris omnem vitam

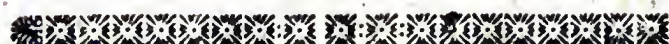
tos educationis & consuetudinis vitio vis rationis velut obsurdescit. Vnde fit, vt illi praesentibus tantum immineant futurorum parum curiosi, ac nonnisi iis moueantur, quae in sensus incurrunt. Quum autem vindicta diuina lento fere pede soleat incedere: inde prauis mortalium praebetur occasio (2) ad alias caussas

tam curis impendunt & DEVM & conscientiam negligentes. Alii, qui incidunt in superstitionem, conscientia quidem saepe ducuntur; sed illa conscientia cum pessimis vitiis stare potest, & a superstitioso quouis turpissima scelera committi posse videmus. Quam exigua conscientiae vis sit in statu ciuili, exinde patet, quod eius dictamina promiscue negligantur, vt honor externus vtilitasque conseruetur: famae plerumque maior auctoritas, quam conscientiae. Vid. BAELII *dict. crit. T. III. tit. PATIN. p.* 2315. Si haec in ciuitate deprehendimus, vbi conscientiae monitis plerumque ciuilis subuenit auctoritas; quanto imbecillius in statu naturali erit robur conscientiae, vbi quisque sui dominus esse intelligitur nullum adgnoscens superiorem.

(2) Non quod diuina prouidentia in culpa sit, quae arcana ratione procedit: sed quod homo vix attendens ad ea, quae in sensus incurrunt, iudiciorum diuinorum arcana consilia non deprehendat, nec prouidentiae methodum introspiciat. Ea propter plurima argumenta, quae prouidentiam DEI in lumine naturae demonstrant, obscuriora supra diximus: quoniam ex iis obseruationibus desumta sunt, de quibus impios ex ratione

caussas impiorum mala referendi; praesertim quum saepe videant improbis adfatim adesse, queis vulgus felicitatem metitur. Accedit, quod stimuli conscientiae, qui facinus antecedunt, non ita validi videantur, quam qui idem subsequuntur, quando id, quod factum est, infectum amplius fieri nequit. Enimvero prauis cupidinibus reprimendis praesentaneum & ad indolem hominum probe attemperatum remedium in ciuitatibus reperitur.

tione conuincere non possumus; quod non aliis caussis praeter solam operationem diuinam sint adscribenda. Theologia tamen naturalis habet nonnulla argumenta, quibus luculente conseruationis & cooperationis DEI necessitas & efficacia declaratur.

CAPVT VI.
DE INTERNA CIVITATVM STRVCTVRA.

1. Homo homini contra malos optimum praesidium.
2. Ad hoc multitudine opus est.
3. Et vt ea per consensum coëat.
4. Duo diuturni consensus obstacula, & eorum remedia.

5. Pri-

5. Primum remedium *vnio voluntatum* ad commune imperium.
6. Alterum ad idem *vnio virium.*
7. Vnio haec fit mediantibus *pactis*, eorum *primum*, scil. ciuium inter se.
8. Cum subsequente *decreto* de regiminis forma.
9. Pactorum *alterum*, ciuium videlicet cum imperante.
10. Indoles & definitio ciuitatis.
11. In monarchia regis voluntas est voluntas ciuitatis.
12. In aliis formis quomodo ea exprimatur?
13. Diuersae ciuitatum species & ciuium differentiae.
14. Quo consensu maiestas sit a DEO.

§. I.

PRoximum est, vt inuestigemus, qua ratione ciuitates sint exstructae, a) earumdemque *interna compages* cohaereat. Vbi illud primo manifestum est, aduersus mala ab hominum prauitate imminentia singulis hominibus neque locum aliquem, neque arma, neque animantia bruta (1) commodius & effica-

a) Puf. de I. N. & G. L. VII. c. II.

§. I. (1) Ea bona, quae homo per remotionem illorum malorum exspectat, singulis prouenire nequeunt; sed a sola societate proficiscuntur. Tria autem sunt: solamen contra solitudinem, adiumentum in negotiis & protectio contra iniurias. Vid. VERVLAMIVS *de augm. scient. L. 8. c. 1. p. 206.* siue vt alii exponunt: viuere, iustitia frui & beate viuere.

efficatius praeſidium potuiſſe ſuppeditare, quam alii homines. Eorum autem vis quum in longe diſtantia non feratur; neceſſum erat *coniungi*, per quos finis iſte obtinendus erat.

§. II. Nec minus conſtat, eiusmodi ſecuritatem aduerſus alios homines praeſtare non poſſe duorum vel trium conſenſionem: quia facile eſt, vt ad paucos hosce opprimendos tot conſpirent, quot certiſſimam ſibi de illis victoriam ſpondere posſint: quibus ſpes ſucceſſus & impunitatis fiduciam ad aggrediendum eſt datura. Igitur ad iſtum finem neceſſarium eſt, *inſignem hominum multitudinem* (1) ſeſe coniungere, vt pau-

viuere, Quae tamen omnia in ſtatu naturali per coniunctionem familiarum ſine vnione ciuili obtineri poterunt. PICCART *ad Ariſt. polit. L.* 3. *c.* 6. *p.* 381. & HERT. *elem. prud. ciu. P. I. ſect.* 4. *p.* 51.

§. II. (1) Auctor non primam ciuitatum originem ante oculos habuit; ſed animo voluit ideam exoriturae ciuitatis, quae nunc demum inter homines relicta naturali libertate condenda foret: quare non exponit auctor, quomodo exſtructae fuerint ciuitates, ſed quomodo ſint conſtituendae, & quibus rationibus commodisſimis duce noui id nego-

paucorum hominum ad hostes accessio non sit ipsis conspicui momenti ad victoriam.

§. III. Inter multos istos hoc fine coëuntes oportet, vt sit *consensus* (1) circa

negotium absoluere possint & probabiliter sint perfecturi. Requirit ergo insignem hominum multitudinem, qua profecto non opus fuit in primis ciuitatibus condendis, quas paruas fuisse tot monumenta historica & ipsa Biblia loquuntur: non enim tanti exercitus hostium pertimescendi erant, quales postea reipublicae ad summa fastigia elatae sibi inuicem opposuerunt: & quando hostes tunc temporis augebantur, minores illae ciuitates potentiam suam amplificabant & muniebant per federa: id quod auctor *de l' histoire de la republique des prouinces vnies T. I. p.* 21, concinne satis exponit: *Ces societés n' ont pas eté fort nombreuses d' abord. Il suffisoit de les contracter entre quelques familles. Le genre humain n' etoit pas encore fort multiplié. Ainsi la necessité de s' unir en grande troupe n' etoit pas fort pressante. Peu de gens pouuoient resister a la violence exterieure. Mais dans la suite le nombre des mechans s' est augmenté. Ils se sont meme vnis pour auoir le moyen de pousser leur inuasions plus facilement. En quoi l' on peut dire, qu' ils se sont reglés sur ce, que les personnes foibles auoient fait pour leur mutuelle conseruation. C' est ce, qui a donné lieu a ceux, qui se sont vnis pour se defendre en commun, de fortifier leurs societés par vn plus grand nombre de confederés.*

§. III. (1) Hunc consensum in primis ciuitatibus metus extorsit, necessitas sine praeuia deliberatione elicuit, patientia taciturna confirmauit. Nec obstat

circa adhibenda media ad eumdem finem idonea. Nam etiam multi, ni consentiant inter se, sed distracti sententiis in diuersa tendant, nihil efficient: aut, licet ad tempus consentiant impellente aliquo adfectu: mox tamen, prout mutabilia sunt hominum ingenia & inclinationes, in diuersa abibunt. Et quamuis pacto inter se promittant, quod ad defensionem communem vires suas sint adplicaturi: tamen ne hoc quidem modo ad diuturnitatem isti multitudini sat cautum erit: sed oportet,

stat consensum ex metu esse coactum & minus validum: nam ex superioribus constat, metum a tertio aliquo incussum praeter culpam alterius paciscentis, consensus valori non derogare. Sic qui in imperium ciuile dicta ratione consenserunt, a metu inimicorum compulsi voluntati alicuius, qui caussa metus non exstitit, se submittere maluerunt, quam eorum insultui vel vindictae esse expositi. Quod si etiam aliqua ciuitas postea per violentiam potentiorum sit producta; principium eius omnino violentum fuit & non liberum; sed quod per consensum subsequentem & adprobantem confirmatum est: coacta enim voluntas etiam voluntas est. Quae tamen auctor de hoc consensu profert generatim, nondum euincunt ciuitatis necessitatem: suppetebant enim in statu naturali adminicula ad finem securitatis idonea, quae in federibus & adsociationibus familiarum inueniri potuissent.

tet, vt *quid amplius accedat*, vt, qui semel ad pacem & mutuum auxilium caussa communis boni consenserint, prohibeantur, ne postea, quum bonum suum priuatum a publico discrepare visum fuerit, iterum dissentiant.

§. IV. Ceterum in humano ingenio *duo* potissimum occurrunt *vitia*, quae impediunt, quo minus multi sui iuris & ab se inuicem non dependentes diu in communem aliquem finem possint conspirare. *Vnum* est *diuersitas inclinationum & iudicii* circa discernendum, quod ad finem est vtilissimum; cui in multis est coniuncta *hebetudo* ad dispiciendum, quae sententia ex pluribus sit magis proficua, & *peruicacia* mordicus defendendi, quod semel vtcumque adriserit. *Alterum* est *torper & auersatio* vltro faciendi, quod vtile est, vbi desit aliqua necessitas, quae tergiuersantes, velint nolint, ad officium faciendum subigat. (1) *Priori*

§. IV. (1) Quae vitia oriuntur 1) ex antipathia animorum, siue contrarietate temperamentorum & adfectuum: 2) ex inuidia, ne aliis bene sit: 3) ex nimia

Priori vitio occurritur vnitis in perpetuum voluntatibus omnium: ***posteriori*** autem, si constituatur aliqua potestas, quae praesens & in sensus incurrens malum infligere possit communi vtilitati reluctantibus.

§. V. ***Vniri multorum hominum voluntates*** nulla alia ratione possunt, (1) quam si vnusquisque suam voluntatem voluntati vnius hominis aut vnius concilii subiiciat, ita vt

nimia habendi cupidine, quae sibi soli omnia vindicat: 4) ex metu, ne, dum aliorum vtilitati prospicimus, nostram perdamus.

§. V. (1) Vniri multorum hominum voluntates non posse citra constitutionem imperii, falsum omnino est: poterant enim per alias societates & federa vniri, quod Germanis olim sollemne fuit. Rectius colligere licet, vnionem voluntatum ad communem securitatem commodius finem suum adsequi non posse, i. e. communem defensionem, nisi capite quodam vel concilio constituto, a quo communis vtilitas possit dispici, promteque ac opportune in actum deduci. Vbi enim summa securitatis & defensionis contra gentium latrocinia fuit cura; ibi non potuit non aliquid reipublicae oriri: neque enim bella administrari nisi vno imperante possunt; vel saltem nonnullis ducibus opus erit, vbi plures reperiuntur pares prudentia. Late id de Germanis prosequitur CONRINGIVS *diss. de vrbibus Germanicis* §. 44. *sqq.* ostendens, silentibus licet, immo amissis Romanorum monumentis verosimile tamen esse, Germanorum societatibus aliquid regii, Laconici tamen aut Aesymnetici non potuisse non commisceri.

deinceps pro voluntate omnium & singulorum sit habendum, quidquid de rebus ad securitatem communem necessariis ille voluerit.

§. VI. *Potestas* autem talis, quae omnibus sit *metuenda*, itidem inter multos homines nulla alia ratione constitui potest, quam si omnes & singuli sese obligauerint, quod eo modo vires suas sint adplicaturi, sicut ille voluerit, in quem omnes virium suarum directionem resignarunt. Vbi autem & voluntatum & virium talis vnio facta fuerit; tunc demum multitudo hominum in validissimum corpus, ciuitatem nimirum, animatur.

§. VII. Porro vt ciuitas *regulari modo* coalescat, requiruntur *duo pacta*

§§. VII. IIX. IX. Nimis hic auctor defixit mentem suam in saecula praesentia, omnemque primorum temporum simplicitatem ac ruditatem neglexit. Nam 1) initium ciuitatum apud primos homines sollemni conuentu & deliberatione coepisse ab omni verosimilitudine alienum est; qui finem non habebant accurate cognitum, ob quem coiisse finguntur; nimirum ciuile imperium. 2) Omnium institutorum humanorum tenuia & rudissima fuerunt initia, monente TITIO *obs.* 547. Quid? quod 3) de forma regiminis non potuerunt

cta & vnum decretum. *Primo* enim omnium illi multi, qui in libertate naturali conſtituti intelliguntur, vbi ad ciuitatem faciendam congregantur, inter ſe *ſinguli cum ſingulis pactum* ineunt, quod in vnum & perpetuum coetum coire velint, ſuaeque ſalutis ac ſecuritatis rationes communi conſilio ac ductu adminiſtrare; vno verbo, quod velint conciues mutuo fieri. In quod pactum omnes & ſinguli vt conſentiant, neceſſum eſt; & qui non conſenſerit, is extra futuram ciuitatem manet.

§. VIII. *Poſt* iſthoc pactum opor-
 tet,

fuerunt decernere nec paciſci, quae iis incognita fuit: ignoti autem nulla cupido. 4) Quis tantum ſibi concipiat ordinem obſeruatum ab hominibus nulla ingenii cultura gaudentibus? quis vota collegit? an per maiora, an per vnius eloquentiam res peracta? putasne omnia ſine contradictione ſtatuta? quis rationibus decidendi pondus adiecit? ponas centum tantum homines inculto & agreſti morum habitu imbutos, quorum quilibet ſuimet abſolutus eſt dominus, anne perſuadere tibi potes, hosce barbaros circumſpexiſſe omnia illa conſilia, expendiſſe rationem ſtatus formandi, elegiſſe formam regiminis ſibi optime conuenientem, pactisque duobus & decreto eam rem eo ordine abſoluiſſe, qui cultisſimis temporibus dignus eſt, & nonniſi ab aliquo PVFENDORFIO potuit excogitari, qui ciuitatum bene conſtitutarum iam fuit gnarus.

tet, vt *decretum* fiat, *qualis forma regiminis* ſit introducenda. De hac enim antequam conſtitutum ſit; nihil conſtanter poterit expediri, quod ad communem ſalutem faciat.

§. IX. Poſt decretum circa formam regiminis *altero pacto* opus eſt, quando conſtituuntur ille vel illi, in quem vel quos regimen naſcendis ciuitatis confertur: quo quidem pacto hi ad curam communis ſecuritatis & ſalutis; reliqui ad obſequium his praeſtandum ſeſe obſtringunt: quo ipſo etiam omnes ſuam voluntatem ſubiiciunt voluntati iſtius vel iſtorum, ſimulque ſuarum virium vſum & adplicationem ad communem defenſionem eidem vel iisdem deferunt. Atque hoc pactum vbi rite fuerit executioni datum; tunc demum perfecta & regularis ciuitas inde prouenit.

§. X. Ciuitas ita conſtituta ad modum *vnius perſonae* concipitur, vnoque *nomine* ab omnibus particularibus hominibus diſtinguitur atque dignoſcitur, habetque peculiaria *iura*,

ra, ac res proprias; quae neque singuli, neque multi, neque adeo omnes simul citra eum; qui summum habet imperium, seu cui regimen ciuitatis commissum, sibi adserere possunt. Vnde *ciuitas definitur*, (1) quod sit persona moralis composita, cuius voluntas ex plurium pactis implicita & vnita pro voluntate omnium habetur, vt singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem communem vti possit.

§. XI. Exserit autem sese *voluntas ciuitatis*, tamquam principium actionum publicarum, vel *per unum hominem*, vel *per vnum concilium*, prout in illum aut hoc summa rerum fuit conlata. Vbi penes *vnum hominem* est regimen ciuitatis; ciuitas velle intelligitur, quodcumque isti homini, (cui sanam rationem constare

Gg 5 prae-

§. X. (1) De accurata definitione ciuitatis, quam hic auctorem cum HOBBESIO *de ciue c. V.* §. 9. minus recte attulisse rationi consentaneum est, quia imperantem ciuitati confundit, vid. TITIVS *in specim. iur. publ. Rom. Germ. l. VII. c. 7.* §. 19. HERTII *elem. prud. ciu. P. I. sect.* 2. §. 4. BOEHMERVS *iur. publ. vniu. part. spec. l. I. c. III.* §. 1. *p.* 187. vbi eam definit, *quod sit coetus plurium hominum sub imperio pactis vel expressis vel tacitis vnitus tutioris & tranquillioris vitae gratia.*

praesupponitur,) placuerit; (1) & quidem circa negotia, quae ad finem ciuitatum spectant.

§. XII. Verum vbi regimen ciuitatis conlatum est in concilium ex pluribus hominibus constans, quorum quisque suam retinet voluntatem naturalem; regulariter illud habetur pro voluntate ciuitatis, in quod consenserit *maior pars* hominum,

§. XI. (1) Non quidem absolute id intelligendum, ita vt ciuitas imperantis voluntati omni, quaecumque etiam placuerit se submisisse dicenda sit, vti HOBBESIVS & HOVTVYNVS volunt, qui ab imperante nullam plane ciuibus iniuriam fieri posse adserunt. Sic enim tyrannis, non ciuitas constituitur: sed imperans, qui ius accepit dirigendi actiones hominum subditorum, continetur 1) intra cancellos obligationis ad legem naturae, cui aeque ac ceteri homines adstrictus est: 2) intra terminos finis reipublicae, ob quem ciues suas voluntates eius arbitrio detulerunt, nimirum, vt viuerent secure atque beate. Multa ciues non potuerunt imperantis voluntati concedere, multa noluerunt, e. c. adsensum & dissensum suum internum respectu variarum doctrinarum, vitae generis electionem, regimen conscientiae, domesticarum rerum curas & prouidentiam, potestatem sibi nocendi &c. In ea itaque imperanti nulla erit potestas, nec alii principes eo extendunt suas voluntates, quam qui machiauellismi principiis imbuti non tantum tondere pecus volunt, verum etiam deglubere.

num, (1) ex quibus concilium componitur; nisi expresse statutum sit quota

§. XII. (1) Siue membrorum, siue collegiorum, siue ciuitatum ad rempublicam pertinentium. Maior illa pars est, quae vnica etiam sententia tantum alteram vicit, nisi expresse lex ciuilis, vel *fundamentalia* pacta aliud determinauerint, vti ostendit BOECLERVS *diss. de calculo Mineruae T. I. diss. p.* 229. *sq.* HERTIVS *ad Puf. op. mai. l. VII. c. II.* §. 15. Licet autem maioritas votorum in multis secundum rationem rectam non debeat attendi, quum plerumque imprudentum maior pars esse soleat & suffragia non tam numeranda, quam ponderanda sint, SENECAEque *de vita beata c.* 2. monitum sua luce radiet: *Quum de beata vita agitur, non est, quod mihi illud discessionum more respondeas: haec pars maior esse videtur: ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant: argumentum pessimi turba est.* Attamen variae subsunt rationes, cur iustum esse videatur, vt maiora suffragia praeualeant: 1) quia nullum alium remedium adparet, quo plurium dissensus ad concordiam possit redigi; 2) quia negotia vel secundum vnum, vel paucos, vel plures sunt decidenda, quod vltimum tantum iuris naturae: 3) quia collegium consideratur vt persona, cuius tota voluntas inclinat in id, vbi fortior ratio est: 4) quia vbi maior pars, ibi regulariter quoque maior perspicacia: 5) quilibet lubens pro se maiora suffragia amplectitur, ergo & contra se admittere debet. Multis scriptorum testimoniis gentiumque variarum exemplis id confirmat FRANC. MEYER *pererudita diss. sub* praesidio ill. COCCEII 1705. *Francof. hab.* Conf. etiam, quae contra VITRIARIVM disputat TITIVS *in vindic. Vitriar. castig.* §. 299. *p.* 256. Sunt tamen nonnulli casus,

quota pars concilii consentiens requiratur ad repraesentandam voluntatem vniuersitatis. Vbi autem duae sententiae discrepantes pares sint; nihil agetur, sed res in priori statu manebit. Inter plures sententias discrepantes illa praeualebit, quae singulis dissentientibus maior est, modo in ea tot conspirent, quod alias voluntatem vniuersitatis per sanctiones publicas repraesentare possunt.

§. XIII. Ciuitate ita constituta ille, in quem imperium est conlatum, prout est vel vnus homo, vel vnum consilium paucorum aut vniuersorum, *monarcha*, *senatus*, aut *populus liber* dicitur; reliqui *subditi* audiunt, aut ciues vocabula hoc latius accepto. Etsi pressius illi quibusdam dumtaxat ciues soleant dici, quorum

coitio-

casus, vbi suffragia numero maiora non concludunt: 1) quando manifestum est, artibus fraudulentis & fallaciis captata esse maiora, antequam in publicum proferantur; 2) quando a personis feruntur, quae deliberationi interesse non deberent; 3) si ii non vocati sint, qui debuissent: 4) quando non tam per decisionem, quam in tumultu feruntur: 5) si res ad vniuersitatem, non qua vniuersitatem; sed ad singulos spectet. Vid. GRONOVIVM *ad Grot. lib. II. c. V.* §. 17. GOTHOFR. de IENA *de rat. status diss.* 15. *concl.* I. MEYERI *diss. cit.*

coitione & conſenſu primo ciuitas coaluit, aut qui in horum locum ſucceſſerunt, nempe *patresfamilias*. Sunt porro *ciues* vel *originarii* vel *adſcititii*. Illi ſunt, qui vel initio ciuitati naſcenti interfuerunt, vel qui ex hiſce ſunt geniti; quos etiam *indigenas* adpellari mos eſt. Hi autem ſunt, qui ciuitati iam conſtitutae extrinſecus accedunt eo fine, vt fortunarum ibi ſedem figant. Nam qui tantum ad tempus commorandi cauſſa in ciuitate verſantur, etſi tantiſper ipſius imperio ſubiiciantur; ciues tamen non habentur, ſed peregrini aut *inquilini* vocantur.

§. XIV. Iſta tamen, quae ſuper origine ciuitatum tradita ſunt, non obſtant; quo minus *imperium ciuile* a DEO eſſe recte dicatur. (1) Quum enim

§. XIV. (1) Opinio illa de immediata a DEO origine maieſtatis ſiue ſummi imperii vetuſtiſſima eſt & ex arcanis dominationis ſubnata: ii enim, qui imperium conſtituebant vel adfectabant inter ethnicos, omnem mouebant lapidem, vt Deorum auctoritate id ſibi conceſſum eſſe oſtenderent, ſeque in omnibus deorum iuſſa immediate exſequi perſuaderent, quo aptius iugum diuinitus quaſi acceptum hominibus iniicere poſſent. Quod pluribus inluſtrauit NAVDAEVS *conſil. polit. ſur les coups d' eſtat*

enim idem legem naturalem ab omnibus hominibus exercere velit; &

d' estat cap. 4. Ea propter Anglus quidam morti proximus aspero stilo, sed significantiori dixit: *Les Rois, nedoiuent pas s' imaginer, qu' ils tiennent leur autorité immediatement de Dieu meme; ni que cet etre bon & sage ait tire duneant les hommes tout seller & tout brider, pour être galoppez a n' en pouuoir plus par deux ou trois* BVRNET *hist. des dernieres reuolutions d' Angletterre L.* 4. *p.* 674. His fraudibus accesserunt artes sacerdotum, qui non tantum principum & conquestorum proemiis excitati hanc sententiam populo egregie inculcabant, suisque oraculis, testimoniis, vnctionibus, consecrationibus firmabant; sed etiam ad auctoritatis & iurisdictionis amplificationem referebant. Cui rei non parum roboris addidit, quod plebs eam opinionem imbibisset, sacerdotes immediate a diis constitui, nec non arctissima cum iisdem habere commercia: quamobrem sacerdotia cum summo imperio apud multas gentes coniuncta fuisse non miramur. Inde enim colligebat populus, maiestatem per sacerdotes a diis in principes conferri, immo principes per consecrationes diuinitatis participes reddi. Vnde plurimi eorum in deos abierunt, quos caecum vulgus idololatrico cultu prosequebatur. Eadem ratione clerus Romanus manibus pedibusque in eamdem descendit sententiam, vt vicario scilicet DEI pontifici Romano ius conferendi maiestatem adsereret eique potestatem in imperantes omnes vindicaret: quod multa historicorum turba obseruauit, & scriptores etiam religioni Romanae addicti multifariam testati sunt. Alii porro in hanc sententiam delapsi sunt ex inadaequato venerationis studio in imperantes, quod putarent, hoc dogmate illorum

& vero post multiplicatum genus humanum tam horrida vita inter homi-

rum imperia auctoritatem firmari: quae tamen dogmatibus obscurissimis nec vlla ratione explicabilibus parum apud saniores roborantur, potius infringuntur. Alii mala dictorum biblicorum interpretatione adducti tanto feruore caussam immediatae originis propugnarunt, vt articulum fidei tueri ipsique soli maiestatis acerrimi vindices esse viderentur: quum tamen ista dicta nil aliud notent, quam DEVM approbasse maiestatem & confirmasse, vt & prouidentia sua peculiariter circa summum imperium versari. Ad rem ipsam quod attinet, eam HERTIVS *de modo constit. ciuit. sect.* 2. §. 3. VITRIAR *instit. iur. publ. lib.* 3. *tit.* 13. §. 9. THOMASIVS scriptis contra MASIVM. & *instit. I. D. L. III. c. VI.* §. 66. *sqq.* BOEHMERVS *iur. publ. vniu. L.* 1. *c.* 2. §. 24. *sqq. p.* 181. NOODT *orat. de iure summi imperii & lege regia* discusserunt. Tantum vero abest, vt ii, qui maiestatis immediatam o DEO originem defendunt, principum auctoritatem auctum eant, vt potius eius fundamenta vera diruant & victitia substernant. Multi enim perspicatioris ingenii homines peruidere facile possunt, modum originis immediatae nullum, nullum argumentum vel indicium adferri posse, praeter coniecturas credulorum & superstitiosorum; vel placita callidorum hominum ad decipiendam plebem adaptata cogitabunt ergo facile, totam rem ad fraudes spectare & fundamento destitui. Quod si etiam certi esse nequeant ciues, DEVM immediate maiestatem alicui concessisse, praesertim si quis per scelera viam ad summam potestatem sibi parauerit, eamdemque nefariae administret: populos exinde imperanti obsequia sua iusto quasi titulo subtrahendi

homines prouentura fuerit, vt legi naturali vix vllus relinqueretur locus; cuius tamen exercitium per institutas ciuitates egregie promouetur; ergo, quum, qui iubet finem, iubere etiam confeatur media ad finem necessaria; DEVS quoque mediante dictamine rationis antecedenter praecepisse humano generi multiplicato intelligitur, vt ciuitates, quae

hendi & ad minimum iustissimam dubitandi rationem depromere poterit, ei maiestatem a DEO concessam esse. Praeterea tot rerumpublicarum historia docet, summos magistratus non e caelo demissos esse, sed communi ciuium consensu impositos. Concludimus ergo cum NOODT *l. c. p. 770. b. Imperia quum DEO deberi dicuntur; non ei alio imputantur sensu, quam leges, quam cetera, quae ab hominibus ratione facta aut sublata, DEI voluntate fieri aut tolli intelliguntur. An unquam fando audiuimus, reges aut principes, aut quocumque tandem titulo summi honos magistratus eminet, primo de caelo demissos esse, non hominum placito aut consensu electos? annon res loquitur, vnam esse naturalem rationem, illam veram ac diuinam, quae prima hominem homini coniunxit, atque eam societatem, quia sine legibus & imperiis haberi nequit, legibus atque imperiis firmari iussit? quidni igitur a DEO constitui aut mutari dicantur imperia, quae ab hominibus ad tuendam societatem ratione, i. e. diuina voluntate aut constituuntur, aut abrogantur.* Plura dixi in notis *ad L. B. de* SCHROEDERN *diss. von absoluten Fürsten-Recht.*

quae ſummo imperio velut animantur, conſtituerentur. Quarum ordinem quoque in diuinis litteris expreſſe adprobat, eiusque ſanctimoniam peculiaribus legibus ſancit, ſibique illud peculiariter curae eſſe teſtatur.

CAPVT VII.
DE PARTIBVS SVMMI IMPERII.

1. Partes ſummi imperii quae ſint, ex fine ciuitatum colligitur.
2. Vnde poteſtas legislatoria;
3. Poenas ſumendi;
4. Iudiciaria;
5. Belli & pacis, nec non federum pangendorum;
6. Magiſtratus conſtituendi;
7. Tributa indicendi;
8. Circa doctrinas publicas.
9. Regularis partium harum cohaerentia.

§. I.

Quae *partes* (1) ſint ſummi imperii, & quibus modis eiusdem ſeſe vis in ciuitatibus exſerat, a) ex natura & fine earumdem liquido poteſt colligi. a) Puf. de I. N. & G. L. VII. c. IV.

§. II.

§. I. (1) Partes nimirum *poteſtatiuae*, quae iura maieſtatis,

§. II. In ciuitate omnes suam voluntatem submiserunt voluntati imperantium circa negotia ad salutem ciuitatis facientia, quod velint facere, quidquid illi voluerint. (1) Hoc vt fieri possit, necessum est, vt *imperantes ciuibus significent, quae ipsorum circa talia sit voluntas.* Istud igitur faciunt non solum *per mandata ad singulos* directa circa negotia particularia: sed etiam *per generales regulas*, vnde omnibus in perpetuum de agendis omittendisue constet. Per quas etiam definiri solet, quid cuique suum, quid alienum censeri debeat; quid in ciuitate pro licito, quid pro illicito, quid pro honesto aut inhonesto habendum; (2) quid cuique

iestatis, iura summi imperii, regni & regula dici solent. Scriptorum de iisdem optimus censeri debet decandatissimus tr. CASP. ZIGLERI *de iuribus maiestatis Witteb. denuo* 1710. *ed.* 4. *Cui iungi potest* HVBERVS *de iure ciuitatis* cum notis THOMASII. LOCK *sur le gouuernement ciuil. c.* 7.

§. II. (1) Vel illimitate, vel limitate secundum pacta conuenta.

(2) Legum ferendarum potestas primarius maiestatis character est: notat enim voluntates omnium in vna voluntate maiestatis esse vnitus, qua perfecte obligari intelliguntur. Illa vero potestas

cuique ex libertate naturali superfit; aut quomodo quisque vsum suorum iurium ad tranquillitatem ciuitatis temperare debeat; quid denique & quomodo quisque suo iure ab altero exigere queat. Haec omnia enim liquido definita esse, ad decus & tranquillitatem ciuitatis plurimum facit.

§. III. Is porro potissimus ciuita-

stas non ita concipienda, ac si nullis finibus esset comprehensa, omneque iustum & honestum in se dicendum sit, quod imperantis esse voluntas declaratur. *De facto* quidem in ea ciuitate, vbi regulas praescribendi ius exercet imperans secundum externum iustitiae & honestatis valorem & effectum, omnia imperantis placita propter vim imperii coactiuam vim iusti & honesti obtinent, bonique ciues proemiisque digni censentur, qui eadem obseruant: at vero rei natura eam ob caussam non mutatur, nec relatio eius ad leges diuinas non tollitur; sed placita illa internam saepe inuoluunt turpitudinem, & iniuriam ciuibus inferunt. HOBBESIVS ergo, qui *de ciue c. VI.* §. 9. & 16. tantum iustum & honestum ex externo effectu in ciuitate diiudicat, in eo non peccat, quod eo sensu iustum & honestum ab imperantis voluntate pendere adseruerit; sed in eo minus accurate processisse dicendus est, quod nullam aliam iusti & honesti ideam in ciue suo admiserit. Regulae enim, quae in republica praescribuntur, intra cancellos legis naturae, ciuium vtilitatis pactorumque fundamentalium se detinere debent. Conf. HOVTVYN *politica contracta* §. 27. *ad* 35.

tum finis eſt, vt homines mutua conſpiratione & ope tuti ſint aduerſus damna & iniurias, quae ab hominibus inuicem inferri poſſunt & ſolent. Id vt obtineatur ab hominibus, quibuscum in eamdem ſocietatem coniungimur, non ſufficit, vt mutuo inter ſe paciſcantur de iniuriis non inferendis; neque etiam, vt nuda ſuperioris voluntas ciuibus innoteſcat: ſed opus eſt *metu poenae, & facultate eamdem repraeſentandi;* (1) Quae poena, vt huic fini ſufficiat, ita eſt temperanda, vt aperte maius malum ſit leges violaſſe, quam obſeruaſſe; vtque adeo poenae acerbitas voluptati aut lucro, quod ex iniuria capitur aut ſperatur, praeponderet. Nam non poſſunt homines non ex duobus malis minus eligere.

Licet

§. III. (1) Lex omnis ſine poenae repraeſentatione, vel etiam ſine poteſtate puniendi fulgur eſt ex pelui. Exempla in lege Cincia & Valeriana adfert BOEHMERVS *de iur. publ. vniu. P. ſpec. L. II. c. III. p.* 404 *not. p.* Metu opus eſt in ciuitate, in qua ciues malitiam ſuam non amiſerunt, quibus eam ob cauſſam mala ſunt opponenda, in quae incidant, niſi mores ad vtilitatem & tranquillitatem reipublicae componant. Conſtat etiam ex eo: leges obligare debent: obligationis autem natura non tantum ſpem boni, ſed & metum mali requirit.

Licet autem multi per imminentem poenam ab iniuriis non reprimantur: id tamen inter minus frequentia habendum est; quae plane euitare conditio humana non patitur.

§. IV. Quia etiam saepe controuersiae super recta legum adplicatione ad facta singularia oriri solent, ac multa accurate expendenda occurrunt, si quid contra leges factum esse dicatur; inde, vt inter ciues tranquillitas constet, summi imperii est *lites ciuium cognoscere & decidere*, (1) singulorumque facta, quae legibus contraria arguuntur, examinare, ac poenam legibus conuenientem dictitare & exequi.

§. V. Vt autem, qui in ciuitatem coiuerunt, aduersus extraneos tuti sint; summi imperii est *congregare, vnire & armare*, aut eius loco conducere, quot pro incerto numero & viri-

§. IV. (1) Potestas iudicaria, quae legum vim in ciuium caussis manifestat, penes solum imperantem est, qui, vt eo aptius ius dici possit, iudices peculiares constituit & subordinat. Tribus autem ea absoluitur: 1) facti cognitione: 2) iuris adplicatione, vel dictione, qua de facto cognita iudicatur: 3) imperio siue exsequutione eius, quod de facto statutum est. Vid. BOECLERI *diss. polit. X. de iurisdict. & iudic.*

viribus hostium ad communem defensionem opus vsum fuerit; rursusque, vbi expedierit, pacem facere. (1) Quumque & belli & pacis temporibus inseruiant *federa*, vt & commoda diuersarum ciuitatum melius communicari possint, & validior hostis iunctis viribus repelli, aut in ordinem redigi queat; penes summum quoque imperium erit, vtrique tempori inseruientia federa inire, vniuersosque subditos ad ea seruanda obstringere, simulque exinde redundantia commoda in ciuitatem deriuare.

§. VI. Quum etiam ciuitatis amplae negotia tam belli quam pacis tempore occurrentia ab vno homine sine *ministris & magistratibus* executioni dari nequeant; opus erit a summo imperio constitui homines,

§. V. (1) Ius belli & pacis, quod hic innuitur, neque ciuitati, neque magistratui inferiori; sed soli maiestati competit ordinarie: nisi summa necessitas ad arma praecipitanti consilio capienda impellat, vel ciuitas a principe suo deserta sit. Vid. BOECLER *ad Tacit. annal. L. I. c.* 10. *n.* 3. GROTIVS *lib. I. c.* 3. *n.* 5. BERNEGGER *ad Tacit. quaest.* 187.

mines; (1) qui ipsius vice controuersias ciuium examinent, vicinorum consilia explorent, milites gubernent, opes ciuitatis conligant & dispensent, ac denique vtilitati ciuitatis vndique prospiciant. Quos ipsos summus imperans ad officium faciendum compellere, gestorumque rationes poscere potest ac debet.

§. VII. Quia porro nec belli nec pacis tempore ciuitatis negotia sine *sumtibus* geri possunt; summi imperii est adigere ciues, vt eosdem suppeditent. (1) Id quod variis modis

§. VI. (1) Ius constituendorum magistratuum soli maiestati competit: 1) quia populus a maiestate vult regi; cui ergo liberum erit, de regiminis miministerio statuere; 2) summus imperans, siue per se velit, siue par alios agere, hoc perinde est, modo sua voluntate id fiat: 3) magistratus sunt exsequutores legum; quod munus immediate ex maiestatis fonte promanat. Vid. BOECLER *diss. polit. IX.*

§. VII. (1) Ius tributorum maiestati summe necessarium: sine iis cessant media defensionis; cessat auctoritas reipublicae; cessat tranquillitas: sine eo imperium dissoluitur, neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt: quae verba sunt TACITI *L. IV. hist. c.* 74. *n.* 2. ad quae prolixe de tributis explicuerunt commentarii. Vid. praeterea BARCLAIVM *Argenid. L. IV. c. X.* THYSIVS *memorab. veterum rerump. c.* 18. *p.* 598. 687. BERNEGGERVS *quaest.* 81.

contingit: puta, ſi vel ciues aliquam bonorum aut prouentuum regionis ab ſe inſeſſae partem ad hos vſus ſeponant; vel ſinguli ciues de ſuis bonis conferant, ſimulque, vbi opus ſit, operas ſuas praebeant; vel, ſi vectigalia imponantur mercibus, quae importantur & exportantur, (quorum illud tamen magis ciues, hoc exteros onerat:) aut ſi de pretio rerum, quae conſumuntur, modica pars decidatur.

§. VIII. Denique quum ſingulorum actiones a ſua cuiusque opinione regantur; plerique autem de rebus ita ſolent iudicare, prout adſueuerunt, & prout communiter iudicari vident; pauciſſimi proprio ingenio vera & honeſta diſpicere queant: inde ciuitati expedit, vt publice eiusmodi *doctrinis* perſonet, (1) quae cum

§. VIII. (1) Huc itaque pertinet 1) ius circa ſacra, & quidem vel circa cultum, vel circa perſonas ad ſacra neceſſarias, vel circa bona eccleſiaſtica: 2) ius circa ſcientiarum permiſſionem & promotionem in republica: 3) ius circa dogmata ipſa & ſentiendi libertatem. De primo [vid. eruditiſſimum librum ANT. DE DOMINIS *de republica eccleſiaſtica.* BESOLDVM *de religionis iure.* GROTIVM *de imperio ſummae poteſt. circa ſacra.* RECHEN-

cum recto fine & vsu ciuitatum congruunt, simulque animi ciuium a puero istis imbuantur, Eiusmodi igitur doctrinas qui publice doceant, summi imperii est constituere.

Hh 5 §. IX.

RECHENBERG *diss. P. II. D. XXI. an cuius regio eius sit religio.* CONRING *diss. de maiestatis ciuilis auctoritate & officio circa sacra.* IAEGER *de concordia imperii & sacerdotii.* De tertio ANT. COLLINI *discours sur la liberté de penser* variis occasionem praebuit inuestigandi ius principum circa sentiendi libertatem. Conf. quoque PAPIN *rest. sur la philosophie p.* 356. Malim tamen ius circa sacra & religionem deducere ex principis iure supremae inspectionis in quasuis societates, quaeuis collegia ciuium, quo praecauet, ne vllum reipublicae praeiudicium exinde pronascatur. Sicuti enim singuli ciues subiecti sunt principis imperio: ita quoque ciues in societates coaliti, vel integra ciuium corpora eamdem obsequii obligationem sustinent. Ius vero illud principis vel magis vel minus ad res societatis dirigendas se extendit, prout vim ea habent & exserunt in rempublicam. Non opus hic est, vt fingamus iura principis *collegialia* iuribus maiestatis contradistincta: nihil est in principis imperio, quam maiestas; nihil in maiestate, quam complexus iurium summi imperii, quae si adplicare necesse sit ad interiorem alicuius collegii constitutionem; exinde non aliam induunt indolem, nec iura dici possunt a iuribus maiestaticis diuersa: quod viro magnifico PFAFFIO *in origin. iur. eccles. p.* 193. 200. regerendum esse puto. Ecclesia vero est coetus ciuium DEVM publice colentium; insignem ille vim habet in animos homi-

§. IX. Sunt autem istae partes summi imperii naturaliter ita *connexae*, (1) vt, siquidem *regularis*

forma

hominum & per eorum motus in ipsam rempublicam. Quare principis est ita dirigere totius ecclesiae externum habitum & iura illuc pertinentia, ne securitati reipublicae & saluti detrahat. Vbi vel insignes doctorum ecclesiae abusus vel ceterorum membrorum corruptio se apertius manifestant ibi princeps supremum inspectionis ius etiam latius in ecclesiae externam constitutionem extendit & limitibus eam circumscribit, quibus opus est ad euitandam societatis & reipublicae corruptionem Conf. *Caroli Francisci* BVDDEI *Vntersuchung des wahren Grundes, aus welchem die höchste Gewalt eines Fürsten über die Kirche herzuleiten ist. Halae* 1719. 8. Auctor huius libri sanioribus principiis insistit, & iuris publici vniuersalis praecepta hac in parte egregie ordineque concinno enucleat. Adde Böhmerum *iur. publ. vniu. part. spec. L. I. c.* 4. 5.

§. IX. (1) Maiestatem non posse diuidi, communis olim fuit sententia partim ex adulatione, partim ex superstitione enata: quod maiestatem immediate instar sancti habitus animis principum e caelo infundi crediderint, qui non possit communicari cum aliis; sed indiuisim tamquam qualitas diuinitus immissa possideri. Nil vero obstat excusso illo errore, quo minus maiestatem in partes abire posse putemus, ita, vt penes vnum ius sacrorum, penes alterum ius belli & pacis, penes alios ius legum ferendarum adesse queat. Non obstat maiestatis natura, quae est complexus omnium iurium, quae ad summum imperium pertinere iudicamus: illa vero diuidi commode possunt non tantum mente, sed etiam praxi ciuili.

Nec

forma ciuitati constare debeat, omnes & singulae penes vnum radicaliter esse debeant. Nam si vna vel altera plane abfuerit; mancum erit imperium, nec ad finem ciuitatis procurandum idoneum. Sin autem istae diuidantur, ita vt quaedam radicaliter sint penes vnum, reliquae penes alium, *irregularem rempubl.* male cohaerentem emergere necessum est.

Nec est, vt finem ciuitatis hac ratione obtineri non posse adfirmemus: experientia loquitur contrarium, & saepe e re ciuium est, vt ne omnia iura in vno resideant capite. Nihil quoque monstri alit eiusmodi partitio, qua licet facta, iura tamen omnia in vna ciuitate remanent, tamquam in corpore: respublica enim perpetuum maiestatis subiectum manet, quacumque ratione eius iura distribuantur. Conf. ZIGL. & GRONOVIVM *ad Grot. L. I. c. III.* §. 17. ipsumque GROTIVM, vbi varios eius rei exponunt modos & exempla. LAMPAD. de republ. Rom. Germ. P. I. th. 60. 61. BESOLD. *op. polit. L. I. c.* 8. 278. *sqq.* FVRSTENERIVM *de suprematu c. XI. p.* 48.

CAPVT

CAPVT VIII.
DE
FORMIS RERVM PVBLICARVM.

§. I.

SVmmum imperium, prout vel in *vno homine*, vel in *vno concilio ex paucis aut vniuersis constante* reperitur, diuersas formas rerumpublicarum a) producere solet.

a) Puf. de I. N. & G. L. VII. c. V.

§. II. Sunt autem *formae ciuitatis* vel *regulares* vel *irregulares*. Illae sunt, vbi imperium summum in vno subiecto ita est vnitum, vt illud indiuisum & inconuulsum ab vna volun-

voluntate per omnes ciuitatis partes atque negotia sese dispenset. Vbi hoc non deprehenditur; irregularis forma ciuitatis erit.

§. III. Ciuitatis *regularis tres* sunt *formae*: prima, quando summum imperium est penes vnum hominem; & dicitur *monarchia*. Altera quando summum imperium est penes concilium ex selectis dumtaxat ciuibus constans; & vocatur *aristocratia*. Tertia, quando summum imperium est penes concilium ex vniuersis patribusfamilias constans; & adpellatur *democratia*. In prima is, qui rerum potitur, dicitur *monarcha*; in secunda *optimates*; in tertia *populus*.

§. IV.

§. II. & III. De forma reipublicae cuiusdam iudicari nequit, nisi aliquis administrationem iurium maiestaticorum in eadem republica probe habeat cognitam, & nexum intimum, quo partes reipublicae inter se sunt vnicae, perfecte nouerit. Decipimur facile in iis discernendis, quando ad ea tantum attendimus, in quibus regna tamquam in tertio similitudinis conueniunt, & inde formae *idemtitatem* colligimus: vel quando temporum & rerum vicissitudines non attendimus; sed semper eamdem esse arbitramur: vel quando verborum politicorum pompa inducimur, vt rem adesse putemus, cuius titulo respublica insignitur,

§. IV. In omnibus hisce formis poteſtas quidem eſt eadem; ſed in eo

tur. Nec de irregularitate & regularitate reipublicae ſpecialis ſtatim conſtat; quum de regula, ſecundum quam iudicandum clara & diſtincta idea plerumque non formetur, nec ſtatim irregulare dicendum, quod huic vel illi reipublicae bene ordinatae non conuenit. Regula itaque, ſecundum quam ciuitatum regularitas iudicanda eſt, conſiſtit in perfecta vnione & connexione omnium partium ſummi imperii cum ſalute ciuitatis. Regularitas enim vel pulcritudo ſocietatis potiſſimum quaerenda eſt in conuenientia ſuorum membrorum totiusque ſtatus cum fine felicitatis. *La ſociete*, inquit *la* CROSA *tr. du beau p.* 51. *fleurit & les particuliers, qui la compoſent ſont heureux a proportion, qu' il y a entre eux plus de liaiſon: c' eſt meme la vn de leurs premiers deuoirs. Ils ſont dans l' obligation de rendre des offices mutuels & le coeur doit etre le principe de ces vtilités reciproques, qu' ils tirent les vns des autres. La benati de leur conduite roule ſur ſa conuenance auec ce but, auquel elle doit ſe rapporter.* Eo perfectior itaque respublica, quo magis vis ſummi imperii & praeſtatio obſequii tendunt & vniuntur ad finem ſalutis publicae ſiue totius ſocietatis. Male quaeritur regularitatis in ſola vnione perfecta iurium ſummi imperii ad promtiorem exſequutionem voluntatis ſummi imperantis: abſoluta eiusmodi maieſtas fini reipublicae ſaepiſſime male conſulit. Si ab angelis puriſſimis regeremur; ea forte ſummam reipublicae pulcritudinem conſtitueret; ſed vt homines praeſunt gentibus, qui abſoluta poteſtate abuti poſſunt, ea rectum regularitatis fundamentum non conſtituunt. Magis id quaerendum eſſe puto in rebuspublicis temperatis, vbi

eo infignem *habet commoditatem monarchia prae reliquis formis*, (1) quod in

vbi pactis prudentisfimis faluti publicae profpicitur, & fummi imperantis iis adftricti funt: quo congruentiora in iis continentur adminicula falutis, quo magis temperant imperandi ambitionem populique licentiam ad ftabiliendam falutem totius ciuitatis, eo pulcrior erit respublica, eo regularior dicenda. Conf. quae fufius dixi in notis ad *B. de* SCHROEDERN *abfoluten Fürften-Recht* p. 130. *fqq.* Vbi tamen bene diftinguenda funt inter fe irregularis reip. natura, & conftitutio, & peruerfa eiusdem adminiftratio. Interdum in ciuitate ad regulam ftatus bene ordinati in fe quidem optime compofita morbi fubnafcuntur ex corruptisfima eius adminiftratione, vbi vel imperantium, vel miniftrorum ftatus, incuria, ferocia, voluptas regna difperdit & grauisfima mala toti ciuitati contrahit.

§. IV. (1) De formarum reipublicae praerogatiua multa quidem, fed inutilis eft controuerfia: de iis enim aeque ac de guftibus non eft difputandum: dum pari foliditate & opinionum verofimilitudine ab omni parte difceptari folet. Omnes habent fua commoda: laborant quoque omnes incommodis fuis. Formae praeftantia prae reliquis patet ex maiori conuenientia cum communi falute, quae difpici nequit, nifi ex multorum contentis, quibus innititur. Nec eft, vt auctor commoditatem monarchiae in fui praerogatiuam hic vrgeat; verum eft, monarchiam non tantum expeditione promta, fed etiam belli negotii efficaciter & opportune gerendis ceteras formas fuperare: attamen hae vice verfa non tantum libertatis fenfu iucundisfimo, fed quoque pacis artibus fini ciuitatum magis proximantibus monarchiae praeualent. Nulla enim forma

in ea, vt deliberetur & decernatur, id est, vt imperium actu exerceatur, non opus sit temporibus & locis condictis; sed quouis loco & tempore deliberari & decerni possit; sic vt monarcha semper in proxima sit potentia ad actus imperii exercendos. Sed vt optimates & populus, qui non sunt vna persona naturalis, decernant, necessum est, vt certo loco & tempore conueniant, ibique super negotiis publicis deliberent & decernant: quum alio modo voluntas senatus ac populi, quae ex conspirantibus maioris partis sententiis resultat, cognosci nequeat.

§. V. Caeterum vti circa alia iura; ita & circa summum imperium contingit, vt id alicubi bene, alicubi praue & imprudenter administretur. Vnde fit, vt aliae ciuitates *sanae*, aliae *morbidae* & *corruptae* dicantur: etsi

forma alienior est a naturali hominis libertate ac ipsa monarchia: quin & celeritas operandi monarchiae tantum absolutae competit, quam non nulli ad respublicas irregulares referunt. Vide sis LEMNII *diss. de certamine praestantiae inter formas reip. Witteb.* 1705.

§. V. & sequentes ad X. Vitia imperantium & morbidarum ciuitatum difficulter adgnosci solent: 1) quis

etsi propter istiusmodi morbos peculiares formas aut species rerumpublicarum comminisci necessum non sit. Eorum autem morborum, quibus ciuitates infestantur, alii *in hominibus*, alii *in ipso statu* haerent. Inde alia *vitia hominum*, alia *vitia status* audiunt.

§. VI. *Vitia hominum in monarchia* sunt, si, qui solium obtinet, regnandi artibus destituitur, nullaque aut non sufficiente reipublicae cura tangitur, eamque prauorum ministrorum ambitioni aut auaritiae lacerandam prostituit; si saeuitia & iracundia idem est terribilis; si etiam citra necessitatem

1) quia id, quod vitium est in altera, in altera propter ciuitatis populique diuersam naturam ad perfectiones pertinet: 2) quia de speciali forma ciuitatis non statim constat, adeoque indicari nequit, quid ei conueniant, quid eius naturae aduersetur: 3) quia communiter id, quod vtile primo intuitu non videtur, vitium esse statuitur, adeoque perfectiones & vitia ex vtilitate & passione plerumque diiudicantur; quum tamen dentur vitia vtilia & perfectiones inutiles, si ex cortice res aestimare velis: 4) quia ab externa rerum politicarum dispositione & actionum habitu interna earum structura & ratio toto coelo differt. De istis vitiis legi meretur BOXHORNIUS *instit. polit. L. II. c.* 4 7. 10.

tem rempublicam in casum dare gaudet: si, quae ad tolerandos sumtus reipublicae conferuntur, luxu, aut per inconsultas largitiones dissipat; si pecunias ciuibus extortas praeter rationem accumulat; si contumeliosus, si iniustus est; & si quae sunt alia, per quae mali nomen principis comparatur.

§. VII. *Vitia hominum in aristocratia* sunt, si per ambitum prauasque artes via in senatum patet viris improbis aut ineptis, exclusis melioribus; si optimates factionibus distrahuntur; si plebe tamquam mancipiis abuti, & bona ciuitatis agendo priuato patrimonio interuertere student.

§. VIII. *Vitia hominum in democratia* sunt, si inepti & turbulenti homines turbulenter & importune sententias suas tueri solent; si egregiae & reipublicae non praegraues virtutes opprimuntur; si per leuitatem leges temere figuntur atque refiguntur, & quae modo placuerunt, mox citra rationem displicent; si sordidi & inepti

inepti homines rerum gerendis praeficiuntur.

§. IX. *Vitia hominum*, quae *in quamuis ciuitatis speciem* cadunt, sunt: si, quibus imperii administratio incumbit, officio suo negligenter aut praue funguntur, &, si ciues, quibus sola obsequii gloria relicta est, frenum mordent.

§. X. Ast *vitia status* sunt, vbi leges aut instituta ciuitatis non sunt attemperata ad genium populi aut regionis, aut vbi eadem ciues disponunt ad turbas internas, aut ad iusta vicinorum odia incurrenda, aut si eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quae reipublicae seruandae sunt necessariae: puta, si per leges ciuitatis non possint non in imbellem segnitiem resolui, aut inidonei ad pacem ferendam reddi; aut si leges fundamentales ita sint dispositae, vt per eas negotia pnblica non possint non tarde aut difficulter expediri. (1)

§. X. (1) De vitiis illis pluribus vide HERTIVM *elem. prud. ciu. p. 2. sect. 1. sq. sect. 23. sqq.*

§. XI. Morbidis eiusmodi rebuspublicis multi peculiaria quoque vocabula adplicant, ita, vt *vitiosa monarchia* vocetur *tyrannis; vitiosus status paucorum oligarchia; vitiosus status popularis ochlocratia.* Etsi frequenter contingat, vt multi per isthaec vocabula *non tam morbum reipublicae, quam suum adfectum aut displicentiam* in praesentem statum imperantesue exprimant (1) Saepe enim, cui vel rex, vel status monarchicus displicet, tyrannum aut dominum solet vocare etiam legitimum & bonum principem, praesertim vbi is leges seuere exsequitur. Sic & cui dolet senatu se excludi, quum tamen aliis senatoribus inferiorem sese haut quidquam arbitretur, per contemtum & inuidiam ὀλίγους illos vocat, quasi dicas paucos quosdam, qui quum

§. XI. (1) Difficillimum est presse designare tyrannum, ob varias rationes, quas adduxi in *apologia pro Iohanne Basilide II. Viennae* 1711. *ed. in* 4. Hinc Busiris ab ISOCRATE, Phalaris a LVCIANO, Nimrod a BOVLDVCCO, Tarquinius superbus a BVDDEO, Tiberius a BOCCALINI, Nero a CARDANO & SCHVPPIO, Henricus IV. Imp. a WALTRAMO, Wenceslaus a THOMASIO peculiaribus encomiis & dissertationibus a tyranni nomine liberati sunt.

quum nulla re caetores emineant; in pares tamen aut meliores non sine fastu imperium exerceant. Denique superbo homines ingenio, & quibus aequalitas popularis inuisa est, vbi in democratia pari omnes iure de republica suffragia ferre vident; quum tamen in quauis ciuitate plebis maximus sit numerus; ochlocratiam id vocant, quasi dicas statum, vbi vilis turba rerum potitur, nec egregiis viris, quales ipsi se ducunt, aliqua praerogatiua relinquitur.

§. XII. *Respublica irregularis* est, in qua non ita perfecte vnio illa, in qua essentia ciuitatis consistit, deprehenditur: idque non per modum morbi (1) aut vitii in administratione reipublicae haerentis; sed vt publica lege aut consuetudine ea

§. XII. (1) Respublica irregularis & morbida sunt synonyma; quaecumque enim ciuitas a vera vnione ciuitatis cum salute publica, id est, regula abit; vitio status laborat, adeoque morbida adpellanda: siue ille defectus adgnoscatur, siue ignoretur, siue atro notetur lapillo in republica, siue velut legitimum quid receptus sit. Conf. THOMASIVM *ad Monzambano cap. VI. p.* 340. & *inst. iur. diu. lib. III. c. VI.* §. 40. & HERTII *elem. prud. ciu. P. I. sect. XI.*

velut legitima ſit recepta. Quum autem aberrationum a rectitudine infiniti eſſe modi queant; non poſſunt etiam irregularium rerumpublicarum certae & definitae ſpecies conſtitui. (2) Indoles tamen eius ex vno aut altero exemplo plane poteſt intelligi, v. g. Si in aliqua republica ſenatus & populus ſummo vtrimque iure negotia publica tractent, ita, vt neuter alteri obnoxius ſit: aut ſi in regno aliquo procerum potentia ita inualuerit, vt regi deinceps non alio modo, quam inaequales federati ſubſint.

§. XIII. *Syſtemata ciuitatum* vocamus, vbi plures perfectae ciuitates aliquo

(2) Species diuerſas irregularium rerumpublicarum, quas auctor conſtitui poſſe negat, diſtincte HERTIVS *elem. prud. ciu. P. I. ſect. XI. & XII.* deſignauit, & quidem ſecundum declinationes 1) a fine ciuitatum, quando vel latam dominationem vel diuitias, vel luxum pro ſcopo primario habent: 2) a ſummae poteſtatis fine: vnde ſunt heriles, quae in imperio vnius, dominatus; in paucorum, oligarchiae nuncupantur; 3) a ſummae poteſtatis ſubiecto: vnde διαρχίαι & respublicae, quae communiter reguntur a principibus externo potentatu ſubnixis; 4) a ſummae poteſtatis forma: vnde mixtae: 5) a modo habendi ſummam poteſtatem: vnde ſunt patrimoniales & aliae, quae poſt mutationem ciuitatis emergunt.

aliquo peculiari vinculo ita conne-ctuntur, vt ipsarum vires fere pro vnius ciuitatis viribus haberi queant. Exsurgunt autem systemata *duplici* potissimum *modo*: vno per communem regem, altero per fedus.

§. XIV. *Mediante communi rege systema* emergit, quando plura separata regna vel ex conuentione, vel ex occasione matrimonii, haereditatis, aut victoriae vnum & eumdem habent regem; ita tamen, vt ideo in vnum regnum non coalescant, sed singula iuxta suas leges fundamentales a communi rege administrentur.

§. XV. *Altera species systematum* prouenit, quando plures ciuitates vicinae *perpetuo federe* ita conne-ctuntur, vt aliquas partes summi

 impe-

§. XIII. XIV. XV. De ciuitatibus systematicis & Achaicis vid. PVFEND. *diss. de systematibus ciuitatum*, HERTII *elem. prud. ciu. P. II. sect.* 16. 19.

§. XIV. (1) Minus commode talia regna vno capiti subiecta systema constituere dicuntur: nihil enim inter se habent vnionis, nihil imperii: nec conspirant in vnum eumdemque finem. Quod cuiuis in oculos incurrit, qui quid negotii sit Germaniae cum Hungaria, regno Neapolitano, Sicilia, Brabantia &c. licet vnum idemque caput in imperatore adgnoscant.

imperii, quae praecipue defensionem contra extraneos spectant, non nisi ex consensu omninm exercere velint, salua manente de cetero singularum ciuitatum libertate & independentia.

§. XV. (1) Scoti a. 1707. circa vnionem Angliae & Scotiae distinguebant barbaris quidem, veris tamen vocabulis inter vnionem incorporatiuam & federalem: illam, qua regna in vnum reipublicae corpus vniuntur, dicebant libertati esse noxiam & fatalem, matremque durae seruitutis; hanc vero regnorum iuri nihil detrahere. Vnde a quodam presbytero contra istam publica oratione disputabatur occasione dicti *Apocal. III.* 11.: *Halt, was du hast: daß niemand deine Krone nehme:* quod in Scotiae statum trahebat. Vid. *Neuen Agenten IX. dep.* p. 788. *sq.* Conf. VERVLAMIVM *diss. de felici Scotiae cum Anglia vnione opp.* p. 1325. 1331. *sqq.*

CAPUT IX.

DE ADFECTIONIBVS IMPERII CIVILIS.

1. Imperium ciuile summum est,
2. Et imperans ἀνυπεύθυνος,
3. Legibusque ciuilibus solutus.
4. Habet sanctimoniam.
5. Summitas imperii est vel absoluta,
6. Vel limitata.
7. Modus imperium habendi duplex: vnde patrimonialia & vsufructuaria.

§. I.

§. I.

HAbet hoc omne imperium, quo vniuersa aliqua ciuitas regitur in qualibet reipublicae forma, vt sit *summum*, a) i.e. in sui exercitio a nullo homine tamquam superiore dependens, sed ex proprio indicio & arbitrio sese exserens, sic, vt eiusdem actus a nemine tamquam superiore queant irriti reddi.

a) Puf. de I. N. & G. lib. VII. cap. VI.

§. II. Inde etiam est, quod idem imperium sit ἀνυπεύθυνον, seu *nemini*

§. I. & II. Summi imperii idea tam varie solet accipi, vt cautissime circa eam determinandam versandum sit. Prout enim homines summitatis exemplar animo comprehendunt & summi fastigii decus secundum proprias animi cupiditates metiuntur; idea eiusdem describi solet. Plerique sub titulo summi imperii CALIGVLAE notionem complectuntur, eamque intelligunt potestatem, cui omnia in omnes licere arbitrantur. Hinc paria principi & tyranno adscribunt iura: *cum his*, vt verbis NOODTII vtar, *de iure summi imperii & lege regia opp.* 769. *nihil aeque contrarium sub hominis aestimationem cadere possit. Alter enim volentibus, alter inuitis imperat: alteri reipublicae, alter sibi consulit: alter legibus seruit, alter insultat: alter a cuiusque vita, libertate, bonis tamquam a rebus sacris manus, oculos mentemque abstinet; alter eas res sui iuris atque arbitrii esse opinatur: alter igitur DEO proximus eiusque exemplo de humano genere bene merens,*

mortalium obstrictum ad reddendas rationes eo cum effectu, vt, si eas alteri non adprobauerit, poenis humanis aut coërcitioni, velut a superiore profectis, eo nomine sit obnoxium.

§. III.

domi forisque carus, sanctus & venerabilis habetur; ad eumque omnes velut ad suae caussam salutis non eunt, sed ruunt, obstinati se deuouere pro illo, cuius spiritu se coniungi, regi ac valere sentiunt: alter publico natus malo, nullis vtilis bonis, omnibus pernitiosus & ideo foedus, dirus & exsecrabilis, quocumque procedit, tamquam si bellua aliqua fera & immanis e latibulis se mouerit, omnia longe lateque terrore, fuga, vastatione complet. Hac ratione confunditur summitas imperii ratione effectus cum summo imperio ratione iuris. Priorem significatum auctor hic exponit, quo aliquis omnes supereminet, ita vt eiusdem actus a nemine irriti reddi possint, neglecto posteriore sensu, quo summum imperium facultatem inuoluit omnibus legitime imperandi & ea agendi, quae ad legis naturae normam ciuitati salutaria esse colliguntur. Nec hic misceri debet id, quod summum & quod vulgo absolutum est: summum est imperium, licet limitatum sit pactis fundamentalibus; nec is superiorem nanciscitur princeps, qui vtilitati ciuium se adstringit; qui salutem populi legem sibi constituit; qui pactis satisfacit, quae finem, ob quem ad summum fastigium euectus est, egregie confirmant. Absolutum vero & despoticum, quod dicunt, imperium diuinis tamen legibus circumscriptum est, a quibus qui libidinis, dominationis, ferociae aestu abripitur, nae ille tyrannidis omni iure accusandus.

§. III. Cui coniunctum est, vt idem summum imperium *legibus humanis & ciuilibus*, vt talibus, *sit superius*, (1) iisdemque adeo directe non obstringatur. Istae enim leges a summo imperio tam in origine, quam in duratione dependent. Inde fieri non potest, vt per istas idem obligetur; quum alias idem se ipso superius foret. Etsi, vbi summus imperans quaedam ciuibus lege iniunxerit, quorum materia in ipsum quoque cadit, decorum sit, & ad auctoritatem legi addendam proficuum, si ad eadem iste vltro sese componat.

§. IV. Habet denique & peculiarem (1) *sanctimoniam* a) summum impe-

a) Puf. de I. N. & G. lib. VII. cap. IIX.

§. III. (1) Legibus quidem positiuis solutus est summus imperans; norma tamen agendi a ciuibus pacto constituta non semper immunis, quae exinde vulgo lex *fundamentalis* dicitur, licet legis naturam non sustineat. Conf. quae NOODT l. c. ARNISAEVS *de iure mai. L. I. c.* 3. ZIEGL. *de iur. maiest. L. I. c. I.* §. 26. *p.* 17. *sqq.* & scriptores politici passim hac de re adnotarunt.

§. IV. (1) Sanctitatis titulus in summo imperio triplicem videtur habere originem, & impositus esse 1) ob inuiolabilitatem: sanctum enim & inuiolabile synonyma esse ostendunt BECMANN. *orig. latin. p.* 730. STRYCK *de sanctitate residentiarum*, ALEX.

imperium, vt non solum eius iussis legitimis resistere nefas sit; sed & eiusdem asperitas, non secus atque a probis liberis parentum morositas, a ciuibus sit patienter ferenda. Quin & vbi atrocissimas iniurias (2) intentauerit; singuli potius fuga sibi con-

ALEX. AB ALEXANDRO *p.* 354. BESOLDVS *polit. L.* I. *c.* 12. *p.* 429. BOEHMER *iur. publ. vniu. D. spec. L. I. c.* 4. *p.* 240. Exempla congessit SCHVRTZFLEISCH *diss. hist. T.* 1. *diss. I.* 2) Ob diuinitatis characterem, quem sustinet summum imperium: inde enim est, quod diuorum, diuinorum, numinis, sanctitatis &c. tituli imperatoribus Romanis & Graecis tributi fuerint, quibus adulatio obstetrices manus praebuit. 3) Ob consecrationem & inaugurationem sacram communissimamque opinionem, maiestatem siue summum imperium immediate a DEO proficisci. Hinc sacri nomen clerus callide satis in res ciuiles sollicito studio transtulit, eiusque adpellationem fouit omni cura, vt sua opera imperia constitui exinde constaret, sacrique adpellatio ostenderet, a quibus manibus diademata regia sint profecta. Vid. celeberr. LVDEWIGS *Erläuterung der güldenen Bulle T. I. p.* 32. De ipsa adpellationis ratione copiosa testimonia & illustrantia argumenta congesserunt BECMANN *syntagm. dignit. illustr. diss. I. c.* 4. §. 6. & 7. BOECLER *de auspicio regio T. I. diss. p.* 154. *sqq.*

(2) Nulla iniuria iure naturae soluere videtur obsequium ciuium, nisi ea talis modi sit, quae penitus tollit finem, ob quem voluntates ciuium in principem delatae sunt. Sic enim tota ratio delati imperii cessat, adeoque non iniquum erit, vt tota

consulent, aut quantamcumque calamitatem sustinebunt, quam ferrum

tota ciuitas, vel ii, qui eamdem repraesentant, preces suas, admonitiones, consilia imperanti exponant, quibus frustra adhibitis nonnulli putant, abdicationem imperii iustissime addi posse: vti inter recentiores PALTHENIVS adstruit *diss. de dethronisatione, Gryphisw.* 1704. NOODT *l. c. p.* 782. vbi confidenter & in tanta re audacter nimis pronuntiasse videtur: *Iam si ea sit principis atrocitas, vt ad totius populi aut maioris partis laesionem pertingat: & hic, quae, quanta, quam multa ei populus & belli metu & otii dulcedine non indulgeat? Quamquam si extrema patiatur crudelitatis aut superbiae exempla, quis culpet eum, qui consumta omni patientia, non ea ignauia sit, vt exspectandum sibi putet, donec de coelo descendat DEVS in humani generis hostem sua missurus fulmina? immo quis non eum laudet, quod aliquando se circumspiciat & a DEO reprimi putet, qui naturae lege, i. e. diuina voluntate coercetur? Praestat tamen, aliquam esse rempublicam, quam nullam: praestat pacem esse, quam bellum. Quasi respublica sit, in qua leges nomen sunt, iudicia iacent, omnia vi aut factione, nihil ratione, nihil aequo iure decernitur. Et paci studendum. An, vt tu me iugules aut expiles, ego interim digitum non moueam? Hanc si tu pacem vocas, quid bellum erit? quin vt abstineam bello, ne mihi inferto bellum: vt pacem seruem, pacem mihi praesta: non enim ciuem ab hoste natura & loco, sed animo factisque distinguo, nec mea interest, si spolier, si torquear, si discerpar, si denique misere & iniuste occidar ac lanier, cuius saeuitia fiat, vtrum hostis aut latronis, an eius, qui se meum ciuem aut principem ferat; non enim res mutatur,*

rum in *durum quidem*, ſed tamen *parentem patriae* ſtringent.

§. V.

tur, ſed nomen: res eadem eſt: tantum ad agendum ſceleris atrocitatem pertinet, quod ille, a quo aduerſus hoſtes aut latrones defendi debebam, ipſe mihi importuniſſimus & crudeliſſimus hoſtis aut latro factus eſt. Verum quoque eſt, inculpatam tutelam, quam ius naturae in ſumma neceſſitate ſingulis hominibus conceſſit, per pactum ciuitatis & obſequii toti populo non eſſe ademtam, qua omnino in tyrannum vti poteſt, qui pacta ſecuritatis ipſe diſſoluit: non principi reſiſtitur, ſed tyranno. Ea, quae contra adferri ſolent, priuatorum magis ius impugnant, quam totius ciuitatis: temerarium reſiſtendi auſum magis improbant, quam extremam iuſtamque ſe defendendi neceſſitatem, nec ſatis inter reſi[illegible]iae efficaciam & ius diſtinguere ſolent. Abſit ta[illegible]n, vt ſic in caſtra monarchomachorum deſcendamus, quorum placita tota animo exhorreſcimus: manet enim principum ſanctitas aeque inuiolabilis, ac tyrannorum iniuria exſecrabilis dicenda. Perplacet BVRNETI ſententia *hiſt. des dernieres reuolutions d'Angleterre L. 3. p. 571. I'auois de tout temp eté dans le principe, que lors qu'on prince foule aux pieds les loix & trauaille a renuerſer ces remparts ſacrés de la liberté & de la ſureté publique, ſes ſuiets ont droit d'employer la force, pour ſe guarantir de l'eſclauage & de l'oppreſſion. Mais i'ai auſſi touiours eté du ſentiment, qu'il faut quelque choſe de plus que des traits communs d'iniuſtice de ſa part, que des ombrages & des craintes ordinaires, pour autoriſer une priſe d'armes.* Plurimi cum auctore patientiam & fugam ſuadent & conſulunt, quum res haec difficillime poſſit decidi: 1) deficit enim iudex competens,

§. V. Praeterea summum imperium, in monarchiis potissimum & aristocratiis, alicubi absolutum, alicubi *limitatum* deprehenditur. *Absolutum imperium* (1) monarcha habere

petens, an maior pars ciuium laesa sit? an princeps destruat finem reipublicae? quae, quanta quam multa in populum mala contulerit? nam plebs & populus id iudicare nequeunt: nec alterius populi iudicium hic habebit auctoritatem. 2) Publicae iniuriae cum priuatis facillime confunduntur; nec ex querelis publicis iudicandae. 3) Ius deponendi imperantem est ius cogendi: iuri cogendi renunciarunt subditi, & effectu destituitur, nec exerceri poterit coactio. Hinc 4) si aliquis existat princeps omnem finem ciuitatis disperdens, ille tandem erit hostis reipublicae, quocum bellum geri possit, non vt cum principe, non a subditis, sed cum iniusto inuasore, nexu ciuitatis soluto: quibus tamen omnibus multa pro iure totius ciuitatis resistendi vero tyranno regeri possunt, quae non iudicis partes ea in re sustinet, sed paciscentis, cui ius competit contra atrocissimas iniurias ex laesione pacti resultantes se defendendi, Ast & hic de belli iustitia in applicatione & ipso exemplo res difficillimae erit disceptationis. Plura monuerunt GVNDLINGIVS *otiis T. II. c. VI.* vbi contra PALTHENIVM disputat aeque, ac BOEMERVS *l. c. p.* 654. *sq.*

§. V. (1) Hoc quam alienissimum est a libertate hominis, quam natura intendit, nec ratione conuenit, se absolute alicuius hominis potestati relinquere, de cuius sapientia & virtute certi esse non possu-

bere dicitur, qui illud administrare potest proprio ex iudicio, non ad normam certorum ac perpetuorum statutorum; sed prout praesens rerum conditio videtur exigere, quique adeo proprium ad arbitrium salutem reipubl. prout eiusdem tempora postulauerint, procurat.

§. VI.

possumus, quod omnia ex vtilitate & securitate nostra sit expensurus. Nec permissum est, suae conseruationi renunciare, eamque absolutae voluntati hominis committere. Vid. *tr. du pouuoir des rois de la grande Bretagne p.* 29. *sqq.* RICH. STEELE *crisis p.* 8. *in Beylagen bey dem vereinigten Groß-Britannien.* Nec possibile esse arbitror, vllum hominem tantae esse insaniae, vt cuiusdam hominis arbitrio ita se subiecerit, vt potestatem habeat de vita sua pro lubitu disponendi, iuribusque humanitatis se exeundi, vtcumque placuerit. Absolutum igitur imperium, i. e. vt vulgo concipitur, ius nullis plane limitibus finitum dirigendi actiones ciuium ex solo arbitrio est merum non-ens, quod quidem a potentissimo quouis praetenditur, sed plerumque cum ipso facto & vsupatione regiminis absoluti confunditur. HOBBESIVS quidem *de ciue c. VI.* absolutum eiusmodi imperium stabilire satagit, sed incidit in politicam cerebrinam, qua monente FVRSTENERIO *de suprematu princ. Germ. p.* 49. *ea omnia, quae incommoda trahere possunt; nullo non modo ferenda existimat: quod tamen alienum est a natura rerum.* Idcirco *p.* 51. addit: *imperia Hobbesiana neque apud moratiores gentes neque apud barbaros exstare arbitror, neque possibilia, neque optanda censeo, nisi illi, penes quos summa rerum*

§. VI. Verum quia vnius hominis iudicium ab erroribus non eſt immune, & voluntas in praua flexilis, in tanta cum primis libertate; quibusdam populis conſultum viſum, eius *imperii exercitium certis limitibus circumſcribere.* Id quod factum, dum ad certas leges (1) circa admini-

rerum eſſe debet, angelicis virtutibus polleant: tamdiu enim homines retinendam indicabunt propriam voluntatem, ſuaeque ſaluti, prout optimum videbitur, conſulent, quamdiu de rectorum ſumma ſapientia & potentia perſuaſi non erunt, quod ad perfectam voluntatis reſignationem neceſſe eſt. Locum ergo demonſtrationes Hobbeſianae in ea tantum republica habent, cuius rex DEVS eſt: cui ſoli tuto per omnia confidi poteſt. Vid. quae tot. *cap. V. L. I. part. ſpec. iur. publ. vn. contra* HOBBESII doctrinam diſputat BOEHMER. Nec hic ſeruitutis rationem, nec dominium obiicere licebit: quae omnia diligenter expediuit NOODT l. c. & BIELFELD *diſſ. de imperii alienatione, Lugd. Bat.* 1710. *ed. c. I.* §. 12.

§. VI. (1) Minus recte limites illos leges appellaueris; quum neque a ſuperiore proficiſcantur, neque legis naturam contineant; ſed potius pactorum *fundamentalium* nomine appellandi ſint, & pacti ac promiſſi ingenium prae ſe ferant: ideo in prooemio *capitulationis*, quam vocant, *Caeſareae* ponuntur illa: *Regem Romanorum ante electionem conſenſiſſe in appoſitos articulos ad modum pacti.* Vid. HORNIVS *lib.* 2. *de ciuit. c.* 10. §. 6. SCHWEDER *introd. in ius publ. G. c. II. p.* 23. *ſq.*

ministrationem partium imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si quando negotia summam rerum spectantia, quaeque in antecessum definiri nequeunt, inciderent; voluerunt ea suscipi non nisi praesciente & consentiente populo, aut eiusdem deputatis in comitia conuocatis, vt eo minor occasio regi praebeatur a salute regni aberrandi.

§. VII. Solet denique in regnis occurrere aliquod discrimen circa modum habendi regnum, qui non in omnibus aequalis deprehenditur. Quidam enim reges dicuntur regnum suum habere *in patrimonio*, ita vt illud pro lubitu diuidere, alienare, transferre possint, in quemcunque voluerint. Quod potissimum contingit illis, qui armis regnum sibi quaesiuere, ac suum sibi populum ipsi fecerunt. Reliqui autem reges, qui vltro a populo sunt adsciti, etsi summo iure imperium exerceant; regnum tamen pro lubitu diuidere, alienare, aut transferre nequeunt; sed in eo ad suc-

fucceffores dimittendo legem fundamentalem, aut confuetudinem in populo receptam fequi tenentur; eoque a quibusdam certo refpectu cum *vfufructuariis* (1) comparantur.

§. VII. (1) Incommode hunc terminum a GROTIO adhiberi *de I. B. & P. L. I. c. III.* §. 11. GROTIIque veftigia legiffe auctorem noftrum monet TITIVS ad h. l. eam ob cauffam, quod exinde colligi liceat, regni vfumfructum penes principem, proprietatem penes populum manere, populumque hac ratione rege effe fuperiorem. PVFENDORFIVS quidem *diff. de interregnis* §. *II. p.* 283. illam ipfam obferuationem proponit, & addit, ita fimile huius termini vltra tertium extendi, *Grotiumque non dicere, reges, qui conftituuntur voluntate populi, habere dumtaxat vfumfructum fummi imperii, aut imperium non effe ipforum, fed populi, ipfosque alienae poteftatis gerere adminiftrationem: fed ifta locutione modum habendi imperium dumtaxat imminutum innuere, dum non, ficut qui regna fua in patrimonio habere dicuntur, regnum poffunt alienare & pro lubitu in quemuis transferre.* Si tamen dicendum, quod res eft; tota illa diuifio regni in patrimoniale, vbi imperans dicitur habere facultatem alienandi imperium, manet ambigua & inadaequata, nec non ad fpecialisfima facta populorum pertinet: non vero ex pacto, quo imperium & obfequium conftituitur, per fe refultat. Quod enim principes ius habeant alienandi, id de nullo regno probari poterit, nifi vbi expreffa conuentio ea de re fuerit adiecta, cuius praeter Aegyptiorum cum Pharaone pactum vix vllum occurret exemplum, adeoque nec in dubio prae-

 fumitur,

ſumitur. Sed quod exempla alienationum, quae omni tempore facta eſſe clamat hiſtoria? Illa omnia citra iuris intuitum per vſurpationem imperantium patrata fuiſſe quiuis intelligit, qui cum celeb. COCCEIO *diſſ. de teſtamentis principum c.* 2. §. 17. perpendit, alienationis talismodi vel effectum non habuiſſe, vel conſenſu populi tacito vel expreſſo factas, aut poſtea tacite ſaltem approbatas fuiſſe, vel etiam vim in iis praeualuiſſe. Vid. omnino THOMAS. ad HVBER. *de ciuit. L. I. S. III. c.* 2. *p.* 69. & quae infra ad cap. XV. §. VI. dicentur.

CAPVT X.
DE
MODIS ADQVIRENDI IMPERIVM, INPRIMIS MONARCHICVM.

1. Adquirendi modi duo *originarii:*
2. *Violentus*, per occupationem bellicam;
3. *Placidus*, per electionem.
4. Electionem, in regno iam conſtituto, antecedit interregnum.
5. *Deriuatiuus* modus eſt ſucceſſio.
6. Quae in regnis *patrimonialibus* conſtituitur vel diſpoſitione;
7. Vel ſucceſſione ab inteſtato.
8. In *Vſufructuariis* originarie voluntate populi.
9. Eſtque vel hereditaria ſimplex;
10. Vel linealis.
11. Haecque tam cognatica, quam agnatica.
12. Iudex in controuerſiis harum ſucceſſionum quis?

§. I.

§. I.

Quamquam ad quoduis imperium legitimum constituendum *consensus* subiectorum requiratur: is tamen non vbique pari modo a) elicitur. Interdum enim *per violentiam bellicam* aliqui adiguntur in victoris imperium consentire; interdum *vltro* ad aliquem principem constituendum ciues accedunt.

a) Puf. de I. N. & G. lib. VII. c. VII.

§. II. *Modus* adquirendi imperii *violentus* solet vocari *occupatio:* (1) quando scilicet aliquis, iusta bellandi caussa subnixus, fauente vi amorum ac fortuna, populum aliquem eo redigit, vt ipsius deinceps imperio sese subiicere cogatur. Cuius imperii legitimus titulus non inde solum deducitur, quod victor, si rigore belli voluisset vti, vitam plane victis adimere potuisset, atque sic, dum mi-

§. II. (1) Haec ab occupatione, cuius L. I. c. 12. §. 6. facta fuit mentio, bene distinguenda: a) illa adquirit res nullius; haec res & personas sub dominio & imperio existentes. b) Illa nititur iure vtendi creaturis: haec iure belli hostem debilitandi. c) Illa pacifica est; haec violenta. d) Illa ex necessitate viuendi; haec ex necessitate defendendi enata.

nore iſtos incommodo defungi patitur, clementiae inſuper laudem nanciſcatur; ſed &,quod cum altero in bellum deſcendens, quem ipſe antea laeſerat, & cui aequam ſatisfactionem prabere renuit, omnes ſuas fortunas aleae Martis exponat, ſic vt iam in anteceſſum tacite conſenſerit in quamcunque conditionem, quam euentus belli ipſi eſt adſignaturus. (2)

§. III. *Vltroneo* autem *conſenſu* populi paratur regnum interueniente *electione*, qua populus conſtituendus aut iam conſtitutus (1) vltro certum hominem, ſuo iudicio imperii

(2) Non tamen ſolum ius belli inuoluit ius inferendi imperii: quod enim quis habeat ius ſe defendendi contra iniurias intentatas, eo ipſo non habet poteſtatem moralem alterum ſibi ſubiiciendi: ſatisfactio etiam, quam a laedente vrget, eo vsque non porrigitur, vt laedentem ad obſequium obligare poſſit: praeſtari quippe poteſt ſatisfactio ſine nexu ciuitatis conſtituendo. Res ergo recidit ad pacta mutua, quibus victi conſentiunt in imperium victoris: & ius belli occaſionem tantum praebet inferendo imperii, non ius ſuppeditat.

§. III. (1) Si populus conſtituendus ſit; opus eſt, vt ſinguli de conſenſu ſuo interrogentur: quisque enim ſui dominus eſt, & in ſtatu naturali conſiderandus; ſi vero populus iam conſtitutus ſit; potiora

perii capacem, designat, cui, quando decretum populi fuerit significatum, idque ille acceptauerit, promisso populi obsequio imperium confertur.

§. IV. Electionem in ciuitate iam constituta, si quidem illa suscipiatur rege priore defuncto, antecedere solet *interregnum.* (1) In quo licet ad imperfectam formam (2) reci-

ra vota concludent. Quod ad electionis modum attinet, ille vel nondum determinatus est, vel pactis siue consuetudinibus gentis illius definitus; prius si accidat; electio pro lubitu & ex decisione plurium erit instituenda; si determinatus; moribus antiquis peragenda. Ceterum praeter generalia eiusmodi monita ius naturae neque de electionis subiecto, neque modo, neque electoribus nil determinat, sed illa arbitrio & prudentiae populorum relinquit.

§. IV. (1) Interregna sunt vel extraordinaria, vel ordinaria: haec sunt in regnis electiuis stricte sic dictis; caussas enarrat PVFEND. *diss. de interregnis p.*285. illa oriuntur in regnis successiuis exstincta domo regnatrice, aut vbi controuersa vel dubia est successio. HARTKNOCH. *L. I. de Polonia c.* 2. easdem ideas exprimit distinguendo interregna in politica & historica, sed vocibus inadaequatis Vid. HERTII *elem. prud. ciu. P. I. sect.* 12. §. 13.

(2) Rege defuncto ciuitas non plane exspirat, neque ad anarchiam aliquam recidit; sed nexus aliquis manet inter ciues, non quidem, quod primum pactum remaneat, cuius obligatione teneantur coniuncti; quum ciuitas ita non semper orta sit: sed

quod

dat ciuitas, dum ciues primo tantum pacto inter se connectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & adfectus communis patriae, ciuiumque plerorumque fortunae isti loco fere affixae; quae bonos ciues subigunt, vt vltro tantisper pacem inter se colant, & quantocyus ad plenum imperium instaurandum incumbant. Etsi magnopere ad incommoda, ex interregnis oriri apta, euitanda faciat, (3) si in antecessum constituantur, penes quos solio vacante interim reipublicae administratio esse debeat.

§. V. Ceterum alicubi quidem singulis monarchis defunctis noua instituitur electio; alicubi autem regnum ea lege in alterum confertur, vt citra nouam interuenientem electio-

quod habeant voluntatem continuandi perfectam ciuitatem, in quam hactenus semel coierant. Seruant ergo statum istum ciuilem, in quo degunt, vsque dum conuenerint in nouo imperante, quem sibi denuo praeficiendi habent animum.

(3) Vt constituantur vicarii imperii, senatus aliquis regni vel interrex, per interregnum ad gubernacula sedens. Vid. HERTIUS *elem. prud. ciu. P. 2. sect. 22. §. 2. p. 210.* ARNISAEUS *de republica L. 2. c. 2. sect. 4. p. 360. sqq.*

ctionem in alios per ſucceſſionem transeat. Hoc ius ſucceſſionis conſtituitur vel *arbitrio ipſius regis*, vel *arbitrio populi.*

§. VI. *Reges*, qui regnum ſuum habent in patrimonio, pro lubitu *ſuper ſucceſſione* poſſunt *diſponere;* quorum diſpoſitio aeque, ac priuatorum teſtamentum, obſeruabitur, (1) praeſertim

§. VI. (1) Teſtamenta imperantium aeque, ac priuatorum, iure naturae nulla ſunt, quod iisdem argumentis probabitur, quae ad L. I. c. XII. §. XIII. ſunt allata. Nec arbitrio regis ſic de imperio ſtatuere licet: deſiit enim arbitrari eo tempore quando arbitrium vim ſuam exercere debet, nec vlla obligatio in ſuperſtitem populum naturaliter exinde redundat: quum omne ius imperii exſpirauerit, & ex ſuperioribus conſtet, regna patrimonialia difficillime probari. Mortuo itaque rege, qui teſtamentum condidit & de ſucceſſore mentem ſuam expoſuit, populus naturaliter redit ad ſtatum naturalem & ius habet, ſecundum principia iuſti naturalia, eligendi ſibi nouum imperantem. Penes populum quidem eſt, vltimae voluntati demortui regis tamquam commendationi cuidam locum relinquere: at vero eadem non perfecte obligatur. Non deſunt, quae hic numeroſe opponi poſſunt, principum teſtamenta, quibus ſucceſſores in imperio ſibi conſtituerunt: ſed illa omnia ad res facti ſpectant, non vero euincunt, principes ex iuris naturae placitis id feciſſe, teſtamentaque imperantium naturaliter iuſta eſſe & obligare. Pertinet illa conſuetudo ad imperantium mores, a quibus teſtamentaria res ex legibus Romanis poſitiuis ob

tim vbi ab aliquo regnum fuerit conditum ac partum. Vbi licebit ipsis, si placuerit, regnum inter plures liberos diuidere, etiam filiabus non exclusis; immo & heredem instituere filium adoptiuum, naturalem, aut qui nulla plane cognatione ipsis est iunctus

§. VII. Verum vbi eiusmodi rex supra sua successione nihil peculiariter disposuit; *praesumitur* primo, eum nequaquam regnum suum secum exspirare velle, sed vt omnino in *liberos* suos propter communem mortalium adfectum id deuoluatur: (1) dein, vt post ipsum monarchica for-

ob varias vtilitates variisque artibus fuit recepta & publica praxi confirmata: inprimis, quum populo ob metum potentiae contradicere non licuerit, vel e re ciuitatis & cleri maxime fuerit, ea approbare. Vid. auctores supra citatos. Interim posita semel hypothesi testamentaria, ius naturae dispicere potest, quid iustum sit circa eamdem; quid iniustum.

§. VII. (1) Omnes hae praesumtiones de voluntate regis demortui naturaliter fictitiae sunt, nec vllum habent fundamentum in iuris naturae praeceptis. Praesumtus enim consensus non tantum valore suo destituitur in se; verum etiam praesumta se mortuo voluntas ad obligationes inferendas plane nullius ponderis est: vt silentio praetermittam, secundum ius naturae non posse

ea

forma conferuetur; quippe quam ipfe fuo exemplo comprobauit: tum vt regnum maneat indivifum; quippe quum diuifio cum regni iuxta & familiae regiae conuulfione fit coniuncta: praeterea vt inter pares gradu mas praeferatur feminae, primogenitus deinceps genitis: denique vt liberis deficientibus ad *proximum* quemque fanguine regnum deuoluatur.

§. VIII. In illis autem regnis, quae ab initio vltronea populi voluntate funt conftituta, *ordo fucceffionis originarie ab eiusdem populi voluntate* dependet. (1) Qui vbi in regem vna

ea praefumi, de quibue ius naturae penitus tacere videmus, qualia funt, monarchiam effe conferuandam; marem in fucceffione praeferendum feminae; primogenitum cereris liberorum, & quae funt reliqua, de quibus ius naturae nil determinat. Supponunt ea omnia fucceffionis apud Europaeos receptae hypothefin, quae ex moribus gentium profecta, non ex praeceptis iuris naturae.

§. VIII. (1) Arbitrio populi fuccesfionem, quam HVBERVS *inftitutiuam* appellat, in imperio poffe conftitui, nullum eft dubium: fas enim eft populo, non tantum vni homini, fed etiam certae & integrae cuidam familiae ius imperii deferre, vel imperanti facultatem concedere determinandi fucceflorem: idque vel libere conferre poteft, vel certis

na cum imperio ius quoque successoris constituendi contulerit; succedet, quem hic voluerit. Vbi hoc non fuit factum; id ius populus sibi reseruasse intelligitur: cui si placuit in electum regem hereditario iure regnum conferre; *ordinem succedendi* vel *simplicibus hereditatibus consimilem*, quantum salus regni admittit, effecit; vel *peculiari* ipsum *ratione* temperauit.

§.IX. Vbi *simpliciter populus regem iusserit hereditario iure regnum obtinere*, nec quid peculiariter addiderit; voluit quidem, vt regnum eo ordine deuoluatur, quo priuatae hereditates,

certis modorum limitibus circumscribere: siquidem populo, cui ius est de subiecto summi imperii sibi prospicere, liberum iure naturae relinquitur suo iuri renunciare, idque in alium transferre.

§. IX. (1) Caue, ne hereditatis & iuris hereditarii notionem ex iure priuato ad hanc disciplinam transferas: illa enim multis cautelis circumsepta est, quae in naturae ius non cadunt: quemadmodum monent HVBERVS *de iur. ciu. L. I. S. VII. c. VII. §.* 19. & THOMAS, ad HVBER. *p.* 28. Non quoque iungenda statim sunt successio hereditaria & facultas alienandi: populus enim, qui imperium cum successione hereditaria imperanti confert, non statim consentit in alienationem, vt imperans

tes; (1) sed *non sine aliquo temperamento.* Nam in hisce fere, vt a priuatis hereditatibus discedat successio in regnis, salus ciuitatum requirit 1. vt regnum sit indiuiduum: 2. vt successio stet intra eos, qui a primo rege descendunt, (nec ad eius collaterales deuoluatur:) 3. ne succedant, nisi qui nati sunt secundum leges patriae, non nothi tantum, sed & adoptiui: 4. vt in pari gradu mares praeferantur feminis etiam maioribus natu: 5. vt successor regnum adgnoscat tamquam beneficium populi; non tamquam beneficium antecessoris.

§. X. Verum quia facile inextricabiles controuersiae oriri poterant, vter

rans pto lubitu libereque de se & regno collato disponere queat: duo enim plane distincta sunt imperium & dominium: quod verbis THOMASII illustrari potest *ad Huberum p. 70. Dominium natura sua & ex conceptu proprietatis infert potestatem alienandi, nisi per conuentionem adimatur; & imperium, tamquam ius dirigendi cum potestate cogendi actiones subiectorum, natura sua non infert potestatem alienandi, nisi per conuentionem addatur.*

§. X. & XI. Controuersias & decisiones huc spectantes vid. apud GROTIVM *lib. II. c. VII. §. 28. sqq.* BOECLERVM & TESMARVM ad eumdem. ARNISAE-

vter ex familia regnatrice nuper defunctum proxima cognatione contingeret, vbi ab auctore stirpis longius discessum fuerat: inde multos apud populos *successio linealis* introducta est: quae in hoc consistit, vt quo ordine quisque ab auctore stirpis regnatricis descendit, eo lineam velut perpendicularem constituat; & inde quilibet ad regnum vocetur, prout ipsius linea alias praecedit; nec de vna linea in alteram fiat transitus, quoad ex priore aliquis adhuc supersit; licet forte exsistat, qui propiore *gradu* proxime defunctum regem attingat.

§. XI. Successionis linealis vsitatissimae sunt species *cognatica* & *agnatica*. In illa feminae non excluduntur, sed postponuntur maribus in eadem linea, ita, vt etiam ad ipsas fiat regressus, si mares potiori aut pari gradu defecerint. Haec autem feminas, & ex hisce natos etiam mares in perpetuum excludit. (1)

§. XII.

NISAEVM *relect. polit. L. II. c. II. sect. X. sqq.* HVBERVM *de iur. ciuit. L. I. sect. VII. c. VII. p.* 278. *seqq.*

§. XI. (1) Nec desunt exempla, vbi successio cognatica

§. XII. Vbi super *successione in regno patrimoniali* controuersia oriatur; optimum fuerit ad arbitros (1) ex

gnatica agnoticae substituitur, & certa ratione miscetur. Lex regia Danorum id illustrat. *art.* 28. *sqq. In successione rite designanda linearum ratio habetor, ita vt ob aetatem numquam transeatur de linea in lineam, sed filius statim subeat in locum patris, & quamdiu in prima masculae stirpis linea masculus ex masculo superstes, ex secunda linea nemo ad sceptrum vocetur, & sic deinceps linea post lineam. Deficiente demum lineali successione agnatica linealem cognaticam substituimus. Quumque ita ad femineum sexum rerum summa deuoluitur; primo femineae lineae, quarum a nobis per filios nostros stemma descendit, & tamdem his deficientibus ad vltimum, quae a nobis per filias nostras stemma deducunt, succedunto, linea post lineam, primogeniturae aeternum obseruato iure, ita quidem, vt mares ex maribus semper antecedant; vt masculo sexui sua perpetuo praerogatiua constet; & deinde inter pares eodem lineae & sexus iure maior natu semper minorem praecedat.*

§. XII. (1) Quoniam plerumque hostilis est de regno controuersia; bello magis, quam arbitris ea decidi solet, inprimis, quum vix arbitros inuenire liceat in tanto negotio, qui non aliqua vtilitatis aura ducantur. Saepius singularium bello & particulari certamini res tota commissa fuit, vt apud LIVIVM *lib.* 28. *cap.* 21. Nonnumquam sortiid negotium reliquerunt & a fortunae arbitrio decisionem exspectarunt, quod non omnimode improbandum esse censent BERNEGGER. *quaest. ad Tacit. Agric. c.* 6. *n.* 3. *quaest.* 178. BOECLER. *T. III. diss. p.* 437. *sq.* Recentioris aeui controuersias de

ex familia regia ire. Si *successio* fuerit *voluntate populi constituta;* declaratio populi (2) dubium tollet.

de successionibus committi saepe videas ICtorum calamis & deductionibus, quibus in vtramque partem ventilantur: ab iis tamen, caussae nonnullis esse videntur, cur firmae & negotium conficientes decidendi rationes non exspectari queant, partim ob errores communes, qui fouentur de regno patrimoniali & valore testamentorum in successionibus regiis; partim ob ceteras caussas, quas exponit THOMASIVS *ad Huberum p.* 286. *ICti non difficulter possunt rationes inuenire pro quacumque responsione ad quaestiones propositas: quum rationes in vtramque partem fere non desint, non quidem magni ponderis, sed tamen nequaquam exemplis & auctoritatibus destituta. Modo enim alii quaestiones eiusmodi definire voluerunt ex iure Iustinianeo; modo ex moribus aut iure recepto illius populi in hereditatibus priuatis, de cuius successione agitur; modo ex exemplis praecedentibus successionis in eodem regno, effectu non carentibus; modo ex exemplis regnorum vicinorum; modo ex aequitate cerebrina aut cerea & facile flexili. Quae omnia non magni sunt momenti, si princeps, cuius caussa agitur, careat potentia: at si hac polleat; pleni sunt libri ICtorum eiusmodi locis communibus, vnde defensor cuiuscumque caussae plurima argumenta colligere poterit per potentiam principis, cuius caussa agitur, multum roboris acceptura.* Ferro itaque res decidenda, vbi iustitia ex vtraque parte verosimillima est: nec ad arbitros iure stricto obligantur principes litigantes; sed tantum iure imperfecto & decori regulis, quod, vt tutiores viae prius tententur, optimo consilio suadere solet.

(2) Non per rationem decisionis, quae superioritatem

tatem aliquam significet, qua populos non vacante penitus imperii sede gaudere nequit: non per declarationem, quae habeat vim interpretationis authenticae: haec enim maiestati competit: sed per declarationem conuentionalem, qua populo tamquam paciscenti ius est interpretandi pacti contenta secundum indolem & intentionem negotii, de quo fuit initum.

CAPUT XI.

DE

OFFICIO SVMMORVM IMPERANTIVM IN GENERE.

1. Vnde officia summorum imperantium cognoscantur?
2. Iis cognoscendis imperantes incumbere debent.
3. Salus populi suprema lex esto.
4. Ciues probis doctrinis & moribus imbuendi.
5. Commodae leges ferendae.
6. Eaedem exsecutioni dandae.
7. Poenae recte temperandae.
8. Iniuriae ciuium mutuae prohibendae.
9. Idoneis & probis ministris vtendum.
10. Tributa recte exigenda, & in debitos vsus eroganda.
11. Facultates ciuium promouendae.
12. Factiones tollendae.
13. Aduersus inuasiones exterorum vires parandae.

§. I.

a) Puf. de I. N. & G. Lib. VII. c. IX.

QVibus praeceptis officium (1) summorum imperantium a) constet, ex indole ac fine ciuitatum, nec non expensis summi imperii partibus, perspicue colligitur.

§. II. Vbi ante omnia requiritur, vt imperantes ipsi diligenter *discant*, *quae ad plenam eius officii cognitionem* pertinent; quum nemo laudabiliter exercere possit, quod non probe didicit. Vnde principi sequestranda illa studia, (1) quae ad hunc-

§. I. (1) Facillime circa imperantium officia miscentur inter se, quid sit iustum, honestum, decorum & prudenter actum, quae ab ipso auctore nostro minus recte secernuntur.

§. II. (1) Totus hic §. ad politicam spectat, non ad ius naturae, quod non disquirit, quomodo princeps sit instituendus, sed quomodo erga ciues se iuste gerere debeat. Si tamen de studiis literariis principum hic loci iudicandum sit; princeps AGRICOLAM apud TACITVM *c. IV, n. 6*, imitaturus, studio scientiae flagrantem animum coerceat, teneatque, quod est difficillimum, ex sapientia modum. Eruditus sit princeps; ea vero eruditione, quae principem decet. Risum sane mouet CAMPANELLA, qui in ciuitate solis regem suum metaphysicam doceri vult; BARLAEVS in methodo studiorum praescripta ducibus Megapolensibus, qui praedicamenta & praedicabilia

huncce finem nihil faciunt. Circumcidendae quoque voluptates, oblectationes, vanaeque occupationes, quatenus istum finem intercipiunt.

bilia cum syllogismo & alia iis commendat: sic alii plures hallucinati sunt. Rectius monuit GROTIVS CAROLVM GVSTAVVM, tunc Rheni palatinum, postea regem Sueciae, sciscitantem de studiis principi tractandis: *Eius fastigii homines non diu literis incumbere, sed rebus gerendis se dare oportere*, de quo vid. PVFEND. *rerum a Carolo Gust. gestarum lib. VII.* §. 3. *fol.* 603. & MAZARINVS optime consuluit LVDOVICO XIV, *a lire & a apprendre son grand metier de Roi. Memoir. de Mad. de* MOTTEVILLE *T. V. p.* 30. Ii, quibus principum rationes perspectae esse possunt, in principe erudito requirunt, vt notitiam patriae, reipublicae & domus sibi adquisiuerit, illarumque iura, statum & necessitates probe cognouerit: vt historiam recentissimorum temporum habitumque finitimarum aularum non ignoret: vt belli pacisque iura & artes non ex schola, sed orbis politici negotiationibus & historia intelligat & aestimare possit:

Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hae tibi erunt artes: pacique imponere morem,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Ad desiderata doctrinae politicae pertinet vera solidaque principis instruendi methodus: scriptorum quidem ea in re magna seges est, sed vel ad suae ambitionis ambitum principis doctrinam metiuntur & inepta consilia suppeditant, quae vitium *pedantismi* incurrunt; vel generalia subgerunt monita, quibus viri honesti idea magis exprimitur, quam speciatim principis. Si qui consulendi sunt hac in materia, eos commendandos esse

piunt. Ideo & in familiaritatem admittendi viri cordati, rerumque humanarum periti: adulatores, nugatores, & qui praeter inania nihil didi-

esse sentio, qui vel ipsi ad gubernacula sederunt suisque filiis imperio destinatis institutionis modum praescripserunt, vel qui educationi principum praefecti viam, quam ipsi instituerunt, distinctius monstrare conati sunt, propiusque a nostrorum temporum ratione genioque absunt. Non tamen semper & ista rem acu tetigerunt: FERDINANDI III. *princeps in compendio*, quamuis a LAMBECIO mirifice laudetur, virtutes christianas multis modis commendat, sed principem non efformat. *Donum regium* IACOBI I. politicae prudentiae principis magis consulit & ad specialiora descendit: in nonnullis tamen adfectum singularem auctoris prodet e. c. circa tolerantiam ecclesiasticam puritanorum & fanaticorum. FR. HILDESHEIM in vita IOACHIMI II. MScepta IOACHIMVM I. electorem Brandenb. NANNONIS cuiusdam *praecepta astrologica* in Germanicam linguam ex latina transtulisse narrat filioque suo inscripsisse, praemisso praemio satis longo, quo filium ad doctrinam & virtutem cohortatur: sed ipse liber ostendit, qualem de studiis principi necessariis sibi formauerit ideam. Interim cum fructu legi possunt *le rosier des guerres de* LOVIS XI. *Instruction de l' Empereur* CHARLES V. *a* PHILIPPE II. *&* *de* PHILIPPE II. *au prince* PHILIPPE *son fils par* TEISSIER. *Io. Schroed.* SKYTTE informatoris GVSTAVI ADOLPHI *informatio breuis, quibus artibus virtutibusque oporteat instructum esse & exercitatum principem*, *Harduini de* PEREFIXE *institutio principis. Parisiis* 12. 1647. BOSSVETI *epist. ad* INNOCENTIVM

didicerunt, procul arcendi. Enimuero vt generalia prudentiae rectricis praecepta rite adplicare norit; quam penitissime ipsi conditio sui status, subiectique indoles populi est cognoscenda. Illisque praeterea virtutibus cumprimis studendum, quarum vsus in tantae modis administratione maxime conspicitur, moresque ad tanti fastigii dignitatem componendi.

§. III. Generalis lex summorum imperantium est haec: *Salus populi suprema lex esto.* (1) Ea enim intentione in istos imperium est conlatum, vt per id procuraretur finis, ob quem ciuitates sunt institutae. Inde crede-

TIVM XIII. *de institutione* LVDOVICI XIV. *le Telemaque par* FENELON *de Salignac.* Vid. VARILLAS *Prattique de l' Education des princes, Amst.* 1691. 8. SAAVEDRAE *emblemata. Essais de* MONTAIGNE *L. I. c.* 39.

§. III. (1) Exinde duplex datur imperantium obligatio erga ciues, vt sunt homines, vt sunt ciues. Vtraque pendet ex iure naturae: posterior quoque pendet ex fine, ob quem ciues coierunt in ciuitatem. • Vtramque innuit PLINIVS *in panegyr. Traiani p. m.* 3. de quo hoc inter laudes recenset: *Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quod vnum ex nobis putat nec minus hominem se, quam hominibus praeesse meminit.*

credere iidem debent, nihil sibi priuatim expedire, quod non idem expedit ciuitati.

§. IV. Ad internam ciuitatum tranquillitatem requiritur, vt voluntates ciuium ita temperentur & dirigantur, prout saluti ciuitatis expedit. Inde summorum imperantium est, non solum idoneas ei fini *leges* praescribere: sed & *publicam disciplinam* ita sancire, vt non tam metu suppliciorum, quam adsuetudine ciues ad legum praescripta sese componant. Ad quem finem quoque facit, curare, vt doctrina christiana, (1) pura illa & sincera, in ciui-

§. IV. (1) Ius naturae de religione christiana nil nouit, nec iudicat: quapropter cura eius ad officia imperantium iure naturae praecepta pertinere nequit. Quid? quod cura religionis naturalis, quae finem ciuitatis primario non attingit, non ex principiis iusti, sed honesti deducenda & imperanti obseruanda est: religio enim res est conscientiae & a ciuibus libero imperantis arbitrio non commissa, sed sibimet ipsis reseruata. Imperans ergo in externum religionis vsum ius quidem habet temperandi eumdem ad ciuitatis salutem & tranquillitatem: non tamen religionem ipsam, rem mere diuinam, pro libitu imperare poterit. Quod ad religionem christianam attinet, in eius societate princeps consideratur, vt imperans in ciuitate, vel vt membrum primarium ecclesiae

ciuitate vigeat; ac in scholis publicis (2) talia dogmata (3) tradantur,

clesiae, neutro respectu absolutum ius in religionem ei tribui poterit: sed omnia recidunt ad directionem religionis externam. Hoc tamen ratio etiam, si adplicetur ad religionis christianae placita, adgnoscit, eam neque ciuitati, neque imperantibus, neque iuri naturae vlla in parte aduersari; quidquid BAELIVS *T. IV. respons. c.* 26. 27. in contrarium adferat, putans, religionem christianam respubl. euertere, quum vindictam, fraudes, ambitionem, auaritiam acerrime prohibeat: quod exemplo Romanorum sub CONSTANTINO M. & Germanorum sub CAROLO M. illustrat. Conf. SECKENDORFS *Christen-Staat.* PVFEND. *diss. de concordia verae politicae cum religione christiana, & de habitu religionis ad statum.* RECHENBERG *diss. de concordia imperii ciuilis & christianismi P. I. diss. XVI.* Quid principem deceat circa ciuium religionem, egregie docuit GER. NOODT *diss. de religione ab imperio iur. gent. libera opp. adiecta Vid. bibl. chois. de Mr.* CLERC. *T. XI. p.* 231. *sqq.*

(2) Imperantium magni interest, curam scholarum & educationis suscipere, qua mediante non tantum animi ad vitam ciuilem recte instituendam praeparantur, sed etiam principia statui & imperanti conuenientia imprimi possunt. Pontificum Romanorum id loquuntur instituta circa scholas & academias, quae non leue momentum ad stabiliendam pontificis auctoritatem & introducenda eius iura & iuga contulerunt. Vid. PVFENDORF. *Geistl. Monarchie des Stuhls zu Rom.* §. 34. Cura autem illa non ad decipiendas hominum mentes & occaecandas, sed ad vitam ciuilem & tranquillam promouendam tendere debet: quod

tur, quae cum fine ciuitatum conueniunt.

§. V.

quod principia honesti imperantibus iniungunt, & de quo vberius explicarunt MAYFARTVS *Erinnerung von hohen Schulen.* WINCKELMANN *Bedencken von Erziehung der Iugend &c.*

(3) Quid iuris principi sit circa dogmata, non potest distincte explicari, nisi videamus, qualis ei potestas sit veritatem nostrumque adsensum, quem ei praebemus. Veritas ad praecepta iusti res est indifferens, eiusque vel propagatione vel suppressione alterius iuri detrahi potest: quod & ratione reip. dicendum, cuius status veritatis disseminatione aeque seruari potest, quam turbari. Adsensus noster pendet ab euidentiae persuasione, quam vel vere vel apparenter in ideis nostris coniungendis vel disiungendis deprehendimus. Saepe in nostra potestate non est: velimus, nolimus, adsentiendum est veritatibus euidenter cognitis, & a nobis impetrare non possumus, vt eas falsas esse reputemus. Intellectus ea quoque in re multoties potentia necessaria est, & ne quidem a nostro, multo minus ab aliorum arbitrio dependet. Principi ergo nullum ius est neque in veritatem ipsam neque in intellectum, neque in eius adsensum internum: cogi nescit & potentiae cuiusuis vim adspernatur. Falsa proinde est sententia, magistratum ciuilem intellectui imperare posse: ad quod sententiae monstrum in academia quadam non ita pridem in lucem protractum obstupuit PFAFFIVS, steteruntque comae & vox faucibus haesit, in *origin. eccles. p.* 196. Habet tamen princeps potestatem cohibendi veritatis vsum & adsensum externum: habet ius coercendi libertatem sentiendi non internam, sed externam & prohibendi, ne

§. V. Ad eumdem finem expedit, perſcriptas habere *leges perſpicuas & planas* (1) circa negotia, quae frequentiſſime inter ciues verſari ſolent. Non tamen plura legibus ciuilibus ſancienda ſunt, quam ad bonum ciuitatis & ciuium conducunt. Nam quum de eo, quod facere vel non facere debent, ſaepius per rationem naturalem, quam per ſcientiam legum homines deliberare ſoleant; vbi plures leges ſunt, quam vt facile memoria comprehendi queant, & per eas prohibeantur ea,

 quae

ne ea, quibus adſenſum praebemus, publice doceamus, explicemus, diſſeminemus. Non omnes veritates cuiuis populo ſalutares ſunt, nec cuiuis reipublicae: turbae inſignes totius ſtatus conuerſionem minitantes oriri poſſunt ex incauta veritatis alicuius doctrina: nec omnes ſcientiae rebuspublicis ſine diſcrimine conueniunt. Quae ergo dogmata, quae ſcientiae admitti queant, princeps ex vſu & neceſſitate reipublicae aeſtimare poteſt & determinare. Plura diſputaui ea de re a. 1714. in *diſſ. de limitibus libertatis cogitandi* contra *Anton.* COLLINI *diſcours ſur la liberté de penſer.*

§. V. (1) Praeter legum claritatem & paucitatem requiritur etiam 3) neceſſitas, 4) vtilitas, 5) poſſibilitas, 6) conſtantia: de quibus politici ſcriptores copioſius. Inprimis vid. BOXHORNII *inſtit. polit. not. ad L. I, c. 9.*

quae ratio per se non prohibet: necesse est, vt per ignorantiam sine vlla praua intentione incidant in leges, tamquam in laqueos. Quo ipso ciuibus per imperantes superuacuum incommodum conciliatur; quod est contra finem ciuitatum.

§. VI. Quia autem frustra feruntur leges, si impune eas violari tolerent summi imperantes; igitur horum est, *exsecutionem* earumdem procurare, vtque quivis suo iure potiatur citra lentas moras, elusiones atque vexationes efficere: *poenas* quoque sumere pro cuiusque facti conditione, transgressorisque intentione & malitia: nec sine sufficiente caussa veniam indulgere; quum iniquum sit & ad irritandos ciuium animos efficacissimum, aequaliter meritos, ceteris paribus, non aequaliter tractare.

§. VII. Vti autem nihil poenis est sanciendum, quod non ad vsum ciuitatis facit: ita *poenae* quoque sunt temperandae, vt ad finem istum proportionem habeant, vtque adeo ciues non plus adflictionis, quam

resp.

resp. vtilitatis inde ferat. De cetero, si scopum suum debent obtinere poenae; adparet, eas eousque esse intendendas, vt acerbitas earumdem praeponderet lucro & delectationi, quae ex facto legibus vetito redundare potest.

§. VIII. Quia porro hoc fine in ciuitatem coiuerunt homines, vt securitatem aduersus iniurias aliorum obtinerent: summorum imperantium est, eo seuerius *ciuium inter se iniurias prohibere*, (1) quo faciliorem perpetua cohabitatio occasionem ad laedendum praebet. Nec discrimina ordinum ac dignitatum eo

§. VIII. (1) Ex hoc iure resultat ius ciuile vniuersale siue ius naturae, quod priuatorum inter se iniurias in ciuitate prohibet. Eius principium in eo consistit: quidquid in republica pacem externam ciuium inter se turbat, id omittendum est: & quidem vel a principe, vel a ciuibus. Exinde non tantum legum ciuilium indoles & iustitia, sed etiam iustitiae administrandae & obtinendae ratio tamquam ad lapidem lydium examinanda. Multa eius capita enuclearunt EISENHART *instit. I. N. c.* 15. BOHMERVS *iur. publ. vniu. parte spec. l. c.* 3. 7. 8. HEDINGERVS *in appendice fictilimentorum philosophiae iuris*, qua occasione institutionum Iustinian. iuris naturae placita exponit. Compendium eius exhibuit GRIBNERVS *principiorum iurisprud. natur. l.* 4.

eo valere debent, vt potentiores tenuioribus pro libidine insultare possint. Sed & scopo summi imperii aduersatur, vt ciues, quas sibi factas arbitrantur, iniurias priuata violentia exsequantur. (2)

§. IX. Praeterea quanquam ad omnia ciuitatis amplioris negotia immediate obeunda vnus princeps non sufficiat, sic vt necessario *ministri* in partem curarum sint vocandi: tamen vt hi omnem a summo imperante potestatem mutuantur: ita & bene & male ab ipsis gestorum imputatio vltimo demum in istum redundat. Quam ob rationem, & quia, prout ministri sunt, ita recte aut praue negotia expediuntur; summi imperantes tenentur (1) ad munia

(2) Rationes sunt: 1) quia ciues ius decidendi lites suas & tuendi *sese* detulerunt imperanti: 2) quia status naturalis per ciuitatem sublatus est, in quo priuatae violentiae locus erat: 3) quia securitas publica, rerumpublicarum finis, obtineri non posset. Et licet princeps ciuibus priuatam concedere possit violentiam vel vindictam sano sensu acceptam: hoc tamen non nisi in corruptis rebuspublicis locum inueniet. Conf. STRVVIUM *de vindicta priuata.*

§. IX. (1) Tenentur principiis decori & prudentiae, vt

nia ciuitatis adhibere viros probos & idoneos, & in eorum acta subinde inquirere; eos denique, prout rem gessisse deprehenduntur, praemiis vel poenis mactare; quo ceteri intelligant, non minore fide ac diligentia publicam, quam propriam rem tractandam. Sic & quum praui mortalium ad scelera perpetranda spe impunitas adliciantur, quae ipsis praebetur facillima, vbi *iudices* corruptionibus patent; summorum imperantium est, (2) in eiusmodi

vt ministros sibi eligant a genere, a probitate, a prudentia: repraesentant enim saepissime personam summi imperantis, quae digne sustinenda est; & sunt instrumenta reipublicae, cuius finis eorum ministerio obtinendus. Conf. LIPSII *polit. L. III. c. X. Le ministre de état de Mr.* SILHON, Germanic. Lips. 1688. 12. ed. BESOLDVM *de consilio*, REINHARTI *theat. prud. ad Lipsii l. c.*

(2) Seuere animaduertendum non tantum principi in iudices auaros & fautores scelerum, sed studiose cauendum, ne ipse princeps hisce abusibus occasionem praebeat: quod fieri solet, si munera cariori pretio veneant, adeoque iustitiae administratio, quae emta est, rursus vendatur: si princeps salaria adeo exigua ministris constituat, vt inter exercitia iustitiae vel fame pereundum, vel vita admissis corruptionibus atque praemiis inimicitiae & nimii fauoris sustentanda sit: si iudiciis praesides ineptos, rudes, auaros praeficiat: si prae-

modi iudices, tamquam fautores scelerum, queis securitas ciuium abrumpitur, seuere animaduertere. Praeterea licet ordinaria negotiorum expeditio ministris credenda sit: summi tamen imperantes querelis ac desideriis ciuium patienter aurem praebere numquam detrectabunt.

§. X. Quum ad *tributa* & alia onera ferenda ciues nullo alio nomine teneantur, quam quatenus ista necessaria sunt ad sumtus ciuitatis belli pacisque tempore tolerandos; igitur summorum heic imperantium officium erit, (1) non plus extor-

praesentiam suam summis iudiciis subtrahat, neque iustitiae administrationem vlla attentione dignetur. Vid. *Leopolds des grossen Leben und Thaten. Lips.* 1709. 8. *P. I. p.* 128. *sqq. Testament de* COLBERT c. 13. Ea in re peccatur in ius naturae: competit enim subditis ciuibus ius perfectum postulandi administrationem iustitiae, ad quam obtinendam iuri seipsos tuendi renuntiarunt, idque imperanti detulerunt.

§. X. (1) Officium summorum imperantium circa tributa & exactiones vtilitatem insignem in eos ipsos confert: 1) reditus sic seruantur, augentur & certiores redduntur: 2) reipublicae vires semper florent, viresque imperantium & auctoritatem sustentant: 3) frequentia populi attrahitur reip.

torquere, quam necessitates, aut insignes reipubl. vtilitates requirant: & quantum fieri potest, ita onera temperare, vt quam minime ciues iisdem adfligantur. Deinde vt iusta in proportione describantur; nec aliquibus ciuibus immunitates concedantur in fraudem & oppressionem reliquorum. Tum quae conlecta fuerunt, in vsus reipublicae impendantur: non per luxuriam, largitiones, superfluam ostentationem aut inania dissipentur. Denique prouidendum, vt erogationes reditibus respondeant, &, qua hi non pertingunt, a parsimonia & circumcisis sumtibus non necessariis subsidium petendum.

§. XI. Quamquam autem summi imperantes subditos alere non teneantur, (nisi quod eorum, qui per immeritam aliquam calamitatem se ipsos sustentare non possunt, peculiarem curam agere caritas iudi-

reip. eaque redditur copiosa: quod illustrat vberius VAVBAN *proiect. d'vne dixme royale P. II. c.* 11. in quo libro proportio quoque illa, quae in tributis obseruanda & multis vrgetur difficultatibus, accuratius exponitur. Tondere pecus quidem decet, sed & iustitia imperat non deglubere.

iubeat:) tamen quia non solum ex bonis ciuium conligendi sunt sumtus ciuitati conseruandae necessarii; sed etiam robur ciuitatis in virtute & opibus ciuium consistit; igitur illis, quantum in se, prouidendum erit, vt *res familiaris ciuium* gliscat. (1) Ad hunc finem facit ciues disponere, vt, quantum fieri potest, vberem prouentum ex terra & aquis capiant; vt, quae apud ipsos proueniunt, materiis industriam adhibeant, aut quem ipsi commode laborem obire possunt, ab aliis non redimant: quod fit, si quidem *artes mechanicae* foueantur. Maximi quoque est momenti, *mercaturam* &, in regionibus maritimis *nauigationem* excolere. Nec ignauia solum proscribenda, (2) sed & ad *parsimoniam* reuo-

§. XI. (1) Pertinent haec ad politicam doctrinam quorsum facit L. B. de SCHROEDERN *Fürstl. Schaz- und Rent-Kammer* &, qui eius compendium dedit, auctor *der Fürstl. Macht-Kunst*. LEIBS *Proben von Verbesserung Land und Leute.*

(2) Hunc in finem imperantes variis saepe vtuntur adminiculis, caute diiudicandis, ne otio torpeant ciues: (1) bello externo eos implicant; parum tamen iuste. Vid. IVSTIN. *L. II. c.* 17. PLVTARCHVM *in Camillo c. VI.* THOLOSANVM *de rep. L.* 23. *c.* 7. 2) Otiosos vel nulli artium vel scien-

reuocandi ciues per *leges sumtuarias*, (3) queis superflui sumtus prohibeantur, inprimis illi, per quos opes ciuium ad exteros transferun-

scientiarum generi addictos ad militiam cogunt: 3) vel opificiis adhibent in nosocomiis &c. vel poena adficiunt: quemadmodum Amasiis R. Aegyptiorum pestem otiosorum hominum ab Aegypto longissime repulit; quum lege lata sanctissime cauisset, vt otiosi homines, qui nihil haberent, quod suum dicere possent, capitali supplicio, quasi praedones, adficerentur. BODINVS *de rep. lib. V. c. II.* in fine: 4) vel exactionibus ciues premunt, vt ad labore quaerendam pecuniam fiant attentiores: 5) vel ingentia aedificia exstrui curant, ne plebs sit otiosa, quod a Pharaone cum Israëlitis, a regibus Aegypti in exstructione pyramidum &c. obseruatum esse legimus: de Herode idem vid. in IOSEPHO *lib.* 15. *cap.* 13. Conf. SEPTALIVM *de rat. status lib. V. c.* 13.

(3) Legum eiusmodi apud veteres exempla exhibent MACROBIVS *Saturnal. lib. III. c.* 17. GELLIVS *noct. Attic. lib. II. c. XXIV.* Recentiora deprehendes in ordinationibus politicis rerumpublicarum. Caue, ne eas confundas cum iudicio seu censura morum, qualis apud Romanos recepta fuisse legitur: in quem errorem BESOLDVS *colleg. polit. class.* 2. *diss.* 3. *cap. IV. p.* 17. BODINVS *lib. VI. de rep. c. I.* CHOCKIER *thesaur. pol. lib. V. c. XIX.* lapsi sunt. Censura enim morum inutilis & ratione ciuium notandorum, censorum, modi, finis &c. tot difficultatibus vrgetur, vt cum commodo reipublicae vix stabiliri possit: leges autem sumtuariae suis gaudent fructibus: & imperantis est, quaeuis vitia poenis publicis subiicere, si rei-

feruntur. Etsi maiorem heic, quam quaeuis leges, efficaciam obtinent summorum imperantium exempla. (4)

§. XII. Quia etiam sanitas ac firmitas interna ciuitatum ex *vnione ciuium* prouenit, quae quo accuratior fuerit, eo maiore cum efficacia vis imperii per vniuersum sese ciuitatis corpus dispensat: igitur summis imperantibus incumbit prouidere, ne in ciuitate factiones oriantur;

publicae nocere videatur eiusque statum offendere. De quibus omnibus consulendus THOMASIVS in *diss. de iudicio siue censura morum* 1702, *Halae*.

(4) Memorabilis hac de re locus in CICERONE *lib. III. de legibus c.* 14. *Vt in corporibus; sic in imperio grauissimus est morbus, qui a capite aut membris principalibus diffunditur: quumque pauci atque admodum pauci bonore & gloria amplificati vel corrumpere mores ciuitatis vel corrigere possint, maximumque compendium bene instituendi & reformandi rempublicam sit rite instructa aula: omnes ergo principes & optimates periculum scandali euitent bonisque moribus studeant. Plus enim exemplo, quam peccato nocent, nec tam malum est peccare principes, quantum illud, quod permulti imitatores principum existunt.* Conf. BESOLD. *l. c.* LIPSIVM *instit. polit. L. II. c. IX.* & magnum auctorum numerum, quos adduxit REINHARTVS *theat. prud. hum. ad istum locum Lips. p.* 587.

tur; (1) neue quidam ciues inter se peculiaribus pactis connectantur; neue omnes aut aliqui ab vllo alio, siue intra, siue extra ciuitatem constituto, sub quocumque obtentu, sacro (2) aut profano, magis depen-

deant,

§. XII. (1) Saepius ex discordia ciuium salutem ciuitatis dependere historiae docent: sed ciuitatis corruptae hoc est indicium, morbumque arguit imperii. Imprimis id obseruare licet 1) in monarchia herili & imperio tyrannico, cuius interest, ne ciues vniantur: 2) si quidam opibus factionibusque emineant in republica, qui diuidendi. Vid. *testament. polit. de* COLBERT c. 2. 3) quando nationis indoles ita est comparata, vt semper turbis immixta esse velit, quae ab ipso imperante & salute reipublicae per remedia extraordinaria erunt auertendae. Vid. FORSTNER *ad Tacit. L. II. annal. p.* 347. *sq.* BOECLERVM *not. ad Vell. Paterc. L. I. c.* 11. *n.* 6. *p.* 48. CONRING. *ad Machiauell. princ. c.* 20. §. 4. & 5. IMHOFS *Staats-Reguln reg.* 4.

(2) Sub sacro religionis obtentu in ciuitatibus, vbi pontificiorum vigent placita, imperantium iura multis modis circumscribuntur, temnuntur, eluduntur; non vna, sed duplex adesse videtur potestas summa, & ciues in rebus sacris non tantum, sed multis aliis, quae per fraudem ad sacra detrahuntur, ab alio, quam summo imperante, dependent. Pro arbitrio itaque cleri turbae excitari poterunt, & tranquillitas reipublicae non absolute est in imperantium potestate. Superiora secula multis exemplis id confirmarunt, & principum interfuit, artes politicas excogitare, quas gliscenti pontificis Romani potentiae opponerent & ad muniendam maiestatem suam adhiberent.

deant, quam a legitimo suo principe, & in nemine plus sibi praesidii, quam in eodem, repositum arbitrentur.

§. XIII. Denique quum status ciuitatum inter se sit pax satis infida; summorum imperantium est curare, vt *virtus ciuium peritiaque armorum* alatur, (1) & omnia, quae ad vim repel-

§. XIII. (1) Distinguendae tamen hic sunt respublicae 1) ratione finis specialis, quem quaeque sibi praefixit, qui saepe a peritia armorum alienus: 2) ratione interni status, qui non permittit, vt peritia armorum excolatur; vel saltem indicat, non adeo esse necessariam: 3) ratione indolis nationis, quae nimio impetu iam in arma fertur, cuique stimulus eam ob caussam non erit addendus. Suadendum quoque principi, ne in sola armorum peritia ciuium & reipublicae salutem conlocet, solaque militum copia delectetur, quo militari pruritu saepe inuidia vicinorum excitatur, odia contrahuntur, opificiorum frequentia & vbertas impeditur, commercia destruuntur. Egregie id edocuit MOLESWARTH *Etat du Danemarck c. X. p. 220.*: *Cette pernicieuse coutume des princes d'estimer les soldats, comme leurs seules veritables richesses, a commencé & a eté etabli par le Roi de France & est enfin deuenue generale, per le soin, qu'il apris de cultiuer se sentiment dans l'esprit des princes allemans, desquel il voit, que les pauures pais seront bientôt ruinez par ce moyen: c'est a quoi il vise principalement & il a mis les affaires a vn tel point, que la guerre & la destruction sont deuenues absolument indispensables: car comme les gens, qui amassent*

repellendam requiruntur, nature parentur, munita loca, arma, milites, & rerum gerendarum neruus pecunia. Vltro autem, etiam posita iusta belli caussa, nemo lacessendus, nisi tutissima adriserit occasio, conditio ciuitatis commode id ferat. Eumdem quoque ob finem consilia & molitiones vicinorum accurate exploranda & obseruanda sunt; nec non amicitiae & federa prudenter contrahenda.

massent des tresors croient n'en auoir iamais assez, ainsi ceux, qui regardent les soldats comme leurs richesses, ne cessent iamais d'en accroitre le nombre, iusqu'a ce qu'ils sont forcés pour les faire subsister ou d'en venir aux mains auec leurs voisins ou de faire naitre des animosités entre les autres princes pour trouuer les moiens d'etre employés & d'en receuoir de l'argent en s'interessant dans leurs querelles. Quelle sera la fin de cela, Dieu le scait & est le seul, qui puisse preuenir les malheurs apparents, dont nous sommes menacez, a scauoir la misere vniuerselle & le saccagement de l'Europe.

CAPVT XII.

DE LEGIBVS CIVILIBVS IN SPECIE.

1. Quid sit lex ciuilis? 2. Quot respectibus leges ciuiles dicantur?

 3. Le-

3. Legi naturali vis LL. ciuilium tribuenda.
4. Hanc sanctione poenali consequuntur.
5. Quatenus naturaliter debitis per actiones ciuiles subueniatur?
6. Praestationes naturales indefinitae lege ciuili determinantur.
7. Et certam formam accipiunt.
8. Obsequii legibus ciuilibus debiti fontes.
9. Obediendum quoque peculiaribus principum iussis.

§. I.

DIspiciendum quoque iam restat de partibus summi imperii in specie, & quae circa eas peculiariter obseruanda occurrunt. Vbi primum locum occupant *leges ciuiles;* a) quae sunt decreta summi imperantis ciuilis, per quae ciuibus iniungitur, quid in vita ciuili facere, quidue omittere debeant. (1)

a) Puf. de I. N. & G. lib. VIII. cap. I.

§. II. Dicuntur autem *leges ciuiles* duplici potissimum respectu; vel *respectu auctoritatis*, vel *originis.* Priori sensu leges ciuiles vocari possunt omnes leges, iuxta quas in foro ciuili ius redditur, vndecumque demum illae originem suam trahant. Poste-

§. I. (1) Leges ciuiles sunt remedium malitiae humanae, cuius occasione sunt enatae, adeoque bonum sunt extraordinarium, homini corrupto conueniens.

Poſteriori ſenſu leges ciuiles dicuntur, quae primo a voluntate ſummi imperii ciuilis profectae ſunt, atque circa ea verſantur, quae iure naturali ac diuino definita non ſunt, ſed ad peculiarem vtilitatem ſingularum ciuitatum faciunt.

§. III. Ceterum vti legibus ciuilibus nihil eſt ſanciendum, quod non *ad commodum reipubl.* referatur: ita quum vitae ciuilis decori & tranquillitati maxime expediat, legem naturalem a ciuibus probe obſeruari; hinc ſummis imperantibus incumbit, iſti *vim atque efficaciam legis ciuilis* impertiri. (1) Nam apud plu-

§. III. (1) Nec repugnat hoc iuri naturae, quod duplicem obligationem ſuſtinere poteſt: nimirum naturalem & ciuilem: & praecepto legis praeceptum obſeruationis in ciuitate addi poteſt. Nam 1) ciuitati per omnia conuenit: 2) leges ciuiles maximam partem exinde oriuntur: 3) voluntas principis voluntati naturae atque DEI innixa ſic eo firmior ſubſiſtet: 4) honeſtatis ratio in republica maior habebitur. Non tamen ſolius iuris naturae praecepta ſufficerent: 1) ob infinitos caſus, de quorum deciſione ex I. N. non conſtat: 2) ob infinitas neceſſitates reipublicae, quibus peculiaribus legibus ſubueniendum: 3) ob aequitatis cerebrinae cum iure naturae facilem confuſionem, quae controuerſias nonnumquam diffici-

plurimos mortalium tanta deprehenditur malitia, vt neque manifesta legis naturalis vtilitas, neque metus diuini numinis ei reprimendae sufficiat. Quo igitur vtcumque vitae ciuilis honestas (2) seruari queat; summum imperium efficere potest, legibus naturalibus vim legum ciuilium tribuendo.

§. IV. Consistit autem *vis legum ciuilium* in hoc, vt praeceptis de faciendo vel omittendo addatur *sanctio poenalis*; (1) siue vt definiatur, quae

difficiles esset motura. Vid. *Ludewigs orat. de emendanda Germaniae iurisprud. Halae* 1713. *hab. p.* 7.

(2) Principia iusti non tantum, sed etiam principia honesti & decori, quae norma sunt virtutis, lege positiua possunt firmari & in leges ciuiles auctoritate publica commutari. Hac tamen ratione virtus non producitur, sed vis legis ciuilis, quae iis superadditur, officium tantum externum operatur, vitiis occasionem rescindit, & ad exercendam virtutem viam munire solet.

§. IV. (1) Sanctio poenalis, licet expresse non sit addita legi ciuili; ad minimum tamen subintelligi debet in omni lege superioris, cuius arbitrio poena transgressionis suae voluntatis relinquitur. Additur tamen plerumque: 1) quia metu sic terrentur animi ex persuasione potestatis non tantum, verum etiam voluntatis malum inferendi peccantibus; 2) auctoritas legi conciliatur; 3) lex deinde

quae poena in foro ciuitatis sit mansura eum, qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda. Qua sanctione poenali quae destituuntur leges naturales, in foro humano impune violantur; (2) salua tamen vindicta tribunalis diuini.

§. V. Praeterea quia vitae ciuilis indoles non fert, vt, quod quisque sibi deberi arbitratur, propriam per violentiam exigat; inde & in eo *legi naturali subueniunt leges ciuiles*, quod ad ea, quae ex illa debentur, hae *actionem* adcommodant, (1) cu-

deinde magis punire videtur, quam imperans, qui hac ratione amoris odiique suspicionem a se amolitur. Nonnumquam poena expressa adiicitur, quae malum proprium & positiuum infligit: interdum poena additur sub metu nullitatis, qua actus tantum inritus redditur & pronunciatur. Id inprimis obseruare licet, quando lex ciuilis actionibus humanis certum modum, certa sollemnia praescribit & constituit.

(2) Eae leges ciuiles, quae tantum notant, delinquentem turpiter vel inhoneste egisse, dicuntur imperfectae. Vid. BRVMMER *ad leg. Cinciam c. III. n. 2. sqq.* & supra ad cap. VII. §. III. dicta sunt.

§. V. (1) Actio quando accommodatur nonnullis actionibus in ciuitate; non putandum est, vt vulgus plerumque arbitratur, eas ceteris esse turpiores, & reliquas, quibus actio constituta non est, tanta

ius vi ista in foro ciuili per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quae per leges ciuiles non acceperunt, ab inuitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges ciuiles illis potissimum obligationibus actionem adcommodare, quae per *expressa pacta* inter homines contractae sunt. Ceteris, quae ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, fere actionem denegarunt: vt esset materia, (2) qua virtutem suam exercerent pro-

tanta turpitudine non laborare, e. c. Furtum, blasphemia, periurium vulgo creduntur maiora sceleftioraque esse vitia atque delicta, quam ipsa impietas, atheismus, scortatio, ebrietas, auaritia &c. in quae ciuitas non semper animaduertere potest. Sed quam falsa eiusmodi sint praeiudicia, cuiuis patebit, qui vitiorum naturam expendit, & secum reputat, ciuitatem, quando actionem nonnullis concedit, non tam vitiorum internam turpitudinem respicere, quam effectum, quem habent in statum publicum eiusque tranquillitatem. Lex ergo ciuilis actiones ciuis magis, quam hominis respicit; externas magis, quam internam turpitudinem.

(2) An leges ciuiles hoc vmquam intendant, quando actionem denegarunt officiis quibusdam, vt eo liberius virtus exerceatur; hoc magis ad praesumtiones pias pertinet, quam vt veram caussam designet:

probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si citra coactionem recte fecisse viderentur. Saepe etiam tanti non fuit visum negotium, vt ideo praetor fatigaretur.

§. VI. Quum etiam multa lege naturali indefinite praecipiantur, adplicatione in cuiusuis arbitrio relicta; inde lex ciuilis ad decus & tranquillitatem ciuitatis eiusmodi *actionibus tempus*, *modum*, *locum & personas* adsignare, aliasque circumstantias determinare, quandoque & praemiis homines ad eas suscipiendas adlicere solet. Si quid etiam in lege naturali obscuri sit; (1) legis ciui-

signet: haec enim in eo potissimum quaerenda, quod talia officia parum tangant reipublicae statum, adeoque ciuilem inquisitionem non requirant.

§. VI. (1) Nulla inest obscuritas legi naturae per nostram rationem sufficienter a DEO promulgatae, vti supra ad *lib. I. c. XVII. §. I.* ostensum: obscuritas ergo illa intelligenda partim ratione ciuium, qui non attendunt ad naturae placita, ideoque legis rationem non habent perspicue cognitam, & vel ad legis officia referunt, quod iis non comprehenditur, vel a lege eximunt, quod ad eius moralitatem referendum: partim ratione adplicationis legum naturae ad res ciuitatis: quae quomodo instituenda, saepius non liquet, ob intricatas reipublicae necessitates: partim ratione circum-

ciuilis est explicare. Quam explicationem in agendo sequi ciues tenentur; vtut fortasse priuata ipsorum opinio in diuersum abeat.

§. VII. Quum etiam plurimae actiones per legem naturalem cuiusque iudicio & arbitrio sint relictae; quas tamen in ciuitate vniformi modo temperari tranquillitatis & decoris publici interest: inde leges ciuiles eiusmodi actionibus & negotiis *certam formam* solent adsignare; (1) vti

circumstantiarum, quae in lege vniuersali non ita determinatae sunt: a lege ciuili ergo determinantur. Quod autem lex naturae tenebris & difficultatibus circumdata fuerit, & nunc quoque nonnullis tenebricosa esse videatur, exinde prouenit, quod superstitio, conscientia erronea, praeiudicia auctoritatis, subtilis & occultus probabilismus, passionum dominantium imperium apud multos normas regulasque agendi designent & praeceptis iuris naturae admisceant; quod iura diuina, ciuilia & canonicum legi naturali confundantur & per neglectum studii moralis doctrinae non accurate secernantur.

§. VII. (1) Forma quando neglecta est; poena irriti solet infligi negligentibus: qui quidem, nisi temerarius subsit legis contemtus, nulli iniuriam inferunt, sed seipsos tantum laedunt. Excusandi itaque sunt saepius, quod per ignorantiam difficulter vincibilem, negotii indolem & adfectum sollemnia illa neglexisse dicendi sint: idcirco alter quidem, si principiis iusti rigorose insistere velit

vti contingit in vltimis voluntatibus, in contractibus & multis aliis. Ob eamdem caussam etiam leges ciuiles exercitium eorum iurium, quae

velit, nullitatem negotii contra eos recte vrgere poterit: aequitatis tamen nonnumquam erit & normae virtutis conueniens, obligationem seruare & nullitati negotii renuntiare. Quam in rem celeb. BOHMERVS: *Alia*: inquit, *quaestio est, an ille, qui defectum sollemnium adlegat & a negotio resilire vult, quandoque contra regulas decori & honestatis agere possit; dum quidem alteri haud facit iniuriam, qui sibi imputet, quod non debito modo egerit: sed propterea non semper in conscientia tutus est: id quod ex eius intentione aestimandum. Volunt enim communiter, eum, qui non obseruatis debitis sollemnitatibus aliquid promisit, esse naturaliter obligatum, seu inspecto solo iure naturali, ex quo ICti Romani varias deduxere conclusiones. Iur. publ. uniu. P. spec. L. II. c. III.* §. 49. *not. p.* 8. Peccare possunt saepius legislatores nimia sollemnitatum pompa in regulas iusti, qua actiones alioquin facile expediendas reddunt difficillimas, & ciues tot inutilibus agendi formis inlaqueant, vt cautissimo saepe impingendum sit. Iustissima hinc caussa excidere potest ciuis, quod in obseruanda agendi forma intricata indiligentior fuerit: qua sollemnitatum copia ciuium inter se rixae augentur magis, quam sopiuntur, & administratio iustitiae redditur anceps & difficilis. Exemplo esse potest materia testamentaria & substitutionum in iure Romano, in cuius caussis expediundis BALDVS respondendo plus quindecim millia aureorum lucratus fuisse legitur. Vide PANCIROLLVM *de claris legum interpretibus L.* 2. *c.* 70. *p.* 166.

quae naturaliter competunt, circumscribere sueuerunt.

§. VIII. Debent autem ciues legibus ciuilibus, quatenus aperte iuri diuino non repugnant, *obtemperare*, non velut ex nudo poenae metu, sed ex *intrinseca obligatione*, (1) per ipsum ius naturale confirmata; quippe inter cuius praecepta quoque est, legitimis imperantibus esse parendum.

§. IX. Denique non minus *peculiaribus iussis* summorum imperantium, quam legibus communibus, ciues obtemperare debent. Vbi tamen obseruandum est, vtrum summus imperans ciuem quid iubeat facere tamquam *actionem ciui propriam*; an vero mandet suscipere nudam *exsecutionem actionis*, quae propria imperantis esse debeat. (1) Nam

§. VIII. (1) Hoc praeceptum ad ethicam spectat, non ad iustitiae regulas; nam an ex intrinseca obligatione ciues obtemperent? legis ciuilis non est inquirere, nec id imperare: sufficit ciuili imperio, quatenus tali, vt ciues obsequium praestent eius voluntati, siue id metu poenae fiat, siue amore legis & virtutis.

§. IX. (1) Auctoris distinctio non tantum obscura est; sed si etiam clare & distincte cognosceretur; rei

Nam posteriori casu, necessitate ab imperante adhibita, citra proprium peccatum potest aliquid agere ciuis

rei explicandae parum est adcommodata, mentique nulla ratione sufficit. Nam quid sit actio ciui propria, quamuis ab imperante ei demandata? quomodo exsequutio actionis iniustae ciui imputari non possit, licet nomine publico suscepta fuerit? non constat: quum ciuis non se habeat instar instrumenti vita sensuque destituti; sed initar caussae instrumentalis, quae intellectu praelucente & decernente voluntate vtitur, adeoque de actionis moralitate iudicare potest & debet. Quando nonnulla praecepta principum cum praeceptis iuris naturae conlidi videntur; comparatio obligationum erit instituenda, & quae hic locum inueniat, quae laxior vel arctior, perpendendum: maior sic DEO, quam principi, debetur obligatio. Subdito quidem ciui difficillimum est, iudicare de principis mandato, an diuinae repugnet voluntati? quum eius caussae & rationes saepissime non sint manifestae; nec ciuis sit, scrupulosas disquisitiones ea de re instituere, e. c. de belli iniustitia: in iis tamen, vbi certissime constat, iussa supremae potestatis pugnare cum iustitia naturali, boni ciuis erit, obsequium iisdem detrahere, & vel precibus id declinare, vel si id impetrare non liceat, minarum pericula experiri: alias in foro quidem ciuili istorum principum, non in foro conscientiae & diuino, neque aliorum hominum iudicio excusabitur. Conf. ABBADIE *defense de la nation Britannique p.* 156. *seqq.* GROT. *L. II. c.* 26. §. 3. BARBEYRAC. *ad Puf. op. mai. L. VIII. c. I.* §. *VI. not.* 4. HOCHSTETTERI *colleg. Puf. p.* 105. RECHENBERG *diss. de ministerio, quod crimen est.*

uis, quo patrato ipſe imperans peccat. Sed vt ciuis velut proprio nomine peccatum legi naturali & diuinae repugnans perpetret, fieri recte non poteſt. Inde eſt, quod, ſi in bello etiam iniuſto ciuis iuſſu ſummi imperantis arma gerat, non peccet: ſed ſi eiusdem iuſſu aliquis innocentem damnet, falſum teſtimonium dicat, calumniam alicui intentet; vtique peccat. (2) Nam ciuis militat nomine publico; ſed proprio nomine iudicat, teſtatur, accuſat.

(2) Horum exemplorum iuſtitia vel iniuſtitia pendet ab euidentia moralitatis rei, prout eadem ciuibus apparet, vel manifeſta eſſe poteſt. Si enim ciui mandatum principis non clare & diſtincte ob oculos verſetur; neque fas ſit, in eius iuſtitiam inquirere & principis actionem ad ſuum tribunal euocare; quia vel captum ſuum transcendit, vel ad arcana ſtatus pertinet, nemini niſi imperanti cognita; boni ciuis eſt, dicto eius eſſe obedientem. Si vero res manifeſto ſceleris notam prae ſe ferat, neque vlla ratione dubitare liceat de iniuſtitia facinoris perpetrandi, qualia ſunt falſum teſtimonium dicere, innocentem damnare &c. ſane nullum erit dubium, quin bonus ciuis omni iure obſequium ſuum principis mandato ſubtrahere non tantum poſſit, ſed & debeat.

CAPUT XIII.

DE IVRE VITAE AC NECIS, NEC NON DE POENIS.

1. Duobus modis summo imperio ius in vitam ciuium competit;
2. *Indirecte*, ob defensionem ciuitatis:
3. *Directe*, ob delicta, per modũ poenae.
4. Poenae definitio, & discrimen a malis bellicis.
5. Ius puniendi est ab imperio ciuili.
6. Poena debet habere certos fines.
7. Hi possunt esse varii.
8. Primus.
9. Secundus.
10. Tertius.
11. Poenis humanis non subiacent actus mere interni:
12. Nec lapsus minutiores;
13. Nec quaedam alia;
14. Nec vitia animi mortalibus communia.
15. Aliquando datur delictis venia.
16. Grauitas delictorum vnde aestimetur?
17. Determinatio poenae est summi imperii.
18. Respiciendae puniendi qualitates.
19. Quomodo vniuersitas puniatur?
20. Damnum ex alieno delicto redundans non est poena.

§. I.

Summo imperio ciuili in *vitam ciuium duplici modo ius* competit; *indirecte* vel *directe*; illud quidem ad *defensionem ciuitatis*, hoc autem ad *compescenda delicta*.

plurimos mortalium tanta deprehenditur malitia, vt neque manifesta legis naturalis vtilitas, neque metus diuini numinis ei reprimendae sufficiat. Quo igitur vtcumque vitae ciuilis honestas (2) seruari queat; summum imperium efficere potest, legibus naturalibus vim legum ciuilium tribuendo.

§. IV. Consistit autem *vis legum ciuilium* in hoc, vt praeceptis de faciendo vel omittendo addatur *sanctio poenalis;* (1) siue vt definiatur, quae

difficiles esset motura. Vid. *Ludewigs orat. de emendanda Germaniae iurisprud. Halae* 1713. *hab. p.* 7.

(2) Principia iusti non tantum, sed etiam principia honesti & decori, quae norma sunt virtutis, lege positiua possunt firmari & in leges ciuiles auctoritate publica commutari. Hac tamen ratione virtus non producitur, sed vis legis ciuilis, quae iis superadditur, officium tantum externum operatur, vitiis occasionem rescindit, & ad exercendam virtutem viam munire solet.

§. IV. (1) Sanctio poenalis, licet expresse non sit addita legi ciuili; ad minimum tamen subintelligi debet in omni lege superioris, cuius arbitrio poena transgressionis suae voluntatis relinquitur. Additur tamen plerumque: 1) quia metu sic terrentur animi ex persuasione potestatis non tantum, verum etiam voluntatis malum inferendi peccantibus: 2) auctoritas legi conciliatur; 3) lex deinde

quae poena in foro ciuitatis sit mansura eum, qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda. Qua sanctione poenali quae distituuntur leges naturales, in foro humano impune violantur; (2) salua tamen vindicta tribunalis diuini.

§. V. Praeterea quia vitae ciuilis indoles non fert, vt, quod quisque sibi deberi arbitratur, propriam per violentiam exigat; inde & in eo *legi naturali subueniunt leges ciuiles*, quod ad ea, quae ex illa debentur, hae *actionem* adcommodant, (1) cu-

 ius

deinde magis punire videtur, quam imperans, qui hac ratione amoris odiique suspicionem a se amolitur. Nonnumquam poena expressa adiicitur, quae malum proprium & positiuum infligit: interdum poena additur sub metu nullitatis, qua actus tantum inritus redditur & pronunciatur. Id inprimis obseruare licet, quando lex ciuilis actionibus humanis certum modum, certa sollemnia praescribit & constituit.

(2) Eae leges ciuiles, quae tantum notant, delinquentem turpiter vel inhoneste egisse, dicuntur imperfectae. Vid. BRVMMER *ad leg. Cinciam c. III. n. 2. sqq.* & supra ad cap. VII. §. III. dicta sunt.

§. V. (1) Actio quando accommodatur nonnullis actionibus in ciuitate; non putandum est, vt vulgus plerumque arbitratur, eas ceteris esse turpiores, & reliquas, quibus actio constituta non est, tanta

ius vi ista in foro ciuili per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quae per leges ciuiles non acceperunt, ab inuitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges ciuiles illis potissimum obligationibus actionem adcommodare, quae per *expressa pacta* inter homines contractae sunt. Ceteris, quae ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, fere actionem denegarunt: vt esset materia, (2) qua virtutem suam exercerent pro-

tanta turpitudine non laborare, e. c. Furtum, blasphemia, periurium vulgo creduntur maiora scelestioraque esse vitia atque delicta, quam ipsa impietas, atheismus, scortatio, ebrietas, auaritia &c. in quae ciuitas non semper animaduertere potest. Sed quam falsa eiusmodi sint praeiudicia, cuiuis patebit, qui vitiorum naturam expendit, & secum reputat, ciuitatem, quando actionem nonnullis concedit, non tam vitiorum internam turpitudinem respicere, quam effectum, quem habent in statum publicum eiusque tranquillitatem. Lex ergo ciuilis actiones ciuis magis, quam hominis respicit; externas magis, quam internam turpitudinem.

(2) An leges ciuiles hoc vmquam intendant, quando actionem denegarunt officiis quibusdam, vt eo liberius virtus exerceatur; hoc magis ad praesumtiones pias pertinet, quam vt veram caussam designet:

probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si citra coactionem recte fecisse viderentur. Saepe etiam tanti non fuit visum negotium, vt ideo praetor fatigaretur.

§. VI. Quum etiam multa lege naturali indefinite praecipiantur, adplicatione in cuiusuis arbitrio relicta; inde lex ciuilis ad decus & tranquillitatem ciuitatis eiusmodi *actionibus tempus, modum, locum & personas* adsignare, aliasque circumstantias determinare, quandoque & praemiis homines ad eas suscipiendas adlicere solet. Si quid etiam in lege naturali obscuri fit; (1) legis ciui-

signet: haec enim in eo potissimum quaerenda, quod talia officia parum tangant reipublicae statum, adeoque ciuilem inquisitionem non requirant.

§. VI. (1) Nulla inest obscuritas legi naturae per nostram rationem sufficienter a DEO promulgatae, vti supra ad *lib. I. c. XVII. §. I.* ostensum: obscuritas ergo illa intelligenda partim ratione ciuium, qui non attendunt ad naturae placita, ideoque legis rationem non habent perspicue cognitam, & vel ad legis officia referunt, quod iis non comprehenditur, vel a lege eximunt, quod ad eius moralitatem referendum: partim ratione adplicationis legum naturae ad res ciuitatis: quae quomodo instituenda, saepius non liquet, ob intricatas reipublicae necessitates: partim ratione circum-

ciuilis eſt explicare. Quam explicationem in agendo ſequi ciues tenentur; vtut fortaſſe priuata ipſorum opinio in diuerſum abeat.

§. VII. Quum etiam plurimae actiones per legem naturalem cuiusque iudicio & arbitrio ſint relictae; quas tamen in ciuitate vniformi modo temperari tranquillitatis & decoris publici intereſt: inde leges ciuiles eiusmodi actionibus & negotiis *certam formam* ſolent adſignare; (1) vti

circumſtantiarum, quae in lege vniuerſali non ita determinatae ſunt: a lege ciuili ergo determinantur. Quod autem lex naturae tenebris & difficultatibus circumdata fuerit, & nunc quoque nonnullis tenebricoſa eſſe videatur, exinde prouenit, quod ſuperſtitio, conſcientia erronea, praeiudicia auctoritatis, ſubtilis & occultus probabilismus, paſſionum dominantium imperium apud multos normas regulasque agendi deſignent & praeceptis iuris naturae admiſceant; quod iura diuina, ciuilia & canonicum legi naturali confundantur & per neglectum ſtudii moralis doctrinae non accurate ſecernantur.

§. VII. (1) Forma quando neglecta eſt; poena inriti ſolet infligi negligentibus: qui quidem, niſi temerarius ſubſit legis contemtus, nulli iniuriam inferunt, ſed ſeipſos tantum laedunt. Excuſandi itaque ſunt ſaepius, quod per ignorantiam difficulter vincibilem, negotii indolem & adſectum ſollemnia illa neglexiſſe dicendi ſint: idcirco alter quidem, ſi principiis iuſti rigoroſe inſiſtere velit

vti contingit in vltimis voluntatibus, in contractibus & multis aliis. Ob eamdem caussam etiam leges ciuiles exercitium eorum iurium, quae

velit, nullitatem negotii contra eos recte vrgere poterit: aequitatis tamen nonnumquam erit & normae virtutis conueniens, obligationem seruare & nullitati negotii renuntiare. Quam in rem celeb. BOHMERVS: *Alia*: inquit, *quaestio est, an ille, qui defectum sollemnium adlegat & a negotio resilire vult, quandoque contra regulas decori & honestatis agere possit; dum quidem alteri haud facit iniuriam, qui sibi imputet, quod non debito modo egerit: sed propterea non semper in conscientia tutus est: Id quod ex eius intentione aestimandum. Volunt enim communiter, eum, qui non obseruatis debitis sollemnitatibus aliquid promisit, esse naturaliter obligatum, seu inspecto solo iure naturali, ex quo ICti Romani varias deduxere conclusiones. Iur. publ. uniu. P. spec. L. II. c. III. §. 49. not. p. 8.* Peccare possunt saepius legislatores nimia sollemnitatum pompa in regulas iusti, qua actiones alioquin facile expediendas reddunt difficillimas, & ciues tot inutilibus agendi formis inlaqueant, vt cautissimo saepe impingendum sit. Iustissima hinc caussa excidere potest ciuis, quod in obseruanda agendi forma intricata indiligentior fuerit: qua sollemnitatum copia ciuium inter se rixae augentur magis, quam sopiuntur, & administratio iustitiae redditur anceps & difficilis. Exemplo esse potest materia testamentaria & substitutionum in iure Romano, in cujus caussis expediundis BALDVS respondendo plus quindecim millia aureorum lucratus fuisse legitur. Vide PANCIROLLVM *de claris legum interpretibus L. 2. c. 70. p. 166.*

quae naturaliter competunt, circumſcribere ſueuerunt.

§. VIII. Debent autem ciues legibus ciuilibus, quatenus aperte iuri diuino non repugnant, *obtemperare*, non velut ex nudo poenae metu, ſed ex *intrinſeca obligatione*, (1) per ipſum ius naturale confirmata; quippe inter cuius praecepta quoque eſt, legitimis imperantibus eſſe parendum.

§. IX. Denique non minus *peculiaribus iuſſis* ſummorum imperantium, quam legibus communibus, ciues obtemperare debent. Vbi tamen obſeruandum eſt, vtrum ſummus imperans ciuem quid iubeat facere tamquam *actionem ciui propriam*; an vero mandet ſuſcipere nudam *exſecutionem actionis*, quae propria imperantis eſſe debeat. (1) Nam

§. VIII. (1) Hoc praeceptum ad ethicam ſpectat, non ad iuſtitiae regulas: nam an ex intrinſeca obligatione ciues obtemperent? legis ciuilis non eſt inquirere, nec id imperare: ſufficit ciuili imperio, quatenus tali, vt ciues obſequium praeſtent eius voluntati, ſiue id metu poenae fiat, ſiue amore legis & virtutis.

§. IX. (1) Auctoris diſtinctio non tantum obſcura eſt; ſed ſi etiam clare & diſtincte cognoſceretur; rei

Nam posteriori casu, necessitate ab imperante adhibita, citra proprium peccatum potest aliquid agere ciuis

rei explicandae parum est adcommodata, mentique nulla ratione sufficit. Namquid sit actio ciui propria, quamuis ab imperante ei demandata? quomodo exsequutio actionis iniustae ciui imputari non possit, licet nomine publico suscepta fuerit? non constat: quum ciuis non se habeat instar instrumenti vita sensuque destituti; sed instar caussae instrumentalis, quae intellectu praelucente & decernente voluntate vtitur, adeoque de actionis moralitate iudicare potest & debet. Quando nonnulla praecepta principum cum praeceptis iuris naturae conlidi videntur; comparatio obligationum erit instituenda, & quae hic locum inueniat, quae laxior vel arctior, perpendendum: maior sic DEO, quam principi, debetur obligatio. Subdito quidem ciui difficillimum est, iudicare de principis mandato, an diuinae repugnet voluntati? quum eius caussae & rationes saepissime non sint manifestae; nec ciuis sit, scrupulosas disquisitiones ea de re instituere, e. c. de belli iniustitia: in iis tamen, vbi certissime constat, iussa supremae potestatis pugnare cum iustitia naturali, boni ciuis erit, obsequium iisdem detrahere, & vel precibus id declinare, vel si id impetrare non liceat, minarum pericula experiri: alias in foro quidem ciuili istorum principum, non in foro conscientiae & diuino, neque aliorum hominum iudicio excusabitur. Conf. ABBADIE *defense de la nation Britannique p.* 156. *seqq.* GROT. *L. II. c.* 26. §. 3. BARBEYRAC. *ad Puf. op. mai. L. VIII. c. I.* §. *VI. not.* 4. HOCHSTETTERI *colleg. Puf. p.* 105. RECHENBERG *diss. de ministerio, quod crimen est.*

CAPUT XIII.

DE IVRE VITAE AC NECIS, NEC NON DE POENIS.

1. Duobus modis summo imperio ius in vitam ciuium competit;
2. *Indirecte*, ob defensionem ciuitatis:
3. *Directe*, ob delicta, per modū poenae.
4. Poenae definitio, & discrimen a malis bellicis.
5. Ius puniendi est ab imperio ciuili.
6. Poena debet habere certos fines.
7. Hi possunt esse varii.
8. Primus.
9. Secundus.
10. Tertius.
11. Poenis humanis non subiacent actus mere interni:
12. Nec lapsus minutiores;
13. Nec quaedam alia;
14. Nec vitia animi mortalibus communia.
15. Aliquando datur delictis venia.
16. Grauitas delictorum vnde aestimetur?
17. Determinatio poenae est summi imperii.
18. Respiciendae puniendi qualitates.
19. Quomodo vniuersitas puniatur?
20. Damnum ex alieno delicto redundans non est poena.

§. I.

Summo imperio ciuili in *vitam ciuium duplici modo ius* competit; *indirecte* vel *directe*; illud quidem ad *defensionem ciuitatis*, hoc autem ad *compescenda delicta.*

§. II. Quum enim saepe vis exterorum per vim sit repellenda, aut ius nostrum violenter ab ipsis vindicandum; licet vtique summo imperio a) ciues ad hoc negotii compellere; (1) vbi de industria non id agitur, vt ciues vitam amittant, sed duntaxat periculo mortis eorum vita exponitur. Qualibus in periculis vt strenue & dextre sese ciues gerere possint, summum imperium exercere eos & praeparare debet. Nulli autem ciui eius periculi metu ad munia militaria sese inutilem reddere licet. Et qui

a) Puf. de I. N. & G. lib. VIII. cap. II.

§. II. (1) Pertinet hoc ad dominum supereminens, quo data necessitate vita ciuium probabili periculo exponenda. Non tamen primarius finis imperantis est vitae ciuium amissio, sed eorum opera ad finem ciuitatis adsequendum, in cuius praestatione euentus incertus est, adeoque non minus ad spem vitae conseruandae, quam ad metum eius amittendae via patet. An autem ciuis innocens ad euitandum ciuitatis excidium hosti ad necem tradi possit, dubitant nonnulli: adfirmandum tamen puto cum GROTIO *L. II. c.* 25. *n.* 3. 1) Si ipse velit & consentiat ciuis, quale exemplum vid. in FROSSARDI *hist. L. I.* & nonnulla alia in GRONOV. *ad loc. cit. Grotii.* 2) Si certo constet, hac ratione ciuitatis excidium euitari. 3) Inprimis, si periculum vitae sit incertum. Conf. RECHENBERG. *diss. P. II. p.* 105. *seqq.* BOECLER *diss. T. I. p.* 836. OSIANDER *ad Grot. loc. cit.* IAEGERI *obseru. pag.* 516.

qui militiae est adscriptus, hautquaquam adsignatam stationem ex formidine deseret, sed ad extremum potius spiritum pugnabit, nisi intelligat, imperantis voluntatem esse, vt potius vitam, quam locum conseruet; aut locus iste tanti non sit ciuitati, quam vita istorum ciuium. (2)

Nn 2 §. III.

(2) Egregie hoc inlustrat insigne exemplum praefecti militum PANVINI, qui cum duabus militum legionibus castello leuiter munito praeerat, quod aggeris obseruandi & tuendi caussa fuerat exstructum. Quum autem a. 1672. Gallicus exercitus, qui aquis omnibus gelu rigido induratis in Hollandiam inruperat, glacie inopinato exsoluta, reditum per illum ipsum aggerem adproperaret; PANVINVS de resistentia tantis copiis hostilibus facienda desperans castrum deseruit, inque vicinam vrbem se recepit: quam ob fugam Galli, qui mora alioquin interiecta intercipi potuissent omnes, feliciter elapsi sunt: *S'il y etoit resté*, inquit BVRNET, *toute l'armée auroit necessairement eté prise, comme dans vn filet, & la guerre etoit finie.* Et paullo post decreto iudicii militaris: *On passa par dessus sa remontrance: Vous etiés present vous meme, lui dit-on, au conseil de guerre, qui a fait batir le fort: Vous sçauiés, qu'on n'en auoit point pretendu faire vne place capable de tenir contre vne armée, mais seulement d'amuser l'ennemi pour quelque iours dans vn besoin extraordinaire. Vous ne deuiez donc pas abandonner votre poste, sous pretexte du danger, que vous auiez a crainde. Le degel commençoit & c'etoit*

§. III. Directe autem vitam ciuibus adimere poteſt ſummum imperium ob atrocia delicta, a) & per modum *poenae*; (1) quae tamen & in alia hominis bona cadit. Quo loco

c'etoit vne raiſon pour vous, de voir ce, que ce nouuel euénement pourroit produire. En vn mot, vous etiés là par ordre du prince & votre deuoir etoit, de n'en ſortir, que par ſon commandement exprés. De toutes ces raiſons l'on forma vn arrét de mort. BVRNET *hiſt. des derniers reuolut. d'Angleterre* [illegible]. 1672. *p.* 348.

§. III. (1) Quantis difficultatibus ſubiaceat doctrina de poenis; rationibus nonnullis edocuit THOMASIVS *ad Huberum p.* 500. Cumprimis origo iuris poenarum capitalium anxios tenuit ICtos, qui ex variis fundamentis parum ſufficientibus id deducere adlaborarunt. Multi ad proportionem delictorum poenarumque; alii ad ſatisfactionem iuſtitiae; ſaniores ad ius cogendi conſenſu ciuium imperanti delatum prouocarunt: ex quibus momentis tamen non ſequitur, in poenis imperantem ad vitam adimendam iuſte progredi poſſe. Mea quidem ſententia ius imperantis ciues delinquentes capite plectendi ita deriuandum eſſe videtur: Homines, antequam ciuitatem inirent, habebant ius bello perſequendi quemuis iniuſtum inuaſorem & propellendi iniurias cum caede laedentis. Hoc ius ſeipſos tuendi violenter detulerunt in ſummum imperantem, vt belli loco vindictam iuſtitiae interponeret, & iniurias ciuibus inlatas vel ſingulis vel coniunctim ſumtis cum internecione laedentium vlciſceretur: ius ergo vitae & necis, maieſtati adnexum per modum poenae, ceſſit in locum iuris in ſtatu naturali ſecum caede

loco de natura poenae quaedam in vniuersum erunt exponenda.

§. IV. Est igitur *poena* malum passionis, quod infligitur ob malum actionis; seu malum aliquod molestum, quod per modum coactionis & pro imperio, intuitu antegressi delicti, alicui imponitur. (1) Licet enim saepe alicui poenae loco im-

peren-

caede defendendi; & quod quisque exercere antea poterat, princeps omnium consensu per potestatem iudiciariam solus in omnium securitatem exercet. Prout aliquod delictum vel singulorum iuribus vel securitati totius corporis detrahit; mortis poenae iuste subiici potest, legibusque decernendum, qua in re violentur iura ciuium & reipublicae: illud enim in ciuitate quauis non eiusdem est indolis: multa impune committi possunt in hac republica, quae in alia tranquillitatem multis modis essent turbatura. Quare lex exponit reipublicae necessitates poenisque superadditis iniurias verendas coërcet.

§. IV. (1) Poena ergo requirit: 1) delictum in legem commissum: 2) superiorem siue imperantem, legis auctoritatem poenae ex arbitrio suo vindicantem: 3) malum inuito inlatum, quod eum molestia adficere & emendare possit. In statu ergo naturali non datur proprie poena: omnes enim pares sunt; nulla lex ciuilis existit; nulla crimina committuntur; omnia ad injuriam spectant; omnia ad bellum referenda. Neque in societate paterna poena dari potest, vbi proprie non imperium existit, non lex, non subditus, non delictum; sed omnia ad disciplinam pertinent,

qua

perentur quaedam actiones; in iis tamen spectatur id, quod laboriosae & facienti molestae sint, quodque agenti passio quaedam per eas inferatur. Inuitis autem poena est infligenda: quia alias illa non obtineret finem suum, qui est acerbitate sua homines a peccatis deterrere. Quem effectum non habent, quae quis lubens admittit. Denique poenae rationem non habent mala, quae in bello pugnaue inter repugnandum inferuntur: quia non pro imperio; neque quae per iniuriam quis patitur: quia non intuitu antegressi delicti inferuntur.

§. V. Sicuti autem libertas naturalis hoc habet, vt, qui in ea constitutus praeter DEUM neminem habet superiorem, diuinis tantum poenis sit obnoxius: (1) ita cum intro-

qua infantes ad suammet vtilitatem dirigendi. Neque dantur poenae conuentionales: res enim inter pares transacta est; nulli inuito hic poena infertur; neque ex lege, sed ex pacto molestias subeunt, de quibus conuentum est. Quomodo poena differat a vindicatione iniuriae, siue defensione sui violenta, ostendit BEYER *delin.* *I. N. c. XXXI.* §. 7. *sqq.* THOMASIVS *inst. I. D. L. III. c. VII.*

§. V. (1) Noui equidem GROTIVM *lib. II. c.* 20. &

introducto inter homines imperio, hoc quoque imperantibus salus societatum attribuit, vt ipsi malo re-

Nn 4 prae-

& qui eum sequuntur, HENNIGIVM, KVLPISIVM, a FELDE, LOCKIVM *du Gouuernement ciuil. tr. II. c. II.* §. 7. & BARBEYRACVM *ad Puf. op. mai. lib.* 8. *c.* 3. §. 4. *n.* 3. *p.*372. defendere in statu naturali inter pares poenae quoque locum esse; sed tota illa controuersia ad logomachias pertinet, & eius cardo tandem in eo versatur, an is, qui naturae legem quacumque ratione transgreditur, bello a quouis homine iure peti possit eam ob caussam; & an illud bellum possit dici poena? *Quand quelqu'un viole*, inquit BARBEYRAC *p.* 373. *les loix de la nature, il temoigne par la, qu'il foule aux pieds les maximes de la raison & de l'equité, qui sont les regles, que Dieu a prescrites, aux actions humaines, pour la suretê commune des hommes, & ainsi il deuient dangereux au genre humain. Comme donc chacun est en droit de pouruoir a ce, qui regarde la conseruation de la societé humaine, il peut en suiuant les lumieres d'une raison tranquille, insliger a vn tel homme des peines capables de produire en lui du repentir & de l'empecher de retomber dans la meme faute ou meme d'intimider les autres par son exemple. Lors qu'un homme en tue vn autre de propos deliberé, il merite d'etre detruit comme les lions, les tigres & les autres bêtes feroces, auec lesquelles il ne sçauroit y auoir de societé, ni de surité. Quiconque me rencontrera, me tuera: c'est la voix de la nature, que les remords de la conscience arrachoient a Cain, après qu'il eut tué Abel. Genes. c. IV. v.*14. *Par la meme raison on peut hors de toute soeieté ciuile punir la moindre infraction des*

praesentato malitiam subiectorum coërcere queant, quo plures homines secure inuicem posſint viuere.

§. VI.

des loix naturelles autant que dans vn Etat, si cela est necessaire pour le but, que l'on doit se proposer en infligeant des peines. Sed regerendum hic esse puto: 1) quauis laesione legis naturae non laeditur generis humani salus & conseruatio: illius itaque non vbiuis interest; nec 2) si vel maxime illius interesset, exinde cuiuis homini ius enascitur bello petendi alterum. *Vniuersalis enim*, vt recte monet ZENTGRAVIUS *de iure gentium p.* 158. *haec humani generis, quae sit sub diuino imperio, consociatio inter coetus, in quos humanum genus diuiditur, non ad inuicem introducit ius rectorium, sed aequatorium, quod pro iniuste oppressis quidem intercedere, eosdem in tutelam & clientelam contra vim iniquam suscipere, auxiliumque efflagitantibus submittere concedit; non vero acceptas iniurias illorum nomine vlciscendi ius sibi adrogare: aut poenas ab illorum hostibus in ius naturae & gentium iniquis poscere imperat aut permittit.* Si enim rectoria esset socitas; vel soli DEO, tanquam generis humani directori supremo, ius puniendi competeret, vel quem aut ipse, aut genus humanum delegasset: 3) deinde cuiuis homini iure stricto id potissimum incumbit, vt pacem externam & securitatem suam seruet, ex quo generis humani tranquillitas necessario promanat; paci vero externae turbandae aptisſimum hoc est principium: ergo minus iustum. Vid. quae IOSEPH. a COSTA *de procuranda Indorum salute lib. II. c. V. p.* 163. *sqq.* hanc in rem commentatur: *Quod si magistratus aut res publica barbarorum suo muneri non facit satis: habet iudicem Deum, non rempubl. aut principem*

§. VI. Etsi autem in eo nihil videatur iniqui, vt malum patiatur, qui male egit: in poenis tamen humanis non simpliciter respiciendum est, quodnam malum sit perpetratum; sed & quae *vtilitas ex poena* possit prouenire. (1) Sicuti & nequaquam eo fine poenae exer-

cipem externum. Alioquin, quum grauissime peccent interdum principes aut magistratus nostri; licebit vel Gallo, vel Italo, vel Anglo Hispaniensis reipublicae peccata castigare & ius dicere, vt vicissim inter se principes hac auctoritate fungantur: quo neque ineptius, neque rebus humanis exitialius quidquam dici potest. Posito itaque hoc principio, genus humanum infinitis rixis, turbis, bellis expositum foret; neque vlla speranda securitas, quies, pax; quum quotidie noua & iusta belli caussa oriretur: quotidie enim in legem naturae peccatur. 4) Quod ad CAINI exemplum attinet, illius vox erat vox adfectus animi dominantis, non vox naturae: nec ille dixit, qui me inueniet, ius habet me occidendi, vel iuste me occidet: multo minus dixit, quemuis habere ius se puniendi: ideoque parum facit ad roborandam contrariam sententiam: contra quam plura disputat IOAN. SCHMIDIVS *profess. Lipsiensis meritiss. diss. de bello punitiuo Lips.* 1714. *hab.*

§. VI. (1) Si poena nullum alium habet finem, quam seipsam, siue malum illud passionis, quod infligitur; inhonesta quidem erit; non tamen semper iniusta: inhonesta; quod animus punientis non tantum solum finem inferendi mali sibi proposuit: sed etiam voluptatem ex dolore alterius capere videtur.

cendae, vt laesus animum pascat, & voluptatem capiat ex dolore & supplicio laedentis; quippe quum haec voluptas plane sit inhumana, & socialitati repugnans.

§. VII. *Genuinus poenarum humanarum finis* est praecautio laesionum & iniuriarum; quae prouenit, si vel in melius emendetur, qui peccauit, aut alii eius exemplo, ne deinceps velint peccare; vel si ita coërceatur, qui peccauit, vt non possit

detur. Vid. SENECAM *de ira lib. II. c.* 12. *&c.* 32. Iusta tamen esse potest, quia legibus satisfacit, & delicta meritis poenis prosequitur; adeoque officium legis externum implet, & pacem externam conseruat. Iustitia actionis, non personae hic deprehenditur, eaque finem poenarum per accidens saepissime obtinet. Sic poena cruentissima, qua CAMBYSES iniustum iudicem adficiebat, ad voluptatem tantum explendam exercebatur: iusta tamen erat in se & ratione delicti spectata, atque deterrebat malos iudices ab iniustitia, licet CAMBYSIS intentio alia plane fuerit.

§. VII. sqq. ad X. Tres hic fines poenarum proponuntur, quos appellant νȣθεσίαν siue emendationem peccantis, τιμωρίαν siue compensationem vel satisfactionem, & παράδειγμα siue exemplum. Vid. GELLIVM *noct. Attic. L. V. c.* 14. GROT. *L. II. c.* 20. *§.* 6. *seqq.* HVBERVM *de iur. ciuit. L. III. sect. II. c. V. p.* 641. Quibus nonnulli addunt expiationem atque cautionem, sed

possit deinceps nocere. Id quod etiam ita potest exprimi, quod in poenis respiciatur vel vtilitas eius, qui peccauit; vel eius, cuius intererat non fuisse peccatum, quique adeo per peccatum laesus fuit; vel indistinctim quorumlibet.

§. VIII. Primum igitur in sumenda poena respicitur *vtilitas eius qui peccauit;* dum dolore poenae ipsius animus emendatur, & peccandi libido per eumdum exstinguitur. Quale genus poenae etiam in plerisque ciuitatibus in suos domesticos exercere patribusfamilias relictum. Eo solo tamen fine ad mortem procedi posse non videtur; quum qui mortuus est, emendari nequeat.

§. IX.

sed illa iam vtilitate omnium ineluduntur. Vid. ZIEGL. ad GROT. *p.* 432. Si tamen dicendum, quod res est; omnia ad vnicum finem recidunt. Quando enim delicta puniuntur, quae pacem externam in republica turbarum vel turbare possunt; non tantum laesis ab imperante omnis damni compensatio impetratur: quod non ad poenam, sed ad defensionem ciuium pertinet, cuius ius cuiuis in statu naturali competens in imperantem fuit delatum; sed etiam praeterea laedenti poena infligitur eum in finem, vt ciues reliqui absterreantur ab eiusmodi delictis, & pacis reipublicae tur-

§. IX. Deinde in poena verſatur *vtilitas eius, qui laeſus fuit*, ne tale quid inpoſterum ab eodem aut aliis patiatur. Quorum prius obtinetur, ſi vel tollatur, qui peccauit; vel vires nocendi, ſalua vita, ipſi adimantur; vel ſi malo ſuo dedoceatur delinquere. Poſterius autem obtinetur poena aperta & conſpicua, cuiusque adparatus ad terrorem aliis incutiendum aptus ſit.

§. X. Denique in poena *vtilitas* quoque *omnium* quaeritur; dum nempe id agitur, vt ne, qui vni nocuit, aliis deinceps noceat; vel vt exemplo territi ceteri a ſimilibus patrandis abſtineant. Quod pari modo, atque prius, obtinetur.

§. XI.

turbatio inpoſterum impediatur. Omnis itaque finis poenarum in eo conſiſtit, vt impediatur, quo minus inpoſterum reipublicae tranquillitas ſimili delicto impetatur: quod fieri ſolet vel impediendo delinquentem, aut morte, aut carcere, aut aliis adflictionibus, vel deterrendo reliquos ciues. De ceteris, qui hic vrgeri ſolent, finibus; vt animi hominum emendentur, ira DEI auertatur, virtuti exercendae via ſternatur; principia iuſti non diſpiciunt, ſed ea omnia ad principia honeſti & decori ſpectant. Vid. THOMASII *inſt. I. D. lib. III. c. VII. §. 32. ſeqq. & not. ad* HVBERVM *de I. C. L. II. ſect. VI. c. I.* BEYER *delin. I. N. c.* 31. §. 17.

§. XI. Quod si porro tum fines poenarum, tum conditionem generis humani consideremus; adparet, *non omnia peccata esse eiusmodi indolis*, *vt in foro humano ea puniri* omnino conueniat. Inde poenis humanis eximuntur *actus mere interni*, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, destinatio citra effectum; etsi postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perueniant. Nam quum eiusmodi motu interno nemini noxa inferatur; nullius quoque hominis interest, vt ob eumdem quispiam puniatur.

§. XII. Durum quoque nimis foret, poenis humanis subiicere *minutissimos lapsus*, quos in isthac naturae

§. XI. & XII. Quod in foro humano nonnulla peccata vel puniantur vel non puniantur, non ex ipsius peccati indole morali, sed politica, siue ex nexu illius cum ciuitatis detrimento, & ex periculis, quae in rempublicam exinde redundare possent, dependet. Sic destinatio rebellionis vel criminis laesae maiestatis citra effectum, vota iniqua mente concepta, merum silentium & minutissimi lapsus poena digni censentur, quando reipublicae ob varias necessitates interest, vt ab effectu ipso, vel grauiore lapsu ceteri sic deterreantur. Sic Carthaginenses capite plectebant eum,

rae conditione non datur effugere, quantamcumque attentionem quis adhibere instituat.

§. XIII. Praeterea multos actus dissimulant leges humanae *ob tranquillitatem ciuitatis, aut alias ob rationes*; puta, si splendidior futurus sit actus, vbi ex intuitu poenae non videatur susceptus; aut vbi operae pretium non sit iudices inquietari; aut si obscurissimae res sit disceptationis; aut si inolitum plane malum citra conuulsionem ciuitatis tolli nequeat. (1)

§.XIV.

eum, qui Graecis litteris operam daret; Thurii illum, qui gladiatus in senatum veniret: sic imperatores bellici rebus minutissimis grauissimam iniungunt poenam. Vid. GRONOVIVS *ad Grot. L. II. c.* 1. §. 14. TESMARVS *ad Grot. lib. II. c.* 20. §. 18. vbi exemplum IO. CASTEL & GVINARDI, item Volsciorum adducitur. BECMANNVS *polit. parall. c.* 15. §. 4.

§. XIII. (1) Grauiores enim 1) exinde turbae oriuntur saepius, quam si vitia adulta non puniantur; 2) imperans ostendet se imparem esse vitio & malo supprimendo: hinc merui desinet: 3) malo illi accedet auctoritas, quod potentius remedio esse videtur. Breuiter, contemnitur auctoritas imperantis, obsequio non reportato maloque non sublato. Vid. exempla in FORSTNERI *not. ad Tacit. L. III. annal. p.* 496. *sqq.* BOXHORN. *instit. pol. L. I. c.* 9. *not. p.* 132. RECHENBERGI *diss. de vitiis, quibus ciuitas impar, P. II. diss. hist. polit. p.* 47. *sqq.*

§. XIV. Denique & a poena humana eximi necesse est illa *vitia animi ex corruptione mortalium communi resultantia*, (1) quae ita frequentia reperiuntur, vt defuturi essent, quibus imperaretur, si seueris ista poenis plectere velis; quousque in enormes actus non eruperunt; vti est ambitio, auaritia, inhumanitas, ingratus animus, hypocrisis, inuidia, superbia, iracundia, simultas & similia.

§. XV. Neque tamen, si quae peccata sint patrata poenis humanis idonea, semper necessum est poenam exigi. Quin aliquando contingit, vt delinquentibus recte peccati *venia* fieri possit, (1) Id quod

§. XIV. (1) Quia quidem delicta sunt moralia, sed non statim delicta ciuilia. Degenerare tamen possunt quaeuis vitia in detrimentum reipublicae; & principis interest, ea poenis ciuilibus exinde subiicere. Apud Athenienses Draco otiosos morte: Solon infamia mulctauit: aliae gentes idem fecerunt. Vid. MENAGE *not. ad Diog. Laert. L. I.* §. 55. *p.* 31. Apud eosdem aduersus ingratos actio constituta est. VALERIVS *M. L. V. c.* 3. §. 3. Persae idem vitium aliaque multa legibus publicis damnarunt. BRISSONIVS *de regno Persarum lib.* 2.

§. XV. (1) Ius veniae dandae siue adgratiandi extra

quod tamen citra graues caussas fieri

tra omne dubium soli imperanti competet: arbitrium enim vel voluntatem mali infligendi delicto nemo mutare potest vel e medio tollere, nisi qui eius auctor sit, & cui potestas ea fuerit concessa. Imperans igitur in foro iuris naturae siue naturaliter in omnibus promiscue delictis ius veniae dandae exercere poterit: 1) nullum enim crimen iure naturae capitale est; vtpote quod poenam nullam decernit, nec vlli crimini determinat; sed imperantium prudentiae & conscientiae relinquit. Cadit ergo distinctio consueta in delicta natura sua capitalia & capitalia ex lege: nullum enim natura sua capitale est, sed ex imperantium arbitrio redditur. Nimis dictatorie BECMANN *polit. parall. c. XV. §. 6. p. 589. Sic atheismus*, inquit, *delictum natura sua capitale est: atheus enim turbat vniuersae societatis creaturam vinculum, & consequenter vita indignus est. Pactum explicitum cum Satana itidem delictum natura capitale est: transiit enim delinquens in castra hostis DEI, eoque quidquid cultus diuini est, turbat: vnde inter homines tolerandus non est. Inter delicta homines propius attinentia crimen laesae maiestatis capitale est: delinquens enim vniuersam rempublicam turbauit. Sodomia eodem loco habenda: homo talis enim sua sponte se infra humanum statum abiecerat; cur alii ergo eum inter homines paterentur? Incestus eodem referendus, obseruantque scriptores rerum moralium, delinquenti eiusmodi, etiamsi millies in hisce terris reuiuisceret; nihilominus moriendum esse ob indignitatem ipsi perpetuo adhaerentem. Homicidiorum quoque prorsus eadem ratio: licentia eorum enim totum statum humanum in periculum abducit.* Sed multa ex his ad oratorios flosculos pertinent: cuilibet enim notum est, ius naturae

fieri non debet. (2) Inter quas ſunt, ſi fines poenarum in certo caſu non videantur neceſſarii; aut ſi venia maiorem, quam poena, producere vtilitatem ſit idonea; aut ſi fines poenarum alia via commodius obtineri

turae ignorare pactum cum ſatana expreſſum, quod ad figmenta imaginationis pertinet: atheismum ad forum ethicum ſpectare: inceſtum non eſſe contra ius naturae: licet illa omnia nefanda vitia ſint, & propter varia circumſtantia momenta in crimina iniuſtiſſima conuerti poſſint. Vnde ergo natura erunt capitalia? Manifeſtum quoque eſt, pacem externam non abſolute requirere, vt quiuis iuris naturae transgreſſor ſceleratiſſimus, e. c. ſicarius, praedo, homicida, morte adficiatur: ſtare enim ea poteſt eum vita eorum, qui in leges deliquerunt, & conſeruari poteſt, ſi vel maxime vni vel alteri ob grauiſſimas cauſſas venia concedatur. 2) Finis poenarum non amittitur, ſi imperans cuiusuis delicti veniam interdum prudenter largiatur: vnius actus enim condonatio non ſtatim omnem excutit metum poenae, nec pari ſceleri in futurum veniam pollicetur. 3) Imperans naturaliter non abſolute obligatus eſt, vt puniat promiſcue; ſed vt poenis vtatur in ſalutem & tranquillitatem ciuitatis: quae ſi veniam dandam requirat: requirit autem multoties; imperans ius adgratiandi exſequi poterit. Conf. THOMASII *diſſ. de iure adgratiandi principis euangelici in cauſſis homicidii, & eius not. ad Huber. l. c. p.* 643. BEYER *delin. I. N. c.* 8. *not. ad* §. 91. *p.* 60. & *cap. XXXI. p.* 193. BOEHMER *iur. publ. vniu. P. ſpec. L. II. c. VIII.* §. 12. *p.* 534.

(2) Conf. quae ſupra dicta ſunt ad L. I. c. II. §. IX.

tineri possint. Item si, qui deliquit, adleget sua aut sibi coniunctorum eximia in rempubl. merita, peculiari praemio digna; aut si ab alia quapiam insigni re commendetur, puta, a raro aliquo artificio; aut si spes sit fore, vt peccatum illud egregiis factis eluatur, praesertim, vbi aliqua ignorantia, licet non plane inculpabilis, interuenerit; aut si particularis ratio legis in aliquo facto cessauerit. Saepe quoque ob multitudinem peccantium venia est danda, ne suppliciis ciuitas exhauriatur. (3)

§. XVI. *Grauitas* (1) autem *delictorum*

(3) Veniae dandae generales rationes desumi solent 1) ab obiecto vel delicti qualitate: 2) a subiecti peccantis adfectionibus: 3) a necessitatibus reipublicae, quae vel poenam vel indulgentiam requirunt: 4) a viribus imperantis, an sint ipso delicto inferiores: 5) a multitudinis & ciuium dispositione, quibus saepe in poena aliqua neque exemplum statuitur, neque scandalum tollitur, sed augetur: quando e. c. peccatum in vulgus hactenus non fuit notum, & satius est ignorare istud virtutis negotium, quam diuulgare peccatum per poenam manifestandum.

§. XVI. (1) Quantitas delicti duplex est, moralis & ciuilis: moralis ex principiorum actionis humanae cum ea connexione pendet, an intellectu praelucente

ctorum aestimatur ex obiecto, in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretiosum habetur: item ex effectu, prout multum aut parum damni in rempublicam inde redundat; & denique ex prauitate intentionis, quae ex variis indiciis conligitur; puta, si facile potuit resistere caussis, quibus quis ad peccandum fuit impulsus: aut si praeter communem rationem peculiaris quaedam accessit, quae a peccando debebat absterrere; aut vbi circumstantiae singulares factum adgrauant; aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum peccatorum inlecebris. Sed & considerari solet: primus quis, an aliorum exemplo seductus; semel, an

Oo 2 saepius

cente & decernente voluntate vel magis vel minus peccatum fuerit, ex declaratione voluntatis imperantis, prout delinquenti vel clarius innotuit, vel seuerius iniuncta est, ex subiecti charactere, capacitate, munere, adiunctis, ex circumstantiis loci & temporis aestimanda. Quantitas vero ciuilis, quae moralitatem criminis praerequirit, superaddit aliud momentum: pendet nempe ab effectu in tranquillitatem reipublicae exinde redundante. Hinc accidit, vt delictum, quod morali aestimatione leue dicendum, ciuili quantitate ingens crimen esse iudicetur, prout status & quies reipublicae ab eo laesa esse intelligitur.

ſaepius, & poſt conſumtas fruſtra admonitiones quis peccauerit?

§. XVII. Quod tamen *poenae genus & quantum* praeciſe ſingulis peccatis ſit infligendum, penes ſummum imperium ciuile eſt definire: quod heic vnice vtilitatem reipublicae prae oculis habere debet. Vnde fieri poteſt & ſolet, vt eadem poena imponatur duobus delictis inaequalibus. Nam quae aequalitas iudicibus circa reos obſeruanda praecipitur, illa intelligenda eſt de reis, qui idem ſpecie delictum commiſerunt, hactenus, vt, quod in vno vindicatur delictum, alteri citra grauiſſimam cauſſam condonari non debeat. Etſi autem, quantum fieri poteſt, homo in hominem lenior eſſe debeat: interdum tamen poenas exaſperari ſalus ciuitatis & ſecuritas ciuium iubet: puta, ſi contra gliſcentia vitia aſperiore medicina opus ſit, aut vbi delictum aliquod reipublicae ſit pernitioſiſſimum. Id autem omnino obſeruandum circa magnitudinem poenarum, vt illae tantae ſint, quantae ſufficiant ad re-

pri-

primendam libidinem mortalium, qua feruntur in peccatum, in quod poenae conſtituuntur: tum etiam, ne exigantur grauiores poenae, quam legibus definitae ſunt; niſi atrociores circumſtantiae factum adgrauent.

§. XVIII. Quia tamen eadem poena non omnes aeque adficit, adeoque apud omnes non parem effectum producit circa reprimendam peccandi libidinem; inde tam in generali poenarum deſignatione, quam earumdem ad ſingulos adplicatione, reſpicienda eſt perſona ipſius delinquentis, & in eadem illae qualitates, quae ſenſum poenae augere vel minuere poſſunt; puta aetas, ſexus, ſtatus, opes, vires & ſimilia.

§. XVII. & XVIII. Quantitas poenae infligendae determinanda eſt 1) ratione quantitatis delicti & moralis & ciuilis: malum paſſionis enim malo actionis aequiparandum eſt: 2) ratione paſſionis, pertinaciae vel mollitiei ceterorumque adiunctorum delinquentis: grauior enim interdum poena lenis eſſe poteſt ratione ſubiecti patientis, & vice verſa: id enim, quod graue eſt voluptuoſo, ne moleſtum quidem eſt ambitioſo &c. 3) ratione ſpectaculi

§. XIX. Porro vti ob *alienum delictum* in foro humano poena proprie dicta nemo poteſt adfici: ita ſi *ab vniuerſitate aliqua delictum ſit admiſſum*; (1) eo non tenebitur, qui in

ſtaculi & exempli, prout illud viuidius & cum maiori horrore & auerſatione ſecundum diſpoſitionem ſtatus reipublicae & ciuium imprimendum eſt. Communiter vero in poenae quantitate error committi videtur, vbi mors grauiſſima poena eſſe ſtatuitur, fortiusque reliquos emendare creditur; quum tamen vita miſera & per longas moleſtias tracta multo grauius ſit malum paſſionis, inferis etiam deſtinatum, & diutius in ſenſus ceterorum incurrat. Peſſima hinc delicta vulgo puniuntur morte, quae memoriam alicuius notat; minora adficiuntur damnationis poena ad labores grauiſſimos, vel turpiſſima eiectione e republica, quae homines ad bene agendum ineptos, delicta vero atrociora reddit, eademque magis amouet, quam punit.

§. XIX. (1) Peccat vniuerſitas, ſi conuocatio & forma quaedam vniuerſitatis vel communione conſilii, vel incitamenti in ipſo delicto fuerit obſeruata: ſi enim pars aliqua ſine conſilii communicatione & praecedente conuocatione in leges delinquat; vniuerſitas non poteſt dici obligari ex delicto; ſed membra eiusdem particulari auſu motuque ſuo peccaſſe cenſenda ſunt. Vid. BESOLDVM *op. polit. lib. I. c.* 12 *n.* 68. Idem dicendum, ſi maior pars deliquerit, ceteris vel contradicentibus vel ignorantibus: poena enim manet auctores ſuos. Si capita vniuerſitatis deliquerint, inuitis reliquis vniuerſitatis membris; poena ad illa ipſa pertinebit: ſi vero primores deliquerint facto ſecundum pacta conuenta vniuerſitatis inſtituto; tota ſocietas culpam

in id non consenserit. (2) Atque inde isti dissentienti nihil poterit eripi, quod nomine & beneficio vniuersitatis non obtinebat. Etsi ex

pam sustinet. Pro administratorum delictis poenam subire vniuersitas non debet, nisi eorum facta approbauerit vel ratihabuerit. Si vero vniuersitas delictum committat, veramque omnes sustineant culpam; poena rigorose omnibus infligi potest secundum regulas iusti: quod tamen a praeceptis decori & prudentiae temperatur. Conf. GVNDLINGII *diss. de vniuersitate delinquente eiusque poenis, Halae* 1724.

(2) Tenetur tamen saepe innocentissimus quoq;, propter difficultatem modi puniendi multitudinem, vbi vel aleae tesserarumque iactui committitur vita multitudinis, vel decimatione militari ad poenam rapiuntur innocentes: qui modi ita caute instituendi, ne iustitiam & prudentiam laedere queant. Hinc BOECLERVS monet *not. ad Tacit. annal. lib. I. c. IX. p.* 171. *Si de innocentia alicuius plane constet; si compertus est repugnasse ceterorum sceleri, & illud, quantum in se erat, prohibuisse; non solet vtique plecti, sed absolui: at vero si distinctio criminis, non dicam subtilis ac difficilis, sed plane impossibilis est; tum videt iudex culpam, quae puniri; videt iustitiam, quae vindicari postulat; videt etiam in adplicatione poenae & vindictae ad personas non omnia ad liquidum perduci posse; videt denique ex his, satius esse poenam aliquid ex iniquo trahere, quam iustitiam iniqua indulgentia prorsus negligi, praesertim si vtilitas publica magnis exemplis iuuari potest aut desiderat. Tum valet Cassianum istud: Mixtura iniquitatis in minimis, quae vitari non potuit, rependitur vtilitate publica.* Conf. BODINVM *de rep. L. III. c. VII. n.* 338. ARNISAEVM *de republ. lib. III. sect.* 4. *n.* 2.

occaſione punitae vniuerſitatis & innocentes incommodum ſentire ſoleant. Exſpirant quoque delicta vniuerſitatum, quando nemo amplius ſupereſt eorum, queis conſentientibus & cooperantibus illud delictum fuit patratum. (3)

§. XX. Id tamen frequenter contingit, vt *alienum delictum occaſionem praebeat*, ex qua in alios incommodum proueniat, (1) aut bonum antea ſperatum intercipiatur. Sicuti bonis parentum ob delictum confiscatis ad paupertatem rediguntur etiam innocentes liberi. Et reo aufugiente fideiuſſor exſoluere mulctam cogitur, non ex delicto, ſed quia in talem euentum vltro ſeſe obligauit.

CAPVT

(3) In delictis enim non datur ſucceſſio; ſed culpa & poena ſequitur ſuos auctores, qui bene ſecernendi ſunt a reliqua turba innocente. Mortuis delicti auctoribus, ceſſat ſubiectum reatus; nemini vlterius aliquid imputari poteſt: iniuſtum igitur foret aliquem poena adficere.

§. XX. (1) Non vero poena: alienum enim delictum in nos redundare nequit, niſi aliquo modo in noſtra fuerit poteſtate, & a nobis dependerit. Incommoda ergo illa oriuntur occaſione delicti, non vero cauſſa delicti, naturamque poenae hac ratione non induunt. Meretur hic legi GROTIVS *lib. II. c.* 21. cum ſuis commentatoribus & BECMANN. *medit. polit. c. XV. n. XI. ſqq.*

CAPVT XIV.

DE EXISTIMATIONE, ET DE IVRE SVMMORVM CIRCA EAM IMPERANTIVM.

1. Existimationis definitio.
2. Diuisio in *simplicem & extensiuam.*
3. *Simplex naturalis*
4. Est vel integra,
5. Vel diminuta,
6. Vel prorsus consumta,
7. *Simplex ciuilis*
8. Deficit vel ex statu,
9. Vel ex delicto.
10. Existimatio *simplex naturalis* ab imperantibus non potest eripi.
11. Existimatio *intensiua*, seu honor.
12. Eius fundamenta.
13. *Remota*,
14. Ius imperfectum producentia; & *proxima:* inde ius perfectum.
15. Principum & rerumpublic. praecedentia.
16. In ciuitate princeps honores determinat.

§. I.

Existimatio a) in genere est valor personarum in vita communi, secundum quem aptae sunt aliis personis exaequari aut comparari, eisque vel antehaberi, vel postponi. (1)

a) Puf. de I. N. & G. lib. VIII, cap. IV.

Oo 5 §.II.

§. I. (1) In omni existimatione distinguendus valor hominis in se ipso spectati tamquam fundamentum existimationis & ipsa existimatio siue adgnitio

§. II. Diuiditur illa in *ſimplicem & intenſiuam*. Vtraque conſideratur vel inter eos, qui *in naturali libertate*, vel qui *in ſtatu ciuili* inuicem degunt.

§. III. *Exiſtimatio ſimplex inter eos, qui in naturali libertate viuunt*, in

gnitio illius valoris: qui adgnoſci ſolet vel ab homine ipſo, qui ſe aeſtimat; vel a paucis, & dicitur exiſtimatio ſtricte ſic dicta; vel a pluribus, & dicitur fama. Hanc exiſtimationem ſequi ſolet externus honor, ſiue ſignificatio adgnitionis. Sic multis ineſt certa praeſtantia; ſed vel ipſi eam non adgnoſcunt ob nimiam diffidentiam: quale exemplum vid. in CHARMIDE ex *Socratis memorabilibus* a XENOPHONTE *deſcriptis lib. VI. c. VII.* vel ab aliis quoque temnitur. Quibusdam nullus ineſt valor, quos tamen bona fama gaudere videmus. Exiſtimatio itaque cum pretio rerum ita conuenit, vt itidem ſit idea relatiua, quae in mente hominum producitur ex comparatione alicuius praeſtantiae & perfectionum. Ad quam materiam conferantur PVFENDORF. *diſſ. de exiſtimatione*, THOMASII *diſſ. de exiſtimatione, fama & infamia extra rempublicam* 1709. *Halae hab.*

§. II. III. IV. Exiſtimatio ſecundum principia iuſti in ſtatu naturali id tantum aeſtimat & reſpicit in homine, quod ab eodem ad pacem externam confertur. Simplex ergo exiſtimatio in ſtatu naturali in eo conſiſtit, vt aliquis habeatur pro tali, qui nondum per malitioſum facinus ſciens volensque dolo malo pacem noſtram externam violauit. Perinde eſt, an habeat animum laedendi, nec ne? modo eumdem peruerſitate actionum non manifeſtauerit, ſed quouis modo intra cancellos interni deſide-

in hoc potissimum consistit, vt quis talem se ferat, & pro tali habeatur, quicum agi queat tamquam cum viro bono, & qui cum aliis ad praescriptum legis naturalis viuere sit paratus.

§. IV. Atque isthaec integra tamdiu habetur, quoad quis nondum per malitiosum aut enorme facinus sciens volensque dolo malo legem naturae aduersus alios violauit. Inde & naturaliter quilibet pro bono viro habetur, donec contrarium probetur.

§. V. Eadem existimatio *diminuitur* per facinora enormia contra legem naturalem malitiose patrata; quae efficiunt, vt maiore circumspectione opus sit, si quis cum tali agere

rii continuerit. In statu ergo naturali existimatio simplex est, haberi non quidem pro bono, sed pro non-malo, qui pacem externam nondum turbauit; qui enim ita se gerit, ius exinde sibi adquisiuit se aliis hominibus aequiparandi & iisdem gaudendi iuribus, quae cuiuis homini bonae & simplicis existimationis competunt, de quo nihil mali nouimus.

§. V. & VI. Existimatio simplex amittitur non quouis vitio, sed quauis iniuria, quae aliorum pacem externam turbat eosque laedit. Is ergo, qui impie,

agere velit. Ea tamen macula elui poteſt, praeſtita' vltro damni dati reparatione, & edito ſeriae poenitentiae documento.

§. VI. *Conſumit* eamdem penitus vitae genus & inſtitutum directe ſpectans ad aliis promiscue nocendum & rem ex manifeſtis aliorum iniuriis faciendam. Cuius farinae homines, quamdiu reſipiſcere nolunt, tamquam communes hoſtes poſſunt tractari ab omnibus, quos ipſorum malitia vllo modo poteſt tangere. Reparare tamen hi exiſtimationem poſſunt, vbi praeſtita refuſione damni, aut obtenta condonatione, honeſtum vitae genus vitioſo eiurato ſubierint.

§. VII. *Exiſtimatio ſimplex intra ciuitates degentium* (1) eſt, qua quis

pie, intemperantèr, immodeſte viuit citra aliorum laeſionem; vituperandus omnino eſt: at vero exiſtimationem ſimplicem in ſtatu naturali non amittit: hinc leno apud TERENTIVM *adelph. act.* 2. *ſc.* I. *Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium, periurus, peſtis: tamen tibi a me nulla orta iniuria.* Ceterum de gradibus infamiae ſimplicis conf. THOMASIVM l. c.

§. VII. (1) Exiſtimatio ſimplex in ciuitate ſecundum principia iuſti in eo conſiſtit, vt aliquis ſit non malus

quis iuxta leges & mores ciuitatis pro vitioso eiusdem membro non fuit declaratus, & aliquo numero esse intelligitur.

§. VIII. Isthaec in ciuitate *deficit* vel *ex mero statu* vel *ex delicto*. Prius contingit *duplici modo*: vel vt status ille in se naturaliter nihil turpe habeat; vel vt cum vitio, aut saltem eius opinione, sit coniunctus. *Illud* contingit in quibusdam ciuitatibus, vbi serui nullo numero sunt. Hoc circa lenones, meretrices, & similes obti-

malus ciuis; nec leges moresque ciuiles destinato consilio & enormi facto violauerit. Quum autem leges moresque ciuiles infinite varient; exinde clarum est, existimationem illam ciuilem multis modis variare, ita vt, qui non malus ciuis in hac republica dicendus est, in altera saepe contemtissime habeatur ob diuersitatem status & legum ciuilium.

§. VIII. (1) Infamia simplex in ciuitate pendet a morum legumque ciuitatis violatione: quorum quum ingens sit diuersitas; infamia, vt iamiam monui, diuersimode in rebuspublicis determinatur. Carnificis officium apud veteres Germanos a sacerdotibus, apud Romanos a consulibus, apud Russos ab imperatoribus exercebatur: & nunc quoque pro diuersitate morum hinc & inde infamia vel minore, vel maiore, vel nulla notari solet. De foeneratoribus & vsuris, liberis, spuriis &c. idem obseruare licet: nec non de poenis cum infamia coniunctis, quae pro ciuitatum moribus mirum in modum differunt.

obtinet; qui quamdiu publice tolerantur in ciuitate, communi quidem defensione fruuntur; honestorum tamen hominum consortio excludendi. Quod idem contingit quibusdam circa foeda aut vilia, licet naturaliter non vitiosa, occupatis. (2)

§. IX. Ex *delicto* autem eadem plane deficit, quando quis iuxta leges ciuiles ob certum delictum *infamia*

(2) Viles in republica homines, in quorum statu nihil vitiosi occurrit, non carent existimatione simplici; tantum enim abest, vt sint vitiosa ciuitatis membra, vt potius necessarii sint, iisque supersedere nequeat respublica. Manent ciues non mali, licet vilissima tractent; & ius habent postulandi ea omnia, quae ciui non malo in republica competunt & promissa sunt. Foedum quoque quid sit, in ciuitate a determinatione ciuili pendet, non ab opinione vulgi: & in rebuspublicis hic multa reperitur diuersitas. ROMVLVS artes omnes sellularias interdixit Romanis, eos bellicosos redditurus. DIONYSIVS *Halicarn.* L. 2. & 9. De Ceylanensibus vid. BEHRS *itin.* p. 86. *Wiewol ein Bauer viel hoeher bey ihnen, als ein Silber- und Gold-Arbeiter, geachtet wird. Sonsten findet sich auch auf ofstbelobter Insul Ceilon ein überaus veraechtliches Volck, mit welchem auch zu reden fast iedweder Scheu traeget; seynd die, so zu naschen pflegen. Hingegen sind Scharf-Richter bey ihnen in so hohen Aestim, daß sie sich zu den fürnehmsten, ja selbst zum Koenig naehern und mit ihm reden dürfen.*

famia notatur; idque vt vel morte ſimul plectatur, & ſic memoria eius damnetur; vel vt in ciuitate expellatur; vel vt in ciuitate retineatur tamquam infame & putridum membrum.

§. X. Id autem manifeſtum eſt, exiſtimationem ſimplicem, ſeu *naturalem honeſtatem non poſſe alicui eripi ex mero arbitrio* ſummorum imperantium: quum id nullo modo ad vtilitatem ciuitatis facere, adeoque in ipſos nullo modo conlatum intelligi poſſit. Sicuti nec vera infamia videtur contrahi poſſe, dum quis iuſſa ciuitatis (*iniuſta*) per modum nudi miniſtri exſequitur. (1)

§. XI. *Exiſtimatio intenſiua* (1) eſt, ſecundum quam perſonae, alias quo-
ad

§. X. (1) Quum homines non ſint inſtrumenta malitiae mortua ſenſuque deſtituta, ſed ratione polleant ad ponderanda negotia ſibi exſequenda; omnino in miniſtros malitiae nota infamiae redundabit, ſi ea ad oculum pateat, & ſcienter ac volenter ſuſcipiatur. Conf. quae ad cap. 12, §. 9. dicta ſunt.

§. XI. (1) Intenſiua dicitur, quia intendit valorem ſimplicem, quo mediante aliquis ceteris aequalis eſſe iisdemque iuribus frui intelligitur: per hanc autem reliquis hominibus redditur quodammodo inaequalis, dum ius habet ſe iis praeferendi.

ad exiſtimationem ſimplicem aequales, ſibi inuicem praeferuntur, prout vni prae altero inſunt; queis aliorum animi ad exhibendum honorem permoueri ſolent. Et autem *bonor* proprie *ſignificatio iudicii noſtri de alterius praeſtantia.*

§ XII. Haec exiſtimatio intenſiua conſiderari poteſt vel *inter eos, qui in naturali viuunt libertate*, vel *inter ciues eiusdem reipublicae.* Deinde expendenda ſunt eiusdem *fundamenta*, & quidem prout producunt vel aptitudinem dumtaxat ad honorem ab aliis exſpectandum, vel *ius ſtricte dictum*, quo idem ab aliis tamquam debitus poſtulari queat.

§. XIII. *Fundamenta intenſiuae exiſtimationis in genere* cenſentur omnia illa, quae inſignem perfectionem & praeſtantiam habent, aut eamdem iudicantur arguere, & quidem talem, cuius effectus cum fine legis naturalis aut ciuitatum congruit. Vti ſunt perſpicacia mentis, & capacitas varias ſcientias & artes addiſcendi, acre iudicium in rebus gerendis, animus firmus & per externa

na

na inconcussus, inlecebrisque ac terroribus superior, eloquentia, forma & dexteritas corporis, bona fortunae, (1) & inprimis res egregie gestae.

§. XIV. Haec tamen omnia non producunt *nisi ius imperfectum*, seu aptitudinem ad habendum ab aliis honorem & venerationem. Vnde si quis eumdem aliis etiam bene meritis denegauerit; non iniuriam facit, sed dumtaxat ob inhumanitatem &

§. XIII. (1) Hic bene distinguendum inter veram solidamque existimationem intensiuam, & inter falsam & adparentem. Bona animi & corporis, quorum hic fit mentio, tantum abest, vt per se intendant existimationem, vt potius infamiae fundamenta fieri possint, si in malum finem adplicentur: sunt enim in se indifferentia, & eorum rectus vsus iustaque adplicatio, i. e. virtus demum existimationem adauget. In statu naturali itaque intenditur fama, quando virtutibus, quas iure imperfecto debemus, bonitatem animi declaramus, &, quum hactenus pro non malis habiti fuerimus; nunc pro re vera & ipso actu bonis habemur. Quando itaque aliorum commoda vel indirecte, vel directe promouemus, humanitatis officia generalia praestamus, cum nostro etiam incommodo alteri inseruimus, immo in eius gratiam grauissimas molestias, vitae quoque pericula non detrectamus; videre licet, quomodo variis gradibus existimationi augmenta addi possint.

& velut inciuilitatem male audit. (1) Sed *ius perfectum* ad habendum ab altero honorem, aut eius insignia, prouenit vel ex *imperio*, quod quis in iustum obtinet, vel ex *pacto* cum eodem ea super re inito, vel ex *lege* per communem dominum lata aut adprobata.

§. XV. *Inter principes* autem & integros populos pro eminentia & *praecedentia* solet adlegari potissimum antiquitas regni & famlliae, amplitudo & opulentia ditionum, & potentia, qualitas potestatis, qua quis imperium in suo regno obtinet, & splendor tituli. Quae tamen omnia per se non pariunt ius perfectum ad praecedentiam aduersus alios reges populosue, nisi pacto aut concessione (1) horum istud quaesitum fuerit.

§. XVI.

§. XIV. (1) Idcirco nemo cogi potest; nemo bello peti, vt officia humanitatis praestet, honoremque virtuti debitum significet: nam 1) honor alterius ex amore virtutis & perfectionis profluit, ad quem nemo cogi potest: 2) virtus ipsa id non poscere videtur: honoris enim non est cupida, sed modesta: 3) virtutibus iis, quae nonnullis insunt, aequalitas naturalis hominum iure perfecto non tollitur: 4) multi quoque dantur, qui in ipsis illis virtutibus aequalitatem vrgere possunt. Vid. TIT. *ad h. l.* THOMAS *diss. cit.* §. 62.

§. XVI. *Inter ciues autem gradus dignitatis designari summi imperantis* est, (1) qui tamen heic recte cuiusque praestantiam & ad conferenda in rempublicam merita aptitudinem

Pp 2 respi-

§. XV. (1) Siue concessio ea fuerit tacita, siue expressa. Vid. ZENTGRAV. *de orig. iur. gent. art.* 3. §. 10. *p.* 159. *sqq.* CAESARINVS FVRSTENERIVS siue LEIBNIZIVS ὁ πάνυ *de iure suprematus*, principum dignitatem, suprematum & iura ex sola amplitudine territorii & potentiae, quando exercitus educi & non nisi bello coërceri possunt, aestimat; sed id magis ex communi vsu & praxi rerumpublicarum, quam ex iuris doctina deduxisse videtur. Id quoque hic notandum, non esse in regum & potentissimorum principum potestate, vt tamen vulgo credi solet, aliquo pacto pro lubitu concedere principi cuidam honores atque praerogatiuas, & alteri pari iure vtenti negare; licet enim princeps aliquis non ius habeat perfectum honores petendi; nullo tamen quoque iure tenetur inaequalitatem publicam pati: id quod pluribus FVRSTENERIVS *l. c. c.* 34. *p.* 155. euincit. Momenta, quae ad praerogatiuam principum adduci solent, expendit vberius STIEVEN *Europaeisches Hof-Ceremoniel Lips.* 1715. 8. *ed. P. V.* Conf. IAYSII *diss. sub praesidio celeb.* COCCEII *hab.* & 1700. recusam de praecedentia. Exempla fuse exhibet ZWANTZIG *theat. praeced.* 1709. *Lips. 2da vic. ed. in fol.*

§. XVI. (1) Existimatio intensiua in ciuitate plerumque a voluntate & passionibus imperantium dependet, & saepe exinde promanat, quando ea peregimus, quae imperantibus grata fuerunt & accepta. Multum quoque hic confert consuetudo

respicit. Quem autem iste ciui dignitatis gradum adsignauerit, eum recte hic contra conciues suos tuetur: nec minus eodem ipse adquiescere debet. (2)

do in ciuitate recepta; quae quum itidem falsis communiter principiis innitatur, & rationi parum conueniat; colligere licet, existimationis intensiuae fundamentum in republica non omnino quidem, sed maximam partem esse opinionem hominum. Verum tamen eius fundamentum in eo positum est, quando quis de republica bene meretur: dignus ergo, qui ceteris praeferatur.

(2) Rarissime tamen adquiescunt, partim quia nemo dignitati suae & existimationi de se ipso aliquid derogari patitur; partim quia nemo iure suo, quod alias obtinuit, cedere vult; partim quia plurium saepe interest, quibus praeiudicare nolumus; partim quia variis adfectibus & priuatis vel amicitiis, vel inimicitiis in illa determinatione praecedentiae locus relinquitur, & imperantium genius vel inclinatio singularis, vel superstitio hic vtramque facit paginam, ita vt modo quaestoribus, modo militibus, modo sacerdotibus, modo eruditis praerogatiua soleat concedi. I lud itaque negotium pertinet ad vitia ciuium, quibus ciuitas impar. Vid. RECHENBERG *P. I. diss. VI. p.* 145. *& P. II. diss. III. p.* 59. Principes ergo huic malo medelam adlaturi vsi sunt partim *alternationis* medio, partim sortis remedio, partim honorum diuisione, partim iniunctione absentiae; sed malum grauius esse solet omni remedio.

CAPVT

CAPVT XV.

DE POTESTATE SVMMI IMPERII IN BONA CIVITATE CONTENTA.

1. Ius summi imperii *in bona* ciuitatis *priuata* triplex.
2. *Primum* consistit in legibus circa bona ciuium ferendis.
3. *Secundum* in exigendis tributis & vectigalibus.
4. *Tertium* in exercitio domini eminentis.
5. Ius summi imperii in *bona publica*.
6. Summus imperans an possit regnum alienare?

§. I.

Quemadmodum, vbi bona ab summis imperantibus in ciues profecta sunt, a) in istorum arbitrio est, quid hi in ea iuris obtineant: ita in ea bona, quae ciues propria sibi industria, aut alio modo plene quaesiuerunt, *triplex* potissimum *ius* ex indole ciuitatum resultans & ad harum finem necessarium summis imperantibus competit. (1)

§. I. (1) Principi ius competit in bona: 1) quia personae & vita ciuium eius voluntati sunt subiectae: multo

§. II. *Primum ius* (1) in eo consistit, vt ciuibus isti possint *leges praescribere* circa vsum eorumdem ad vtilitatem ciuitatis adtemperandum; aut circa modum, qualitatemque possessionum, vti & rationem transferendorum in alios bonorum, & quae sunt eius generis alia.

§. III. *Alterum ius* in hoc consistit, vt possint particulam aliquam de ipsorum bonis *tributi* aut *vectigalis* nomine decerpere. Quum enim ciuium vita & fortunae per ciuitatem sint defendendae; oportet, vt hi conferant, vnde sumtus ad eum finem neces-

multo magis bona personarum: 2) quia necessitatibus reipublicae alias succurri, & salus ciuium obtineri non posset: 3) quia ciues commoda & bona illa sibi maxime compararunt per ipsam ciuitatem, & quatenus in ciuitate viuunt: quare aequum est, vt rursus bona illa subsint voluntati imperantis ad vtilitatem reipublicae. Non enim ius prorsus absolutum & inlimitatum est; sed ordinarie princeps tantum habet iuris in bona ciuium, quantum ex iis sufficit ad securitatem publicam cum internam, tum externam tuendam. Neque enim imperium ciuile statim inuoluit ius proprietatis in ciuium bona: neque pacto reipublicae ciues dominio priuato renuntiarunt. Opus est expressa conuentione, qualis in despoticis imperiis subesse debet, vt intelligamus, ciues bona sua omnia in imperantem transtulisse.

§. II. (2) Ius illud specialius per sex membra deduxit TITIVS *ad h. l.*

necessarii tolerentur: sic, vt valde impudens sit, qui defensione quidem & commoditate ciuitatis frui vult; & tamen nihil operae aut rei ad eamdem seruandam conferre. Etsi heic merito prudentes sese rectores ad querulum vulgi ingenium (1) adtemperent, &, vt quam minimo cum sensu ista conrogari queant, laborent; inprimis aequalitatem obseruando, & modica potius ac varia,

§. III. (1) Mensura tributorum sunt necessitates reipublcae; non auaritia, non luxuria imperantium. Circa tributa itaque videndum, 2) an caussa non tantum tributi exigendi iusta sit? quae solet esse necessitas quaedam reipublicae, sed etiam, an iusta sit proportio inter necessitatis & tributi quantitatem, & longe maior summa extorqueatur, quam ad rempublicam subleuandam requiritur? 2) an non tantum determinatio tributi & eius quantitas iusta sit? verum etiam, an exactio sit iusta siue modus conligendi, qui saepe iniquissimus est? 3) an tributum non tantum iuste imponatur & exigatur? sed an quoque vtiliter & prudenter id fieri possit? Interim si ciuis ansam dubitandi habeat de iustitia & necessitate tributi; non tamen ius accipit resistendi & denegandi tributum. Necessitas publica non semper ad oculum patet, neque ciui manifestanda est: succurritur eidem aptius, si nonnumquam dissimuletur & alio coloretur praetextu. Vid. IAEGERI *obs. ad Grot.* p. 527. FORSTNER *not. ad Tacit. L. IV. annal.* p. 639. vbi egregie de hac materia dixerit: BARCLAII *Argenidem L. IV. c.* 10.

quam grandia ac vniformia exigendo.

§. IV. *Tertium ius* est *dominium eminens:* 1) quod in eo consistit, vt vrgente reipubl. necessitate bona subditi cuiuspiam, quibus praesens tempus maxime opus habet, ad vsus publicos adripi & adplicari queant; licet ista longe superent ratam partem, quam is ad sumtus reipublicae conferre tenebatur. Ob quam tamen rationem isti ciui, quod excedit, de publico, aut ex conlatione ceterorum ciuium, quantum eius fieri potest, refundi debet. (2)

§. V.

§. IV. (1) Nata est superiori seculo de dominio eminente controuersia inter HORNIVM & LYSERVM Wittebergenses, quorum ille defendit, hic impugnauit dominium eminens: sed magis de nomine, quam de re disceptarunt. Eorum scripta vna cum aliis recensuit BVDDEVS *sel. I. N. & G. in historia I. N.* §. 53. *p.* 79. *sq.* Conferri meretur hic de dominio eminente diss. BOECLERI, quae est *in T. I. diss. eius n.* 28. *p.* 825.

(2) Puto hoc esse aequitatis officium, non iustitiae. Quando respublica in summis angustiis versatur; iure perfecto tenetur ciuis non tantum vita sua, sed & bonis subire pericula ad eam tuendam: quid? quod domini eminentis vox id innuit: quo princeps bonis ciuium eo casu vti potest, ac suis, quae abiicere, perdere, alienare licet pro lubitu. Vid. supra *not. ad L. I. c. V.* §. 29.

§. V. Praeter haec tria iura in multis ciuitatibus dantur peculiaria *bona publica*, quae *patrimonium reipublicae aut regni* solent adpellari. Quod alicubi iterum distinguitur in *patrimonium principatus* & *reipublicae*, (1) seu in fiscum & aerarium. Quorum prius destinatum est ad sustentationem regis eiusque familiae: posterius ad publicas vtilitates regni. Circa prius rex habet vsumfructum, & de fructibus inde prouenientibus pro suo arbitrio disponere potest. Circa posterius autem administratoris munus obit, idemque vsibus, quibus destinatum est, adplicare debet. Neutrum, nisi consensu populi, alienare potest.

§. V. (1) Haec duo differunt a bonis patrimonialibus principis, in quae sine vllo respectu ad rempublicam ius habet ad exemplum priuati. Patrimonium vero principatus debetur principi secundum ius naturae: quum enim ciues eum elegerint in imperantem; ciuium quoque erit, illi subministrare ea, quae ad eius characterem, familiam & dignitatem honeste & digne sustinendam pertinent. Vid. ARNISAEVM *de iur. mai. L.* 3. *c.* 1. §. 2. Conf. de cetero BOECLER *comment. Plin. c. IX.* §. 7. *fol.* 794. CONRING *de aerario constituendo*, SECKENDORF *Fürsten-Staat P. III. c.* 1, 2. 3.

§. VI. Multo minus autem, qui regnum non habet in patrimonio, totum regnum aut eius partem *alienare* poteſt, niſi accedat conſenſus populi, & poſteriore caſu, etiam peculiariter conſenſus partis alienandae. (1) Sicuti nec vice verſa membrum aliquod a ciuitate inuita ſeſe abrumpere poteſt, (2) niſi per vim

§. VI. (1) Hic conſenſus in omni imperio requiritur patrimoniale enim natura non datur, ſed demum patrimoniale fit, quando populus principi ea conditione imperium tradit, vt ipſi liceat illud, in quemcumque placuerit, transferre: quod vt expresſe iudicetur, neceſſum eſt: extra hunc caſum patrimoniale imperium eſt non-ens. Non enim imperio tacite iam ineſt, quod ſubditi ciues imperanti tradant proprietatem bonorum, imperium cum poteſtate alienandi, corpora in ſeruitutem: quae tria in omni imperio poteſtati imperantis tacite excipiuntur. Conſenſus itaque ciuium expreſſus ad poteſtatem alienandi conſtituendam ſumme neceſſarius. HOBBESIVS quidem omne imperium patrimoniale ſtatuit *de ciue c. IX. §.* 10. ſed hoc exinde fieri intelligitur, quod poteſtatem imperantis deducat ex eo, quantum populus ipſi tribuere potuerit: ſed deducendum fuiſſet ex eo, quantum voluerit. Vid. inprimis HVBERVM *de iur. ciuit. L. I. S. II. c. V. n.* 30. *ſqq. & S. X. c. V. n.* 40. 41. *cum adnot.* THOMASII, & pereruditam diſſ. ERN. WILHELM BIEKFELDT *de imperii alienat. Lugd. Bat.* 1710. *ed.*

(2) Praeſertim 1) ſi ciuitatis interſit, vt maneat, & vel lucrum, vel certa ſecuritatis ratio eidem ſubduca-

vim externorum hostium in eam sit redactum conditionem, vt aliter nullo modo saluum esse queat.

ducatur; si forte multa debeat in ciuitate: si penuria ciuium prematur respublica: si commerciis, opificiis derogetur: si onera reip. sustinenda sint. 2) Si periculum aliquod instet reipublicae, in quo eius diminutio periculosa: vt tempore belli, seditionis, pestis. 3) Si vnius ciuis exemplo ceteri quoque incitari possent ad abitum cum detrimento reip. meditandum. Vid. GROTIVM *lib. II. c. V.* §. 24. GRONOV. *ad h. l.* & diss. sub praesidio HILDEBRANDI *Altdorfi* 1716. *hab. de intempestiuo ciuium discessu cohibendo.*

CAPVT XVI.

DE BELLO ET PACE.

1. Belli status est homini extraordinarius.
2. Quae sint iustae belli caussae, & bellum quotuplex?
3. Amicis modis tentandum, vt bellum euitetur.
4. Iniustae belli caussae.
5. Modus in bello agendi.
6. Quid in hostem liceat?
7. Alia belli diuisio in sollemne & minus sollemne.
8. Ius belli cui competat?
9. Quatenus iniuria ciuis praebeat caussam belli contra ciuitatem?
10. De aequitate repressaliarum.
11. Pro quibus bellum recte suscipiatur?
12. De licentia bellica.
13. De adquisitione bellica rerum.
14. De adquisitione bellica imperii.
15. Quid sint induciae?
16. Quotuplices sint?
17. Finis belli est pax.

§. I.

§. I.

Qvamquam id legi naturali maxime sit conueniens, vt homines pacem inuicem agitent, vltro ea praestando, quae debebant; immo pax ipsa sit status homini, quatenus a brutis distinguitur, peculiaris: aliquando tamen ipsi quoque homini bellum a) sit licitum, (1) & quandoque necessarium: quando nempe per alterius malitiam nostra seruare, aut iure nostro potiri

a) Puf. de I. N. & G. lib. VIII. cap. VI. sq.

§. I. (1) Quae supra de iure se defendendi contra iniustum inuasorem & de inculpata tutela dicta sunt, ea quoque fundamenta iuris belli esse debent. Nulla enim differentia iuris inducitur, siue bellum publicum sit inter respublicas liberas; siue priuatum in statu naturali inter duos homines liberos: non iura, non defensionis libertas, sed vocabula differunt. Quemadmodum ergo ius naturae non praecipit, sed permittit, vt nos cum caede alterius defendamus, si nulla alia adminicula subsint: ita quoque in bello res sese habet: quod a iure naturae non praecipitur, sed permittitur; adeoque ius belli non notat legem aut praeceptum; sed facultatem moralem belli gerendi: & sic bellum licitum esse colligitur: alias iniustus inuasor impune quemuis adgredi remque suam feliciter gerere posset; quum nemo haberet ius ei resistendi eiusque violentiam violenter abigendi. Bellum itaque non est medium pacis seruandae; sed est remedium iniuriae repellendae; & consistit in defensione sui vio-

potiri citra vim adhibitam nequimus. In quo ipso tamen prudentia & humanitas suadet, vt ne ad arma eamus, vbi ex iniuriarum nostrarum persecutione plus mali in nos nostrosque, quam boni sit redundaturum.

§. II. *Iustae caussae*, ob quas bellum suscipi possit, huc redeunt, (1) vt nos & nostra seruemus ac tueamur contra

violenta contra iniuriam intentatam. Plurima, quae hic disputantur, an bellum sit licitum? ex principiis honesti & foro conscientiae desumuntur, & magis euincunt, obligationem ad bellum a virtutis norma nullam esse, neque id praecipi iure naturae; quam vt demonstrent, bellum in foro iustitiae non esse licitum.

§. II. (1) PAVLVS LAYMANNVS *theol. moral. lib. II. tr.* 3. *c.* 12. *n.* 5. decem enumerat iustas belli caussas: 1) contra subditos rebelles: 2) vt recuperetur prouincia iure debita: 3) ad vindicandam grauem contumeliam: 4) contra eos, qui hosti iniusto auxilium praebent: 5) qui poenam hominum rempublicam laedentium impediunt: 6) qui foedus violarunt: 7) qui ius gentium laedunt: 8) ad auxilium ferendum sociis: 9) ad religionem conseruandam: 10) ad DEI iussa immediate exsequenda. Sed omnes hae caussae praeter vltimam, quae rationi incognita est, tribus illis capitibus in auctore adlatis vel vnico momento defensionis sui contra iniurias possunt includi. Conf. ROEHRENSEE *diss. de caussa belli iustifica. Witteb.* 1700. VERNVLAEI *instit. pol.*

tra iniuſtam aliorum inuaſionem; aut vt, quae nobis debita ab aliis exhiberi renuuntur, adſeramus, aut iniuriae iam inlatae reparationem & cautionem inpoſterum obtineamus. Ob priorem cauſſam quod geritur *bellum*, *defenſiuum*; quod ob poſteriores, *offenſiuum* dicitur. (2)

§. III. Neque tamen confeſtim, vbi quis ſeſe laeſum arbitratur, ad arma eſt decurrendum, inprimis vbi adhuc dubii aliquid circa ius aut factum, ocrurrit; ſed tentandum, num *amica via* res poſſit componi: (1) puta, colloquio inter partes inſtitu-

pol. L. IV. tit. 4. *c.* 2. *ſqq.* NAVDAEVS *de ſtudio militari lib. II. p.* 560. *ſqq.*

(2) Dicitur ita per vſum vocabulorum tyrannum: re ipſa bellum offenſiuum ſecundum iuris praecepta non datur: offendere enim neminem licet: nec iniuſtus inuaſor, cuius vim repello, offendi proprie dicendus eſt. De bello punitiuo, quod GROTIVS finxit & recentiores nonnulli recoquunt, conſtabit ex not. praeced. *cap. XIII. §. IV.*

§. III. (1) Is, qui manifeſto laeſus eſt, eo ipſo ius habet vindicandi iniuriam inlatam vi bellica: penes ipſum ergo eſt aut illud ius ſtatim proſequi, aut eidem ad tempus renunciare. Stricto iure non obligatur ad tentandas vias amicas; honeſtiſſimum

ſtituto, prouocatione ad arbitros facta, aut re ſorti commiſſa. Praecipue autem haec via tentanda illi, qui petit; quippe quum poſſeſſionem cum aliquo titulo fauor vtique comitetur.

§. IV. *Iniuſtae* porro bellorum *cauſſae* vel *apertae* tales ſunt, vel *colorem*

mum tamen eſſe nemo negabit, leniora adminicula prius adhibere, quam ad arma procedatur:

Nam pendere ſolet belli fortuna, diuque
Inter vtrumque volat dubiis victoria pennis.

Quoniam autem ad officia humanitatis iure perfecto gentes non obligantur; pactis ſpecialibus opus eſt, quibus ſe inuicem perfecte obligent ad amicas vias prius tentandas, quam bello iniurias vindicent. Inluſtrat hoc *pacis Oliuenſis art. XXXV.* §. 2. 3. *Si contingat vnam partem ab altera, vel plures a pluribus, graui aliqua iniuria, citra tamen vim armorum, vexari; non licebit ideo laeſo ad arma ſubito recurrere; ſed ante amicabilis componendarum huiusmodi controuerſiarum ratio ineunda erit, videlicet, vt laeſus, accepta iniuria, ſi immediate cum laedente conuenire nequeat; alios paciſcentes moneat, & commiſſio generalis omnium paciſcentium nomine inſtituatur ad laeſi confinia, intra ſpatium quatuor menſium, in quo inter deputatos vtrimque commiſſarios negotium diſcutiatur &, ſi poſſibile erit, intra quatuor ad ſummum alios menſes terminetur. Si vero laedentem refractarium ad aequa, quae proponentur, media deprehenderint; tunc laeſis licebit, facta tamen prius legitima belli denuntiatione, ius ſuum armis proſequi, & bellum, vt ſupra ſtatutum eſt, laedenti inferre.*

lorem aliquem, licet dilutum, admittunt. Illae ad duo potissimum capita referuntur, auaritiam & ambitionem, seu, habendi & dominandi libidinem. Hae variae sunt, puta, metus ex opibus & potentia vicini, (1) vtilitas iure destituta, (2) amor sedes

§. IV. (1) Metus ille non est iusta belli caussa, si absolute spectetur: nam in eiusmodi metu, si vel maxime probabile sit, nobis periculum imminere; cautio de non offendendo prius exigi poterit: quae praestatur obsidum datione, oppidorum castellorumque in cautionem traditione &c. quibus ita solet caueri genti, vt extra periculi aleam ponatur: vel parari possunt adminicula se defendendi sine actuali belli inlatione, per foedera, per limitum munimenta, castella firmata, copiarum adparatum. Vid. hac de materia peculiarem diss. STAALKOPFII *Gryphisw.* 1711. *hab.* quam opposuit celeb. GVNDLINGIO, qui eamdem defendit diss. *de statu naturali Hobbesii &c. & T. III. otiorum c.* 5. ita tamen, vt supponat, metum illum moraliter certum esse.

(2) Quorsum pertinet ea ratio, qua adseritur, aliter pacem internam reipubl. haud constare: vti ad FRANCISCVM I. dixit olim CAROLVS V. *Nos populis cholericis imperitamus: si nos non bella aliis inferamus; ipsi nostri subditi inferent nobis.* BESOLDVS *diss. de bello belliquе iure p.* 9. *ex* PIERRE MATHIEV *L. I. fol.* 66. Vel ELISABETHAE Angliae reginae consilium: *Son conseil lui auoit inspiré cette maxime, que pour viure chés elle en repos, il falloit troubler celui de ses voisins & entretenir leurs diuisions. Memoires de* MELVIL. *T. I. p.* 134.

ſedes meliores parandi, denegatio eorum, quae ex ſimplici aliqua virtute debebantur, ſtoliditas poſſeſſoris, cupido exſtinguendi ius alterius legitime quaeſitum, quod nobis paulo moleſtius videtur, & ſimilia.

§. V. Etſi autem *modus agendi in* bello maxime proprius ſit vis & terror: non minus tamen aduerſus hoſtem fraude ac dolo vti licet; (1) modo fides data non laedatur. Inde hoſtem licet decipere ſermone aſſertiuo, ſeu per fictas narrationes; nequaquam autem per promiſſa aut pacta.

§. VI. Circa vim, quae in bello adhibetur aduerſus hoſtem eiusque res, diſtinguendum eſt inter id, *quod hoſtis ſine iniuria pati poteſt*, & *quod*

§. V. (1) Stratagematibus doloſis & aſtu omnino vti licet: quia hoſtis in ſe mihi indulget facultatem in infinitum: 2) dolus malus tum ſolum fit; quum fides hoſti data fallitur: 3) cum compendio, cumque ſalute totius exercitus pax externa commode reſtitui poteſt. Vid. GASSENDVM *de philoſ. Epicuri T: II. fol.* 126. *col.* 2. XENOPHONTIS *Cyropaedia L. I.* DE LA MOTHE LE VAYER. *T. II. lett.* 37. *p.* 538. LIPSII *polit. lib. V. c.* 17. MACHIAVELL. *lib. III. diſp.* 40.

quod ipsi salua humanitate nos inferre possumus. (1) Qui enim hostem sese mihi declarauit; quum in hoc ipso sit professio extrema mala mihi intentandi; eo ipso quoque, quantum in se, mihi indulget facultatem aduersus se in infinitum. Humanitas tamen iubet, vt, quantum armorum impetus patitur, non plus mali hosti inferamus, quam defensio aut iuris nostri vindicatio, & in posterum securitas requirit.

§. VII. Solet bellum diuidi in *sollemne & minus sollemne.* (1) Ad illud requiritur, tum vt geratur auctore vtrimque eo, qui summum habet imperium; tum vt praecesserit indictio, Minus sollemne est, quod denun-

§. VI. (1) Ita non distinguit ius naturae: hoc monitum principia honesti admiscet principiis iusti, ideoque abundat in hoc capite: quilibet enim intelligit, multas dari virtutes circa hostem, multa vitia: quae tamen hic loci tractanda non sunt; sed ad decorum spectant.

§. VII. (1) Haec diuisio magis ex consuetudinibus gentium, quam iure naturae deducenda, quod indictionem ad bellum non requirit, & in bello in hoste tantum eam qualitatem respicit, quod sit hostis: siue sit priuatus, siue summus imperans: cui nulla fit iniuria, si eius vis sine praeuia denuntiatione vi repellatur. Vid. THOMAS. *ad Huber. de I. C. L. III. S. IV. c. IV. n.* 27.

denunciatum non eſt, aut quod in priuatos geritur. Quo etiam pertinent bella ciuilia.

§. VIII. *Ius bellum mouendi* in ciuitate vti eſt penes eum, qui ſummum habet imperium: ita iſtud vſurpare citra delegatam ab illo facultatem, ſupra menſuram magiſtratus eſt, etiam vbi hic coniicit, ſummae poteſtati, ſi conſuleretur, placiturum heic & nunc bellum geri. Etſi omnibus, qui alicui prouinciae aut loco munito cum copiis militaribus praeficiuntur, ex fine muneris ſui id quoque iniunctum intelligatur, ingruentem hoſtem quouis modo a locis ſibi commiſſis repellere: vt tamen non temere bellum in ditionem hoſtilem transferant.

§. IX. Ceterum vti, qui in naturali libertate viuit, ob iniurias tantum ab ſe patratas bello poteſt peti: ita in ciuitate ſaepe bello *inuaditur rector ciuitatis* aut *tota ciuitas*;

 (1)

§. VIII. Conf. quae dicta ſunt ad cap. antec. VII. §. V. Reſtringitur & circumſcribitur illud ius vel per pacta *fundamentalia*, vel per federa.

(1) etsi iste auctor iniuriae non fuerit. Sed vt recte hoc fiat, necessum est, vt iniuria ista aliquo modo in illum transierit. (2) Ac rectores quidem ciuitatum ex iniuriis per antiquos ciues, aut qui recens ad eos confugiunt, patratis participant, si *passi* fuerint, eas patrari, aut si *receptum* praestent. Vt *patientia* sit *culpabilis*, requiritur, vt quis & *sciat* delinqui, & *possit* prohibere. *Sciri* autem a rectore ciuitatis praesumuntur, quae a ciuibus aperte & frequenter fiunt. *Facultas prohibendi* semper praesumitur, nisi eius defectus manifeste probetur. Vt tamen, qui noxium ad se confugientem *poenae dumtaxat declinandae caussa recipit* & protegit, bello peti possit, id magis ex peculiari pacto inter vicinos & socios, quam communi aliqua obligatione prouenit: nisi iste profugus apud nos hostilia in eam ciuitatem, quam deseruit, machinetur.

§. X.

§. IX. (1) Ciuitatem enim ex rectoris actionibus teneri manifestum est: quia omnes voluntates ciuium in eum delatae sunt; adeoque summa potestas ipsa ciuitas.

(2) Id est: vt rector ciuitatis aut tota ciuitas iniuriae fuerit caussa moralis, ita, vt eidem recte iniuria ista imputari possit: cuius caussae adfectiones ex lib. I. constant.

§. X. Sed & illud inter gentes receptum, vt pro debito ciuitatis proprio, aut quod, iustitiam requisitam non administrando, in se deriuauit, singulorum ciuium bona teneantur, hactenus, vt extranei, quibus debetur, istis apud se deprehensis manus iniicere queant, ita tamen, vt ciuibus, quibus hoc modo sua eripiuntur, refusio sit procuranda ab illis, qui debitum contraxerunt. Quales exsecutiones solent vocari *repressaliae*, (1) quae frequenter sunt bellorum praeludia.

§. X. (1) Repressaliae sunt exsecutiones violentae priuatorum, auctoritate imperantium susceptae contra ciues quoscumque alterius reipublicae, quae illis in caussa liquida iustitiam denegauit: siue vt PESCHWITZ *de repressaliis cap. I. p.* 12. eas describit: *Sunt detentio rei vel hominis innocentis illius prouinciae, in qua iustitia adprehendenti denegata est, pro iuris & debiti sui liquidi & probati, ad quod aliter perueniri nequit, conseruatione, a magistratu suo permissa & vsu populorum adprobata.* Ius ergo repressaliarum spectat ad solam maiestatem, & nititur fundamento iuris belli, ex cuius regulis omnis earum violentia diiudicari debet. Vid. ZIEGL. *de iurib. maiest. L. I. c.* 34. SIMON *ad Grot. L. III. c. II.* §. 4. ZENTGRAV. *de orig. I. G. p.* 275. *sqq.* PESCHWITZ *l. c.* EINSIEDEL *de regalibus c.* 2. *n.* 48.

§. XI. Bellum gerere poteſt non ſolum *quilibet pro ſe*, ſed & vnus *pro altero.* Quod tamen vt recte fiat, requiritur in eo, pro quo bellum geritur, iuſta cauſſa; in auxiliatore autem probabilis ratio, cuius intuitu pro iſto in alium hoſtilia exercere queat. Inter eos autem, pro quibus non ſolum poſſumus, ſed & debemus arma ſumere, primo loco ſunt *ſubditi* noſtri, non vniuerſi ſolum, ſed & ſinguli: modo ex hocce ciuitas non euidenter maioribus malis ſit inuoluenda. Sequuntur *ſocii*, in quorum federe id comprehenſum eſt. Qui tamen non modo ciuibus noſtris cedunt, vbi ipſi eodem tempore auxilio opus habent; ſed & apud eosdem iuſta belli cauſſa & aliqua prudentia in bello ſuſcipiendo praeſupponitur. Hos excipiunt *amici*; etſi peculiariter id ipſis non ſit promiſſum. (1) Denique vbi nulla

§. XI. (1) Amico, cui nihil promiſſum eſt peculiariter, nemo aliter obligatur, quam iure imperfecto: licitum itaque quidem eſt & honeſtiſſimum amico ſuccurrere: iure tamen ſtricte ſic dicto & perfecto non tenemur: nec iniuriam facimus amico, cui auxilium non praeſtamus. Amicitiae forum in decoro quaerendum. Ad peruidanda

nulla alia ratio eſt; vel ſola communis cognatio ſufficere poteſt, vt *iniuſte oppreſſum*, noſtra auxilia implorantem, quantum commode facere poſſumus, defenſum eamus.

§. XII. *Licentia in bello* eousque ſe extendit, vt, quamvis quis caedes patrando, aut res vaſtando atque eripiendo, vltra, quam humanitas admiſerit, ſit graſſatus; gentium tamen opinione pro infami, & quem honeſti viri auerſari debeant, non habeatur: (1) niſi quod cultiores gentes modos quosdam nocendi

denda haec iuris naturae placita obſeruandum eſt, in quibus hominibus noſtro iuri perfecto aliquid detrahatur, ſiue inferatur iniuria: in quocumque enim non laedimur; pro eo quoque non habemus ius violentae defenſionis ſiue belli. Non autem iniuriam patimur, ſi laedatur quiuis innocens, quiuis amicus, quiuis vicinus, ſine vllo alio vinculo perfecto nobis coniunctus: qui eos laedit, noſtro iuri nondum quid derogat, nec in ſecuritatem noſtram impingit: non enim exinde ſequitur, certo nobis quoque iniuriam imminere.

§. XII. (1) Hoſti enim non infert iniuriam, neque praecepta iuris vlla ratione laedit, ſed ius ſuum rigoroſe proſequitur: inprimis vaſtatione earum rerum, quibus hoſtes ad reſiſtendum pertinaciores redderentur: infamis ergo non eſt ratione exiſtimationis ſimplicis in ſtatu naturali; licet infamis fieri poſſit per exiſtimationis intenſiuae laeſionem propter enormem crudelitatem &c.

hostibus viles habent; puta, veneno vti, (2) aut alterius ciues militesque in dominorum caedem corrumpere.

§. XIII. *Res* mobiles in bello tunc demum

(2) Iure naturae omnino licitum est: 1) aequale medium est venenum omnibus aliis adminiculis occidendi hostem ratione effectus. 2) Ius naturae non determinat arma, quibus vtendum sit. 3) Non venenum, sed peruersa adplicatio malum est morale. 4) Hostis e medio licite tollitur: perinde est, qua ratione id fiat: iure nullo teneor, vt ipsi concedam licentiam resistendi. Contrarium defendit ALBERICVS GENTILIS *lib. II. de iure belli c.* 7. HENRICVS COCCEIVS *diss. de armis illicitis Francof.* 1711. *hab.* quorum argumenta tamen refutat SCHWARTIVS *controuers. iuris nat. & gent. specim. II.* 1711. *Altdorfi exhib.* Verba GROTII id quoque dilucide exponunt *lib. III. c. IV.* §. *XV. Generosius quidem est ita occidere, vt, qui occiditur, sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam, qui mori meruit. At ius gentium, si non omnium, certe meliorum, iam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est respectu communis vtilitatis: ne pericula in bellis, quae crebra esse coeperant, nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur: a veneno minus, quam aliorum, tuta est; nisi defendatur iuris aliqua religione & metu infamiae.* Ad praecepta decori spectat COLBERTI iudicium: *Le prison & l' assassinat sont deux choses si basses & eloignées des sentimens, que doit auoir vn prince, qu' il n' y doit iamais recourir a moins, que de vouloir se deshonorer. Testament polit. de* COLBERT. *c. III. fol.* 177.

demum *captae* intelliguntur, quando persecutionem hostilem effugerunt: immobiles autem, quando ita a nobis detinentur, vt hostem inde arcendi sit facultas. Etsi, vt prioris domini ius ad eas res recuperandas plane exstinguatur, necessum sit, vt per subsequens pactum omni praetensioni renunciauerit. Alias enim vi partum vi licebit iterum eripere. Ceterum vti milites auctoritate ciuitatis belligerant: ita, quae ipsi hostibus eripiunt, proprie ciuitati, non sibi adquirunt. Etsi passim receptum, vt mobilia, praesertim quae non sunt magni pretii, militibus, qui ceperunt relinquantur per conniuentiam, aut praemii vel quandoque stipendii loco; aut vt alliciantur, qui citra necessitatem sanguinem suum locare velint. Quando autem res captae iterum hosti eripiuntur; immobiles quidem ad antiquos domi-

§. XIII. & XIV. De adquirendo dominio & imperio per vim bellicam nonnulli statuunt, ipsa natura belli & victoriae id obtineri: quam sententiam quoque fouet vir eruditissimus HENR. COCCEIVS: Ita enim in dissertatione *de iure victoriae diuerso a iure belli* §. 23. ea exponitur: *Certum est,*

nos redeunt; nec minus mobiles debebant: etsi apud plerosque populos & hae militibus in praedam concedantur.

§. XIV. Solet denique *bello adquiri* etiam *imperium* tam in singulos, quam in integros populos victos. Quod tamen vt fiat legitimum,

est, iure victoriae adquiri plenissimum imperium in victos: etsi enim de eo imperio subactoue principatu nulla forte lis aut controuersia initio belli inter partes fuerit; & victor aliunde iam damni, quod passus dicitur, restitutionem consecutus fuerit; adeoque hoc imperium non videatur ad reparationem iuris ipsius pertinere, aut in eius partem venire: tamen pertinet ad iuris recuperati aut qualiscumque extortae satisfactionis tuitionem ac securitatem: 1) *non enim possessione sua securus foret victor; ni victus sub eius potestate ac imperio esset; sed semper adhuc iure belli resistere, & bello quaesitum iterum eripere posset:* 2) *quin frustra victor occupasset territorium, si eius iure ac imperio statim ipsi iterum cedendum esset:* 3) *& quum vincere hic sit in potestatem redigere; sequitur omnino, si iure vicit, quod iusta sit eius in victos potestas. Natura itaque victoriae & finis belli concedunt victori omne in victos imperium.* Quibus argumentis regerendum esse puto: 1) concedendum omnino est, victorem ante consensum victorum declaratum nondum securum plane esse de sua possessione: quum ius deuicti nondum penitus exstinctum sit; cui omnino licitum est, se in pristinam libertatem restituere, & vi partum vi eripere: 2) victori non statim cedendum est, nec is frustra obtinuisse territorium dici poterit: nactus enim est commo-

mum, & conſcientias ſubiectorum ſtringat; neceſſum eſt, vt victi victoribus fidem dederint, & hi hoſtilem ſtatum animumque aduerſus illos exuerint.

§.XV.

commodiſſimam occaſionem imperii territoriique adquirendi; ſi nempe victos ad conſenſum praeſtandum adigat & diſponat: occaſio vero oportuna conſtituendi nouum aliquod ius non cum iure ipſo miſcenda. 3) Iuſte vincere quidem eſt iuſte in poteſtatem redigere: ſed omne, quod iuſte fit, non ſtatim dominium aut imperium inuoluit; & iuſta vi, iuſto terrore aliquem in poteſtatem redigere, vique & terrore continere, nondum imperium infert; ſed ambo in ſtatu belli manent, & violentia adhuc viget. 4) Vincere eſt ſola violentia bellica eſſe ſuperiorem: nec vllus iuris vel iuſtitiae effectus, a iure belli diſtinctus, victoriae adtribui poteſt. Victoria ipſa in fortuna praelii conſiſtit: ſupponit ius, non conſtituit, niſi per accidens: & iuri belli iam victoriae actus includitur. Sola violentia, ſi iuſta ſit, ius quidem inuoluit ad reparanda damna & vindicandam iniuriam ſibi inlatam: ſed finis ille obtineri poteſt ſine conſtitutione imperii: nec ius ſe violenter defendendi neceſſario coniunctum eſt cum iure inferendi imperii. Victi itaque conſentire debent in ius victoris dirigendi ſuas actiones; ſiue id fiat expreſſis pactis, quibus ſe ad obedientiam obligant; ſiue tacite, ita ut patiantur ſe in ordinem reipublicae redigi. Ex rebus hoſtium tantum naturaliter, etiam hoſte inuito, vindicatur victori; quantum ſufficit ad ſatisfactionem pro iniuria inlata: quae non in infinitum extendi debet: alias victor iuſtitia cauſſae ſuae excidit, ſi vltra, quam par eſt, ſatisfactionis modum vrgeat. Si vero dominium bello adquiſitum firmiori

§. XV. Suspenduntur actus bellici per *inducias*, quae sunt conuentio, per quam ad tempus, *manente* belli *statu* ac lite, ex qua bellum fuit ortum, *bellicis actibus* offensiuis est abstinendum; quibus elapsis, ni interea pax coiuerit, citra nouam indictionem ad hostilitatem reditur.

§. XVI.

miori talo inniti debeat; opus est, vt deuictorum nitatur & roboretur consensu: quod pacis compositione plerumque fieri solet. Adgnouit id rex Galliae LVDOVICVS XIV. qui quum Angliae rex CAROLVS II. *Dunquercam* ei venditurus iniquum nimis pretium posceret; inter alias rationes, iustiori pretio obtinendo velificantes, exposuit: *que quand i' achete Dunquerque, i' achete vne place, dont le vendeur ne peut point fournir d' autre titre de possession, que la force des armes, de se peuuant pas dire, que l' Espagne, a qui elle appartenoit notoirement, l' ait iamais cedée per aucun traité, comme elle m' a cedé les conquêtes, que i' ai faites sur elle par la paix de Pyrenées: ainsi ie n' acqui, qu' un droit bien litigieux, qui me peut etre tous les iours contesté, & qu' il le sera infailliblement, si iamais la monarchie d' Espagne se voit en etat de pouuoir esperer, d' y rentrer: & quoique l' Angleterre doiue me garantir, comme il est iuste, la possession de la place, ou en tout cas l' argent, que ie lui en donnerai, on ne laisse pas en ces sortes de marchez douteux d' auoir egard a n' en payer pas le meme prix, que si on faisoit une acquisition qui ne manquat d' aucun titre: Memoires du Comte* D' ESTRADES *T.* 1. *p.* 313.

§. XV. sqq. Armistitia, induciae & pax ita differunt: illa suspendunt belli actum, sed non ad-

para-

§. XVI. Possunt autem *induciae diuidi* in eas, quae ineuntur subsistentibus in expeditione exercitibus, retentoque vtrimque bellico adparatu; quae ad modicum fere tempus sumuntur: & in eas, quibus adparatus bellicus vtrimque dissoluitur. Hae in satis longum tempus iniri possunt & solent, & plenae pacis faciem gerunt, ac aliquando etiam pacis vocabulo insigniuntur cum adiectione certi temporis. Nam alias regulariter omnis pax aeterna est, seu in perpetuum exstinguit controuersias, ob quas bellum conflatum erat. Quae autem solent vocari *induciae tacitae*, nullam continent obligationem, sed partes ibi pro lubitu vtrimque quiescunt, & ad actus bellicos, quandocumque placitum fuerit, procurrere iterum possunt.

§. XVII. Penitus autem tollitur bellum, sancita per summos vtrimque imperantes *pace;* cuius leges & conditiones definire vti est penes paciscen-

paratum, vt §. XV. docetur: Induciae tollunt belli actum & adparatum; sed non caussam, quam in medio relinquunt: pax autem etiam caussas belli tollit, totamque litem componit.

ciſcentes: ita illae fideliter & conuento tempore exſecutioni dandae & ſeruandae ſunt. (1) In cuius rei firmitatem non modo iusiurandum ſolet interponi, (2) & obſides dari; ſed & ſaepe alii, inprimis qui paci conciliandae interueniunt, eius obſeruationem praeſtandam recipiunt, (3) auxilio promiſſo ei, qui contra leges pacis ab altero laeſus fuerit.

§. XVII. (1) Neque hic praetendere licet, pacem violenter eſſe extortam, metuque aliquem ad illam ineundam fuiſſe compulſum: metus enim hic non iniuſte infertur: quum victor ſuo iure vtatur; neque tam grauis, vt mentis vſum tollat: ideoque coacta hic voluntas etiam voluntas eſt.

(2) Ex conſuetudine & moribus gentium interponi ſolet iusiurandum: iure naturae id plane non requiritur: quum neque nouam obligationem inferat, neque maiorem firmitatem addat; ſed fortius tantum adferat, & declaret conſenſum paciſcentium.

(3) Ad *guarandiam* vel fideiuſſionem pro pace nulla gens cogi poteſt: neque mediatores ad id officium tenentur, quatenus ſunt mediatores. Illi quoque, qui cautionem praeſtant, non ſtatim obligantur ad pacis violationem armis vindicandam; ſed ad dandam operam, vt pax ſarta tectaque ſeruetur, omniaque amica via componantur. Conf. COCCEII *diſſ. de guarantia pacis*: OBRECHT *diſſ. de ratione belli & ſponſoribus pacis.*

CAPVT

CAPVT XVII.
DE
FEDERIBVS.

1. Federum diuiſio in humanitatis.
2. *Communia.*
3. Et *ſingularia* neceſſitatis, quae ſunt vel aequalia.
4. Vel *inaequalia.*
5. Horum quaedam faciunt confederatum inferiorem.
6. Cauſſae pangendorum federum.
7. Alia diuiſio federum in *realia & perſonalia.*
8. Quid ſponſiones?

§. I.

BElli iuxta ac pacis temporibus inſeruiunt *federa* a) ſeu pacta (1) inter ſummos vtrimque

a) Puf. de I. N. & G. lib. VIII. cap. IX.

§. I. (1) Pacta & federa non differunt eſſentialiter, ſed tantum ſubiectis, ita, vt priuatorum conuentiones pacta; conuentiones vero imperantium & ciuitatum ſoleant adpellare federa. Nec eſt, vt HERTIVS *elem. prud. ciu. P. I. ſect.* 8. §. 4. nobis dubium moueat, fedus definiens per *ſtatum duarum vel plurium ciuitatum ſub pacto de amicitia colenda, vel auxiliis praeſtandis, vel commerciis exercendis ſociatarum ſine imminutione imperii:* addita ratione: quod ſi conuentio loco generis ponatur, federis ſcilicet vox non ſtantis, ſed efficientis ſenſu accipiatur. Sic enim nodus in ſcirpo quaeritur; & omnis ſcrupulus exinde oriri videtur, quod ſtatus ex federe, ſiue ſocietas federata, vulgari loquendi conſuetudine fedus dicatur: proprie vero federis natura in pacto conſiſtit, & abſoluitur mutua federatorum obligatione mutuaque conditionum requiſitarum praeſtatione.

que imperantes inita. (1) Isthaec *intuitu materiae possunt diuidi* in ea, *quae constituunt de aliquo officio* inuicem praestando, *quod iam antea lege naturali praecipiebatur: & quae officiis legis naturalis aliquid superaddunt*, aut saltem eadem, vbi indefinita videntur, ad certi quid determinant.

§. II. Ad *priorem classem* referuntur federa, quibus de simplici dumtaxat humanitate exercenda, aut noxa non inferenda, conuenitur. (1) Quo

(2) Subditis quoque licet federa cum aliis gentibus pangere: 1) quando reipublicae maiestatem vel ius imperantis non violant, e. c. commerciorum caussa: 2) quando deseruntur a summo imperante, eiusque auxilio destituuntur: 3) quando consensum imperantis requisiuerunt.

§. II. (1) Federa haec non producunt nouam plano obligationem, quae non iam antea vi praecepti naturalis adfuisset: id tamen efficiunt, vt officium, quod iure imperfecto hactenus exigi tantum poterat, nunc iure perfecto & bello possit vindicari. Quale fedus initum esse deprehenditur anno 1452. inter regem Galliae Carolum VII. & Heluetios: *Es sollen beyderseits Inwohner, Vnterthanen, Bothen, Pilgere, Edel oder Vnedel, in vnd durch vnser Land, wandelnde, sie mit ihren Lyb vnd Guth sicheren Wandel haben hindurch vnd hinwider aller Beschwerungs halb, Worten vnd Wercken von maenniglich hindangesetzet.* Vid. WALDKIRCH *ad h. l. Pufend.* MVLLER *annal. Saxon. p.* 8. *ad* 11. *Ian. p.* 18. *ad* 10. *Oct. p.* 21. *ad* 1. *Febr.* vbi plura exempla.

Quo pertinent & ea, quibus simplex dumtaxat amicitia citra peculiarem praestationem sancitur: aut quibus ius hospitii aut commerciorum, quatenus id naturuli lege debetur, stabilitur.

§. III. *Posterioris classis* federa sunt vel *aequalia*, vel *inaequalia. Illa* sunt, quae vtrimque eodem se modo habent; seu, quando non solum aequalia vtrimque promittuntur, simpliciter aut obseruata proportione virium; sed & aequali modo, ita vt neutra pars prae altera sit deterioris conditionis, aut alteri obnoxia. (1)

§. IV. *Inaequalia sunt*, quando vel inaequales praestationes inuicem exhibentur; vel altera pars est deterioris conditionis. Promittuntur autem inaequalia vel a *federato digniore,*

§. III. (1) Ejusmodi federa aequalia vel fiunt belli componendi, vel societatis ineundae caussa, quae infinitos fines habere potest: vel enim percutiuntur federa aequalibus conditionibus ad fines firmandos, vel ad commercia promiovenda, vel ad impediendos hostes.

gniore, vel a *minus digno.* *Prius* fit, fi potentior auxilia promittat alteri, nec restipuletur; aut fi maiori proportione, quam alter, promittat. *Posterius* contingit, fi federatus inferior plura teneatur praestare, quam ab altero recipit.

§. V. Eorum, quae a federato inferiore praestantur, quaedam sunt *coniuncta cum imminutione summi imperii*; puta, si conuentum sit, ne inferior socius partem aliquam summi imperii exerceat, nisi cum consensu superioris: quaedam autem *summum imperium non diminuunt*, licet adiunctum habeant aliquod *onus transitorium*, seu, quo simul & semel licet defungi; puta, si ex federe pacis alter teneatur stipendium soluere alterius militibus, belli sumtus restituere, certam summam pecuniae soluere, moenia diruere, obsides dare, naues, arma tradere &c. Immo nec quaeuis *perpetua onera* summum imperium diminuunt: qualia sunt; eosdem cum altero amicos & hostes habere: (1) sed non reci-

§. V. (1) Vana illa federa forent & per se iniusta; si es-

reciproce : ne liceat certis locis munitiones exſtruere ; ne ad certa loca nauigare &c. Item, ſi vnus ſociorum alterius ſocii maieſtatem comiter teneatur colere, ſeu reuerentiam quamdam ipſi exhibere, & ſeſe ad eiusdem placitum modeſte adtemperare.

§. VI. Ceterum federa tam aequalia, quam inaequalia varias ob cauſſas ſolent contrahi : inter quas arctiſſimam federum ſpeciem producunt, quae ad coniunctionem aliquam perpetuam plurium ciuitatum ſpectant. (1) Frequentiſſima autem

ſi offendendi cauſſa inſtituerentur : nemo enim ſui iuris ad quaeuis bella promiſcue obligari poteſt, vt cuiuis vim inferat, a quo laeſus non fuerit : neque par eſt, paratum eſſe ad quemuis laedendum, quem alteri inuadere placuerit ; ſiue iuſte id fiat, ſiue iniuſte : ſed quum mutuae ſecuritatis & amicitiae cauſſa federa ineuntur; nemini fit iniuria. Si enim quis aliquem federatorum adgrediatur ; de iniuria a reliquis ſociis federis ſibi facta conqueri nequit : nouit enim, eos omnes vnius federis vel ſocietatis vinculis eſſe vnitos, in quorum vno omnes laeduntur. Tale fedus occurit pontificis Romani & ducis Ferrarienſis cum HENRICO II. Galliae rege apud THVANVM *lib. XVI. hiſtor. Ipſe amicos regis pro amicis, hoſtes pro hoſtibus ſine exceptione habere teneatur.*

§. VI. (1) Federa ſtricte ſic dicta differunt a ſyſtematibus

autem ſunt, quae ad auxilia in bello defenſiuo aut offenſiuo præſtanda, aut ad commercia regenda pertinent.

§. VII. Celebris quoque eſt diuiſio federum in *realia* & *perſonalia*. Quorum haec ſunt, quae cum *rege* intuitu perſonæ ipſius ineuntur, eoque defuncto ſimul exſpirant. Illa vero ſunt, quae non tam ipſius regis, populiue rectorum, vt talium, (1) quam reipublicae & regni intuitu

matibus ciuitatum ſiue federibus ſyſtematicis, quae hic innuuntur: 1) quia illa tendunt in certum aliquod commodum definitum; haec in indeterminatum: 2) quia per federa respublicae non coaleſcunt in vnum corpus politicum vel ciuitatis, vti in his fieri ſolet: 3) quia federa non pro fine habent vnionem perpetuam, vti ſyſtemata ciuitatum.

§. VII. (1) Rectores ciuitatum repraeſentant totam ciuitatem: niſi ergo verba & negotii natura aperte oſtendant, ad regis *perſonam* rem omnem pertinere; quoduis fedus a rege & imperante percuſſum reale erit: nam nomen paciſcentis pacto inſeritur, non vt pactum reddatur perſonale; ſed vt innuatur tantum, quocum pactum fuerit compoſitum. Videndum quoque, an imperantis poteſtas federis condendi expreſſis limitibus ſit circumſcripta, an vero illimitata fuerit? nam ex pactis *fundamentalibus* iudicare licet, quousque rectori ciuitatis liceat federa publica inire, & quae requirantur, ut fedus reddatur reale.

intuitu contrahuntur, ac perdurant, istis licet mortuis, qui eorumdem auctores fuerant.

§. VIII. coniunctae federibus sunt *sponsiones*, quae proprie vocantur ista pacta, quae a ministro summae potestatis circa negotia ad eamdem spectantia sine ipsius mandato ineuntur. Quibus vti summus imperans non tenetur, (1) nisi postquam eadem rata habuerit: ita si minister easdem absolute contraxerit, & ratihabitio secuta non fuerit; ipse viderit, quomodo satisfaciat illis, qui eius

§. VIII. (1) Rempublicam non obstringi sponsionibus, ex eo patet: 1) sponsor nullum habuit ius promittendi vel paciscendi: quia sine mandato egit: 2) ex praesumto quidem populi consensu promisit, nec praeter rationem; sed illius nulla est obligatio intuitu reipublicae, nullus iuris effectus: 3) quaeuis gens suarum rerum minus foret secura: nam in ciuibus suis ad quoduis intolerabile data occasione eiusmodi sponsionibus obligari posset: 4) si sponsor ratihabitionem reipublicae promiserit; spem fecit eorum, quae non sunt in sua potestate: ergo pactum est de re impossibili. Ratas habuit sponsiones gens vna vel altera, partim quod e re sua fuerint; partim quod sponsores auctoritate valuerint insigni; partim quod ob merita egregia eos noluerit turpiter dare: sed ita gens egit humaniter, non ex obligatione perfecta.

eius fidem ſecuti inanibus pactis decepti ſunt. (2)

(2) Nonnullis iuſtum eſſe videtur, vt res in priſtinum ſtatum reſtituatur, ſi reſpublica ſponſoris factum non adprobet. Id vero praeceptis iuſti non requiritur: bona enim fide verſatur circa illud negotium; & nihil quidquam eſt, quod ei poſſit imputari. Commodum, quod ex euentu ſponſionis in eam redundauit, nullo decipiendi conſilio, nullo dolo adquiſitum, non factum vel cauſſam adprobat, quo illud fuit procreatum: nihil tamen etiam contulit ad factum perpetrandum. Gens, cui ſponſio facta eſt, non ignorauit, miniſtrum reipublicae nullum habere mandatum, nullum ius promittendi: cur pactum inualidum iniuit? habeat ſibi, quod promiſſum inualidum acceptauerit, & gratis eius conditiones impleuerit. Sponſoris deditio tamen iuſta eſt; ſi ſponſor fingens, ſe certum eſſe de adprobatione reipublica, eamdem abſolute promiſerit: fallere enim voluiſſe praeſumendus eſt: ſi vero nil niſi operam ſuam in adquirendo reipublicae adſenſu promiſerit; eius deditio foret iniuſta; quando omnem mouit lapidem, vt eumdem obtineret: mali quoque doli reus eſt ſponſor, ſi reipublicae ſuae auctor ſit repudiandae ſponſionis. Poſito itaque dolo malo dedendus eſſe videtur: homo enim noſter ſi laeſerit alterum; vel damnum a nobis ſarciendum, vel homo tradendus erit. Exempla ſponſionum habemus in *Caudina*, de qua LIVIVS L. 9. c. 8. in *Numantina*, de qua FLORVS L. 2. c. 18. in *Luctatiana* apud POLYBIVM L. 3. c. 5. in TREMOLLII cum Heluetis apud GVICCIARDINVM L. 12. in MENDOSAE cum Belgis apud GROTIVM *hiſt. Belg. L. II ad a.* 1602. De cetero confer THOMASIVM *diſſertationibus duabus Lipſienſibus, altera de ſponſione Romanorum Caudina: de Numantina altera.*

CA-

CAPVT XVIII.
DE
OFFICIIS CIVIVM.

§. I.

O*fficium civium* (1) est vel *generale*, vel *speciale.* a) Illud oritur ex communi obligatione, qua isti imperio ciuili sunt subiecti: hoc vero ex peculiari munere & functione, quae per summum

a) Puf. de I. N. & G. lib. VII. cap. VIII. §. 10. not. 2.

§. I. (1) Officia ciuium ex principiis iusti multis modis auctor hic confundit officiis decori ; & nonnunquam modum agendi ex prudentiae doctrina admiscet : quae tamen probe a se inuicem sunt secernenda. Materia quoque dicendi adeo ampla est & copiosa, vt intra artos huius capitis cancellos idea adaequata officiorum ciuium omnium ad præcepta iusti delineari nequeat : vix eadem delibare licet.

mum imperium ſingulis eſt iniuncta.

§. II. Officium generale ciuium reſpicit vel *rectores civitatis*, vel *totam civitatem*, vel *conciues*.

§. III. *Rectoribus ciuitatis ciuis debet* reuerentiam, fidelitatem & obſequium. Cui coniunctum eſt, vt idem praeſenti ſtatu adquieſcat; (1) neque ad res nouandas animum adiiciat; neque alteri cuiuis adhaereat magis, eumdemue admiretur & veneretur; vtque bene & honorifice de iisdem & eorum actionibus ſentiat atque loquatur.

§. IV. *Erga totam ciuitatem officium boni ciuis* eſt, vt eius ſalute & incolumitate nihil habeat carius; vt vitam, opes fortunasque ſuas ad eamdem ſeruandam libenter offerat; ut ad eamdem illuſtrandam eius-

§. III. (1) Obligatur ciuis perfecte ad obſequium & patientiam; non quidem, quia homagium praeſtitit, quod ad vniendam ciuitatem non eſt neceſſarium, quum nullam nouam obligationem inferat; ſed tantum in ſignum & declarationem ſubiectionis adhibeatur: obligatur vero per vinculum conſenſus ſui in imperium rectoris ciuitatis; adeoque perfecte tenetur ad ea praeſtanda, quorum hic auctor mentionem iniicit.

ejusque commoda promouenda omnes ingenii & induſtriae neruos intendat. (1)

§. V. *Erga conciues ciuis officium* eſt: amice & pacifice cum illis viuere; commodum ſeſe ac facilem praebere; nec moroſitate aut peruicatia ſua turbas dare; ceterorum commodis non inuidere, aut eadem interuertere. (1)

§. VI. *Specialia officia* vel per vniuerſam ſeſe rempublicam velut diffundunt; vel circa certam dumtaxat partem occupantur. Circa quae omnia hoc generale praeceptum habetur: *ne quis vllum offici-*

§. IV. (1) Quae hic recenſentur ab auctore, maximam partem ad principia decori referenda ſunt. Bonus ciuis omnino in caſu neceſſitatis vitam, corpus, opes conſeruationi ciuitatis ſubtrahere nequit: ſed ſtricto iure non tenetur quisque, vt vrgente quadam reipublicae neceſſitate, ipſe ſeſe ſtatim offerat: exſpectat, non quaerit pericula pro republica ſubeunda; & ſic ciuitati non facit iniuriam. Patria ordinarie praefertur noſtra ſecuritati, principiis honeſti & ſecundum normam virtutis, non iuſtitiae: dulce & decorum eſt pro patria mori.

§. V. (1) Ex principiis iuſti officium ciuis eſt, pacem externam non turbare, & fidem datam ſeruare: commodum & facilem ſe praebere, ex principiis decori deſumtum.

um in republica adfectet aut suscipiat, ad quod sese ineptum deprehendit. (1)

§. VII. Qui *consilio* suo rectoribus ciuitatum adsistunt, in omnes reipublicae

§. VI. (1) Iustitiae perfectae regula non est, ne quis munus suscipere debeat, ad quod ineptum se esse deprehendit: sicuti enim nemo iure perfecto petere potest munus, ad quod administrandum vires sibi competere deprehendit: ita quoque nemo iure perfecto tenetur munus recusare, cui exercendo par non est: 1) ceteris enim, qui aptiores sunt, non facit iniuriam: qua non habent ius perfectum ad illud munus: 2) pax externa etiam non turbatur necessario, neque in ciuitate, quum aliorum consiliis in munere peragendo feliciter vti possit: vti quotidie in summis muneribus id fieri videmus: neque ratione sui, cuius securitas ea ratione non tollitur: 3) aptitudo ad munera res est difficillimae disceptationis & infinitis confidentiae, diffidentiae, passionum, praeiudiciorum erroribus obnoxia. Aptissimi saepe suis viribus diffidunt, & ineptissimi quique nimium confidunt: res illa ad internam conscientiae inquisitionem spectans forum iuris externum non ingreditur: 4) munera multa reipublicae ita sunt comparata, vt ii, qui quum praeficerentur, minus idonei erant ad ea obeunda, procedente tempore & accedente exercitio felicissime iis praefuerint: de multis itaque res erit incertae determinationis. Nullum ergo praeceptum iuris naturae hic fingi debet: nec tamen ignorantiae, nec ineptis munerum candidatis sic apologia scribitur, quorum omnino interest ex regulis honesti, decori & prudentiae vires suas cum muneribus obeundis comparare, conscientiae suae rationem habere, & cauere, ne in altum tollantur, vt lapsu grauiore atque turpiore ruant.

publicae partes aciem mentis conuertant; quae ex vſu reipublicae videbuntur eſſe, dextre & fideliter, citra adfe&us ac prauos reſpectus, exponant; ſalutem reipublicae in omnibus conſiliis pro ſcopo habeant, non proprias opes, aut potentiam; prauis adfectibus principum adulando non velificentur; factionibus & coitionibus inlicitis abstineant; nihil, quod dici oportet, diſſimulent; nihil, quod taceri oportet, elimineut; exterorum corruptionibus inpenetrabiles ſeſe praebeant; priuatis ſuis negotiis aut voluptatibus publica negotia non poſthabeant.

§. VIII. Qui publice conſtituti ſunt ad *ſacra obeunda*, in iisdem grauitatem & attentionem adhibeant; vera de cultu numinis dogmata proponant; eorum, quae ipſi docent, populo

§. VII. Iuſtum eſt circa conſilia, vt pacem externam non violent; nemini iniuriam inferant; fidemque datam non frangant neque actionibus; iniuſtis occaſionem praebeant. Cetera aliis diſcipliniis explicanda relinquimus: de quibus commendari meretur BESOLDI egregius liber *de conſilio*.

§. VIII. Monita omnia, quae auctor hic tradit, ad bonos mores & forum ethicum pertinent. Sacerdotum

populo ſeſe conſpicuum exemplar exhibeant; nec prauitate morum muneri ſuo dignationem, doctrinae pondus detrahant.

§. IX. Queis publice iniunctum variarum *ſcientia* rerum animos ciuium imbuere, nihil falſi aut pernicioſi doceant: vera autem ita tradant, vt auditores iis adſentiantur, non tam adſuetudine audiendi, quam quia ſolidas eorumdem rationes perſpexerunt; omnia dogmata ad ſocietatem ciuilem turbandam directa fugiant; *omnem ſcientiam humanam inanem habeant, ex qua nulla in vitam humanam & ciuilem vtilitas redundat.*

§. X.

dotum officia ſecundum principia iuſti in ciuitate non determinanda ſunt ex relatione ad DEVM, vti in foro morali fieri ſolet; ſed ex relatione ad rempublicam, vbi ſacerdotibus maxime incumbit 1) iura majeſtatica imperantium nulla ratione violare, diminuere, ſibique adrogare: 2) bona ciuium atque reipublicae non deglutire, nerumque rerum gerendarum infringere: 3) ſe poteſtati imperantium legibusque ciuilibus non ſubtrahere, nec maieſtati imperare velle: 4) nullas in republica turbas emotionibus ſermonum excitare & in imperantes dirigere: quae quam bene obſeruata ſint a clero Romano, experientia teſtis eſt.

§. IX. Docentium eſt ſe ſuamque doctrinam legibus ciuilibus

§. X. Qui *iuri dicundo* praeficiuntur, quibusuis facilem accessum praebeant; plebem ab oppressionibus potentiorum protegant; ius aeque pauperi & humili, quam potenti & gratioso dicant; lites vltra necessitatem non extrahant; a corruptelis abstineant; in cognoscendis causis diligentiam adhibeant; omnesque adfectus, sinceritatem iudicii corrumpentes, seponant; recte faciendo neminem timeant.

§. XI. Quibus armorum cura commissa, militem diligenter & tempestiue exerceant, & ad tolerandos militiae labores firment: disciplinam militarem sartam tectamque habeant; milites hosti iugulandos temere non obiiciant; annonam & stipendium, quantum in se, promte procurent: nec de eo quidquam interuertant; milites semper, vt reipublicae faueant, curent; nec umquam

ciuilibus ita adcommodare, ne ea turbetur respublica: cetera ex logica & ethica perspicienda sunt.

§. X. Boni iudicis in ciuitate secundum principia iusti est, ita iustitiam administrare, ne alicui fiat iniuria; ne morbi reipublicae crescant; nec priuatae vindictae criminibusque asyla permittantur.

quam eos ſibi aduerſus rempubl. concilient.

§. XII. *Milites* contra ſtipendiis ſuis contenti ſint; ab expilandis & vexandis paganis abſtineant; labores pro tuenda republica libenter & ſtrenue obeant; pericula per temeritatem non arceſſant, per ignauiam non defugiant; fortitudinem in hoſtem, non in commilitones oſtentent; ſtationem adſignatam maſcule defendant; honeſtam mortem turpi fugae & vitae praeferant.

§. XII. *Quorum opera ciuitas apud exteros vtitur*, cauti ſint & circumſpecti, inania a ſolidis, vera a fabuloſis diſcernere callidi; ſecretorum tenaciſſimi; pro vtilitate ſuae ciuitatis aduerſus quaslibet corruptiones obſtinati.

§. XIV. Qui *opibus ciuitatis colligendis* aut diſpenſandis praeſunt, caueant

§. XI. & XII. Conſ. NAVDAEVM *de ſtudio militari.*

§. XIII. De legatorum munere & peccatis, quibus iniuriam inferant, videndi WICQVEFORT, LANCELLOT, DE MARSELAER, DE CALLIERES &c.

§. XIV. Crimina eorum, qui opibus ciuitatis colligendis

ueant ab omni non neceſſaria acerbitate; nec ob proprium quaeſtum, aut per petulantiam vel malignitatem animi, oneris quid adiiciant; publici nihil interuertant; quibus de publico quid ſoluendum, illis citra moras non neceſſarias ſatisfaciant.

§. XV. Durat autem ciuium *ſpeciale officium*, quamdiu in ea functione, ex qua illud profluit, ſunt conſtituti: qua vbi abeunt; & illud exſpirat. *Generale* itidem durat, quamdiu ciues ſunt. Ciues autem eſſe deſinunt, a) vel ſi conſenſu expreſſo aut tacito (1) ciuitatis diſcedant, & a) Puf. de I. N. & G. lib. VIII. c. XI.

gendis adhibentur, vel aerario praefecti ſunt, nusquam curatius detecta leges, quam in *recueil de defenſes de Mr. Fouquet*, XIII Tomis in 12 edito. Conferri quoque merentur de eorum officiis *les memoires du Duc de Sulli* duobus tomis in fol. excuſi.

§. XV. (1) Tacitus ciuitatis conſenſus hic ſemper ſubeſſe videtur, quando vnus vel alter ciuium diſcedit: & exinde nullum reipublicae damnum contrahitur; neque pax externa turbatur. Ciuitas tamen data occaſione diſceſſum publica lege prohibere poteſt: vbi dein expreſſo conſenſu imperantium opus, ſi ciuis alio ſe conuertere velit, qui litteris dimiſſoriis facta iuris ciuici renunciatione ſolet declarari, maxime eo tempore, quando tales cauſſae adſunt, quae recenſentur ad ſub. cap. XV. §. VI.

& alibi sedem fortunarum figant: vel si ob delictum in exsilium eiiciantur, & iure ciuitatis priuentur: vel si hostica vi oppressi in victoris ditionem concedere adigantur. (2)

(2) Adde adlatis modis: 4) si ciuitatis forma mutetur, cui ciuis voluntatem suam adstrinxit; nisi denuo consenserit in eius mutationem, siue id fecerit libere, siue coacte: 5) si ciuitas plane intereat. Vid. BOECLER. *instit. polit. L. I. c.* 6. BODIN. *de republic. L.* 1. *c.* 6.

SOLI DEO GLORIA.

INDEX

INDEX.

A.

B.

Bona

C.

E.

F.

K.

L.

N.

O.

Q.

R.

S.

T.

V.

